

Смичен Китц

МЕРИВО
2019
МД

Стібен Кінг

Мертва зона

РОМАН

Переклав
з англійської
ВОЛОДИМИР
МИТРОФАНОВ

Київ
Видавництво
художньої літератури
«Дніпро»
1988

ББК 84.7США
К41

У гостросюжетному романі відомого американського письменника Стівена Кінга неймовірна, фантастична доля героя, що внаслідок тяжкої травми мозку став екстрасенсом, зображена на тлі реальних політичних подій в Америці 70-х років.

В остросюжетном романе известного американского писателя Стивена Кинга невероятная, фантастическая судьба героя, вследствие тяжелой мозговой травмы ставшего экстрасенсом, изображена на фоне реальных политических событий в Америке 70-х годов.

Післямова *Олексія Зєрєва*

Редактор *Л. Н. Маєвська*

К. $\frac{4703000000-204}{M205(04)-88}$ КУ8.569.88

ISBN 5-308-00187-1

© STEPHEN KING. THE DEAD ZONE.
A Signet Book.
New American Library
New York, 1979.

© Український переклад, післямова,
художнє оформлення.
Видавництво «Дніпро», 1988 р.

ПРОЛОГ

1

На той час, як Джон Сміт закінчив університет, він геть забув про лиху пригоду в січні 1953 року, коли впав головою на лід. Власне, він майже не пам'ятав її вже тоді, як закінчував школу. А його батько й мати взагалі не знали про той випадок.

Дітвора каталася на розчищеній ковзанці на Круглому ставку в Даремі. Великі хлопці грали в хокей старими, обмотаними липкою стрічкою ключками, прилаштувавши замість воріт два плетені коші від картоплі. Менші, як ведеться з незапам'ятних часів, крутились навколо — ноги в них кумедно підтиналися, з ротів у морозяне, градусів на двадцять, повітря вихоплювались клубочки пари. Край ковзанки горіли масним, кіптявим полум'ям дві автомобільні шини, і неподалік, наглядаючи за своїми чадами, сиділо кілька батьків. Доба мотосаней була тоді ще далеко попереду, і люди радніше дихали свіжим зимовим повітрям, ніж бензиновим чадом мотора.

Джонні, несучи ковзани через плече, прийшов на ставок від батьківського дому навпроти, по той бік Паунел-лайн. У свої шість років він уже непогано катався на ковзанах. Не так добре, щоб грати з більшими хлопцями в хокей, але впевнено виписував кола довкруг інших першокласників, які безладно вимахували руками, ледь утримуючи рівновагу, й раз по раз гепалися задками на лід.

Він поволі їхав краєм ковзанки, мріючи навчитися ковзати задом наперед, як Тіммі Бенедікс, і прислу-

хаючись до таємничого стугону й потріскування вкритої снігом криги обіч себе, до вигуків хокеїстів, до гуркоту суховантажної автоцистерни, що їхала через міст до гіпсового заводу в Лісбон-Фолзі, до гомону розмови дорослих. Чудово було жити на світі того ясного й морозяного зимового дня. Усе в Джонні було гаразд, ніщо його не тривожило, нічого не хотілося... ось хіба тільки навчитися ковзати задом наперед, як Тіммі Бенедікс.

Поминаючи вогнище, він побачив, як ті кілька дорослих чоловіків передають один одному пляшку зі спиртним.

— Дайте і мені ковтнути! — гукнув він до Чака Спайера, вдягненого у простору сукняну куртку та зелені фланелеві штани.

Чак вискалив зуби.

— Ану, катай звідси, малий! Онде матуся тебе кличе.

Шестирічний Джонні Сміт з усмішкою поїхав далі. З того боку, де понад ставком проходила дорога, він побачив і самого Тіммі Бенедікса, що спускався схилом у супроводі свого батька.

— Тіммі! — гукнув Джонні. — Диви-но!

Він повернув і незграбно поїхав задом наперед. Не подумав навіть, що їде просто туди, де грають у хокей.

— Гей, малий! — крикнув хтось. — Ану, з дороги!

Джонні не почув. Він *навчився!* Він ковзав задом наперед! Цілком раптово він уловив потрібний ритм. Уся річ була в тому, як рухати ногами...

Він зачудовано поглянув униз, щоб побачити, як ковзають його ноги.

Повз нього зі свистом пролетіла стара, побита, із щербатими краями шайба — він того не помітив. За шайбою стрімголов, нічого не бачачи перед себе, мчав один з великих хлопців, не дуже вправний ковзаняр.

Чак Спайер збагнув, що зараз станеться лихо. Він підхопився на ноги й заволав:

— Джонні! Стережися!

Джонні підвів голову, і в ту ж мить незугарний хокеїст усією своєю вагою — добрих фунтів сто шістдесят — з розгону підбив його.

Безпорадно розкинувши руки, Джонні злетів у повітря. А наступної миті голова його вдарилась об лід, і він поринув у чорну темряву.

Чорна темрява... чорна крига... чорна темрява... чорна крига... все чорне, чорне...

Потім йому розказали, що він знепритомнів. А він пам'ятав тільки оту дивну думку, що билася в голові, а тоді раптом погляд угору — і коло облич над ним — наполоханих хокеїстів, стривожених дорослих, цікавої малечі. Дурнувата усмішка Тіммі Бенедікса. Чак Спайєр, що підтримував його, Джонні.

Чорна крига. Все чорне.

— Як ти? — спитав Чак.— Джонні... ти цілий? Це ж чистий жах, як він тебе двигонув.

— Усе чорне,— здавлено мовив Джонні.— Чорна крига. Більш не заряджайте його, Чаку.

Чак злякано подивився навколо, тоді знову поглянув на Джонні. Легенько торкнувся великої гулі, що набрякла в хлопчика на голові.

— Шкода,— сказав незугарний хокеїст.— Я ж його навіть не бачив. Малим не місце там, де грають у хокей. Таке правило.— Він розгублено озирнувся, шукаючи підтримки.

— Джонні...— покликав Чак. Йому не подобалися хлопчикові очі. Вони були тьмяні й відчужені, далекі й холодні.— З тобою все гаразд?

— Більш не заряджайте його, Чаку,— повторив Джонні, сам не тямлячи, що каже, й думаючи тільки про кригу — чорну кригу.— Вибух... Кислота...

— Може, відвести його до лікаря? — обернувся Чак до Білла Гендрона.— Верзе казна-що.

— Зажди, хай оговтається,— порадив Білл.

Вони дали Джонні оговтатись, і в голові у нього справді проясніло.

— Усе гаразд,— пробурмотів він.— Пустіть, я встану.

Тіммі Бенедікс і досі дурнувато посміхався, бісів поганець. І Джонні вирішив, що втре Тіммі носа. На кінець тижня випикуватиме круг нього хіба ж такі кола... і вперед, і назад.

— Іди-но посидь трохи біля вогню,— сказав Чак.— Це ж чистий жах, як він тебе двигонув.

Джонні дав одвести себе до вогнища. У ніздрі вдарив ядучий дух паленої гуми, і його аж трохи занудило. Боліла голова. Над лівим оком він відчував оту незвичну блямбу. Здавалось, вона випиналася на цілу милю.

— Ти пам'ятаєш, хто ти і все таке інше? — запитав Білл.

— Ну звісно. Звісно, що пам'ятаю. Зі мною все гаразд.

— А хто твої тато й мама?

— Герб і Віра. Герберт і Віра Сміти.

Білл і Чак презирнулися й здвинули плечима.

— Мабуть, таки гаразд,— мовив Чак, а тоді знов, уже втретє, проказав: — Але ж це чистий жах, як той його двигонув, правда? Жах!

— Дітлашня,— озвався Білл, з любов'ю подивившись на своїх восьмирічних близнючок, що каталися, взявшись за руки, а тоді знову звернув погляд на Джонні.— З дорослого, певне, й дух вибило б.

— Ну, не з кожного,— заперечив Чак, і обидва за-сміялись. Пляшка знов пішла по колу.

Через десять хвилин Джонні, як і раніш, катався на льоду, голова вже не так боліла, і тільки синя гуля нависала над оком, мов чудернацька відзнака. А коли подався додому обідати, то й зовсім забув, що впав на лід і знепритомнів,— його виповнювала радісна свідомість того, що він навчився ковзати задом наперед.

— Боже мій! — вигукнула Віра Сміт, побачивши його.— Як це тобі надало?

— Упав,— відказав Джонні й узявся сьорбати томатний суп із консервів.

— З тобою все гаразд, Джоне? — запитала мати, обережно доторкаючись до його гулі.

— Та певне, мамо.

Так воно й було — коли не зважати на поодинокі моторошні сні десь із місяць по тому... Моторошні сні та ще дивну сонноту, що часом нападала на нього в такі години, в які раніше цього ніколи не траплялося. Та згодом і те, й те припинилося, майже водночас.

З ним було все гаразд.

Одного ранку в середині лютого Чак Спайер виявив, що акумулятор його старого «де сото» випуску 1948 року геть сів. І вирішив підживити його від свого ж таки ваговозика. Та коли він приєднував провід до другої клемки, акумулятор вибухнув, і скалки та кислота бризнули Чакові просто в обличчя. Він утратив око. Хвалити бога, що не обоє, сказала Віра. Джонні дуже вразило це нещастя, і за тиждень по тому він пішов разом з батьком навідати Чака в Льюїстонській міській лікарні. Вигляд здоровила Чака на лікарняному ліжку — той лежав якийсь неприродно жалюгідний і змалілий — просто-таки приголомшив Джонні, і вночі йому наснилося, нібито він сам там лежить.

Протягом наступних років у нього час від часу з'являлися дивні прозирання: приміром, він знав наперед, який запис прозвучить далі по радіо, перше ніж ведучий пускав платівку,— але він ніколи не пов'язував їх із тим випадком на ковзанці. Бо вже й забув про нього.

Ті прозирання не тривожили його, та й бували вони не часто. Власне, до отого вечора на ярмарковому гулянні з ним не діялось нічого особливого. А потім уже стався другий нещасливий випадок.

Згодом Джонні не раз думав про це.

Ота пригода з Колесом Фортуни випала якраз перед другим нещасливим випадком.

Наче тривожне застереження з дитинства.

2

Улітку 1955 року по штатах Небраска та Айова колував під пекучим сонцем роз'їзний торговельний агент. Він сидів за кермом «меркурія» випуску 1953 року, на спідометрі якого набігло понад сімдесят тисяч миль, і клапани його мотора вже відчутно стугоніли. То був кремезний молодик, який ще зберігав подобу вдового маминого синка з Середнього Заходу: влітку 1955 року Грегові Стілсону було всього двадцять два, і тільки за чотири місяці перед тим він прогорів на своєму першому бізнесі — конторі малярних робіт у Омасі.

Багажник і заднє сидіння «меркурія» були вщерть заповнені картонними ящиками з книжками. Переважали біблії. Різного обсягу й формату. Починаючи з найпопулярнішого видання — Біблії «Американської Праведної Путі» за долар шістдесят дев'ять центів, із шістнадцятьма кольоровими малюнками, на авіаційному клеї, що тримав її вкупі щонайменше десять місяців; далі — найдешевше видання кишенькового формату: Новий завіт «Американської Праведної Путі» за шістдесят дев'ять центів, без малюнків, зате з надрукованими червоним словами Господа нашого Ісуса; а для заможних хазяїв — Слово Боже «Американської Праведної Путі», розкішний том за дев'ятнадцять дев'яносто п'ять, в оправі з білої штучної шкіри, із золотою смужкою, де належало виписати ім'я власника, з двадцятьма чотирма кольоровими вклейками та чистими аркушами всередині для запису дат народжень, одружень та похоронів. Це найвищого гатунку «Слово Боже» мало залишатися ціле аж два роки. Був там і ящик

з книжками у м'яких обкладинках під назвою «Праведна Путь Америки і комуністично-іудейська змова проти наших Сполучених Штатів».

Ця книжчина, надрукована на дешевому газетному папері, розходилась у Грега краще, ніж усі біблії разом узяті. У ній докладно розповідалося про те, як Ротшільди, Рузвельти й Грінблати прибирають до рук американську економіку й американський уряд. А діаграми в тексті наочно показували, як від іудеїв тягнуться нитки до комуністичних осередків, а від них — і до самого Антихриста.

У Вашингтоні ще не забулися часи маккартизму, а на Середньому Заході зоря Джо Маккарті й поготів не зайшла, і Маргарет Чейз Сміт із штату Мен за її гучну Декларацію совісті там називали не інакше як «ота відьма». На додачу до байок про комунізм фермерська клієнтура Грега Стілсона виразно виявляла хворобливий інтерес до твердження, ніби світом правлять євреї.

Миль за двадцять на захід від Еймса, штат Айова, Грег повернув на курну під'їзну дорогу, що вела до фермерської садиби. Усе там виглядало безлюдною пусткою: вікна будинку закриті сонцезахисними шторами, двері хліва на замку, — але на цих фермах ніколи не знаєш нічого напевне, поки сам не переконаєшся. Це правило добре слугувало Грегові Стілсону за ті два роки, відколи він разом з матір'ю переїхав з Оклахоми до Омахи. Він знав, що на малярних роботах не забагатієш, але йому треба було бодай на час позбутися присмаку Ісуса в роті (хай дарують йому це невеличке блюзнірство). А тепер він знов повернувся до свого діла, тільки вже не до проповідей чи відродження віри, і відчував полегкість, звільнившись нарешті від того чудодійства.

Грег відчинив дверці машини і тільки-но ступив у кураву під'їзної дороги, як із хліва, прищуливши вуха,

вискочив великий і злий дворовий собака. Він люто гавкав.

— Здоров, песику,— озвався Грег низьким, приємним, але переконливим голосом: у двадцять два роки він уже був досвідченим промовцем і вмів заговорювати слухачів.

«Песик» пустив повз вуха його дружнє вітання. Він підступав ближче, великий і злющий, з видимим наміром підобідати торговцем. Грег шаснув назад у машину, захряснув дверці й двічі натиснув на сигнал. По обличчю його струменів піт, на білому лляному піджаку проступили під пахвами заокруглі темні плями, а від них по спині наче галузки попливли. Він посигналив знову, але ніхто не озвався. Певне, ті бісові селюки повантажились у свій «гарвестер» чи «студебекер» та подалися до міста.

Грег посміхнувся.

Замість того, щоб дати задній хід і виїхати з під'їзної дороги, він сягнув рукою назад і дістав обприскувач — тільки заправлений не інсектицидом, а аміаком.

Відтягнувши поршень, Грег з посмішкою вийшов із машини. Собака, що присів був на задні лапи, знову підхопився і з лютим гарчанням почав наступати на нього.

Грег і далі посміхався.

— Так, так, песику,— мовив він своїм приємним, переконливим голосом.— Іди, іди сюди. Іди, я тебе пригощу.

Він ненавидів цих паскудних фермерських собак, що пишались на своєму клапті подвір'я, мов ті царки; та й не дарма ж бо кажуть: який собака, такий і господар.

— Мужва репана, хай їй сто чортів,— ледь чутно прошепотів Грег. З обличчя його не сходила посмішка.— Ну, йди, йди, собачко.

Собака підступив ще ближче. Його задні лапи напружились перед стрибком. У хліві мукнула корова, вітрець лагідно шелестів кукурудзяним листям. Аж ось

собака стрибнув, і посмішка на Греговому обличчі змінилася жорстокою і злою гримасою. Він натиснув на поршень і пустив ядучий сніп аміачних бризок просто в очі собаці.

Лютий собачий гавкіт раптом перейшов у короткий болісний зойк, а ще за мить, коли аміак почав роз'їдати очі, — в несамовите скавучання. Собака враз підібгав хвоста й з грізного сторожового пса перетворився на побитого дворняжку.

Обличчя Грега Стілсона потемніло. Очі звузилися й стали наче дві потворні щілини. Він рвучко ступив уперед і щосили копнув собаку носом модного черевика з дірочками для вентиляції. Собака пронизливо завив і, гнаний болем та страхом, сам підписав собі вирок: замість того щоб утекти до хліва, став на бій зі своїм напасником.

З лютим гарчанням він наосліп рвонувся вперед, учепився зубами в праву холошу Грегових білих штанів і роздер їх.

— Ах ти ж суче поріддя! — нестямно заволав Грег і ще раз копнув собаку ногою, так що той аж покотився по пилюзі. Потім знову підскочив до нещасного пса і з нестямним криком ударив ще й ще раз. У собаки сльозились очі, жорстокий біль края роз'юшену морду, одне ребро було перебите, ще одне тріснуте, і тільки тепер він збагнув, якою небезпекою загрожує йому цей знавіснілий чоловік, — але було вже запізно.

Грег Стілсон, важко сапаючи й щось вигукуючи, із залитим потом обличчям, гнався за собакою через курне подвір'я і бив його ногами, аж поки той геть знесилів і зі скавучінням ледве волівся по пилюзі. Там і там із собаки точилася кров. Він конав.

— Ото було не кусатися, — сичав Грег. — Чуєш? Ти мене чуєш? Було тобі не кусатися, клятий собацуро. Ніхто не сміє ставати мені на заваді. Чуєш? Ніхто!

Він ще раз ударив свою жертву закривавленим носом черевика, але собака вже тільки здавлено захрипів. Ніякого задоволення від того Грег не відчував. Боліла голова. Напекло сонцем. Наганявся по такій спеці. Добре, ще не зомлів.

Грег на мить заплющив очі; дихав він часто, уривчасто, по обличчю, мов сльози, котилися краплі поту, блищали перлинками в коротко підстриженій чуприні. Скалічений собака конав біля його ніг. Під Грегівими склепленими повіками пливли у темряві, пульсуючи в такт з ударами серця, мерехтливі різноколірні цятки.

В нього боліла голова.

Часом Грег запитував себе, чи він не божеволіє. Як оце тепер. Адже він хотів тільки порснути на собаку амиаком, загнати його до хліва й залишити свою рекламну картку в шпарі дверей. Щоб приїхати іншим разом і щось продати. І ось маєш. Поглянь, що ти накоїв. Де вже тепер залишати свою картку, еге?..

Він розплющив очі. Собака лежав біля його ніг, хапаючи ротом повітря, і з морди в нього капотіла кров. Грег подивився на собаку, і той сумирно лизнув йому черевика, ніби визнаючи свою поразку, а тоді став конати далі.

— Було не дерти мені штани, клятий ти собацюро,— сказав йому Грег.— Я заплатив за них п'ять доларів.

Треба забиратися звідси. Годі й сподіватися чогось доброго, якщо той Джоб Кукурудзер із жінкою та шістьма вилупками раптом повернеться з міста своїм «студебекером» і побачить, що його сірко пускається духу, а над ним стоїть лиходій-торговець. Плакала тоді й ця робота. «Американській Праведній Путі» не потрібні агенти, що вбивають собак, належних добрим християнам.

Нервово хихикнувши, Грег пішов до свого «меркурія», сів за кермо і швидко виїхав заднім ходом з під'їз-

ної дороги. А тоді повернув на грейдер, що струною простягся через кукурудзяний лан, і помчав зі швидкістю шістдесят п'ять миль на годину, залишаючи за собою хмару куряви зо дві милі завдовжки.

Ні, цю роботу втратити він не хотів, аж ніяк. Принаймні поки що. Заробітки в нього були добрі: на додачу до відомих в «Американській Праведній Путі» хитромудрих способів він застосовував і свої власні, про які там не знали. Отож велося йому непогано. А крім того, мандруючи з місця на місце, він зустрічався з багатьма людьми... з дівчатами. Життя було приємне, а проте...

А проте не зовсім його задовольняло.

Він усе їхав, а в голові й далі болісно гупало. Ні, не задовольняло його таке життя. Він відчував, що йому вготовано щось більше, ніж роз'їжджати отак по Середньому Заході, торгувати бібліями та підправляти рахунки заради двох зайвих доларів на день. Відчував, що його чекає... як би це сказати...

Звеличення.

Атож, саме так, він був певен.

Кілька тижнів тому він затяг одну дівчину на сінник — її батьків не було, поїхали ваговозиком до Давенпорта продавати курчат, і вона спитала, чи не вип'є він склянку лимонаду, і все таке інше,— а коли він домігся свого, вона сказала, що їй було з ним наче з яким проповідником, і він, сам не знаючи чому, вліпив їй ляпаса. Вліпив і поїхав геть.

А втім, ні.

Насправді він ударив дівчину разів три або й чотири. Аж поки вона заплакала й почала кликати на допомогу. Він схаменувся, пустив у діло всю свою чарівливість і врешті сяк-так угамував дівчину. Тоді в нього теж боліла голова й перед очима шугали мерехтливі цятки, але він намагався переконати себе, що то від спеки. З ним було те саме, що й сьогодні на подвір'ї ферми,

коли собака подер йому штани,— раптом накопило якесь дике потьмарення.

— Ні, я не божевільний,— у голос промовив Грег.

Він швидко опустив бічну шибку, і в машину ринуло гаряче літнє повітря, просякнуте духом куряви, кукурудзи і гною. Грег увімкнув радіоприймач і зловив пісеньку у виконанні Петті Пейдж. Біль у голові трохи послаб.

Уся штука в тому, щоб тримати себе в руках і... і берегти свою репутацію. Опануєш ці два вміння — і ніхто під тебе не підкопається. А він, Грег, останнім часом успішно опановував і те, і те. Тепер йому вже не так часто сниться батько, що стояв над ним у зсунутому на потилицю капелюсі й горлав: «Не буде з тебе пуття, клятий недоростку! Ні біса з тебе не буде!»

Цей сон сниться йому дедалі рідше, бо тепер уже не відповідав дійсності. Грег був тепер зовсім не той шмаркатий недоросток. Що правда, те правда: в дитинстві він багато хворів, погано ріс, але потім надолужив своє і став надійною опорою матері...

А батько помер. І не міг цього побачити. Та й Грег не міг заштовхати ті батькові слова назад йому в горлянку, бо батько загинув при вибуху на нафтовій свердловині, він був мертвий, і Грегові хотілося хоч раз викопати його з могили й гукнути в його напівзотліле обличчя: «Ти помилився, татусю, ти помилився щодо мене!» — а тоді добряче дивгнути його, як ото...

Як ото сьогодні того собаку.

Знов заболіла голова, але вже не так, як перед тим.

— Ні, я не божевільний,— повторив Грег, але тепер його слова заглушила музика.

Мати часто казала, що його чекає велике майбутнє, і він вірив у це. Треба тільки стримуватися від таких вибухів, як з тією дівчиною і сьогодні з собакою, берегти свою репутацію.

Хоч яке буде його звеличення, він знатиме, коли воно надійде. Щодо цього Грег не мав і найменшого сумніву.

Він знов подумав про того собаку, і тепер ця згадка викликала в нього тільки посмішку, холодну й байдужну.

Його звеличення настане. Можливо, доведеться чекати цього ще не один рік, та дарма: він молодий, а коли розумієш, що не можна досягти всього одразу, то бути молодим зовсім непогано. Головне — вірити в своє майбутнє, і воно зрештою настане. А він вірив.

І хай боронить бог та його синок Ісус кожного, хто спробує стати йому, Грегові, на шляху.

Грег Стілсон вистромив засмаглий лікоть з вікна машини й почав підсвистувати мелодії, що звучала по радіо. Тоді наддав газу, розігнав свій вірний «меркурій» до сімдесяти миль на годину й помчав прямою грейдерною дорогою серед ланів штату Айова назустріч майбутньому — хоч би яке воно було.

Частина перша

КОЛЕСО ФОРТУНИ

Розділ перший

1

Про той вечір у Сейри лишилося тільки два спогади — виграш на Колесі Фортуни і маска. Та минав час, спливали роки, і, коли вона зважувалася пригадувати той жахливий вечір, на думку їй спадала лише маска.

Він мешкав у багатоквартирному будинку в Клівз-Мілзі. За чверть до восьмої Сейра, залишивши машину за рогом, подзвонила біля дверей будинку. Того вечора вони мали їхати її машиною, бо свою Джонні завіз до майстерні Тіббетсів у Хемпдені — в ній заїдало підшипник чи щось подібне. Ремонт обійдеться не дешево, сказав Джонні по телефону й засміявся отим своїм джонні-смітівським сміхом. Сейра б уже напевне лила сльози, якби таке спіткало її машину,— а власне, її *гаманець*.

Вона пройшла через вестибюль до сходів, поминувши дошку оголошень на стіні. Там звичайно біліли картки-об'явки: хто продавав мотоцикл, хто стереоапаратуру, пропонували свої послуги друкарки, хтось просив узяти його пасажиром до Канзасу чи Каліфорнії, а ще хтось шукав супутників у подорож на Флориду, щоб по черзі вести машину й ділити витрати на бензин. Та сьогодні на дошці найперше впадав у око великий плакат: міцно стиснутий кулак на бентежно-червоному, наче полум'я, тлі та одне-єдине слово — «*Страйкуйте!*» Був кінець жовтня 1970 року.

Джонні наймав квартиру на другому поверсі, з вікнами на вулицю,— «горішній особняк», казав він,— де можна було стати біля вікна у смокінгу, як Рамон

Новарро ¹, з бокатим келихом шипучого вина в руці, й споглядати пульсування великого серця Клівз-Мілза: юрбу, що сунула з кінотеатру, прудкі таксі, мерехтіння неонових реклам.

Власне кажучи, Клівз-Мілз і складався з тієї головної вулиці із світлофором на перехресті (після шостої вечора його перемикали на мигавку), двох десятків крамниць та невеличкої фабрики, що виробляла мокасини. Як і більшість містечок навколо Ороно, де був університет штату Мен, він жив переважно з того, що постачав студентам товари повсякденного вжитку — пиво, виңо, бензин, рок-н-рол, харчові напівфабрикати, наркотики, бакалію, житло, кінофільми. Кінотеатр мав назву «Тінь». Протягом навчального року там показували справді художні фільми та ностальгічні картини сорокових років. А влітку безперервно крутили «вестерни» за участю Клінта Іствуда.

Джонні й Сейра закінчили університет рік тому, і тепер обоє вчителювали у клівз-мілзькій середній школі, яка, одна з небагатьох, ще не була поглинута об'єднаною окружною системою освіти. Викладачі й адміністративні працівники університету, а також студенти вподобали Клівз як спальний корпус, і місто мало з цього неабиякий зиск. Мало воно й гарну середню школу з найсучаснішим обладнанням. І хоч би що там бурчали городяни про «тих університетських» з їхніми «тяжко розумними» балачками, демонстраціями за припинення війни у В'єтнамі та втручанням у місцеві справи, проте ніхто з них і слова не казав проти доларів, що пливли до міської скарбниці у вигляді податків на ошатні професорські особняки та багатоквартирні будинки в районі, що його дехто із студентів

¹ Американський кіноактор, популярний в 20-і рр. (Тут і далі примітки перекладача).

називав «стук-грюк-забудовою», а дехто — «квартилом-привидом».

Сейра постукала, і з-за дверей долинув дивно приглушений голос Джонні:

— Не замкнено, Сейро, заходь!

Трохи нахмурившись, вона штовхнула двері. Квартира потопала в темряві, і лише на стелі ледь блимали тьмяні відсвіти жовтої мигавки на перехресті за півкварталу. Меблі бовваніли горбатими чорними тінями.

— Джонні?

«Запобіжники в нього перегоріли, чи що?» — подумала вона й невпевнено ступила крок уперед — і раптом перед нею виринуло з темряви обличчя, навіть не обличчя, а жаска подоба, яку побачиш хіба що в моторошному сні. Вона світилася примарним мертво-зеленкуватим світлом. Одне око було широко розплющене й дивилося на Сейру злякано й мовби зацьковано. Друге неначе лиховісно підморгувало, ледь видніючись крізь стулені повіки. Ліва половина обличчя — з розплющеним оком — була нібито нормальна. А от права, здавалося, належала якомусь чудиську: неприродно викривлена, товсті губи розтягнуті, і так само примарно світяться в темряві оширені жижі ікла.

Сейра здавлено зойкнула й відсахнулася назад. Та ось спалахнуло світло, і замість якоїсь темної печери вона знов опинилась у знайомій кімнаті Джонні: на стіні — карикатурний Ніксон, зображений як торговець старими автомобілями, на підлозі — плетений килимок, зроблений матір'ю Джонні; кругом пляшки від вина, що правлять за свічники. Жаска подоба перестала світитись, і Сейра побачила, що то просто маска, такі продають у дешевих крамничках до Дня всіх святих. За порожньою очницею до неї підморгувало голу-бе око Джонні.

Потім він скинув маску й став перед нею такий, як завжди: у вицвілих джинсах та брунатному светрі, з приязною усмішкою на обличчі.

— Із святом тебе, Сейро! — мовив він.

Серце її і досі злякано калатало. Джонні таки добряче її настрахав.

— Дуже смішно, — мовила вона й повернула назад до дверей. Такі жарти були їй не до вподоби.

Джонні перепинив її уже в дверях.

— Гей... Я вибачаюся.

— І таки є за що. — Сейра дивилася на нього холодно — чи принаймні намагалась. Гнів її уже майже минув. На Джонні просто не можна було сердитися довго, ось у чім річ. Любила вона його чи ні — то була й для неї самої ще загадка, — але сваритися з ним надовго чи таїти на нього зло ніяк не випадало. Сейра подумала: а чи міг хто коли-небудь довго мати зуба на Джонні Сміта? — і сама ця думка видалась їй такою кумедною, що вона мимоволі всміхнулася.

— Ну, отак воно краще. А то я вже подумав був, хлопче, що ти хочеш мене покинути.

— Я тобі не «хлопче».

Джонні окинув її поглядом.

— Та це я вже й так знаю.

Сейра була в грубому хутряному пальті — штучний енот чи щось таке ж загальноприступне, — і простодушний натяк Джонні знову викликав у неї усмішку.

— В цій шкурі й не добачиш, — мовила вона.

— Е ні, я добачаю, — заперечив Джонні. Тоді обняв її і поцілував.

Вона не хотіла відповідати на його поцілунок, але, звісно ж, відповіла.

— Пробач, що я тебе налякав, — сказав він і, добродушно потершись носом об Сейрин ніс, пустив її. Потім підняв маску над головою. — Я ж то думав, ти посмієшся. У п'ятницю надіну її в класі.

— Ой, Джонні, та це ж буде порушення дисципліни.

— Е, якось переживу,— осміхнувся він. І таки пережив би, хай йому абищо.

Сейра щодня приходила до школи у великих «учительських» окулярах, стягши коси в такий тугий вузол, що, здавалось, вона от-от зойкне від болю. Спідниці носила до колін, тим часом як у більшості її учениць вони ледь прикривали штанці («А ноги в мене однаково кращі, ніж у будь-якої з них»,— зловтішно думала Сейра). Вона суворо стежила, щоб учні сиділи в класі за алфавітом,— згідно із законом середніх чисел, це мало принаймні тримати бешкетників на певній відстані один від одного,— і рішуче відсилала порушників спокою до заступника директора, виходячи з міркування, що за свої каральні функції він отримує додатково п'ятсот доларів на рік. Та все одно її робота в школі являла собою повсякденну боротьбу з демоном, що вселяється майже в кожного вчителя-початківця. З демоном Дисципліни. А ще більше турбувало Сейру те, що вона постійно відчувала присутність негласного колективного суду — чогось ніби учнівської громадської думки,— який оцінював кожного нового вчителя, і що його присуд був щодо неї не дуже сприятливий.

А от Джонні, здавалося б, зовні аж ніяк не відповідав усталеному уявленню про доброго вчителя. Він переходив від класу до класу, мов сновида, занурений у якісь солодкі мрії, і часто запізнювався на уроки, спинившись побалакати з кимось під час перерви. Він дозволяв учням сидіти де їм заманеться, отож вони щодня опинялися на інших місцях, причому найзапекліші шибайголови незмінно тяжіли до задніх рядів. Сейра за такого безладу навряд чи запам'ятала б усі імена й до весни, а Джонні, здавалося, вже тепер міг назвати кожного учня.

Він був високий на зріст, трохи сутулуватий, і діти

прозвали його Франкенштейном¹. І Джонні це начебто анітрохи не дратувало, а навпаки, навіть тішило. Та попри все те, на його уроках завжди було тихо і діти з них майже не тікали (тим часом як Сейра мала постійний клопіт з прогульниками), а отой колективний суд ставився до нього видимо прихильно. Джонні належав до тих учителів, яким літ через десять присвячують шкільні щорічники. А Сейра — ні. І, намагаючись збагнути причину цього, вона часом аж шаленіла.

— Може, склянку пива на дорогу? Чи вина? Чи ще чого?

— Ні, але я сподіваюся, ти сьогодні багатий,— сказала вона й узяла його під руку, поклавши собі більш не сердитись.— А то ж я менш як три сосиски не їм. А надто на останньому окружному ярмарку року.

Вони виправлялися в Есті, містечко за двадцять миль на північ від Клівз-Мілза, що його єдиною претензією на сумнівну славу було проведення *Найостаннішого сільськогосподарського ярмарку року в Новій Англії*. Ярмарок закривався у п'ятницю ввечері, перед Днем усіх святих.

— Зважаючи на те, що платня в нас у п'ятницю, споряджений я непогано. Маю вісім доларів.

— Ого... хвалити бога,— мовила Сейра, закотивши очі догори.— Я завжди знала: як буду безгрішна, то здибаю колись багатенького дядечка.

Джонні посміхнувся й кивнув головою.

— Еге ж, дитинко, наш брат сутенер гребе хіба ж такі-і гроші! Ось тільки надягну куртку, і вирушаємо.

Сейра дивилася на нього з болісною ніжністю, і внутрішній голос, що озивався тепер дедалі частіше,—

¹ Головний персонаж роману англійської письменниці XIX ст. Мері Шеллі «Франкенштейн, або Сучасний Прометей».

коли вона стояла під душем, читала книжку, готувалася до уроку, лаштувала самотню бечерю, — раптом вихопився знову, наче один з отих півхвилинних рекламних роликів посеред телевізійної передачі.

Він дуже милий хлопець, з ним легко ладнати, він веселий, ніколи не доведе тебе до сліз. Та чи кохання це? Тобто чи досить усього цього для кохання? Навіть коли ти вчилася кататись на двоколісному велосипеді, тобі довелося не раз упасти й збити собі коліна. Можна сказати, плата за науку. А то ж був суцільний дріб'язок.

— Я ще зайду до туалету, — гукнув їй Джонні.

— Ну-ну... — Сейра ледь помітно всміхнулася. Джонні був з тих людей, які бозна-чому вважають за необхідне сповіщати всіх і кожного про свої природні потреби.

Вона підійшла до вікна й визирнула на Головну вулицю. До автостоянки біля О'Майкового закладу, де подавали піццу й пиво, сходилися підлітки. Раптом їй захотілось опікнутися там серед них, залишивши позаду свої нерозв'язні проблеми — або ж відклавши їх на майбутнє. В університеті все було простіше. Неначе в казковій Небувальщині, де й студенти, і навіть викладачі могли почувати себе товаришами Пітера Пена й ніколи не ставати дорослими. А на роль капітана Гака¹ завжди знайшовся б якийсь Ніксон чи Агню².

Вона познайомилася із Джонні лише у вересні, коли вони почали вчителювати у школі, але обличчя його запам'ятала ще із загальноосвітнього курсу, обов'язкового для всіх студентів. Вона тоді прикипіла серцем до Дена, а Джонні і Ден не мали між собою нічого спільного. Ден був майже бездоганий красень, дотепний і

Персонаж повісті-казки англійського письменника Дж. М. Баррі «Пітер Пен і Венді» — ватажок піратів і лютий лиходій.

² Ніксон Річард, Агню Спіро — президент віце-президент США в 1969—1973 рр.

невтримно-гострий на язик — від чого Сейра завжди трохи ніяковіла, — дуже охочий до чарки й палкий у любощах. Добре підпивши, він часом ставав брутальним. Сейрі особливо запам'ятовся один такий випадок у барі «Бронзова стойка» в Бангорі. Чоловік у сусідній кабіні докинув якийсь жарт до Денової розповіді про університетську футбольну команду, і Ден, умить скипівши, запитав, чи не заважає йому голова на в'язах. Той вибачився, але Ден хотів не вибачень — він хотів бійки. Він почав робити образливі зауваження на адресу жінки, що була з тим чоловіком. Сейра поклатла руку йому на плече й попросила вгамуватися. Та Ден скинув її руку, і в погляді його сірих очей зблиснула така лють, що решта слів застрягла у неї в горлі. Зрештою Ден і той чоловік вийшли назовні, і Ден почав його бити. Бив аж доти, доки той — не молодий уже, років під сорок, із помітним черевцем чоловік — заверещав. Сейра ніколи ще не чула, як верещить чоловік, і більш ніколи не хотіла б цього почути. Потім вона й Ден мусили мерщій забиратися геть, бо власник бару бачив, як усе було, й викликав поліцію. Сейра охоче подалася б додому сама («Ой, та невже?» — глузливо запитав її внутрішній голос), але до університетського містечка було дванадцять миль, автобуси вже не ходили, а «голосувати» вона боялася.

Дорогою назад Ден мовчав. На щоці в нього була подряпина. Усього одна подряпина. І коли вони доїхали до її гуртожитку, Сейра сказала Денові, що більш не хоче його бачити. «Як тобі завгодно, крихітко», — озвався Ден так байдужно, що вона аж похолола; і коли він удруге подзвонив їй після тієї пригоди в «Бронзовій стойці», Сейра знов пішла до нього. Хоч у глибині душі й зневажала себе за це.

Так тривало цілий осінній семестр її останнього року в університеті. Ден і страхав її, і водночас вабив. Він був її перший справжній коханець, і навіть тепер, за два

дні до Всіх святих 1970 року, він залишався її єдиним коханцем. Із Джонні до цього в неї ще не дійшло.

Зв'язок з Деном урвався раптово, на початку цього року. Він завалив екзамен і покинув університет.

— Куди ж ти тепер? — боязко спитала Сейра, сидючи на ліжку його товариша по кімнаті, тим часом як Ден жбурляв у дві валізи свої речі. Їй хотілося спитати про інше, більш особисте. Чи буде він десь поблизу? Чи піде працювати? Чи вчитиметься далі на вечірньому факультеті? Чи є в його плаїнах на майбутнє якась місце для неї? А втім, ось про це вона нізащо б не зважилася спитати. Бо сама не була готова почути його відповідь. Та й відповідь, яку дав Ден на оте її єдине загальне запитання, прикро вразила Сейру.

— Мабуть, у В'єтнамі.

— Як?..

Він сягнув рукою до полиці, швидко перебіг пальцями по паперах, що там лежали, й кинув Сейрі якусь листівку. То була повістка з Бангорської призовної дільниці. Денові пропонували з'явитися на медичний огляд.

— Невже не можна уникнути цього?

— Ні. А може... Не знаю. — Він запалив сигарету. — Навряд чи я захочу уникати.

Сейра приголомшено дивилася на нього.

— Обридло мені все це. Закінчуй університет, іди працювати, а там шукай собі жіночку. Гадаю, ти б не від того, щоб стати нею. Не думай, я теж про це мізкував. Але не буде діла. І ти це добре знаєш, і я. Ми з тобою не пара, Сейро.

І тоді, почувши відповіді на всі свої запитання, вона пішла й більш не бачила Дена. Згодом вона кілька разів зустрічала його товариша по кімнаті в гуртожитку. За півроку той отримав від нього три листи. Дена призывали й відправили кудись на південь проходити загальновійськову підготовку. То була остання звістка

про нього, яку дістав його товариш по кімнаті. І остання звістка, яку дістала Сейра Брекнелл.

Спершу їй здавалося, що все минеться безболісно. Усі ті сумні, зворушливі пісеньки, що їх начебто тільки й чуєш по радіо в машині після півночі, її не обходили. Так само як і затерті слова про розбите кохання й згорьоване серце. Вона не підчепила собі на зло іншого хлопця, не стала вчашати до барів. Майже всі вечори тієї весни вона просиджувала у своїй кімнаті в гуртожитку й старанно гризла науку. І знаходила в цьому полегкість. Вона нічим не забруднила себе.

І тільки після того, як познайомилась із Джонні — минулого місяця, на танцювальній вечірці молодих учителів, де вони обоє волею щасливого випадку були без пари, — тільки тоді Сейра збагнула, яким жахіттям був той її останній семестр в університеті. Коли живеш таким життям, цього просто не помічаєш, бо воно стає невіддільним від тебе самої. Як в отій оповідці про двох віслюків, що зустрілися, припнуті до однієї огорожі, в якомусь східному місті. Перший віслюк — міський, і на спині в нього тільки сідло. А другий — з геологічної партії, нав'ючений ящиками, наметами, куховарським начинням, а зверх того ще й чотирма п'ятдесятифунтовими мішками з рудою. Так що аж хребет у нього вгинається. От перший віслюк і каже: «Ну й навалили ж на тебе тягар!» А другий йому на це: «Який тягар? Де ти його бачиш?»

Тепер, з відстані часу, Сейру жахала саме та порожнеча, в якій вона прожила цілих п'ять місяців, — наче під скляним ковпаком. А власне, усі вісім, як рахувати й минуле літо, коли вона найняла невелику квартиру на Флег-стріт у Візі й тільки те робила, що шукала місця вчительки та читала романи в паперових обкладинках. Уранці вставала, снідала, йшла довідуватися з приводу роботи — до школи чи в інші місця, які визначала наперед, — тоді поверталась додому, обідала, ля-

гала трохи подрімати (часом те «трохи» тривало години чотири), потім вечеряла, десь до пів на дванадцятю читала, дивилася телевізор, а коли її починав брати сон, лягала спати. Вона не могла пригадати, чи за весь той час думала бодай про що-небудь. Життя її ішло механічно. Вряди-годи вона відчувала глухий біль десь у лоні — *біль невтамованої жаги*, як іноді писали дами-романістки, — і вживала проти нього один засіб — холодний душ. Згодом і душ почав завдавати їй болю, і вона зносила це з гіркою, відчуженою втіхою.

Протягом тих місяців Сейра не раз привітала себе з тим, як добре, цілком по-дорослому вона тримається. Адже їй і на думку не спадає той Ден... Ден Як-там-його, ха-ха!.. Тільки згодом вона усвідомила, що всі вісім місяців ні про що інше й ні про кого іншого не думала. За ті вісім місяців країна зазнала неабияких струсів, але Сейра все це навряд чи й помітила. Марші протесту, полісмени в захисних шоломах і протигазах, шалені нападки Агню на пресу, заворушення в Кентському університеті, літні спалахи насильства з боку чорних екстремістів, що відкрито вийшли на вулиці, — всі ті події напевне висвітлювались у вечірніх вчпусках телевізійних новин. Але Сейра наглухо замкнулася у своєму власному світі, цілком удоволена тим, як чудово переступила вона через Дена, як легко призвичаїлась до нового життя і як добре їй тепер ведеться. Де там той тягар?..

Потім вона почала вчителювати у клівз-мілзькій середній школі, і то був справжній переворот у її житті — після шістнадцяти років навчання самій опинитися за вчительською кафедрою. А далі — ота вечірка і знайомство з Джонні Смітом (чи не безглуздо, що реальна, з плоті й крові людина може мати таке безособове ім'я та прізвище — Джон Сміт?). Того вечора Сейра, дарма що була замкнута в собі, все-таки помітила, як він дивився на неї, — не хтиво, але із здоровою

чоловічою цікавістю, видимо оцінивши належним чином її вигляд у ясно-сірій плетеній сукні, яку вона надягла на вечірку.

Він запросив її в кіно — у «Тіні» показували «Громадянина Кейна»¹, — і Сейра не відмовилась. Вони добре провели час, хоч Сейра й відзначила подумки: «Дотепністю він не вражає». Прощаючись, Джонні поцілував її, і їй це було приємно, та все ж вона подумала: «Ні, він не Еррол Флінн»². Говорив він жваво, кумедною скоромовкою, і Сейра несамохіть усміхалась, а собі думала: «Під Хенні Янгмена працює».

Потім, уже пізнього вечора, сидючи у своїй спальні перед телевізором, на екрані якого Бетт Девіс зображувала затяту жінку-кар'єристку, Сейра нараз пригадала деякі з тих своїх думок і аж завмерла з відкушеним шматком яблука в роті, трохи приголомшена власною несправедливістю.

І її внутрішній голос, що майже цілий рік мовчав, — голос не так сумління, як надії, — раптом вихопився назовні.

«То ти вважаєш, що йому далеко до Дена? Так?»

«Ні! — запевнила вона себе, тепер уже *справді* приголомшена. — Я й думати забула про Дена. Все те... було так давно...»

«Де ж пак, давно! — заперечив голос. — Не давніш, як учора».

Аж тут Сейра усвідомила, що сидить сама в квартирі пізнього вечора, їсть яблуко й дивиться по телевізору фільм, який її зовсім не цікавить, — і тільки тому, що це простіше, ніж думати, бо коли всі твої думки кру-

Фільм визначного американського режисера Орсона Уеллса, поставлений у 1941 р. і визнаний на Брюссельській міжнародній виставці 1958 р. одним з дванадцяти найкращих фільмів усіх часів.

² Популярний американський кіноактор 50-х рр.

тяться навколо тебе самої і твого втраченого кохання, вони лягають на душу важеним каменем.

Тепер вона була *геть* приголомшена.

І гірко заплакала.

Джонні запросив її вдруге і втретє, і Сейра приймала його запрошення. Вона наново відкривала себе й у цьому — таку, якою стала тепер. Вона не могла сказати, що її зустрічі із Джонні — просто невинні побачення, бо це було не так. Дівчина вона була звабна, гарненька, і після того, як закінчився роман з Деном, її не раз запрошували провести разом вечір, але вона всім відмовляла і лише кілька разів пішла з Деновим товаришем по кімнаті на біфштекси до «Грота», та й то, як тепер зрозуміла (з відразою до себе й похмурим гумором), аби тільки вивідати в бідолоашного хлопця що-небудь про Дена. Де там той тягар?..

Більшість її подруг-однокурсниць після закінчення університету зникли з обрію. Бетті Гекмен, на превеликий розпач її заможних, респектабельних батьків, подалася з «Корпусом миру» до Африки, і Сейра часом із цікавістю думала, як ті угандці мають липнути до Бетті, з її молочно-білою, несприйнятливою до засмаги шкірою, попелясто-білявим волоссям та гарненьким' холодно-офіційним личком. Діні Стабс вступила до аспірантури в Х'юстоні. Рейчел Юргенс вийшла заміж за однокурсника й тепер ходила вагітна десь у глушині на заході Массачусетсу.

Сама з себе дивуючись, Сейра зрештою мусила визнати, що Джонні Сміт — перший новий залицяльник, який з'явився в неї за довгий-довгий час; а вона ж була колись, у випускному класі своєї школи, «міс Популярність»! Щоправда, вона пішла була на побачення й з двома іншими клівзькими вчителями — просто так, щоб не втрачати перспективи. Один з них був Джін Сідеккі — новий математик, але він виявився страшенним занудою. Другий, Джордж Раундс, одра-

зу ж дав волю рукам. Сейра вліпила йому ляпаса, та другого дня в нього ще вистачило нахабства підморгнути їй, коли вони зустрілися в шкільному коридорі.

А Джонні потішав її, з ним було напрочуд легко. До того ж він збуджував її фізично; якою мірою — Сейра ще не могла сказати, принаймні поки що. Минулої п'ятниці, коли їх звільнили від уроків для поїздки на осінню вчительську конференцію в Уотервіллі, Джонні запросив її ввечері до себе додому на спагетті власного приготування. А коли в каструльці забулькав соус, раптом зірвався й побіг до крамниці на розі по вино. Повернувся він з двома пляшками сидру. Як і оті оголошення про відвідини туалету, це було цілком у стилі Джонні.

Після вечері вони сіли дивитися телевізор, але замість того почали обійматись, і хто зна, чим би все воно скінчилося, коли б не надійшли два приятелі Джонні, викладачі університету, з проектом факультетської заяви щодо академічних свобод. Вони хотіли, щоб Джонні проглянув той папір і висловив свою думку. Він зробив це, проте далеко не з такою охотою, з якою звичайно брався до всякого діла. Сейра помітила його нехіть, і її затопила тепла хвиля таємної втіхи. Таку саму втіху викликав у неї і знайомий біль усередині — *біль невтамованої жаги*, — і тієї ночі вона не стала виганяти його холодним душем...

Сейра одвернулась од вікна і підійшла до канапи, де Джонні поклав свою маску.

— Із святом Усіх святих, — мовила вона й тихенько засміялася.

— Що-що? — озвався голос Джонні.

— Я кажу, якщо ти зараз же звідти не вийдеш, я поїду без тебе.

— Уже йду.

— Ну й чудово!

Вона провела пальцями по масці з обличчями Джекіла і Хайда ¹: ліва половина — добрий доктор Джекіл, права — жорстокий звіроподібний Хайд. «Як буде в нас на День подяки? ² — подумала Сейра.— А на різдво?..»

Від цієї думки по всьому її тілу перебіг дивний нервовий дроз.

Джонні подобався їй. Він був цілком звичайний милий хлопчина.

Вона знов поглянула на маску: страхітлива подоба Хайда, мов ракова пухлина, виростала просто з обличчя Джекіла. Маска була вкрита люмінесцентною фарбою, тим-то й світилася в темряві.

А що таке «звичайний»? Ніщо, ніхто. А втім, ні. Якби він був такий уже звичайний, чи спало б йому на думку надіти отаке казна-що в класі й не вважати це порушенням порядку? А як можуть учні називати його Франкенштейном, а проте любити й поважати? То що ж таке «звичайний»?..

Прослизнувши крізь намистяну завісу, що відокремлювала спальню й ванну від вітальні, з'явився Джонні.

«Якщо він сьогодні захоче лягти зі мною до ліжка, я, мабуть, погоджуся».

Від цієї думки враз стало тепло, як ото коли повертаєшся додому з далекої дороги.

— Ти чого всміхаєшся?

— Та нічого,— відказала Сейра, кидаючи маску на канапу.

— Ні, скажи. Це щось приємне?

— Джонні,— мовила вона, поклавши руку йому на

¹ Персонажі-двійники фантастичної повісті Р. Л. Стівенсона «Дивовижна історія доктора Джекіла і містера Хайда» (1886), що уособлюють добре й лихе начала в людині.

² Офіційне свято пам'яті перших колоністів Массачусетсу; відзначається в останній четвер листопада.

груди й зводячись навшпиньки, щоб поцілувати його, — є речі, про які не заведено говорити. Ну ж бо, ходімо вже.

2

Вони на хвильку спинилися у вестибюлі, і, поки Джонні застібав свою теплу джинсову куртку, Сейрин погляд мимохіть звернувся до плаката з написом «Страйкуйте!» і стиснутим кулаком на вогнистому тлі.

— Знов буде студентський страйк, — сказав Джонні, помітивши, куди вона дивиться.

— Проти війни?

— Цього року не тільки проти війни. В'єтнам, призов резервістів, події в Кентському університеті — все це розворушило студентство як ніколи раніш. Гадаю, і в нас тут залишилося зовсім мало рохкал.

— Яких рохкал?

— Узірцевих діточок, котрим аби тільки одержати диплом, а потім дістати посаду з платнею десять тисяч доларів на рік — цим і обмежується їхній інтерес до державної системи. Рохкалу начхати на все, крім власної шкури. Але настав інший час. Тепер і в більшості з них відкрилися очі. Попереду великі переми.

— Це для тебе таке важливе? Навіть тепер, по закінченні університету?

Джонні виструнчився.

— Мадам, я ж його вихованець. Джон Сміт, випуску сімдесятого року. Не пошкодуймо нічого задля нашого старого доброго Мену!

Сейра посміхнулася:

— Ну ходімо вже. Я хочу покататися на круговерті, поки там не зачинили на ніч.

— Чудово, — сказав він, беручи її під руку. — Цілком випадково в мене є твоя машина, що стоїть за рогом.

— І вісім доларів. Нас чекає казковий вечір.

Погода була хмарна, але суха й досить тепла як на кінець жовтня. На небі серпик місяця намагався пробитись крізь запону хмар. Джонні обняв Сейру за стан, і вона пригорнулася до нього.

— Ти знаєш, Сейро, я дуже багато думаю про тебе.— Тон його був начебто недбалий, але тільки *начебто*.

Її серце на мить завмерло, а тоді забилося часто-часто.

— Справді?

— Мені здається, той Ден чимось скривдив тебе, так?

— Я й сама не знаю, що він зі мною зробив,— щиро призналася Сейра.

У спалахах жовтої мигавки за квартал позад них їхні тіні то виникали, то зникали на цементованому тротуарі під ногами.

Джонні, як видно, обмірковував її слова.

— Я не стану тебе кривдити,— промовив він зрештою.

— Так, я знаю. Але, Джонні... дай мені час...

— Еге ж,— зітхнув він.— Час... Ну що ж, час ми маємо.

Вони звернули за ріг, і Джонні відчинив їй дверцята машини. Тоді перейшов на другий бік і сів за кермо.

— Тобі не холодно?

— Та ні,— відказала вона.— Вечір же он який теплий.

— Справді теплий,— погодився він і від'їхав від бровки тротуару.

А Сейра повернулася думкою до тієї дурної маски. Половина обличчя — Джекіл, з голубим оком Джонні в порожній, здивовано розширеній докторовій очниці («Слухайте, я вчора винайшов новий коктейль, але його навряд чи подаватимуть у барах»), і з тією поло-

виною все гаразд, бо під нею видно частку самого Джонні. То друга половина, Хайдова, так безглуздо налякала її, бо око там приплющене і за тією щільною може ховатися хтось інший. Хто завгодно. От хоч би й Ден.

Та на той час, як вони приїхали на ярмарок в Есті, де на головній алеї мигтіли в темряві голі лампочки й ходили вгору-вниз довжелезні неонові шпиці чортового колеса, Сейра вже забула про маску. Вона була із Джонні, і їх чекав приємний вечір.

3

Вони пішли головною алеєю, тримаючись за руки, майже не розмовляючи, і Сейра впіймала себе на тому, що пригадує ярмарки свого дитинства. Вона виросла у Саут-Парісі, містечку з паперовою фабрикою, на заході штату Мен, а окружний ярмарок відбувався у Фрайберзі. Що ж до Джонні, хлопчини з Паунела, то він, мабуть, їздив на ярмарки в Топсем. Та, власне, всі ті ярмарки були однакові і не дуже змінювалися з роками. Залишаєш машину на брудній стоянці, платиш біля входу два долари і, тільки-но опинившись на ярмарковому майдані, одразу чуєш пахощі гарячих сосисок, смаженого перцю та цибулі, бекону, дешевих цукерок, тирси, солодкавий дух кінських яблук. Чуєш брязкіт візка на дитячій катальній гірці — його звать «дикою мишею». Чуєш виляски пострілів у тирах, металічний голос, що викрикує номери для гравців у бінго¹, — він лине з гучномовців, розвішаних навколо великого тенту, під яким наставлено ряди довгих столів та складаних стільців з місцевого похоронного салону. Рок-н-рол змагається в гучності з ревінням механічно-

¹ Різновид лото.

го органа. Без угаву лунає крик зазивал: два постріли за п'ятак, і ви можете здобути цього набитого тирсою собачку для вашого дитинчати; гей, ви там, став, аж поки виграєш... Нічого не змінюється. І ти знов почуваш себе дитиною і залюбки даси витягти з тебе все до останнього цента.

— Осьде! — спинила вона Джонні.— Круговерть!

— Та вже ж,— заспокійливо мовив той.

Він подав жінці в касовій будці паперовий долар, і вона, майже не підвівши погляду від журналу «Фотоплей», викинула йому два червоні квитки й дві десятицентові монети.

— Як розуміти твоє «та вже ж»? Чому ти розмовляєш зі мною таким тоном?

Джонні знизав плечима. Вираз його обличчя був цілком невинний.

— Важить не те, що ти сказав, Джоне Сміт. А те, як ти це сказав.

Круговерть зупинилася. Люди сходили з неї і вервечкою сунули повз них — здебільшого юнаки в цупких вовняних сорочках військового зразка чи в розстебнутих теплих куртках. Джонні повів Сейру на дерев'яний поміст і віддав квитки доглядачеві, що мав такий змучений вигляд, наче йому остогидло все на світі.

— Нічого особливого,— сказав Джонні, коли доглядач посадив їх в одну з невеличких круглих шкаралупок і закріпив запобіжну перекладку.— Просто ці кабінки рухаються кожна по своєму замкнутому колу, чи не так?

— Так.

— А ці менші кола укладено на великому кружалі, яке теж обертається, чи не так?

— Так.

— Ну от, а коли вся ця штука набирає повного розгону, кабінки, де ми сидимо, рухаються по своїх колах і часом розвивають швидкість, не набагато меншу від

тієї, з якою астронавти злітають з мису Кеннеді. І я знав одного хлопця... — Джонні з поважним виглядом нахилився до неї.

— Еге ж, зараз видаси ще одну з твоїх небилиць, — мовила Сейра трохи розгублено.

— Коли тому хлопцеві було п'ять років, він упав з ганку й дістав манюсіньку тріщинку в шийному хребці, отакеньку, з волосину. А *через десять років* він катався на отакій ярмарковій круговерті в Топсемі... і... — Він знизав плечима й співчутливо поплескав Сейру по руці. — Та гадаю, тобі це минеться гаразд, Сейро.

— Ой!.. Я хочу зійти...

А круговерть тим часом набирала розгону, і ось уже весь ярмарок і головна алея злилися в одну скісну пасмугу вогнів та облич. Сейра зойкала, сміялась і врешті заходилася молотити Джонні кулаками.

— Тріщинка з волосину! — гукала вона йому. — Ось я покажу тобі тріщинку, дай тільки зійдемо, брехун ти такий!

— А що, ти вже відчуваєш щось у шиї? — лагідно запитував Джонні.

— Ох ти ж брехун!

Вони мчали все швидше, швидше, і коли вкотре уже — вдесьте? вп'ятнадцяте? — пролітали повз доглядача, Джонні нахилився й поцілував її, а кабінка зі свистом кружляла по своєму колу, і губи їхні стискало міцніше, злютовувало в щось гаряче, збудливе й пругке. Потім велике кружало почало сповільнювати обerti, їхня кабінка також кружляла вже наче знехотя і нарешті, гойднувшись і клацнувши востаннє, зупинилася.

Вони зійшли з круговерті, і Сейра вхопила Джонні за шию.

— Тріщинка з волосину, ти, дурисвіте! — прошепотіла вона.

Повз них саме проходила якась огрядна жінка в голубих штанях і дешевих мокасінах. Джонні звернувся до неї, показуючи великим пальцем назад на Сейру.

— Мем, це дівчисько чіпляється до мене. Як побачите полісмена, скажіть йому, будь ласка. Гаразд?

— Ви, молоді люди, вважаєте себе надто великими розумниками,— зневажливо відказала огрядна дама й важко потюпала далі, до тенту зі столами для бінго, міцно затиснувши під пахвою свою сумочку.

Сейра не стримала сміху.

— Ти просто неможливий.

— Я погано кінчу,— погодився Джонні.— Моя мати завжди так казала.

Вони знову рушили поряд головною алеєю, чекаючи, поки все перестане хитатись у них перед очима й під ногами.

— Твоя мама дуже побожна, так? — спитала Сейра.

— Баптистка до самих кісток,— підтвердив Джонні.— Але загалом жінка непогана. Тримається в межах. Щоправда, коли я буваю вдома, вона не може вдержатись, щоб не підкинути мені кілька тих брошурок, але така вже її вдача. Ми з батьком до цього притерпілися. Я пробував був переконувати її: мовляв, з ким же це, в біса, міг жити Каїн у краю Нод, коли його тато й мама були перші люди на землі, і всяке таке інше,— та потім розважив, що це якоесь негарно, і облишив такі балачки. Два роки тому мені здавалося, що Юджін Маккарті здатен урятувати світ... а баптисти принаймні не висувають Ісуса кандидатом у президенти.

— А твій батько не побожний?

Джонні засміявся.

— От цього не знаю, але що не баптист, то напевне.— Тоді якусь хвилю подумав і додав: — Він тесля,— так наче цим усе пояснювалось.

Сейра всміхнулася.

— Що сказала б твоя мати, якби дізналася, що ти водишся з пропашою католичкою?

— Напросися до нас у гостину,— в ту ж мить відказав Джонні,— щоб вона могла накинути й тобі оті свої брошурки.

Сейра спинилась, і далі тримаючи його за руку.

— А ти хотів би повезти мене до себе додому? — запитала вона, пильно дивлячись на нього.

Приязне довгасте обличчя Джонні споважніло.

— Так,— відповів він.— Я хотів би, щоб ти познайомилася з ними... і вони з тобою.

— Навіщо?

— А ти не знаєш? — лагідно спитав він.

І раптом Сейрі здавило горло, загупало в скронях, так наче її вже душили сльози, і вона міцно стиснула руку Джонні.

— Ой, Джонні, ти мені так подобаєшся...

— А ти мені — ще більше,— серйозно сказав він.

— Покатай мене на чортовому колесі,— зненацька попросила вона й усміхнулася. Годі цих розмов, спершу треба все обміркувати, розважити, куди воно може завести.— Хочу злетіти високо-високо, звідки ми побачимо все довкола.

— А можна, я тебе поцілую в тій високості?

— Двічі, якщо встигнеш.

Джонні дав їй повести себе до каси, де залишив ще один доларовий папірець. Купуючи квитки, він сказав:

— Коли я ще вчився у школі, я знав одного хлопця, котрий працював на ярмарку, то він розповідав, що робітники, які складають ці колеса, завжди геть п'яні і залишають там усякі...

— Іди к бісу,— весело мовила Сейра.— Ніхто не живе вічно.

— Але всі цього прагнуть, хіба ти не помічала? — зауважив Джонні, сідаючи за нею в хитку кабінку.

Нагорі він таки встиг поцілувати її кілька разів, а жовтневий вітер куйовдив їм волосся, і ярмарковий майдан розлягався внизу, світяться у темряві, мов величезний годинниковий циферблат.

4

Після чортового колеса вони покаталися на каруселі, хоч Джонні чесно признався, що почуває себе найпослідущим дурнем. Ноги в нього були такі довгі, що, розвівши їх, він міг би вільно стояти над своїм гіпсовим коником. А Сейра лиховісним тоном розповіла йому, що знала в школі одну дівчину, в котрої було хворе серце, хоч ніхто про це й *гадки не мав*, і одного разу та дівчина пішла зі своїм хлопцем покататися на каруселі... і...

— Колись ти про це пошкодуєш, Сейро,— сказав Джонні спокійним і довірчим тоном.— Там, де неправда, не буває добрих взаємин.

Вона показала йому довгого язика.

Після каруселі був дзеркальний лабіринт, справді добрий дзеркальний лабіринт, і Сейрі пригадався епізод із книжки Бредбері «Щось лихе до нас іде», де обернута на дівчинку стара вчителька мало не згинула без вороття в такому самому лабіринті. Сейра бачила, як віддалік від неї розгублено тупцяє Джонні й махає їй рукою. Десятки Джонні, десятки Сейр. Вони поминали одне одного, мигтіли по не-евклідових кутах і нібито зникали. Вона повертала ліворуч, повертала праворуч, тицялася носом у ясні скляні площини й безпорадно хихотіла — почасти й зі страху перед тим замкненим простором. Одне із дзеркал обернуло її на приземкувату карлицю, як ото в книжках Толкієна ¹.

¹ Англійський письменник, автор фантастичних казкових повістей, в яких діють маленькі люди — «хоббіти».

В іншому перед нею постало карикатурно цибате дівчисько з ногами завдовжки із чверть милі.

Нарешті вони видобулися на волю, і Джонні купив дві гарячі сосиски й повну паперову мисочку смажених в олії картопляних пластівців, що смакували чи не краще, ніж колись, у дитинстві.

Вони пройшли повз веселий заклад. Перед входом стояли три дівулі в оздоблених блискітками спідничках і ліфиках. Вони пританцьовували під давню пісеньку Джеррі Лі Льюїса, а зазивайло вихваляв у мікрофон їхні принади. «Крихітко, прилинь до мене...» — ревів Джеррі Лі, і його рояль вихлюпував буги-вуги на посипані тирсою алеї. «Крихітко, прилинь до мене... крихітко, бери бика за роги... нащо нам слова облудні... хай весь світ двигтить із нами...»

— Клуб «Плейбой»,— із пафосом промовив Джонні й засміявся.— Колись такий заклад був у Гаррісон-Бічі. Тамтешній зазивайло присягався, що їхні дівулі із зв'язаними руками знімуть у клієнта з носа окуляри.

— Досить цікавий спосіб підхопити непристойну хворобу,— зауважила Сейра, і Джонні зайшовся реготовом.

Вони простували далі, і голос зазивайла в гучномовці помалу глухнув разом з уривистими звуками роялю Джеррі Лі — тією шаленою, жорстокою, гарячою музикою, що ніяк не хотіла вмирати й гриміла з давно віджилих і замовклих п'ятдесятих, мовби якийсь віщий знак. «Заходьте, чоловіцтво, заходьте, не соромтеся, та й дівчата наші не з соромливих, що ні, то ні! Найцікавіше в нас усередині... ваша освіта не буде повна, поки ви не побачите виставу в клубі «Плейбой»...»

— Ти не хочеш повернутися й поповнити свою освіту? — спитала Сейра.

Джонні посміхнувся.

— Курсову роботу на цю тему я свого часу написав. А з дисертацією можна трохи й почекати.

Вона позирнула на годинник.

— Ого, вже пізно, Джонні. А завтра ж знов до школи.

— Еге. Та все-таки завтра п'ятниця.

Сейра зітхнула, згадавши про свій п'ятий клас і про сьомий клас, де завтра мала урок сучасної літератури. І той, і той були страшенно бешкетні.

Вони вибралися назад, до середини головної алеї. Юрба дедалі рідшала. Похилий диск уже зачинили на ніч. Два робітники з дешевими сигаретами в кутиках рота напинали брезент на «дику мишу». Розпіорядник у «Став, аж поки виграєш» гасив світло.

— Ти маєш якісь плани на суботу? — спитав Джонні, несподівано знітившись.— Я розумію, трохи пізно про це питати, але...

— Та дещо є,— відказала вона.

— А-а...

Не в силі бачити, як він похнюпився, Сейра вирішила, що збиткуватися з нього далі було б нечесно.

— Я думаю провести час із тобою.

— Справді?.. Зі мною? Слухай, та це ж чудово!

Джонні всміхнувся до неї, і вона всміхнулась у відповідь. І раптом почула отой внутрішній голос, часом такий виразний, що здавалося, то говорив хтось поруч.

Тобі знову добре, Сейро. Ти відчуваєш себе щасливою. Хіба це не чудово?

— Ну звісно,— сказала вона. Тоді звелася навшпиньки й швидко поцілувала його. І, щоб не завагатись, відразу ж заговорила знову: — Знаєш, у Візі іноді так самотньо... То, може б, ти лишився зі мною і на ніч.

Джонні подивився на неї тепло, поважно й так допитливо, що її душа аж затріпотіла.

— Ти справді цього хочеш, Сейро?

Вона кивнула головою.

— Дуже хочу.

- Тоді все гаразд,— мовив він.
- Ти певен? — спитала Сейра трохи зніяковіло.
- Я тільки боюся, щоб ти не передумала.
- Не передумую, Джонні.
- Він міцніше пригорнув її до себе.
- Отож сьогодні мій щасливий вечір.

Вони саме проходили повз Колесо Фортуни, і Сейра потім пригадала, що то був єдиний ще не зачинений павільйон у тій частині головної алеї. Його хазяїн щойно змів сміття в купку й дивився, чи не видно там монеток, що могли скотитися з кону протягом вечора. Мабуть, збирається зачиняти, подумала Сейра. За прилавком було велике шпичасте колесо, облямоване дрібними електричними лампочками. Певно, хазяїн почув слова Джонні, бо в ту ж мить майже автоматично став на своє місце за прилавком, хоч очі його й далі видивлялися, чи не зблисне десь на брудній підлозі срібна монетка.

— Гей, містере, коли вам сьогодні щастить, крутніть Колесо Фортуни, оберніть свої центи на долари. Це колесо все може, спробуйте щастя. Усього десять центів, невеличка монетка — і воно закрутиться.

Джонні обернувся на звук його голосу.

— Джонні, ти чого?

— Мені сьогодні таки щастить, цей чоловік правду каже.— Він усміхнувся до Сейри.— Якщо ти не проти...

— Та ні, давай. Тільки не дуже довго.

Джонні знов подивився на неї отим щирим допитливим поглядом, так що Сейрі стало трохи млосно і вона подумала: як же їй з ним буде? У животі в неї щось повільно перевернулося, до горла підступила легка нудота, і нараз вона відчула приплив знайомої жаги.

— Ні, не довго.

Джонні поглянув на хазяїна. Алея перед павільйо-

ном була вже майже безлюдна, хмари на небі розвіялись, і надворі похолодніло. Усі троє видихали клубочки пари.

— Спробуємо щастя, молодий чоловіче?

— Так.

Коли вони приїхали на ярмарок, Джонні переклав усі свої гроші в нагрудну кишеню й тепер видобув з неї все, що лишилося від восьми доларів. Там був долар і вісімдесят п'ять центів.

Кін являв собою жовту пластикову смугу, поділену на квадрати, в яких були намальовані номери й розміри виплати. Він трохи скидався на кін у рулетці, але Джонні одразу ж помітив, що в Лас-Вегасі такі правила відстрашили б першого-ліпшого гравця. Чистий виграш на серію цифр становив усього два до одного. Нуль і два нулі йшли на користь закладу. Він сказав про це хазяїнові, але той тільки здвигнув плечима.

— Як хочете, їдьте до Лас-Вегаса. Що я можу ще сказати?

Та добрий гумор Джонні того вечора годі було потьмарити. Щоправда, на початку все мало не зіпсувала ота маска, але далі пішло пречудово. Як по правді, то такого гарного вечора він не міг пригадати за багато років, а може, й за все своє життя.

Він подивився на Сейру. Щоки її розшарілись, очі блищали.

— А ти що скажеш, Сейро?

Вона похитала головою.

— Для мене це китайська грамота. Що тут треба робити?

— Поставити на котрийсь номер. Або на червонечорне. Або на чіт-нечіт. Або ж на серію з десяти цифр. Виграші скрізь різні.— Він пильно подивився на хазяїна, але той відповів йому безвиразним поглядом.— Принаймні *мають бути* різні.

— Постав на чорне,— сказала Сейра.— Якось воно інтригує, правда?

— Чорне,— мовив Джонні й кинув десятицентовика на чорний квадрат.

Хазяїн подивився на самотню монетку на широкому гральному полі й зітхнув.

— Ризиковий гравець.— Тоді обернувся до колеса.

Рука Джонні механічно звелася й торкнулася чола.

— Стривайте,— зненацька мовив він і поклав один із своїх трьох двадцятип'ятицентовиків на квадрат з числами 11—20.

— Отак?

— Отак,— підтвердив Джонні.

Хазяїн крутнув колесо, воно завертілося в кільці лампочок, і червоний та чорний кольори злилися в один. Джонні неухважно потирав чоло. Колесо сповільнило оберти, і стало чути, як розмірено, наче метроном, покладає маленький дерев'яний зубчик, ковзаючи по кілочках між номерами. Він проминув 8, 9, хотів був спинитись на 10, але проскочив далі, на 11, і, клацнувши востаннє, завмер.

— Дама програла, кавалер виграв,— сказав хазяїн.

— Ти виграв, Джонні?

— Та начебто,— відказав він.

Хазяїн поклав на його монету дві свої. Сейра тихенько ойкнула, ледь устигши помітити, як він змахнув з кону її десятицентовик.

— Я ж казав, сьогодні в мене щасливий вечір,— мовив Джонні.

— Раз — це тільки щасливий випадок, а два — то вже щаслива доля,— зауважив хазяїн.— Гей-гей, налітай!

— Зіграй ще, Джонні,— сказала Сейра.

— Гаразд. Той самий сектор.

— Крутити?

— Еге ж.

Хазяїн знову крутнув колесо, і поки воно оберталося, Сейра тихенько прошепотіла:

— А вони не шахрують з цими колесами?

— Раніше траплялося. Але тепер власті їх перевіряють, тож розрахунок у них тільки на мізерну виплату.

Колесо почало поклацувати, помалу зупиняючись. Стрілка проминула 10 і, дедалі сповільнюючи хід, увійшла в сектор Джонні.

— Ну, ну! — вигукнула Сейра.

Двоє підлітків, ідучи до виходу з ярмарку, стали подивитися на гру.

Дерев'яний зубчик дуже повільно поминув 16, 17 і завмер на 18.

— Кавалер знову виграв. — Хазяїн доклав до купки Джонні ще шість монет по двадцять п'ять центів.

— Ти багатій! — радісно вигукнула Сейра й поцілувала Джонні в щоку.

— Маєте талант, юначе, — завзято підхопив хазяїн. — Таку зисковну гру гріх покинути. Гей-гей, налітай!

— Зіграти ще? — спитав Джонні в Сейри.

— А чом ні?

— Давайте грайте, містере, — докинув один з підлітків. На куртці в нього був значок із Джіммі Хендріксом¹. — Цей добродій нагрів мене сьогодні на чотири долари, то я залюбки подивлюсь, як і його поскубуть.

— Тоді й ти постав, — мовив Джонні до Сейри і дав їй одну із своїх дев'яти монет, складених стовпчиком.

Популярний американський естрадний співак 60-х рр.

Трохи повагавшись, вона поклала її на 21. Як сповіщав напис на дошці, чистий виграш на окремі номери становив десять до одного.

— А ви й далі на свій сектор, юначе?

Джонні поглянув на стовпчик з восьми двадцятип'ятицентовиків, що стояв на кону, тоді знову потер рукою чоло, так наче в нього починався головний біль. І раптом згріб з дошки монети й побряжчав ними між стулених долонь.

— Ні. Крутніть для дами. Я подивлюся.

Сейра здивовано позирнула на нього.

— Джонні, ти чого?

Він знизав плечима.

— Та так, просто передчуття.

Хазяїн закотив очі, немов хотів сказати: «Боже, дай мені сили знести цих дурнів»,— і знову запустив своє колесо. Воно покрутилося, сповільнило оберти й стало. На двох нулях.

— Свій номерочок, свій номерочок,— проспівав хазяїн, і Сейрин двадцятип'ятицентовик зник у кишені його фартуха.

— Так чесно, Джонні? — ображено спитала Сейра.

— Нуль і два нулі — номери на користь закладу.

— То ти хитрий — свої гроші забрав.

— Виходить, так.

— Ну що, крутитимем далі чи я піду пити каву?

— Крутіть,— сказав Джонні й поставив свої монети двома стовпчиками по чотири на третій сектор.

Поки колесо дзижчало в своєму замкнутому кільці з лампочок, Сейра, не зводячи з нього очей, запитала в Джонні:

— І скільки прибутку може дати такий заклад за вечір?

Тим часом до підлітків, що спостерігали гру, приєдналося четверо дорослих — два чоловіки й дві жінки.

Кремезний чолов'яга, що мав вигляд робітника-будівельника, сказав:

— Десь від п'ятисот до семисот доларів.

Хазяїн колеса знову закотив очі догори.

— Е, чоловіче, якби ж то...

— Ну, нема чого прибіднятися, — урвав його чолов'яга, схожий на будівельника. — Років двадцять тому я сам працював у такому закладі. П'ять-сім сотень за вечір, а в суботу дві тисячі за іграшку. І то крутячи чесно, без усяких штук.

Джонні вів очима за колесом, яке оберталося вже досить повільно, так що можна було розрізнити окремі номери. Промайнув нуль, два нулі, повільніше — перший сектор, ще повільніше — другий.

— Завеликий розгін, — обізвався один з підлітків.

— Постривай, — мовив Джонні якимсь не своїм голосом.

Сейра поглянула на нього. Його приємне довгасте обличчя було тепер дивно напружене, голубі очі потемніли, стали далекі й відчужені.

Колесо зупинилося на 30 і завмерло.

— Велика гра, зисковна гра, — скрушно проспівав хазяїн.

Невеликий гурт позаду Джонні та Сейри захоплено охнув. Чолов'яга, схожий на будівельника, лягнув Джонні по спині, так що той аж похитнувся. Хазяїн сягнув рукою під прилавок, дістав із сигарної коробки чотири срібних долари й поклав їх поруч з вісьмома двадцятип'ятицентовиками Джонні.

— Годі вже? — спитала Сейра.

— Ще один раз, — відказав Джонні. — Якщо виграю, цей добродій відшкодує нам ярмаркові витрати і твій бензин. А програю — ми втратимо всього півдолара чи близько того.

— Гей-гей, налітай! — проспівав хазяїн. Він уже збадьорився і знову заторохтів: — Ставте куди кому до

вподоби. І ви там ззаду, приставайте до гри. Цей спорт не для глядачів. Колесо крутиться, крутиться, не знати де спиниться!

Чолов'яга, схожий на будівельника, й двоє підлітків ступили вперед і стали поряд із Джонні та Сейрою. Підлітки, пошепотівшись, назбирали по кишенях півдолара дрібняками й поставили на другий сектор. Схожий на будівельника чолов'яга, що назвався Стівом Бернгардтом, поклав долар на квадрат з позначкою «чіт».

— А ви, юначе? — звернувся хазяїн до Джонні. — Залишаєте все на місці?

— Так, — відповів Джонні.

— Ой містере, — сказав один з підлітків, — спокушаєте долю.

— Та мабуть, — відказав Джонні, і Сейра всміхнулася до нього.

Бернгардт пильно подивився на Джонні й раптом пересунув свій долар на його третій сектор.

— Е, будь що буде, — зітхнув підліток, котрий сказав, що Джонні спокушає долю, і перекинув туди ж таки п'ятдесят центів, що їх нашкрывав разом з приятелем.

— Усі яєчка в одному кошичку, — проспівав хазяїн. — То така ваша воля?

Гравці мовчки стояли на своєму. До гурту споглядачів прибилися два ярмаркові різнороби, один із них з подружкою, і тепер у напівтемній алеї перед Колесом Фортуни скупчилося чималеньке товариство. Хазяїн чимдуж крутнув колесо. Дванадцять пар очей спостерігали, як воно обертається. Та невдовзі Сейра впіймала себе на тому, що знов дивиться на Джонні, й подумала, яке чудне в нього обличчя в цьому ясному, та водночас і трохи примарному світлі. І їй знов пригадалася та маска — Джекіл і Хайд, чіт і нечіт. У животі щось знову перевернулось, і вона відчула легку млість. Колесо уповільнило свій кругообіг і почало поклацувати. Підлітки закричали, підганяючи його далі.

— Ну ще трохи, любеньке,— примовляв і Стів Бернгардт.— Ще, ще далі, дорогеньке.

Колесо, повільно клацаючи, дійшло до третього сектора й спинилося на 24. З усіх горлянок вихопився радісний крик:

— Ти виграв, Джонні, виграв!

Хазяїн похмуро свиснув крізь зуби й виплатив виграші. Долар підліткам, два — Бернгардтові, десятку і два долари — Джонні. Тепер на кону перед Джонні лежало вісімнадцять доларів.

— Велика гра, зисковна гра. Гей-гей, налітай! Ще разочок, друже? Сьогодні колесо тебе любить.

Джонні подивився на Сейру.

— Як хочеш, Джонні,— сказала вона, але раптом відчула якийсь неспокій.

— Давайте, містере,— підбурював Джонні підліток із значком Джіммі Хендрікса.— Це ж така *втіха* — бачити, як ви його обдираєте.

— Гаразд,— мовив Джонні.— Останній раз.

— Ставте куди кому до вподоби...

Усі втупили очі в Джонні, а він стояв, замислено потираючи чоло. Його звичайно добродушне обличчя було тепер серйозне і зосереджене. Він дивився на колесо в облямівці лампочок, і пальці його невпинно ковзали по гладенькій шкірі над правою бровою.

— На місці,— мовив він зрештою.

З гурту споглядачів долинуло збуджене шепотіння.

— Ой, містере, це ви вже дражните долю.

— Розходився,— невпевнено сказав Бернгардт. Тоді озирнувся на дружину, але та лише знизала плечима, даючи зрозуміти, що все це для неї незбагненна річ.— Ет, де наше не пропадало, і я туди ж.

Підліток із значком поглянув на свого приятеля, і той здвигнув плечима й кивнув головою.

— Гарзд,— мовив перший, обертаючись до хазяїна.— І ми теж.

Колесо закрутилося. Сейра чула, як позаду один з різноробів заклався на п'ять доларів, що третій сектор більше не випаде. У животі в неї знову завирувало, але цього разу так не минуло, а щось там і далі переверталось, аж поки вона збагнула, що їй стає погано. На обличчі в неї проступив холодний піт.

Колесо, спиняючись, почало клацати на першому секторові, і один із підлітків аж руками махнув із злості. Проте нікуди не пішов. Колесо проклацало повз 11, 12, 13. Хазяїн нарешті повеселішав. Цок, цок, цок — 14, 15, 16.

— Ти диви, йде далі,— мовив Бернгардт. Голос його звучав уражено.

Хазяїн дивився на своє колесо так, наче от-от ладен був кинутись і зупинити його. А колесо вже відклацало 20, 21 і врешті спинилося на позначці 22.

І знову в натовпі глядачів, який тим часом зріс чоловік до двадцяти, розлігся переможний крик. Здавалося, всі, хто ще був на ярмарку, зійшлися сюди. Сейра наче здалеку почула, як різнороб, що програв свій заклад, віддаючи гроші, пробурчав: «Таким бісовим дурням завжди ведеться». У голові в неї стугоніло. Аж раптом і ноги стали наче ватяні, усі м'язи дрібно тремтіли й не корилися їй. Вона закліпала очима, та від того їй тільки запаморочилось у голові й до горла підступила нудота. Весь світ гойднувся і похилився, так наче вона й досі була на круговерті, а тоді поволі став на місце.

То я з'їла несвіжу сосиску, пригнічено подумала вона. Оце тобі, Сейро, розплата за щасливий вечір на провінційному ярмарку.

— Гей-гей, налітай,— промовив хазяїн колеса без особливого завзяття й роздав виграші. Два долари підліткам, чотири — Стівові Бернгардту й жмуток папірців Джонні — три десятки, п'ятірка і долар. Вели-

кої радості хазяїн не виявляв, проте був досить жвавий. Якщо цей довгий худий молодик з миловидою блондиночкою знов поставить на третій сектор, він, хазяїн, напевне поверне своє. Поки молодикові гроші на кону, вони ще нічії. А якщо він забере їх і піде? Дарма, хазяїн за сьогодні вже накрутив на колесі тисячу, то міг дозволити собі наприкінці й трохи потрусити гаманом. Чутка про те, що на колесі Сола Драммора був великий виграш, розлетиться швидко, і вже завтра сюди набіжать гравці, тільки встигай крутити. Такий виграш — добра реклама.

— Ставте куди кому до вподоби,— проспівав він.

Кілька чоловік із натовпу, протиснувшись наперед, і собі ставили на кін десяти- й двадцятип'яти-центовики. Та хазяїн дивився тільки на одного гравця.

— Ну що, приятелю? Є охота зірвати великий куш?

Джонні обернувся до Сейри.

— А ти як... Гей, що з тобою? Ти біла мов привид.

— Живіт схопило,— відказала вона, силувано всміхнувшись.— Мабуть, від сосиски. Може, поїдемо додому?

— Ну звісно. Ще б пак.— Він уже забирав з кону жмуток зім'ятих папірців, коли це очі його знову спинились на колесі. Дбайливе тепло, що саянуло було в них, миттю згасло. Вони знов неначе потемніли, стали холодні й зосереджені. «Він дивиться на це колесо, як хлопчисько на свій власний мурашник»,— подумала Сейра.

— Ще хвилинку,— мовив він.

— Гаразд,— відказала Сейра. Тим часом їй усе дужче паморочилося в голові і млоїло в шлунку. А до того ще й бурувало нижче в животі, і це їй дуже не подобалось. Господи, аби тільки не пронесло...

Раптом вона подумала: «Він не заспокоїться, аж поки не програє все».

А потім, з дивною впевненістю: «Але він *не програє*».

— То як, приятелю? — запитав хазяїн.— Сюди чи туди, пан чи пропав?

— Узяв чи про...в,— докинув один з різноробів, і в натовпі почувся нервовий смішок.

Голова в Сейри йшла обертом.

Раптом Джонні посунув свої папірці та монети на риг кону.

— Що ви робите? — запитав хазяїн, щиро вражений.

— Усе на дев'ятнадцять,— відказав Джонні.

Сейра мало не застогнала, але стрималась.

У натовпі зашепотілися.

— Не заривайтеся,— мовив Стів Бернгардт на вухо Джонні.

Джонні не відповів. Він утупився в колесо поглядом, у якому було щось близьке до байдужості. Очі його здавалися майже фіолетовими.

Раптом почувся якийсь дзенькіт, і Сейра в першу мить подумала, що то дзвенить їй у вухах. Та потім побачила, як інші гравці, що вже поставили гроші на кін, забирають їх, залишаючи Джонні грати самого.

«Ні! — хотілось гукнути їй.— Не можна так, не можна йому самому, це нечесно...»

Вона прикусила губу. Боялася розтулити рота, щоб її не вивернуло. З животом було зовсім погано. Вона побачила купку грошей, виграних Джонні, що самотньо лежала на кону під яскравим світлом голих лампочок. П'ятдесят чотири долари — а виграш на окреме число був десять до одного.

Хазяїн облизав губи.

— Містере, за законом штату, я не маю права приймати на окремий номер ставок понад два долари.

— Ану, крути! — рикнув Бернгардт.— За законом

не можна приймати понад десять на сектор, а ти щойно дав йому поставити вісімнадцять. Що — перебздів?

— Та ні, я просто...

— Крутіть,— уривчасто мовив Джонні.— А ні, то я піду. Моїй дівчині нездужається.

Хазяїн обвів очима натовп глядачів. Ті дивилися на нього з неприхованою ворожістю. Кепсько. Не розуміють, що цей дивак кидає гроші на вітер, а він хоче його стримати. А, під три чорти. Всім однаково не догодиш. Хай він собі хоч догори ногами стане й програється до решти, то хоч можна буде зачинити на ніч.

— Гаразд,— промовив він.— Якщо серед вас нема державного інспектора...— І повернувся до колеса.— Колесо крутиться, крутиться, не знати де спиниться...

Він крутнув колесо, і цифри враз злилися в суцільну пляму. Якийсь час — здавалося, куди довше, ніж насправді,— не чути було ані звуку, тільки дзижчало Колесо Фортуни, десь хляпав на вечірньому вітрі край тенту і болісно стугоніло у Сейри в голові. Вона подумки просила Джонні, щоб той обняв її, але він стояв незворушно, поклавши руки на кін і прикипівши очима до колеса, яке начебто налаштувалось крутитися вічно.

Нарешті його оберти сповільнились так, що Сейра змогла розрізнити цифри й побачила 19 — одиницю та дев'ятку, виписані ясно-червоною фарбою на чорному тлі. Вони мигтіли вгору-вниз, вгору-вниз. Плавке дзижчання колеса змінилося рівномірним поклацуванням, що гучно лунало серед тиші.

Тепер номери проходили повз стрілку дедалі повільніше.

Один із різноробів здивовано вигукнув:

— Ох ти ж чорт, воно таки зупиняється!

Джонні стояв спокійно, дивився на колесо, і тепер Сейрі здавалося (може, через недужний стан — тепер живіт їй болісно хапало й викручувало через однакові

проміжки часу), ніби очі в нього стали майже чорні. Джекіл і Хайд, подумала вона й зненацька відчула перед ним незбагнений, підсвідомий страх.

Клац, клац, клац, клац...

Колесо проклацало другий сектор, поминуло 15 і 16, клацнуло на 17, а тоді, ніби мить повагавшись, і на 18. Ще «клац» — і стрілка опинилася проти номера 19. Натовп затамував віддих. А колесо подалось іще трохи вперед, і зубчик уперся в кілок між 19 і 20. Якусь мить здавалося, що кілок не вдержить стрілку і останні рештки інерції от-от посунуть колесо на 20. Та інерції не вистачило, колесо хитнулось назад і завмерло.

Якусь хвилю натовп ще мовчав. Ніхто не озвався й звуком.

Потім один з підлітків мало не побожно прошепотів:

— Гей, містере, це ж ви виграли п'ятсот сорок долларів!

А Стів Бернгардт докинув:

— Зроду ще не бачив такої гри. *Ніколи в житті.*

І зрештою натовп вибухнув радісним криком. Джонні ляскали по спині, штурхали. Люди протискалися повз Сейру, щоб доторкнутись до нього, і на мить, коли їх заступили одне від одного, вона відчула себе геть нещасною, і її охопив панічний страх. Знесилену, нездатну опиратись, її штовхали сюди-туди, в животі у неї все переверталось, а перед очима, розплившись у десяток чорних кружал, і далі оберталося колесо.

У наступну мить Джонні вже знову був з нею, і вона з кволою радістю побачила, що це *справжній* Джонні, а не ота зосереджена, схожа на манекен, подоба, яка стежила за останнім обертом колеса. Вигляд він мав зніяковілий і стурбований.

— Пробач мені, серденько,— сказав він, і цього було досить, щоб Сейра сповнилася любов'ю до нього.

— Та все ніби гаразд,— відказала вона, далеко не певна, чи це так.

Хазяїн прокашлявся.

— Колесо зачинено,— оголосив він.— Колесо зачинено.

Натовп невдоволено, але порозуміло загудів.

Хазяїн поглянув на Джонні.

— Мені доведеться дати вам чек, молодий чоловіче. Я не тримаю тут стільки готівки.

— Гаразд, мені байдуже,— погодився Джонні.— Тільки швидше. Дівчині справді недобре.

— Де ж пак, чека він дасть! — сказав Стів Бернгардт з невимовним презирством.— Він дасть вам такого чека, що його жоден банк не візьме, а сам ще до зими буде ген у Флориді.

— Шановний добродію,— почав був хазяїн,— запевняю вас...

— Запевняй свою матір, може, вона тобі повірить,— урвав його Бернгардт. Тоді зненацька перехилився через кін і сягнув рукою під прилавок.

— Гей! — заволав хазяїн.— Це ж грабунок!

Та його крик не справив на натовп ніякого враження.

— Ой, будь ласка...— пробурмотіла Сейра. Голова в неї йшла обертом.

— Пропади вони пропадом, ті гроші,— раптом мовив Джонні.— Пропустіть нас, будь ласка. Дівчині погано.

— Та ви що! — вигукнув підліток із значком Джімі Хендрікса, але й він сам, і його приятель неохоче відступили вбік.

— Ні, Джонні,— сказала Сейра, вже тільки зусиллям волі стримуючи нудоту.— Забери свої гроші.

П'ятсот доларів була тритижнева платня Джонні.

— Ану, жени гроші, дурисвіте! — гарикнув Бернгардт.

Він видобув з-під прилавка сигарну коробку, та, навіть не глянувши, відсунув її вбік, а тоді знову запустив руку під прилавок і цього разу витяг сталеву

скриньку, пофарбовану в сіро-зелений колір. Скринька важко гупнула об кін.

— Якщо тут нема п'ятсот сорок доларів, я з'їм на очах усього цього люду власну сорочку.— Він поклав на плече Джонні свою зашкарублу важку руку.— А ти, синку, трохи зажди. Вважай, що в тебе сьогодні день платні, не будь я Стів Бернгардт.

— Я кажу правду, сер, у мене немає стільки...

— Або ти платиш,— сказав Стів Бернгардт, нахилившись до хазяїна,— або я подбаю, щоб твою крамничку прикрили. Я кажу серйозно, можеш мені повірити.

Хазяїн зітхнув, застромив руку під сорочку й вивудив звідти ключика на тоненькому ланцюжку. Натовп безгучно охнув. Сейрі було вже несила терпіти. Живіт їй роздимало, і тепер він раптом наче омертвів. Усе, що в ньому було, геть усе, підступило до горла й невтримно, наче кур'єрський поїзд, гнало назовні. Вона, затинаючись, відійшла від Джонні й почала протискатися крізь натовп.

— Що з тобою, голубонько? — спитала якась жінка Сейра тільки головою мотнула.

— Сейро! Сейро! — гукнув Джонні.

«Від Джекїла з Хайдом... ніде не сховатись»,— майнула недоладна думка. Коли вона пробігала повз карусель, перед її очима в темряві головної алеї невіразно замаячила ота світна маска. Сейра налетіла плечем на ліхтарний стовп, похитнулась, а тоді обхопила його руками, і тут її вивернуло. Здавалося, її вивертало всю, від самих п'ят. Шлунок судомно стискався, немов кулак.

«Неначе цукерками пахне»,— подумала вона і, застогнавши, виблювала ще раз, потім ще. В очах у неї танцювали якісь цятки. Блювати було вже нічим, і останній раз її вивернуло самим пінистим слизом.

— О боже,— кволо промовила вона й міцно вчепилася за стовп, щоб не впасти. Десь позаду її гукав Джонні, але зараз вона не могла відгукнутись, та й не хотіла. Шлунок помалу вгамовувався, і в цю хвилину їй хотілось тільки одного: стояти отак у темряві й радіти з того, що вона жива, що пережила цей ярмарковий вечір.

— Сейро, де ти? *Сейро!*

Вона двічі плюнула, щоб трохи очистити рота.

— Я тут, Джонні.

Він вийшов з-за каруселі, де закликали на скаку гіпсові коники. Сейра побачила, що він, сам того не усвідомлюючи, стискає в руці чималий жмуток паперових купюр.

— Одійшла?

— Ні, але вже легше. Мене вивернуло.

— Ох ти ж боже мій. Їдьмо додому.— І він лагідно взяв її під руку.

— Таки забрав свої гроші.

Він позирнув на затиснені в руці купюри й неуважливо засунув їх у кишеню штанів.

— Еге ж. Усі чи не всі — не знаю. Лічив той здоровило.

Сейра дістала із сумочки носову хустинку й почала витирати рота. «Мені б зараз попити,— подумала вона.— Душу б продала за склянку води».

— Тобі треба стерегтися,— сказала вона.— Це ж купа грошей.

— Дурні гроші приносять нещастя,— похмуро мовив Джонні.— Це одна з приказок моєї матері. У неї їх мільйон. А азартні ігри — то смертний гріх.

— Запекла баптистка,— сказала Сейра і раптом уся здригнулася.

— Ти чого? — занепокоєно спитав він.

— Морозить,— відказала вона.— Коли сядемо в

машину, ввімкнеш обігрівач до відпору і... О боже, знов підкочує...

Вона відвернулась і, надсадно стогнучи, виблювала ще якісь рештки. Її хитало. Джонні обережно, але твердо підтримував її під руку.

— Ти зможеш дійти до машини?

— Так. Усе вже гаразд.— Одначе голову їй ломило, в роті був гідкий присмак, а м'язи живота і спини так болісно звело, ніби вони позрушали зі своїх місць.

Човгаючи ногами по тирсі, вони помалу брели головною алеєю, повз ятки й намети, вже зачинені на ніч і сонні. Позад них із темряви виринула якась тінь, і Джонні сторожко озирнувся, мабуть, тільки тепер усвідомивши, що в кишені у нього великі гроші.

То був один з підлітків, років десь п'ятнадцяти. Він сором'язливо усміхнувся до них.

— Сподіваюсь, вам уже полегшало,— мовив до Сейри.— То все напевне від сосисок. І не помітиш, як з'їси погану.

— Ой, краще не нагадуй,— сказала Сейра.

— Допомогти вам довести її до машини? — спитав він у Джонні.

— Ні, дякую. Ми самі.

— О'кей. Тоді я зникаю.— Але він затримався на хвилю, і його сором'язлива усмішка розпливлась у зловтішну гримасу.— А приємно було побачити, як ви поскубли того типа.

І хлопчина бігцем подався у темряву.

Сейрин невеликий білий фургончик залишився на стоянці сам-один і скулився під ясным світлом ліхтаря, мов покинутий, занедбаний цуцик. Джонні відчинив дверці Сейрі, і вона обережно вместилася на сидінні. Він сів за кермо і ввімкнув мотор.

— Почекай хвилини дві, поки стане тепло,— сказав він.

— Не турбуйся. Мені вже не холодно.

Джонні поглянув на неї і побачив, що обличчя її зросив піт.

— Може, завеземо тебе в «невідкладну допомогу» при лікарні? — спитав він.— Якщо це ботулізм, то справа серйозна.

— Ні, мені вже гаразд. Хочеться тільки швидше дістатись додому й лягти. А завтра прокинуся раненько, подзвоню до школи, скажу, що захворіла, і знову спати.

— Можеш навіть не прокидатися так рано. Я сам подзвоню й скажу.

Вона вдячно подивилася на нього.

— Подзвониш?

— Ну звісно.

Вони вже виїжджали на головне шосе.

— Пробач, що я не можу поїхати сьогодні до тебе,— сказала Сейра.— Мені дуже жаль, повір.

— Це ж не твоя вина.

— Та ні, моя. Хто з'їв погану сосиску? Невдаха Сейра.

— Я люблю тебе, Сейро,— мовив Джонні.

Отже, це слово прозвучало, його не можна було забрати назад, і воно зависло між ними в машині, що мчала по шоссе, й чекало якогось продовження.

Сейра зробила що могла.

— Дякую, Джонні.

Далі вони їхали мовчки, і обом було добре.

Розділ другий

1

Було вже близько півночі, коли Джонні повернув машину до Сейриноного під'їзду. Сейра дрімала.

— Гей,— мовив він, вимкнувши мотор і легенько торсаючи її.— Приїхали.

— О... це добре.— Вона сіла рівно й запнула на собі пальто.

— Як ти себе почуваш?

— Краще. Трохи ние в шлунку й болить поперек, та загалом краще. Джонні, ти б їхав у Клівз моєю машиною.

— Та ні, не варто,— заперечив він.— Хтось може помітити, що вона цілу ніч простояла перед будинком. Навіщо нам ті пересуди.

— Я ж однаково збиралася їхати до тебе...

Джонні посміхнувся:

— Отоді варто було б ризикнути, навіть якби нам довелося пройти пішки три квартали. До того ж я хочу, щоб машина була в тебе напихваті в разі ти все-таки надумаєш поїхати до лікарні.

— Не надумаю.

— Все може бути. Можна, я знайду і викличу собі таксі?

— Та певне.

Вони зайшли, і тільки-но Сейра засвітила світло, як її знов почало тіпати.

— Телефон у вітальні. А я тим часом приляжу й вкриюся ковдрою.

Вітальня була невеличка, скупомебльована і скидалася б на якесь офіційне приміщення, коли б не строкаті завіски, розмальовані квітками найнеймовірніших обрисів і кольорів, та ще кілька афіш на стіні: Боб Ділан у Форест-Хілзі, Джоан Баез у «Карнегі-холі», «Джефферсон ейрплейн» у Берклі, «Бердз» у Клівленді.

Сейра лягла на канапу й натягла ковдру до підборіддя. Джонні стурбовано поглянув на неї. Обличчя її було біле, як крейда, і лише під очима залягли темні кола. Вона мала зовсім хворий вигляд.

— Може б, я залишився тут на ніч,— сказав він.— Просто на той випадок, коли б щось сталося, як ото...

— Як ото манюсінка, з волосину, тріщинка в шийному хребці? — з сумною іронією подивилася на нього Сейра.

— Ну, ти ж розумієш... Усяке буває.

Лиховісне бурчання в низу живота вирішило справу. Вона таки справді збиралася завершити цей вечір у ліжку із Джоном Смітом. Одначе тепер про це годі й думати. То бракувало ще тільки залишити його на ніч, щоб разом чекати, коли її знов занудить і вона побіжить до туалету ковтати «Пепсо-Бісмол».

— Усе буде гаразд, Джонні,— сказала вона.— Просто попалася несвіжа сосиска. Так само міг з'їсти її і ти. Подзвони мені завтра, коли в тебе буде «вікно».

— Ти певна, що все обійдеться?

— Так.

— Ну гаразд, серденько.— І, не сперечаючись далі, він зняв телефонну трубку, щоб викликати таксі.

Заколисана звуками його голосу, Сейра заплющила очі. Одна з рис Джонні, які їй особливо подобались, полягала в тому, що він завжди чинив як потрібно, як найкраще, анітрохи не дбаючи про свої вигоди. То була чудова властивість. Сейра почувала себе геть розбитою і не мала сили на безглузду світську гру в пристойність.

— Діло зроблено,— сказав Джонні, поклавши трубку.— Машина буде за п'ять хвилин.

— Принаймні добре, що тепер ти маєш чим запластити,— з усмічкою мовила вона.

— І щедро кинути на лапу,— відгукнувся він, непогано наслідуючи відомого коміка.

Тоді підійшов до канапи, сів поряд і взяв Сейру за руку.

— Джонні, як ти це зробив?

— Що?

— На тому колесі. Як у тебе вийшло?

— Просто щось сяйнуло, ото й тільки,— відповів він трохи силувано.— Таке часом буває з кожним.

І на кінних перегонах, і в картах, і в звичайнісінькій «орлянці».

— Ні,— заперечила вона.

— Що «ні»?

— Не думаю, що кожному може таке сянути. То було щось майже надприродне. Я навіть... трохи злякалася.

— Справді?

— Так.

Джонні зітхнув.

— Час від часу в мене виникає якийсь передчуття, оце і все. Скільки себе пам'ятаю, ще змалку. Я часто допомагав людям знаходити загублені речі. Як отій малій Лайзі Шумен з нашої школи. Знаєш ту дівчинку?

— Маленька, смутна й тиха Лайза? — Вона всмінулася.— Знаю. Завжди витає десь над хмарами на моїх уроках граматики.

— Вона загубила свого шкільного персника,— сказав Джонні,— і прийшла до мене в сльозах. А я спитав її, чи подивилася вона в кутках верхньої полиці у своїй шафці для одягу. Чиста здогадка. Але персник був там.

— І ти завжди міг таке робити?

Джонні засміявся й похитав головою.

— Та ні, не завжди.— Його усмішка трохи потьмяніла.— Але сьогодні це передчуття було особливо сильне. Оце колесо...— Він злегка стиснув руки в кулаки й, нахмурившись, подивився на них.— Я наче тримав його отут. І воно викликало в мене з біса дивні асоціації.

— Які?

— З гумою,— промовив він повільно.— З паленою гумою. І з холодом. З кригою. Чорною кригою. Усе воно було десь у моїй підсвідомості. Не знати чому. І якийсь лиховісне передчуття. Наче застереження.

Сейра пильно подивилася на нього, але нічого не сказала. Обличчя Джонні помалу проясніло.

— Та хоч би що воно було, тепер усе те минулося. А може, й не було нічого.

— Так чи так, а на п'ятсот доларів тобі пофортунило,— сказала вона.

Джонні засміявся й кивнув головою. Він більше не говорив, і Сейра задрімала, рада, що він поруч. Прочнулася вона тоді, коли по стіні перебігло світло фар знадвору. То було таксі.

— Я подзвоню,— сказав Джонні й ніжно поцілував її в щоку.— Ти справді не хочеш, щоб я залишився тут з тобою?

Сейрі раптом дуже захотілося цього, але вона похитала головою.

— Подзвониш мені завтра.

— На третьому уроці,— пообіцяв він і рушив до дверей.

— Джонні...

Він обернувся.

— Я люблю тебе, Джонні,— мовила вона, і його обличчя враз засвітилося, неначе спалахнула електрична лампочка.

Він послав їй цілунок губами.

— Одужуй,— сказав він,— і ми про все поговоримо.

Сейра кивнула головою, але минуло чотири з половиною роки, перше ніж їй випало знову поговорити із Джонні Смітом.

2

— Ви не проти, якщо я сяду спереду? — спитав Джонні у водія.

— Сідайте. Тільки не зачепіть коліньми лічильник. Його легко збити.

Джонні з деякими труднощами засунув свої довгі ноги під лічильник і захряснув дверці. Водій, середніх

літ чолов'яга з лисуватою головою та чималим черевом, спустив прапорець, і таксі рушило по Флег-стріт.

— Куди?

— Клівз-Мілз,— відповів Джонні.— Головна вулиця. Я покажу де.

— Доведеться взяти з вас упівтора більше,— сказав таксист.— Я б і не хотів, але ж звідти мені порожнем вертатися.

Рука Джонні машинально лягла на жмуток купюр у кишені штанів. Він намагався пригадати, чи мав коли при собі стільки грошей водночас. Один раз мав. Коли купував за тисячу двісті доларів держаний «шевроле». З якоїсь примхи він попросив в ощадному банку дати йому всю ту суму готівкою — просто захотілося побачити на власні очі таку купу грошей. Виявилось — нічого аж такого особливого. А от обличчя торговця держаними машинами, коли Джонні вручив йому дванадцять стодоларових папірців, таки варто було побачити! Та жмуток грошей, що лежав у кишені тепер, зовсім не тишив Джонні, тільки збуджував невиразну смуту в душі й нагадував йому про материн афоризм: *дурні гроші приносять нещастя*.

— Гаразд, упівтора то й упівтора,— сказав він водієві.

— Вважаймо, що порозумілися,— озвався водій уже приятнішим тоном.— Я тому так скоро приїхав, що мав виклик на Ріверсайд, а там ніхто не признався.

— Он як? — мовив Джонні, не дуже тим зацікавившись.

Обабіч дороги мелькали темні будинки... Він виграв сьогодні п'ятсот доларів — нічого бодай трохи подібного йому ще ніколи в житті не випадало. Але його й досі не полишав отой примарний дух паленої гуми... оте враження, ніби він знов переживає давно забуту пригоду, що сталася з ним, коли він був малим хлоп-

чиськом... і передчуття якогось нещастя у відплату за сьогоднішнє везіння...

— Атож, ті п'янюги викликають тебе, а потім передумують,— провадив таксист.— Я їх ненавиджу, бісових п'янюг. Подзвонить, а тоді й каже собі: е, якого біса, поп'ю ще пива. Або ж, поки чекає, проп'є і те, що лишив на дорогу, а ти під'їдеш: «Кому тут таксі?» — і ніхто ані пари з уст.

— Еге ж,— мовив Джонні.

Тепер ліворуч виднілася річка Пенобскот, темна й масна... Ще й Сейра занедужала, а на довершення всього освідчилась йому. Чи, може, то вихопилося в неї тільки під впливом хвилинної слабкості,— але, боже мій, а що, як це правда? Він-бо покохав її мало не з першої зустрічі. Ото було б справжнє щастя, а не виграш на колесі. Та думки раз у раз поверталися до колеса, і тоді його опосідала тривога. Джонні й досі бачив у темряві перед собою, як воно обертається, чув, наче в моторошному сні, дедалі повільніше поклацуння зубчика-стрілки об кілочки. Дурні гроші приносять нещастя.

Водій звернув на шосе № 6, уже цілком захоплений власним монологом.

— ...Тож я й кажу: «Ти мені ці бісові штуки з голови викинь!» Ви бачили, який розумний став! Такого паскудства я ні від кого не стерплю, навіть від рідного сина. Я кручу кермо вже двадцять шість років. Мене шість разів грабували. А скільки разів «буцався», то й не злічити, одначе у велику аварію і разу не вскочив, хвала діві Марії, святому Христофорові й господові нашому всевишньому. Ви мене розумієте? І кожного божого тижня, хоч би який був випав непожитний, я відкладав по п'ятірці йому на коледж. Іще відтоді як він цицьку смоктав. А задля чого? Щоб він одного чудового дня прийшов додому й заявив, що президент Сполучених Штатів — свиня! Хай йому чорт! Він же, пев-

но, вважає, що і я свиня, хоч сказати й боїться, бо знає: я швидко полічу йому зуби. Оце така вам нинішня мо-
лодь. Тож я й кажу: «Ти мені ці клятві штуки з голови
викинь!»

— Еге ж,— мовив Джонні.

Вони вже їхали лісом. Десь ліворуч було Карсонове
болото. До Клівз-Мілза лишалося миль із сім, не біль-
ше. Лічильник вибив ще десять центів.

*Усього десять центів, невеличка монетка... Гей-гей,
налітай!..*

— А ви при якому ділі, можна поцікавитись? —
запитав водій.

— Учителюю в Клівзі.

— Он як? То ви розумієте, про що я кажу. Що ж
воно все-таки діється з нашими дітьми?

А те, що вони з'їли протухлу сосиску, яка зветься
В'етнам, і отруїлись. Ту сосиску їм продав добродій,
якого звать Ліндон Джонсон. Тоді вони, уявіть собі,
йдуть до іншого добродія і кажуть: «Бога ради, містере,
нам так погано, що далі нікуди». А цей інший добродій,
на ім'я Ніксон, їм відповідає: «Я знаю, як вам зарадити.
З'їжте ще кілька сосисок». Ось що діється з амери-
канською молоддю.

— Хто його знає,— відказав Джонні.

— Усе своє життя чогось прагнеш, із шкіри пнеш-
ся...— провадив таксист, і тепер у його голосі чулося
непідробне замішання, що триватиме зовсім недов-
го, бо жити йому лишилося всього якусь хвилину.
А Джонні, не знаючи цього, щиро жалів бідолаху, спів-
чував його нездатності зрозуміти що й до чого.

*Крихітко, прилинь до мене... хай весь світ двигить
із нами.*

— Хочеш як краще, а твоє чадо приходить додому
з патлами до гузна й каже, що президент Сполучених
Штатів — свиня. Свиня! Ні, хай йому чорт, я просто
не...

— *Стережись!* — закричав Джонні.

Таксист звернув до нього обличчя — пухке обличчя члена Американського легіону¹, серйозне, сердите й нещасне у відсвіті приладової дошки та раптовому спалаху фар зустрічної машини. Тоді швидко глянув уперед, але було вже пізно.

— I-i-i-i-cuse!..

Попереду, по обидва боки білої осьової лінії виникли дві машини. Вони бік у бік виповзали на вершину пагорба — «мустанг» і «додж-чарджер». Джонні навіть почув надсадне ревіння їхніх моторів. «Чарджер» сунув просто на таксі. Він навіть не намагався звернути, і таксист заляк за кермом.

— I-i-i-i-i..

Джонні майже не помітив, як «мустанг» проскочив зліва від них. А в наступну мить таксі і «чарджер» зіткнулися лоб у лоб, і Джонні відчув, що його кинуло вгору і вбік. Болю не було, хоч краєм свідомості він відзначив, як ударився ногами в лічильник, і то так, що збив його з кронштейна.

Заскреготало розтрошене скло. У нічне небо шугнув величезний язик полум'я. Голова Джонні гупнула у вітрову шибу й вибила її. Усе почало провалюватися в якусь яму. Він відчув невиразний, глухий біль у плечах і руках — то його тіло слідом за головою порвалося крізь розбите скло. Він летів. Летів у темну жовтневу ніч.

У голові промайнуло: *«Я вмираю? Це вже кінець?»*

І внутрішній голос відповів: *«Так, схоже на те».*

Він летів. Осінні зорі розтинали небо. Унизу гримнуло — то вибухнули бензобаки. Спалахнула жовтогаряча заграва. Потім — темрява.

Його політ у порожнечі закінчився глухим ударом і сплеском. Він шубовснув у холодну твань Карсоново-

¹ Реакційна шовіністична організація учасників воєн.

го болота, кроків за десять від того місця, де таксі і «чарджер», вліпившись одне в одного, зметнули в чорне небо вогненний стовп.

Темрява.

Потьмарення свідомості.

І ось уже лишилося тільки велетенське червоно-чорне колесо, що оберталося в темному безмежжі, мовби у міжзоряному просторі... Спробуйте щастя, раз — це тільки щасливий випадок, а два — то вже щаслива доля, гей-гей, налітай... Колесо оберталося — вгору і вниз, червоне і чорне, — зубчик поклацував об кілочки, а він усе силкувався добачити, чи не спиниться воно на двох нулях — «своєму» номері, що несе всім програш, а виграш — тільки закладу. Силкувався добачити, але колесо вже зникло. Довкруг були лише морок і ота всеосяжна порожнеча. Холодне забуття.

Джонні Сміт поринув у нього на довгий-довгий час.

Розділ третій

1

30 жовтня 1970 року, десь на початку третьої години ночі на нижньому поверсі невеликого будинку за двісті п'ятдесят миль на південь від Клівз-Мілза задзвонив телефон.

Герб Сміт сів у ліжку, прокинувшись тільки наполовину, і якусь хвилю сидів, мов очманілий, не в змозі збагнути, що воно таке.

Поряд почувся приглушений подушкою голос Віри:

— Телефон.

— Еге, — мовив він і підхопився з ліжка.

То був огрядний широкоплечий чоловік років під п'ятдесят, уже трохи лисуватий, у голубих піжамних штанах. Він вийшов у горішній передпокій і ввімкнув світло. Внизу пронизливо дзеленчав телефон.

Герб спустився вниз, до «телефонного куточка», як називала його Віра. Телефон стояв на чудернацькому столику-шафці, який вона придбала років зо три тому. Герб від самого початку рішуче відмовився втискати під той столик свої двісті сорок фунтів живої ваги. Отож завжди розмовляв по телефону стоячи. Шухляда столика була вщерть напхана випусками «Рідерс дайджест»¹ і номерами журналу «Фатум».

Герб поклав руку на телефон, але не знімав трубки, і дзвінок дзеленчав і далі.

Такий пізній нічний дзвінок звичайно міг означати одне з трьох: або котрийсь із давніх приятелів упився до нестями й вирішив, що тобі буде приємно побалакати з ним і серед ночі; або хтось помилився номером; або ж готуйся почути погані вісті.

Сподіваючись у душі, що то просто помилка, Герб зняв трубку.

— Алло!

У трубці озвався сухий чоловічий голос:

— Це помешкання Герберта Сміта?

— Так.

— З ким я говорю?

— Я Герб Сміт. А що...

— Будь ласка, заждіть, за хвилину вас з'єднають.

— Гаразд, але хто...

Та було вже пізно. У трубці брязнуло, так наче на тому кінці дроту скинули на підлогу черевик. А його тим часом з'єднують. З усіх телефонних незручностей — то були погана чутність, вихватки малих пустунів, що дзвонили й питали, де ти закопав бляшанку з діамантами, бездушні металеві голоси телефоністок, дзвінки улесливих агентів з пропозиціями передплати-

¹ «Читацький збірник» — систематичне видання вибраних творів художньої літератури для масового читача, часто в скороченому вигляді.

ти той чи той журнал — Герб найдужче не любив чекати, поки його з'єднають. Це була одна з тих підступних новацій, що майже непомітно закралися в життя за останній десяток років. Колись на другому кінці дроту просто казали: «Не кладіть трубочку, гаразд?» — та й по всьому. Тоді ти принаймні міг почути якісь далекі розмови, гавкіт собаки, звуки радіо, плач немовляти. А чекати, поки тебе з'єднають, — то зовсім інша річ. Лінія була німотна, геть безживна. Ти опинявся в порожнечі. Казали б уже прямо: «Будь ласка, заждіть, вас на хвилину поховають живцем».

Він усвідомив, що трішечки чогось боїться.

— Ну що, Герберте?

Не віднімаючи трубки від вуха, він обернувся. Нагорі біля самих сходів стояла Віра, у вицвілому рудому халаті, з волоссям, накрученим на бігуді, та білим від якогось крему, схожим на гіпсову маску обличчям.

— Хто там?

— Ще не знаю. З'єднують.

— З'єднують? О пів на третю ночі?

— Так.

— Це не Джонні, ні? Із Джонні нічого не сталося?

— Не знаю, — відказав Герб, ледь стримуючись, щоб не підвищити голос. Хтось дзвонить о другій годині ночі, каже тобі чекати, поки з'єднають, і ти починаєш перебирати у пам'яті всіх своїх родичів та їхні недуги. Перелічуєш одну по одній старих тіток. Пригадуєш, на що хворіють дідусі й бабусі, якщо вони досі живі. Думаєш, чи не заглух раптом мотор у когось із давніх друзів. І намагаєшся не згадувати про те, що маєш єдиного сина, якого палко любиш, і що такі дзвінки здебільшого й будять людей серед ночі, — і раптом ноги в тебе наливаються свинцем від напруженого чекання...

Віра заплющила очі й склала руки перед висхлими грудьми. Герб силкувався погамувати своє роздратування. Стримував себе, щоб не сказати: «Віро, святе

письмо настійно радить молитися в спальні», — бо тоді б вона обдарувала його отією особливою усмішкою, спеціально призначеною для невіруючих чоловіків-святотатців. А побачити таку усмішку о пів на третю ночі, та ще й чекаючи з'єднання, було б занадто.

У трубі знову брязнуло, і вже інший чоловічий голос, відчутно старший, промовив:

— Алло! Містер Сміт?

— Так, а хто ви?

— Пробачте, сер, що змусили вас чекати. Сержант Мегс із поліції штату, дільниця Ороно.

— Щодо мого сина? З моїм сином щось сталося?

Сам того не помічаючи, Герб таки сів на стільчик у «телефонному куточку». По всьому тілу розлилася млість.

Сержант Мегс запитав:

— Ви маєте сина на ім'я Джон Сміт, без середнього ініціала?

— З ним нічого не сталося? Він здоровий?

Герб почув звук ходи. Віра спустилася вниз і стала поруч нього. Якусь мить стояла тихо, а тоді рвучко, мов тигриця, вчепилася рукою в трубку.

— Що там? Що сталося з моїм Джонні?

Він смикнув трубку до себе й видер з її руки, зламавши Вірі ніготь. Суворо глянувши на неї, сказав:

— Я сам.

Вона стояла й дивилася на нього розширеними від жаху вицвілими голубими очима, затуливши рукою рота.

— Містере Сміт, ви мене чуєте?

Насилу ворухаючи язиком, наче після уколу новокаїну, Герб видушив із себе:

— Так, я маю сина на ім'я Джон Сміт, без середнього ініціала. Він живе у Клівз-Мілзі. Працює вчителем у тамтешній школі.

— Він попав у автомобільну катастрофу, містере

Сміт. Стан його надзвичайно серйозний. Мені дуже прикро сповіщати вас про таке...— Голос Мегса був розмірений, офіційний.

— О боже,— мовив Герб. Думки його вирували. Колись, ще на військовій службі в Атланті, його жорстоко побив на задвірках якогось бару нищий і паскудний білявий здоровило з Півдня, на прізвище Чайлдрес. Отоді Герб почував себе так само, як тепер, геть розчавленим, і всі думки його неначе збились у безладну грузьку купу.— О боже,— повторив він.

— Він помер? — зойкнула Віра.— Помер? Джонні помер?

Герб прикрив рукою трубку.

— Ні. Він живий.

— Живий! Живий! — вигукнула Віра і з добре чутиим глухим стуком упала на коліна просто в «телефонному куточку».— О господи, щиро дякую тобі й благаю: не обмини нашого сина своєю ласкою і захисти його своєю милосердною рукою від усякого лиха, уклінно тебе благаю в ім'я сина твого Ісуса і...

— Віро, замовкни!

Якусь хвилю мовчали всі троє, немовби замислені про життя в цьому світі та про його далеко не радісні повороти: і Герб, утиснувшись всією масою в «телефонний куточок», так що його коліна впиралися знизу в тендітний столик, а обличчя мало не тицялось у букет пластмасових квітів; і Віра, улякнувши поруч, упритул до груби; і невидимий сержант Мегс, що був своєрідним свідком-слухачем цієї похмурої трагікомедії.

— Містере Сміт...

— Слухаю. Я... я прошу пробачення за шум.

— Це зрозуміла річ,— сказав Мегс.

— Мій син... Джонні... він їхав своїм «фольксвагеном»?

— Смертельні пастки — ось що таке ті залізні жуки,— пробелькотіла Віра.— Смертельні пастки...—

По щоках її котилися сльози, зісковзуючи з грубого шару нічного крему, мов дощові краплі з хромованої поверхні.

— Він їхав у таксі компанії «Бангор — Ороно», — сказав Мегс. — Як мені відомо, ситуація виникла така. До нещасливого випадку причетні три машини, у двох з яких за кермом були підлітки з Клівз-Мілза. Вони саме виїхали з-за узвишшя на шосе номер шість, відомого як Карсонів пагорб, і прямували у східному напрямі. А ваш син їхав у таксі до Клівза, на захід. Таксі й машина на зустрічній смузі руху зіткнулись лоб у лоб. Водій таксі загинув, і хлопець, що був за кермом другої машини, також. Вашого сина і пасажирів тієї машини відвезли до Східного медичного центру штату Мен. Як я розумію, обоє у критичному стані.

— У критичному стані... — проказав за ним Герб.

— У критичному стані! У критичному стані! — заголосила Віра.

«О боже, — подумав Герб, — ми наче персонажі дешевої мелодрами в якомусь жалюгідному театрику». Йому стало соромно за Віру перед сержантом Мегсом, що напевне чув її голосіння на задньому плані — на зразок старогрецького хору. Цікаво, а скільки таких розмов відбув сержант Мегс за час своєї служби? Мабуть, і не злічити. Можливо, він уже подзвонив дружині водія таксі й матері того загиблого хлопця. А як вони сприйняли страшну звістку? Та й кому яке до цього діло? Хіба Вірі не вільно плакати за своїм сином? І чого б оце тепер, у нещасті, людині лізли в голову такі безглузді думки?..

— Східний медцентр... — мовив він і записав у блокноті на столику. На оправі блокнота було зображення усміхненої телефонної трубки, і шнур, що тягся від неї, випишував слова: «Супутник телефону». — Як його поранило?

— Пробачте, містере Сміт, ви про що?

— Що в нього пошкоджено? Голова? Нутрощі? Що саме? Чи він обгорів?

Віра пронизливо закричала.

— Віро, та ти можеш *помовчати*?!

— По ці відомості вам треба звернутися до лікарні,— обережно відказав Мегс.— Я матиму докладний звіт лише години через дві.

— Гаразд, зрозуміло.

— Містере Сміт, мені дуже жаль, що я мусив підняти вас серед ночі й сповістити таку погану новину...

— Що погану, то погану,— мовив Герб.— А тепер, сержанте, мені треба подзвонити в лікарню. Бувайте.

— На все добре, містере Сміт.

Герб поклав трубку і втупив безтямний погляд у телефон. «Отак воно й буває,— думав він.— Хто міг гадати... Джонні...»

Віра знов закричала, і він уже з тривогою побачив, що вона запустила руки у волосся, накручене на бігуді, і чимдуж смикала його.

— Це божа кара! Божа кара за наше несправедне життя, за гріхи наші, за все! Гербе, стань на коліна разом зі мною...

— Віро, я маю подзвонити до лікарні. Я не хочу робити це на колінах.

— Ми помолимося за нього... пообіцяємо виправитися... Якби ти частіше ходив зі мною до церкви... я знаю... оце тобі твоє чадіння тютюном, оце по кухлику пива після роботи, з усіма тими приятелями... оце тобі лихослів'я... згадування імені господнього всує... Кара божа... це кара божа...

Герб узяв у долоні її обличчя, щоб вона перестала так шалено й розпачливо мотати головою. Дотик до вкритої кремом шкіри був неприємний, але він не забрав рук. Він почував щирий жаль до дружини. Останні десять років Вірине життя зайшло в якусь сіру

сутінь, і вона ділила його між своєю баптистською вірою і тим, що Герб вважав невинною релігійною манією. Через п'ять років після народження Джонні лікар виявив у неї кілька доброякісних пухлин у матці та піхві. Після того, як їх видалили, вона більш не могла мати дітей. А через п'ять років з'явилися нові пухлини, і довелося вдатися до видалення матки. Отоді усе те й набрало справжньої сили, і глибока побожність дивовижним чином поєдналась у неї з іншими віруваннями. Вона жадібно ковтала брошури про Атлантиду, про летючі кораблі із царства божого, про «істинних християн», що нібито живуть у земних надрах. А журнал «Фатум» читала майже так само часто, як і Біблію, і раз у раз посилялася на обидва ці джерела, пояснюючи одне другим і навпаки.

— Віро,— мовив Герб.

— Ми будемо шануватися...— шепотіла вона, благально дивлячись на нього.— Ми будемо шануватися, і він виживе. Ось побачиш. Ось ти...

— Віро...

Вона замовкла, не зводячи з нього очей.

— Давай подзвонимо до лікарні й дізнаємося, що там з ним насправді,— лагідно сказав Герб.

— Н-ну гаразд. Давай.

— Ти не могла б тихенько посидіти отам на сходах, зовсім тихенько?

— Я хочу молитися,— з дитинною впертістю відказала вона.— Ти не можеш мені заборонити.

— А я й не збираюся забороняти. Тільки молися подумки.

— Атож, подумки. Гаразд, Гербе.

Вона пішла до сходів, сіла там і манірно обсмикнула халат. Тоді склала руки перед грудьми, і губи її заворушилися. Герб подзвонив до лікарні. А через дві години вони вже їхали на північ майже пустельною Менською автострадою. Герб сидів за кермом їхнього фургончика

«форд» зразка 1966 року, Віра — поруч нього на передньому сидінні, пряма й напружена. На колінах її лежала Біблія.

2

Телефонний дзвінок збудив Сейру о чверть на дев'яту. Вона пішла до телефону, ще не прочнувшись від сну. У попереку й досі ломило після вчорашнього нападу блювоти, боліли м'язи живота, але загалом почувала вона себе куди краще.

Вона зняла трубку, певна, що то дзвонить Джонні.

— Алло.

— Привіт, Сейро...

То був не Джонні. Дзвонила Енн Стаффорд із школи. Енн була на рік старша за Сейру і вчителювала у Клівзі вже другий рік. Викладала іспанську мову. Завжди весела, енергійна, вона подобалась Сейрі. Та цього ранку тон її був незвично поважний.

— Як ти там, Енні? А я оце трохи занедужала. Певно, Джонні сказав тобі. Мабуть, з'їла на ярмарку несвіжу сосиску...

— О боже, то ти ще не знаєш? Ти... нічого... не...— Енн почала дивно ковтати слова, ніби давлячись ними.

Сейра слухала її спохмурнівши. Спершу вона дивувалася, а потім зрозуміла, що Енн душать сльози, і страшенно занепокоїлась.

— Енні! Що сталося? Не з Джонні, ні? Він не...

— Автомобільна катастрофа,— відказала Енн. Вона вже плакала не криючись.— Він їхав у таксі. Машини врізались одна в одну. Зустрічну машину вів Бред Френо, з моєї другої іспанської групи, він загинув, а його подружка померла сьогодні вранці, Мері Тібо, вона вчилася в одному з класів Джонні... Це жахливо, просто жах...

— А Джонні? — зойкнула Сейра в трубку. Йї знову замлоїло в шлунку. Руки та ноги нараз застрякли й похололи.— *Що із Джонні?*

— Він у дуже тяжкому стані, Сейро. Дейв Пелсен щойно дзвонив до лікарні. Вони не сподіваються... одне слово, дуже погано...

Усе навколо почало тьмяніти. Енн ще говорила, та голос її віддалився й був уже «аж ген-ген», як сказав колись Е. Е. Каммінгс¹ про аеронавта, що злетів на повітряній кулі. У свідомості, наповзаючи один на один, безладно купчилися примарні образи. Ярмаркове Колесо Фортуни. Дзеркальний лабіринт. Очі Джонні, якісь дивно фіолетові, мало не чорні. Його простодушне миле обличчя в різкому світлі ярмаркового павільйону з голими лампочками на простягнутому впоперек електричному дроті.

— Не може бути,— сказала Сейра, і її власний голос прозвучав аж ген-ген.— Це якась помилка. Коли він поїхав звідси, з ним усе було гаразд.

Голос Енн знову наблизився — вражений, збентежений, обурений тим, що таке могло статися з їхнім ровесником, молодим і сповненим життєвої снаги.

— Вони сказали Дейву, що він навряд чи прийде до тям, навіть як і переживе операцію. А операція неминуча, бо голова в нього... голова в нього...

Що вона хоче сказати? *Розтрощена?* Що в Джонні *розтрощена* голова?

І Сейра зомліла, може, щоб не почути цього останнього фатального слова, цього останнього жахіття. Трубка випала з її руки, а сама вона важко осіла в сіру сутінь. Телефонна трубка гойдалася на шнурі, чимраз повільніше, і з неї долинав голос Енн Стаффорд:

— Сейро, ти що?.. Сейро!.. Сейро!..

Американський письменник 20—50-х рр.

Коли Сейра дісталася до Східного медичного центру штату Мен, було чверть на першу. Чергова сестра за конторкою подивилася на її бліде, напружене обличчя, прикинула подумки, чи здатна вона знести всю правду, і сказала, що Джон Сміт ще в операційній. Потім додала, що його батьки чекають у вітальні.

— Дякую,— сказала Сейра.

Замість того, щоб повернути ліворуч, вона пішла праворуч, заплуталась у лікарняних коридорах і мусила вибиратись назад.

У вітальні їй ризонули очі яскраві, соковиті кольори. Там сиділо кілька чоловіків і жінок, утупивши очі чи то в пошарпані журнали, чи то в простір перед себе. Від ліфту прийшла сива жінка, віддала свою перепустку подрузі, а сама сіла на її місце. Подруга пішла, клацаючи високими підборами. Решта відвідувачів сиділи далі, чекаючи нагоди провідати своїх хворих: хто батька, якому видалили камінці із жовчного міхура, хто матір, у якої лише три дні тому виявили невелику пухлинку під однією груддю, хто товариша, якого двигнуло на роботі паровим молотом. На всіх обличчях, мов ретельно накладений грим, лежав позірний спокій. Тривога була прибрана під його поверхню, як ото сміття, зметене під килимок біля порога. Сейру знов почало огортати відчуття, ніби все навколо якесь нереальне. Десь приглушено дзеленчав дзвоник. У коридорі ледь чутно порипували чиїсь каучукові підошви... Коли Джонні йшов від неї, він був цілий і здоровий. Годі уявити собі, що тепер він десь в одній із цих цегляних башт, лежить і вмирає.

Містера і місіс Смітів вона впізнала одразу. Спробувала пригадати їхні імена — і в першу хвилину не змогла. Вони сиділи разом майже в кінці кімнати і, на відміну

від інших, ще не встигли звикнути до того, що так нагло вдерлось у їхнє життя.

Мати Джонні сиділа, поклавши пальто на стілець позад себе, і стискала в руках Біблію. Губи її ворушились у безгучному читанні, і Сейра згадала, як Джонні сказав, що його мати дуже побожна, і в пам'яті спливли такі його слова: «Може, аж занадто побожна, з тієї великої верстви, що простерлася між трясинами й приборкувачами змій». Містер Сміт (*Герб*, згадала вона, *його звать Герб*) тримав на колінах один з тих лікарняних журналів, але дивився не в нього. Він дивився за вікно, де вогниста новоанглійська осінь прокладала собі дорогу в листопад і далі в зиму.

Сейра підійшла до них.

— Ви містер і місіс Сміти?

Вони звели очі на неї, і обличчя їхні напружились у передчутті чогось страшного. Руки місіс Сміт ще міцніше стиснули Біблію, розгорнуту на Книзі Йова, так що аж побіліли кісточки пальців. Молода жінка перед ними не мала на собі білого халата, але в цю мить їм було однаково. Вони чекали останнього удару.

— Так, ми Сміти,— тихо озвався Герб.

— Я — Сейра Брекнелл. Ми із Джонні добрі друзі. Як тепер кажуть, зустрічаємося. Можна я сяду?

— Подруга нашого Джонні? — спитала місіс Сміт різким, майже осудливим тоном.

Інші відвідувачі швидко озирнулись і знову втупили очі в свої пошарпані журнали.

— Так,— підтвердила Сейра.— Подруга вашого Джонні.

— Він ніколи не писав нам, що в нього є дівчина,— сказала місіс Сміт тим самим різким тоном.— Ніколи, ні слова.

— Тихше, мати,— мовив Герб.— Сідайте, міс... Брекнелл, так?

— Сейра,— сказала вона з вдячністю в голосі й сіла на стілець.— Я...

— Ні, ніколи не писав,— правила своєї місіс Сміт.— Мій син завжди шанував бога, але, мабуть, останнім часом трохи відійшов від нього. А господь бог, щоб ви знали, карає зненацька. Ось чому відступництво таке небезпечне. Не знаєш ні дня, ні години...

— *Вгамуйся*,— сказав Герб.

Люди знов озиралися на них. Герб пронизав дружину суворим поглядом. Віра якусь хвилину з викликом дивилася на нього, але його погляд не пом'якшав, і вона опустила очі. Вона вже згорнула Біблію, та її пальці неспокійно совались по обрізу книги, наче вона прагнула знов поринути в нетрі буремного життя Йова, що зазнав стільки лиха й знегод, так що вона цілком могла порівняти його гірку долю зі своєю власною та синоюю.

— Учора ввечері я була з ним,— сказала Сейра.

Почувши це, мати Джонні знов метнула на неї осудливий погляд. Сейра нараз згадала біблійне значення слів «бути з кимось» і відчула, що червоніє. Здавалося, та жінка читала її думки.

— Ми їздили на окружний ярмарок...

— Осередки гріха й розпусти,— виразно проказала Віра Сміт.

— Востаннє тобі кажу: *вгамуйся*, Віро! — похмуро мовив Герб і, поклавши свою важку руку на дружину, міцно стиснув її.— І це вже серйозно. Сейра — мила дівчина, і я не дозволю тобі нападатися на неї. Зрозуміла?

— Осередки гріха,— вперто повторила Віра.

— Ти *вгамуєшся* чи ні?

— Пустити мене. Я читатиму Біблію.

Герб пустив її. Сейра почувала себе ні в сих ні в тих. Віра розгорнула Біблію і, ворущачи губами, почала читати.

— Віра дуже вражена,— сказав Герб.— Ми обоє вражені. Та й ви теж, судячи з вашого вигляду.

— Так.

— І добре ви погуляли вчора ввечері? — спитав він.— На тому ярмарку?

— Так,— відказала Сейра; правда й неправда цього простого слова змішались у її свідомості.— Так, добре, але потім... Розумієте, я там з'їла несвіжу сосиску абощо. Ми їздили моєю машиною, і Джонні одвіз мене додому, у Візі. Мені страшенно схопило шлунок. А потім він викликав собі таксі. Ще пообіцяв сьогодні вранці подзвонити до школи й сказати, що я захворіла. Оце так я бачила його востаннє...— З очей її потекли сльози. Вона не хотіла плакати перед цими людьми, особливо перед Вірою Сміт, але не могла стриматись. Навпомацки дістала із сумочки паперового носовичка й приклала до обличчя.

— Ну, ну,— мовив Герб і обняв її за плечі.— Ну, ну...

Вона плакала, і їй невиразно здавалося, ніби йому трохи легше від того, що він має кого втішати; адже його дружина знаходила собі гірку втіху в читанні історії Йова, а він лишався сам-один.

Люди озирались і дивилися на неї. Крізь сльози вони здавалися Сейрі чималою юрбою. Вона знала, що вони думають. «Хай краще вона, ніж я, краще вони троє, ніж я чи мої рідні, той хлопець умирає, йому геть розвалило голову, отож вона так і плаче. Їм лишається тільки чекати, коли сюди спуститься хтось із лікарів, поведе їх в окрему кімнату і скаже...»

Зрештою їй вдалося погамувати сльози й узяти себе в руки. Місіс Сміт сиділа неприродно прямо, наче тільки-но прочувшись від нічного кошмару, і не помічала ні Сейриних сліз, ні чоловікових спроб утішити дівчину. Вона читала свою Біблію.

— Скажіть, будь ласка,— попросила Сейра,— з ним дуже погано? Чи є надія?

Та перш ніж Герб устиг відповісти, озвалася Віра. Голос її прозвучав, як невблаганний присуд долі:
— Надіятись треба на бога, міс.

Сейра помітила, як в очах Герба майнула тривога, і подумала: «Він боїться, що з горя їй одібрало розум. І може, так воно й є».

4

Довгий день поволі посувався до вечора.

Десь після другої, коли в школі кінчались уроки, почали приїздити учні з класів Джонні, здебільшого в робочих куртках, химерних шапках та геть злинялих джинсах. Сейра бачила дуже мало тих, кого подумки називала юними піжонами, — багатонадійних, націлених на коледжі учнів, яснооких і ясночоліх. Ті, що потурбувалися приїхати до лікарні, були майже всі халамидники з довгими патлами.

Деякі з них підходили до неї і тихо запитували, чи не скаже вона, в якому стані містер Сміт. А вона тільки скрушно хитала головою і відповідала, що сама нічого не знає. Та одна з дівчат, Доун Едвардс, що була безнадійно закохана в Джонні, добачила в Сейриному обличчі розпач та страх і залилася слізьми. Прийшла медсестра й попросила її залишити вітальню.

— Вона зараз заспокоїться, я певна, — сказала Сейра і втішливо обняла дівчину за плечі. — Дайте їй якусь хвилинку чи дві.

— Ні, я не хочу тут zostаватися! — вигукнула Доун і квапливо вибігла з кімнати, перекинувши по дорозі пластикового стільця. А через кілька хвилин Сейра визирнула у вікно й побачила, що дівчина сидить на надвірних сходах лікарні під ясным, але холодним жовтневим сонцем, уткнувшись обличчям у коліна.

Віра Сміт усе читала свою Біблію.

На п'яту годину більшість учнів роз'їхались. Зникла й Доун, хоч Сейра не бачила, як вона поїхала. О сьомій до вітальні зайшов молодий чоловік у білому халаті з косо пришиленою на вилозі карткою — «Д-р Строунс», — обдивився довкола й рушив до них.

— Містер і місіс Сміти? — запитав він.

Герб тяжко зітхнув.

— Так. Це ми.

Віра рвучко згорнула Біблію.

— Пройдіть, будь ласка, зі мною.

Ось воно, подумала Сейра. Перехід до невеликої окремої кімнати, а тоді — вісті. Хоч які вони є. Вона зачекає тут, а коли вони повернуться, Герб Сміт скаже їй усе, що їй потрібно знати. Він добрий чоловік.

— Ви маєте відомості про мого сина? — запитала Віра тим самим гучним, різким, мало не істеричним голосом.

— Так.— Доктор Строунс поглянув на Сейру.— Ви теж родичка, мадам?

— Ні,— сказала Сейра.— Я подруга.

— Близька подруга,— докинув Герб. Тепла дужа рука взяла її за лікоть, тим часом як друга взяла під руку Віру. Він допоміг обом жінкам підвестися.— Ми підемо всі троє, якщо ви не проти.

— Ні, ні, не проти.

Лікар повів їх повз ліфти й далі коридором до дверей з табличкою: «Кімната нарад». Зайшли туди, і він увімкнув люмінесцентні світильники під стелею. В кімнаті стояв довгий стіл і кільканадцять конторських стільців.

Доктор Строунс причинив двері, запалив сигарету й кинув обгорілого сірника в одну з попільниць, що двома поздовжніми рядами стояли на столі.

— Дуже важко про це говорити...— промовив він ніби сам до себе.

— То краще одразу все сказати,— вихопилась Віра.

— Атож, мабуть, що так.

Хоч Сейрі й не випадало ставити запитання, вона не стрималась.

— Він не вмер? Будь ласка, ну скажіть же, що він не вмер!..

— Він у коматозному стані.— Строунс сів і глибоко затягся сигаретою.— Містер Сміт дістав серйозні травми голови, в нього пошкоджено мозок, якою мірою — важко навіть сказати. Можливо, ви чули коли-небудь такий медичний термін «підкоркова гематома». Так от, у містера Сміта дуже серйозна підкоркова гематома, тобто локалізований крововилив усередині черепа. Потрібна була тривала операція, щоб зменшити внутрішньочерепний тиск і видалити з мозку уламки кісток.

Герб важко опустився на стілець, обличчя його було бліде й приголомшене. Сейрі впали в око його шкарубкі, вкриті рубцями руки, і вона пригадала, як Джонні сказав, що його батько — тесля.

— А все-таки господь зглянувся на нього,— озвалася Віра.— Я знала, що він не помре. Я благала господа про цю ласку, і чудо сталося. Слава господові нашому всевишньому! І ви всі славте його ім'я!

— Віро...— кволо мовив Герб.

— У коматозному стані...— вголос проказала Сейра. Вона намагалася втиснути цю звістку в якісь чуттєві рамки, але зрозуміла, що нічого не вийде. Те, що Джонні не вмер, що він витримав серйозну і небезпечну операцію на мозку, мало б відродити в ній надію. Але не відродило. Їй не подобалися слова «коматозний стан». Вони звучали підступно й лиховісно. Хіба «кома» не означає по-латині «смертельний сон»?

— Що його чекає? — спитав Герб.

— Цього поки що не може сказати ніхто,— відпо-

вів Строунс. І почав вертіти в пальцях сигарету, нервово постукуючи нею по краю попільниці.

У Сейри було таке враження, що він відповів Гербові формально, цілком ухилившись від суті запитання.

— До нього, звичайно, застосована необхідна апаратура, що підтримує життя...

— Але ж ви маєте знати, бодай приблизно, які в нього шанси,— сказала Сейра.— Ви маєте знати...— Вона безпорадно махнула руками й важко опустила їх.

— Він може вийти з коми через дві доби. Або через тиждень. Через місяць. А може й ніколи не вийти. І... зовсім не виключена можливість, що він умре. Мушу сказати вам відверто, що це найімовірніше. Його травми... надто тяжкі.

— Господь бог не дасть йому померти,— заявила Віра.— Я знаю.

Герб обхопив обличчя руками і повільно бгав його. Доктор Строунс ніяково поглянув на Віру.

— Я хочу тільки, щоб ви були готові до... до всього.

— А чи не могли б ви сказати, скільки шансів на те, що він виживе? — спитав Герб.

Доктор Строунс повагався, нервово затагся сигаре-тою.

— Ні, цього я не знаю,— відповів він зрештою.

5

Вони втрюх почекали ще з годину, а тоді вийшли з лікарні. Надворі було вже темно. На великій автостоянці свистів холодний поривчастий вітер. Довге волосся Сейри маяло позад неї. Згодом, повернувшись додому, вона вичеше з нього жовтий дубовий листочок. По небу, мов самотній нічний вітрильник, плив холодний місяць.

Сейра вклала Гербові в руку папірець, на якому записала свою адресу й номер телефону.

— Подзвоните мені, коли про щось дізнаєтесь? Хоч би про що.

— Ну звісно.

Герб зненацька нахилився й поцілував її в щоку, і Сейра на мить стиснула в темряві його плече.

— Ви пробачте мені, люба, що я так непривітно з вами повелася,— промовила Віра наддивовижу лагідним голосом.— Я була прибита горем.

— Авжеж, я розумію,— сказала Сейра.

— Я думала, мій син помре. Але я молилася, я благала за нього господа бога. Як ото співається: «Коли нести вам несила свій тягар земних турбот, не стогніть, молитесь ревно, і pomoже вам господь»...

— Віро, їдьмо вже,— сказав Герб.— Нам треба поспати, а вранці побачимо, як...

— І тепер я почула голос божий,— провадила Віра, мрійливо звівши очі на місяць.— Джонні не помре. Господь бог не хоче, щоб він помер. Я прислухалась і почула той тихий голос, що озвався в моєму серці, і я втішилася.

Герб відчинив дверці машини.

— Сідай, Віро.

Вона знов подивилася на Сейру і всміхнулась. І Сейра раптом побачила відсвіт знайомого безтурботного усміху Джонні, та водночас подумала, що такої моторошної усмішки, як оця Вірина, ще ніколи в житті не бачила.

— Господь бог наклав свій знак на мого Джонні,— сказала Віра,— і це сповнює мене радістю.

— На добраніч, місіс Сміт,— промовила Сейра, ледь ворушачи зацікавленими губами.

— На добраніч, Сейро,— мовив Герб.

Він сів у машину і ввімкнув мотор. Фургончик рвонувся з місця й помчав через стоянку до Стейт-стріт,

і Сейра похопилася, що забула спитати, де вони спинились. А тоді подумала, що, мабуть, вони й самі ще не знають.

Вона рушила була до своєї машини, але нараз стала й вражено здивилася на річку Пенобскот, що протікала за лікарнею. Вода скидалася на темний шовк, а посередині яскріло відображення місяця. Стоячи сама-одна на просторому майданчику, Сейра звела очі до неба й подивилася на справжній місяць.

Господь бог наклав знак на мого Джонні, і це сповнює мене радістю.

Місяць висів над головою, мов лискуча карнавальна прикраса, мов небесне Колесо Фортуни, на якому всі комбінації — на користь закладу, не кажучи вже про «свої» номери — нуль і два нулі. Свої номерочки, свої номерочки, всі грошики сюди, гей-гей, налітай!

Навколо її ніг шаруділо гнане вітром опале листя. Сейра підійшла до своєї машини й сіла за кермо. Її раптом охопило цілком певне передчуття, що вона втратить Джонні. Йй стало страшно й самотньо на душі, і вона аж затремтіла. Та врешті ввімкнула мотор і поїхала додому.

6

Весь наступний тиждень безперервним потоком надходили листівки із співчуттям та добрими побажаннями від учнів Клівз-Мілзької школи — згодом Герб Сміт сказав Сейрі, що на ім'я Джонні прислали більш як триста таких листівок. Майже в кожній з них була зроблена від руки обережна приписка: мовляв, сподіваємося, що Джонні скоро одужає. На всі ті послання відповідала Віра — кількома словами подяки та цитатою з Біблії.

Проблема дисципліни в Сейриних класах, що так її непокоїла, відпала сама собою. Оте колишнє відчуття,

ніби колективний суд учнівської громадської думки незмінно ухвалює несприятливий для неї присуд, обернулося на цілком протилежне. Зрештою вона зрозуміла, що учні дивляться на неї як на героїню трагедії, на втрачену любов містера Сміта. Ця думка сяйнула в неї першої середі після катастрофи, в учительській, коли вона мала «вікно» між уроками, і Сейра раптом зайшлася істеричним сміхом, що змінився гіркими риданнями. Вона аж сама злякалася і насилу опанувала себе. Ночами вона погано спала: їй без кінця снівся Джонні — Джонні в масці з обличчями Джекіла і Хайда; Джонні стоїть біля Колеса Фортуни, а якийсь наче загробний голос раз у раз проказує: «Це ж така втіха — бачити, як ви обдираєте цього типа!»; Джонні говорить десь за дверима: «Усе вже гаразд, Сейро, усе чудово»,— тоді заходить до кімнати, а череп у нього знесений по самі брови...

Герб і Віра Сміти прожили тиждень у готелі «Бангор-Хаус», і Сейра щодня після школи бачилася з ними в лікарні. Вони терпеливо чекали, чи не станеться якоїсь переміни. Але перемін не було. Джонні лежав в окремій палаті у відділенні інтенсивної терапії на шостому поверсі, оточений складною апаратурою, дихаючи з допомогою штучних легенів. Доктор Строунс нічого втішного не обіцяв. У п'ятницю, через тиждень після катастрофи, Герб зателефонував Сейрі і сказав, що вони з Вірою їдуть додому.

— Вона не хоче,— додав він,— але я все ж таки переконав її. Здається.

— З нею все гаразд? — спитала Сейра.

Настала довга пауза, доволі довга, щоб Сейра подумала, чи не переступила вона межі. Нарешті Герб сказав:

— Я не знаю. Чи, може, й знаю, але просто не хочу казати цього вголос. Вона завжди була трохи схибнута на релігії, а після операції стала ще затятіша. Після

того, як їй видалили матку. Ну, а тепер і зовсім утратила глузд. Весь час говорить про кінець світу. Твердить, ніби нещастя із Джонні — божий знак того, що його живцем заберуть до царства небесного. Мовляв, перед самим страшним судом господь прикличе до себе всіх своїх вірних рабів такими, які вони є, в земній подобі.

Сейра пригадала, що бачила колись плакат, наліплений на багажник автомобіля: «Якщо мене раптом заберуть на небо, сядьте хто-небудь за моє кермо!»

— Атож, я знаю цю теорію,— сказала вона.

— Так от,— ніяково провадив Герб,— є люди... вона з ними листується... які вірять, що бог має прилетіти по своїх обранців летючими тарілками. Тобто вивести їх у тих тарілках на небо. Ті... секти... бачте, довели, принаймні самим собі, що царство небесне міститься десь у сузір'ї Оріона. Не питайте мене, як вони це довели, про це вам могла б розказати Віра. Отож усе воно... та чого там, Сейро, усе воно трохи гнітить мене.

— Ще б пак.

Гербів голос зміцнів.

— А проте вона ще здатна відрізнити реальне від нереального. Їй потрібен час, щоб усе перетравити. Отож я й кажу їй: хоч би що мало статися, вона може чекати цього вдома так само, як і тут. А мені...— Він на мить збентежено замовк, тоді прокашлявся й сказав: — А мені треба повернутися до роботи. Я маю певні діла. Підписав контракти.

— Ну звісно, я розумію.— Сейра помовчала.— А як з допомогою на лікування? Я хочу сказати, воно ж, мабуть, обійдеться в чималий гріш...— Настала її черга збентежитись.

— Я розмовляв з містером Пелсенем, заступником вашого директора у Клівз-Мілзі,— сказав Герб.— Ви-являється, Джонні мав тільки звичайний поліс «Синього хреста», а в отій новій «Медичній допомозі» застра-

хований не був. Одначе й «Синій хрест» відшкодує частину видатків. Та й ми з Вірою маємо деякі заощадження.

У Сейри впало серце. «Ми з Вірою маємо деякі заощадження». На скільки вистачить тих заощаджень, коли доведеться платити по двісті, а то й більше доларів за день? І задля чого, як подумати? Задля того, щоб Джонні лежав там живим мерцем і безтямно мочився крізь рурочку, а батьки його втратили все, що мають? Щоб його мати збожеволіла, зазнавши краху всіх своїх надій? Сейра відчула, як по щоках у неї покотилися сльози, і вперше — але не востаннє — ввіймала себе на тому, що бажає Джонні тихо померти й віднайти спокій. Подумавши про це, вона аж здригнулася з жаху, але думка не зникала.

— Я щиро бажаю вам усього найкращого, — мовила вона в трубку.

— Я знаю, Сейро. І ми вам так само. Ви будете нам писати?

— Так, неодмінно.

— А як зможете, то й приїздіть до нас. До Паунела не так уже далеко... — Герб повагався, тоді сказав: — Здається мені, Джонні обрав собі добру дівчину. У вас це було серйозно, правда ж?

— Так, — відказала Сейра. Сльози все текли по її щоках, і нерви були напружені до краю. — Дуже серйозно.

— До побачення, голубонько.

— До побачення, Гербе.

Вона поклала трубку, якусь хвилю тримала руку на важелі, а тоді подзвонила до лікарні й запитала про Джонні. Все було так само. Вона подякувала сестридоглядальниці й почала безцільно ходити по квартирі. Подумала про бога, що пришле на землю цілу армаду летючих тарілок забрати своїх вірних рабів і доправити в сузір'я Оріона. То була така сама нісенітниця, як і

все, що стосувалося бога,— безглузлого бога, якому забаглося відібрати в Джонні мозок і наслати на нього оту кому, що їй не буде, видно, кінця-краю,— хіба тільки його покладе нагла смерть.

На столі чекав стосик учнівських творів, які треба було перевірити. Вона заварила собі чашку чаю і сіла до роботи. Якщо був певний момент, коли Сейра Брекнелл знову взяла владу над своїм життям, уже без Джонні,— то оце саме тоді.

Розділ четвертий

1

Убивця був наче в'юн.

Він сидів на лаві в міському парку, неподалік від оркестрової естради, курич «Малборо» й мугикав пісеньку з «Білого альбому» Бітлів: «Ти й не знаєш, який ти щасливий тепер, що ти знов у С, що ти знов у Р, що ти знов у СРСР...»

Власне, убивцею він ще не був, поки що. Але думку цю плекав давно — убити. Вона невідчепно свердлила йому мозок, не давала спокою. І не тому, що лякала його, ні. Він не мав сумніву, що все минеться добре. Час обрано слушний. Боятися, що його схоплять, нема чого. І прищіпки нема чого боятися. Він же слизький, наче в'юн.

З неба посипав дрібний сніжок. Було 12 листопада 1970 року, і за сто шістдесят миль на північ від цього невеликого міста в західній частині штату Мен усе лежав у непробудному сні Джон Сміт.

Убивця пильно роздивлявся по парку — цьому громадському гаю, як любили називати його туристи, що приїздили до Касл-Рока та Великих озер. Але тепер туристів не було. Гай, що так привітно зеленів улітку, стояв пожовклий, обліслий і неживий. Він чекав

зими, що мала вбрати його пристойніше. На тлі білястого неба чітко вирізнялися ромбоподібні чарунки іржавої сітчастої загорожі позад бейсбольної бази. Оркестрова естрада також стояла сіра, облуплена.

Видовище було сумне, але вбивця не сумував. Його аж роздимало від радості. Ноги його поривало притупувати, пальці — клацати. Ні, цього разу він уже не схибить.

Він роздушив недокурок підбором черевика й зразу ж запалив нову сигарету. Подивився на свій ручний годинник. Дві хвилини на четверту. Він сидів і курив. Парком пройшли два хлопці, пасуючи один одному футбольний м'яч, але вбивцю вони не помітили, бо лави стояли в улоговинці. Оце тут, мабуть, і збиралися теплими вечорами ті блудяги. Він знав про блудяг усе, знав, що вони виробляють. Йому казала про них мати, та й сам він їх бачив.

На думку про матір його усмішка трохи пригасла. Він пригадав, як одного разу, коли йому було сім років, вона зайшла до його кімнати, не постукавши, — вона ніколи не стукала, — й спіймала його на гарячому: він саме бавився своєю пипкою. Мати наче оскаженіла. Він хотів був сказати, що то нічого. Нічого поганого. Просто воно раптом набрякло. Він і не робив нічого, воно саме взяло та й набрякло. А він тільки сидів і грався. Власне, й не грався, а так. Навіть нецікаво було. Але мати наче оскаженіла.

«Ти хочеш стати таким, як оті блудяги? — закричала вона. (Він навіть не знав, що означає це слово). — Ти хочеш стати таким, як вони, і підчепити якусь соромітну хворобу? Хочеш, щоб у тебе з пипки капотів гній? Щоб вона почорніла й відгнила? Цього ти хочеш, га? Га? Га?»

Вона почала трусити його, так що він аж заревів з переляку, бо мати вже тоді була тілиста жінка, потуж-

на й невідпорна, мов океанський корабель, а він ще не був убивцею, не був в'юном — він був малим хлопчиком, що ревів з переляку, і його пипка зморщилася й ніби хотіла геть зникнути з очей.

Мати на дві години затиснула її прищіпкою для білизни, аби він відчув, що воно таке, оті хвороби.

Біль був нестерпний...

Сніжок усух. Убивця відігнав від себе материн образ: іноді, в доброму гуморі, йому вдавалося робити це без зусиль, а от коли він був похмурий, чимось пригнічений, — не вдавалося зовсім.

Він поглянув на годинник. Сім хвилин на четверту. Викинув наполовину недокурену сигарету. Хтось ішов.

Він упізнав дівчину. То була Елма, Елма Фрешет із «Чашки кави» на тому боці вулиці. Вона щойно здала зміну і йшла додому. Він знав Елму: раз чи два призначав їй побачення і непогано її розважав. Возив у Неплз на танці, в «Сірініті-Хілл». Вона добре танцювала. Більшість тих блудяг добре танцювали. Він зрадив, що йде саме Елма.

Вона була сама.

Знов у С, знов у Р, знов у СРСР...

— Елмо! — гукнув він і помахав рукою.

Вона ледь помітно здригнулася, озирнулася і побачила його. Тоді всміхнулася й пішла до лави, де він сидів. Привіталась, назвавши його на ім'я. Він з усміхом підвівся. Його не тривожило, що може хтось надійти. Він був недоторканий. Він був Супермен.

— Чого це ти так одягся? — запитала дівчина дивлячись на нього.

— Справжній в'юн, еге ж? — усміхнувся він.

— Та ні, я не...

— Хочеш, щось покажу? — спитав він. — Отам на естраді. Страшенно цікаве.

— А що то?

— Ходім побачиш.

— Ну ходім.

Отак собі просто. Вона пішла за ним до естради. Якби в цей час хтось нагодився, убивця ще міг би відмовитись від свого наміру. Та ніхто не нагодився. Ніхто ніде не йшов. Вони були в парку самі. Над ними нависало білясте небо. Елма була невелика на зріст, тендітна дівчина з ясно-золотистими косами. Фарбована блондинка, вважав він. Усі ці дівчиська фарбують волосся.

Він вивів її на крыту естраду. Вони пішли по дощаному помосту, і їхні кроки глухо, мертвотно відлунювали в повітрі. В одному кутку естради лежав перекинутий нотний пюпітр. Валялася порожня пляшка від «Чотирьох троянд». Атож, оце воно й є, блудяже кубло.

— То що тут таке? — спитала Елма, вже трохи недовіжливо. І трохи знервовано.

Убивця широко всміхнувся й показав пальцем на лівий край естради.

— Онде. Бачиш?

Вона поглянула туди, куди він показував. На дощаних мостинах білів використаний презерватив, схожий на поморщену зміїну шкірку.

Елма нахмурилась і рвучко повернулася йти геть; ще мить — і вона вислизнула б від убивці.

— Зовсім не смішно...

Він схопив її і шарпонував назад.

— Куди це ти зібралася?

Її очі раптом стали насторожені й злякані.

— Пустити мене. А то пошкодуєш. Я не маю часу на брудні жарти...

— А це не жарти, — сказав він. — Це зовсім не жарти, блудяго.

Йому аж у голові запаморочилося з радості, що він назвав її цим словом, назвав так, як вона заслугоує. Все навколо йшло обертом.

Елма метнулася ліворуч, до невисокої огорожки скраю естради, наміряючись перескочити через неї. Та вбивця схопив її ззаду за комір дешевого пальта і рвонув до себе. Матерія тріснула й з глухим звуком розповзлася. Дівчина розтулила рота, щоб закричати.

Убивця з розмаху припечатав їй рота рукою, чавлячи губи на зубах. Долоню йому залоскотала тепла кров. А дівчина тицяла в нього вільною рукою, силкуючись намацати точку опори, але марно. Рука щораз зіслизала, бо він... він був...

В'юн!

Він кинув її на дощаний поміст. Рот дівчини, вже перемазаний кров'ю, на мить звільнився, і вона знов спробувала закричати, але вбивця, хекаючи й скалячись, навалився їй на груди, і повітря безгучно вихопилось із легенів. Вона відчувала його на собі, величезного, розпаленого, важкого, мов камінь, і вже не намагалася закричати, а тільки шалено опиралась. Пальці її без упину хапалися за нього і щораз зісковзували, зісковзували. А він грубо розсунув дівчині ноги й притиснув її до помосту. Її рука черкнула йому по носі, і в очах у нього виступили сльози.

— Ах ти ж блудяга! — просичав він і вчепився руками їй у горлянку. Вчепився й почав душити, то відриваючи її голову від помосту, то з силою гупаючи нею об дошки. Очі дівчини викотились. Обличчя спершу порожевіло, тоді стало червоне, а потім — аж багрове. Опір її почав слабшати.

— Блудяга... блудяга... блудяга... — хрипко примовляв убивця. Тепер він був справжній убивця, і Елмі Фрешет більш не судилося крутити задком серед усього того наброду в «Сірініті-Хіллі». Очі її були безтямно вирячені, немов у тих неоковирних дешевих ляльок, що їх продають на ярмарках. Убивця хрипко сапав. Руки дівчини уже безживно лежали на дошках помо-

сту. А його пальці так уп'ялися їй у горлянку, що й нігтів стало майже не видно.

Нарешті він розтиснув руки, готовий душити знов, якщо вона заворушиться. Але вона не заворушилась.

Почекавши якусь хвилю, він тремтячими руками розчахнув поли її пальта й задер спідницю рожевої офіціантської форми.

Білясте небо дивилося вниз. Громадський гай у Касл-Року був безлюдний. Тільки другого дня там знайшли сплундроване тіло задушеної Елми Фрешет. На думку шерифа, злочин учинив якийсь зайда. Про це повідомили газети в цілому штаті, і всі у Касл-Року погодилися з шерифовою думкою.

Певне ж, ніхто з місцевих не міг скоїти такого жахиття.

Розділ п'ятий

1

Герб і Віра Сміти повернулися до Паунела, і життя їхнє пішло своїм звичаєм. У грудні Герб закінчив роботу на спорудженні будинку в Даремі. Як і передбачала Сейра, їхні заощадження дуже скоро вичерпались, і вони мусили вдатись до Фонду допомоги при надзвичайних випадках. Це підкосило Герба не менше, ніж саме нещастя. Для нього та допомога була не чим іншим, як замаскованою милостинею. Він усе своє життя чесно й тяжко працював власними руками і ніколи й думки не припускав, що настане день, коли йому доведеться взяти від штату бодай один долар. Але такий день настав.

Віра передплатила три нові журнали, що надходили поштою через нерівні проміжки часу. Всі три мали ду-

же поганий друк і такі малюнки, наче їх малювали діти. Вони називалися «Божі летючі тарілки», «Напередодні Спасу» і «Чудеса господні в галузі психіки». А передплачені раніше «Дайджести» хоча й далі надходили щомісяця, проте лежали тепер нерозгорнуті іноді по три тижні, тоді як ті журнальчики Віра зачитувала мало не до дірок. Вона знаходила там багато такого, що здавалось їй дотичним до випадку із Джонні, і за вечерею читала ті перли стомленому чоловікові високим, пронизливим голосом, що аж тремтів від збудження. Герб дедалі частіше просив її притишити голос, а часом і гримав на неї, щоб вона облишила ті нісенітниці й дала йому спокій. Тоді Віра кидала на нього страдницький, жалісний та ображений погляд і тихо йшла нагору продовжувати свої студії. Вона почала писати до редакцій тих журналів і обмінюватись листами з їх дописувачами та іншими адресатами, яких спіткали подібні нещастя.

Більшість їх, як і сама Віра, були добросерді люди, котрі щиро прагнули допомогти їй і полегшити майже непосильний тягар її горя. Вони прислали тексти молитов і амулети, обіцяли згадувати Джонні у своїх вечірніх молитвах. Та були й інші, звичайнісінькі дури-світи обох статей, і Герба дуже непокоїло, що його дружина втрачає здатність розпізнавати їх. Хтось запропонував надіслати скалочку єдино істинного хреста господнього — і то всього за 99 доларів 98 центів. Пропонували й пляшечку цілющої води з Лурдського джерела: мовляв, якщо втерти її Джонні в чоло, вона майже напевне зробить чудо. За неї правили 110 доларів плюс поштові видатки. Дешевше коштувала (й дужче вабила Віру) магнітофонна касета із записом Двадцять третього псалма та молитви господньої, виголошених відомим південним євангелістом Біллі Гамбарром. Згідно з рекламним проспектом, її протягом кількох тижнів належало прокручувати біля ліжка

Джонні, і це майже напевне мало спричинити чудесне зцілення. Як додаткове благословення (тільки протягом обмеженого часу) з касетою надсилався фотопортрет самого Біллі Гамбарра з автографом.

Чим більше захоплювалась Віра цим псевдорелігійним мотлохом, тим частіше Герб мусив зупиняти її. Іноді він нишком рвав виписані нею чеки й просто виправляв баланс у чековій книжці. А коли пропозиція включала беззастережну умову: плата тільки готівкою,— доводилося й тупнути ногою. І зрештою дружина почала замикатись у собі й дивитися на нього з недовірою як на запеклого грішника й безбожника.

2

Зранку Сейра Брекнелл, як звичайно, йшла до школи. А от пообідні години й вечори її тепер мало відрізнялися від тих, що їх вона пережила після розриву з Деном: вона мовби поринула в забуття й чекала, поки щось станеться. У Парижі затягувалися мирні переговори. Ніксон дав наказ і далі бомбардувати Ханой, незважаючи на нову хвилю протесту в країні та за кордоном. На одній з прес-конференцій він пред'явив кінокадри, які переконливо доводили, що американські літаки не скидають бомби на північно-в'єтнамські госпіталі, проте сам скрізь літав військовим вертольотом. Слідство у справі згвалтування і вбивства офіціантки в Касл-Року зайшло у безвихідь після звільнення з-під варти мандрівного художника-рекламника, що колись відбув три роки у психіатричній лікарні штату Огаста,— всупереч усім сподіванням, його алібі виявилось неспростовним. Дженіс Джоуплін виспівував блюзи...

Сейра сприймала всі ці вісті невиразно, мов голоси з іншої кімнати, де без кінця триває якась незбагненна вечірка.

Випав перший сніг — власне, й не сніг, а пороша, — потім ще раз припорошило, а за десять днів до різдва замела хурделиця, та ще така, що того дня відмінили уроки в школі, і Сейра сиділа вдома, спостерігаючи у вікно, як сніг засипає Флег-стріт. Її короткий роман із Джонні, — а втім, вона не була певна, чи випадало назвати це романом, — лишився в минулому, в іншій порі року, і вона відчувала, що образ Джонні починає стиратись у її пам'яті. То було майже панічне відчуття, так ніби частина її самої потопала. Потопала в небутті.

Сейра багато читала про травми голови, про коми, ушкодження мозку. Ніщо з прочитаного не вселяло надії. Вона дізналася, що одна дівчина з невеликого містечка в штаті Меріленд пролежала в коматозному стані шість років, а молодий англійський докер з Ліверпуля, якого вдарило по голові гаком портового підйомного крана, не виходив з коми чотирнадцять років і зрештою так і помер. Поступово той молодий дужий чоловік утрачав ознаки живої людини, всихав, у нього випадало волосся, зорові нерви під заплющеними повіками перетворювались на кашу, зв'язки та сухожилки скорочувались, і тіло мало-помалу набувало положення утробного плоду. Він ніби повертався назад у часі, мозок його дегенерував, і зрештою він знову став ще не народженою дитиною, що плавала у плацентарній рідині коми. Посмертний розтин тіла показав, що звивини й складки мозку в нього розгладились і його лобні частини стали майже зовсім рівні й гладенькі.

«Ой Джонні, як же це несправедливо! — думала вона, дивлячись, як надворі падає сніг, укриває все чистою білою ковдрою, ховає під нею переможене літо й багряно-золоту осінь. — Як несправедливо, що вони не дають тобі піти, хоч куди б лежала твоя дорога».

Через кожні десять-дванадцять днів надходив лист від Герберта Сміта: Віра мала своїх адресатів, він —

своїх. Він писав великими розгонистими літерами, користуючись старомодною авторучкою з чорнилом.

«Ми обоє живі й здорові. Усе чекаємо, як воно буде далі. Та й ви, мабуть, також. Так, Сейро, я теж читав дещо і знаю про те, про що ви ласкаво подбали написати нам у своєму листі. Нічого доброго не світить. Та ми, звісно, не втрачаємо надії. Я не такий побожний, як Віра, але по-своєму вірю в бога й тільки дивуюся, чому він не забрав Джонні до себе одразу, коли вже надумав це зробити. Який у тому сенс? Мабуть, ніхто не знає. Нам лишається тільки сподіватись».

В іншому листі він писав:

«Цього року мені доводиться робити майже всі закупки до різдва, бо Вірі набрело в голову, що різдвяні дарунки — це гріховний звичай. Уже з цього ви можете судити, що з нею стає дедалі важче. Вона й раніше вважала, що це не свято, а святий день,— ви розумієте? — і якби оце побачила, що я пишу просто «різдво» замість «Різдво Христове», то, напевне, ладна була б спопелити мене на місці. Вона завжди казала: «Не забуваймо, що це день народження Ісуса Христа, а не Санта-Клауса»,— але ніколи не заперечувала проти різдвяних дарунків. Навпаки, залюбки купувала їх сама. А тепер тільки те й робить, що гудить цей звичай. Здається мені, вона набирається цих химер від людей, з якими веде листування. Ой, як я хочу, щоб вона схаменулась і знову стала нормальною жінкою. А все інше в нас гаразд. *Герб*».

Потім надійшла різдвяна листівка, над якою Сейра трохи поплакала:

«Шлемо вам наші найкращі побажання напередодні свят, і якби ви захотіли приїхати й провести різдво з двома старими диваками, то вільна кімната вас завжди чекає. Ми з Вірою живі й здорові. Сподіваюся, що Новий рік для всіх нас буде кращим, і я певен цього. *Герб і Віра*».

Вона не поїхала в Паунел на різдвяні канікули, почасти через Віру з її вибриками — читаючи між рядками Гербових листів, неважко було зрозуміти, що та дедалі глибше погрузала в свій химерний світ,— а почасти й через те, що тепер їхні взаємини здавалися Сейрі якимись дивними й майже нереальними. Вона тільки раз побачила зблизька непорушне тіло на ліжку бангорської лікарні, але відтоді їй завжди здавалося, ніби вона дивиться на нього в протилежний окуляр телескопу пам'яті: як і той аеронавт на повітряній кулі, Джонні був тепер аж *ген-ген*. Отож вона визнала за краще триматися від його батьків на відстані.

Мабуть, Герб також це відчув. З настанням 1971 року його листи почали надходити все рідше. В одному з них він як міг прозоріше натякнув на те, що час їй подумати про своє власне життя, а на закінчення додав: він, мовляв, не має сумніву, що в такої гарненької дівчини залицяльників не бракує.

Та ніяких залицяльників у Сейрі не було, вона їх не хотіла. Джін Сідеккі, викладач математики, що колись,— як їй здавалося, тисячу років тому,— призначив їй побачення, після нещастя із Джонні непристойно скоро поновив свої зальоти й дати йому відкоша було нелегко, та зрештою начебто почав розуміти, що діла не буде. Хоч мав би зрозуміти й раніше.

Час від часу її запрошували й інші чоловіки, і один з них, студент юридичного факультету Уолтер Хезлітт, навіть трохи подобався їй. Сейра познайомилася з ним на новорічній вечірці у Енн Стаффорд. Вона збиралася заглянути туди на якусь часинку, одначе пробула досить довго і майже весь той час проговорила з Хезліттом. Сказати йому «ні» виявилось навдивовижу важко, але вона таки сказала, бо добре розуміла, чим він її привабив: Уолт Хезлітт, високий на зріст, з буйною темною чуприною та кривуватим іронічним усміхом,

дуже нагадував їй Джонні. А це була аж ніяк не підстава зацікавитися чоловіком.

На початку лютого її запросив механік з автомайстерні у Клівз-Мілзі, що лагодив її машину. І знов Сейра майже погодилась, але потім повернула назад. Того чоловіка звали Арні Тремон. Він був ставний, смаглявий, мав по-своєму вродливе, усміхнене й трохи хиже обличчя. І нагадував їй Джеймса Броуліна, коміка з розважальної телепрограми, а ще дужче — одного студента-спортсмена на ім'я Ден.

Ні, краще було почекати. Почекати й побачити, як воно буде далі.

Але далі було ніяк.

3

Одного літнього дня 1971 року Грег Стілсон, на шістнадцять років старший і розумніший від того роз'їзного торговця бібліями, що до смерті забив собаку на безлюдній фермі в Айові, сидів у задній кімнаті своєї ново-заснованої контори страхування та купівлі-продажу нерухомого майна в Ріджуеї, штат Нью-Гемпшир. Роки, що минули відтоді, не дуже позначились на ньому. Хіба що набігли зморщечки навколо очей та ще зачіска стала довша (але цілком у межах пристойності). Він і тепер був добре вгодований чоловік, і його обертове крісло жалісно рипіло, коли він рухався.

Він сидів, курив сигарету «Пел-Мел» і дивився на молодика, що зручно розсівся у кріслі проти нього. Грег дивився на того молодика з таким виразом, з яким зоолог міг би розглядати цікавий екземпляр рідкісної тварини.

— Бачите в мені простачка? — спитав Санні Еллімен.

Зростом Еллімен сягав шести футів п'яти дюймів¹. На ньому була старезна засмальцьована джинсова куртка з відрізними рукавами й гудзиками. Сорочки під нею не було. На голих грудях теліпався нацистський залізний хрест, чорний з білою облямівкою. Пряжка ременя, що виднівся під одвислим пивним черевом, являла собою вирізьблений із слонової кістки чималий череп. З-під зашпилених унизу холош джинсів витикалися збиті прямокутні носачи високих черевиків армійського зразка. Довгі, до плечей, патли аж лисніли від задавненого поту й машинного мастила. З мочки одного вуха звисала сережка у вигляді свастики, також чорної з білою облямівкою. На грубому пальці правої руки він крутив на ремінці шолом, схожий на вугільне відерце. На спині його куртки був вишитий червоний чорт з хитро примруженим оком і роздвоєним язиком. Над чортом ішов півколом напис: «*Чортова дюжина*». А внизу — «*Санні Еллімен, президент*».

— Ні, відказав Грег Стілсон.— Ніякого простачка я не бачу, зате бачу підозрілого на вигляд типа, схожого на ходячу гепу.

Еллімен на мить завмер, тоді розслабився й засміявся. Незважаючи на брудну зовнішність і густий дух давно не митого тіла, в його темно-зелених очах часом прозирав розум і навіть почуття гумору.

— Можете вважати мене й собакою, чоловіче,— сказав він.— Таке вже бувало. А я ж у вашій владі.

— І ти це визнаєш, еге?

— Ну звісно. Я залишив своїх хлопців у «Гемптонсі» і приїхав сюди сам. Тож хай усе впаде на мою голову, чоловіче.— Він посміхнувся.— Та якщо ми колись підловимо вас за подібних обставин, вам доведеться гірко шкодувати, що у вас не броньовані нирки.

¹ Близько 195 см.

— Ризикну,— сказав Грег. Тоді зміряв Еллімена поглядом. Обидва були здорові чоловіки. І хоч Еллімен, судячи з вигляду, важив фунтів на сорок більше, то за рахунок не м'язів, а жиру.— Я тебе подужаю, Санні.

Обличчя Еллімена знов розпливлось у добродушній, приятній усмішці.

— Може, так. А може, й ні. Та й інша в нас гра, чоловіче. Облишмо всі ці нав'язлі в зубах американські кінозабавки.— Він нахилився вперед, ніби збирався звірити якусь велику таємницю.— Щодо мене особисто, то кожного разу, як мені перепаде шмат матусиного яблучного пирога, я вважаю за свій обов'язок накаляти на нього.

— Паскуда ти, Санні,— лагідно мовив Грег.

— Чого вам од мене треба? — запитав Еллімен.— Чом ви не говорите по суті? Спізнитися на збори своєї християнської спілки.

— Ні,— сказав Грег усе так само спокійно.— Християнська спілка збирається по вівторках увечері. Отож ми маємо ще силу часу.

Еллімен гидливо пирхнув.

— Але я гадаю,— провадив Грег,— що це *тобі* чогось треба *від мене*.— Він висунув шухляду столу й дістав звідти три пластикові пакети з марихуаною. Упереміш із «травичкою» в них було й чимало желатинових капсул.— Оце я знайшов у твоєму спальному мішку,— сказав Грег.— Фе, фе, фе, Санні. Поганий ти хлопчина. Нікуди ти звідси не підеш і не вторгуєш дві сотні доларів. Тобі прямисінька дорога в Нью-Гемпширську тюрму.

— Ви не мали ордера на обшук,— відказав Еллімен.— Перший-ліпший паршивенький адвокат за просто мене витягне, і ви це знаєте.

— Нічого такого я не знаю,— промовив Грег Стілсон. Тоді відхилився в своєму обертовому кріслі й за-

кинув на стіл узуті в мокасини ноги.— Я маю вагу в цьому місті, Санні. Кілька років тому я приїхав у Нью-Гемпшір з порожніми кишенями, а тепер завів тут непогане діло. Я допоміг муніципальній раді розв'язати деякі проблеми, зокрема, підказав, що робити з усією тією дрібною, яку поліція застукує на зіллі... Я, звісно, кажу не про таких зловмисників, як ти, Санні, не про заїжджий набрид,— з ними ми добре знаємо, що робити, коли хапаємо їх з такими дорожцінними доказами, як оці, що в мене на столі... Я кажу про місцеву молодь. Ти ж розумієш, що ніхто тут не хоче заподіяти їм і найменшого зла. От я й придумав вихід. Замість посилати в тюрму, приставте, кажу, їх до роботи, хай попрацюють для громадського добра. І як гарно все пішло!..

Еллімен сидів і видимо нудився. І раптом Грег з грюкотом скинув ноги зі столу, схопив вазу з емблемою й пожбурих її в бік Санні. Ваза пролетіла з кінця в кінець кімнати менш ніж за дюйм від його голови й розбилася на друзки об шафу-картотеку в кутку. Уперше в очах Еллімена майнув переляк. А обличчя нині старшого й розумнішого Грега Стілсона на коротку мить знов стало обличчям того молодика, що колись замордував собаку.

— Тобі треба слухати, що я кажу,— мовив він тихо.— Бо ми тут обговорюємо твоє майбутнє протягом наступного десятиліття чи десь близько того. І якщо ти не маєш охоти робити кар'єру в тюремній майстерні, тобі треба уважно слухати мене, Санні. Треба слухати так, наче це знову твій перший день у школі, Санні. Треба добре все затямити, Санні.

Еллімен подивився на скалки розбитої вази, потім знову звів очі на Стілсона. Його вдаваний спокій змінився щирим зацікавленням. Останнім часом його ніщо не цікавило по-справжньому. Він поїхав до цього містечка по пиво, бо йому було нудно. Поїхав сам-

один, бо було нудно. І коли цей чолов'яга перепинив його своїм фургончиком із синьою мигавкою на даху, Санні Еллімен подумав, що йому доведеться мати справу ще з одним містечковим охоронцем порядку, що патрулює свою територію і не може проминути небезпечного мотоцикліста на вдосконаленому «харлеї-девідсоні». Але цей тип виявився не тим, за кого він його прийняв. Він був... він був...

«Та він же навіжений! — саянуло в Санні, і він аж зрадів зі свого відкриття.— Онде на стіні в нього дві відзнаки за громадську діяльність, фотографії, де він розмовляє з членами Ділового клубу і з іншими поважними персонами, він заступник голови тієї смердючої містечкової спілки християн, а через рік стане головою, і при всьому тому він навіжений, як березневий кіт!»

— Гаразд,— озвався він.— Я весь увага.

— Моя кар'єра була, так би мовити, смугаста,— сказав Грег.— Траплялися в ній і злети, й падіння. І навіть деякі конфлікти із законом. Я хочу сказати, Санні, що не маю на тебе ніякого зла. На відміну від інших тутешніх городян. Вони ж бо читають «Юніон лідер» і знають, що виробляють цього літа твої дружки-мотоциклісти разом із тобою у «Гемптонсі», отож залюбки кастрували б тебе іржавою бритвою.

— «Чортова дюжина» до цього непричетна,— сказав Санні.— Ми приїхали сюди з півночі штату Нью-Йорк позасмагати й покупатися. У нас відпустка, чоловіче. Ми не з тих, що бешкетують по всяких забігайлівках. Це роблять ватаги «Ангелів пекла», «Чорних вершників» із Нью-Джерсі, але переважно знаєте хто? Шмаркаті студентики.— Санні зневажливо скривив рота.— Але газети не люблять про це писати, хіба не так? Вони воліють скидати все на нас, а не на Сьюзі й Джімів.

— Ви куди колоритніші,— м'яко зауважив Грег.—

До того ж Вільям Лоуб не полюбляє клуби мотоциклістів.

— Отой плішивий холуй! — буркнув Санні.

Грег висунув шухляду столу й видобув з неї пласку пінтову¹ пляшку віскі «Лідер».

— За це треба випити, — сказав він і, з тріском відкрутивши ковпачок, за одним духом вихилив півпляшки. Тоді гучно хукнув, поморгав очима, на яких виступили сльози, й простяг пляшку через стіл. — Будеш?

Санні докінчив пляшку до останньої краплини. Гаряча хвиля знялась із шлунка й підкотила до горла.

— Підпалюйте, чоловіче, — видихнув він.

Грег відкинув голову й засміявся.

— Ми поладнаємо, Санні. Я відчуваю, що поладнаємо.

— Чого вам треба? — знову спитав Санні, тримаючи в руці порожню пляшку.

— Нічого... поки що. Але я передчуваю... — Грегові очі нараз стали відчужені, майже відсутні. — Я казав тобі, що маю вагу в Ріджуеї. На наступних виборах я балотуватимусь на мера, і мене оберуть. Але це...

— Тільки початок? — підказав Санні.

— В усякому разі, перший крок. — Той відчужений вираз не сходив з Грегового обличчя. — Я доводжу розпочате до кінця. Люди це знають. І все, що роблю, я роблю добре. Я передчуваю... що мене чекає велике майбутнє. Високий злет, аж до неба. От тільки я... не зовсім певен... чого я прагну. Ти розумієш?

Санні лиш плечима знизав.

З обличчя Грега збіг відчужений вираз.

— Але я знаю одну історію, Санні. Історію про мишу, що витягла колючку з лапи лева. Цим вона віддя-

¹Пінта дорівнює 0,57 л.

чила левові за те, що він не з'їв її за кілька років перед тим. Знаєш цю історію?

— Може, й чув колись у дитинстві.

Грег кивнув головою.

— Так от, і ми тепер за кілька років перед тим... перед чим би там не було, Санні.— Він посунув через стіл пластикові пакети.— Я не стану тебе їсти. А міг би, якби захотів, ти знаєш. І ніякий паршивенький адвокат тебе не врятував би. У цьому місті, всього за двадцять миль від Гемптона, де коїться оте казна-що, тебе не врятував би й сам Кларенс Дарроу. Тутешні добрі люди раді були б побачити тебе за ґратами.

Еллімен нічого не відповів, але в душі припускав, що Грег має рацію. І хоч відібрані в нього наркотики на багато не тягли, проте всі оті татусі й матусі добропристойних Сьюзі та Джімів з превеликою охотою запроторили б його у Портсмут довати каміння з наголо обстриженою головою.

— Я не стану тебе їсти,— повторив Грег.— Сподіваюся, ти не забудеш про це через кілька років, якщо я зажену собі в лапу колючку... чи, може, матиму для тебе якусь роботу. Пам'ятатимеш про мене?

Вдячність не значилася в куцо́му переліку людських почуттів, що їх визнавав Санні Еллімен, а от подив і цікавість значились. І щодо цього Стілсона він почував і те, і те. Навісний вогник у його очах обіцяв що завгодно, тільки не знудження.

— Хто знає, що станеться з нами за кілька років? — пробурмотів він.— Може, всіх нас, чоловіче, й живих уже не буде.

— Просто пам'ятай про мене. Оце все, чого я прошу. Санні подивився на скалки розбитої вази.

— Я пам'ятатиму,— сказав він.

Минув рік 1971-й. Відбуяла хвиля бешкетів на узбережжі Нью-Гемпшіру, і місцеві підприємці, підсумувавши добрячі літні прибутки, забули про свої недавні нарікання. Сміховинно рано виставив свою кандидатуру на президента нікому доти не відомий суб'єкт на ім'я Джордж Макговерн. Кожен, хто був у курсі політичних подій, розумів, що кандидатом від демократичної партії в 1972 році стане Едмунд Маскі, і декому здавалося, що він легко звалить з ніг троля із Сан-Клементе¹ й покладе його на лопатки.

У перших числах червня, перед самим початком літніх канікул, Сейра знову зустріла того студента-юриста. Вона зайшла до крамниці «Для вашого дому» купити тостер, а він шукав там подарунок до роковин весілля батьків. Він запросив її в кіно — в місті йшов новий фільм з Клінтом Іствудом, «Нечупара Гаррі», — і Сейра погодилась. Обое лишилися задоволені. Уолтер Хезлітт відпустив бороду і вже не так нагадував їй Джонні. Та й, правду кажучи, Сейрі все важче ставало пригадати, який був із себе Джонні. Його обличчя виразно ввижалось їй тільки в снах: він стояв перед Колесом Фортуни й дивився, як воно обертається; обличчя його було холодно-незворушне, а голубі очі дивовижно й навіть трохи страхітливо темні, темно-фіолетові, і дивився він так, наче те колесо належало йому й слухняно виконувало його волю.

Вона почала часто зустрічатися з Уолтом. З ним було просто й легко. Він ні на чому не наполягав, а коли таке й траплялося, робив це поступово і майже непомітно. У жовтні він спитав, чи не купити їй обручку з діамантиком. Сейра попросила два вихідні на роз-

Так називали тодішнього президента Річарда Ніксона його політичні противники.

думи. Тієї суботи вона поїхала до Східного медичного центру штату Мен, узяла в реєстратурі спеціальну перепустку з червоною рамкою і піднялась у відділення інтенсивної терапії. Вона просиділа біля ліжка Джонні цілу годину. У темряві за вікном завивав вітер, віщуючи холод, сніг і пору вмирання. Минув майже рік — без шістнадцяти днів — після того пам'ятного ярмарку, Колеса Фортуни й автомобільної катастрофи біля болота.

Вона сиділа, слухала, як завиває вітер, і дивилася на Джонні. Бинтів на ньому вже не було. На чолі, за дюйм над правою бровою, починався нерівний шрам і зникав під волоссям. У тому місці пробилася сивина, і Сейра мимоволі згадала Коттона Хоуса — детектива з романів про 87-у поліційну дільницю¹. Вона не добачила в Джонні ніяких разючих перемін, окрім того, що він схуд,— але так і мало бути. На ліжку лежав і міцно спав звичайний собі молодий чоловік, що здався їй майже незнайомим.

Сейра нахилилась і легенько поцілувала його в губи, так наче сподівалася обернути на новий лад давню казку й своїм поцілунком збудити його від сну. Та Джонні й далі спав.

Вона повернулася до свого помешкання у Візі, лягла на ліжку й заплакала, а надворі гуляв по темному світу вітер, женучи перед себе купи жовтого й червоного листя.

У понеділок Сейра сказала Уолтові, що коли він справді хоче купити їй обручку з діамантиком — «тільки з манюсінким, май на увазі»,— вона буде рада й з гордістю її носитиме.

Такий був 1971 рік для Сейри Брекнелл.

¹ Йдеться про численні детективні романи Еда Макбейна (псевдонім Івена Хантера).

На початку 1972-го Едмунд Маскі пустив сльозу під час палкої промови перед службовою резиденцією чоловіка, якого Санні Еллімен назвав «плішивим холуєм». На первісних виборах Джордж Макговерн сплутав усі розрахунки, і Лоуб радісно оголосив у своїй газеті, що нью-гемпширці не люблять плаксіїв. У липні Макговерна обрали кандидатом на президентський пост. Того ж місяця Сейра Брекнелл стала Сейрою Хезлітт. Вони з Уолтом обвінчалися у Першій методистській церкві в Бангорі.

Менш ніж за дві милі звідти лежав у своєму непробудному сні Джонні Сміт. І коли Уолт поцілував її перед усіма родичами й друзями, що зібралися на шлюбну церемонію, Сейра з болем і жахом згадала про нього. «Джонні!» — пронизало її, і вона побачила його такого, як отоді, коли в кімнаті спалахнуло світло: наполовину Джекіла, наполовину — злісно вискаленого Хайда. На мить вона аж завмерла в Уолтових обіймах, а тоді все минуло. Чи то був спомин, чи то привиддя, але воно зникло.

Після довгих роздумів і розмов з Уолтом вона запросила на весілля й батьків Джонні. Приїхав тільки Герб. На вечері Сейра спитала його, чи гаразд із Вірою.

Він озирнувся, побачив, що на якусь хвилю вони zostалися самі, й швидко допив своє віскі з содовою. За останні півтора року він постарів років на п'ять, подумала Сейра. Чуприна його порідшала. Зморшки на обличчі стали глибші. Тепер він носив окуляри, почувавши себе незручно, як і кожен, хто ще не звик до них, і з-за несильних скелець насторожено дивилися згорьовані очі.

— Ні... не зовсім, Сейро. Як по правді, то вона тепер у Вермонті. На одній фермі. Чекає кінця світу.

— Що?

Герб розказав, що півроку тому Віра зав'язала листування з групою людей, душ із десяти, що називають

себе Американським товариством Судного дня. Очолують товариство якісь містер і місіс Стонкерси з Расіна, штат Вісконсін. Ті Стонкерси твердять, що, коли вони відпочивали десь поза містом, їх підбрала летюча тарілка й відвезла в царство боже, яке міститься не в сузір'ї Оріона, а на подібній до Землі планеті, що обертається навколо зірки Арктур. Там вони спілкувалися з ангелами й бачили рай. Їх повідомили, що кінець світу вже от-от, наділили телепатичним даром і відіслали назад на Землю зібрати невеликий гурт вільних рабів божих для першого, сказати б, човникового рейсу на небеса. Отож з'їхалися ті десятеро, придбали ферму на північ від Сент-Джонсбері й сидять там уже з півтора місяця, чекаючи, коли прилетить та божа тарілка й забере їх.

— Але ж це схоже...— почала була Сейра і прикусила язика.

— Я знаю, на що це схоже,— сказав Герб.— На божевілля. Те місце обійшлося їм у дев'ять тисяч доларів. А там нічого й нема, окрім напіврозваленого фермерського будинку та двох акрів негодящої, порослої чагарями землі. Віра внесла сімсот доларів — усе, що могла нашкребти. Зупинити її не було ніякої змоги... хіба що замкнути на замок.— Він помовчав, тоді всміхнувся: — Та не варто говорити про такі речі на вашому весіллі, Сейро. У вас із чоловіком усе має бути якнайкраще. Я певен, що так і буде.

Сейра всміхнулась у відповідь, як тільки могла.

— Дякую, Гербе. А ви... ви гадаєте, вона...

— Повернеться? Авжеж. Якщо до зими не настане кінець світу, напевне повернеться.

— Ой, я щиро бажаю вам тільки всього найкращого,— сказала Сейра і обняла його.

5

На фермі у Вермонті не було опалення, а тарілка все не прилітала, і в кінці жовтня Віра повернулася додому. Тарілка не прилетіла тому, сказала вона, що вони ще не сподобилися царства божого, не зреклися всього суєтного й гріховного у своєму житті. Але настрої у неї був піднесений і натхненний. Уві сні господь явив їй знак. Вона не доконче полине в царство боже на летючій тарілці. Їй, як вона дедалі дужче вірила, судилось інше призначення: бути проводирем свого сина, напроваджувати його на праведну путь, коли він прокинеться від сну.

Герб зустрів її, приголубив як міг,— і життя їхнє пішло своїм звичаєм. Джонні лежав у коматозному сні вже два роки.

6

Ніксон знову вступив на пост президента. Американські хлопці почали повертатися з В'єтнаму. Уолтер Хезлітт не склав іспиту на звання адвоката, і йому запропонували перескласти згодом. Він знову засів за книжки, тим часом як Сейра Хезлітт і далі працювала в школі. Дурненькі, незграбні новачки, яких вона прийняла першого року свого вчителювання, були вже у передостанньому класі. Пласкогруді дівчатка стали тілистими дівулями. Дрібнота, що колись заблукувала в шкільних коридорах, грала тепер в «університетський» баскетбол.

Спалахнув і загас другий арабо-ізраїльський конфлікт. Виник і минув нафтовий бойкот. Карколомно підскочили і... не впали ціни на бензин. Віра Сміт остаточно впевнилася, що друге пришествя Христове із земних надр відбудеться на Південному полюсі. Ці відомості

вона почерпнула з нової брошури (17 сторінок, ціна 4 долари 50 центів) під назвою «Підземне царство боже в тропіках». Дивовижна гіпотеза автора полягала в тому, що царство небесне насправді в нас під ногами й що найзручніше місце для проникнення в нього — Південний полюс. Один із розділів брошури називався «Психічні враження дослідників Південного полюсу».

Герб зауважив Вірі, що менш ніж рік тому вона була переконана, ніби царство боже десь у небі, найімовірніше — обертається навколо Арктура.

— Щодо мене, то я скорше ладен повірити в це, аніж в оту безглузду маячню про Південний полюс,— сказав він.— Та й у Біблії ж говориться, що царство боже — на небесах. А те тропічне підземелля більш придатне для...

— Замовч! — різко мовила Віра й так стиснула губи, що вони аж побіліли.— Не блазнюй з того, чого не розумієш.

— Я не блазнюю, Віро,— спокійно відповів Герб.

— Господь знає, чому безбожник блазнює, а поганин лютує,— сказала вона. Очі її безтямно блищали.

Вони сиділи біля столу в кухні, перед Гербом лежав старий шворінь, перед Вірою — стіс давніх номерів «Географічного журналу», в яких вона вишукувала фотографії і статті про Південний полюс. Надворі линули із заходу на схід неспокійні хмари і обсыпалося листя з дерев. Знову настав жовтень, а цей місяць завжди був для Віри чи не найгіршим часом. Саме в жовтні у її очах найчастіше з'являвся отой безтямний блиск і найдовше не минав. І саме в жовтні у Герба виникала зрадлива думка покинути їх обох. Свою, як видно, душевнохвору дружину й свого зануреного в сон сина, що, мабуть, уже був практично мертвий. Оце й тепер він крутив у руках шворінь, дивився у вікно на неспокійне небо і думав: «Не довго й зібратись. Покидати свої речі в кузов пікапа та й податися геть. Можна

до Флориди. Чи до Небраски, до Каліфорнії. Добрий тесля скрізь заробить свої гроші. Зібравсь — і гайда».

Та він знав, що нікуди не поїде. Просто так уже повелось, що в жовтні його обсідали думки про втечу, тим часом як Вірі відкривались нові шляхи до Ісуса й до спасіння єдиної дитини, яку вона спромоглася виносити у своєму неповноцінному лоні.

Зрештою він потягся через стіл і взяв дружину за руку — худу, страхотливо кощаву руку старої жінки. Віра здивовано звела на нього очі.

— Я ж тебе дуже люблю, Віро,— мовив Герб.

Вона всміхнулась у відповідь і на якусь коротку осейну мить стала напрочуд схожа на ту дівчину, за якою він колись упадав і досяг свого й яка їхньої шлюбної ночі огріла його щіткою для волосся. То була добра й лагідна усмішка, і Вірині очі враз проясніли, засвітилися теплом і любов'ю. Надворі з-за важкої хмари вигулькнуло сонце, пірнуло за іншу хмару, а потім з'явилося знов, відкидаючи рухливі пасмуги тіні на поле за будинком.

— Я знаю, Герберте. І я тебе люблю.

Він поклав і другу свою руку на Вірину й легенько стиснув її.

— Віро...— почав він.

— Що? — Її очі були такі ясні... Нараз вона опинилася з ним, усією душею з ним, і Герб з болем усвідомив, як вони жахливо віддалились одне від одного за останні три роки.

— Віро, якщо він так і не прочнеться... якщо, бо-ронь боже, таке станеться... то в мене є ти, а в тебе — я, правда? Я це до того...

Вона рвучко висмикнула свою руку. Гербові долоні, що тримали її, зімкнулись у порожнечі.

— Ніколи такого не кажи! Не смій казати, що Джонні не прочнеться!

— Я ж тільки до того, що ми...

— Він неодмінно прочнеться,— провадила Віра, дивлячись у вікно на поле, де й далі перебігали скісні тіні.— Так судив йому господь. Атож. Ти думаєш, я не знаю? Я знаю, можеш мені повірити. Господь призначив моєму Джонні вершити великі діла. Я чула його голос у своєму серці.

— Гаразд, Віро,— мовив Герб.— Хай так.

Вона сягнула рукою по свої журнали й знов узялася гортати сторінки.

— Я знаю,— повторила вона тоном вередливої дитини.

— Гаразд,— сказав Герб.

Віра заглибилась у журнали. А він підпер руками підборіддя і задивився за вікно, на гру сонця й тіней, думаючи про те, як скоро після золотого мінливого жовтня настає зима. І про те, що краще б Джонні вмерти. Герб любив хлопця від самого його народження. Він бачив цікавість на маленькому синовому личку, коли приніс до його коляски крихітну деревну жабку й дав її хлопчикові в рученята. Він навчав Джонні ловити рибу, кататися на ковзанах, стріляти. Сидів біля нього ночами, коли 1951 року хлопця звалив тяжкий грип і температура в нього підскакувала до сорока градусів. Нишком змахував рукою сльози, коли Джонні закінчив з відзнакою середню школу й на випускному вечорі виголосив напам'ять промову, й разу не затнувшись. А скільки всякого іншого міг він пригадати: як навчав Джонні водити машину; як стояв разом з ним на носі «Болеро» того літа, коли вони їздили на відпочинок до Нової Шотландії,— Джонні було тоді вісім років, і він радісно й збуджено дивився, як судно розтинає воду; як допомагав йому робити уроки, споруджувати курінь, орієнтуватися за компасом, коли він був у бойскаутах. Усі ті спогади купчились у пам'яті без будь-якої послідовності в часі, і єдиною сполучною ланкою між ними був Джонні — хлопець, що

жадібно пізнавав світ, який зрештою так жорстоко його занапастив. І тепер Герб бажав, щоб Джонні помер,— о, як він цього бажав! — щоб хлопець швидше помер, щоб перестало битись його серце, щоб зовсім зрівнялася вже ледь помітна ламана лінія електроенцефалограми, щоб він тихо згас, наче гнотик свічки в розтопленому воску,— помер і звільнив їх від себе.

7

Роз'їзний продавець грозовідводів спинився біля придорожнього бару «Кеті» в Сомерсворті, штат Нью-Гемпшир, невдовзі після полудня однієї гарячої літньої днини 1973 року; ще не минуло й тижня від Четвертого липня¹, і майбутні грози, певно, тільки зароджувалися десь неподалік, у теплих надрах висхідних термальних потоків.

Його постійно мучила спрага, і спинився він біля «Кеті» лиш задля того, щоб угамувати її двійком склянок пива, зовсім не помишляючи про торгівлю. Та, глянувши за давньою звичкою на дах низької, схожої на ранчо будівлі й побачивши на тлі розжареного до металічного блиску неба рівний, без жодної зазубринки, гребінь, він перехилився на задне сидіння й узяв пошарпану шкіряну сумку із зразками свого товару.

В барі панували сутінь, прохолода й тиша, якщо не рахувати приглушеного звуку з кольорового телевізора на стіні. Там було кілька завсідників, а за стойкою сам хазяїн, що одним оком дивився на екран, де йшла передача «Навколо світу», а другим — на своїх клієнтів.

Продавець грозовідводів сів біля стойки й поклав свою сумку на вільний стільчик ліворуч. До нього підійшов хазяїн.

¹ Національне свято — День незалежності США.

— Вітаю, добродію. Що п'ємо?

— «Будвайзер»,— відповів торговець.— І собі одну моїм коштом, як ви не проти.

— Я ніколи не проти,— сказав хазяїн. Принісши дві склянки пива, він узяв поданий йому долар і виклав на стойку тридцять центів решти.— Брюс Керрік,— відрекомендувався він і простяг руку.

Продавець грозовідводів потис її.

— А я — Догі,— мовив він.— Ендрю Догі.— І за одним духом вихилив півсклянки.

— Радий познайомитись,— сказав Керрік. Тоді на хвильку відійшов налити якийсь жінці з похмурим обличчям ще чарку текіли¹ й одразу ж повернувся до Догі.— Ви не з тутешніх?

— Ні,— відповів Догі.— Роз'їзний торговець.— Він озирнувся довкола.— У вас тут завжди так тихо?

— Та ні. В суботу й неділю завізно, та й в інші дні торгівля нівроку. Ну, й з приватних вечірок маємо добрий гріш — коли маємо. Одне слово, голодувати не голодую, але й «кадилака» в мене нема.— Він тицьнув пальцем на склянку Догі.— Повторити?

— І собі також, містере Керрік.

— Просто Брюс.— Хазяїн засміявся.— Мабуть, хочете щось мені продати.

А коли він повернувся з двома повними склянками, торговець сказав:

— Узагалі-то я зайшов до вас не за тим, а тільки промочити горло. Та коли вже ви про це заговорили...— Він звичним рухом завдав на стойку свою сумку. В ній щось забряжчало.

— Ну от, я ж казав,— засміявся Керрік.

Двоє із завсідників — старий з бородавкою над правим оком і молодший чолов'яга в сірому комбінезо-

ні — придибали побачити, що продає Догі. Похмура жінка й далі дивилася «Навколо світу».

Догі видобув із сумки три грозовідводи: один довгий з мідною кулькою на кінці, другий трохи коротший і третій — з фаянсовими ізоляторами.

— Що воно в біса...— почав був Керрік.

— Грозовідводи,— сказав старий з бородавкою і захихотів.— Він хоче врятувати твою пивничку від гніву божого, Брюсе. Ти краще послухай, що він тобі скаже.

Він знову засміявся, і чоловік у сірому комбінезоні приєднався до нього. Обличчя Керріка спохмурніло, і продавець грозовідводів зрозумів, що коли він і мав якийсь шанс, то в цю мить утратив його. Він був досвідчений торговець і знав, що такий химерний збіг характеристик і обставин часом може звести нанівець будь-яку можливість щось продати ще до того, як випадде нагода показати товар. Отож він сприйняв невдачу по-філософськи і хоча й продовжував свою гру, але вже тільки за звичкою.

— Виходячи з машини, я випадково помітив, що цей гарний заклад не обладнано грозовідводами, а будівля ж то дерев'яна. Так от, за дуже помірну ціну, а як захочете, то й на виплат, на дуже вигідних умовах, я гарантую вам, що...

— ...що сьогодні о четвертій годині пополудні в цей гарний заклад торохне блискавка,— вискаливши зуби, докинув чоловік у сірому комбінезоні.

Старий з бородавкою захихотів.

— Містере, не ображайтесь,— мовив Керрік,— але ви бачите оце? — І показав на золотистий цвях на невеликій дерев'яній плакетці між телевизором і блискучим рядом пляшок. На цвях були настромлені якісь папірці.— Усе це рахунки, що мають бути оплачені до п'ятнадцятого числа. Вони написані червоним чорнилом. А скільки людей тут зараз, погляньте. Мені треба бути обачним. Треба...

— Про це ж я й кажу,— з півслова підхопив Догі.— Вам треба бути обачним. А придбати три чи чотири грозовідводи — це і є виявити обачність. Ви тут маєте живе діло. То не хочете ж ви, щоб усе воно згоріло дощенту від одного удару блискавки котрогось літнього дня, хіба не так?

— А чого, він би не проти,— озвався старий з бородавкою.— Отримав би страховку та гайнув собі до Флоріди. Еге ж, Брюсі?

Керрік зиркнув на нього з відразою.

— До речі, про страховку,— знов заспівав своєї продавець грозовідводів.— Страхувальна сума в разі пожежі вам буде зменшена...

Чоловік у сірому комбінезоні втратив інтерес до розмови і відійшов.

— Страховку виплачують повністю,— відрубав Керрік.— Зрозумійте, я просто не можу тепер дозволити собі ніяких видатків. Тож вибачайте. Якщо ви захочете поговорити зі мною про це наступного року...

— Ну що ж, дасть бог, і поговоримо,— сказав продавець грозовідводів, відступаючись.— Дасть бог...— Ніхто не думає, що його може вразити блискавка, поки це не станеться, така вже постійна причина в торгівлі цим товаром. Спробуй переконати такого, як оцей Керрік, що грозовідвід — найдешевша страховка на випадок пожежі, яку тільки можна придбати за свої гроші... Одначе Догі був філософ. Зрештою, він же не покривив душею, коли сказав, що зайшов сюди тільки промочити горло.

Щоб довести це й показати, що не має ні на кого зла, він замовив ще пива. Та цього разу частувати хазяїна вже не став.

Тим часом старий з бородавкою вмовився на стільчику поруч нього.

— А в нас тут років із десять тому теж торохнуло одного блискавкою, він саме грав у гольф,— сказав

він.— Так на місці й поклало, наче купу лайна. А той один міг би приклепати грозовідвода просто собі на голову, правда ж? — Він знову захихотів, дихнув Догі в лице пивним перегаром, і той силувано всміхнувся.— А всі монети, що він мав у кишені, сплавило докупи. Так я чув. Блискавка — то чудна річ. Справді чудна. А ще, пригадую...

Чудна річ, подумав Догі, пускаючи повз вуха те, що бубонів старий, і тільки підсвідомо киваючи головою в потрібних місцях. А таки чудна, бо не вибирає, кого або що їй вразити. Чи коли...

Він допив пиво і вийшов, несучи свою сумку із страхувальним приладдям від гніву господнього — мабуть, єдиним у своєму роді, що його будь-коли винайдено. Спека вдарила його наче молотом, але він усе-таки спинився на хвильку посеред порожнісінької стоянки для машин і поглянув на незаймано рівний гребінь даху. Дев'ятнадцять доларів дев'яносто п'ять центів, щонайбільше двадцять дев'ять дев'яносто п'ять — а той тип не може дозволити собі видатків. Він першого ж року заощадив би сімдесят доларів на внеску за змішане страхування, але не може дозволити собі видатків — а ти не можеш його переконати, коли ті блазні стовбичать поруч і підгавкують.

Може, колись він ще пошкодує.

Продавець грозовідводів сів у свій «б'юїк», увімкнув кондиціонер і поїхав далі на захід, у напрямі Конкорда й Берліна, із зразками свого товару в шкіряній сумці на сидінні поруч, залишивши позаду всі ті грози, що їх уже, може, наганяло вітром там, де він щойно був.

8

На початку 1974 року Уолт Хезлітт зрештою склав іспити на звання адвоката. З цієї нагоди вони з Сейрою влаштували вечірку, запросивши всіх його, її та їхніх

спільних друзів і знайомих — загалом більш як сорок чоловік. Пиво лилося рікою, і по всьому Уолт сказав: їм з біса пощастило, що сусіди не викликали поліцію. Коли зачинилися двері за останніми гістьми (десь о третій годині ночі), Уолт повернувся з передпокою і знайшов Сейру в спальні, вже роздягнуену — на ній були тільки пантофлі й сережки з дрібними діамантиками, які він купив на виплат до дня її народження. Вони лягли в ліжку, полюбилися, а тоді заснули тяжким п'яним сном, від якого прокинулись аж пополудні, геть розбиті з похмілля. А через півтора місяця Сейра виявила, що вона вагітна. Ні вона, ні Уолт не сумнівалися, що зачали дитину отієї ночі після вечірки.

У Вашингтоні Річарда Ніксона помалу заганяли в глухий кут, облутавши клубками магнітофонної стрічки із записами таємних розмов. Тим часом у штаті Джорджія один дрібний фермер, колишній офіцер флоту, а нині губернатор, на ім'я Джеймс Ерл Картер, у тісному колі друзів і прибічників уже почав обговорювати можливість зайняти пост, що його незабаром мав звільнити містер Ніксон.

А в 619-й палаті Східного медичного центру штату Мен і далі спав непробудним сном Джонні Сміт. Його тіло вже починало набирати положення утробного плоду.

Доктор Строунс, той, що розмовляв з Гербом, Вірою і Сейрою в лікарняній кімнаті нарад наступного дня після катастрофи, в кінці 1973 року помер від тяжких опіків. Його будинок загорівся на другий день різдва. Бангорська пожежна охорона визначила, що причиною пожежі стало недбале розміщення ялинкових прикрас. Тепер за станом Джонні стежили два нові лікарі, Вейзак і Браун.

За чотири дні перед тим, як Ніксон пішов у відставку, Герб Сміт провалився в підвал будинку, що його споруджував у Греї, впав на тачку й зламав собі ногу.

Кістка довго зросталась, але так і не зрослася як слід. Тепер Герб накульгував і в сльотаві дні мусив ходити з ціпком. Віра молилася за нього й наполягла, щоб він на ніч обгортав хвору ногу полотнинкою, яку особисто поблагословив велебний Фредді Колтсмор із Бессемера, штат Алабама. Коштувала та Колтсморова благословенна ганчірка, як називав її Герб, тридцять п'ять доларів. Та ніякої користі від неї він не відчував.

У середині жовтня, невдовзі після того, як Джералд Форд амністував відставного президента, Віра пройнялася впевненістю, що знов наближається кінець світу. Про її наміри Герб дізнався мало не в останню хвилину. Вона вже підготувала розпорядження переказати всі ті невеликі кошти, які вони надбали після нещастя із Джонні, Американському товариству Судного дня, подала папери на продаж будинку й домовилася з «Безкорисливою допомогою», що звідти протягом двох днів пришлють машину й вивезуть усі меблі. Усе це з'ясувалося випадково, коли Гербові подзвонили з агентства купівлі та продажу нерухомого майна й запитали, чи вільно можливому покупцеві приїхати в другій половині дня оглянути будинок.

І оце тоді Гербові вперше по-справжньому урвався терпець.

— Та що ти собі, в бога, думаєш?! — гримнув він, витягнувши з дружини й решту тієї неймовірної історії.

Вони були у вітальні. Герб щойно подзвонив у «Безкорисливу допомогу» й сказав, що ніякої машини не треба. Надворі сіявся монотонний сірий дощ.

— Не зловживай ім'ям господнім, Герберте. Не...

— Цить! Цить! Обридло вже слухати твою маячню про того господя.

Вірі аж дух забило з переляку.

А Герб рвучко пошкандибав до неї, грізно стукаючи

ціпком по підлозі. Вона відсахнулась у кріслі й звела на нього отой свій страдницький погляд, і Герба, хай бог йому простить, охопило нестримне бажання добряче молоснути її ціпком по голові.

— Ти ще не настільки здуріла, аби не тямити, що робиш,— сказав він.— Це тебе не виправдовує. Ти капостила за моєю спиною, Віро. Ти...

— Я не капостила! Це неправда. Я нічого такого...

— *Капостила!* — гримнув він.— То слухай, що я скажу, Віро. Отут тобі й межа. Молися собі скільки завгодно. Молитись нікому не заборонено. Пиши які хочеш листи — зрештою, марка коштує всього тринадцять центів. Коли вже тобі такі любі нікчемні брехні всіх отих божих трясунів, коли ти хочеш погрузнути в облуді й лицемірстві — погрузай. Але мене в це не вплутуй. Так собі й затям. *Ти зрозуміла?*

— Отче-наш-що-є-на-небі-хай-святиться-ім'я-твоє...

— *Ти зрозуміла?*

— Ти думаєш, що я божевільна! — закричала Віра, і обличчя її спотворила моторошна гримаса. Вона хрипко, здавлено заридала, оплакуючи свою цілковиту поразку й крах усіх надій.

— Ні,— відказав Герб, уже трохи спокійніше.— Ще ні. Але, мабуть, час уже нам, Віро, поговорити відверто й подивитися правді в лице. Я певен, ти таки збожеволієш, якщо не вилізеш із цього болота й не зважатимеш на реальні речі.

— Ось ти побачиш,— промовила вона крізь сльози.— Ти ще побачиш. Господь бог знає правду, але вичікує.

— Хай собі вичікує, але наших меблів він не дочекається,— похмуро кинув Герб.— І будьмо щодо цього однодушні.

— Надходить Судний день! — проголосила Віра.— Вже близько Апокаліпсис!

— Он як? Додай до цього п'ятнадцять центів — і купиш собі чашку кави, Віро.

За вікном суцільною запоною сіявся дощ. Того року Гербові сповнилося п'ятдесят два, Вірі — п'ятдесят один, а Сейрі Хезлітт — двадцять сім.

Джонні лежав у коматозному сні вже чотири роки.

9

Дитина народилася в ніч на Всіх святих. Перейми тривали дев'ять годин. Час від часу Сейрі давали подихати наркозом, і тоді були моменти, коли їй уявлялося, ніби вона в одній лікарні із Джонні, і вона раз у раз голосно кликала його на ім'я. Потім вона ледь пригадувала це і, певна річ, нічого не сказала Уолтові. А може, то їй просто наснилося, думала вона.

У неї народився хлопчик. Його назвали Денніс Едвард Хезлітт. Через три дні Сейру з немовлям виписали додому, і після Дня подяки вона повернулася до вчителювання. На той час Уолт підшукав собі нібито непогане місце в одній з бангорських адвокатських контор, і вони вирішили: якщо все піде добре, Сейра покине працювати в школі у червні 1975 року. Та сама вона була не дуже певна, чи їй справді хочеться цього. Вона полюбила свою роботу.

10

Першого дня 1975 року двоє хлоп'ят з Отісфілда, штат Мен, Чарлі Нортон і Норм Лоусон, гралися в сніжки на задньому дворі Нортонів. Чарлі було вісім років, Нормові — дев'ять. День видався хмарний і мрячний.

Відчуваючи, що їхній бій доходить кінця, — було вже майже час іти обідати, — Норм учинив напад на Чарлі й відкрив біглий вогонь. Пригинаючись і сміючись, Чарлі

спершу задкував, а тоді повернув і пустився навтіки. Він перескочив через низьку кам'яну огорожу, що відділяла садибу Нортонів від лісу, й побіг униз стежкою до Стріммерового потічка. Норм ще встиг добряче заліпити йому по каптуру куртки.

Потім Чарлі зник з очей.

Норм перескочив через огорожу й став, видивляючись на засніжений ліс і слухаючи, як з беріз, сосон і ялин капотить тала вода.

— Вернися, курчатко! — гукнув Норм і завоктав півнем.

Та Чарлі на це не клюнув. Його ніде й знаку не було; а втім, стежка збігала до струмка доволі круто, і він міг там ховатися. Норм знову завоктав і нерішуче переступив з ноги на ногу. То був ліс Чарлі, його територія, а не Нормова. Норм любив добрий сніжковий бій, коли сам мав у ньому перевагу, але спускатися туди, де напевне чатував у засідці Чарлі з кількома твердими лискучими сніжками напоготові, йому аж ніяк не хотілося.

Проте він усе-таки пройшов з десяток кроків стежкою, як раптом знизу долинув пронизливий, відчайдушний крик.

Норм Лоусон ураз похолов, наче сніг під подошвами його зелених гумових чобітків. Дві сніжки, які він наготував проти Чарлі, випали в нього з рук і хляпнули на стежку. А знизу знов долинув крик, такий тонкий, що його було ледь чути.

«Ох ти ж чорт, він упав у струмок!» — подумав Норм, і його заціпеніння мов рукою зняло. Він побіг стежкою вниз, ковзаючись, послизаючись і раз навіть гепнувшись на озаддя. У вухах відлунювало калатання серця. Краєм свідомості він уявляв собі, як виловлює Чарлі із струмка в останню мить, коли той ось-ось уже зникне під водою, і як про його героїський вчинок напишуть у газеті.

За чверть дороги донизу стежка повертала під гострим кутом, і, діставшись до рогу, Норм побачив, що Чарлі Нортон усе-таки не впав у Стріммерів потічок. Він стояв у тому місці, де стежка виходила на рівний берег, і невідривно дивився на щось у підталому снігу. Каптур збився у нього з голови, і обличчя його було майже таке ж біле, як і сніг. Поки Норм підходив, з грудей Чарлі знову вихопився отой моторошний задишливий крик.

— Що там? — спитав Норм, підходячи ближче. — Чарлі, що з тобою?

Чарлі обернувся до нього. Очі його були вирячені, рот широко розкритий. Він намагався щось промовити, але видобув із себе лиш нерозбірливе мукання та сріблясту нитку слини. Тоді він показав пальцем.

Норм підступив ще ближче до нього й поглянув туди. Та раптом ноги під ним підітнулися, і він як стояв, так і сів. Перед очима в нього усе попливло.

З-під талого снігу витикалися дві ноги в синіх джинсах. Одна була взута в мокасин, друга — гола, жалюгідно-біла. Там-таки із снігу стирчала й рука, немовби благаючи порятунку, що так і не надійшов. Решта тіла ще була милосердно вкрита снігом.

Чарлі та Норм знайшли труп сімнадцятирічної Керол Денбарже, четвертої жертви Душогоуба із Касл-Рока.

Минуло майже два роки, відколи він вчинив попереднє вбивство, і жителі Касл-Рока (Стріммерів потічок являв собою південну межу між Касл-Роком і Отісфілдом) почали заспокоюватись, гадаючи, що той кошмар нарешті скінчився.

Аж ні.

Розділ шостий

1

Через одинадцять днів після того, як було знайдено тіло Керол Денбарже, на північ Нової Англії налетів буревій з дощем і снігом. На шостому поверсі Східного медичного центру штату Мен того ранку все відбувалося з невеликим запізненням. Більшість персоналу не змогла вчасно дістатися на роботу, і ті, що дісталися, мушили крутитись, аби підтримувати сякий-такий лад.

Було вже по дев'ятій, коли одна з санітарок, молода жінка на ім'я Еллісон Коновер, принесла містерові Старрету його легкий сніданок. Містер Старрет одужував після інфаркту й «відбував свої два місяці» у відділенні інтенсивної терапії — то був звичайний термін післяінфарктного лікування.

Справи в містера Старрета йшли непогано. Він лежав у 619-й палаті й по секрету казав дружині, що найкраще спонукає його до одужання перспектива позбутися товариства живого трупа на другому ліжку. Невпинне шурхотіння штучних легенів того бідолахи заважає йому спати, скаржився він дружині. І, мовляв, зрештою вже й не знаєш, чого тобі хочеться: щоб той апарат і далі працював або щоб спинився. Спинився, так би мовити, намертво.

Коли Еллісон увійшла, телевізор у палаті був увімкнений. Містер Старрет сидів у ліжку з виносним пультом у руці. Щойно закінчилася програма «Сьогодні», і він ще не надумав, чи дивитися мультик, що мав бути далі, чи вимкнути телевізор. Тоді б він знову лишився сам на сам із штучними легенями Джонні.

— А я вже майже втратив надію діждатися вас сьогодні,— сказав містер Старрет, без особливого захвату дивлячись на свій сніданок на підносі: апельсиновий сік, йогурт і пшеничні пластівці. От чого справ-

ді жадала його душа, то це двійка начинених холестерином яєць, засмажених на свіженькому вершковому маслі, з п'ятьма не надто хрусткими скибочками бекону збоку. А власне, саме тієї їжі, що найперше завдяки їй він і опинився тут у лікарняній палаті. Та це тільки якщо вірити його лікареві, людині з курячим мозком.

— Насилу добралася,— коротко пояснила Еллісон. Це вже сьомий пацієнт сьогодні казав їй, що майже втратив надію її діждатися, і ця фраза почала набридати. Еллісон була добра дівчина, але цього ранку почувала себе геть загнаною.

— О, пробачте,— сумирно мовив містер Старрет.— На дорогах дуже слизько, еге?

— Та вже ж,— відказала Еллісон, трохи відтаваючи.— Якби не чоловікові колеса, то й не втрапила б сьогодні на роботу.

Містер Старрет натиснув кнопку, піднімаючи узголів'я ліжка, щоб зручніше було снідати. Електричний мотор, що приводив ліжку в рух, був маленький, але гучний. Та й звук телевізора перевищував звичайний — містер Старрет недочував, а пацієнт на другому ліжку, розказував він дружині, ніколи не нарікав на надмірну гучність. І ніколи не просив подивитися, що там показують по інших програмах. Містер Старрет, звісно, розумів, що ці його жарти — не вельми доброго смаку, та коли ти, переживши інфаркт, нидієш у палаті інтенсивної терапії разом з такою-от людиноподібною рослиною, то трохи чорного гумору просто потрібно, щоб не схибнути.

Ставлячи перед містером Старретом піднос, Еллісон трохи підвищила голос, щоб його було чути за дзижчанням мотора й гомоном телевізора, і докінчила свою розповідь:

— Машини буксують по всій Стейт-стріт, і з цього, і з того боку узвишся.

Тим часом на другому ліжку Джонні Сміт тихо промовив:

— Усе на дев'ятнадцять... Пан чи пропав... Моїй дівчині недобре...

— А знаєте, йогурт сьогодні начебто непоганий,— сказав містер Старрет. Він терпіти не міг йогурту, але ще дужче не хотів залишатися сам і як міг відтягував цю хвилину. Залишаючись на самоті, він тільки те й робив, що рахував свій пульс.— З легеньким таким присмаком лісового горіха і...

— Ви нічого не чули? — раптом запитала Еллісон, розгублено озираючись довкола.

Містер Старрет відпустив кнопку збоку ліжка, і дзиччання мотора змовкло. На екрані телевізора Елмер Фадд пальнув у Багса Банні й промазав.

— Ні, тільки телевізор,— відказав містер Старрет.— А що я мав чути?

— Та ні, нічого. Мабуть, то просто вітер за вікном.

Еллісон відчувала, як від напруження в неї починає боліти голова,— того ранку стільки було роботи, а обслуги не вистачало,— і потерла пальцями скроні, мовби хотіла вигнати біль, поки він не вгніздився там міцніш.

Ідучи до дверей, вона на мить спинилась і поглянула на друге ліжко. Якийсь він сьогодні ніби не такий? Ніби трохи повернувся, чи що? Та ні, не може бути.

Еллісон вийшла з палати й подалася далі коридором, штовхаючи перед себе візок зі сніданками. Ранок, як вона й передбачала, видався жакхливий, усе йшло шкереберть, і вже над полудень у скронях їй аж гупало від болю. І вона, звісно, геть забула про все, що їй почулося чи здалося того ранку в 619-й палаті.

Та в наступні дні Еллісон дедалі частіше ловила себе на тому, що поглядає на Сміта, і, коли настав березень, вона вже майже не сумнівалася, що він трішечки випростався, ледь змінив положення, яке лікарі називали

утробним. Не дуже помітно — ледь-ледь. Вона ще подумала була сказати про це комусь, та так і не сказала. Зрештою, хто вона така? Всього-на-всього санітарка, трохи більше, ніж кухонна обслуга.

Справді, не її то діло.

2

Це сон, майнув у нього здогад.

Він був десь у темному похмурому місці — наче в якомусь переході. Стеля — така висока, що й не видно, — ховалася в сутіні. Стіни вилискували вороновою сталлю й ніби розходились догори. Він був сам, але ген здалеку до нього долинав чийсь голос. Він знав цей голос і вже чув ці слова — десь-то й колись-то. Цей голос злякав його. Він жалісно стогнав і замовкав, бився луною між хромованих сталевих стін, наче птах у пастці, що запам'ятався з дитинства. Той птах залетів у батьків сарайчик з інструментом і не знав, як звідти видобутись. Панічно кидався з боку в бік, розпачливо й тривожно кричав, бився об стіни, аж поки впав мертвий. І оцей голос звучав так само приречено, як той пташиний крик з далекого минулого. Йому не судилось вибратися звідси.

— Усе своє життя чогось прагнеш, із шкури пнешся, — жалівся примарний голос. — Хочеш як краще, а твоє чадо приходить додому з патлами до гузна й каже, що президент Сполучених Штатів — свиня. Свиня! Ні, хай йому чорт, я просто не...

«Стережись!» — хотів закричати він. Хотів попередити той голос, але не міг розтулити рота. Стерегтись чого? Він не знав. Навіть не знав до ладу, хто він такий, хоча й невиразно пригадував, що колись був чи то викладачем, чи то проповідником.

— I-i-i-i-сусел!.. — вереснув далекий голос. Розгублений, приречений, передсмертний голос. — I-i-i-i-i-і...

Потім запала тиша. Завмирала вдалині луна. Згодом, через деякий час, той голос мав озватися знову.

І ось через деякий час — він не знав, скільки минуло, бо час не мав там значення чи міри, — він почав навпомацки вибиратися з того переходу, гукаючи у відповідь (а може, гукаючи тільки подумки) і ніби сподіваючись, що він і власник голосу разом знайдуть вихід звідти, чи, може, тільки бажаючи втішити й дістати якусь втіху натомість.

Та голос усе віддалявся й віддалявся, щомить глухішав, тихішав («аж ген-ген») і зрештою став луною луни. А тоді й зовсім завмер. Тепер він залишився сам-один у тому безлюдному й похмурому царстві сутіні. Він посувався вперед, і йому починало здаватися, що все це не привиддя, не міраж, не сон — принаймні не щось звичайне. Скидалося на те, що він опинився на фатальній межі, в переході між світом живих і світом мертвих. Але до котрого з них він простує?

До нього почали повертатися образи. Тривожні образи. Наче примари, що пристали до нього по дорозі, обступили з боків, спереду, ззаду, оточили моторошним кільцем, тричі обплелися навколо, сповнюючи його очі побожним жахом: то оце так воно буває? Він майже бачив їх, усі ті безплотні голоси чистилища. Було там і колесо, що невпинно оберталося серед темряви, Колесо Фортуни, червоне й чорне, життя і смерть... Ось його оберти сповільнилися. А на що ж він поставив? Він ніяк не міг пригадати, хоч пригадати мусив доконче, бо ставкою було саме його життя. Сюди чи туди? Або те, або те. Його дівчині було недобре. Він мав одвезти її додому.

Трохи згодом у переході стало начебто світліше. Спершу він подумав, що то тільки гра його уяви, щось ніби сон у сні, якщо таке можливе; та минув ще якийсь час — і світло стало надто ясне, щоб вважати його привиддям. Та й усе, що відбувалося з ним у тому переході,

дедалі менше скидалося на сон. Стіни розсунулись, і тепер він ледве бачив їх, а глуха сутінь змінилася туманним сірим серпанком, схожим на присмерк теплого й хмарного березневого надвечір'я. І йому почало здаватися, що він уже й не в переході, а в кімнаті — майже в кімнаті, відокремлений від неї тільки тоненькою плівкою, подібною до плаценти, — немов дитина, що ось-ось має народитись. Тепер він чув інші голоси — не просто відлуння, а справжні голоси, монотонні й глухі, наче то говорили давно забутими мовами якісь безіменні боги. Поступово ці голоси ставали виразніші, і зрештою він майже почав розуміти, що вони кажуть.

Час від часу він розплющував очі (чи то йому тільки здавалося) і справді бачив власників тих голосів: світлі, осяйні, розпливчасті постаті, що спершу не мали обличчя і то рухалися по кімнаті, то схилялись над ним. Йому й на думку не спадало озватися до них, принаймні на початку. Він припускав, що цілком міг опинитись у загробному світі й що ті осяйні постаті належать ангелам.

З часом і обличчя, як перед тим голоси, ставали виразніші. Одного разу він побачив матір; нахилившись, вона потрапила в поле його зору й громовим голосом промовила просто в його задерте обличчя якусь страшенну нісенітницю. Іншим разом у кімнаті був його батько. Дейв Пелсен із школи. Медична сестра, яку він уже впізнавав, — її звали чи то Мері, чи то Марі. Обличчя й голоси то наближались, то віддалялися, зливаючись до купи.

Потім у свідомість закралося щось нове: відчуття, що він сам якось змінився. Це відчуття йому не подобалось. Воно викликало недовіру. Йому здавалося, що будь-яка переміна не віщує нічого доброго. Що вона може спричинитися тільки до смутку й лихоліття. Він поринув у темряву, маючи все, а тепер відчував, що

виходить з неї без нічого, хіба лише з якоюсь прихо-
ваною дивною відмінністю.

Його сон доходив кінця. Сон чи що то там було —
воно доходило кінця. Кімната стала тепер цілком ре-
альна, цілком *досяжна*. І голоси, і обличчя...

Він уже збирався ввійти в цю кімнату. Та раптом йо-
му здалося, що насправді він хоче зовсім іншого —
повернути й утекти назад у той темний перехід, утекти
назавжди. Нічого доброго там не було, тільки темрява,
але краще вже темрява, ніж оце нове відчуття смутку й
неминучої втрати.

Він обернувся назад. Атож, так і є: там, де стіни кім-
нати набували кольору воронової сталі, в кутку обіч
одного із стільців, кімната непомітно для рухливих
осяйних постатей перетворювалася на перехід, що
вів, як він тепер здогадувався, просто у вічність. Туди,
куди канув отой другий голос, голос...

...водія таксі.

Саме так. Тепер він усе пригадав. Поїздки в так-
сі, водія, який жалівся на сина, що той відпустив
довгі патли, що назвав Ніксона свинею. Потім —
світло фар, що виринули з-за пагорба, по дві фари
з обох боків білої осьової лінії. Зіткнення. Ніякого
болю, тільки свідомість того, що він ударився ногами
в лічильник і збив його з кронштейна. Потім — хо-
лодна твань, а далі — той темний перехід, і тепер
оце.

«Вибирай,— прошепотіло щось усередині.— Вибир-
рай, а то вони самі зроблять за тебе вибір і силоміць
виймуть тебе звідси, хоч би що й де воно було,— як ото
лікарі виймають дитину з матеріної утроби за допомо-
гою кесаревого розтину».

А потім перед ним постало обличчя Сейри — вона,
певно, була десь поблизу, хоч її обличчя не ясніло се-
ред тих інших, що схилилися над ним. Вона мала бути
десь поблизу, стривожена й перелякана. Адже тепер

вона майже належала йому. Він відчував це. Він збирався просити її стати його дружиною.

Його знов опосіло оте відчуття неспокою, сильніше, ніж будь-коли, і цього разу воно пов'язувалось із Сейрою. Але бажання бути з нею переважило, і він прийняв рішення. Він повернувся спиною до того темного кутка, а коли згодом поглянув туди через плече, перехід зник, і обіч стільця була тільки гладенька біла стіна кімнати, в якій він лежав. Трохи згодом він почав розуміти, що то за кімната, — ну звісно ж, то була палата в лікарні. А темний перехід лишився в пам'яті далеким, невиразним спогадом, хоча й ніколи не забувся зовсім. Та куди важливішим і нагальнішим було інше: те, що він — Джон Сміт, що в нього є дівчина, яку звать Сейра Брекнелл, і що він попав у жахливу автомобільну катастрофу. Він здогадувався, як неймовірно йому пощастило, що він зостався живий, і лишалося тільки сподіватися, що руки-ноги та все інше в нього ціле й здорове. А лежить він, мабуть, у клівз-мілзькій міській лікарні чи, ще певніше, в Східному медичному центрі штату Мен. Самопочуття підказувало йому, що він тут уже не перший день. Мабуть, пролежав непритомний десь із тиждень або й півтора. Отож час уже повертатися до життя.

Час уже повертатися до життя. Саме ця думка була в свідомості Джонні, коли все знов набрало чітких обрисів, стало на свої місця і він розплющив очі.

Було 17 травня 1975 року. Містера Старрета давно уже виписали додому з настановою щодня проходити дві милі пішки й уникати їжі, багатої на холестерин, яку він так любляв. Тепер у другому кінці палати лежав старий, що з останніх сил відбував п'ятнадцятий раунд двобою з чемпіоном у великій вазі — раковою пухлиною. Він саме спав після уколу морфію. До палати ніхто не заходив. Було чверть на четверту дня. Екран вимкненого телевізора тьмяно відсвічував зеленим.

— А ось і я,— хрипко промовив Джонні, ні до кого не звертаючись.

Його вразило, який кволий у нього голос. У палаті не було календаря, і він не міг знати, що пролежав непритомний чотири з половиною роки.

3

Хвилини через сорок з'явилася медсестра. Підійшла до старого на другому ліжку, замінила колбу на капельниці, тоді зникла за дверима туалетної і повернулася з голубим пластиковим глечиком. Долила води у квіти на столику старого. Там було з півдесятка букетів і кільканадцять листівок з побажаннями скоро одужати, що стояли розгорнуті на столику й підвіконні. Джонні спостерігав, як вона клопочеться коло старого, але поки що не хотів подавати голосу.

Сестра віднесла глечик на місце і підійшла до ліжка Джонні. «Зараз переверне мені подушки»,— подумав він. На мить їхні погляди зустрілись, але вона й оком не змигнула. «Не знає, що я прокинувся. Певно, й раніше лежав з відкритими очима. Це їй ні про що не говорить».

Вона просунула руку йому під потилицю. Рука була холоднувата, приємна, і в цю мить Джонні дізнався, що сестра має трьох дітей і що найменший хлопчик минулого літа майже осліп на одне око. Нещасливий випадок під час святкового фейерверку на Четверте липня. Хлопчика звали Марк.

Вона трохи підняла голову Джонні, перевернула подушку й уклала його знов. І вже почала була відвертатися, обсмикуючи на стегнах нейлоновий халат, та раптом здивовано озирнулася. Мабуть, зрештою збагнула, що в очах пацієнта з'явилося щось нове. Щось таке, чого не було раніш.

Сестра роздумливо подивилася на нього й уже знов відверталась, коли він промовив:

— Добридень, Марі.

Вона остовпіла й рвучко зціпила зуби, аж Джонні почув, як вони клацнули. Рука її метнулася до грудей, туди, де висіло маленьке золоте розп'яття.

— О б-боже,— мовила вона.— Ви вже не спите. Отож-то я й подумала, що ви сьогодні якийсь не такий. А звідки ви знаєте, як мене звуть?

— Мабуть, чув уві сні.— Говорити було важко, страшенно важко. Язик наче пересох і насилу ворухився в роті.

Вона кивнула головою.

— Останнім часом ви явно почали подавати ознаки життя. Ну, я піду до поста чергової сестри й викличу доктора Брауна чи доктора Вейзака. Їм буде приємно дізнатися, що ви прочнулися.— Та вона ще якусь хвилю постояла, дивлячись на нього з такою неприхованою цікавістю, що він аж зникнув.

— Чи не виросло в мене третє око? — спитав він.

Сестра нервово засміялася:

— Ні... звісно, що ні. Пробачте.

Його погляд упав на підвіконня біля ліжка та присунутий до нього столик. На підвіконні стояла пожухла африканська фіалка й зображення Ісуса Христа — картинка з тих, які любила його мати; Христос мав на ній такий вигляд, наче ладен був кинутися в бій за команду «Нью-Йоркські янкi» або звершити ще якийсь подвиг на спортивній ниві. Але картинка була... пожовкла. *Пожовкла і вже почала загинатися на рiжках.* І раптом його охопив такий страх, наче на нього накинули ковдру й збиралися задушити.

— Сестро! — гукнув він.— Сестро!

Вона обернулася вже з порога.

— А де мої листівки з побажаннями? — Йому зне-

нацька перехопило подих.— Онде в нього є... а мені хіба ніхто не прислав?

Сестра всміхнулась, але усмішка її була силувана. Усмішка людини, яка щось приховує. Раптом Джонні захотілося, щоб вона підійшла до його ліжка. Тоді б він простяг руку й доторкнувся до неї. А якби доторкнувся, то узнав би все, що вона приховує.

— Я покличу лікаря,— квапливо мовила сестра і вийшла, перш ніж він устиг іще щось сказати.

Джонні, спантеличений і переляканий, подивився на прив'ялу африканську фіалку, на вицвілу картинку з Ісусом. А трохи згодом знов поринув у сон.

4

— Він не спав,— сказала Марі Мішо.— І говорив доладно.

— Гаразд,— відказав доктор Браун.— Я вам вірю. Прокинувся раз, то прокинеться й ще. Цілком можливо. Вся річ у тім...

Джонні застогнав. Очі його розплющились. Вони були безтямні, наполовину закочені. Потім він начебто побачив Марі, і погляд його зосередився. В очах майнула ледь помітна усмішка. Проте обличчя лишилося мляве й незворушне, так наче прокинулись тільки очі, а решта його ества й далі спала. Сестру раптом пронизало таке відчуття, ніби він дивився не *на* неї, а *в* неї.

— Я думаю, з ним усе буде добре,— мовив Джонні.— Як тільки йому почистять ушкоджену рогівку, око стане як нове. Повинне стати.

Марі вражено охнула, і доктор Браун поглянув на неї.

— Про що це він?

— Він говорить про мого хлопчика,— прошепотіла вона.— Про Марка.

— Ні,— заперечив Браун.— Просто розмовляє вві сні, оце і все. Не уявляйте собі хтозна-чого, сестро.

— Гаразд. Не буду. Але ж він зараз не спить, правда?

— Марі? — спитав Джонні. І спробував усміхнутися.— Я, здається, задрімав?

— Так,— сказав Браун.— Ще й розмовляли вві сні. Ось Марі аж злякалась. Вам щось наснилося?

— Н-ні-і... не пам'ятаю... А що я казав? І хто ви?

— Мене звать Джеймс Браун. Як і того негритянського співака. Тільки я лікар-невропатолог. Ви сказали: «Я думаю, з ним усе буде добре, як тільки йому почистять ушкоджену рогівку». Здається, так, сестро?

— Моєму хлопчикові мають робити таку операцію,— сказала Марі.— Моєму синові Марку.

— Нічого не пригадую,— сказав Джонні.— Мабуть, я таки спав.— Він поглянув на Брауна. Тепер його очі були ясні й злякані.— Я не можу звести рук. Мене паралізувало?

— Ні. Спробуйте поворушити пальцями.

Джонні спробував. Пальці рухалися. Він усміхнувся.

— Чудово,— мовив Браун.— Назвіть своє ім'я.

— Джон Сміт.

— Добре. А друге ім'я?

— Я його не маю.

— От і молодець, бо нікому воно й не потрібне. Сестро, спустіться на пост і довідайтесь, хто завтра працює в неврології. Я хотів би провести серію обстежень містера Сміта.

— Гаразд, докторе.

— І подзвоніть Семові Вейзаку. Він має бути або вдома, або в гольф-клубі.

— Гаразд, докторе.

— І, будь ласка, ніяких репортерів... закликаю вас.— Браун усміхався, але говорив цілком серйозно.

— Ні-ні, певно, що ні.— Вона пішла, ледь порипуючи білими черевичками.

«Її малому все минеться добре,— подумав Джонні.— Треба неодмінно їй сказати».

— Докторе Браун,— мовив він,— а де мої листівки з побажаннями одужати? Невже ніхто не прислав жодної?

— Ще декілька запитань,— лагідно сказав Браун.— Ви пам'ятаєте ім'я своєї матері?

— Ну звісно. Віра.

— А її дівоче прізвище?

— Нейсон.

— А ім'я батька?

— Герберт. Герб... А чому ви сказали їй про репортерів?

— Яка ваша адреса?

— Паунел...— швидко мовив Джонні й затнувся. По обличчю його перебігла розгублена й трохи кумедна усмішка.— Тобто... я хотів сказати, тепер я, звичайно, живу в Клівз-Мілзі, Північний район, Головна вулиця, сто десять. І чого це мені надало назвати вам адресу своїх батьків? Я не живу там з вісімнадцяти років.

— А скільки вам тепер?

— Подивіться в моєму військовому посвідченні,— відказав Джонні.— А я хочу знати, чому в мене немає листівок. Та й, до речі, скільки я вже тут лежу? І що це за лікарня?

— Східний медичний центр штату Мен. Що ж до решти ваших запитань, то я відповім і на них, тільки дайте мені...

Браун сидів біля ліжка на стільці, що його висунув з кутка — з того самого кутка, де Джонні недавно бачив отой темний перехід, який він не знав куди. Сидів і робив у записнику нотатки дивною ручкою, якої Джонні начебто ніколи ще й не бачив. Вона мала товстий голубий пластмасовий корпус і волокнистий кінчик. То був чудний гібрид звичайної самописки з пером і кулькової ручки.

Дивлячись на неї, Джонні знову відчув якийсь не-виразний страх і раптом, сам того не усвідомлюючи, схопив ліву руку доктора Брауна. Його власна рука на силу рухалася, так наче до неї нижче й вище від ліктя були прив'язані шістдесятифунтові гири. Кволими пальцями він стиснув лікареву долоню й потяг до себе. Дивна ручка шарпнулась і прокреслила через весь аркуш жирну синю лінію.

Браун швидко поглянув на нього — спершу тільки з цікавістю. Потім його обличчя зблідло, і гострий інтерес, що засвітився був в очах, нараз змінився каламутним страхом. Він відсмикнув свою руку — Джонні забракло сили втримати її, — і його обличчя на мить скривилося від огиди, так наче до нього доторкнувся прокажений.

Потім гидливість зникла, і на обличчі читалися тільки подив і замішання.

— Навіщо ви це зробили?.. Містере Сміт?..

Голос його уривався. А на обличчі Джонні застиг приголомшений вираз раптового прозріння. В його очах був страх людини, яка побачила серед безладних, колихких тіней щось жахливе, щось таке жахливе, що годі передати словами чи навіть просто назвати.

Але воно існувало. І його треба було назвати.

— П'ятдесят п'ять місяців? — хрипко запитав Джонні. — Мало не п'ять років? Ні! О боже, ні!

— Містере Сміт, — сказав Браун, уже геть розгубившись. — Прошу вас, вам шкідливо хвилюватися...

Джонні трохи звівся на подушках, а тоді безсило повалився назад. Обличчя його лисніло від поту. Погляд безпорадно блукав.

— То мені вже двадцять сім? — бурмотів він. — Двадцять сім? Боже ж ти мій!

Браун проковтнув слину й сам почув той судомний звук. Коли Сміт схопив його за руку, йому стало гидко, так гидко, як було колись у дитинстві, і в пам'яті поча-

ли зринати відворотні видива. Пригадався один давній пікнік за містом, йому було тоді сім чи вісім років, він сів на траву й уперся рукою в щось тепле і слизьке. А придивившись, побачив, що то червиві рештки бабака, який пролежав під лавровим кущем весь гарячий серпень. Він тоді аж закричав, та й оце тепер мало не скрикнув, тільки тепер гидливе відчуття швидко минуло, розвіялося, поступившись місцем подиву. *Як він дізнався? Доторкнувсь до мене — і враз дізнався.*

Та потім у ньому на повен голос заговорила набута за двадцять років освіта, і він відкинув геть цю нісенітну думку. Йому було відомо чимало випадків з коматозними пацієнтами, які, прокинувшись, знають багато чого з того, що відбувалося навколо, поки вони лежали в комі. Як і при більшості хвороб, при комі все залежало від ступеня ураження організму. Джонні Сміт ніколи не перетворювався на людиноподібну рослину, його електроенцефалограма ніколи не наближалася до фатальної прямої — а то б Браун не розмовляв з ним тепер. Часом коматозний стан трохи скидався на перебування за поляроїдним склом. Збоку здавалося, ніби пацієнт уже зовсім неживий, а тим часом його органи чуттів і далі виконували свої функції, тільки слабше й повільніше.

Повернулася Марі Мішо.

— З неврологією все погоджено, а доктор Вейзак уже їде.

— Мабуть, Семові доведеться відкласти зустріч з містером Смітом до завтра, — сказав Браун. — Я хотів би ввести йому п'ять міліграмів валіуму.

— Не треба мені заспокійливого, — озвався Джонні. — Я хочу вирватися звідси. Я хочу знати, що зі мною сталося!

— Трохи згодом ви про все дізнаєтесь, — сказав Браун. — А зараз найважливіше, щоб ви відпочили.

— Я відпочиваю тут уже чотири з половиною роки!

— Отож іще дванадцять годин не зроблять погоди,— невблаганно мовив Браун.

За кілька секунд сестра протерла передпліччя Джонні спиртом і зробила укол. Він майже одразу став засинати. Браун і сестра наче вирости вдвоє.

— Скажіть мені принаймні одне,— попросив він. Голос його ніби долинав з далекої далини. Те, про що він хотів спитати, раптом здалось йому страшенно важливим.— Ота ваша ручка... Як вона називається?

— Оця? — Браун показав її з величезної висоти свого зросту. Голубий пластмасовий корпус, волокнистий кінчик.— Вона називається фломастер. А тепер спить, містере Сміт.

І Джонні заснув, але це слово ввійшло з ним і в сон, мов якесь містичне заклинання, сповнене ідіотського змісту: *фломастер... фломастер... фломастер...*

5

Герб поклав телефонну трубку і дивився на неї. Дивився довго. У вітальні гримів телевизор, увімкнений майже на повну гучність. Орол Робертс просторікував про футбол і про цілющу любов Ісуса. Як він пов'язував між собою ті дві матерії, Герб не вловив, бо саме тоді задзвонив телефон. Голос Орола звучав лунко й піднесено. Передача наближалася до кінця, і Орол ось-ось мав пообіцяти глядачам, що й їх чекає попереду щось *добре*. Як видно, Орол таки не брехав.

«Мій хлопчик»,— подумав Герб. Тим часом як Віра благала в бога чуда, він сам молився про те, щоб його син помер. Виходить, бог зглянувся на Вірині молитви. До чого ж усе йдеться і що тепер буде з ним? А як це вплине на неї?

Він зайшов до вітальні. Віра сиділа в своєму кріслі. Її ноги в м'яких рожевих капцях спочивали на подушечці. На ній був старий сірий халат. Вона гризла хру-

стку кукурудзу просто з дротяного кошичка, в якому смажила її. Після нещастя із Джонні Віра набрала майже сорок фунтів ваги, і тиск у неї катастрофічно підскочив. Лікар радив їй медикаментозне лікування, а Віра вперто відмовлялася: мовляв, коли господь бог хоче, щоб у неї був високий тиск, то хай так і буде. Одного разу Герб зауважив, що вона ж приймає таблетки, коли в неї болить голова, і господь бог проти того не заперечує. Віра відповіла на це своєю найсолодшою страдницькою усмішкою і вдалася до найпотужнішої зброї — мовчання.

— Хто там дзвонив? — спитала вона, не відводячи очей від телевізора. Орол обіймав за плечі відомого півзахисника команди «Ен-Еф-Сі» і промовляв до припишкдої незліченної аудиторії. Півзахисник скромно всміхався:

— ...і всі ви чули сьогодні розповідь цього чудового спортсмена, як він нехтував своїм тілом, своїм храмом господнім. Усі ви чули...

Герб вимкнув телевізор.

— *Герберте!* — Віра рвучко випросталась і мало не розсипала свою кукурудзу.— Я ж дивлюся! Там же...

— Джонні прокинувся.

— ...Орол Робертс і...

Слова застрягли в неї у горлі. Вона відсахнулась у кріслі, так наче Герб замахнувся на неї. А він одвернувся, не маючи сили говорити далі. Йому хотілось радіти, але він боявся. Страшенно боявся.

— Джонні...— Віра замовкла, судомно ковтнула, тоді спробувала заговорити знов.— Джонні... *Наш Джонні?*

— Так. Він майже п'ятнадцять хвилин розмовляв з доктором Брауном. З усього видно, це не те, чого вони побоювались... не тимчасове прояснення... Він доладно говорить, може рухатись...

— *Джонні прокинувся?*

Вона піднесла руки до рота. Наполовину спорожнений кошочок з кукурудзою, повільно з'їхавши з її колін, бухнув на килимок, і з нього покотились по всій кімнаті легкі білі кульки. Віра затулила руками рот і підборіддя. А очі її викочувались усе дужче, дужче, і зрештою Герб аж злякався, що вони ось-ось випадуть з очниць і зависнуть на жилках. Потім очі заплющились. Із затуленого руками рота вихопився тоненький звук, схожий на нявчання.

— Віро! Тобі недобре?

— О господи боже, дякую тобі, звершилася воля твоя... мій Джонні... ти повернув його мені... я знала, що так буде... мій Джонні... любий боже, я довіку дякуватиму тобі за мого Джонні... *Джонні... Джонні!*...— Голос її підвищився до істеричного крику.

Герб підступив до неї, схопив за вилоги халата й добряче труснув. Час раптом мовби відплинув назад, вивернувся навиворіт, наче якась дивовижна тканина, і здавалося, вони знов переживають ту ніч, коли їх повідомили про катастрофу — тим самим телефоном і в тому самому кутку.

«В кутку чи в гаплику», — майнула в Герба безглузда думка.

— О господи мій Ісусе... о Джонні... це чудо, я ж казала, *чудо...*

— *Замовкни, Віро!*

Очі її потьмяніли, затуманилися, стали безтямні.

— Ти шкодуєш, що він прокинувся? Чи не ти всі ці роки глузував з мене? Чи не ти казав усім, що я збожеволіла?

— Віро, я ніколи нікому не казав, що ти збожеволіла.

— *Твої очі* це казали! — закричала вона.— Але мій бог не піддався на глузи. Чи, може, скажеш, піддався? Га, Герберте?

— Ні,— відповів він.— Здається, ні.

— Я ж тобі казала. Я ж казала, що господь має для мого Джонні важливе призначення. І тепер ти бачиш, як починає звершатися воля божа.— Віра підвелася з крісла.— Мені треба поїхати до нього. Треба сказати йому про це...— Вона рушила до шафи, де висіло її пальто,— як видно, забувши, що на ній тільки халат і нічна сорочка. З обличчя її не сходив вираз захвату.

Герб пригадав її такою, яка вона була в день їхнього весілля, і цей спогад видався йому химерним, майже блюзнірським. Тим часом Вірині рожеві капці топтали розсипані на килимку хрусткі кульки кукурудзи.

— Віро...

— Треба сказати йому про боже призначення...

— Віро...

Вона обернулася, але очі її були десь далеко, разом з її Джонні.

Герб підійшов і поклав руки їй на плечі.

— Ти скажи Джонні, що любиш його... що ти молилася, чекала, сподівалася... Хто має на це більше право? Ти його мати. В тебе зболіло серце. Хіба я не бачив, як ти потерпала за нього всі ці п'ять років? Я не шкодую, що він повернувся до нас, даремно ти таке сказала. Навряд чи я сприйматиму це так, як ти, але анітрохи я не шкодую. У мене теж боліло за нього серце.

— У тебе? — Вираз її очей був жорсткий, зверхній і недовірливий.

— Атож. І хочу сказати тобі ще одне, Віро. Не виливай ти на Джонні весь цей потік балачок про бога, про чудеса й великі призначення, поки він не зведеться на ноги й не зможе...

— Я скажу йому те, що повинна сказати!

— ...й не зможе сам за себе вирішувати. Це я до того, що ти повинна дати йому змогу зробити бодай щось на власний розсуд, а не нав'язувати свої погляди.

— Ти не маєш права так говорити зі мною! Ніякого права!

— Я користуюся своїм правом батька Джонні,— суворо мовив Герб.— І, може, це востаннє у своєму житті. То краще не ставай йому на дорозі, Віро. Зрозуміла? Ні ти, ні твій бог, ні святий страдник Ісус. Ти мене чуєш?

Віра обпекла його лютим поглядом і нічого не сказала.

— Йому ж і так буде страх як важко змиритися з думкою, що він, мов та лампочка, був вимкнений на чотири з половиною роки. Ми ще не знаємо, чи зможе він ходити, навіть після всіх лікувальних процедур. Знаємо тільки, що йому мають оперувати зв'язки, і то як він захоче,— про це казав нам Вейзак. Може, потрібна буде й не одна операція. А потім знову процедури, здебільшого страшенно болючі. Отож завтра ти повинна бути тільки його матір'ю.

— Не смій так розмовляти зі мною! *Не смій!*

— Якщо ти заведеш свої проповіді, Віро, я витягну тебе з палати за коси.

Віра пильно дивилася на нього, побліднувши і вся тремтячи. В очах її боролися радість і лють.

— А тепер одягайся,— сказав Герб.— Нам треба їхати.

Всю довгу дорогу до Бангора вони мовчали. Щастя, яке мало б поєднати їх, не було. Була тільки палка, войовнича радість у душі Віри. Вона сиділа виструнчившись, тримаючи на колінах Біблію, розгорнуту на двадцять третьому псалмі.

6

О чверть на дев'яту наступного ранку Марі зайшла до палати Джонні й сказала:

— Приїхали ваші мама й тато. Ви хочете з ними побачитись?

— Так, звичайно, хочу.

Цього ранку він почував себе набагато краще, не таким кволим і запамороченим. Але думка про зустріч з батьками трохи лякала його. За вимірами свідомих спогадів, він бачився з ними востаннє місяців п'ять тому. Батько тоді закладав фундамент будинку, який стоїть уже, певне, років три, а то й більше. А мати готувала його домашніми тушкованими бобами та яблучним пирогом і все бідкалася, як він схуд.

Марі вже повернулася до дверей, та він мляво схопив її за руку.

— А як вони на вигляд? Я маю на увазі...

— Вигляд у них чудовий.

— Еге. Добре.

— Вам можна побути з ними всього півгодини.

І ще трохи ввечері, якщо не дуже стомитесь після обстежень у неврології.

— Це розпорядження доктора Брауна?

— І доктора Вейзака.

— Гарзд. Поки що. Навряд чи я ще довго дозволятиму їм тицяти й штрикати мене.

Марі видимо вагалася.

— Щось іще? — спитав Джонні.

— Та ні... не тепер. Вам, мабуть, не терпиться побачити батьків. Зараз я пришлю їх сюди.

Він знервовано чекав. Друге ліжко було вже порожнє: хворого на рак забрали з палати, поки Джонні спав після валіуму.

Двері відчинились. Увійшли мати й батько. Джонні відчув водночас і біль, і полегкість: біль — тому що вони таки *постаріли*, а отже, все було *правда*; полегкість — тому що переміни в них були не такі вже й різкі. А коли вони не дуже змінилися, то, певне, це ж саме можна сказати й про нього.

Але щось у ньому таки змінилося, змінилося докорінно, і ця переміна могла стати *фатальною*.

Ледве він устиг про це подумати, як його обвинували материні руки, в ніздрі вдарив запах її фіалкових сухих парфумів, і вона зашепотіла:

— Дяка господові, Джонні, дяка господові, дяка господові, ти прокинувся.

Він теж обняв її як міг міцніше, хоч руки його ще не мали достатньої сили й тут-таки безпорадно впали, — і раптом за кілька секунд дізнався про все, що з нею діється, що вона думає і що її чекає. Потім усе те зникло, поринуло в сутінь, як і отой темний перехід, що вживався йому в сні. Та коли Віра розімкнула обійми, щоб подивитися на нього, палка радість у її очах нараз змінилася глибоким занепокоєнням.

З уст Джонні, немов самі собою, злетіли слова:

— Ти вживай ті ліки, мамо. Так треба.

Очі її розширились, вона облизнула губи — а поруч неї стояв Герб, і в очах його блищали сльози. Він схуд, далеко не такою мірою, як поправилася Віра, та все ж помітно. Чуприна його порідшала, проте обличчя лишилося таким самим — простим, щирим і любим. Він дістав із задньої кишені велику картату хустку й витер очі. Потім простяг руку.

— Здоров, синку, — мовив він. — Добре, що ти знов з нами.

Джонні чимдуж потиснув простягнену руку; його бліді, кволі пальці потонули в грубій батьковій долоні. Він переводив погляд з батька на матір: подивився на Віру в бахматому чорнувато-синьому брючному костюмі, потім знов на Герба в страхітливому картатому піджаку, що робив його схожим на якогось торговця пирососами з Канзасу, — і залився слізьми.

— Пробачте, — сказав він. — Пробачте, це просто...

— Плач, плач, — промовила Віра, сідаючи на край його ліжка. Обличчя її стало спокійне і ясне. Тепер на

ньому переважала печать материнства, а не душевної хвороби.— Поплач, іноді це корисно.

І Джонні плакав.

7

Герб повідомив Джонні, що померла тітонька Жермен. Віра розказала, що нарешті знайшлися кошти на громадський зал у Паунелі й місяць тому, тільки-но відтанула земля, розпочали будівництво. Герб додав, що пропонував міським властям свої послуги, але, мабуть, чесна робота їм не по кишені.

— Ой, мовчи вже ти, горе,— мовила Віра.

Вони трохи помовчали, тоді Віра заговорила знов:

— Ти маєш розуміти, Джонні, що твоє одужання — це чудо господнє. Лікарі вже були втратили надію. У Матвія в главі дев'ятій сказано...

— Віро,— застережливо мовив Герб.

— Ну звісно, це чудо, мамо. Я знаю.

— Ти... ти знаєш?

— Авжеж. І хочу поговорити з тобою про це... почути, як ти все пояснюєш... ось тільки стану знов на ноги.

Віра втупилася в нього, аж рота розкривши. Джонні поглянув повз неї на батька, і на якусь мить їхні очі зустрілись. У погляді батька він побачив велику полегкість. Герб порозуміло кивнув йому головою.

— Це навернення! — голосно вигукнула Віра.— Мій хлопчик навернувся до святої віри! О, хвала господові!

— Віро, тихше,— сказав Герб.— Ти в лікарні, хвали господа не так голосно.

— Думаю, нема таких людей, мамо, які б не назвали це чудом. І ми з тобою ще наговоримося про це. Коли я вийду звідси.

— Ти повернешся додому,— сказала Віра.— В рід-

ну домівку, де ти виріс. Я тебе швидко виходжу, і ми помолитимемо бога, щоб у нашій сім'ї настала злагода.

Джонні всміхнувся до неї, але вже із зусиллям.

— Ну звісно... Мамо, може, ти сходила б до сестер і попросила в Марі склянку якогось соку? Чи, може, імбирного напою. Мабуть, я відвик говорити, і в горлі в мене...

— Так-так, я піду.— Віра поцілувала його в щоку й підвелася.— Ой, який же ти худий. Та дарма, приїдеш додому — я тебе відгодою.— І пішла з кімнати, кинувши по дорозі переможний погляд на Герба. Вони почули, як у коридорі застукотіли, віддаляючись, підбори її черевиків.

— І давно вона стала така? — тихо спитав Джонні. Герб похитав головою.

— Майже одразу після нещастя з тобою. Та почалося все задовго до того. Ти ж знаєш. Маєш пам'ятати.

— То вона...

— Не знаю. На півдні є люди, що приручають змій. Оті, як на мене, божевільні. Вона до такого ще не дійшла. А як ти відчуваєш себе, Джонні? По щирості.

— Сам не знаю,— відказав Джонні.— Тату, а де Сейра?

Герб нахилився й затис долоні між колін.

— Не хочеться про це казати, Джоне, але...

— Вона вийшла заміж? *Заміж?*

Герб не відповів. Не дивлячись на Джонні, він кивнув головою.

— О боже,— глухо мовив Джонні.— Я цього й боявся.

— Ось уже три роки вона місіс Уолтер Хезлітт. Він адвокат. У них малий хлопчик. Джоне... ніхто ж не вірив по-справжньому, що ти оживеш. Крім твоєї матері, звісно. Ніхто з нас не мав *підстав* сподіватися.— Голос його захрип і винувато тремтів.— Лікарі казали... е, та що там згадувати! Навіть я зневірився.

Мені страшенно прикро зізнаватись, але це правда. Я тільки прошу тебе, щоб ти мене зрозумів... і Сейру.

Джонні намагався сказати, що він усе розуміє, але з горла в нього вихопився тільки кволий хрипкий стогін. Він нараз відчув себе немічним і старим, і душу йому затопив біль втрати. Змарнований час зненацька наліг на нього штабелем цегли, і то був не просто витвір уяви, а цілком відчутний тягар.

— Джонні, не бери до серця. Є в житті чимало іншого, доброго.

— Мені... треба до цього звикнути,— видувив із себе Джонні.

— Атож. Я розумію.

— Ти її бачив?

— Ми час від часу листуємося. А познайомились після того нещастя. Славна дівчина, справді славна. Вона й тепер учителює в Клівзі, але, як я зрозумів, з червня думає покинути роботу. Вона живе щасливо, Джоне.

— Це добре,— глухо мовив Джонні.— Я радий, що хоч хтось щасливий.

— Синку...

— Сподіваюсь, у вас нема від мене таємниць,— весело сказала Віра, повернувшись до палати. В руці у неї була запітніла карафа.— Джонні, вони кажуть, фруктовий сік тобі ще не можна, то я принесла імбирового напою.

— Чудово, мамо.

Вона подивилася на Герба, на Джонні, потім знов на Герба.

— То у вас тут якісь таємниці? Чому такі похмурі обличчя?

— Просто я казав Джонови, що коли він хоче швидше вийти звідси, то треба докласти чималих зусиль,— відповів Герб.— Стільки всяких процедур...

— А чого ти раптом надумав про це говорити? —

Вона налила в склянку напою з карафи.— Тепер усе буде гаразд. Ось побачиш.— І, встромивши в питво пластикову соломинку, подала його Джонні.— Випий усе,— сказала всміхаючись.— Воно піде тобі на користь.

Джонні випив усе до дна. Питво мало гіркий присмак.

Розділ сьомий

1

— Заплющте очі,— сказав доктор Вейзак.

То був невеличкий на зріст товстун з неймовірно буйною чуприною та пишними баками. Джонні не міг отямитися з дива, бачачи стільки волосся на одній голові. Якби років п'ять тому чоловік з такою зачіскою з'явився в першому-ліпшому барі на сході Мену, йому не дали б проходу цікаві, а якби ще він був у Вейзаківих літах, то його могли б і припровадити до поліції.

Така кучма. Це ж треба...

Джонні заплющив очі. Голову йому обліпили електричними датчиками. Провідки від контактів тяглися до електроенцефалографа, встановленого на прикріпленних до стіни консолях. Доктор Браун і медсестра стояли біля апарата, з якого повільно виповзала широка паперова стрічка енцефалограми. Джонні волів би, щоб сьогодні чергувала Марі Мішо. Йому було трохи боязно.

Доктор Вейзак торкнувся його повік, і Джонні сіпнувся.

— Ну-ну... спокійно, Джонні. Це вже два останні. Отут... і отут.

— Усе гаразд, докторе,— сказала сестра.

Щось басовито забриніло.

— Добре, Джонні. Вам зручно?

— Таке відчуття, наче мідяки на повіках.

— Справді? Дарма, зараз минеться. А тепер я поясню вам суть цього дослідження. Я проситиму вас уявити собі різні предмети. На кожен вам дається десять секунд, а всіх предметів буде двадцять. Ви зрозуміли?

— Так.

— Дуже добре. Починаємо. Докторе Браун, як у вас?

— Усе наготові.

— Чудово. Джонні, будь ласка, уявіть собі стіл. А на столі апельсин.

Джонні вікликав в уяві ці предмети. Перед його внутрішнім зором постав складаний столик з металевими ніжками. На ньому трохи збоку від середини лежав великий апельсин з фірмовою наліпкою «Санкіст» на пухирчастій шкірці.

— Добре,— мовив Вейзак.

— А що, в отому ящику видно мій апельсин?

— Та ні... а власне, так. Тільки символічно. Апарат фіксує струми вашого мозку. Ми шукаємо заблоковані ділянки, Джонні. Частини, що зазнали ушкоджень. Можливі ознаки невиявленого внутрішньочерепного тиску. Тепер я прошу вас більш не задавати запитань.

— Гарзд.

— А зараз уявіть собі телевізор. Він увімкнений, але передачі немає.

Джонні побачив телевізор, що був у його квартирі — в його *колишній* квартирі. Екран мерехтів сріблястим, наче паморозь, світлом. Кінчики розсувної кімнатної антени, схожої на заячі вуха, були обгорнуті фольгою для кращого прийому.

— Добре...

Дослідження тривало. На одинадцятий раз Вейзак загадав:

— А тепер, будь ласка, спробуйте уявити пікніковий стіл з лівого боку зеленого лужка.

Джонні напружив уяву й побачив... шезлонг. Обличчя його спохмурніло.

— Щось негаразд? — запитав Вейзак.

— Та ні, ні,— відказав Джонні. Він зосередився. Пікніки... Сосиски... жаровня... ну, пригадуй, чорт тебе бери, пригадуй далі. Невже так важко побачити подумки пікніковий стіл, ти ж їх бачив сотні у своєму житті, тож пригадай, який він. Пластмасові ложки та виделки, паперові тарілки, батько в білому куховарському ковпаку, з довгою виделкою в руці, на фартусі в нього навскоси, нерівними літерами написано: «*Дайте кухареві випити*». Він смажить шніцелі, а потім усі сядуть до...

Ага, ось воно!

Джонні всміхнувся, але його усмішка одразу згасла. Тепер перед очима в нього виник гамак.

— От чортівня!

— Не виходить пікніковий стіл?

— Ну просто якась несосвітенна дурниця. Здається, я не можу... виразно його пригадати. Цебто, я знаю, що воно таке, а от побачити наочно не можу. Хіба не дурниця?

— Не переймайтеся. Спробуйте ось таке: глобус, що стоїть на капоті пікапа.

Це було за іграшку.

На дев'ятнадцятий раз — весловий човен біля стовпа з дорожнім покажчиком («І хто тільки вигадує отаке казна-що?» — подумав Джонні) — знову не вийшло. Усе було марно. Натомість він побачив великий пляжний м'яч, що лежав біля кам'яного надгробка. Тоді напружив уяву — і побачив шляхопровід над автострадою. Вейзак заспокоїв його, і за кілька секунд з голови й повік Джонні зняли всі контакти.

— Чому я не зміг уявити собі ті предмети? — спитав він, переводячи погляд з Вейзака на Брауна.— В чому річ?

— Важко сказати напевне,— відповів Браун.— Може, це локальна амнезія. А може, в катастрофі вам пошкодило невеличку ділянку мозку, власне, якусь мікроскопічну частку. Ми справді не знаємо, в чому річ, але цілком очевидно, що якісь образи випали з вашої пам'яті. На два таких ми натрапили. Мабуть, впливуть ще якісь.

Вейзак уривчасто запитав:

— Ви мали в дитинстві травму голови, правда ж? Джонні розгублено поглянув на нього.

— У вас є давній шрам,— сказав Вейзак.— Існує теорія, Джонні, що спирається на численні статистичні дослідження...

— Які ще далеко не завершені,— докинув Браун сухим, мало не офіційним тоном.

— Так, справді. Але ця теорія припускає, що з тривалої коми звичайно виходять ті люди, які зазнали колись ушкодження мозку. Після першої травми мозок ніби адаптується і легше зносить наслідки другої.

— Це не доведено,— сказав Браун. Він був видимо невдоволений, що Вейзак порушив цю тему.

— У вас лишився шрам,— правив своєї Вейзак.— Чи не могли б ви пригадати, Джонні, що з вами сталося? Думаю, ви мали тоді знепритомніти. Може, впали зі сходів? Чи з велосипеда? Судячи із шраму, це було в дитинстві.

Джонні напружив пам'ять, тоді похитав головою.

— А ви не питали в батька й матері?

— Ні він, ні вона не змогли пригадати нічого такого... А вам не спадає на пам'ять?

На мить щось наче зринуло — дим, чорний, масний, з духом паленої гуми. І холод. Потім той спомин зник. Джонні похитав головою.

Вейзак зітхнув, знизав плечима.

— Мабуть, ви стомилися.

— Так. Трохи стомився.

Браун сів на край стола, на якому лежав Джонні.

— Зараз чверть на одинадцятю. Сьогодні зранку ви добре попрацювали. Коли хочете, доктор Вейзак і я відповімо на деякі ваші запитання, а потім вас одвезуть до палати, і ви поспите. Згода?

— Згода,— сказав Джонні.— Оті знімки мозку, що ви робили...

— КОТ,— кивнув головою Вейзак.— Комп'ютери-зована осьова томографія.— Він узяв коробочку жу-вальної гумки «Чіклетс» і витрусив з неї просто в рот три плиточки.— КОТ — це не що інше, як серія послі-довних рентгенівських знімків мозку. Комп'ютер об-робляє ці знімки і...

— Що ж він вам сказав? Скільки мені ще лиши-лося?

— Що це за дурниці — «скільки лишилося»? — розсердився Браун.— Наче з якогось старомодного фільму.

— Я чув, що люди, вийшовши з тривалої коми, не довго живуть. Вони знову згасають. Як ото лампочка, що яскраво спалахує, перш ніж перегоріти.

Вейзак голосно засміявся. Сміх його лунав щиро, невтримно, і було аж дивно, що він не подавився своєю жуйкою.

— Ох, яка мелодрама! — Він поклав руку на груди Джонні.— Ви гадаєте, ми із Джімом новачки в своєму ділі? Аж ніяк. Ми неврологи. Лікарі, яких ви, амери-канці, дуже високо цінуєте. А це означає, що ми не-вігласи не в усьому, а тільки в тому, що пов'язане з функціями людського мозку. Отож можу вам сказати: справді, такі випадки траплялися. Але з вами цього не буде. Думаю, ми маємо підстави так казати, правда ж, Джіме?

— Маємо,— підтвердив Браун.— Ми не виявили у вас майже ніяких серйозних відхилень, Джонні. У Те-хасі живе чоловік, який пролежав у комі дев'ять років.

Тепер він ось уже шість років відає позиками в банку. А перед тим два роки працював касиром. Одна жінка з Арізони була непритомна цілих дванадцять років. Щось там сталося з наркозом, коли вона родила. Тепер вона пересувається в інвалідній колясці, але жива й при здоровому розумі. Вона вийшла з коми в шістдесят дев'ятому році, і їй показали дитину, яку вона народила дванадцять років тому. Дитинча було вже в сьомому класі й чудово вчилася.

— Мені теж світить інвалідна коляска? — спитав Джонні. — Я не можу випростати ноги. З руками трохи краще, а от ноги... — Він замовк і похитав головою.

— Скорочуються зв'язки, — сказав Вейзак. — Так чи ні? Ось чому коматозні хворі немовби скулюються і прибирають положення, яке ми називаємо утробним. Але тепер ми знаємо про фізичні наслідки коми куди більше, ніж раніш, і можемо успішніше протистояти їм. Навіть коли ви лежали непритомний, з вами регулярно працював фізіотерапевт. До того ж хворі порізногому реагують на коматозний стан. У вас, Джонні, фізичне погіршення відбувалося досить повільно. Як ви самі кажете, ваші руки лишилися напрочуд чутливими й життєздатними. І все ж таки погіршення є. Лікування буде тривале і... Чи треба приховувати від вас правду? Думаю, ні. Воно буде тривале й болісне. Ви не раз заплачете. Може, й зненавидите свого лікаря. Може, вам здасться кращим лишитися назавжди прикутим до ліжка. Вас чекають операції — одна, якщо вам дуже й дуже пощастить, але, може, й усі чотири, — бо треба видовжити зв'язки. Такі операції — ще новина, вони можуть дати цілком позитивні наслідки, можуть дати часткові, а можуть і не дати ніяких. І все-таки, як буде на те воля божа, гадаю, до вас повернеться здатність ходити. Кататися на лижах і стрибати через бар'єри ви навряд чи зможете, а от бігати і, звісно, плавати будете напевне.

— Дякую,— сказав Джонні. Він раптом відчув приплив щирої приязні до цього чоловіка з незвичною вимовою і чудною кучмою на голові. Йому захотілося й собі зробити Вейзакові щось приємне, і це почуття викликало настійне бажання, майже *потребу* доторкнутися до нього.

Джонні зненацька простяг руки й узяв долоню Вейзака в свої. Лікарева долоня була велика, зморшкувата й тепла.

— Що? — лагідно спитав Вейзак.— А це до чого?

І вмить усе перемінилося. Якимсь незбагненим чином. Тільки Вейзак нараз ніби весь розкрився перед Джонні. Так наче... опинився зовсім близько й на нього впало ясне, живе світло. Кожна цяточка, родимка й рисочка на його обличчі стала рельєфною. І кожна розповідала свою історію. Джонні *почав розуміти*.

— Дайте мені ваш гаман,— мовив він.

— Мій... гаман? — Вейзак і Браун розгублено перезирнулись.

— Там лежить фотографія вашої матері, мені треба глянути на неї,— сказав Джонні.— *Будь ласка*.

— Як ви про це дізналися?

— *Будь ласка!*

Вейзак подивився йому в обличчя, а тоді повільно засунув руку під халат і видобув старий гаман, розбухлий і безформний.

— Звідки ви знаєте, що я ношу при собі материне фото? Її давно немає на світі, вона померла, коли нацисти окупували Варшаву.

Джонні вихопив у нього з руки гамана. Вейзак і Браун приголомшено дивились на нього. А Джонні розкрив гаман і, не спиняючись на прозорих кишеньках для фотографій, заглибився всередину; його пальці квапливо перебирали старі візитні картки, оплачені рахунки, погашений банківський чек, давнє запрошення

на якісь політичні збори. Нарешті він витяг невеличку аматорську фотографію, запресовану в пластик. На знімку була молода жінка з простим обличчям, забраними під хустку косами і осяйною юною усмішкою. Вона тримала за руку малого хлопчика. Поруч стояв чоловік у польській військовій формі.

Джонні затис фотографію між долонями й заплющив очі. Якусь хвилю було темно, але потім із темряви вихопився фургон... ні, не фургон, а катафалк. Запряжений кіньми катафалк. Ліхтарі були обгорнуті чорним крепом. Ну певно, що катафалк,— вони ж бо...

(гинули сотнями, та ні, тисячами, безсилі перед бронєю, вермахтом, кавалерія дев'ятнадцятого століття проти танків і кулеметів; вибухи, крик, конаючі солдати, кінь з вивернутими тельбухами й дико викоченими білками очей, а за ним перекинута гармата; і все ж таки вони посуваються, посувається й Вейзак, стоячи в стременах, і його шабля високо занесена під заливним дощем осені 1939 року; за ним тягнуться його солдати, грузнучи в болоті; гармата ворожого танка ловить його, засікає, бере в приціл, стріляє, і раптом нижня половина його тіла зникає, шабля вилітає з руки; а дорога веде на Варшаву, і нацистський вовк розгулює по Європі)

— Слухайте, треба це припинити,— сказав Браун. Голос його був далекий і стривожений.— Ви надто збуджуєтеся, Джонні.

Голоси долинали ген здалеку, через довгий коридор часу.

— Він увігнав себе в якийсь транс,— мовив Вейзак.

Як тут жарко. Він геть спітнів. Геть спітнів, бо...

(місто у вогні, тисячі людей тікають з нього; бруківкою вулицею, ревучи й вихляючи з боку в бік, їде вагозов, у кузові повно німецьких солдатів у схожих

на вугільні відерця касках, вони махають руками, і та молода жінка вже не всміхається, вона тікає разом з усіма, треба тікати, дитину відіслано в безпечне місце, і ось ваговоз вилітає на тротуар, збиває її крилом і кидає із зламаним стегном у вітрину годинникової крамниці, і всі годинники починають бити, бо настав час вибивати годину)

— Шоста година,— хрипко промовив Джонні. Очі його закотилися, так що стало видно опуклі білки.— Друге вересня тисяча дев'яцсот тридцять дев'ятого року, і скрізь кують зозулі.

— О боже, що це з ним? — прошепотів Вейзак.

Сестра відступила, бліда з переляку, і вперлася в консоль енцефалографа. Усі вони перелякані, бо в кімнаті чатує смерть. Вона завжди тут, у цій...

(лікарні; дух ефіру; всі кричать у цьому володінні смерті; Польщі немає, Польща впала під блискавичним ударом вермахту; зламане стегно; чоловік на сусідньому ліжку просить води, просить, просить, просить; вона згадує: «хлопчика врятовано»; якого хлопчика? вона не знає; якого хлопчика? як його звати? вона не пам'ятає, тільки оце)

— Хлопчика врятовано,— прохрипів Джонні.— Так... так...

— Треба це припинити,— знову сказав Браун.

— Що ви пропонуєте? — уривистим голосом запитав Вейзак.— Це зайшло надто далеко, і ми...

Голоси затихають. Їх поглинають хмари. Усе поглинають хмари. Європа у хмарах війни. Усе в хмарах, крім вершин, гірських вершин...

(Швейцарії. Вона у Швейцарії, і тепер її прізвище Боренц, її звать Йоганна Боренц, і чоловік її чи то інженер, чи то архітектор, одне слово, він будує мости; він будує їх у Швейцарії, а там козяче молоко, козячий сир; з'являється дитина; о-о-ой, які пологи! страшенно тяжкі пологи, і їй потрібні наркотики, морфій, цій

Йоганні Боренц, і все через стегно; зламане стегно, воно зрослося, загоїлось, але тепер прокинулося й криком кричить під тиском тазових кісток, які розсуваються, щоб пропустити дитину; одна дитина, друга, і третя, і четверта; вони з'являються не всі одразу, ні, це врожай багатьох років, і вони...)

— Діточки мої,— наспівно вимовив Джонні, вже зовсім не своїм, а наче жіночим голосом. Потім з уст його полинули незрозумілі слова якоїсь пісні.

— Що воно в бога...— почав був Браун.

— Польська, це ж польська! — вигукнув Вейзак. Очі його розширились, обличчя зблідло.— Він співає по-польському, колискову, о господи, що ж це з ним діється!..

Вейзак нахилився, так наче хотів разом із Джонні здолати відстань років, перескочити через них, так наче побачив...

(міст; атож, міст, це вже у Туреччині; потім це міст серед спеки Південно-Східної Азії, чи не в Лаосі? важко сказати, втратили там якогось чоловіка, якогось Ганса; потім міст у Вірджинії, міст через річку Раппаханок, і ще один, у Каліфорнії; тепер ми просимо громадянства і ходимо на курси англійської мови у невеличкій задушній кімнаті за поштовою конторою, де завжди пахне клеєм; минає 1963 рік, уже листопад, і коли до нас доходить звістка, що в Далласі вбито Кеннеді, ми плачемо, а коли малий хлопчик салютує біля батькової труни, вона думає: «хлопчика врятовано», і їй спадає на пам'ять якась пожежа, якась величезна пожежа і горе; якого хлопчика? вона силкується пригадати того хлопчика, і в неї починає боліти голова; а чоловік помирає, Гельмут Боренц помирає, і вона з дітьми живе в Кармелі, штат Каліфорнія, в будинку на... на... на... не бачу таблички з назвою вулиці, вона у мертвій зоні, так само як весловий човен і пікніковий стіл на лужку; у мертвій зоні, як і Варшава; діти ви-

ростають і одне по одному покидають матір, вона ходить на їхні випускні церемонії до школи, а стегно все болить; один загинув у В'єтнамі, з іншими все гаразд; ще один буде мости; її звать Йоганна Боренц, і самотніми ночами вона часто думає в цокітливій темряві: «хлопчика врятовано»)

Джонні звів очі на лікарів. У голові було якесь дивне відчуття. Оте ясне, живе світло над Вейзаком уже зникло. Джонні знову був самим собою, тільки почував себе знесиленим і його трохи нудило. Він мигцем поглянув на фотокартку в своїх руках і віддав її Вейзакові.

— Джонні,— озвався до нього Браун,— з вами все гаразд?

— Стомився,— пробурмотів Джонні.

— Ви можете розказати нам, що з вами було?

Джонні подивився на Вейзака.

— Ваша мати жива,— сказав він.

— Ні, Джонні. Вона померла багато років тому. Під час війни.

— Її збив німецький ваговоз, і вона влетіла у вітрину годинникової крамниці,— сказав Джонні.— Опри томніла в лікарні, але їй одібрало пам'ять. Посвідки про особу при ній не було, і взагалі ніяких документів. Вона прибрала собі ім'я Йоганна... і якесь прізвище, я його не вловив. Та коли закінчилася війна, вона виїхала до Швейцарії і одружилась із швейцарцем... здається, з інженером. Він працював на будівництві мостів, і звали його Гельмут Боренц. Отож і її прізвище після одруження було — і є — Йоганна Боренц.

Очі медсестри дедалі дужче круглішали. Обличчя доктора Брауна посуворішало — чи то він вважав, що Джонні всіх їх дурить, чи то просто був невдоволений цим порушенням чіткого плану досліджень. Тільки обличчя Вейзака залишалось замисленим і незворушним.

— Вона народила від Гельмута Боренца четверо

дітей,— провадив Джонні тим самим тихим, виснаженим голосом.— Робота кидала його по всьому світу. Якийсь час він жив у Туреччині. І десь у Південно-Східній Азії, у Лаосі чи, може, в Камбоджі. Потім приїхав сюди. Був у Вірджинії, в інших частинах країни, де саме, я не розібрав, і зрештою осів у Каліфорнії. Вони з Йоганною дістали американське громадянство. Потім Гельмут Боренц помер. Не стало й одного з їхніх дітей. Решта живі й здорові. Та іноді вона згадує про вас. І тоді думає: «Хлопчика врятовано». Але імені вашого не пам'ятає. А може, вважає, що нічого вже не повернути.

— У Каліфорнії? — замислено спитав Вейзак.

— Семе,— втрутився доктор Браун,— ви не повинні цьому потурати.

— Де в Каліфорнії, Джоне?

— В Кармелі. На узбережжі. От тільки не можу сказати, на якій вулиці. Не вловив назви. Вона в мертвій зоні. Як отой пікніковий стіл і човен. Але в Кармелі, у Каліфорнії. Йоганна Боренц. Вона ще не стара.

— Та ні, звісно, ще не стара,— промовив Сем Вейзак тим самим замисленим, відчуженим тоном.— Коли німці напали на Польщу, їй було всього двадцять чотири.

— Докторе Вейзак, я змушений наполягати,— різко сказав Браун.

Вейзак мовби отямився від глибокої задуми. Тоді озирнувся так, наче оце вперше побачив свого молодшого колегу.

— Та певно,— мовив він.— Ви маєте рацію. Досить із Джона цих запитань і відповідей... Хоч як на мене, то він повідав нам куди більше, ніж ми йому.

— Усе це дурниці,— відрубав Браун, і Джонні подумав: *«Він переляканий. Страшенно переляканий»*.

Вейзак усміхнувся до Брауна, потім до сестри. Вона дивилася на Джонні, як на тигра в благоденській клітці.

— Нікому про це не розказуйте, сестро. Ні старшій медсестрі, ні матері, ні братові, ні коханцеві, ні священику. Зрозуміли?

— Так, докторе,— озвалася сестра.

«Але вона однаково розкаже,— подумав Джонні й позирнув на Вейзака.— І він це знає».

2

Він проспав майже до четвертої години дня. Потім його повезли коридором до ліфта, спустили у неврологічне відділення і провели дальші дослідження. Джонні плакав. Скидалося на те, що він майже втратив контроль над своїми фізичними функціями, властивий дорослим людям. По дорозі назад він обпудився, і йому, наче маляті, поміняли білизну. Його зачлупнула перша (та далеко не остання) хвиля розпачу, потягла за собою, і йому захотілося вмерти. Разом з розпачем накопив жаль до себе, і Джонні подумав, як усе це несправедливо. Його спіткала доля Ріпа Ван Вінкла¹. Ходити він не міг. Його дівчина одружилася з іншим, мати стала релігійною фанатичкою. Він не бачив попереду мети, задля якої варто було б жити.

У палаті сестра спитала, чи не треба йому чогось. Якби чергувала Марі Мішо, Джонні попросив би води з льодом. Але вона пішла додому ще о третій.

— Ні,— сказав він і відвернувся до стіни. А трохи перегадом знову заснув.

Герой однойменної новели Вашингтона Ірвінга, що проспав двадцять років, а прокинувшись, опинився наче в іншому світі.

Розділ восьмий

1

Того вечора батько з матір'ю прийшли на цілу годину, і Віра залишила Джонні пачку брошурок.

— Ми пробудемо тут до кінця тижня,— сказав Герб,— а потім, якщо в тебе й далі все йтиме гаразд, на якийсь час повернемося в Паунел. Але щотижня приїздитимем на суботу й неділю.

— Я хочу залишитися з моїм хлопчиком,— голосно озвалась Віра.

— Краще тобі теж поїхати, мамо,— сказав Джонні. Розпач трохи розвіявся, але Джонні добре пам'ятав, як йому було вдень. Коли б мати завела тоді теревені про чудесне призначення, яке приготував для нього господь бог, Джонні навряд чи стримав би напад істеричного сміху.

— Я тобі потрібна, Джонні. Я повинна пояснити тобі...

— Найперше мені потрібно одужати,— сказав Джонні.— Ти поясниш мені все, що захочеш, коли я почну ходити. Гаразд?

Віра не відповіла. На її обличчі застиг майже сміховинно затятий вираз, а проте нічого смішного в їхньому становищі не було. Анічогісінько. *Хіба що хи-мерна примха долі, ото й тільки. Якби я проїхав тією дорогою на п'ять хвилин раніше чи пізніше, все могло б бути по-іншому. А тепер подумати лишень, як нас усіх довбануло. І вона вважає, що все це з волі божої. Мабуть, так і треба, бо інакше не довго й геть з глузду з'їхати.*

Щоб порушити ніякову мовчанку, Джонні спитав:

— То що, тату, Ніксона знов обрали? А хто був його суперником?

— Обрали,— відказав Герб.— А змагався з ним Макговерн.

— Хто?

— Макговерн. Сенатор від Південної Дакоти.

— А не Маскі?

— Ні. Але Ніксон уже не президент. Він пішов у відставку.

— *Що?*

— Він був облудник,— суворо промовила Віра.— Його здолала гординя, і господь бог відступився від нього.

— Ніксон пішов у відставку? — Джонні був приголомшений.— *Ніксон?*

— Мусив піти, а то б його погнали,— сказав Герб.— Уже готове було звинувачення у державному злочині.

Раптом Джонні збагнув, що в американському політичному житті відбулися великі й глибокі переміни,— найімовірніше, спричинені війною у В'єтнамі,— і що всі вони пройшли повз нього. Це вперше він по-справжньому відчув себе Ріпом Ван Вінклем. Якою ж мірою все змінилося? Він навіть не зважувався запитати. Потім його пронизала моторшна думка...

— Невже Агню... став президентом?

— Форд,— сказала Віра.— Добрий, порядний чоловік.

— *Генрі Форд*¹ — президент *Сполучених Штатів?!*

— Не Генрі,— сказала вона.— Джеррі².

Джонні пильно дивився то на матір, то на батька, майже впевнений, що все воно або сон, або якийсь не-сусвітний жарт.

— Агню теж пішов у відставку,— пояснила Віра. Губи її міцно стислись і аж побіліли.— Він був злодій. Узяв хабара просто в своєму кабінеті. Так усі кажуть.

¹ Великий американський промисловець-мультимільйонер, так званий «автомобільний король». Помер у 1947 р.

² Джеральд Форд — президент США в 1975—1977 рр.

— Він пішов не через хабар,— сказав Герб,— а через якусь брудну історію в своєму рідному Меріленді. Схоже на те, що він загруз у ній по самі вуха. Ніксон призначив віце-президентом Джеррі Форда. А в серпні минулого року й сам пішов у відставку, і його місце зайняв Форд. Цей зробив віце-президентом Нельсона Рокфеллера. Отакі в нас справи.

— Розлучений,— похмуро мовила Віра.— Господь ніколи не допустить, щоб він став президентом.

— А що ж накоїв Ніксон? — спитав Джонні.— Йй-богу, я не...— Він швидко позирнув на матір, яка враз насупилась.— Я хотів сказати, добре мені діло, коли дійшло до звинувачення в державному злочині...

— Не згадуй всує ім'я спасителя нашого, коли говориш про кодро безчесних політиканів,— промовила Віра.— Усе те спричинив Уотергейт.

— Уотергейт? Це що — операція у В'єтнамі? Щось таке?

— Готель «Уотергейт» у Вашингтоні,— пояснив Герб.— Якись кубинські емігранти пробралися в розміщену там штаб-квартиру демократичної партії, і їх застукали. Ніксон знав про це. І намагався затерти справу.

— Ти жартуєш? — нарешті здобувся на слово Джонні.

— Лишилися магнітофонні записи,— докинула Віра.— І отой Джон Дін¹. Не більш як пацюк, що тікав з приреченого корабля, так я вважаю. Звичайна річ.

— Тату, ти можеш усе це мені пояснити?

— Спробую,— сказав Герб.— Але не думаю, що всю цю історію розкрито до кінця, навіть тепер. Я принесу тобі книжки. Про Уотергейт написано вже міль-

¹ Радник президента Ніксона, замішаний в уотергейтському скандалі.

йон книжок, і, мабуть, поки все остаточно з'ясується, буде написано ще стільки ж. Так от, улітку тисяча дев'ятсот сімдесят другого року, незадовго до виборів...

2

Було пів на одинадцяту, батьки вже пішли. У палаті світив тільки нічник. Джонні не міг заснути. Від усього, що він почув, брала тривога й паморочилось у голові. За такий короткий час світ змінився куди істотніше, ніж можна було припустити. Джонні почував себе геть відсталим від поступу й ритму життя.

Ціни на бензин, як сказав йому батько, підскочили мало не вдвоє. На той час, як він попав у катастрофу, галон¹ бензину було вільно купити за тридцять чи тридцять п'ять центів. Тепер він коштує п'ятдесят чотири центи, і часом перед бензоколонками виникають черги. По всій країні обмежено швидкість руху до п'ятдесяти п'яти миль на годину, і водії далеких вантажних рейсів мало не збунтувалися.

Та все це дрібниці. Головне — закінчилась війна у В'єтнамі. Країна зрештою пішла комуністичним шляхом. Герб сказав, це сталося саме тоді, як у Джонні з'явилися перші ознаки пробудження від коми.

Президент Сполучених Штатів відвідав червоний Китай. Не Форд, а ще Ніксон. Поїхав туди незадовго до своєї відставки. *Ніксон*, хто б міг подумати. Давній борець із кривою. Якби про це сказав йому не батько, Джонні нізащо б не повірив.

Надто багато було новин, і це його лякало. Раптом йому захотілося більш нічого не знати, щоб не схибнутись остаточно. Ота ручка в доктора Брауна, фломастер... а скільки ще таких нових речей з'явилось?

¹ 4,54 літра.

Сотні всіляких дрібничок, і кожна знов і знов нагадуватиме йому: ти втратив добрячий шмат свого життя, майже шість відсотків, якщо вірити статистиці. Ти відстав від часу. Залишився в минулому.

— Джоне! — тихо покликав хтось.— Джоне, ви не спите?

Він обернувся. У дверях вимальовувалась невиразна постать. Присадкуватий, трохи зсутулений чоловік. То був Вейзак.

— Ні, не сплю.

— Так я й думав. Можна зайти?

— Прошу, заходьте.

Цього вечора Вейзак мав старіший вигляд. Він сів біля ліжка Джонні.

— Я зателефонував туди,— сказав він.— Викликав довідкову в Кармелі, Каліфорнія. Попросив телефон місіс Йоганни Боренц. Як гадаєте, дали мені її номер?

— Хіба що він не зареєстрований або вона взагалі не має телефону.

— Вона має телефон. Мені дали номер.

— Еге ж,— мовив Джонні. Усе це цікавило його тільки із симпатії до Вейзака, не більше. Йому не потрібні були докази існування Йоганни Боренц, він це знав напевне, так само як і те, що він не лівша.

— Я довго сидів і думав,— провадив Вейзак.— Я сказав вам, що моя мати померла, та насправді то було лише припущення. Батько мій загинув під час оборони Варшави. А мати просто пропала безвісти, так? Цілком логічно було вважати, що й вона загинула при обстрілі... в окупованому місті... ви ж розумієте. Вона пропала безвісти, отож моє припущення логічне. Щодо амнезії... як невролог можу вам сказати, що така тривала загальна втрата пам'яті — явище дуже й дуже рідкісне. Чи не рідкісніше за справжню шизофренію. Я ніколи не чув, щоб десь колись було зафіксовано випадок амнезії тривалістю тридцять п'ять років.

— Амнезія в неї давно минула,— сказав Джонні.— Гадаю, вона просто сама вирішила геть забути все, що тоді було. Коли до неї повернулася пам'ять, вона знову вийшла заміж і народила двоє... чи то троє дітей. Можливо, спогади викликали б у неї почуття провини. Але про вас вона часом думає: «Хлопчика врятовано»... То ви подзвонили їй?

— Так,— відповів Вейзак.— Через прямий автоматичний зв'язок. Ви знаєте, що тепер можна й так?.. Атож. Дуже зручно. Набираєш одиницю, код, номер. Одинадцять цифр — і можеш з'єднатися з будь-яким місцем країни. Дивовижна річ. Навіть якимось не по собі стає... Трубку взяв хлопець... ні, юнак... і я спитав, чи вдома місіс Боренц. А тоді почув, як він покликав: «Маммо, це тобі». Грюкнула трубка, яку поклали на стіл, чи на полицку, чи на що там ще. Я був у Бангорі, в штаті Мен, менш як за сорок миль від Атлантичного океану, і почув, як поклали на стіл телефонну трубку в місті на Тихоокеанському узбережжі. Моє серце... воно так гупало, що я аж злякався. Чекання здалося мені дуже довгим. Нарешті вона взяла трубку й сказала: «Алло, я слухаю».

— А ви що? Дали собі раду?

— Ні. Я, як ви кажете, не дав собі ради,— відказав Вейзак і криво посміхнувся.— Я поклав трубку. І мені захотілось випити чогось міцного, але такого в домі не знайшлося.

— Ви певні, що то була вона?

— Джоне, це ж наївне запитання! У тридцять дев'ятому мені було вісім років. Відтоді я не чув матиного голосу. Тоді вона говорила тільки по-польському. Тепер я говорю тільки по-англійському... Я майже забув свою рідну мову, хоч як це соромно. То як я можу бути в чомусь певен?

— Еге ж. А все-таки ви певні?

Вейзак повільно провів долонею по чолу.

— Так,— мовив він.— То була вона. Моя мати.

— Але ви не змогли до неї озватися?

— А навіщо? — спитав Вейзак майже сердито.— Її життя — це її життя, хіба ні? Ви ж самі казали: хлопчика врятовано. То невже я маю збурити душу жінці, яка хоче дожити віку спокійно? Невже маю назавжди вивести її з душевної рівноваги? Оте почуття провини, про яке ви казали... навіщо пробуджувати його? Чи навіть тільки ризикувати цим?

— Не знаю,— відказав Джонні.

То були непрості запитання, і відповіді на них він не мав, проте розумів: ставлячи їх, Вейзак намагався якось виправдати себе. Але Джонні не знав, як відповісти на ті запитання.

— Хлопчик урятований, жінка врятована й живе собі в Кармелі. Але між ними — ціла країна, тож полишмо все так, як воно є. А от як щодо вас, Джоне? Що будемо робити з вами?

— Я не розумію, про що це ви.

— Тоді поясню вам, гаразд? Доктор Браун сердиться. Сердиться на мене, сердиться на вас, та, мабуть, і на самого себе: він же мало не повірив у те, що все своє життя вважав цілковитою нісенітницею. Сестра, яка при цьому була, звісно ж, не мовчатиме. Сьогодні в ліжку вона розкаже про все чоловікові, і, може, тим воно й скінчиться, але нема певності, що її чоловік не переповість цього вранці своєму шефові, отож цілком може бути, що завтра до вечора про це пронюхають газети. «Хворий виходить із коми з другим зором».

— Другий зір,— проказав Джонні.— Це так воно зветься?

— Не знаю, що воно таке, справді не знаю. Чи ви екстрасенс? Чи ясновидець? Усе це розхожі слова, які нічого не пояснюють, анічогісінько. Ось ви сказали одній з медсестер, що очна операція в її сина дасть позитивні наслідки...

— Марі,— тихо мовив Джонні. І ледь помітно всміхнувся. Марі йому подобалась.

— ...і про це вже знає вся лікарня. Ви прозираєте майбутнє? Може, це і є другий зір? Не знаю. Ви по-тримали в руках фотографію моєї матері й змогли сказати, де вона тепер живе. То ви знаєте, де шукати загублені речі й зниклих людей? Чи не в цьому полягає другий зір? Не знаю. А думки ви вмієте читати? А впливати на предмети фізичного світу? А зцілювати хворих накладанням рук? Усе це дехто називає телепатією. І всі ці явища пов'язані з поняттям «другого зору». Ось із них і сміється доктор Браун. Та ні, не сміється — глумиться.

— А ви ні?

— Я згадую про Едгара Кейса. І про Пітера Гуркоса. Якось я спробував розповісти докторові Брауну про Гуркоса, то він почав глузувати. Він не хоче про це говорити і знати про це не хоче.

Джонні промовчав.

— Отже... що будемо з вами робити?

— А треба щось робити?

— Мабуть, так,— відказав Вейзак. І підвівся.— Я вже піду, а ви добре про все подумайте. І, зокрема, ось про що: є речі, яких краще не помічати, і є речі, що їх краще втратити, ніж знайти.

Він побажав Джонні на добраніч і тихо вийшов. Джонні страшенно стомився, проте сон ще довго не приходив до нього.

Розділ дев'ятий

1

Першу операцію призначили на 28 травня. Вейзак і Браун докладно пояснили Джонні, як усе буде. Йому зроблять місцеве знеболювання, бо вдаватися до за-

гального наркозу ризиковано — так вважали обидва лікарі. Цього разу йому прооперують коліна й щиколотки. Видовжать його питомі зв'язки, що скоротилися за час коматозного сну, з допомогою пластикових волокон. Цей пластик застосовують і в серцевій хірургії при вживленні штучних клапанів. Головна проблема не так у тому, як зреагує його організм на ті штучні сухожилки, сказав Браун, як у тому, чи зможуть його ноги адаптуватися до такого втручання. Якщо операція на колінах і щиколотках дасть добрі наслідки, передбачено зробити ще три подібні операції: одну на довгих сухожилках стегон, другу на ліктях і, можливо, третю на шиї, — адже він ледь може повернути голову. Всі операції робитиме Реймонд Руопп, що перший опрацював цей метод. Він спеціально прилетить із Сан-Франціско.

— Навіщо я здався тому Руоппу, коли він така *суперзірка*? — спитав Джонні. Це слово — суперзірка — він почув від Марі. Вона назвала так лисуватого, в окулярах співака з немилозвучним ім'ям Елтон Джон.

— Ви недооцінюєте себе, адже ви теж свого роду суперзірка, — відповів Браун. — У всіх Сполучених Штатах набереться хіба що жменька людей, які вийшли з такої тривалої коми. І з цих небагатьох випадків ваше одужання при всіх супутніх ушкодженнях мозку — найрадикальніше і найзадовільніше.

Сем Вейзак не став шукати манівців.

— Ви піддослідна свинка, зрозуміло?

— Як це?

— А так... Погляньте, будь ласка, на світло. — Він скерував промінь у зіницю лівого ока Джонні. — Ви знаєте, що з допомогою цієї штуки я можу побачити навіть ваш зоровий нерв? Атож. Очі — не тільки вікна душі. Вони є також одним з найважливіших показників діяльності мозку.

— Піддослідна свинка...— похмуро проказав Джонні, невідривно дивлячись у різкий промінь світла.

— Еге ж.— Вейзак вимкнув світло.— І нема чого так себе жаліти. Чимало хірургічних методів, що застосовуватимуться людям на користь,— а деякі вже й тепер застосовуються,— було вдосконалено у в'єтнамській війні. Там піддослідних свинок у госпіталах не бракувало, правда ж? А Руопп зацікавився вами тому, що ви єдиний у своєму роді. Ось маємо пацієнта, що проспав чотири з половиною роки. Чи зможемо ми повернути йому здатність ходити? Цікава проблема. Він уже бачить статтю, яку напише для «Новоанглійського вісника медицини». Наперед тішиться нею, мов дитина новою іграшкою, яку сподівається знайти під різдвяною ялинкою. А вас він і не бачить, вас, стражденного Джонні Сміта, що мусить тягтись до кнопки й дзвонити сестрі щоразу, як йому засвербить спина і її конче треба почухати. Та це й добре. Рука не здригнеться... Усміхніться, Джонні. Той Руопп — чи не найкращий хірург у Північній Америці, хоч на вигляд він скидається на банківського службовця.

Та Джонні не хотілось усміхатися.

Він сумлінно прочитав усі ті брошури, що їх залишила йому Віра. Вони ще дужче пригнітили його, і він укотре вже відчув тривогу за матір — чи не потьмарився їй розум. Одна з брошурок, що її написав якийсь Салем Кірбан, вразила його мало не язичницьким замилуванням, з яким було змальовано кривавий апокаліпсис і розверзте пекло, де смажились на рожнах грішники. В іншій жахали моторошні картини пришествя Антихриста. Решта являли собою похмуру мішанину дурниць, породжених хворою уявою: Христос, що живе в надрах Південного полюсу; послані богом летючі тарілки; Нью-Йорк — це не що інше, як Содом, а Лос-Анджелес — Гоморра. Йшлося там і про вигнання з людини диявола, про відьомство, про безліч інших

речей, бачених і небачених. Джонні марно намагався пов'язати ті брошурки з образом побожної, але цілком земної жінки, якою знав матір до своєї коми.

Через три дні після випадку з фотографією матері Вейзака на порозі палати з'явився худий чорнявий молодик — репортер бангорської «Дейлі ньюс», на ім'я Девід Брайт,— і попросив невеличке інтерв'ю.

— А ви питали дозволу в лікарів? — поцікавився Джонні.

Брайт осміхнувся.

— Звісно, що ні.

— Гарзд,— сказав Джонні.— В такому разі я буду радий з вами побалакати.

— Отакі люди мені до душі,— мовив Брайт. Тоді ввійшов до палати й сів.

Перші запитання були про катастрофу, про думки й почуття Джонні після коми, коли він виявив, що майже п'ять років його життя сплило марно. Джонні відповідав чесно й відверто. Потім Брайт сказав, що, як йому стало відомо «з одного джерела», Джонні набув після катастрофи щось ніби шосте чуття.

— Ви хочете спитати, чи я не екстрасенс?

Брайт усміхнувся й знизав плечима.

— Для початку досить буде й цього.

Джонні уже встиг добре обміркувати й зважити те, що сказав йому Вейзак. І чим більше думав, тим певніше йому здавалося, що Вейзак учинив цілком слушно, коли поклав телефонну трубку, не озвавшись до матері й словом. Подумки Джонні порівнював цю ситуацію з оповіданням В. В. Джекобса «Мавп'яча лапа». Там мавп'яча лапа могла виконати три бажання, але ціна, якою доводилося платити за кожне з них, була страхотлива. Старому подружжю забажалося мати сто фунтів стерлінгів, і воно втратило сина, що загинув в аварії на заводі, а відшкодування, яке вони отримали за нього, якраз і становило ті сто фунтів. Тоді мати

побажала, щоб їй повернули сина,— і він повернувся; але перш ніж вона відчинила двері й побачила, яке жахіття викликала з домовини, старий батько загадав останнє бажання й відіслав мерця назад. Як сказав Вейзак, мабуть, справді є речі, що їх краще втратити, ніж знайти.

— Ні,— відповів Джонні.— Я не більш екстрасенс, ніж ви.

— З того, що мені відомо, ви...

— Ні, це неправда.

Брайт трохи зачіпливо посміхнувся,— як видно, міркуючи, чи варто наполягати далі,— потім перегорнув сторінку записника. І почав розпитувати Джонні про його наміри на майбутнє, про те, як він уявляє собі повернення до нормального життя, і на ці запитання Джонні також відповідав по змозі чесно.

— То що ж ви думаєте робити, коли вийдете з лікарні? — спитав Брайт, згортаючи записник.

— Я ще не замислювався над цим по-справжньому. Поки що намагаюся звикнути до думки про те, що Джеральд Форд — президент.

Брайт засміявся.

— Не ви один, друже.

— Мабуть, повернуся до вчителювання. Оце й усе, що я можу сказати. Але сьогодні до цього ще надто далеко, щоб укладати якісь плани.

Брайт подякував за інтерв'ю і пішов. Стаття з'явилася в газеті через два дні, якраз напередодні операції. Вона була надрукована внизу першої сторінки під заголовком: «*Джон Сміт, сучасний Pin Van Вінкл: перед довгою дорогою назад*». Там-таки вмістили й три фотографії: знімок Джонні із щорічника Клівз-Мілзької школи (зроблений усього за тиждень перед катастрофою), фото Джонні на лікарняному ліжку, змарнілого й наче покаліченого, із зігнутими ліктями й коліньми; між цими двома було зображення майже

геть розтросшеного таксі, що лежало на боці, наче здохлий собака. У своїй статті Брайт ані словом не згадав про шосте чуття, прозирання майбутнього чи інші надприродні здібності.

— Як вам пощастило відвернути його від теми екстрасенсів? — спитав Вейзак у Джонні того вечора.

Джонні стенив плечима.

— Він начебто непоганий хлопець. Може, не захотів штрикати мене ще й цим.

— Може, й так, — сказав Вейзак. — Але він не забуде. Якщо добрий репортер, то не забуде, а він, як я зрозумів, репортер добрий.

— З чого ви зрозуміли?

— Та розпитав декого.

— Задля мого добра?

— Усі ми робимо що можемо, его ж? Хвилюєтесь перед завтрашньою операцією, Джонні?

— Ні, не те що хвилююся. Точніше буде сказати — трохи боюся.

— Ну певне. І я б боявся.

— Ви там будете?

— Так, на спостережній галереї. Нагорі. Ви мене не вирізните серед інших зелених халатів, але я там буду.

— Начепіть щось, — сказав Джонні, — і я знатиму, що то ви.

Вейзак поглянув на нього й усміхнувся.

— Гаразд. Я пришпилю до халата свій наручний годинник.

— От і добре, — сказав Джонні. — А доктор Браун? Він теж буде?

— Доктор Браун у Вашингтоні. Завтра він доповідатиме про вас в Американському неврологічному товаристві. Я прочитав його повідомлення. Викладено все добре. Хіба що трохи перебільшено.

— А вас не запросили?

Вейзак здвигнув плечима.

— Я не люблю літаків. Теж трохи боюся.

— Чи, може, просто воліли бути завтра тут?

Вейзак ухильно всміхнувся, розвів руками, але нічого не сказав.

— Він не дуже мене полюбляє, правда ж? — спитав Джонні.— Доктор Браун.

— Ні, не дуже,— сказав Вейзак.— Він вважає, що ви нас морочите. Витинаєте штуки з якоюсь своєю метою. Може, щоб привернути до себе увагу абощо. Не судіть його надто суворо, Джоне. У нього такий склад розуму, що він просто не може думати інакше. І коли вже якось ставитися до Джіма, то хіба що із жалем. Він чудовий фахівець і далеко піде. Йому вже тепер пропонують кращу роботу, тож невдовзі він збереться й подасться геть із цих холодних північних лісів, і в Бангорі його більш не побачать. Він поїде до Х'юстона, чи на Гавайї, чи, може, навіть у Париж. Але він надивовижу обмежений. Підходить до людського мозку як механік. Розітнув його на частки своїм скальпелем і не знайшов душі. Отже, ніякої душі не існує. Як оті російські космонавти, що облетіли навколо Землі й ніде не побачили бога. Це емпіричний погляд механіка, а механік — усього лише школяр там, де йдеться про вищу нервову діяльність. Тільки ви ніколи не кажіть йому про ці мої слова.

— Не скажу.

— А тепер вам треба відпочити. Завтра буде нелегкий день.

2

Славнозвісного доктора Руоппа під час операції Джонні так і не побачив — йому було видно лише рогові окуляри з грубими скельцями та велику жирову гулю в лівому кутику чола. Решту докторової особи приховували шапочка, маска, халат і рукавички.

Перед операцією Джонні зробили два уколи — ди-медрол і атропін,— і, коли його привезли до операцій-ної, він почував себе легким, як повітряний змій. До нього підійшла лікарка-анестезіолог з таким велизеч-ним шприцом новокаїну, якого Джонні ще зроду не бачив. Він зрозумів, що буде боляче, і не помилився. Лікарка ввела голку між L4 і L5 — четвертим і п'ятим спинними хребцями,— досить високо, щоб не зачепи-ти *cauda equina*¹, цей пучок нервів в основі хребта, що й справді трохи скидається на кінський хвіст.

Джонні лежав на животі й кусав руку, щоб не закри-чати.

Минула, як йому здалося, вічність, поки біль почав усухати, змінюючись глухим відчуттям тиску. Всю нижню половину тіла наче геть одібрало.

Над ним схилилася голова доктора Руоппа. «Зеле-ний бандит,— подумав Джонні.— Джесс Джеймс у рогових окулярах. Гаманець або життя!»

— Як ви себе почуваете, містере Сміт? — спитав Руопп.

— Добре. Але волів би більше так себе не почувати.

— Можете почитати журнали, коли хочете. Чи спо-стерігати операцію в отому дзеркалі, якщо вас це не страхатиме.

— Гаразд.

— Сестро, який там у нас кров'яний тиск?

— Сто двадцять на сімдесят шість, докторе.

— Чудово. То що, колеги, починаймо?

— Тільки не відбатуйте мені стручка,— кволо про-мовив Джонні і здивувався, почувши у відповідь щирий сміх. Обтягнута тонкою гумовою рукавичкою рука хі-рурга поплескала його по плечу під простиралом.

Джонні дивився, як Руопп узяв скальпель і зник за зеленою запоною, що звисала з металевого обруча над

¹ Кінський хвіст (латин.).

операційним столом. Дзеркало було опукле, і Джонні бачив усе трохи викривлено, проте загалом досить добре.

— Так-так,— приказував Руопп.— Так, от-от-от... оце нам і треба... те-те-те... добре... сестро, затискач, будь ласка, ну ж бо, прокиньтєся, бога ради... та-а-к... а тепер, мабуть, дайте мені оте... ні, заберіть... не давайте що я кажу, давайте що треба... так, добре. Жилки, будь ласка.

Сестра подала йому щипцями щось ніби жмуток сплутаних тонких дротинок. Руопп просто в повітрі обережно витягав пінцетом по одній жилці.

«Наче спагетті їсть,— подумав Джонні.— А підлива, ти глянь, яка...» На цю думку йому стало млосно, і він одвів погляд. Нагорі, на галереї, сиділи інші бандити й дивилися вниз на нього. Очі їхні здавалися тьмяними, безжальними й моторошними. Потім Джонні вгледів Вейзака — той сидів третій праворуч, з акуратно пришпиленим до халата годинником.

Джонні кивнув йому головою.

Вейзак кивнув у відповідь.

Від цього трохи полегло.

3

Руопп наклав останні шви між колінами й литками, і Джонні перевернули. Операція тривала. Анестезіолог спитала, як він себе почуває. Джонні відповів: досить добре як на такі обставини. Вона спитала, чи не хоче він послухати магнітофонні записи, Джонні сказав, що це було б чудово. За хвилю в операційній залунав чистий, дзвінкий голос Джоан Баез. Руопп і далі робив своє діло. Джонні відчув сонноту й задрімав. Коли він прокинувся, операція все ще тривала. Вейзак так само сидів на галереї. Джонні звів руку, даючи знати, що бачить його, і Вейзак знову кивнув головою.

Ще за годину було по всьому. Його відвезли до після-операційної палати, де незнайома сестра почала без упину запитувати його, скількох пальців у нього на ногах вона торкається. Через деякий час Джонні зміг відповісти правильно.

Зайшов Руопп; тепер його бандитська маска теліпалася збоку.

— Все гаразд? — спитав він.

— Так.

— Операція минула цілком успішно, — сказав Руопп. — Я сподіваюся, все буде добре.

— Я радий.

— Вам буде боляче, — провадив Руопп. — Можливо, буде й дуже боляче. Та й далші лікувальні процедури попервах завдаватимуть страшного болю. Треба терпіти.

— Треба терпіти... — пробурмотів Джонні.

— Ну, будьте, — мовив Руопп і пішов. Мабуть, подумав Джонні, щоб устигнути завидна пограти в гольф у місцевому клубі.

5

Буде й дуже боляче.

На дев'яту годину вечора останні рештки місцевого наркозу звітрились, і Джонні мало не конав з болю. Йому заборонили совати ногами без допомоги двох медсестер. Відчуття було таке, ніби на коліна йому наділи манжети, втикані зсередини цвяхами, а потім безжально затягли їх до відпору. Час ледь посувався, повз наче равлик. Джонні зводив очі на годинник з певністю, що минула добра година, відколи він поглянув на циферблат востаннє, та виявлялося, що це було

всього чотири хвилини тому. Він не мав сумніву, що й хвилини більше не витримає, проте спливала хвилина — і він починав думати, що наступної не знесе вже напевне.

Усі ті незліченні хвилини попереду уявились йому монетами, що поволі зсуваються по довжелезному жолобу грального автомата, миль із п'ять завдовжки, і на нього важкою хвилею накотила така чорна туга, якої він ще ніколи не звідував,— накотила й потягла за собою в безодню. Всі вони тут заповзялися замучити його до смерті. Операції на ліктях, стегнах, шиї. Лікувальні процедури. Милиці, крісла на колесах, ціпки...

Вам буде боляче... Треба терпіти.

«Ні, терпіть уже ви самі! — подумав Джонні.— А мені дайте спокій. Не підступайте більш до мене зі своїми різницькими ножами. Коли воно отаке, це ваше лікування, мені його не треба».

Безуговний, нестерпний біль, що, здається, шматує його тіло.

Щось гаряче потекло йому по животі.

Він обпудився.

Джонні відвернув обличчя до стіни й заплакав.

6

Через десять днів після першої операції і за два тижні до того, як мала відбутися наступна, Джонні читав книжку — «Все президентське військо» Вудворда та Бернстайна,— а тоді підвів очі й побачив на порозі палати Сейру, що стояла й нерішуче дивилася на нього.

— Сейро,— мовив він.— Невже це ти?

Вона уривисто зітхнула.

— Так. Це я, Джонні.

Він відклав книжку й поглянув на Сейру. Вона була в гарній ясно-зеленій полотняній сукні й тримала перед собою, наче щит, невелику коричневу сумочку із застібкою. Коси вона тепер зачісувала на проділ, і це їй дуже личило. Та Джонні відчув гострий і болісний укол ревності: цікаво, це вона сама придумала чи отой чоловік, з яким вона живе і спить? Вигляд вона мала чудовий.

— Заходь,— сказав він.— Заходь, сідай.

Вона перейшла палату, і раптом Джонні побачив себе її очима — худючого, трохи скособоченого в кріслі біля вікна, з ногами, простягнутими на подушечці, в капцях і дешевенькому лікарняному халаті.

— Як бачиш, я вбрався у смокінг,— мовив він.

— У тебе добрий вигляд.

Сейра поцілувала його в щоку, і в його пам'яті, наче швидко тасовані карти, саянули десятки спогадів. Вона сіла в крісло напроти, схрестила ноги і обсмикнула на колінах поділ сукні.

Вони дивились одне на одного й мовчали. Джонні бачив, що Сейра дуже знервована. Якби хтось підійшов ззаду й торкнув її за плече, вона б, певно, аж підскочила.

— Я не знала, чи варто приходити,— озвалася вона,— але мені хотілося цього.

— Я радий, що ти прийшла.

«Ми наче незнайомі люди в автобусі,— похмуро подумав він.— Невже нам нема чого сказати одне одному?»

— Ну, то як ти тут? — спитала Сейра.

Джонні всміхнувся.

— Я побував на війні. Хочеш побачити мої бойові шрами?

Він одгорнув з колін поли халата й показав синусоїдальні розрізи, що вже почали загоюватись. Проте були ще червоні й стягнуті швами.

— О боже, *що* це вони з тобою роблять?

— Пробують знов стулити до купи Товстуна-Коротуна, що впав зі стіни,— відказав Джонні.— Вся королівська кіннота, вся королівська піхота і вся королівська медицина. Отож, мабуть...— І тут він замовк, бо побачив, що Сейра плаче.

— Не треба так говорити, Джонні,— промовила вона крізь сльози.— Прошу тебе, не говори так.

— Пробач. Це ж просто... Я невдало пожартував.

Чи так? Чи він справді хотів відбутися жартом, чи то була спроба сказати: *«Дякую, що прийшла мене навідати, вони тут рижуть мене на шматки?»*

— Як ти можеш? Невже можна цим жартувати? — Вона дістала із сумочки паперовий носовичок і втира-ла ним очі.

— Не дуже часто. Мабуть, це тому, що побачив тебе... Захисна реакція, Сейро.

— Вони тебе звідси випустять?

— Можливо, зрештою випустять. Тут, як колись у давнину, треба пройти крізь томагавки. Читала про це в книжках? Якщо залишуся живий після того, як кожний індіанець із племені вдарить мене томагавком, відпустять на волю.

— Цього літа?

— Ні-ні... не думаю.

— Пробачити собі не можу, що все це сталося,— промовила Сейра так тихо, що Джонні ледве почув її.— Думаю, думаю... як могло б бути... ночами не сплю. Коли б я не з'їла ту клятву сосиску... коли б ти не поїхав, а зостався в мене...— Вона похитала головою і подивилася на Джонні почервонілими від сліз очима.— Здається, іноді не буває ніяких шансів.

Джонні всміхнувся:

— Два нулі. Свій номерочок. Гей, а ти пам'ятаєш? Я ж таки вправ те колесо, Сейро!

— Авжеж. І виграв п'ятсот із чимось доларів.

Джонні дивився на неї, усе ще всміхаючись, але тепер усмішка його була збентежена, майже вражена.

— А хочеш, скажу тобі одну кумедну річ? Мої лікарі вважають: можливо, я вижив тільки тому, що колись у дитинстві уже мав травму голови. Та я нічого такого не можу пригадати, і батько з матір'ю не пригадують. Одначе щоразу, як я про це думаю, в пам'яті мені зринає оте Колесо Фортуни... і ще якийсь дух, наче палена гума.

— Може, ти вже попадав в автомобільну катастрофу...— невпевнено припустила Сейра.

— Та ні, навряд. Але схоже, що те колесо було мені як застереження... а я на нього не зважив.

Сейра трохи посунулась у кріслі й ніяково сказала:

— Не треба, Джонні.

Він знизав плечима.

— Чи, може, я просто зужив за один вечір своє щастя на чотири роки наперед... Але ти поглянь, Сейро.— Обережно, болісно він зняв одну ногу з подушечки, зігнув її в коліні під прямим кутом, а тоді знову випростав і поклав на подушечку.— Можливо, вони таки стулять до купи Товстуна-Коротуна. Коли я опритомнів, я такого не міг, і випростати отак ноги теж не міг.

— Зате ти можеш *мислити*, Джонні,— сказала Сейра.— Ти можеш *говорити*. Ми ж усі думали... ну, ти знаєш...

— Еге ж. Джонні-овоч...

Між ними запала мовчанка, важка й ніякова. Нарешті Джонні з силуваною жвавістю порушив її.

— А ти як живеш?

— Ну... Вийшла заміж. Мабуть, ти знаєш.

— Батько мені сказав.

— Чоловік у мене дуже добрий,— провадила Сейра. І раптом випалила одним духом: — Я не могла чекати, Джонні. І тут я теж винна. Лікарі сказали, що ти ніколи не повернешся до життя, і ти все віддалявся,

віддалявся, аж поки... аж поки просто зник з очей. Та навіть коли б я знала...— Вона звела на нього очі, і на обличчі її з'явився такий вираз, наче вона мусила від чогось боронитися.— Навіть коли б я знала, Джонні, то, мабуть, однаково не змогла б стільки чекати. Чотири з половиною роки — це чималий час.

— Еге ж,— погодився Джонні,— це з біса чималий час. А хочеш почути щось несусвітнє? Я сказав, щоб мені принесли журнали з новинами за ці чотири роки, і став дивитися, хто помер. Трумен. Дженіс Джоплін. Джимі Гендрікс... Боже, як згадаю його «Багрянний туман», то аж не вірю... Ден Блоккер. І ми з тобою. Ми просто зникли.

— Мені так боляче про це думати,— промовила Сейра майже пошепки.— Я така винна... Але я люблю свого чоловіка, Джонні. Дуже люблю.

— От і добре, це головне.

— Його звуть Уолт Хезліт, він...

— Знаєш, я б краще послухав про твого малого,— спинив її Джонні.— Ти не ображаєшся?

— О, він чудо,— сказала Сейра, всміхаючись.— Йому вже сім місяців. Його ім'я Денніс, але ми кажемо просто Денні. Так назвали його на честь діда по батькові.

— Привези його коли-небудь. Я хотів би на нього подивитися.

— Привезу,— пообіцяла вона, і вони силувано всмінулись одне до одного, добре розуміючи, що цього ніколи не буде.— Джонні, може, тобі чогось треба?

Тільки тебе, серденько. І повернути останні чотири з половиною роки.

— Ні,— відказав він.— Ти й досі вчителюєш?

— Досі вчителюю, поки що,— підтвердила вона.

— І досі нюхаєш той клятий кокаїн?

— Ой, Джонні, ти не змінився. Все такий же на-смішний.

— Все такий же насмішник,— погодився він, і між ними з майже відчутним шурхотом знов упала важка завіса мовчанки.

— Можна мені приїхати ще?

— Ну звісно, Сейро,— відповів Джонні.— Це було б чудово.— Він завагався, бо не хотів, щоб їхня зустріч скінчилася так непевно, не хотів завдати болю ні їй, ні собі, якщо цього можна було уникнути. Тоді сказав: — Ти правильно вчинила, Сейро.

— Ти так вважаєш? — спитала вона, і в кутиках її уст затремтіла усмішка.— Мене ось що дивує. Все це здається таким жорстоким і... та чого там... і таким *несправедливим*. Я люблю свого чоловіка й свою дитину, і коли Уолт каже, що ми ще житимем у найкращому будинку в Бангорі, я вірю йому. Він каже, що одного дня виставить свою кандидатуру на місце Білла Коуена в конгресі, і я теж йому вірю. Каже, що колись президентом оберуть представника штату Мен, і я ладна повірити й цьому. Та ось я приходжу сюди й дивлюся на твої бідолашні ноги...— З очей її знов закапали сльози.— Вони мають такий вигляд, наче їх перепустили крізь м'ясорубку чи щось подібне, і ти такий *худий*...

— Ну-ну, Сейро, не треба.

— ...Ти такий худий, і все це здається *несправедливим* і жорстоким, і я *ненавиджу* його, *ненавиджу*, бо немає в цьому правди, аніскілочки немає.

— Мабуть, іноді ні в чому немає правди,— сказав Джонні.— Світ наш суворий. Іноді треба просто робити що можеш і жити за його законами. Іди й будь щаслива, Сейро. А якщо захочеш приїхати навідати мене, приїзди коли завгодно. Можеш привезти дошку для крибіджа¹.

Картярська гра із застосуванням спеціальної таблиці.

— Привезу,— мовила вона.— Ти пробач, що я плачу. Не дуже весело на це дивитись, еге?

— Все гаразд,— заспокоїв її Джонні й усміхнувся.— Тільки треба кінчати з кокаїном, голубонько. А то ніс відвалиться.

Сейра мляво засміялась.

— Усе той самий Джонні,— сказала вона. А тоді раптом нахилилася й поцілувала його в губи.— Ой Джонні, швидше одужуй.

Коли вона відступила, Джонні зосереджено подивився на неї.

— Що, Джонні?

— Ти не залишила її,— промовив він.— Ні, зовсім не залишила.

— Не залишила що? — Вона нахмурилась, не розуміючи.

— Свою обручку. Ти не залишила її в Монреалі.

Він поклав руку на чоло й почав терти пальцями шкіру над правою бровою. Долоня відкидала тінь, і Сейра, відчувши щось дуже схоже на забобонний страх, побачила, що половина його обличчя світла, а половина темна. Це враз нагадало їй про оту маску до Дня всіх святих, якою він так налякав її колись. Вона й Уолт провели медовий місяць у Монреалі, але звідки б знати про це Джонні? Хіба що Герб міг йому сказати. Атож, мабуть, так воно і є. Одначе про те, що вона загубила десь у готельному номері свою обручку, знали тільки вони з Уолтом. Більш ніхто про це не знав, бо перед тим, як вони вирушили додому, Уолт купив їй нову обручку. А їй було страшенно соромно, і вона нікому про це не розказала, навіть своїй матері.

— Звідки...

Джонні суворо нахмутив чоло, потім усміхнувся до неї. Його рука ковзнула вниз і лягла на другу руку, що залишалася на колінах.

— Вона була тобі завелика,— сказав він.— Ти па-

кувала речі, не пригадуєш, Сейро? Він пішов щось купити, а ти пакувала речі. Він пішов купити... купити... ні, не знаю. Це у мертвій зоні.

У мертвій зоні?

— Він пішов до готельної крамнички й накупив усякого дурного дріб'язку на сувеніри. Ну там реготунчиків і такого іншого. Але, Джонні, звідки ти знаєш, що я загубила об...

— Ти пакувала речі. Обручка була не того розміру, завелика на тебе. Ти збиралась дати їй якусь раду, коли повернешся додому. А тим часом... тим часом...— Чоло його знов почало зосереджено хмуритись, тоді враз проясніло. Він усміхнувся.— Ти підкладала всередину туалетний папір!

Тепер уже Сейру охопив справжній страх. Він повільно розтікався в неї по шлунку, мов холодна вода. Рука її потяглася до горла, а сама вона, як загіпнотизована, невідривно дивилася на Джонні. *Зараз у нього в очах такий самий вираз, такий самий холодний і дивний вираз, як того вечора, коли він вигравав на Колесі Фортуни. Що з тобою діється, Джонні? Хто ти такий?* Його голубі очі потемніли, стали майже фіолетові, і, здавалося, він тепер десь далеко. Сейрі захотілося втекти. І в самій палаті неначе потемніло, так ніби він у якийсь спосіб розітнув матерію реальності, розірвав сполучні ланки між минулим і теперішнім.

— Вона зісковзнула в тебе з пальця,— сказав Джонні.— Ти вклала його бритвене приладдя в бічну кишеню валізи, і обручка зісковзнула туди. Похопилася ти лише згодом, от і подумала, що вона десь у номері.— Він засміявся, і то був якийсь тонкий, деренчливий, уривчастий звук, зовсім не схожий на звичайний сміх Джонні; і якийсь холодний... холодний...— Пригадуєш, ви з ним перевернули там усе догори дном. А обручка була у валізі. Вона й досі лежить у тій біч-

ній кишені. Весь цей час лежить. Піднімися на горище, Сейро, і подивись. Ти її знайдеш.

У коридорі за дверима хтось упустив склянку з водою чи щось таке і лайнувся з досади, коли вона брязнула об підлогу. Джонні обернувся на той звук, і очі його проясніли. Він поглянув на Сейру, побачив її застигле обличчя й розширені очі і стурбовано нахмурився.

— Що таке, Сейро? Я щось не те сказав?

— Звідки ти дізнався? — прошепотіла вона.— Як ти можеш відати про такі речі?

— Не знаю,— відказав він.— Сейро, пробач, коли я...

— Джонні, мені треба їхати, я залишила Денні в надомної няньки.

— Гаразд, Сейро. Пробач, що я тебе засмутив.

— Як ти міг дізнатися про мою обручку, Джонні? Він тільки головою похитав.

7

Вона вже спустилася на перший поверх і простувала коридором до виходу, коли раптом відчула якусь дивну млість у животі. Жіночий туалет вона знайшла саме вчасно. Вскочила в одну з кабін, зачинила за собою двері, і її шалено вивернуло. Вона звела дух і стояла, заплющивши очі, вся тремтячи, проте водночас її розбирав сміх. Коли вона востаннє бачилась із Джонні, з нею сталося точнісінько те саме. Груба відплата? Вчасно поставлена крапка, як ото в кінці книжки? Вона затулила руками рота, стримуючи те, що поривалося назовні,— сміх чи, може, крик. І в темряві під склепеленими повіками їй здалося, ніби все навкруги усупереч здоровому глузду пішло обертом. Мов величезне Колесо Фортуни.

Вона залишила Денні в місіс Лебелл, отож у домі було тихо й порожньо. Сейра піднялася вузькими східцями на горище, клацнула вимикачем і засвітила дві голі лампочки, що звисали на шнурах з-під покрівлі. Валізи, з якими вони з Уолтом їздили у весільну подорож, стояли в кутку, і на їхніх жовтих боках ще красувалися монреальські наклейки. Валіз було три. Сейра відчинила першу, помацала по еластичних бічних кишенях і нічого не знайшла. Не знайшла і в другій валізі. І в третій також.

Вона глибоко зітхнула, почувуючи себе трохи ошуканою і розчарованою, але ці почуття переважувала полегкість. Величезна полегкість. Немає обручки. Шкода, Джонні. А втім, анітрохи не шкода. Бо то було б уже щось схоже на містику.

Сейра взялася засувати валізи на місце — між великим стосом Уолтових старих підручників і зламаним торшером, якого перекинув собака тієї ненормальної жінки і якого Сейрі не ставало духу викинути. Та коли вона вже обтрушувала руки від пороху, збираючись полишити все це діло, якийсь тихий внутрішній голос озвався до неї ледь чутно: *Глянула по верхах, для годиться, та й усе? Ти ж насправді й не хотіла знайти її, Сейро, хіба не так?*

Так. Так, вона справді не хотіла нічого знаходити. І якщо той тихий внутрішній голос думає, що вона знов відчинятиме всі три валізи, то це чистісіньке безглуздя. Вона вже й так на п'ятнадцять хвилин спізналася забрати Денні; Уолт сказав, що приведе на вечерю одного із своїх старших партнерів з адвокатської контори («це дуже важливо»); вона давно мала написати листа Бетті Гекмен — Бетті просто з «Корпусу миру» в Уганді вискочила заміж за сина неймовірно багатого кіннозаводчика з Кентуккі. А ще їй тре-

ба навести блиск в обох туалетних кімнатах, зробити зачіску й скупати Денні. Одне слово, її чекало аж надто багато справ, щоб гаяти час на цьому брудному й задушному горищі.

Отож вона знову відчинила всі три валізи й цього разу дуже ретельно обшукала бічні кишені. І в третій валізі, в самому кутку при денці знайшла свою обручку. Тоді піднесла її до світла голої лампочки й прочитала вигравіюваний усередині напис, такий же ясний, як і того дня, коли Уолт надів їй на палець цю обручку: *«Уолтер і Сейра Хезлітті — 9 липня 1972»*.

Сейра довго дивилася на обручку.

Нарешті вона засунула валізи назад, вимкнула лампочки й спустилася з горища. Зняла з себе полотняну сукню, тепер уже геть запорошену, й надягла розкльошені штани й легку кофтинку. Тоді пішла до місіс Лебелл, що мешкала в сусідньому кварталі, й забрала Денні. Повернувшись додому, Сейра залишила малого у вітальні, де він почав жваво повзати по підлозі, а сама перейшла до кухні готувати бризе й чистити картоплю. Коли м'ясо було уже в духовці, вона заглянула до вітальні й побачила, що Денні заснув на килимку. Взявши хлопчика на руки, Сейра віднесла його і поклала в колиску. Потім заходилася давати лад туалетним кімнатам. Та, незважаючи на всі ті клопоти й на те, що годинникова стрілка швидко бігла до призначеної години вечері, з голови їй усе не йшла віднайдена обручка. Отже, Джонні таки вгадав. Сейра навіть могла точно визначити момент, коли це сталося: коли вона поцілувала його на прощання.

Досить було їй подумати про Джонні, як її охопила якась дивна млявість, і вона сама не знала, з чого б то. Усе переплуталося. Іронічна усмішка Джонні, майже така сама, як колись; його страхітливо виснажене тіло, що, здавалось, аж світиться; тьмяне, мов неживе, волосся на голові,— усе це кричуще контрастувало з

тими яскравими спогадами, які зберегла про нього її пам'ять. Вона ж таки *захотіла* його поцілувати.

— Облиш про це думати,— стиха мовила Сейра сама до себе. Її обличчя в туалетному дзеркалі було мов чуже. Збуджене, розпашіле і... е, та чого там ховати — і славно жагуче.

Вона засунула руку в кишеню штанів, намацала обручку і, майже — хоча й не зовсім — не тямлячи, що робить, укинула її в прозору, ледь голубувату воду в унітазі. Теж бездоганно чистому й зовні, й усередині: може, під час вечері містерові Трічесу з адвокатської контори «Барібо, Трічес, Мурхаус і Гендрон» захочеться відлити, то щоб він не був прикро вражений неприємною темною смугою при дні унітаза, бо хто знає, які перепони можуть постати на шляху здібного молодого чоловіка в його сходженні нагору, до сонму можновладців, правда ж? Хто взагалі знає щось на цьому світі?

В унітазі тихенько хлюпнуло, і обручка, повільно, наче знехотя, перевертаючись у прозорій воді, пішла на дно. А коли діткнулася фаянсу, Сейрі здалося, що там легенько дзенькнуло, але то їй, мабуть, тільки причулось. У голові в неї гуло. Певно, після горища, де повітря було гаряче, затхле і сперте. А от коли поцілувала Джонні — то була насолода. Така насолода...

Не встигши подумати, що робить (і таким чином дівставши нагоду виправдатися перед собою), Сейра простягла руку і спустила воду в унітазі. Потужний струмінь з гучним плюскотом линів униз. Сейрі він здався ще гучнішим, бо вона міцно заплющила очі. А коли розплющила, обручки вже не було. Одного разу вона вже пропала, і ось тепер пропала знов.

Раптом ноги в Сейри стали мов ватяні; вона сіла на край ванни й затулила обличчя руками. Гаряче, розпашіле обличчя. Ні, вона більш не поїде навідувати Джонні. Нічого доброго з того не вийшло. Тільки

роз'ятрила собі душу. Уолт має привести на вечерю свого старшого партнера, вона припасла пляшку «Мондаві» й порушила сімейний бюджет, купивши кусень найдорожчого м'яса на бризе,— ось про що їй треба думати. Треба думати про Уолта, якого вона так любить, і про Денні, що спить у своїй колисці. Треба думати про сьогоднішній день, і коли вже вона зробила свій вибір у цьому безглуздому світі, то мусить жити так, як живеться. І забути й думати про Джонні Сміта і його чарівну іронічну усмішку.

9

Вечеря того дня вдалася на славу.

Розділ десятий

1

Лікар приписав Вірі для зниження кров'яного тиску таблетки під назвою гідродіурал. Вони не дуже вплинули їй на тиск («ні на цент», як вона писала в листах), зате викликали млявість і запаморочення. Пройшовшись по кімнаті з пирососом, вона мусила сідати й відпочивати. А піднявшись сходами нагору, сапала, мов собака гарячого серпневого дня. Якби Джонні не сказав, що ті таблетки підуть їй на користь, вона б уже давно викинула їх на смітник.

Лікар спробував дати їй інші ліки, але тепер у Віри так шалено билосся серце, що вона перестала їх уживати.

— Це таке діло, що без помилок не буває,— сказав лікар.— Але зрештою ми доведемо вас до пуття, Віро. Не тривожтеся.

— А я й не тривожуся,— відрубала Віра.— Я покладаюсь на господа бога.

— Авжеж. І це потрібно.

Наприкінці червня лікар приписав їй гідродіурал у сполученні ще з одним засобом, альдометом — дорогими жовтими пілюлями, товстими й страхітливими на вигляд. Коли Віра почала приймати ті двоє ліків разом, їй довелося мало не кожні п'ятнадцять хвилин справляти малу нужду. Її почав мучити головний біль. Пульс став аритмічний. Лікар сказав, що тиск у неї знизився до нормального, але вона йому не вірила. Та й чого вони загалом варті, всі ті лікарі? Подивитися тільки, що вони роблять з її Джонні: покрем-сали всього, наче різники, зробили вже три операції, на нього страшно глянути, всі ноги й руки в рубцях і швах, а ходити без милиці й досі не може, наче стара місіс Сільвестер. Ось він каже, що тиск у неї знизився,— то чого ж вона весь час так препогано себе почуває?

— Треба дати організмові час звикнути до медикаментів,— сказав їй Джонні. Була перша липнева неділя, і батьки приїхали навідати його. Джонні щойно повернувся з сеансу гідротерапії і мав блідий, виснажений вигляд. У кожній руці він тримав по невеликій свинцевій кулі й, розмовляючи, піднімав і опускав їх, щоб розрухати лікті й наростити м'язи. За кожним таким рухом ще не зовсім загоєні рубці, що вкривали його руки вище й нижче від ліктів, випинались, а потім згладжувались.

— Покладися на господа бога, Джонні,— сказала Віра.— Не потрібне тобі все це глупство. Покладися на господа бога — і він тебе зцілить.

— Віро...— почав був Герб.

— Ти на мене не «вірай». Усе це глупство! Хіба не сказано в Біблії: просить — і вам дадуть, стукайте — і вам відчинять? Не потрібні мені всі ті згубні ліки, і

не потрібні моєму синові лікарі, які тільки мордують його. Усе воно несправедне, марне й *гріховне!*

Джонні рвучко опустив свої кулі на ліжко. М'язи в нього на руках тремтіли. У шлунку млоїло, він почував себе геть висотаним і раптом розлютився на матір.

— Господь помагає тим, хто помагає собі сам,— сказав він.— Тобі зовсім не потрібен християнський бог, мамо. Тобі потрібен чарівний джин, що вийде з пляшки і вволить твої три бажання.

— Джонні!

— Та це ж правда.

— Це ті лікарі вбили тобі таке в голову! Всякі маячні думки! — Губи її тремтіли, очі розширились, але сліз у них не було.— Господь бог вирятував тебе з тієї коми, щоб ти виконував його волю, Джоне. А всі інші, вони тільки...

— ...Тільки намагаються знов поставити мене на ноги, щоб я довіку не виконував божу волю в інвалідному кріслі.

— Не сперечаймося,— мовив Герб.— Ні до чого в сім'ї чвари.

Ні до чого в природі й урагани, а проте вони бурхають і бурхають щороку, і хоч би що казав Герб, сварку було вже не спинити. Вона насувалася давно.

— Якщо ти покладешся на господа бога, Джонні...— знов завела своєї Віра.

— Я більш ні на кого ні в чому не покладаюся.

— Мені прикро чути це від тебе,— сказала вона. Голос її звучав сухо й відчужено.— Слуги сатани пролазять скрізь. Вони прагнуть відвернути тебе від твого призначення. І схоже на те, що вони вже багато чого досягли.

— Тобі dokonче треба зробити з цього якусь... нескінченну виставу, правда ж? То я скажу тобі, що воно було: був безглуздий випадок, два шмаркачі їхали бік у бік, а тут трапився я, і з мене тільки пір'я полетіло. Ти

знаєш, чого я хочу, мамо? Скоріше вибратися звідси. Оце те, чого я найдужче хочу. А ще хочу, щоб ти й далі вживала свої ліки і... і спробувала спуститися з-над хмар на землю. Оце і все, чого я хочу.

— Я йду звідси.— Віра встала. Обличчя її було бліде й змарніле.— Я молитимуся за тебе, Джонні.

Він дивився на матір, безпорадну, прибиту й нещасну. Лють його зникла. Вилилася на неї.

— Вживай ліки! — мовив він.

— Я молитиму бога, щоб ти прозрів.

Вона вийшла з палати із застиглим і незворушним, як камінь, обличчям.

Джонні безпорадно поглянув на батька.

— Даремно ти так, Джоне,— сказав Герб.

— Я страшенно стомився. А від цього не стаєш ні розважливішим, ні спокійнішим.

— Еге ж,— зітхнув Герб. Здавалося, він хотів ще щось сказати, але промовчав.

— Вона таки справді збирається до Каліфорнії, на ті збори з приводу летючих тарілок, чи що воно там?

— Так. Але, може, й передумає. Тепер ніколи не знаєш, що їй стукне в голову завтра, а до тих зборів ще цілий місяць.

— Ти повинен щось удіяти.

— Он як? Що? Замкнути її? Взяти під варту?

Джонні похитав головою.

— Не знаю. Але, мабуть, час уже тобі подумати про це серйозно, а не вдавати, ніби нічого не сталося. Вона хвора жінка. Ти не можеш цього не бачити.

Герб голосно сказав:

— Вона не була хвора, поки ти не...

Джонні здригнувся, наче від удару.

— Ой, пробач, Джоне. Я не хотів...

— Нічого, тату.

— Та ні, я справді не те хотів сказати.— На Гербовому обличчі відбивалося страждання.— Слухай, піду-

но я за нею. Мабуть, вона вже розкидає по коридорах оті свої листки.

— Іди.

— Джонні, постарайся забути про все й думай тільки про одужання. Вона ж любить тебе, і я люблю. Не май на нас зла.

— Ні. Все гаразд, тату.

Герб поцілував Джонні в щоку.

— Треба йти за нею.

— Гаразд.

Герб пішов. Залишившись сам, Джонні підвівся й невпевнено прошкандибав три кроки від ліжка до крісла. Не багато. Але вже щось. Початок. Він ще дужче, ніж батько, шкодував, що так по-дурному напався на матір. Шкодував, бо в ньому дедалі більше міцніло дивне передчуття, що жити їй лишилося не довго.

2

Вживати ліки Віра перестала. Герб умовляв її, улещував, потім почав гримати. Все було марно. Віра показала йому листи від своїх «друзів у Христі», здебільшого нашкрябані карлючками й повні помилок, де всі ті люди підтримували її погляди й обіцяли молитися за неї. Одна жінка з Род-Айленду, яка також була на тій фермі у Вермонті, чекаючи кінця світу (разом зі своїм улюбленим собачкою Отісом), писала: «БОГ — ось найкраща медицина. Моли БОГА — і Він тебе *сцілить*, а не ті доктори, що привласнили собі БОЖУ силу, бо хто ж як не ті д-ри з *допомогою диявола* пустили по цьому грішному світі всякі РАКИ, і кожен, хто трапить їм під ніж, хай навіть *вирізати гланди*, того рано чи пізно спіткає РАК, це вже перевірено, отож проси БОГА, моли БОГА, хай *Його воля* стане твоєю волею, і ти *сцілишся!!!*»

Герб поговорив по телефону із Джонні, і другого дня Джонні подзвонив матері, вибачився за те, що був з нею грубий, і лагідно, але настійно попросив, щоб вона знов почала пити ліки, ну хоча б задля нього. Вибачення Віра прийняла, а пити ліки рішуче відмовилась. Мовляв, якщо богові завгодно, щоб вона ще пожила на цьому світі, він і сам про те подбає. А якщо він захоче прикликати її в своє царство, то таки прикличе, хай би навіть вона ковтала щодня по сотні тих пігулок. То був залізний аргумент, і Джонні міг відповісти на нього хіба тільки тезою, яку ось уже багато століть відкидають і католики, і протестанти: що бог являє свою волю не лише через дух людини, а й через її розум.

— Мамо,— сказав він,— а ти не думаєш, що лікар, який винайшов ті пігулки, теж діяв з волі божої, бо господові було завгодно, щоб ти довше прожила? Ти ніколи про це не замислювалась?

Одначе відстань між ними не сприяла теологічним дебатам. Віра поклала трубку.

Наступного дня до палати Джонні вбігла Марі Мішо, припала головою до його ліжка й заплакала.

— Ну, ну, Марі,— мовив Джонні стривожено.— Що з вами? Що сталося?

— Мій хлопчик...— заговорила вона крізь сльози.— Мій Марк... Йому зробили операцію, і все вийшло так, як ви казали. Він добре себе почуває. І знов бачитиме тим ушкодженим оком. Хвалити бога!

Вона міцно обняла Джонні, і він теж обняв її скільки мав сили. Відчуваючи на щоці її гарячі сльози, він подумав: а може, не все, що з ним сталося, на гірше. Може, й треба, щоб хтось міг щось провістити, передбачити, віднайти. Йому вже навіть не здавалася такою нісенітною думка про те, що бог і справді вершить через нього свою волю, хоч його уявлення про бога було досить-таки невиразне й плутане. Він обіймав Марі

й казав, що дуже радий за неї, але ж хай вона не забуває, що то не він зробив операцію її хлопчикові; а сам він уже ледве й пригадує, що їй тоді сказав.

За хвилину Марі, втерши сльози, пішла з палати, і Джонні залишився на самоті зі своїми думами.

3

На початку серпня Джонні навідав Дейв Пелсен. Заступник директора Клівз-Мілзької середньої школи був невеличкий на зріст, чепурний, носив окуляри з грубими скельцями і модні спортивні піджаки. З усіх людей, що приїздили до Джонні того довгого-довгого літа 1975 року, Дейв змінився найменше. Хіба що додалося трохи сивини в чуприні, ото й тільки.

— То як ваші справи? — запитав Дейв, коли вони привіталися, — Тільки по щирості.

— Та не такі вже й погані, — відповів Джонні. — Вже можу ходити сам, якщо не перебирати міри. Пропливаю шість кіл у басейні. Іноді болить голова, нестерпно болить, але лікарі кажуть, якийсь час так і має бути. А може, й довіку.

— Можна одне делікатне запитання?

— Якщо вас цікавить, чи воно ще піднімається, — осміхнувся Джонні, — то відповідь буде ствердна.

— Приємно це чути, але я хотів запитати про грошові справи. Чи зможете ви заплатити за все це?

Джонні похитав головою.

— Я тут уже скоро п'ять років. Щоб заплатити за все це, треба бути Рокфеллером. Мої батьки записали мене в якийсь субсидований штатом фонд допомоги. Надзвичайного лиха чи чогось там такого.

Дейв кивнув головою.

— Фонд допомоги за надзвичайних випадків. Я так і думав. Але як їм пощастило вберегти вас від державної лікарні, Джонні? То ж суцце пекло.

— Про це подбали доктор Вейзак і доктор Браун. І їм-таки я великою мірою завдячую те, що зміг ось хоч так повернутися до життя. Я був... піддослідною свинкою, як сказав доктор Вейзак. Цікаво, скільки часу нам удасться підтримувати цього коматозника, поки він остаточно перетвориться на овоч? Останні два роки мною займалися фізіотерапевти. Мене наштрикували конячими дозами вітамінів... гепа в мене й досі наче віспою подзьобана. І все це не тому, що сподівалися від мене якоїсь матеріальної віддачі. Мене ж майже з перших днів вважали безнадійним. Вейзак називає те, що вони з Брауном застосували до мене, «агресивною підтримкою життєдіяльності». Він вважає, що це має бути перша відповідь на закиди про недоцільність підтримувати в людині життя, коли втрачено надію на одужання. Так чи так, але якби мене перевели до державної лікарні, вони б не мали змоги провадити далі свій дослід, отож і тримали мене тут. Та рано чи пізно дослід закінчився б, і я таки опинився б у державній лікарні.

— Де найкваліфікованіша допомога, яку б ви діставали, полягала б у тому, що вас тричі на день перевертали б, щоб не утворювались пролежні,— сказав Дейв.— І якби ви прокинулися десь у вісімдесятому році, то були б чисто як дірявий кошик.

— Мабуть, я й так і так був би як дірявий кошик,— мовив Джонні й певільно похитав головою.— А якщо мені запропонують ще одну операцію, я, певно, збожеволію. І це при тому, що я залишуся кульгавим і не зможу як слід повертати голову ліворуч.

— Коли вони вас випишуть?

— За три тижні, як бог дасть.

— І що далі?

Джонні знизав плечима.

— Як видно, повернуся додому. В Паунел. Мати ненадовго поїде до Каліфорнії... в якихось там релі-

гійних справах, то ми з батьком матимем час наново познайомитись. Я одержав листа від одного з відомих нью-йоркських літературних агентів... власне, не від нього самого, а від його помічника. Вони вважають, що з оцієї моєї історії може вийти книжка. То я думаю спробувати накидати два-три розділи та загальний проспект: може, вони й справді зможуть це продати. Гроші там платять справно, без обману.

— Більш ніхто вами не цікавився?

— Ну, ще отой репортер з бангорської «Дейлі ньюс», що перший про мене написав...

— Брайт? Він здібний хлопець.

— Він хоче, коли я звідси виберуся, приїхати до мене в Паунел і зробити великий нарис. Хлопець мені подобається, але поки що я не даю йому згоди. Для мене тут грішми не пахне, а як по правді, то на сьогодні мене цікавить саме це. Мої батьки витратили всі свої заощадження. Вони продали машину й купили стару тарадайку. Батько уже вдруге заставив будинок, а йому б час подумати про те, щоб покинути роботу, продати садибу й жити собі на ті гроші.

— А ви не хотіли б повернутися до вчителювання? Джонні швидко звів очі.

— Це пропозиція?

— Та вже ж не застільний тост.

— Дякую, Дейве,— сказав Джонні.— Тільки з вересня я ще не потягну.

— А я й не мав на увазі з вересня. Ви, мабуть, пам'ятаєте Сейрину подругу Енн Стаффорд?

Джонні кивнув.

— То вона тепер Енн Бітті і в грудні має народити дитину. Отож нам потрібен викладач-мовник на другий семестр. Навантаження невелике. Чотири класи, лекція для старшокласників, два вільні заняття.

— Ви це напевне пропонуєте, Дейве?

— Напевне.

— З біса великодушно з вашого боку,— хрипко сказав Джонні.

— Та облиште,— недбало мовив Дейв.— Ви були з біса добрим учителем.

— Можна мені тижнів зо два подумати?

— До першого жовтня, коли хочете,— відказав Дейв.— Думаю, у вас лишатиметься досить часу й на роботу над тією книжкою. Якщо там справді наклеюється така можливість.

Джонні кивнув головою.

— Та, може, вам і не захочеться надто довго лишатись у Паунелі,— провадив Дейв.— Може, там буде не зовсім... затишно.

Слова відповіді вже готові були зірватися в Джонні з уст, але він притлумив їх.

«Яке там *довго*, Дейве. Щоб ви знали, моя мати з кожною хвилиною вбиває себе. Тільки що не з пістоleta. Її спіткає серцевий удар. Вона помре ще до різдва, якщо ми з батьком не переконаємо її знову вдатися до ліків, а на це надія мала. І я буду причетний до її смерті, хоча й не знаю, якою мірою. Не знаю і не бажаю знати».

Натомість він сказав:

— Вісті не лежать на місці, еге ж?

Дейв стенив плечима.

— Сейра дала мені зрозуміти, що з вашою матір'ю було трохи негаразд. Та все обійдеться, Джонні. А тим часом подумайте про мою пропозицію.

— Подумаю. Та, власне, попередню згоду можу дати вам і зараз. Так добре буде знов прийти в клас. Повернутись до нормального життя.

— Оце мені до душі,— сказав Дейв.

Коли він пішов, Джонні ліг на ліжку і втупив очі за вікно. Він страшенно стомився. *Повернутись до нормального життя*. Чомусь він не вірив, що це справдиться.

У нього починався новий напад головного болю.

Те, що Джонні Сміт вийшов із коми з якимись надприродними здібностями, зрештою таки вплигло на газетні шпальти, і матеріал про це за підписом Девіда Брайта зайняв усю першу сторінку. Це сталося за тиждень до того, як Джонні виписався з лікарні.

Він був у фізіотерапевтичному кабінеті й лежав на маті з дванадцятифунтовим медицинболем на животі. Над ним стояла його фізіотерапевт, Ейлін Мегон, і лічила, скільки разів він підніме й опустить тулуб. Джонні мав зробити десять таких рухів, а тим часом застряг на восьмому. Обличчя йому заливав піт, ще свіжі рубці на шиї випнулися і почервоніли.

Ейлін була мініатюрна непоказна жіночка, тонка, як тростинка, з пишною копицею кучерявого рудого волосся й темно-зеленими очима, на яких мерехтіли золотисті цяточки. Часом Джонні називав її — то жартома, то роздратовано — малою торпедою. Своїми вимогами, умовляннями, наказами вона робила з прикутого до ліжка пацієнта, що насилу тримав у руці склянку з водою, здорового чоловіка, який міг би ходити без ціпка, тричі підряд підтягтися на руках і обплисти лікарняний басейн за п'ятдесят три секунди — результат хоча й не олімпійський, проте непоганий. Ейлін була незаміжня й мешкала у великому будинку на Центральній вулиці Олдтауна в товаристві чотирьох котів. Вона мала тверду, як криця, вдачу й не визнавала ніяких «не можу».

Джонні завалився на мату.

— Н-ні,— задихаючись, мовив він.— Ой, пробачте, Ейлін.

— Вгору, хлопче! — гукнула вона з безжальним добродушним піднесенням.— Вгору! Вгору! Ще три рази — і дістанете склянку кока-коли!

— Дайте мені десятифунтовий м'яч — і матимете ще два рази.

— Той десятифунтовий м'яч я застромлю вам знаєте куди, якщо не зробите ще три рази. *Вгору!*

— О-о-о-ох! — простогнав Джонні і ривком сів восьме. Тоді впав на спину й знову сів.

— Молодець! — вигукнула Ейлін. — Ну, ще раз, ще раз!

— О-о-о-х-х-х-о-о! — ревноув Джонні й піднявся вдесьте. Потім повалився навznak на мату й пустив м'яча, що покотився собі геть. — Я тут мордююсь, а ви радієте, онде з мене вже тельбухи лізуть. Я подам на вас у суд, бісова ви фурія!

— Ой, яка бяка! — мовила Ейлін, подаючи йому руку. — Це ще забавки проти того, що буде наступного разу.

— І не думайте, — сказав Джонні. — Все, що я зроблю наступного разу, це поплаваю в...

Раптом він пильно поглянув на Ейлін, і на його обличчя набіг здивований вираз. Рука його все міцніше стискала руку лікарки, аж поки їй стало боляче.

— Джонні! Що сталося? Судом?

— Ох ти ж чорт! — тихо мовив він.

— *Джонні!*

Він і далі стискав руку Ейлін, дивлячись їй в обличчя якимсь відчуженим, зосередженим поглядом, так що їй стало не по собі. Вона чула дещо про Джонні Сміта, але, маючи тверезий і практичний шотландський розум, не зважала на ті чутки. Розповідали, що він передрік хлопчикові Марі Мішо цілковите одужання ще до того, як лікарі остаточно зважились робити ризиковану операцію. Ходив і якийсь поголос, пов'язаний з доктором Вейзаком: нібито Джонні сказав йому, що його мати не померла, а живе десь на Західному узбережжі під іншим ім'ям. Що ж до Ейлін Мегон, то вона вважала ці розповіді такою ж бреднею, як і

оті сповідальні журнальчики й мелодраматичні любовні історії, що ними зачитувалось багато сестер, коли випадали вільні хвилини під час чергування. Одначе погляд, яким Джонні дивився на неї тепер, лякав її. Здавалося, він зазирає їй усередину.

— Джонні, вам недобре?

Вони були самі у фізіотерапевтичному кабінеті. Великі двостулкові двері з матовими шибамі, що вели до басейну, стояли зачинені.

— Хай йому чорт,— сказав Джонні.— Ви б краще... атож, час ще є. Ще не пізно...

— Про що ви говорите?

І раптом він прочнувся. Пустив руку Ейлін, але перед тим так стискав її, що на шкірі лишилися білі плями.

— Подзвоніть у пожежну команду,— сказав він.— Ви забули вимкнути газову пальничку. Зайнялася штора в кухні.

— Що?..

— Від пальнички зайнявся посудний рушник, а з нього вогонь перейшов на штору,— нетерпляче пояснив Джонні.— Мерщій викличте пожежників. Чи ви хочете, щоб згорів увесь будинок?

— Джонні, ви ж не можете знати...

— Не ваш клопіт, що я можу знати, а чого ні,— сказав Джонні й схопив її за лікоть.

Нарешті вона зрушила з місця, і вони попростували до дверей. Джонні сильно кульгав — так було завжди, коли він стомлювався. Вони перейшли приміщення басейну, лунко цокаючи підборами по плитці, тоді вийшли в коридор і спустилися до поста медсестер. У середині дві сестри пили каву, а одна говорила по телефону, розповідаючи комусь, як вона опорядила своє помешкання.

— Ви самі подзвоните чи краще мені? — спитав Джонні.

У голові Ейлін вирували думки. Її вранішній розпо-

рядок був такий же непорушний, як і в більшості самотніх людей. Вона встала, зварила собі одне яйце, а тим часом з'їла цілий грейпфрут без цукру й чашку вівсянки. Поснідавши, одяглась і поїхала на роботу. Чи вимкнула вона газ? Звісно, що вимкнула. Вона не пам'ятала, як це робила, але то була звичка. Напевне вимкнула.

— Слухайте, Джонні, ну звідки ви взяли...

— Гаразд, я сам.

Вони вже зайшли до поста — заклоєної вигородки, де стояло три стільці з прямими спинками й газовий таганець. Найперше впадала в око велика панель з рядами сигнальних лампочок, що починали мигтіти червоним, коли котрийсь із пацієнтів у палатах натискав свою кнопку. На ній уже мигтіло три лампочки. Тим часом дві сестри й далі сьорбали каву і балакали про якогось лікаря, що напився п'яний у кафе «Бенджамін». Третя, як видно, розмовляла зі своєю косметичкою.

— Пробачте, мені треба подзвонити,— звернувся до неї Джонні.

Сестра прикрила трубку рукою.

— Таксофон у вестибюлі.

— Дякую,— сказав Джонні й відняв у неї трубку. Натиснувши важіль, він набрав нуль. Почувся сигнал «зайнято».— Що таке з цим апаратом?

— Слухайте! — гукнула сестра, що розмовляла зі своєю косметичкою.— Що це ви собі думаєте? Ану, віддайте!

Джонні згадав, що в лікарні свій комутатор, і набрав дев'ятку, щоб вийти на зовнішню лінію. Тоді знову набрав нуль.

Зневажена сестра з розпашілим від гніву обличчям ухопилася за трубку. Джонні відштовхнув її. Вона рвучко обернулась, побачила Ейлін і ступила до неї.

- Ейлін, він що, здурів? — сердито запитала вона.
- Не знаю, він...
- Чергова,— пролунало в трубці.
- Чергова, мені треба повідомити про пожежу в Олдтауні,— сказав Джонні.— Будь ласка, дайте мені номер куди подзвонити.
- Гей,— озвалась одна із сестер.— Де горить? Ейлін нервово переступила з ноги на ногу.
- Він каже, у мене вдома.
- Сестра, що розповідала косметичці про своє помешкання, вражено витріщила очі.
- О боже, це ж *той самий*,— мовила вона.
- Джонні показав на панель, де мигтіло вже п'ять чи шість лампочок.
- Чом ви не підете й не спитаєте, чого тим людям треба?
- Телефоністка зв'язала його з олдтаунським пожежним депо.
- Мене звать Джон Сміт, я хочу повідомити про пожежу. Вулиця...— Він поглянув на Ейлін.— Яка ваша адреса?
- У першу мить Джонні подумав, що нічого вона не скаже. Уста її ворушились, але з них не вилітало ані звуку. Дві сестри, що пили каву, покинули свої чашки, відступили в найдавший куток комірчини й там шепотілися проміж себе, наче малі дівчатка в шкільній вбиральні. Очі їхні були злякано розширені.
- Я вас слухаю,— нагадав голос у трубці.
- Ну ж бо,— мовив Джонні.— Вам не жаль своїх котів?
- Центральна, шістсот двадцять чотири,— сказала Ейлін мовби знехотя.— Ой, Джонні, вскочили ви в халепу.
- Джонні повторив у трубку адресу.
- Горить у кухні,— додав він.
- Як ваше прізвище, сер?

— Джон Сміт. Я дзвоню з Бангора, з медичного центру.

— Скажіть, а звідки у вас такі відомості?

— Ми будемо на телефоні до кінця дня. Мої відомості точні. А тепер їдьте гасіть.— Він грюкнув трубною.

— ...і сказав Семові Вейзаку, що його мати не...

Сестра замовкла й утупилася в Джонні. Якусь хвилю він відчував, як вони всі дивляться на нього, їхні погляди лягали йому на шкіру невеличкими гарячими важками, і він знав, що з того буде, і ця свідомість перевертала йому нутроші.

— Ейлін,— мовив він.

— Що?

— У вас є знайомі в сусідньому будинку?

— Так... Там живуть Берт і Дженіс.

— Хтось із них тепер удома?

— Мабуть, Дженіс... атож, вона напевне вдома.

— То чом би вам не подзвонити їй?

Ейлін кивнула головою, нараз збагнувши, до чого він веде. Вона взяла у нього трубку й набрала номер. Сестри стояли, жадібно стежачи за ними, так наче випадково натрапили на захоплюючу телевізійну передачу.

— Алло, Джен? Це Ейлін. Ви в кухні?.. Слухайте, зробіть ласку, вигляньте у вікно, подивіться, як там... одне слово, чи все там гаразд з моїм будинком... Та тут один знайомий каже... Ну, я потім поясню, коли ви подивитесь, добре?..— Ейлін почервоніла.— Так-так я чекатиму.— Вона поглянула на Джонні й повторила: — Ой, Джонні, вскочили ви в халепу.

Запала мовчанка, якій, здавалось, і кінця не буде. Нарешті Ейлін почула відповідь. Вона довго слухала, а тоді якимсь дивним, притишеним голосом, зовсім не схожим на її звичайний голос, промовила: — Ні-ні, все гаразд, Джен. Уже вікликали... Ні... Я не мо-

жу зараз сказати, потім поясню.— Вона позирнула на Джонні.— Атож, дуже дивно, як я дізналася... але я поясню. Принаймні спробую. Бувайте.

Вона поклала трубку. Всі дивилися на неї: сестри — з жадібною цікавістю, Джонні — з незворушною впевненістю.

— Джен каже, з кухонного вікна пробивається дим,— мовила Ейлін, і всі три сестри разом зітхнули. Їхні очі, розширені й наче осудливі, знов звернулися на Джонні. «*Очі суддів*»,— похмуро подумав він.

— Треба їхати додому,— сказала Ейлін. Владна, гостра на язик, завжди певна себе лікарка-фізіотерапевт обернулася на звичайну маленьку жінку, що тривожиться за своїх котів, свою оселю і речі.— Я... я не знаю, як вам і дякувати, Джонні... Пробачте, що я вам не повірила, але ж...— І вона заплакала.

Одна із сестер ступила до Ейлін, але Джонні випередив її. Він узяв Ейлін під руку й вивів у коридор.

— Ви справді можете...— прошепотіла вона.— Як ото кажуть...

— Їдьте додому,— сказав Джонні.— Я певен, що все буде добре. Трохи кіптяви, трохи води, та й годі. Мабуть, загине отой кіноплакат, що висів у кухні, а більш нічого.

— Так, я поїду. Дякую, Джонні. Хай благословить вас господь.

Ейлін поцілувала його в щоку й задріботіла коридором. Один раз вона озирнулася, і на обличчі її читалося щось дуже схоже на забобонний страх.

Сестри стояли рядком за своєю скляною перегородкою й витріщалися на Джонні. Раптом вони нагадали йому трійко сорок на телефонному дроті, які сидять і визирають унизу що-небудь яскраве, блискуче, що можна було б роздзьобати на шматки.

— Ідіть на виклики,— сердито сказав Джонні, і від самого його голосу вони злякано сахнулись назад.

А він пошкандибав коридором до ліфта, залишивши їх розносити новий погolos. Він дуже стомився. Боліли ноги. Стегнові зв'язки були мовби втикані битим склом. Йому хотілося швидше лягти.

Розділ одинадцятий

1

— То що ви думаєте робити? — спитав Сем Вейзак.

— О боже, хіба ж я знаю, — відповів Джонні. — Скільки їх там, кажете?

— Чоловік вісім. Один із новоанглійського відділення Асошіейтед Пресс. Репортери двох телевізійних компаній з камерами й освітленням. Головний лікар дуже сердитий на вас, Джонні. Він вважає, що ви повелися негідно.

— Краще б у жінки згорів будинок? — спитав Джонні. — Що ж до преси, то, гадаю, в них сьогодні дуже бідний на новини день.

— Та ні, це не так. Форд наклав вето на два законопроекти. В одному з ресторанів Тель-Авіва вибухнула бомба. А в аеропорту поліцейний собака винюшив чо-тириста фунтів марихуани.

— То чого ж вони тут? — спитав Джонні.

Коли Сем прийшов до палати й сказав, що у вестибюлі збираються репортери, його перша думка була про те, як це може подіяти на матір. Вона, як і батько, сиділа в Паунелі, готуючись до своєї прощі до Каліфорнії, куди мала вирушити наступного тижня. І Джонні, й батько вважали, що з тієї подорожі добра не буде. Може, звістка про те, що її син виявився екстрасенсом, змусила б Віру відмовитись від свого наміру, але Джонні боявся, що в цьому разі ліки завдали б більше шкоди, ніж користі. Така новина могла одразу загнати матір у домовину.

З другого боку,— ця думка нараз сяйнула в Джонні й сповнила його надією,— вона могла й переконати матір знову вдатися до медицини.

— Вони тут, бо те, що сталося, також неабияка новина,— відказав Сем.— З усіма класичними елементами сенсації.

— Нічого я такого не зробив, просто...

— ...Просто сказали Ейлін Мегон, що загорівся її будинок, і він таки загорівся,— тихо промовив Сем.— Облиште, Джонні, ви ж мали знати, що рано чи пізно все дійде до преси.

— Я не женуся за рекламою,— похмуро сказав Джонні.

— Ні. Я й не мав цього на думці. Землетрус теж не женеться за рекламою. Але преса пише про нього. Люди хочуть знати.

— А що, як я відмовлюся говорити з ними?

— Це не вихід,— відповів Сем.— Вони підуть ні з чим і попереказують найбезглуздіші чутки. А коли ви вийдете з лікарні, наваляться на вас усім гуртом. І тицятимуть вам під носа свої мікрофони, так наче ви сенатор чи верховода гангстерів. Як вам це?

Джонні подумав.

— Брайт теж там?

— Так.

— А що, як я запрошу його сюди? Він зможе взяти інтерв'ю, а тоді переказати його іншим.

— Можна й так, але цим ви страшенно розчаруєте решту. А розчарований репортер буде вашим лютим ворогом. Он Ніксон їх розчарував, і вони роздерли його на шматки.

— Я ж не Ніксон,— сказав Джонні.

Вейзак широко посміхнувся.

— І хвалити бога,— мовив він.

— А що пропонуєте ви? — спитав Джонні.

Коли Джонні ступив у західний вестибюль лікарні, всі репортери підхопились і рушили до нього. На ньому була біла сорочка з відкритим коміром і сині джинси, тепер видимо завеликі. На шиї вирізнялися рубці, що залишилися після операції. Обличчя його було бліде, але спокійне. Фотоспалахи раз у раз осявали його холодним вогнем і змушували здригатись і примружувати очі. Посипалися запитання.

— Стривайте! Стривайте! — гукнув Сем Вейзак. — Пацієнт ще не зовсім одужав! Він хоче зробити коротку заяву і відповідь на кілька запитань, але тільки за умови, що буде порядок. Відступіть і дайте йому змогу вільно дихати!

Спалахнули два телевізійні софіти й залили вестибюль неприродно ясним світлом. У дверях юрмилися лікарі й медсестри, щоб і собі побачити виставу. Джонні відсахнувся від світла й подумав: невже отак засліплює і акторів на сцені? Він почував себе наче в якомусь химерному сні.

— А ви хто такий? — закричав до Вейзака якийсь репортер.

— Я Семюел Вейзак, лікар цього молодого чоловіка, і прошу затямити: не Зак, а Вей-зак.

Усі засміялись, і обстановка трохи розрядилася.

— Джонні, ви добре себе почуваете? — спитав Вейзак.

— Цілком, — відказав Джонні. Було вже надвечір, і оте раптове прозирання пожежі в кухні Ейлін Мегон віддалилося, втратило вагу й стало лише невиразним спогадом.

— То що ви маєте сказати? — гукнув один з репортерів.

— Ну, — мовив Джонні, — було так... Мій фізіотерапевт — Ейлін Мегон. Вона дуже мила жінка й дуже

допомагає мені відновити сили. Розмієте, я попав у автомобільну катастрофу і...— Одна з телекамер подалася вперед, наставивши йому в лице об'єктив, і це на мить вивело його з рівноваги.— ...і добряче охляв. М'язи наче одібрало. Отож сьогодні вранці ми були у фізіотерапевтичному кабінеті, я вже кінчав робити вправи, коли раптом відчув, що її будинок горить. Тобто, якщо сказати точніше...— *О боже, ти говориш, як придурок!* — Я відчув, що вона забула вимкнути газову плиту і кухонна штора ось-ось займеться. Тоді ми пішли до телефону, викликали пожежників, і оце все.

На хвилю запала тиша: репортери перетравлювали оте «*я щось таке відчув, і оце все*»,— потім знов посипався град запитань, що змішалися в безладний галас. Джонні безпорадно озирався, почувуючи себе збитим з пантелику і страшенно вразливим.

— Питайте по одному! — гримнув Вейзак.— Піднімайте руки! Ви що — ніколи в школі не вчилися?

Зметнулися руки, і Джонні показав на Девіда Брайта.

— Ви б назвали це екстрасенсорним проявом, Джонні?

— Я б назвав це чуттям,— відповів Джонні.— Я робив вправи — згинання тулуба лежачи — і якраз закінчив. Ейлін подала мені руку, щоб допомогти підвестись, і я дізнався.

Він показав на когось іншого.

— Мел Аллен, портлендська «Санді телеграм». Містер Сміт, чи було то щось ніби зображення? Внутрішнє видиво?

— Ні, зовсім ні,— відказав Джонні, але й сам уже не міг пригадати, що воно було.

— З вами таке вже траплялося, Джонні? — запитала молода жінка в брючному костюмі.

— Так, кілька разів.

— Чи не могли б ви розповісти нам про ті інші випадки?

— Ні, я б не хотів.

Руку підняв один з телерепортерів, і Джонні кивнув на нього.

— Містере Сміт, чи були у вас такі прозирання до нещасливого випадку й спричиненої ним коми?

Джонні завагався.

У вестибюлі стало дуже тихо. Телевізійні софіти пекли йому обличчя, мов тропічне сонце.

— Ні,— сказав він.

Знов безладно залунали питання. Джонні розгублено озирнувся на Вейзака.

— Стоп! Стоп! — заволав той. А коли галас ушух, подивився на Джонні.— Ви стомилися, Джонні?

— Я відповім ще на два запитання,— сказав Джонні.— А потім... справді... у мене був важкий день... Прощу, мем.

Він показав на опасисту жінку, що протислася вперед між двома молодими репортерами.

— Містере Сміт,— запитала вона гучним, трубним голосом,— кого висунуть наступного року кандидатом на президента від демократів?

— Цього я вам сказати не можу,— відповів Джонні, щиро здивований таким запитанням.— Звідки мені знати?

Піднялося ще декілька рук. Джонні показав на високого чоловіка в темному костюмі, з сухим аскетичним обличчям. Той ступив крок уперед. У вигляді його було щось бундючне й слизьке.

— Містере Сміт, я Роджер Дюссо, із льюїстонської «Сан», і мені хотілося б знати, чи усвідомлюєте ви, чому саме у вас виявився такий винятковий хист... якщо ви його справді маєте. Чому у вас, містере Сміт?

Джонні прокашлявся.

— Як я зрозумів, ви просите, щоб я обгрунтував те, чого я сам не збагну. Цього я зробити не можу.

— Не обгрунтували, містере Сміт. А просто щоб пояснили.

Він думає, що я їх ошукую. Чи намагаюсь ошукати.

Вейзак ступив уперед і став поруч Джонні.

— Гадаю, я можу відповісти на ваше запитання, — сказав він. — Чи принаймні спробую пояснити, чому на нього не можна відповісти.

— А ви теж екстрасенс? — холодно спитав Дюссо.

— Авжеж. Як і кожен невролог, така вже це професія, — відповів Вейзак.

Усі засміялись, і Дюссо почервонів.

— Дами й панове представники преси, цей чоловік чотири з половиною роки був у коматозному стані. Ми, ті, хто вивчає людський мозок, не маємо і найменшого уявлення, чому він поринув у кому й чому вийшов з неї. Не маємо з тієї простої причини, що не розуміємо суті коматозного стану, так само як не розуміємо і що таке сон чи звичайнісіньке пробудження. Дами й панове, ми навіть не знаємо майже нічого про мозок жаби чи мурахи. Можете мене цитувати... бачите, який я безстрашний, еге?

Знов почувся сміх. Вейзак їм подобався. Не сміявся тільки Дюссо.

— Можете цитувати мене й коли я кажу, що, на мою думку, цей чоловік набув зовсім нової — чи, може, навпаки, дуже давньої — людської здатності. Чому? Коли я й мої колеги майже нічого не знаємо навіть про мозок мурахи, то як я можу відповісти на це? Не можу. Зате можу навести вам кілька цікавих фактів, які, імовірно, мають, хоча й не доконче, певне значення. Одна ділянка мозку Джона Сміта зруйнована безповоротно, це зовсім крихітна ділянка, але для мозку життєво важлива кожна часточка. Сам Джон називає її «мертвою зоною», і там, як видно, були відкладені

деякі елементи пам'яті. Схоже на те, що всі ці, сказати б, стерті карби пам'яті становили частину певної підгрупи, куди входили вулиці, дороги, дорожні знаки. Така собі частка ширшої групи понять, пов'язаних з обставинами місця. І тут ми маємо обмежене, але цілкове випадіння пам'яті, що, судячи з усього, обіймає як мовні, так і зорові функції.

А щоб зрівноважити цю втрату, в мозку Джона Сміта, як видно, *прокинулася* інша крихітна ділянка. Вона міститься в його тім'яній частині. Це одна з найрозвиненіших частин так званого передового, або мислячого, мозку. Електричні імпульси, що йдуть із цієї ділянки, зовсім не такі, якими мали б бути. Ну як?.. І ще одне. Тім'яна частина мозку має якесь відношення до чуття дотику, хоч міру його точно визначити ми не можемо, і міститься дуже близько до тієї частини, що розрізняє і визначає різні форми й структури. Так от, я спостеріг, що отим Джоновим прозиранням завжди передує якийсь дотик.

Запала тиша. Репортери гарячково записували. Телекамери, які перед тим присунулись до Вейзака, тепер від'їхали назад, щоб узяти в кадр і Джонні.

— Так я кажу, Джонні? — спитав Вейзак.

— По-моєму...

Раптом Дюссо проштовхався крізь юрбу репортерів. Спершу Джонні подумав, що той хоче стати поруч нього та Вейзака й виступити проти. Та потім побачив, як Дюссо знімає щось із шиї.

— То влаштуймо наочний показ,— сказав Дюссо. Він тримав у руках 'якийсь ніби медальйончик на тоненькому золотому ланцюжку.— Побачимо, що ви зможете зробити з оцим.

— Нічого ви не побачите,— відрубав Вейзак. Його волохаті, із сивиною брови грізно зійшлися на переніссі, і він дивився на Дюссо, мов пророк Мойсей.— Цей чоловік не ярмарковий фокусник, сер!

— Ви ж можете мене й дурити,— сказав Дюссо.— Він або має такий хист, або не має, правда ж? Поки ви тут наводили нам усякі міркування, я й собі де про що міркував. От хоч би про те, що ці хлопці ніколи не зроблять нічого на прохання, бо всі вони такі ж справжні, як мідні долари.

Джонні обвів поглядом інших репортерів. За винятком Брайта, що мав досить збентежений вигляд, усі вони нетерпляче дивилися на нього. І він раптом відчув себе християнином, якого кинули в яму до левів. «Вони так чи так не прогадають,— подумав він.— Якщо я зможу сказати йому щось, вони розпишуть це на всю першу сторінку. А якщо не зможу чи відмовлюся, вони теж розпишуть мене, тільки зовсім інакше».

— То як? — спитав Дюссо. Медальйончик погойдувався на ланцюжку, затиснутому в його руці.

Джонні позирнув на Вейзака, але той гидливо дивився вбік.

— Ану, дайте,— мовив Джонні.

Дюссо віддав йому медальйончик, і Джонні поклав його на долоню. Власне, то була медалька із зображенням святого Христофора. Він пустив кінець тоненького ланцюжка і, коли на долоні з сухим шарудінням утворилася маленька жовта купка, накрив медальку другою рукою.

У вестибюлі запала мертва тиша. До гурту лікарів і сестер, що стояли біля дверей до коридора, приєдналося з півдесятка інших, які вже познімали халати й збиралися йти додому. В переході до кімнати відпочинку, де був телевізор і настільні ігри, з'юрмилися хворі. З головного вестибюля присунули вечірні відвідувачі. У повітрі аж бриніло напруження, наче там проходила потужна лінія електропередачі.

Джонні, блідий і худючий, у білій сорочці та бахматих джинсах, стояв мовчки. Він так міцно затис ме-

дальку в правій руці, що в сліпучому світлі софітів було виразно видно набряклі вени на зап'ястку. Перед ним із зачіпливим виглядом стояв сухий, непогрішимий і неблаганний Дюссо в своєму темному костюмі. Здавалося, тій хвилі не буде кінця. Ніде не чути було ні кахикання, ні шепоту.

— О-о,— тихо мовив Джонні. А потім: — Он воно як?

Його пальці трохи розтислись. Він поглянув на Дюссо.

— Ну? — спитав Дюссо, але голос його був уже не той, раптом утративши всю свою впевнену владність. Не той, здавалося, був і стомлений, знервований молодик, який щойно відповідав на запитання репортерів. На губах Джонні блукала якась подоба усмішки, але в ній зовсім не вчувалося тепла. Голубі очі потемніли, стали холодними й відчуженими. Коли Вейзак побачив його такого, в нього аж мороз перебіг поза шкірою. Згодом він казав, що то було обличчя людини, яка розглядає під сильним мікроскопом цікавий різновид інфузорії-туфельки.

— Це медалька вашої сестри,— мовив Джонні до Дюссо.— Її ім'я було Енн, але всі звали її Террі. Вона ваша старша сестра. Ви дуже любили її. Мало не обожнювали землю під її ногами.— Зненацька голос Джонні Сміта різко змінився. Тепер це був високий, ламкий і непевний голос підлітка.— Це тобі, Террі, коли переходитимеш Лісабон-стріт на червоне світло чи підеш гуляти в парк з якимсь хлопцем. Не забувай, Террі... не забувай...

Тілиста жінка, що питала, кого демократи висунуть наступного року на президента, злякано ойкнула. Один з телеоператорів хрипко пробурмотів:

— Боже милій!

— Годі,— прошепотів Дюссо. На його обличчя набігла хвороблива сіра тінь. Очі викотились, а на нижній

губі металічно блищали в різкому світлі крапельки слини. Руки його потяглися до медальки, ланцюжок якої обвивав тепер пальці Джонні. Але той порух був безсилий і нерішучий. Медалька погойдувалась у руці Джонні, відкидаючи гіпнотичні промінчики світла.

— Пам'ятай про мене, Террі,— благально провадив той самий хлоп'ячий голос.— Не пий, Террі, прошу тебе, бога ради, не пий...

— *Годі! Годі, негіднику!*

Раптом Джонні знов заговорив своїм звичайним голосом:

— Спочатку дешеве вино, так? Потім віскі. Вона померла від серцевого нападу в двадцять сім. Але носила цей образок десять років. Вона пам'ятала про вас, Родже. Ніколи не забувала. Не забувала... ніколи... ніколи... ніколи...

Ланцюжок вислизнув з його пальців, і медалька з ледь чутним мелодійним дзенькотом упала на підлогу. Якусь хвилю Джонні стояв нерухомо, з холодним, відчуженим обличчям і дивився в простір перед себе. Дюссо нишпорив біля його ніг, шукаючи медальку, і серед заціпенілої тиші чулось його хрипке, здавлене ридання.

Сяйнув фотоспалах, і обличчя Джонні проясніло й набуло свого звичайного вигляду. На ньому майнув переляк, потім жаль. Він незграбно присів поряд із Дюссо.

— Пробачте,— мовив він.— Пробачте, я не хотів...

— Дешевий шарлатан, дури́світ! — закричав на нього Дюссо.— Це брехня! Брехня! *Все брехня!*

Він невміло, відкритою долонею, стукнув Джонні по шиї, і той повалився на підлогу й сильно вдарився головою. В очах у нього замерехтіли іскри.

Знявся галас.

Джонні невиразно, наче крізь туман, побачив Дюссо, що напролом пробивався до виходу. Навколо юрми-

лись люди, і він бачив Дюссо мовби за лісом ніг. Потім поруч опинився Вейзак і допоміг йому сісти.

— Джоне, як ви? Він вас боляче вдарив?

— Не так боляче, як я його. Зі мною все гаразд.

Джонні спробував підвестися. Чиїсь руки — може, Вейзака, а може, ще кого — допомогли йому. Його похитувало й нудило, мало не вивертало.

Усе те було помилкою, страшенною помилкою.

Розлігся пронизливий зойк — то зойкнула опасиста жінка, що питала про кандидата від демократів. Джонні побачив, як Дюссо, чіпляючись за рукав її квітчастої блузи, повалився на коліна, а тоді стомлено зсунувся на плиткову підлогу біля дверей, яких так прагнув досягти. Медалька із зображенням святого Христофора була все ще у нього в руці.

— Зомлів,— сказав хтось.— Геть непритомний. Це ж треба.

— Це я винен,— мовив Джонні до Сема Вейзака. Горло йому здавило від сорому й каяття.— В усьому винен я.

— Ні,— заперечив Сем.— Ні, Джоне.

Та Джонні знав своє. Він вивільнився з Семових рук і пошкандибав туди, де лежав Дюссо, помалу проходячи до тями й мляво кліпаючи втупленими в стелю очима. Біля нього вже були два лікарі.

— Як він? — спитав Джонні. І повернувся до репортерки в брючному костюмі. Але та відсахнулася від нього. На обличчі її майнула судомна гримаса страху.

Він повернувся в другий бік, до телерепортера, що питав, чи були в нього прозирання до катастрофи. Джонні відчував нагальну потребу пояснити комусь, як усе те сталося.

— Я не хотів йому зашкодити,— сказав він.— Слово честі, не хотів. Я й не знав...

Телерепортер відступив на крок.

— Авжеж,— мовив він.— Звісно, ви не хотіли. Він сам напросився, усі це бачили. Тільки... не доторкайтесь до мене, гаразд?

Джонні дивився на репортера приголомшено, губи його тремтіли. Він ще не зовсім отямився, але починав розуміти. Атож. Починав розуміти.

Телерепортер спробував видушити із себе усмішку, але здобувся лише на мертвотний вискал.

— Тільки не доторкайтесь до мене, Джонні. Будь ласка.

— Усе воно зовсім не так,— сказав Джонні — чи то намагався сказати. Згодом він не міг пригадати напевне, чи вимовив узагалі бодай якийсь звук.

— Не доторкайтесь до мене, Джонні, гаразд?

Репортер позадкував до свого оператора, що спакував апаратуру. Джонні стояв і дивився. Його почало трусити.

3

— Це ж для вашого-таки добра,— сказав Вейзак.

Позад нього стояла медсестра — біла примара, учениця чародія,— чаклуючи над візком з медикаментами,— цим наркотичним раєм солодкого забуття.

— Ні,— відмовився Джонні. Його й досі трусило, до того ж пройняло холодним потом.— Ніяких уколів. Ситий ними аж по зав'язку.

— Тоді таблетку.

— І ніяких таблеток.

— Ви швидше заснете.

— А він зможе заснути? Отой Дюссо?

— Він сам напивав собі лиха,— тихо пробурмотіла сестра і здригнулась, бо Вейзак швидко озирнувся на неї. Та він лише осміхнувся.

— Правду каже, хіба ні? — мовив він.— Сам напивав собі лиха. Думав, що ви торгуєте порожніми пляш-

ками, Джоне. Вам треба добре виспатись — і все стане на свої місця.

— Я сам засну.

— Джонні, прошу вас.

Було вже чверть на дванадцятю. Телевізор у другому кінці палати щойно вимкнули. Джонні й Сем разом подивилися знятий на плівку репортаж, який було показано одразу ж після повідомлення про те, що Форд наклав вето на два законопроекти. «Моя історія буде куди цікавіша»,— подумав Джонні з гіркою втіхою. Виступ якогось лисого республіканця, що прорікав утерті фрази про національний бюджет, не йшов ні в яке порівняння з матеріалом, що його відзняв оператор компанії ВАБІ у вестибюлі лікарні надвечір того дня. Репортаж кінчався тим, що Дюссо вганяється в юрбу із затиснутою в руці медалькою і падає непритомний, чіпляючись за гладку репортерку, наче потопаючий за соломину.

Коли ведучий почав розповідати про поліційного собаку, який знайшов чотириста фунтів марихуани, Вейзак ненадовго вийшов, а повернувшись, повідомив, що вже перед тим, як репортаж скінчився, лікарняний комутатор захлинався від дзвінків людей, охочих поговорити із Джонні. Через кілька хвилин з'явилася сестра з візком, і Джонні зрозумів, що Сем спускався на пост не тільки для того, щоб довідатися про телефонні дзвінки.

Раптом задзвонив телефон у палаті.

Вейзак тихо лайнувся крізь зуби.

— Я ж сказав їм, щоб не з'єднували. Не відповідайте, Джоне. Я сам...

Та Джонні вже зняв трубку. Якусь хвилю він слухав, тоді кивнув головою.

— Так, усе правильно.— Він прикрив трубку рукою.— Це батько.— І за хвилю знов заговорив у трубку: — Привіт, тату. Ти вже, мабуть...— Та раптом за-

мовк і став слухати. Легка усмішка, що торкнула була його вуста, згасла й змінилася виразом жаху. Губи безгучно заворушились.

— Джоне, що сталося? — різко запитав Вейзак.

— Гаразд, тату,— мовив Джонні майже пошепки.— Так... Камберлендська терапевтична... Я знаю, де це. Одразу за Єрусалимським пустищем... Так. Гаразд, тату...— Голос йому урвався. Очі блищали, хоч сліз у них не було.— Я знаю, тату. Я також люблю тебе. Ти вже пробач...— Він знову послухав.— Так... Так, було... До побачення, тату... Атож. Ну, бувай.

Він поклав трубку й притис долоні до обличчя.

— З матір'ю?

— Так. З матір'ю.

— Інфаркт?

— Інсульт,— сказав Джонні, і Сем Вейзак тихенько, скрушно присвиснув.— Вони дивилися по телевізору новини... нічого ж не знали... а тут я... і її вдарило. О боже. Вона в лікарні. Тепер, як і з батьком щось станеться, матимемо троє потерпілих.— Він верескливо засміявся й дико повів очима з Вейзака на сестру і назад.— Оце то хист,— мовив він.— Кожному б такий.— І знов уривчасто, мало не істерично засміявся.

— Йй дуже погано? — спитав Сем.

— Він не знає.— Джонні спустив ноги з ліжка. Перед тим він уже перевдягнувся в лікарняний халат і був босий.

— Ви собі думаєте, що робите? — сердито запитав Сем.

— А що я такого роблю?

Джонні встав, і якусь мить здавалося, що Вейзак штовхне його назад на ліжку. Але той тільки дивився, як Джонні шкандибає до стінної шафи.

— Не робіть із себе посміховисько. Вам ще не можна, Джоне.

Не зважаючи на сестру — лише бог знає, скільки разів вони бачили його голі сідниці,— Джонні скинув з плечей халат, і він упав на підлогу. Під коліньми в Джонні випиналися грубі нерівні рубці й зникали в усохлих литках. Він понишпорив у шафі й витяг білу сорочку та джинси — те саме, в чому виходив до репортерів.

— Джоне, я категорично забороняю вам. Як ваш лікар і друг. Зрозумійте, це безумство.

— Забороняйте як хочете, а я однаково поїду,— сказав Джонні й почав одягатися. На обличчі в нього знову був той відчужений, занурений вираз, який Сем пов'язував з його трансми. Сестра тихенько ойкнула.

— Ви можете йти, сестро,— сказав Сем.

Вона позадкувала до дверей, якусь хвилину постояла там, потім вийшла. Явно знехотя.

— Джонні,— мовив Сем. Тоді встав, підійшов і поклав руку йому на плече.— Вашої вини в цьому немає.

Джонні повів плечем і скинув його руку.

— Де ж пак немає,— сказав він.— Коли це сталося, вона дивилася *на мене*.— Він почав застібати сорочку.

— Ви наполягали, щоб вона вживала ліки, а вона покинула.

Джонні на мить затримав погляд на Вейзаку, потім знов узявся до сорочки.

— Не сталося б цього сьогодні, то сталося б завтра, за тиждень, за місяць...

— За рік... Або за десять років.

— Ні. Не за десять, і навіть не за рік. І ви це знаєте. Чому ви так прагнете скинути все на себе? Через отого бундючного репортера? Чи, може, це якийсь ненормальний прояв жалю до самого себе? Потреба впевнитися, що на вас лежить прокляття?

Обличчя Джонні сіпнулося.

— Коли це сталося, вона дивилася *на мене*. Невже ви не розумієте? Чи ви такий розтакий тупак, що не втямите цього?

— Вона збиралася у важку подорож, до Каліфорнії і назад, ви ж самі мені казали. На якісь там збори чи що. Як я зрозумів з ваших слів, щось дуже збудливе. Хіба не так? Так. І це майже напевне сталося б там. Інсульт — не грім з ясного неба, Джонні.

Джонні застібнув джинси й стомлено сів, так наче одягання геть знесило його. Він був ще босий.

— Так,— мовив він.— Так, може, й ваша правда.

— Дійшло! До нього дійшло! Хвалити бога!

— І все ж таки я повинен їхати, Сем.

Вейзак скинув руки.

— І чим ви там допоможете? Вона в руках лікарів і свого бога. Отак воно. І ви мали б це розуміти, як ніхто інший.

— Я потрібен батькові,— тихо сказав Джонні.— Це я також розумію.

— Як ви поїдете? Скоро північ.

— Автобусом. А до «Пітерового свічника» зловлю таксі. Міжміські автобуси там ще спиняються?

— Не слід цього робити,— сказав Сем.

Джонні нишпорив під ліжком, шукаючи черевики, і не міг їх знайти. Сем витяг їх з-під ліжка й віддав йому.

— Я одвезу вас.

Джонні поглянув на нього.

— Ви?

— Так, тільки прийміть легке заспокійливе.

— Але ж... ваша дружина...— Джонні зніяковіло збагнув: про особисте життя доктора Вейзака він знає тільки те, що його мати живе в Каліфорнії.

— Я розлучений,— сказав Сем.— Лікареві часом доводиться не ночувати вдома... якщо він не педіатр чи не дерматолог. І моїй жінці подружнє ліжко здавалося скоріш наполовину порожнім, ніж наполовину повним. От вона й заповнювала його ким трапиться.

— Пробачте,— зніяковіло мовив Джонні.

— У вас іде забагато часу на вибачення, Джоне.— Семове обличчя було лагідне, але очі суворі.— Взувай-теся.

Розділ дванадцятий

1

«З лікарні до лікарні,— сонно думав Джонні, відчуваючи легке запаморочення від маленької голубої пілюлі, що її проковтнув перед тим, як вони із Семом вийшли з медичного центру й сіли в «ельдорадо» найновішої моделі.—З лікарні до лікарні, від людини до людини, з місця на місце».

Хоч як дивно, десь глибоко в душі він тішився цією поїздкою: адже вперше за п'ять років опинився поза стінами лікарні. Ніч була ясна, в небі тугою годинниковою пружиною світла лежав Молочний Шлях, над темними шпалерами дерев слідом за машиною плив ще не повний місяць, а вони мчали на південь крізь Палмайру, Ньюпорт, Пітсфілд, Бентон, Клінтон. Колеса машини ледь шурхотіли серед навколишньої безмовності. З чотирьох динаміків стереомагнітофона линула тиха музика — Гайдн.

«В одну лікарню привезли каретою „швидкої допомоги“, в другу їду „кадилаком“»,— подумав Джонні. Він не хотів перейматися тим, куди й чого їде. Досить було просто рухатись уперед, верстати дорогу, на час забувши й про матір, і про свій хист, і про людей, що залюбки лізли йому в душу (Він сам напросився... тільки не доторкайтесь до мене, гаразд?). Вейзак вів машину мовчки. Лише вряди-годи мугикав щось під музику.

Джонні дивився на зорі. Дивився на шосе, майже пустельне о цій пізній порі. Воно безупинно розмоту-

валось і стелилося під колеса машини. Вони поминули дорожній пост в Огасті, де Вейзак сплатив митний збір і одержав квитанцію. І знов поїхали вперед — Гарднер, Саббатас, Льюїстон...

Майже п'ять років, більше, ніж деякі засуджені вбивці проводять за ґратами.

Він заснув.

І йому наснилося...

— Джонні,— сказала йому мати в тому сні.— Джонні, допоможи мені, зціли мене.— На ній були жебрацькі лахи, і вона повзла до нього по бруківці. Обличчя її було бліде. З колін точилася кров. У ріденькому волоссі копошилися білі воші. Мати простягала до нього тремтливі руки.— Господь бог наділив тебе своєю силою,— казала вона.— Це велика відповідальність, Джонні. Велика довіра. Ти повинен бути гідним її.

Джонні взяв її руки, накрив їх своїми й сказав:

— Духи зла, полиште цю жінку.

Мати підвелася.

— Зцілилася! — вигукнула вона голосом, сповненим дивного, лиховісного тріумфу.— *Зцілилася! Мій син зцілив мене! Хай славляться його земні діяння!*

Джонні намагався заперечувати, сказати їй, що він не хоче вершити славні діяння, зціляти недужих, говорити чужими голосами, провіщати майбутнє чи знаходити загублені речі. Він намагався висловити це, але язик не корився наказам його мозку. Тим часом мати вже пройшла повз нього й віддалялася брукованою вулицею, раболіпно й смиренно згорблена, та водночас було в ній і щось зухвале, і голос її гучав, наче сурма:

— *Він спас мене! Спаситель! Він спас мене! Спаситель!*

Аж раптом він із жахом побачив, що за нею сунуть тисячі, а може, й мільйони інших — покалічених, ско-

цюрблених, смертельно переляканих. Була там і гладка жінка-репортер, що хотіла знати, кого демократи висунуть на президента в 1976 році; і якийсь убитий горем фермер у комбінезоні, з фотографією свого сина — усміхненого юнака у формі військово-повітряних сил, що не повернувся з нальоту на Ханой у 1972 році, — старий хотів знати, живий його син чи загинув; і схожа на Сейру заплакана молода жінка, що піднімала на руках немовля з величезною головою, на якій, мов фатальні письмена, голубіли вени; і якийсь дід з покрученими артритом руками; і ще сила-силенна людей. Вони розтяглися на багато миль, вони терпляче дождатимуть і зрештою вб'ють його своїми розпачливими німими благаннями.

— *Він спас мене!* — долинав до нього переможний материн голос. — *Спаситель! Він спас мене! Спас!*

Він намагався сказати їм, що не може ні зцілити, ні спасати, та ледве розтулив рота, як хтось найближчий учепився в нього рукою і почав трусити.

Його справді трусили. То була рука Вейзака. Машину заливало яскраве жовто-рожеве світло — моторошне світло, що перетворило добре Семове обличчя на страхітливую личину якоїсь потвори. В першу мить Джонні здалося, ніби це йому ще сниться, але потім побачив, що світло йде від ліхтарів навколо автостоянки. Як видно, поки він лежав у комі, і ліхтарі стали не такі. Холодне біле світло змінилось оцим неприродним жовто-рожевим, що лягало на шкіру, наче фарба.

— Де це ми? — сипло запитав він.

— Біля лікарні, — сказав Сем. — Камберлендська терапевтична.

— А-а. Гаразд.

Джонні випростався на сидінні. Соннота зійшла з нього не враз і ще лишалася на дні свідомості скалками чогось розбитого, але не виметеного до кінця.

— Ви готові йти?

— Так,— сказав Джонні.

Вони перейшли стоянку. В темній навколишній зелені тихо сюрчали цвіркуни. То там, то там зблискували вогники світляків. Думками Джонні заволоділа матір, та водночас він не міг не втішатися свіжим духмяним запахом ночі й легкими дотиками вітерця до шкіри. Ніч дихала здоров'ям, і цей здоровий дух ніби вливався в нього самого. Та ось він знову згадав, чого сюди приїхав, і власне радісне відчуття здалось йому майже блюзнірським — але тільки майже. І воно ніяк не минало.

2

Назустріч їм ішов коридором Герб, і Джонні побачив, що той у старих штанах, черевиках на босу ногу і в піжамній куртці. З вигляду батька він зрозумів, як несподівано все сталося. Це сказало йому більше, ніж він хотів знати.

— Синку...— мовив Герб. Він увесь якось змалів, наче зсохся.

Джонні обняв його, і батько заплакав. Уткнувся в сорочку Джонні й глухо ридав.

— Тату,— сказав Джонні.— Ну годі, тату, годі.

Герб і далі плакав, поклавши руки йому на плечі. Вейзак одвернувся й розглядав картинки на стінах — нічим не примітні акварелі місцевих художників.

Герб трохи заспокоївся. Утерши очі рукавом куртки, він сказав:

— Ти бачиш, так у піжамі й приїхав. А мав же час перевдягтися, поки чекали «швидку». Просто не подумав. Мабуть, це вже старече.

— Та ну, ти що.

— Гаразд.— Герб випростав плечі.— То це тебе твій друг лікар привіз? Дуже люб'язно з вашого боку, докторе Вейзак.

Сем знизав плечима.

— Пусте.

Джонні з батьком пройшли до невеличкої вітальні й сіли.

— Тату, а вона...

— Згасає,— мовив Герб. Він начебто опанував себе.— При тямі, але згасає. Вона питала про тебе, Джонні. Мабуть, тільки задля тебе й тримається.

— Це я винен,— сказав Джонні.— На мені вся в...

Він здригнувся від болю і вражено втупився в батька: той ухопив його за вухо й сильно крутнув. Хто б міг сподіватися такого від людини, яка щойно плакала в тебе на грудях. То був Гербів давній спосіб карати за найтяжчі провини. Як пригадував Джонні, востаннє батько скуб його за вуха в тринадцять років, коли він наробив шкоди їхнім стареньким «ремблером»: необачно натис на педаль зчеплення, і машина тихо покотилася з узгірка й ввігналасть у сарай на задвір'ї.

— Ніколи не смій цього казати,— звелів Герб.

— *Тату, ти що!*

Герб пустив вухо, і ледь помітна усмішка ворухнула кутики його рота.

— Забув уже, як скубуть за вуха, еге? Мабуть, думав, що й я забув? Ні, Джонні, не сподівайся.

Джонні й далі приголомшено дивився на батька.

— *Ніколи* не смій себе винуватити.

— Але ж вона дивилася ті кляті...

— Новини, атож. Така збуджена була, аж тремтіла вся... коли бачу — лежить на підлозі й хапає ротом повітря, наче риба, витягнута на берег.— Герб присунувся ближче до сина.— Лікар не мав часу заходити в деталі, одначе спитав мене про якісь «героїчні зусилля». Я нічого йому не сказав. На ній лежить її власний гріх, Джонні. Вона уявила собі, що знає волю господню. Отож ніколи не винувать себе за цей її гріх.— В очах його знов зблиснули сльози. Голос став хрип-

кий. — Бог мені свідок, я любив її все життя, але останнім часом з нею було дуже важко. То, може, так воно й на краще.

— Мені можна до неї?

— Так, вона в кінці коридора, у тридцять п'ятій палаті. Там знають, що ти маєш приїхати, і вона теж знає. І ще одне, Джонні. Хоч би що вона казала, ти погоджуйся. Не дай їй... не дай їй померти з думкою, що все було марно.

— Авжеж.— Джонні помовчав.— Ти підеш зі мною?

— Не тепер. Хай потім.

Джонні кивнув головою і рушив коридором. Світло було пригашене. І тепер та коротка мить серед лагідної теплої ночі здалась йому страшенно далекою, зате зринув у пам'яті отой моторошний сон, що привидівся йому в машині.

Палата 35. *Віра Елен Сміт* — сповіщала невеличка картка на дверях. Чи він знав, що її друге ім'я Елен? Мав би знати, але напевне пригадати не міг. Зате йому пригадалось інше: як одного сонячного літнього дня на пляжі Олд-Орчард мати, усміхнена й весела, принесла йому загорнутий у носову хусточку брикет морозива. Як він, мати й батько грали в карти на сірники — згодом, погрузнувши в релігії, вона забороняла в домі карти, навіть для гри в крибідж. Пригадався Джонні і той день, коли його вжалила бджола й він, ревучи на всю горлянку, прибіг до матері, а вона поцілувала набрякле місце, витягла пінцетом жало й приклала до ранки змочену в питній соді полотничку.

Він штовхнув двері й увійшов. Мати безформною купою лежала на ліжку, і Джонні подумав: «*Отак і я лежав*». Сестра лічила їй пульс, а почувши, що двері відчинилися, обернулась, і тьмяне коридорне світло зблиснуло на скельцях її окулярів.

— Ви син місіс Сміт?

— Так.

— *Джонні?* — Материн голос був сухий, безбарвний, і в ньому, наче камінці в порожньому гарбузіку, шурхотіла смерть. Від цього голосу — хай бог боронить! — у Джонні аж мороз побіг поза шкірою.

Він підійшов ближче. Ліва половина матиного обличчя перетворилася на жакливу маску. Рука на простиралі скидалась на клішню. «Інсульт,— подумав Джонні.— Те, що старі люди називають ударом. Атож. Влучна назва. Саме такий вона має вигляд. Наче зазнала страшного удару».

— Це ти, Джоне?

— Я, мамо.

— Джонні! Це ти?

— Так, мамо.

Він підступив ще ближче й примусив себе взяти ту кощаву клішню.

— Мені потрібен мій Джонні,— жалісно промовила вона.

Сестра кинула на Джонні співчутливий погляд, і йому захотілося врізати їй межі очі.

— Ви б не могли залишити нас самих?

— Та я, бачте, не повинна....

— Слухайте, це моя мати, і я хочу побути з нею наодинці,— сказав Джонні.— Як ви на це?

— Ну...

— Принеси мені соку, татусю! — хрипко закричала мати.— Я, мабуть, вип'ю цілу карафу!

— Та вийдете ви зрештою? — гримнув Джонні на сестру. Нараз його поїняла страшна туга, і він не міг зосередитись. Здавалось, його затуає в якийсь темний вир.

Сестра вийшла.

— Мамо... — промовив він, сідаючи біля ліжка. Його не полишало дивне відчуття двоїстості, оберненого плину часу. Скільки разів мати сиділа отак біля нього,

мабуть, теж тримала його всохлу руку й розмовляла з ним? Він пригадав період, коли був поза часом, коли палата наче наблизилась до нього й він бачив усе крізь прозору плацентарну плівку, — і тоді материне обличчя схилилося над ним, і з уст її повільно линули гримкі, нерозбірливі звуки.

— Мамо... — знову промовив він і поцілував її спотворену руку.

— Дай мені цвяхи, я сама це зроблю, — сказала мати. Її ліве око мовби залякло в очниці, зате праве дико викочувалось, наче в коня від ударів острогами. — Мені потрібен Джонні.

— Мамо, я тут.

— *Джон-ні! Джон-ні! Джон-ні!!!*

— *Мамо!* — сказав він, боячись, що повернеться сестра.

— Ти... — Мати затнулась і трохи повернула голову до нього. — Нахилися сюди, щоб я тебе бачила, — прошепотіла вона.

Він нахилився, як вона просила.

— Ти прийшов, — сказала вона. — Дякую. Дякую. — З її здорового ока потекли сльози. Друге, вражене ударом, незворушно дивилося вгору.

— Ну звісно, прийшов.

— Я бачила тебе, — прошепотіла мати. — Яку чудесну силу дав тобі господь, Джонні! Хіба я тобі не казала? Хіба не казала, що так буде?

— Атож, казала.

— Він призначив тобі справу, — провадила мати. — Не тікай від неї, Джонні. Не ховайся в печері, як Ілія, не змушуй його посилати велику рибину, щоб вона поглинула тебе. Не роби цього, Джоне.

— Ні, не зроблю. — Він тримав материну руку-клішню. В голові у нього гупало.

— Ти не гончар, а гончарна глина, Джоне. Запам'ятай.

— Гаразд.

— *Запам'ятай це!* — різко промовила вона, і Джонні подумав: «Знову її повело на дурниці». А втім, ні; власне, це були не більші дурниці, ніж ті, що їх вона говорила й тоді, коли він вийшов з коми.

— Пильно дослухайся до тихого голосу, коли почувеш його.

— Гаразд, мамо, я дослухатимусь.

Вона трохи повернула голову на подушці і... невже *всміхнулася?*

— Мабуть, ти думаєш, що я втратила розум.— Вона ще трішечки повернула голову й тепер дивилася просто на нього.— Але це нічого не важить. Ти впізнаєш той голос, коли він озветься до тебе. Він скаже тобі, що робити. Як казав Єремії, і Даниїлові, і Амосу, і Аврааму. Настане й твоя черга. Він тобі скаже. І коли він скаже, Джонні... виконай свій обов'язок.

— Гаразд, мамо.

— Яка сила...— пробелькотіла вона. Голос її ставав глухим і нерозбірливим.— Яку силу дав тобі господь... Я знала... Я завжди знала...— Голос її урвався. Здорове око заплющилось. Друге й далі безтямно дивилося в стелю.

Джонні посидів біля ліжка ще хвилин п'ять, а тоді встав і рушив до дверей. Він уже взявся за ручку й ледь прочинив двері, коли сухий, шелестливий материн голос, в якому звучав суворий наказ, змусив його прикипіти до місця.

— *Виконай свій обов'язок, Джоне.*

— Авжеж, мамо.

Більш йому не випало поговорити з матір'ю. Вона померла наступного ранку, 20 серпня, о п'ять хвилин на дев'яту. В той самий час у містечку на північ від її лікарні Уолт і Сейра Хезлітті сперечалися через Джонні й мало не посварились; а десь на південь Грег Стілсон чинив суд над одним юним поганцем.

Розділ тринадцятий

1

— Ти не розумієш,— переконливим, безмежно терплячим тоном умовляв Грег Стілсон хлопця, що сидів у задній кімнаті поліційної дільниці в Ріджуеї. Хлопець, голий до пояса, сидів, відкинувшись на складаному стільці, й пив із пляшки пепсі-колу. І поблажливо посміхався до Грега Стілсона, не розуміючи, що більш, як двічі, Грег нічого не повторює; він розумів тільки те, що хтось один у кімнаті — велике лайно, а от хто саме, він ще цілком не усвідомив.

І оце усвідомлення належало в нього вселити.

При потребі — й із застосуванням сили.

Надворі був ясний і теплий серпневий ранок. На деревах співали пташки. І Грег відчував, що його щаслива доля десь зовсім близько, ближче, ніж будь-коли. Отож треба бути обережним з цим юним поганцем. Це ж бо не якийсь там кривоногий патлатий мотоцикліст, від якого смердить потом. Цей хлопчина вчиться в коледжі, волосся в нього помірно довге й чисто вимите, аж блищить; до того ж він племінник Джорджа Гарві. Хоча Джордж і не дуже ним переймається (Джордж у 1945 році з боями пройшов Німеччину й для цих довгогривих жевжиків має всього три слова, і то далеко не «з днем народження»), та все ж рідна кров. А в муніципальній раді Джордж має неабияку вагу. «Ви там повчіть його розуму,— сказав він Грегові, коли той доповів, що начальник поліції Віггінс заарештував сина його сестри.— Тільки не перебирайте міри. Все ж таки рідна кров».

Хлопець дивився на Грега з лінивою зневагою.

— Я-то розумію,— сказав він.— Ваші пси забрали в мене футболку, і я хочу, щоб її повернули. А от вам не завадить дещо зрозуміти. Якщо мені її не віддадуть,

я нацькую на вас Американську лігу захисту громадянських свобод.

Грег підвівся, перейшов до сталевो-сірого канцелярського сейфа, що стояв проти сатуратора-автомата, дістав в'язку ключів, вибрав потрібний і відімкнув сейф. На паці бланків реєстрації дорожньо-транспортних пригод лежала червона футболка. Він узяв її і розправив так, що стало видно напис: «*Ляж під мене, крихітко*».

— Ти ходив у ній,— мовив Грег тим самим м'яким тоном.— По вулицях.

Хлопець гойднувся на задніх ніжках стільця й ковтнув ще трохи пепсі. На обличчі його блукала все та сама поблажлива, майже глузлива посмішка.

— Ходив,— сказав він.— І хочу, щоб її мені повернули. Це моя власність.

У Грега починала боліти голова. Цей зухвалий шмаркач не розуміє, як просто все робиться. Кімната звуконепроникна, і крику з неї не чути, це вже не раз перевірено. Ні — він не розуміє. *Не тямить.*

Але не давай собі волі. Не перебирай міри. Не наламай дров.

Легко сказати. Та й зробити звичайно неважко. Але часом... часом він не знав упину.

Грег сягнув рукою в кишеню і дістав газову запальничку.

— То ви нагадайте своєму гестапівцю Віггінсу й моєму дядечку-фашистові, що перша поправка до конституції...— Хлопець раптом замовк, і очі його розширились.— Що це ви... Гей, ви!

Анітрохи на нього не зважаючи, принаймні зовні цілком спокійно, Грег клацнув запальничкою. Газове полум'я метнулося вгору, і він підпалив футболку. Зайнялася вона добре.

Передні ніжки стільця грюкнули об підлогу, і хлопець метнувся до Грега з пляшкою пепсі в руці. Його

самовдоволення посмішка зникла, в розширених очах спалахнули занепокоєння, подив і гнів — гнів розбещеного шалапутя, якому надто довго все дозволяли.

Його ніхто не називав клятим хирляком, подумав Грег Стілсон, і біль у нього в голові посилювався. Ні, не можна давати собі попуску.

— Ану, віддай! — закричав хлопець.

Грег тримав футболку, затисши її зверху двома пальцями й наготові упустити на підлогу, коли припече.

— Віддай, чуєш, лайно! Вона моя! Вона...

Грег поклав руку хлопцеві на голі груди й штовхнув його скільки було сили — а сили було вдосталь. Хлопець відлетів у другий кінець кімнати, і гнів його змінився тривогою, а потім — нарешті — і страхом, чого й хотів Грег.

Грег кинув димлючу футболку на кахляну підлогу, підняв хлопцеву пляшку й вилив на футболку рештки пепсі. Вона лиховісно зашипіла.

Хлопець поволі підводився, спираючись плечима на стіну. Грег перехопив його погляд. Очі в хлопця були карі й широко-широко розплющені.

— Нам треба порозумітися, — мовив Грег, і власні слова долинули до нього наче здалеку, приглушені болісним стугоном у голові. — Ми зараз влаштуємо просто отут, у цій кімнаті, невеличку співбесіду й з'ясуємо, хто з нас лайно. Ти вловив мою думку? Нам потрібно дійти певних висновків. Ви ж там у коледжі любите це робити? Доходить висновків?

Хлопець уривчато втягнув у себе повітря. Тоді облизав губи, наче хотів щось сказати, і раптом заволав:

— Поможіть!

— Атож, допомогти тобі таки треба, — сказав Грег. — І я тобі поможу.

— Ви ненормальний, — бовкнув племінник Джор-

джа Гарві, а тоді знову заволав, ще голосніше: — *Поможіть!*

— Може, й так, — мовив Грег. — Цілком може бути. Але нам, синку, треба з'ясувати, хто тут лайно. Розумієш, до чого я веду?

Він позирнув на пляшку від пепсі у своїй руці й зненацька люто торохнув нею об ріг сейфа. Пляшка розлетілася вщент, і, побачивши на підлозі скалки, а в руці Грега наставлену на нього шийку пляшки з гострими зазубреними краями, хлопець заверещав. Його джинси, витерті до білого між ніг, раптом потемніли. Обличчя набрало кольору старого пергаменту. А коли Грег ступив до нього, чавлячи скло важкими черевиками, що їх носив і взимку і влітку, хлопець безпорадно притиснувся до стіни.

— Коли я виходжу на вулицю, я надягаю білу сорочку, — промовив Грег і вискалив білі зуби. — Іноді й з краваткою. А ти виходиш на вулицю, начепивши на себе якусь ганчірку із сороміцьким написом. То хто з нас лайно, хлопчику?

Племінник Джорджа Гарві щось проскімлив. Його вирячені очі не відривалися від зазубреної скляної шийки в Греговій руці.

— Ось я стою тут чистий і сухий, — провадив Грег, підступаючи трохи ближче, — а в тебе тече по обох ногах у черевики. То хто з нас лайно?

Він почав злегенька тицяти скляними гостряками в голі й пітні хлопцеві груди, і племінник Джорджа Гарві заплакав. «Ось через таких і країна розколюється, — подумав Грег. Каламутна, хмільна лють гула й нуртувала в голові. — Через отаких смердючих шмаркатих плаксіїв, як цей».

Гляди тільки, не перебери міри... не наламай дров...

— І говорю я, як людина, — сказав Грег, — а ти, хлопче, верещиш, наче свиня в брудній калюжі. То хто ж лайно?

Він знову тицьнув шийкою пляшки хлопцеві в груди; один з гострих зубців ледь проштрикнув шкіру під правим соском, і там виступила манюсінька крапелька крові. Хлопець завив.

— Я розмовляю з тобою,— сказав Грег.— І раджу тобі відповідати так, як ти відповідаєш своїм учителям. То хто з нас лайно?

Хлопець щось запхикав, але розібрати ті звуки було годі.

— Відповідай, якщо хочеш скласти цей екзамен,— не вгавав Грег.— Я ж випущу з тебе тельбухи, синку.— І в цю мить він був здатен на таке. Тим-то й уникав дивитись на ту краплю крові, щоб не знавісніти остаточно, бо тоді б йому стало байдуже, чи то племінник Джорджа Гарві, чи будь-хто інший.— Ну, то хто лайно?

— Я,— мовив хлопець і захлипав, як мала дитина, що боїться лихого розбійника, який чигає вночі за дверима спальні.

Грег посміхнувся. У голові гупало, в очах спалахували різноколірні цятки.

— Ну що ж, це вже добре. Для початку. Але цього не досить. Я хочу, щоб ти сказав: «Я лайно».

— Я лайно,— промовив хлопець, і далі хлипаючи. З носа в нього потекли шмарклі й так і повисли. Він утер їх затиллям долоні.

— А тепер я хочу, щоб ти сказав: «Я велике лайно».

— Я... я велике лайно.

— Ну, а тепер ще одне, і, мабуть, на цьому й закінчимо. Скажи: «Дякую, що ви спалили цю погану футболку, мер Стілсон».

Тепер хлопець був ладен на все. Перед ним відкривався вихід на волю.

— Дякую, що ви спалили цю погану футболку.

В очах у Грега спалахнуло, і він черкнув скляним гострjаком по м'якому животі хлопця, так що показала-

ся смужечка крові. Скло ледь дряпнуло шкіру, але хлопець завив так, наче за ним гналися всі чорти з пекла.

— Ти забув сказати «мер Стілсон»,— мовив Грег, і раптом усє минулося. Біль востаннє гупнув у голові, просто між очима, і зник. Грег ошелешено дивився на шийку пляшки в своїй руці й ледве пригадував, звідки вона взялася. От бісова дурниця. Мало не полетіло все шкереберть через цього паршивого недоумка.

— Мер Стілсон! — кричав хлопець. Він уже не тямив себе зі страху.— Мер Стілсон! Мер Стілсон! Мер Стіл...

— От тепер добре,— сказав Грег.

— ...сон! Мер Стілсон! Мер Стілсон! Мер...

Грег сильно ляснув його по обличчю, і хлопець стукнувся головою об стіну. Тоді замовк, безтямно витріщивши очі.

Грег підступив майже впритул до нього. Простяг руки, повільно взяв хлопця за вуха й притягнув його голову до себе, так що вони аж діткнулися носами. Очі їхні розділяло не більш як півдюйма.

— Так от, твій дядечко в цьому місті велика сила,— тихо промовив він, тримаючи голову хлопця за вуха, як за дужки. Очі в того були величезні, карі й мокрі від сліз.— І я також сила... скоро буду... хоч мені й далеко до Джорджа Гарві. Він тут народився, виріс і все таке. І якщо ти розкажеш дядечкові про те, що тут сталося, він може надумати покласти край моїй діяльності в Ріджуеї.

Губи хлопцеві сіпались у майже безгучному плачі. Грег повільно труснув його голову за вуха, і їхні носи знову діткнулися.

— Та, певно, не надумас... ти його добряче вивів із себе цією футболкою. Але може. Кревні зв'язки — то неабищо. Отож подумай про це, синку. Якщо ти розкажеш дядечкові, що тут сталося, і дядечко по-

турить мене звідси, я, мабуть, порішу тебе. Ти мені віриш?

— Так,— прошепотів хлопець. Щоки його блищали від сліз.

— Так, сер, мер Стілсон.

— Так, сер, мер Стілсон.

Грег пустив його вуха.

— Атож,— мовив він,— я порішу тебе, але перед тим розкажу всім охочим слухати, як ти тут обпудився, ревів і пускав шмарклі.

Він одвернувся й швидко відійшов, так наче від хлопця погано тхнуло; а тоді знову рушив до сейфа. Дістав з полиці коробку пластиру й кинув через кімнату хлопцеві. Той злякано відсахнувся й не зловив її, потім квапливо нахилився й підняв коробку з підлоги, видимо боячись, що Стілсон нападеться на нього й за це.

Грег показав рукою.

— Туалет отам. Опорядися. Я дам тобі іншу футболку. Пришлеш її назад випрану, без слідів крові. Зрозумів?

— Так,— прошепотів хлопець.

— Сер! — гримнув на нього Стілсон.— *Сер! Сер! Сер! Не можеш запам'ятати?*

— Сер,— простогнав хлопець.— Так, сер. Так, сер.

— І чого вас тільки навчають. *Ніякої поваги*,— сказав Грег.— *Ніякої.*

Біль у голові озвався знову. Грег вгамував його, але тепер болісно бурувало в шлунку.

— Ну гаразд, годі. Хочу тільки ще дати тобі одну добру пораду. Коли ти восени, чи коли там, повернешся до свого бісового коледжу, то не уявляй собі, ніби тут сьогодні було щось не так. Не обманюйся щодо Грега Стілсона. Краще про це забути, хлопче. І тобі, й мені, і Джорджеві. Якщо ти станеш про це думати й тобі зрештою здасться, що ти зможеш на мені ві-

дігратись, то буде найбільша помилка в твоєму житті. І, може, остання.

З цими словами Грег вийшов, кинувши на хлопця презирливий погляд: той стояв з переляканими очима, губи його тремтіли, на животі й грудях запеклися цяточки крові. Він скидався на цибатого десятирічного хлопчиська, якого вигнали із шкільної бейсбольної команди.

Грег подумки побився об заклад із самим собою, що більш ніколи не матиме клопоту через цього хлопця, — і виграв. Через кілька днів Джордж Гарві зупинився біля перукарні, де голився Грег, і подякував йому за «дещицю здорового глузду», яку той вклав у голову його племінникові.

— Вмієте ви ладнати з молодими, Грег, — сказав він. — Не знаю... але здається мені, вони мають до вас повагу.

— Нема за що дякувати, — відповів Грег.

2

Тим часом як Грег Стілсон спалював у Ріджуеї, штат Нью-Гемпшір, футболку з непристойним написом, у Бангорі, штат Мен, Уолт і Сейра Хезлітті сиділи за столом і снідали. Уолт читав газету.

Раптом він з брязкотом поставив на блюдечко чашку з кавою і сказав:

— Ти диви, Сейро, твій давній приятель потрапив у газету.

Сейра годувала Денні. Вона була в халаті, з незачесаними косами й ледь розплющеними очима. Відсотків на вісімдесят вона ще спала після вчорашньої вечірки. Почесним гостем був Гаррісон Фішер — конгресмен від третього округу Нью-Гемпшіру ще з доісторичних часів і певний кандидат на переобрання

наступного року. Отож вечірка мала для них з Уолтом політичне значення. *Політика*. Це слово останнім часом не сходило в Уолта з язика. Вчора він випив куди більше за Сейру, та ось уже зранку одягнутий і бадьорий, а вона мов з багнюки вилізла. Хіба ж це справедливо?

— Кака! — сказав Денні й виплюнув фруктову суміш.

— Фе, як негарно, — мовила Сейра і обернулась до Уолта. — Це ти про Джонні Сміта?

— А то про кого ж.

Вона підвелась і перейшла до того краю столу, де сидів Уолт.

— Що там з ним? Усе гаразд?

— Судячи з того, що тут написано, він живий-здоровий, і сам чорт йому не брат, — сухо відказав Уолт.

У Сейри майнула була невиразна думка, чи не пов'язано це якось з її недавніми відвідинами Джонні й отією історією, але величезний заголовок приголомшив її:

ДРАМАТИЧНА ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ:
ПАЦІЄНТ ПІСЛЯ ТРИВАЛОЇ КОМИ
ВИЯВЛЯЄ ЗДІБНОСТІ ЕКСТРАСЕНСА

Репортаж написав Девід Брайт. На вміщеному в тексті фото Сейра побачила Джонні: він стояв, усе такий же худий, жалюгідний і геть розгублений у безжальному світлі фотоспалаху, над простертим на підлозі чоловіком — то був, як сповіщав підпис, Роджер Дюссо, репортер льюїстонської газети. Над фотографією стояло: *«Наслідок одкровення: репортер непри- томний»*.

Сейра сіла на стілець поруч Уолта й почала читати. Це не сподобалося Денні, і він затарабанив по відкиданому столику свого високого кріселя, вимагаючи ранкового яєчка.

— Здається, він тебе кличе,— сказав Уолт.

— Може, ти сам його погодуєш, любий? Він же в тебе завжди краще їсть.— *Далі на стор. 9, шп. 3*. Вона розгорнула газету на дев'ятій сторінці.

— Лестощами всього доб'єшся,— поступливо мовив Уолт. Він зняв спортивну куртку й надяг на себе Сейрин фартух.— Уже даю, хлопче,— заспокоїв він мало-го й узявся годувати його яйцем.

Дочитавши репортаж, Сейра повернулася до початку й стала читати ще раз. Очі її знов і знов привертала фотографія — розгублене, вражене жахом обличчя Джонні; люди, що з'юрмилися навколо непритомного Дюссо й дивились на Джонні майже перелякано. Вона могла це зрозуміти. Їй пригадалось, як вона тоді поцілувала Джонні і на його обличчя набіг отой дивний відчужений вираз. А коли він сказав, де її загублена обручка, вона й сама злякалася.

Але ж, Сейро, те, чого ти тоді злякалася,— зовсім інша річ.

— Ну, ще трохи, молодче,— почула вона, мовби звідкись ген здалеку, Уолтів голос.

Сейра звела очі на чоловіка й сина: вони сиділи поруч у пасмузі пронизаного порошинками сонячного світла, в Уолта між колінами теліпався її фартух,— і раптом її знов охопив переляк. Вона мовби навіч побачила, як обручка, перевертаючись, поринає на дно унітаза. Почула, як вона тихенько дзенькнула об фаянс. Згадала про маску Джонні в переддень Усіх святих, про хлопця-підлітка, що сказав: «Це ж така втіха — бачити, як ви його обдираєте». Подумала про обіцянки, що їх даєш і ніколи не виконуєш, і погляд її знову звернувся до худого, страшенно змученого й нещасного обличчя на газетній шпальті, що вражено дивилося на неї.

— ...а все це просто хитрий трюк,— казав Уолт, вішаючи на місце її фартух. Він таки примусив Денні

з'їсти яйце, все до останньої крихти, і тепер їхній нащадок задоволено смоктав із пляшечки сік.

— Що? — Сейра поглянула на нього, і він підійшов до неї.

— Я кажу, для людини, яка має сплатити майже півмільйона за лікарняними рахунками, це з біса вдалий трюк.

— Про що ти говориш? Який трюк?

— Авжеж,— мовив Уолт, не помічаючи її гнівного тону.— Він міг би написати книжку про ту катастрофу й про свою кому і заробив би на цьому тисяч сім чи нехай і десять. А от коли він вийшов з коми ясно-видцем, тут уже відкриваються безмежні перспективи.

— Та це ж просто казна-що! — вигукнула Сейра, і голос її дзвенів від люті.

Уолт обернувся до неї, на обличчі в нього був подив, та за мить його змінив вираз порозуміння. Той порозумілий вираз розлютив Сейру ще дужче, ніж будь-коли. Якби вона відклала по п'ять центів щоразу, як Уолт Хезлітт вважав, що він її розуміє, вони могли б уже полетіти на Ямайку в першому класі.

— Пробач, що я завів цю розмову,— сказав він.

— Запідозрити Джонні в облуді — це все одно що запідозрити папу римського у... у... ну, ти знаєш, у чому.

Уолт голосно зареготав, і в цю мить Сейра ладна була схопити його чашку з кавою і пожбурити в нього. Та вона тільки зціпила під столом руки й міцно стисла їх. Денні здивовано витріщився на батька, а тоді й собі зайшовся сміхом.

— Серденько,— сказав Уолт,— я нічого проти нього не маю і проти того, що він робить, теж. Власне, навіть поважаю його за це. Коли отой замшілий гладкий шкарбан Фішер за п'ятнадцять років у конгресі зумів із збанкрутілого адвоката стати мільйонером, то й

цей хлопець має цілковите право гребти скільки може, вдаючи з себе ясновидця...

— Джонні не облудник,— монотонно промовила Сейра.

— Це ж просто знахідка для всіх отих бабуль з підсиненими кудельками, які читають бульварні журнальчики й належать до Всесвітнього клубу книголюбів,— весело провадив Уолт.— Хоч мушу визнати, що трохи прозирання не завадило б і при доборі присяжних у тому бісовому процесі Тіммонса.

— Джонні Сміт не облудник,— повторила Сейра і знов почула голос Джонні. *Вона зісковзнула в тебе з пальця. Ти вклала його бритвене приладдя в бічну кишеню валізи, і обручка зісковзнула туди... Піднімися на горище, Сейро, і подивись. Ти її знайдеш.* Але вона не могла сказати про це Уолтові. Він не знав, що вона їздила навідати Джонні.

Нічого в тому поганого, що ти поїхала побачитися з ним,— невпевнено озвався її внутрішній голос.

Воно-то, звісно, так, але як зреагував би Уолт на те, що вона викинула ту першу обручку в унітаз і спустила воду? Навряд чи він зрозумів би раптовий напад страху, що спонукав її до цього,— того самого страху, який відбивався на обличчях інших людей на газетній фотографії, та й на обличчі самого Джонні. Ні, Уолт цього не зрозумів би. А зрештою, і справді є щось неподобно-символічне в тому, що ти кидаєш свою обручку в унітаз і спускаєш воду.

— Ну гаразд,— сказав Уолт,— він не облудник. Але я просто не вірю...

Сейра тихо промовила:

— Поглянь на цих людей позад нього, Уолте. Поглянь на їхні обличчя. *Вони вірять.*

Уолт кинув побіжний погляд на фотографію.

— Авжеж, так само як дитина вірить фокусникові на сцені.

— То, по-твоєму, отой Дюссо був, як ти кажеш, підставкою? Але ж тут пишеться, що він і Джонні ніколи раніше не зустрічались.

— А тільки так і спрацьовують трюки, Сейро,— терпляче сказав Уолт.— Ніякий фокусник не стане витягати кролика з клітки — тільки з капелюха. Або Джонні Сміт щось знав наперед, або з біса влучно вгадав з поведінки Дюссо.

У цю хвилину Сейра просто-таки ненавиділа його, їй був гидкий цей добродушний чоловік, за якого вона вийшла заміж. Хоч, як по правді, нічого поганого за його добродушністю, врівноваженістю й лагідною іронією не стояло — просто він непохитно вірив, така вже була властивість його душі, що всі прагнуть здобути головний виграш і кожен вдається до своїх маленьких хитрощів. Сьогодні вранці він міг назвати Гаррісона Фішера замшілим гладким шкарбаном, а вчора ввечері аж падав зо сміху, слухаючи Фішерову розповідь про такого собі Грега Стілсона, дивака мера з якогось там містечка, що, певно, зовсім зсунувся з глузду й наступного року збирався балотуватись на виборах до палати представників як незалежний кандидат.

Ні, в світі Уолта Хезлітта не було місця ні екстра-сенсам, ні героям, там цілковито панувала одна доктрина: *ми повинні змінити систему ізсередини*. Він був добрий, спокійний чоловік, любив її і Денні, але душа Сейрина раптом порвалася до Джонні, гірко тужачи за тими п'ятьма роками, які в них украдено. Або й за цілим спільним життям. І за дитиною, що мала б темніше волоссячко.

— Ти б ішов уже, любий,— тихо мовила вона.— А то вони таки запроторять твого Тіммонса за ґрати, на каторгу чи куди там ще.

— Твоя правда.— Уолт усміхнувся до неї: підсумки підбито, засідання закрито.— Ми друзі?

— Друзі.— Але ж він знав, де була обручка. Знав.

Уолт поцілував її, легенько притримуючи правою рукою за потилицю. Він завжди однаково снідав, завжди однаково цілував дружину, одного дня вони переїдуть у Вашингтон, і ніяких екстрасенсів немає.

Через п'ять хвилин він вивів заднім ходом на Понд-стріт їхній невеличкий червоний «пінто», дав, як звичайно, короткий прощальний гудок і поїхав. Сейра залишилася з Денні, який саме ризикував задушитися, намагаючись злізти зі свого високого крісельця-столика.

— Ти ж не так це робиш, молодче,— сказала вона, переходячи кухню й відкидаючи перекладку із столиком.

— Кака! — обурено мовив Денні.

До кухні перевальцем, лінивою ходою неповнолітнього правопорушника зайшов їхній кіт Помідор, і Денні, радісно захихотівши, обхопив його обома руками. Помідор прищулив вуха й скорився своїй долі.

Ледь помітно всміхаючись сама до себе, Сейра прибирала зі столу. Закон інерції. Тілу, що перебуває в стані спокою, властиво залишатися в ньому й далі — а вона й перебуває в стані спокою. Що з того, як Уолт і має свої вади,— вона теж їх має. Отож пошле вона Джонні вітальну листівку на різдво, та й по всьому. Так буде краще, безпечніше... бо тілу в русі властиво рухатися далі. А їй і тут добре. Вона пережила втрату Дена, пережила втрату Джонні, якого так несправедливо забрала в неї доля (але ж скільки в цьому світі несправедливості!), пройшла через свої пороги та бистрини до цієї тихої заводі, і тут вона й залишиться. Оця її сповнена сонця кухонька — зовсім непогане місце. Найкраще забути всі ті окружні ярмарки, Колеса Фортуни і образ Джонні Сміта.

Поки в мийницю з брудним посудом наливалася вода, Сейра ввімкнула радіо й почула початок останніх

вістей. Перше ж повідомлення змусило її завмерти із щойно вимитою тарілкою в руці, втупивши тривожний, занурений погляд у простір за їхнім маленьким задвірком. Матір Джонні розбив інсульт, коли вона дивилася телевізійний репортаж про прес-конференцію її сина. Вона померла сьогодні вранці, годину тому.

Сейра витерла руки, вимкнула радіо й визволила Помідора з обіймів Денні. Потім віднесла малого до кімнати й посадила в манеж. Ображений Денні чимдуж заревів, але Сейра наче й не чула його. Вона пішла до телефону й набрала номер Східного медичного центру. Телефоністка на комутаторі, якій уже, судячи з голосу, набридло без кінця повторювати те саме, сказала, що Джон Сміт залишив лікарню вчора ввечері, незадовго до півночі.

Сейра поклала трубку й сіла на стілець. Денні й дали ревів у своєму манежі. З кухні чувся хлюпіт води, що текла в мийницю. Трохи згодом Сейра встала, пішла до кухні й закрутила кран.

Розділ чотирнадцятий

1

Репортер із журналу «Всепроникний погляд» з'явився 16 жовтня, невдовзі після того, як Джонні сховався пошту.

Батьків будинок стояв досить далеко від шосе, і всіпана жорсткою під'їзна дорога із чверть милі проходила крізь густі молоді зарості сосон та ялин. Джонні щодня ходив цією дорогою до шосе й назад. Попервах він повертався до веранди зовсім знеможений, весь тремтячи й кульгаючи так, що мало не падав з ніг, які наче вогнем пекло (щоб пройти ті півмилі, йому потрібна була ціла година). Та тепер, через пів-

тора місяця, ця щоденна прогулянка давала йому справжню втіху, і він залюбки чекав її. Не пошти, а саме прогулянки.

Крім того, Джонні вже почав рубати дрова до наступної зими, хоч Герб і збирався когось на це найняти, бо сам підрядився на якісь внутрішні роботи в нових будинках у Лібертівіллі.

— Отак і дізнаєшся, що підступила старість, Джоне,— сказав він тоді з посмішкою.— Коли з настанням осені починаєш шукати собі роботи між чотирьох стін.

Джонні вибрався на веранду і, з полегкістю зітхнувши, сів у плетене крісло. Умостив праву ногу на парапет веранди, а потім, болісно скривившись, підняв обома руками ліву й поклав зверху. А зробивши це, взявся переглядати пошту.

Останнім часом її стало не так багато. Першого його тижня в Паунелі траплялися дні, коли надходило по два десятки листів і вісім-дев'ять бандеролей: здебільшого їх пересилали із Східного медичного центру, та декотрі були адресовані просто на поштову контору в Паунелі (на конвертах писали по-різному: Поунел, Паунал, а на одному навіть Пуналз).

Більшість тих листів були від людей самотніх, зневірених, що шукали в житті бодай якоїсь провідної нитки. Писали й діти, прохаючи надіслати автограф; і жінки, які хотіли з ним переспати; і покинуті чоловіки й дружини, що питали поради, як їм бути. Дехто прислав йому амулети на щастя, дехто — гороскопи. Чимало було листів релігійного змісту, і коли Джонні читав ті повні орфографічних помилок послання, старанно виписані незграбними великими літерами, що мало чим різнилися від закарлюк якогось меткого першокласника, йому здавалося, ніби десь поруч витає тіль його матері.

Його запевняли, що він пророк, покликаний вивести

з пустелі стомлений і розчарований американський народ. Що він провісник близького кінця світу. На той день, 16 жовтня, він отримав вісім примірників книжки Хола Ліндсея «Колишня велика планета Земля» — мати Джонні напевне схвалила б цей твір. Його закликали оголосити про божественне походження Христа й покласти край розбещеності молоді.

Надходили й листи цілком протилежні, ворожі, здебільшого анонімні, — вони були не такі численні, але не менш промовисті. Один автор грубо нашкрывав олівцем на якомусь жовтому бланку, що Джонні антихрист, і порадив йому накласти на себе руки. У чотирьох чи п'яти листах його запитували, яке маєш відчуття, вбивши власну матір. Багато хто звинувачував його в шахруванні. А якийсь дотепник написав: *«Прозирання, телепатія — лайно собаче! Поцілуй мене в гузно, ти, липовий екстрасенс!»*

Ще йому прислали речі. І то було найгірше.

Щодня по дорозі з роботи додому Герб завертав на пошту й привозив бандеролі, що не могли вміститися в їхню поштову скриньку. Супровідні листи були всі однакового змісту, в них звучав відчайдушний крик: *скажіть мені, скажіть мені, скажіть мені!*

Це шарф мого брата, який безслідно зник під час риболовлі на Аллагаші в 1969 році. Я майже певна, що він ще живий. Скажіть мені, де він.

Це губна помада з туалетного столика моєї дружини. Я маю підозру, що вона з кимось крутить. Скажіть мені, чи це правда.

Це браслет з ім'ям мого сина. Він перестав приходити додому після школи, десь пропадає вечорами, і я страшенно тривожуся. Скажіть мені, де він буває і що робить.

Якась жінка з Північної Кароліни — і звідки вона тільки дізналася про нього, адже ту серпневу пресконференцію по національному телебаченню не по-

казували — надіслала йому обвуглений шматок дерева. Її будинок згорів, писала вона, і у вогні загинули її чоловік та двоє з п'ятьох дітей. Пожежна служба міста Шарлотта вважає, що причиною пожежі стала несправна електропроводка, але вона з цим рішуче не згодна. Будинок напевне підпалили. Вона хоче, щоб Джонні взяв у руки цей недогарок з попелища й сказав, хто вчинив підпал, і хай той нелюд довіку гнитиме у в'язниці.

Джонні не відповів на жоден лист і відіслав назад усі речі (навіть обвуглений шматок дерева) — своїм коштом і без будь-яких пояснень. Він таки взяв у руки декотрі з них. Більшість їх, як, приміром, і ота частка згорілої стіни, надіслана вбитою горем жінкою із Шарлотта, анічогісінько йому не сказали. Одначе дотик до окремих предметів викликав невиразні тривожні образи, подібні до тих, від яких прокидаєшся серед ночі. Здебільшого то були лише примарні тіні, що виникали й одразу ж зникали, не залишаючи по собі нічого конкретного, тільки відчуття. Та одна з тих речей...

Шарф надіслала йому інша жінка, сподіваючись дізнатися про долю свого брата. То був білий плетений шарф, що нічим не різнився від мільйонів інших. Та тільки-но Джонні взяв його в руки, як стіни батькового будинку нараз зникли, а звук телевізора в сусідній кімнаті почав то наростати, то згасати, наростати й згасати, аж поки перетворився на заколисливе сюрчання літніх комах і віддалений плюскіт води.

Пахло лісом. Крізь крони величезних старих дерев пробивалося зеленкувате сонячне проміння. Ось уже години зо три він ішов по воглому, грузькому ґрунту, мало не по болоту. Його брав страх, дедалі більший страх, але він не втрачав голови. Якщо заблукаєш у цих безкраїх північних лісах і піддасися паніці, то вважай, що родичі можуть замовляти тобі надгробок. Він неухильно простував на південь. Минуло вже два

дні, як він залишив Стіва, Роккі й Логена. Вони отаборились біля...

(назва не приходила, вона була в мертвій зоні)

...на якійсь річечці, де ловилася форель, і він сам винен — надто залив очі тим клятим зіллям.

Він бачив свій рюкзак, прихилений до замшілого стовбура поваленого вітром дерева, мертве гілля якого, схоже на кістки, то там, то там біліло крізь зелень; атож, він бачив рюкзак, але дістати до нього не міг, бо відійшов убік справити малу нужду й ступив у справжнє болото, де брудна твань ураз сягнула майже до верха його чобіт; він спробував позадкувати, вибратися на сухіше місце, щоб там зробити своє діло, але вибратися не міг. Не міг, бо то було не просто баговиння. То було... щось інше.

Він стояв, марно озираючись довкола, шукаючи очима, за що б ухопитися, і мало не сміючись із свого безглузлого становища: оце маєш, хотів відлити і вскочив у пливун.

Він стояв, спершу певний, що то лише неглибока ковбаня,— в найгіршому разі набере в чоботи, та й по всьому; зате буде що розказати, коли його знайдуть.

Він стояв майже спокійно, не панікуючи, аж поки його засмоктало над коліна. Тоді почав борсатися, забувши, що коли вже вскочив здуру в пливун, то треба стояти й не ворухитись. Він і незчувся, як пливучий пісок засмоктав його до пояса, а тоді до грудей, наче величезні темні губи, стискаючи йому легені й не даючи дихнути; він почав кричати, але ніхто не озивався, ніхто не приходив, тільки гладка коричнева білка продріботіла по замшілому стовбуру поваленого дерева, вместилась на його рюкзаку і втупила в нього свої блискучі чорні очиці.

Пливучий пісок уже сягнув йому до шиї, густі темні випари били в ніс, із грудей невблаганно витискало повітря, і крик його ставав усе тонкіший і судомніший.

Кругом пурхали, пищали, пересварювалися птахи; зеленкуваті, наче патина на міді, сонячні промені падали крізь листя на землю, а він загруз уже до підборіддя. Сам-один, він помре сам-один — і він розтулив уста, щоб крикнути востаннє, але не крикнув, бо твань заповзла до рота, тоненькими струминками проточилася між зубами, потекла по язиці, він уже *ковтав* її і крикнути не міг...

Джонні прочнувся, облитий холодним потом, шкіра його взялася сиротами, він стискав у руках туго зібганий шарф і уривисто, судомно дихав. Потім пожбуриив його геть, і шарф упав на підлогу, вигнувшиць білою змією. Джонні більш не доторкався до нього. Батько вклав шарф у пакет і відіслав назад.

Та тепер, хвалити бога, листів і бандеролей надходило менше. Як видно, схибнуті знайшли собі новий об'єкт прилюдної і таємної одержимості. Газетні репортери більш не дзвонили й не просили дати інтерв'ю — і тому, що був змінений і вилучений з довідкової служби номер телефону, і тому, що вся ця історія уже стала вчорашньою новиною.

Роджер Дюссо надрукував у своїй газеті, де був редактором відділу нарисів, довгу й гнівну статтю. Він назвав той епізод прес-конференції жорстокою і непристойною містифікацією. Мовляв, Джонні напевне заздалегідь розвідав дещо з минулого окремих репортерів, які могли прийти на прес-конференцію, — просто про всяк випадок. Так, визнавав він, його сестру Енн називали Террі. Вона померла в досить молодому віці, і, можливо, до цього якоюсь мірою спричинився алкоголь. Одначе всі ці відомості приступні кожному, хто захотів би їх розкопати. У його викладі усе виглядало цілком логічним. Щоправда, в статті не пояснювалось, яким чином Джонні, не виходячи з лікарні, міг роздобути ті «загальноприступні відомості», але, як видно, більшість читачів просто не звернула уваги на

цю обставину. Та й Джонні все те анітрохи не обходило. Інцидент було вичерпано, і він не збирався давати приводів до нових. Чи варто писати жінці, яка надіслала шарф, що її брат, заходячись криком, потонув у пливуні, бо ступив не туди, щоб справити малу нужду? Хіба це зняло б тягар з її душі чи полегшило її життя?

Сьогодні надійшло всього шість листів. Рахунок за електрику. Листівка від Гербової двоюрідної сестри, котра жила в Оклахомі. Лист від жінки, що деякий час тому надіслала Джонні розп'яття з написом «Зроблено на Тайвані», відтиснутим крихітними золотими літерами на Христовій ступні. І невеличкий конверт із зворотною адресою, яка змусила Джонні кліпнути очима й випростатись у кріслі: *Бангор, Понд-стріт, 12, С. Хезлітт.*

Від Сейри. Він розірвав конверт.

Через два дні після похорону матері він одержав від Сейри листівку із співчуттям. На зворотному боці чітким, з невеликим нахилом уліво почерком було написано:

«Джонні, я дуже засмучена тим, що сталося. Про смерть твоєї мами я почула по радію, і в усьому цьому мені здалося чи не найприкрішим, що з твого особистого горя зробили сенсацію для широкої публіки. Може, ти не пам'ятаєш, але того вечора перед катастрофою ми з тобою згадали в розмові твою маму. Я спитала, як вона зреагує, якщо ти привезеш до неї в дім пропащу католичку, а ти відповів, що вона радо зустріне мене й наділить кількома релігійними брошурками. З того, як ти при цьому всміхнувся, я зрозуміла, що ти любиш її. Від твого батька я знаю, що вона дуже змінилась, але, мабуть, це великою мірою тому, що вона душі в тобі не чула й просто не могла примиритися з твоїм нещастям. Як я розумію, зрештою її віра була винагороджена. Прийми, будь ласка, моє щире співчуття і,

якщо я зможу чимось тобі допомогти, тепер чи згодом, завжди розраховуй на мене. Твій друг *Сейра*».

То було єдине послання, на яке він відповів, подякувавши Сейрі за листівку й турботу. Він писав свою відповідь помірковано, зважаючи кожне слово, щоб не виказати себе. Вона ж бо тепер була заміжня жінка, і він не мав ні сили, ні змоги щось змінити. Але він *пам'ятав* ту їхню розмову про матір — і багато чого іншого. Сейрина листівка сколихнула пам'ять, йому виразно пригадався весь той вечір, і він писав їй з гіркотою і ніжністю, але переважала гіркота. Він і тепер любив Сейру Брекнелл і постійно мусив нагадувати собі, що її більш немає, а є інша жінка, на п'ять років старша, мати малого хлопчика.

Аж ось він вийняв з конверта аркуш поштового паперу й швидко перебіг його очима. Сейра з хлопчиком збиралася їхати в Кеннебанк, погостювати тиждень у подруги, з якою на першому й другому курсах мешкала в одній кімнаті в гуртожитку; її прізвище тепер Константін, а тоді вона була Стефані Карслі, і Джонні, за словами Сейри, мав її пам'ятати — але він не пам'ятав. До всього того Уолт тижнів зо три пробуде у Вашингтоні в справах своєї контори й республіканської партії, і Сейра подумала, що могла б вибрати день і приїхати в Паунел побачитись із Джонні та Гербертом, якщо їх це не обтяжить.

«Ти можеш подзвонити мені на номер Стеф — 814-62-19 — у будь-який час між 17 і 23 жовтня. А якщо мій приїзд чомусь буде для тебе небажаний, подзвони й скажи — або сюди, додому, або в Кеннебанк. Я зрозумію. З любов'ю до вас обох, *Сейра*».

Тримаючи листа в руці, Джонні поглянув через подвір'я на лісок, що за один лиш останній тиждень укритися багрецем і золотом. Скоро почнуть обсіпатись дерева і настане зима.

З любов'ю до вас обох, Сейра. Він замислено провів

пальцем по цих словах. Ні, краще буде не дзвонити, не писати, нічого. Вона все зрозуміє. Це як і з тією жінкою, що прислала шарф, — нічого доброго не буде. То навіщо будити сплячого собаку? Сейра могла вжити ці слова, «з любов'ю», просто так, не вкладаючи в них особливого змісту, — а він не міг. У ньому ще не відболіло минуле, і час здавався йому грубо зібганим, зчавленим, знівеченим. За його власним, внутрішнім виміром часу, вона лише півроку тому була його дівчиною. Розумом він приймав і кому, і втрачені роки, одначе серце чимдуж опиралося цьому. Відповісти на її співчутливу листівку було важко, але ж листа завжди можна подерти й переписати, коли ти написав щось не те чи тебе потягло за межу дружніх стосунків, — а тільки такі стосунки вони тепер і могли собі дозволити. Якщо він знов побачить її, він може зробити чи сказати якусь дурницю. То краще не дзвонити. Краще хай усе воно кане в забуття.

Але він подзвонить, подумав Джонні. Подзвонить і запросить її.

Розтривожений, він засунув листа назад у конверт.

У цю мить в очі йому блиснув сонячний зайчик, що відбився від гладенької хромованої поверхні. На під'їзній дорозі зашурхотіли по жорстві колеса закритого «форда». Джонні примружився, намагаючись роздивитися, чи знайома йому ця машина. Гості сюди приїздили рідко. Пошти попервах було чимало, але навідували Джонні всього три чи чотири рази. Паунел — маленька цятка на карті, де там його знайти. Якщо це приїхав хтось шукати відповіді на свої запитання, Джонні швидко заверне йому чи їй голоблі — з усією можливою чемністю, але твердо. Саме так радив йому на прощання Вейзак. Добра порада, подумав Джонні.

— Не давайте нікому втягти вас у роль духовного наставника, Джоне. Не заохочуйте їх, і вони про вас

забудуть. Спершу це, може, здасться вам безсердечним, бо здебільшого це заблудлі люди з безліччю своїх проблем і найкращими намірами,— але тут ідеться про ваше життя і ваш душевний спокій. Отож тримайтеся твердо.

Він так і тримався.

«Форд» в'їхав на доріжку між сараєм і стосом дров, і, поки він розвертався, Джонні побачив у кутку вітрової шиби маленьку наклейку прокатної компанії «Хертц». З машини виліз дуже високий чоловік у новісіньких джинсах і картатій червоній сорочці, що мала такий вигляд, наче її щойно вийняли з фірмової коробки. Він озирнувся з виглядом людини, яка не звикла до провінції і хоча й знає, що в Новій Англії більш нема вовків і пум, проте вважає за краще пересвідчитись у цьому на власні очі. Типовий городянин. Він поглянув на веранду, побачив Джонні й вітально підніс руку.

— День добрий.— І вимова в нього була міська, приглушена (з бруклінським акцентом, подумав Джонні), так що голос звучав, наче крізь вату.

— Привіт,— сказав Джонні.— Заблукали?

— Та ні, друже, сподіваюся, що ні,— відказав незнайомиць, спинившись біля сходів веранди.— Ви або Джон Сміт, або його брат-близнюк.

Джонні посміхнувся.

— Брата я не маю, отож ви, мабуть, не помилилися дверима. Чим можу бути вам корисний?

— Гадаю, ми можемо бути корисні один одному.— Незнайомиць піднявся на веранду й подав руку. Джонні потис її.— Мене звать Річард Діс. Журнал «Всепроникний погляд».

Його рясно посріблена чуприна була модно, до вух, підстрижена. Штучна сивина, вражено подумав Джонні. Ну що ти скажеш про чоловіка, який говорить наче крізь вату й фарбує волосся на сиве?

— Мабуть, ви бачили наш журнал.

— Та бачив. Його в нас продають біля кас у супермаркеті. Але я не даю інтерв'ю. На жаль, ви даремно сюди забилися.— Журнальчик справді продавали в супермаркеті. Газетний папір, заголовки мало не зіскакують зі сторінок, намагаючись ухопити тебе за горлянку. *Дитину вбили прибульці з космосу!* — в розпаці кричить мати... *Продукти, якими труять ваших дітей...* *Дванадцять ясновидців провіщають землетрус у Каліфорнії в 1978 році.*

— Власне, інтерв'ю — це не зовсім те, що нас цікавить,— сказав Діс.— Можна, я сяду?

— Ви знаєте, я...

— Містере Сміт, я прилетів аж із Нью-Йорка, а в Бостоні пересів на літачок, в якому мене весь час непокоїло, що робитиме моя дружина, коли я віддам кінці, не лишивши заповіту.

— Авіакомпанія «Портленд-Бангор»? — осміхнувся Джонні.

— Так точно,— підтвердив Діс.

— Гаразд,— сказав Джонні.— Я зворушений вашою мужністю й відданістю своїй справі. Я вас вислухаю, але даю вам усього п'ятнадцять хвилин. Мені приписано щоденний пообідній сон.— То була невеличка брехня, але з добрим наміром.

— П'ятнадцять хвилин буде задосить.— Діс присутувався ближче.— Я тільки висловлюю своє припущення, містере Сміт, але, як я розумію, ви заборгували в цих краях десь із двісті тисяч доларів. А це неабиякі гроші, ви згодні?

Усмішка Джонні пригасла.

— Що я кому заборгував,— відказав він,— це моє діло.

— Авжеж, звісно, ваша правда. Я не хотів вас образити, містере Сміт. Так от, «Всепроникний погляд» хотів би запропонувати вам роботу. Досить вигідну роботу.

— Ні. Категорично ні.

— Якби ви тільки дозволили мені викласти...

Джонні сказав:

— Я не практикую як екстрасенс. Я не Джін Діксон, не Едгар Кейс і не Алекс Тенноус. З цим покінчено. Я зарікся повертатись до цієї теми.

— Можна мені ще дві-три хвилинки?

— Містере Діс, ви, я бачу, не розумієте...

— Всього дві-три хвилинки...— Діс улесливо всміхнувся.

— До речі, як ви мене знайшли?

— Ми маємо в Мені позаштатного кореспондента з газети «Кеннебек джорнел». Він сказав, що хоч ви й зникли з місцевого обрію, проте, як видно, живете в свого батька.

— То це йому я маю уклінно дякувати, так?

— Авжеж,— весело мовив Діс.— І б'юсь об заклад, що ви таки дякуватимете йому, коли вислухаєте нашу пропозицію до кінця. Можна?

— Катайте,— сказав Джонні.— Але майте на увазі: я свого рішення не зміню, дарма що ви набралися стільки страху, летівши сюди.

— Як вам буде завгодно. У нас країна вільна, еге ж? Справді вільна. Так от, як ви, певно, знаєте, містере Сміт, «Всепроникний погляд» спеціалізується на парapsихології. Як по правді, то наших читачів хлібом не годуй, а дай їм щось таке. Ми маємо щотижневий тираж три мільйони примірників. Три мільйони читачів щотижня, містере Сміт, як вам такий розмах? Як ми цього досягаємо? Пишемо про речі високі, духовні...

— Двоє немовлят-близнюків стали жертвою ведмедя-людоджера,— пробурмотів Джонні.

Діс знизав плечима.

— Що вдієш, ми живемо в жорстокому світі, хіба ні? Людей треба повідомляти й про таке. Вони мають право знати. Але на кожний матеріал про низькі мате-

рії ми даємо читачам три інші: як безболісно скинути зайву вагу, як досягти сексуального вдовolenня й взаємної відповідності, як наблизитися до бога...

— А ви вірите в бога, містере Діс?

— Як по щирості, то ні,— відповів Діс і всміхнувся своєю улесливою усмішкою.— Але в нас демократична країна, одна з найбільших у світі, правда ж? І кожен — сам собі пастир. А головне — в бога вірять наші читачі. І в ангелів, і в чудеса...

— І у вигнання нечистої сили, і в диявола, і в чорні меси.

— От-от-от, ви правильно вловили. У нас *спіритуалістична* аудиторія. Люди справді вірять в усю цю потойбічну маячню. Ми маємо угоди з десятьма екстра-сенсами, включаючи Кетлін Нолан, найславнозвіснішу ясновидицю Америки. Ми хотіли б укласти таку угоду й з вами, містере Сміт.

— Хотіли б?

— Саме так. Що це для вас означатиме? Ваше фото й невелика колонка з'являтимуться приблизно раз на місяць, у номерах, спеціально присвячених парапсихічним явищам. Щось на зразок: десять видатних ясновидців «Всепроникного погляду» передрікають друге президентство Форда абощо. Ми даємо також спеціальні випуски до Нового року й до Дня незалежності — про шляхи Америки в наступному році. Ці випуски завжди насичені інформацією, холостими пострілами по зовнішній і економічній політиці та іншою всячиною...

— Мені здається, ви не розумієте,— урвав його Джонні. Він говорив дуже повільно, наче до малої дитини.— У мене разів зо два справді траплялися прозирання, можна сказати, я «бачив майбутнє», але це діялось поза моєю волею. А передрекати друге президентство Форда я так само не в змозі, як подоїти бика.

Діс зробив великі очі.

— А хто сказав, що ви в змозі? Всі ті колонки роблять наші штатні працівники.

— Ваші штатні...— Остаточо спантеличений, Джонні витріщився на Діса.

— Ну звісно,— нетерпляче відказав той.— Ось, приміром, останні два роки в нас успішно виступає такий собі Френк Росс, спеціалізується на стихійних лихах. З біса приємний хлопець, але, боже ж ти мій, він і дев'яти класів не закінчив. Відбув два строки в армії, а коли ми його знайшли, мив автобуси на міжміському автовокзалі в Нью-Йорку. То як ви гадаєте, ми могли довірити йому робити колонку? Він же й слова правильно не напише.

— Але ж передрікати...

— Свобода слова, цілковита свобода слова. Ви б ще не так здивувалися, коли б знали, як часто весь той читацький люд залюбки ковтає найнесосвітенніші брехні.

— Брехні...— повторив приголомшений Джонні. Він навіть трохи здивувався, відчувши, як на нього накочує лють. Скільки він себе пам'ятав, його мати завжди купувала «Всепроникний погляд», ще з тих часів, коли там уміщували фотографії потрощених, залитих кров'ю автомобілів, одрубаних голів, таємно зроблені знімки страт. Вона свято вірила кожному надрукованому в журналі слову. Певно, як і майже всі інші 2 999 999 читачів. І ось перед ним сидить цей тип із штучною сивиною, в сорокадоларових черевиках та новісінькій, ще з магазинними складками, сорочці, й розводиться про *брехні*.

— Машина працює справно,— провадив Діс.— Якщо вам стукне в голову щось цікаве, треба тільки подзвонити нам, а ми вже запускаємо тему в роботу й підносимо читачеві готовий продукт. Ми маємо право включати ваші колонки в свій щорічний збірник «Всепроникний погляд у майбутнє». Проте ви вільні під-

писати будь-яку угоду з видавництвом. Ми можемо тільки заборонити вам друкувати щось в інших журналах, але хочу вам сказати, що такого майже не трапляється. Виходить навіть куди більше, ніж зумовлено в угоді. Сказати б, підливка до картопляного пюре,— осміхнувся Діс.

— І скільки ж це може вийти? — повільно запитав Джонні, стискаючи руками бильця крісла. У правій скроні ритмічно пульсувала вена.

— Тридцять тисяч на рік у перші два роки,— відказав Діс.— А як здобудете популярність, цю цифру можна й переглянути. І ще одне. Всі наші екстрасенси мають свою певну галузь. Як я розумію, у вас добре йде контакт з предметами.— Діс мрійливо примружив очі.— Отож я вже бачу регулярну рубрику, скажімо, навіть двічі на місяць — не закопувати ж у землю таку вдалу знахідку! Джон Сміт запрошує читачів «Всепроникного погляду» надсилати особисті речі на парапсихологічне дослідження... Або щось таке. Ми, звісно, попередимо, що речі слід надсилати недорого, бо назад ми їх не повертатимем. Але ви не повірите, які є придурки, дай їм бог здоров'я. Ви б рота розкрили з подиву, якби побачили, що вони часом присилають. Діаманти, золоті монети, обручки... і ми можемо обумовити в угоді, що всі надіслані речі переходять у вашу власність.

Перед очима Джонні попливли тьмяно-червоні плями.

— Люди надсилатимуть речі, а я забиратиму їх собі. Ви начебто так сказали?

— Саме так. І ніяких проблем. Треба тільки внести відповідний пункт в угоду, щоб усе було законно. Ще трохи підливки до картопляного пюре.

— То припустімо,— мовив Джонні, намагаючись говорити рівно й спокійно,— припустімо, мені... стукне щось у голову, як ви висловлюєтесь, і я подзвоню й

скажу, що тридцять першого вересня тисяча дев'ятсот сімдесят шостого року президента Форда уб'ють... Не тому, що я це передчув, а просто мені стукнуло в голову.

— Ну, як відомо, у вересні тридцять днів,— сказав Діс.— Але загалом ви, по-моєму, точно вхопили суть. Ви широко мислите. Це добре. Ви не повірите, як обмежено мислить більшість цього люду. Неначе бояться простягти руку до грошей, що лежать напохваті. Один з наших екстрасенсів, Тім Кларк з Айдахо, два тижні тому написав нам, що на нього зійшло осяяння: наступного року Ерл Батц змушений буде піти у відставку. Ви мені, звісно, вибачте на слові, але кому це, розтуди його, треба? Хто такий Ерл Батц для американської хатньої господарки? А от у вас, Джонні, добрі струми. Ви наче створені для цього діла.

— Добрі струми...— промимрив Джонні.

Діс запитливо дивився на нього.

— Вам що, недобре, Джонні? Ви трохи зблідли.

Джонні думав про жінку, яка надіслала йому шарф. Мабуть, вона теж читала «Всепроникний погляд».

— З вашого дозволу, я спробую підбити підсумки,— мовив він.— Ви платите мені тридцять тисяч доларів на рік за моє ім'я...

— І фото, не забудьте.

— ...за моє фото і кілька колонок, написаних за мене іншими. А також за рубрику, де я відповідатиму на запитання власників надісланих речей. І як додатковий приварок зможу забирати всі ті речі...

— Якщо юристи це зумовлять.

— ...в свою особисту власність. Така суть угоди?

— Це тільки голій кістяк, Джонні. Ви собі не уявляєте, як у цьому ділі гроші пливуть до грошей. Через півроку ваше ім'я знатимуть усі, і тоді перед вами відкриються безмежні перспективи. Участь у телевізійних шоу. Зустрічі з шанувальниками. Лекційні

турне. Ну, і, звісно, книжка, виберете собі якого захочете видавця, вони на екстрасенсів кидають шалені гроші. Он Кеті Нолан почала з такої ж угоди, а тепер загібає більш як двісті тисяч на рік. Ще й заснувала власну церкву, і податкові органи не можуть підступитись і до цента з її грошей. Вона своєї нагоди не промине, наша Кеті.— Діс, широко всміхаючись, нахилився вперед.— Кажу ж вам, Джонні, безмежні перспективи.

— Я бачу.

— Ну? То що ви про це думаєте?

Джонні й собі подався вперед, до Діса. Однією рукою ухопив його за рукав новісінької сорочки, а другою — за комір.

— Гей! Що ви собі в біса...

Джонні міцніше захопив тканину сорочки обома руками й притяг Діса до себе. За п'ять місяців щоденних фізичних вправ він добре нагнав м'язи.

— Ти питаєш, що я думаю,— промовив він. У голові починало гупати й ломити.— Я тобі скажу. Я думаю, що ти упир, гробокоп, пожирач людських мрій. Я думаю, тобі місце на каторжних роботах. Я думаю, твоїй матері слід було померти від раку другого дня по тому, як вона тебе понесла. І якщо є пекло, я сподіваюся, що ти в ньому горітимеш.

— Не смій так розмовляти зі мною! — заверещав Діс, наче торговка рибою.— Клятий псих! Забудь! Забудь усе, що я тобі казав, дурноверхий бевзь, мужва! Тобі давали таку нагоду! Ще рачки приповзеш, та буде пізно!..

— Ти й говориш наче крізь вату,— сказав Джонні, підводячись. Заразом він підвів і Діса. Сорочка в того вилізла з-під новісіньких джинсів, і стало видно сітчасту майку. Джонні почав розмірено шарпати його вперед і назад. Діс забув про свій гнів і заволав на всю горлянку.

Джонні підволик Діса до сходів, підняв ногу й добряче припечатав ззаду його новісінькі «лівайси». Діс, не вмовкаючи, миттю скотився зі сходів і простягся на землі. А коли встав і обернувся до Джонні, його чепурненька, наче в провінційного жевжика, одіж була вся запилюжена. Тепер вона набула природнішого вигляду, подумав Джонні, але не був певен, чи зможе Діс це належно оцінити.

— Треба б нацькувати на тебе поліцію,— хрипко промовив той.— Мабуть, я так і зроблю.

— Твоя воля,— відказав Джонні.— Тільки тутешні охоронці закону не дуже прихильні до тих, хто стромляє свого носа куди не просять.

Обличчя Діса судомно кривилось, і на ньому відбивалися водночас і страх, і гнів, і подив.

— Боронь тебе боже колись поткнутися до нас,— сказав він.

Голова Джонні вже мало не розколювалась від болю, але він стримував себе й говорив спокійно.

— Твоя правда,— відказав він.— Цілком з тобою згоден.

— Ти ще пошкодуєш, ось побачиш. Три мільйони читачів. Це тобі неабищо. Коли ми розправимося з тобою, ніхто вже й слову твоєму не повірить, хай би ти навіть передрік весну в квітні. Чи сказав, що черговий бейсбольний чемпіонат почнеться в жовтні. Чи навіть... навіть...— Діс бризкав слиною від люті.

— Ану, забирайся звідси, мерзото,— сказав Джонні.

— *І книжки тобі не бачити!* — пронизливо викрикнув Діс, наче найстрашнішу погрозу, яку тільки міг придумати. Зі своїм спотвореним, перекривленим обличчям, у геть запилюженій сорочці, він скидався на малого хлопчиська, що заходиться в істериці. Його бруклінський акцент ставав усе виразніший і зрештою перетворив його мову на якусь химерну говірку.— Тебе візьмуть на сміх по всіх нью-йоркських видавництвах!

Я тебе так роздобаю, що від тебе сахатимуться навіть найпослідущі бульварні листки. Ми маємо способи змішати з лайном таких розумників, і ми тебе змішаємо, падло! Ми...

— Ось я зараз принесу свій «реммі» та пристрелю тебе як браконьєра, що вдерся до чужої садиби, — мовив Джонні.

Діс відступив до своєї найманої машини, і далі погрожуючи й лаючись. Джонні стояв на веранді, дивився, а в голові у нього гупало нестерпно. Діс сів у машину й дав такий газ, що мотор надсадно заревів, а колеса аж завищали, збиваючи хмари куряви. Виїжджаючи з подвір'я, Діс незграбно вильнув і збив з місця важкий чурбак, на якому Джонні рубав дрова. Незважаючи на біль, Джонні посміхнувся. Йому буде незрівнянно легше поставити чурбак на місце, ніж Дісові пояснити в прокатній конторі велику вм'ятину на крилі «форда».

Розкидаючи колесами жорству, Діс помчав під'їзною дорогою до шосе, і яскраві сонячні зайчики знов відбивалися від хромованих деталей машини. А Джонні повернувся до свого крісла, сів і, приклавши руку до чола, наготувався перечікувати напад болю.

2

— Що-що ви надумали? — перепитав банкір.

Унизу за вікном тихою головною вулицею Ріджуея, штат Нью-Гемпшір, час від часу проїжджали машини. У банкіровому кабінеті на третьому поверсі, на обшитих сосновими панелями стінах висіли літографії Фредеріка Ремінгтона і збільшені фотознімки, що відображували роль самого банкіра в місцевому громадському житті. На столі лежав прозорий пластмасовий кубик із запресованими фотографіями його дружини й сина.

— Виставити наступного року свою кандидатуру до палати представників,— повторив Грег Стілсон. На ньому були штани кольору хакі, голуба сорочка із за-касаними рукавами та чорна краватка з голубим ма-люнком. Здавалося, він у цьому кабінеті якось не на місці, так наче першу-ліпшу мить він міг підхопитися на ноги й почати безцільно трошити все, що там бу-ло,— перекидати меблі, жбурляти на підлогу Ремінгто-нові літографії в дорогих рамках, здирати з карнизів штори.

Банкір Чарлз (Чак) Гендрон, президент місцевого «Клубу левів», засміявся — хоча й трохи невпевнено. Стілсон умів змусити людину почувати себе невпевне-но. У дитинстві він був досить хирлявим і тепер любив казати, що його «мало вітром не здувало», одначе зрештою батькові гени взяли своє, і, сидючи в кабінеті Гендрона, він дуже скидався на чорнороба з наф-тових промислів Оклахоми, ким і був колись його батько.

Почувши смішок Гендрона, він нахмурився.

— Я до того, Грег, що Джордж Гарві може мати з цього приводу свою думку, га?

Джордж Гарві не тільки стояв за лаштунками політичного життя міста, але й був хрещеним батьком республіканської партії в третьому виборчому окрузі.

— Джордж не скаже «ні»,— спокійно промовив Грег. Чуприну його вже припорошила сивина, але об-личчя раптом стало точнісінько таке саме, як у того молодика на фермі в Айові. Проте голос звучав терп-ляче.— Джордж стоятиме збоку, але з *мого* боку, ви розумієте? Я не наступлю йому на мозолю, бо буду незалежним кандидатом. Не стану ж я ще двадцять ро-ків удавати з себе хлопчика й лизати чужі черевики.

Чак Гендрон нерішуче сказав:

— Ви, мабуть, жартуєте, Грег?

Грег знову нахмурився, тепер уже застережливо.

— Чак, я ніколи не жартую. То люди... вони *думають*, що я жартую. «Юніон лідер» і оті крикуни з «Дейлі демократ» — вони думають, що я жартую. А ви поговоріть із Джорджем Гарві. Спитайте *його*, чи я жартую, чи роблю діло. Та й ви самі мали б знати мене краще. Зрештою, ми разом ховали деякі кінці у воду, хіба ні, Чак?

На похмуре обличчя Грега набігла погрозлива посмішка,— погрозлива для Гендрона, бо той таки дав Стілсонові втягти себе в деякі махінації з будівництвом. Вони взяли на цьому добрі гроші, атож, узяли, й не про те мова. Але було кілька обставин, що не дозволяли вважати забудову Саннінгейлської території (а як по правді, то й Лорелської також) ... ну, скажімо, цілком законною. Приміром, довелося підкупити інспектора екологічної служби, і то ще не найгірше.

З Лорелською територією справа застопорилася через одного старого, що жив за Ріджуейським шосе й нізащо не хотів продати свою ділянку; отож для початку кільканадцять його курчат здохли від якоїсь загадкової хвороби; потім згорів сарай, де він зберігав картоплю; потім, не так давно, коли старий поїхав у неділю навідати свою сестру, що жила в притулку в Кіні, хтось перемазав лайном вітальню і їдальню в його домі; і тоді старий таки спродався й виїхав, а Лорелська забудова нарешті стала дійсністю.

Та було й ще одне: в околиці знов з'явився отой горлоріз на мотоциклі, Санні Еллімен. Вони з Грегом задушевні приятелі, і коли про це ще не говорить ціле місто, то тільки тому, що Грега звикли бачити в товаристві всяких патлатих хіпі, гомиків, хуліганів-мотоциклістів — це ж бо він заснував наркологічний консультацийний центр і запровадив у Ріджуей досить незвичайний комплекс заходів щодо юних наркоманів, алкоголіків і дорожніх хуліганів. Замість того щоб штрафувати й ув'язнювати, міські власті почали ви-

користувувати їх на різних роботах. То була Грегова ідея — ідея зовсім непогана, і банкір один з перших це визнав. Почасти завдяки їй Грега і обрали мером.

Але оце... це ж чисте безглуздя.

Грег сказав ще щось. Гендрон недочув.

— Пробачте,— мовив він.

— Я спитав, чи не погодилися б ви стати організатором моєї виборчої кампанії,— повторив Грег.

— Грег...— Гендрон мусив прокашлятися і почати знову.— Грег, здається, ви не розумієте. Від третього округу в палаті представників у Вашингтоні засідає Гаррісон Фішер. Він республіканець, людина шанована і, як я розумію, засів там навечно.

— Нічого вічного не буває,— заперечив Грег.

— А от Гаррісон з біса близький до цього,— сказав Гендрон.— Спитайте в Гарві. Вони разом ходили до школи. Мабуть, десь року тисяча вісімсотого.

Грег пустив повз вуха цей тонкий дотеп.

— Я назвуся Самотнім Лосем чи ще якимось... і всі подумують, що я просто блазень... а кінець кінцем під сміх усього доброго люду третього округу я в'їду у Вашингтон.

— Грег, ви збожеволіли.

Грегова посмішка миттю зникла, наче її ніколи й не було. Обличчя його страхітливо змінилося. Воно нараз застигло, а очі викотились так, що стало видно білки. Як ото в коня, що ткнувся був мордою у гнилу воду.

— Ви мені краще такого не кажіть, Чак. *Ніколи*. Банкірові стало зовсім зле.

— Пробачте, Грег. Я просто...

— Ніколи більш мені такого не кажіть, якщо не хочете, щоб одного дня біля вашого смердючого «імперіала» вас зустрів Санні Еллімен.

Губи Гендрона заворушилися, але з них не злетіло ані звуку.

Грег знов посміхнувся, і то було так, наче сонце пробилось крізь лиховісні хмари.

— Ну гаразд. Не треба хвицати копитами, нам же разом працювати...

— Грег...

— Ви потрібні мені, бо знаєте всіх до одного бісових ділків у цій частині Нью-Гемпшіру. Коли ми розкрутимо колесо, нам знадобляться великі гроші, отож, я думаю, доведеться пустити в хід помпу. Час мені вже вийти на простір цілого штату, а не тільки Ріджуея. Гадаю, півсотні тисяч доларів вистачить на те, щоб угноїти місцевий ґрунт.

Банкіра, який уже чотири виборчі кампанії працював на Гаррісона Фішера, так вразила Грегова політична наївність, що він спершу й не знав, як вести розмову далі. Нарешті сказав:

— Грег, ділки дають гроші на виборчі кампанії не з доброти душевної, а тому, що переможець потім має чимось їм відплатити. Коли сили кандидатів приблизно рівні, ділки поставлять на будь-якого з них, аби тільки він мав шанси на виграш, бо якщо він і програє, його спишуть за графою накладних витрат. Головне — це *мати шанси*. А Фішер...

— Вічний фаворит,— підказав Грег. Тоді видобув із задньої кишені штанів якийсь конверт.— Може, захочете поглянути.

Гендрон із сумнівом позирнув на конверт, потім звів очі на Грега. Той заохотливо кивнув. Банкір розкрив конверт.

Після того, як він хрипко хапнув ротом повітря, в обшитому сосновими панелями кабінеті надовго запала тиша. Її порушувало тільки ледь чутне гудіння електричного годинника на банкіровому столі та ще шипіння сірника, коли Грег запалював сигару. На стінах кабінету висіли літографії Фредеріка Ремінгтона. У прозорому кубуку виднілися сімейні знімки. А на

столі лежали фото банкіра, де його голова була уткнута в стегна якоїсь молододі чорнявої жінки,— а може, й рудої, бо на чорно-білих зернистих відбитках важко розрізнити колір волосся. Але обличчя розрізнялося виразно. То була аж ніяк не банкірова дружина. Дехто з жителів Ріджуея одразу б упізнав у ній офіціантку з придорожнього кафе Боббі Стренга в одному з суцідніх містечок.

Знімки банкіра, де він уткнув голову в стегна офіціантки, особливої небезпеки не становили: її обличчя було виразно видно, а його ні. Зате на інших навіть банкірова бабуся легко впізнала б його. На тих знімках Гендрон і офіціантка демонстрували цілу серію сласних утіх,— може, й не всі позиції «Кама сутри», але декотрі напевне ніколи не фігурували в розділі «Сексуальні стосунки» посібника з гігієни для ріджуейської середньої школи.

Гендрон звів очі. Обличчя його зрошував піт, руки тремтіли. У грудях шалено калатало. Він злякався, чи то не серцевий напад.

Грег на нього й не дивився. Він утупив очі за вікно на ясно-блакитний клаптик неба між двома будинками.

— Повіяв вітер перемін,— промовив він з відчуженим і зануреним, мало не містичним виразом обличчя. Тоді обернувся до Гендрона.— А знаєте, що дав мені один з тих наркоманів у консультаційному центрі?

Чак Гендрон тупо похитав головою. Тремтячою рукою він масажував лівий бік грудей.— про всяк випадок. Очі його раз у раз поверталися до фотографій. Кляті фотографії. А що, як зараз зайде секретарка?.. Він облишив масажувати груди й почав збирати знімки й застромляти їх у конверт.

— Червону книжечку голови Мао,— сказав Грег. З його опуклих грудей вихопився смішок; колись вони були такі ж хирляві, як і все тіло, і це викликало в мало не обожнюваного ним батька майже огиду.—

І там є один афоризм... я не пригадую дослівно, але десь ніби так: людина, що почула вітер перемін, має будувати не захисток, а вітряк. В усякому разі, суть така.— Він нахилився вперед.— Гаррісон Фішер — не вічний фаворит, він уже колишній. І Форд колишній. Маскі колишній. Хемфрі колишній. Чимало політиків по всій країні, і дрібних, і великих, прокинуться другого дня після виборів і побачать, що вони вимерли, як птахи дронти.— Грег зблиснув очима на банкіра.— Хочете побачити нову хвилю? Погляньте на отого Лонглі із штату Мен. Республіканці висунули Ервіна, демократи висунули Мітчелла, а коли полічили голоси, обидва дуже здивувалися, бо народ узяв та обрав губернатором якогось власника страхувальної контори з Льюїстона, що не захотів пристати ні до тих, ні до тих. Тепер про нього говорять як про темного коника, що може піднести сюрприз і на наступних президентських виборах.

Гендрон і досі не міг говорити.

Грег глибоко вдихнув повітря.

— Вони всі вважатимуть, що я просто блазень, розумієте? Вони й Лонглі мали за блазня. А я не жартую. Я будую вітряки. А ви будете постачати будівельні матеріали.

Він замовк. У кабінеті знов запала тиша, тільки ледь чутно гудів годинник. Нарешті Гендрон прошепотів:

— Де ви взяли ці фото? Діло рук Еллімена?

— Та пусте. Нема про що говорити. Забудьте про ці фото. Залиште їх собі.

— А в кого негативи?

— Чак,— переконливо промовив Грег,— ви не розумієте. Я пропоную вам Вашингтон. Яка перспектива, чоловіче! Я навіть не прошу вас викладатися на всю кампанію. Як я сказав, мені потрібне лиш відро води, щоб запустити помпу. А коли запустимо, гроші плавом

попливуть. Ви знаєтеся з грошовитим людом. Обідаєте з ними, граєте в покер. Даєте їм позики під проценти, які вони самі називають. То ви знаєте, як заклацнути на них наручники.

— Грег, це ви не розумієте, ви не...

— Отак, як я щойно заклацнув їх на вас, — докінчив Грег.

Банкір дививсь на нього знизу вгору. Очі його безпорадно бігали. Грег Стілсон подумав, що Гендрон схожий зараз на вівцю, яку ведуть до різниці.

— П'ятдесят тисяч доларів, — сказав Грег. — Знайдіть їх.

Він вийшов і тихенько причинив за собою двері. Навіть крізь товсті стіни Гендрон чув його розкотистий голос: Грег гомонів із секретаркою. Секретарка — пласкогруда шістдесятирічна курка — хихотіла з ним, як школярка. Він таки блазень. Саме ця якість плюс ота його програма боротьби з юнацькою злочинністю зробили Грега Стілсона мером Ріджуея. Та народ не посилає блазнів у Вашингтон.

Чи скажімо так — не посилав.

Але то вже не його клопіт. Його клопіт — п'ятдесят тисяч доларів на розгортання виборчої кампанії. І Гендрон подумки закружляв навколо цієї проблеми, як дресирований білий пацюк навколо тарілки зі шматком сиру. Ну, це ще можна зробити. Атож, сяк-так можна — та чи буде на цьому кінець?

Білий конверт і досі лежав на столі. Банкірова дружина з усмішкою дивилася на нього із прозорого кубика. Гендрон схопив конверт і запхав у внутрішню кишеню піджака. То була робота Еллімена, напевне його — винюшив якимось і зробив знімки.

Одначе напровадив його на це Стілсон.

А зрештою, може, він не такий уже й блазень. Його тлумачення політичної ситуації, що склалася на рубежі сімдесяти п'ятого й сімдесяти шостого років, аж ніяк

не позбавлене глузду. *Будувати не захистки од вітру, а вітряки... яка перспектива, чоловіче!..*

Але то не його клопіт.

Його клопіт — п'ятдесят тисяч доларів.

Чак Гендрон, президент «Клубу левів» і загальний любленець (торік у міській святковій процесії на Четверте липня він їхав на кумедному маленькому моторолері), дістав з верхньої шухляди столу жовтий діловий записник і почав накидати список прізвищ. Дресирований пацюк за роботою. А внизу, на Головній вулиці, Грег Стілсон задер обличчя проти щедрого осіннього сонця й привітав себе з добре зробленим ділом — чи принаймні з добре розпочатим.

Розділ п'ятнадцятий

1

Згодом Джонні вважав, що коли він зрештою і опинився в обіймах Сейри — майже через п'ять років після того пам'ятного ярмарку, — то великою мірою до цього спричинився візит Річарда Діса з журналу «Всеpronикний погляд». Його тоді поійняло таке невтримне бажання побачитися й поговорити з якоюсь славною людиною, позбутись отого гидкого присмаку в роті, що він кінець кінцем виказав малодушність, зателефонував Сейрі і запросив її приїхати. Принаймні так він себе переконував.

Він подзвонив у Кеннебанк; трубку взяла Сейрина колишня товаришка по кімнаті й сказала, що Сейра зараз підійде. У трубці клацнуло, запала тиша, і в ту коротку хвилю він подумав (але не дуже серйозно), чи не покласти йому трубку й не поставити на всьому хрест. Потім почув голос Сейри:

— Джонні, це ти?

— Власною персоною.
— Як ти там?
— Добре. А ти?
— Теж добре. Рада, що ти подзвонив. Я... не була певна...

— Досі нюхаєш той клятий кокаїн?
— Ні, я тепер штрикаюся героїном.
— Малий з тобою?
— Авжеж. Я без нього нікуди.
— Слухай, то чом би вам якось не сісти та не приїхати сюди, поки ви ще там?

— Та я б залюбки, Джонні.— У голосі Сейри забриніла теплота.

— Батько працює у Вестбруку, то я тут і за кухаря, й за мийницю посуду. Додому він повертається о пів на п'яту, і о пів на шосту ми сідаємо до столу. Отож запрошую тебе на пізній обід, але попереджаю: всі мої фірмові страви мають в основі франко-американське спагетті.

Вона тихенько засміялася:

— Запрошення прийнято. Коли найкраще приїхати?

— Як щодо завтра чи післязавтра?

— Завтра,— сказала вона, якусь мить повагавшись.— Тоді до зустрічі,

— Бувай здорова, Сейро.

— Ти теж.

Він замислено поклав трубку, почувавши й збудження, і водночас наче провину — без будь-яких на те підстав. Але ж свідомість наша повертає куди хоче, чи не так? А його свідомість у цю хвилину хотіла зважити можливі наслідки, про які, мабуть, краще було б не думати.

Ну що ж, те, що їй потрібно знати, вона знає. Знає, коли батько повертається додому,— то чого ж іще?

Та в свідомості була на це й відповідь:

А що ти робитимеш, якщо вона приїде десь ополудні?

Нічого, відповів він, хоча й не дуже в це вірив. Досить було йому подумати про Сейру, про її гарні уста й зелені очі, як його охоплювала млявість, розгубленість і навіть страх.

Джонні пішов до кухні й узявся неквапливо готувати їжу — нехитрий обід на двох. Батько й син жили попарубоцьки. І то було зовсім непогано. Джонні помалу одужував. Вони вели розмови про ті чотири з половиною роки, що випали з його життя, про матір — до цієї теми підступались обережно, манівцями, але щораз ближче, наче по спіралі. Мабуть, їх спонукала до цих розмов не так потреба зрозуміти, як потреба порозумітись. Ні, жилося їм таки непогано. Усе немовби ставало на свої місця. Для них обох. А в січні він поїде в Клівз-Мілз і знов почне вчителювати. Він уже одержав від Дейва Пелсена піврічний контракт, підписав його і відіслав назад. Як буде без нього батько? Житиме собі далі, гадав Джонні. Людина має таку здатність — просто жити день за днем, верстати свій шлях, без особливих переживань, без великого шуму. А Джонні частіше приїздитиме до нього, може, на кожную суботу й неділю, як буде треба. За короткий час сталося стільки всяких перемін, що лишалось тільки поволі брести навпомацки, наче сліпцеві в незнайомій кімнаті.

Він поставив у духовку печеню, перейшов до вітальні й увімкнув телевізор. Потім вимкнув, сів і почав думати про Сейру. *Малий. Якщо вона приїде рано, малий не дасть їм волі.* Отже, зрештою все гаразд. Усі стежки перекрито.

Та бентежні думки й сумніви ще довго не давали йому спокою.

Вона приїхала наступного дня о чверть на першу в маленькому червоному «пінто»; прошурхотівши шинами по під'їзній дорозі, спинилася на подвір'ї і вийшла з машини — ставна, гарна, з темно-русявим волоссям, яке ворухив лагідний жовтневий вітрець.

— Привіт, Джонні! — гукнула вона, піднісши руку.

— Сейра! — Він спустився з веранди й пішов їй назустріч.

Вона підвела обличчя, і Джонні легенько поцілував її в щоку.

— Зараз, дай тільки витягну його величність.

— Тобі допомогти?

— Ні, ми чудово даємо собі раду, правда ж Денні? Ану, малий! — Вона спритно відстебнула ремені, що тримали пухке маля на сидінні, й узяла його на руки. Денні поважно, але з видимою цікавістю розглянувся по подвір'ю, тоді спинив очі на Джонні й усміхнувся.

— Гу! — вигукнув він і замахав рученятами.

— Здається, він хоче до тебе на руки, — сказала Сейра. — Дуже дивно. Денні, як і його батько, справжній республіканець і людина досить стримана. Хочеш його взяти?

— Авжеж, — мовив Джонні не дуже впевнено.

Сейра посміхнулася:

— Він не розіб'ється, і ти його не упустиш, — сказала вона й передала малого на руки Джонні. — А як і впустиш, він, мабуть, тільки підскочить, мов м'ячик. *Страхітливо* гладка дитина.

— Гу, бу! — мовив Денні, безтурботно обійнявши Джонні за шию і вдоволено дивлячись на матір.

— Просто диво дивне, — сказала Сейра. — Він ніколи не йде отак до... Джонні! *Що, Джонні?*

Коли малюк обвинувачував рученям шию Джонні, на того враз наринували приємні відчуття, так наче його обмили

лагідні струмені теплої води. Нічого темного, нічого тривожного. Все елементарно просто. Ні думок про майбутнє. Ні турбот. Ні гірких спогадів. І ніяких слів, тільки відчуття тепла, чистоти та ще зримі образи — мати і якийсь чоловік, тобто він сам, Джонні.

— Джонні? — Сейра дивилася на нього занепокоєно.

— А-а?..

— Все гаразд?

Вона питає про малого, зрозумів Джонні. Чи все гаразд із сином. Чи він не добачив чогось тривожного. Якихось прикросців.

— Усе чудово, — відказав він. — Коли хочеш, можна піти в дім, але я здебільшого сиджу на веранді. Скоро доведеться цілими днями тулитися до груби.

— Як на мене, то на веранді найкраще. Та й Денні начебто має охоту дослідити подвір'я. *Вели-и-ке* подвір'я, як він каже. Правда, малий? — Вона легенько покуйовдила його волоссячко, і Денні засміявся.

— А він не впаде?

— Нічого з ним не станеться, хіба що захоче з'їсти котрусь з отих трісок.

— Вони завеликі, то я нащепав на розпал, — сказав Джонні, обережно, наче китайську вазу, ставлячи малого на землю. — Рубаю дрова — добра зарядка.

— Як ти себе відчуваєш?

— Мабуть, кращого годі й сподіватися, — відповів Джонні, згадавши, як кілька днів тому спустив з веранди Річарда Діса.

— Це добре. Коли я приїздила до тебе минулого разу, ти був досить кволий.

Джонні кивнув головою.

— Операції...

— Джонні...

Він поглянув на Сейру, і в душі у нього знову сколихнулися сумніви, почуття провини, якісь приємні

сподівання — все впереміш. Сейрині очі дивилися на нього щиро й спокійно.

— Що?

— Ти пригадуєш... про обручку?

Він кивнув головою.

— Вона була там. Там, де ти сказав. Я викинула її.

— Он як? — Він анітрохи не здивувався.

— Викинула й ні слова не сказала Уолтові.— Вона труснула головою.— Сама не знаю чому. І тепер мене точить думка про це.

— Забудь, та й годі.

Вони стояли на сходах веранди лицем одне до одного. Щоки в Сейри палали, та очей вона не опустила.

— Є дещо таке, що я хотіла б довести до кінця,— сказала вона просто.— Те, що нам так і не випало нагоди докінчити.

— Сейро...— почав був він і замовк. Ніяк не знав, що казати далі.

Внизу, недалеко від них, Денні прошкандибав кілька кроків, гепнувся на задок і, анітрохи тим не збентежений, радісно гугукнув.

— Атож,— провадила Сейра.— Не знаю, добре це чи погано. Я люблю Уолта. Він добрий чоловік, любити його легко. Мабуть, чи не єдине, на що я здатна, це відрізнити добру людину від лихої. Ден, той, з ким я зустрічалася в коледжі, був лихий. Ти дав мені відчутти зовсім інше, Джонні. Якби не ти, я б ніколи не змогла правильно оцінити Уолта.

— Сейро, ти не повинна...

— Ні, *повинна*,—заперечила вона. Голос її став низький і напружений.— Бо таке можна сказати тільки раз у житті. І тебе або зрозуміють, або ні, але так чи так, а на цьому й кінець, бо надто важко заводити колись іще таку розмову.— Вона благально подивилася на Джонні.— Ти мене розумієш?

— Так, здається, розумію.

— Я люблю тебе, Джонні,— сказала вона.— І весь цей час любила. Я намагалася переконати себе, що нас розлучила воля божа. Але не знаю. Хіба несвіжа сосиска — то божа воля? Чи ті двоє серед ночі на шосе? Єдине, чого я хочу...— Тепер вона говорила з дивним притиском, і слова її звучали в холоднуватому жовтневому повітрі, мов дзвінки удари карбувального молоточка по золотій платівці.— Єдине, чого я хочу, це те, чого нас позбавили.— Голос її затремтів, очі дивилися вниз.— Хочу всім своїм серцем, Джонні. А ти?

— Так,— мовив Джонні й простяг до неї руки. Але Сейра, похитавши головою, відступила, і він збентежився.

— Не при Денні,— сказала вона.— Може, це й дурниця, але я почуватиму себе так, наче прилюдно зраджую чоловіка. Я хочу всього, Джонні.— Її щоки знов запашили, і ті принадні рум'яніці паморочили Джонні голову.— Хочу, щоб ти обіймав мене, цілував, пестив...— Голос її знову затремтів і мало не урвався.— Мабуть, це недобре, але я не можу нічого з собою вдіяти. Хай недобре, зате справедливо. *Чесно.*

Джонні простяг руку й змахнув пальцем сльозу, що повільно сповзала по її щоці.

— І тільки оцей єдиний раз, так?

Вона кивнула головою.

— Цей єдиний раз має повернути нам усе. Усе, що могло бути, якби не сталося лиха.— Вона звела очі, ясно-зелені, як ніколи, й повні сліз.— Чи зможемо ми повернути собі все за цей один-єдиний раз, Джонні?

— Ні,— відказав він з усмішкою.— Але можемо спробувати.

Сейра ніжно поглянула вниз, на Денні, що марно силкувався залізти на чурбак.

— Він спатиме,— мовила вона.

Вони сиділи на веранді й дивились, як Денні грається на подвір'ї під високим блакитним небом. Вони не поспішали, не виказували нетерпіння, хоч між ними весь час перебігали дедалі сильніші електричні струми, і обоє це відчували. Сейра сиділа на лаві-гойдалці, схрестивши ноги, в розстебнутому пальті й сіро-голубій вовняній сукні, і її розсипане по плечах волосся злегка тріпотіло на вітерці. На щоках усе так само жевріли рум'янці. А високо в небі пливли із заходу на схід білі хмари.

Вони балакали про всякі малозначущі речі — квапитись було нікуди. Уперше, відколи вийшов із коми, Джонні не думав про час як про свого ворога. Позбавивши їх найважливішого, час давав їм цю невеличку продухвину, і вони могли користатися нею доти, доки матимуть у ній потребу. Вони говорили про спільних знайомих, які встигли поодружуватись, про одну дівчину з Клівз-Мілзької школи, що дістала іменну стипендію в університеті, про незалежного губернатора штату Мен...

— Ану, глянь на нього,— сказала Сейра, киваючи на Денні.

Малий сидів на траві біля Віриних ґраток для плюща й, застромивши в рот великий палець, сонно дивився на Сейру і Джонні.

Сейра видобула із заднього сидіння «пінто» складану колиску.

— Покласти його на веранді? — спитала вона в Джонні.— Надворі тепло. Хай би поспав на свіжому повітрі.

— На веранді йому буде добре,— сказав Джонні.

Вона поставила колиску в затінку, поклала хлопчика й накрила до підборіддя двома укривальцями.

— Спи, малий,— звеліла вона.

Він усміхнувся до неї і одразу заплющив очі.

— Оце так просто? — спитав Джонні.

— Оце так просто,— підтвердила Сейра. Тоді підступила до нього, обняла руками за шию, і він виразно почув, як під сукнею тихенько зашелестіла шовкова білизна.— Поцілуй мене, Джонні,— тихо мовила Сейра.— Я п'ять років чекала, поки ти знов мене поцілуєш.

Джонні обняв її за стан і ніжно поцілував. Уста її розтулилися.

— Ой Джонні,— сказала вона, уткнувшись йому в шию.— Я так люблю тебе.

— І я люблю тебе, Сейро.

— Куди ми підемо? — спитала вона, відступаючи на крок. Тепер її очі були глибокі й темні, як смарагди.— Куди?

4

Він розіслав на горищі сарая, просто на сні, вицвілу армійську ковдру, стару, але чисто випрану. Повітря на горищі було тепле й духмяне. Десь над ними, під самою покрівлею, зашаруділи й защебетали потривожені ластівки, та скоро вгамувалися. З невеличкого загорошеного віконця було видно будинок і веранду. Сейра протерла шибку й виглянула вниз, на Денні.

— Все гаразд? — спитав Джонні.

— Так. Тут краще, ніж у домі. А то було б наче...— Вона здвигнула плечима.

— Наче ми вплутали й батька?

— Так. А це тільки наше.

— Наше особисте.

— Наше особисте,— погодилася Сейра. Вона лежала на животі, трохи повернувши вбік обличчя на вицвілій армійській ковдрі й зігнувши ноги в колінах. Одну по одній скинула туфлі.— Розстебни мені сукню, Джонні.

Він укляк біля неї і потяг униз зміюку. Її звук здався дуже різким серед незворушної тиші. Сейрина спина над краєм білої сорочки була кольору кави з молоком. Джонні поцілував її між лопатками, і Сейра здригнулася.

— Сейро...— прошепотів він.

— Що?

— Я мушу щось тобі сказати.

— Ну?

— Під час одної з операцій хірург помилився й відрізав мені геть усе.

Сейра стукнула його кулаком по плечу.

— Ой Джонні, тобі все жартики,— сказала вона.— А ще в тебе був приятель, що зламав собі хребет на ярмарковій круговерті в Топсемі.

— Точно,— підтвердив він.

— Ну ще б пак,— мовила Сейра. Її рука, ніжна, як шовк, легенько ковзнула вниз по його тілу.— Та ні, не схоже, щоб вони тобі так уже зашкодили,— сказала вона.— Аж ніяк. Може, перевіримо?..

Духмяний запах сіна. Час неначе зупинився. Шорстки дотики грубої армійської ковдри, ніжні дотики Сейриної плоті, ось вона тут, уся як є. Поринати в неї — однаково що поринати в давню мрію, якої ти ніколи не забував.

— О Джонні, любий...— Її голос дзвенів від збудження, долинаючи наче звідкись іздалеку. Вона палко відповідала на його пестощі. Її волосся дотикалось йому до пліч та грудей, обпалювало шкіру. Він занурив обличчя в ту гарячу темно-русяву п'їтьму й розчинився в ній.

Солодко пахне сіном, час немов стоїть на місці. Шарудить груба ковдра. Тихенько порипує старий сарай, наче корабель на осінньому вітрі. Крізь шпарки в покрівлі просотуються десятки ясних промінчиків сонячного світла, підхоплюють дрібненькі порошин-

ки сіна, і ті порошок танцюють і кружляють у повітрі...

Потім вони сиділи біля віконця й дивилися вниз на подвір'я. Сейра натягла сукню просто на голе тіло й на хвильку пішла. Джонні лишився сидіти сам, ні про що не думаючи, тільки з приємністю спостерігаючи крізь віконце, як вона з'явилася внизу на стежці, наче менша на зріст, як перейшла подвір'я і піднялась на веранду.

Нахилилася над дитиною, поправила укривальця. Тоді рушила назад, і вітер куйовдив її волосся й грайливо шарпав поділ сукні.

— Він спатиме ще з півгодини,— сказала вона, повернувшись на горище.

— Он як? — усміхнувся Джонні.— То, мабуть, і я посплю.

Сейра наступила босою ногою йому на живіт.

— А ти не поспиш.

І все почалося знову...

А потім скінчилось.

5

— Сейро...

— Ні, Джонні. Нічого не кажи. Вже час.

— Я тільки хотів сказати, яка ти гарна.

— Справді?

— Дуже гарна,— тихо мовив він.— Люба Сейра...

— Ми все своє відшкодували? — спитала вона. Джонні всміхнувся:

— Усе, що могли, Сейро.

Повернувшись додому з Вестбрука, Герб нібито й не здивувався, побачивши Сейру. Він привітався, розхвалив малого й дорікнув Сейрі за те, що не приїздила з ним раніш.

— У нього ваше волосся й форма обличчя,— зауважив Герб.— Гадаю, і очі ваші будуть, коли перестануть мінятися.

— Аби тільки розум мав батьків,— сказала Сейра. Поверх голубої вовняної сукні на ній був фартух.

Надворі сідало сонце. Ще хвилин двадцять — і смеркнеться.

— А знаєте, куховарити в нас діло Джонні,— сказав Герб.

— Я не міг нічого вдіяти. Приставила ножа до горла.

— Ну, може, так воно й на краще,— всміхнувся Герб.— Бо що б ти не зробив, усе смакує, як оте франко-американське спагетті.

Джонні запустив у батька журналом, і Денні тоненько, пронизливо засміявся, так що сміх його розсипався по всьому будинку.

«Невже він здогадався? — запитував себе Джонні.— Мабуть, усе написано в мене на обличчі». А потім, коли батько шукав у комірчині під сходами коробку із старими іграшками Джонні, що їх не дозволяв Вірі роздаровувати, у Джонні сяйнуло: *«Певно, таки все розуміє».*

Вони сіли до столу. Герб спитав у Сейри, що робить у Вашингтоні її чоловік, і вона розказала про нараду, на яку поїхав Уолт, де мали розглядати вимоги індіанців повернути їм їхні землі. А взагалі, сказала вона, коли республіканці отак збираються, то головним чином з'ясовують, куди дме вітер.

— Більшість політиків, з якими спілкується Уолт, вважає, що, коли наступного року замість Форда ви-

сунуть Рейгана, це означатиме смерть партії,— розповідала Сейра.— А якщо Велика Давня Партія помре, то Уолт не зможе балотуватися в сімдесят восьмому році на місце Білла Коуена, коли той поведе боротьбу за крісло в сенаті, в якому тепер засідає Білл Хатауей.

Герб дивився, як Денні зосереджено наминає спаржову квасолю, один по одному перемелюючи стручки своїми шістьма зубенятами.

— Не думаю, що Коуен чекатиме аж до сімдесят восьмого року, щоб потрапити в сенат. Він уже наступного року виступить проти Маскі.

— Уолт каже, що Коуен не такий дурний,— заперечила Сейра.— Він почекає. А Уолт гадає, що й сам він уже не довго чекатиме своєї нагоди, і я починаю йому вірити.

Після вечері вони перейшли до вітальні і про політику вже не говорили. Дивились, як Денні грається старими дерев'яними автомобільчиками й ваговозиками, що їх змайстрував для свого малого сина більш як двадцять п'ять років тому ще молодий тоді Герб Сміт. Ще молодий Герб Сміт, чоловік міцної добродушної жінки, яка іноді випивала ввечері пляшечку пива «Чорна етикетка». Чоловік, що не мав у чуприні жодної сивої волосинки й покладав великі надії на сина.

«Таки розуміє,— думав Джонні, посьорбуючи каву.— Знає він чи не знає, що було сьогодні вдень між мною і Сейрою, підозрює чи не підозрює, що могло б бути, але розуміє головне: все це облуда. Ні змінити, ні поправити нічого не можна; єдине, що можна,— це спробувати змиритися. Сьогодні вдень ми з нею довершили шлюб, якого ніколи не було. І ось увечері батько грається зі своїм онуком».

Він згадав Колесо Фортуни — як воно сповільнює хід, зупиняється.

Свій номерочок. Усі програють.

До серця підступила туга, гнітюче почуття безви-

ході, але Джонні відігнав їх геть. Не час було розкидати, і він не давав собі попуску.

Десь о пів на дев'яту Денні почав вередувати, не слухатись, і Сейра сказала:

— Ну, люди, нам час їхати. Дорогою до Кеннебанка посмокче з пляшечки. Милі зо три проїдемо — і вгамується. Дякую за гостинність. — Її блискучі зелені очі на мить зустрілися з очима Джонні.

— Це ми вам маємо дякувати, що навідали нас, — мовив Герб, підводячись. — Правда ж, Джонні?

— Правда, — озвався Джонні. — Ходімо, Сейро, я віднесу до машини колиску.

Біля дверей Герб поцілував Денні в маківку (при цьому той так ухопив його носа у свій пухкий кулачок і так стис, що в старого аж сльози виступили), а Сейру в щоку. Джонні поніс до червоного «пінто» складану колиску, і Сейра дала йому ключі, щоб він умонтивав її на задньому сидінні.

Коли він усе зробив, Сейра вже стояла біля передніх дверцят і дивилася на нього.

— Ми взяли від цього дня все, що могли, — сказала вона й ледь помітно всміхнулась. Але очі її надміру блищали, і Джонні зрозумів, що вона ладна ось-ось заплакати.

— І то непогано, — мовив він.

— Ми будемо зустрічатися?

— Не знаю, Сейро. Чи треба?

— Ні. Мабуть, ні. Це було б надто просто, еге ж?

— Так, дуже просто.

Вона підійшла і потяглась поцілувати його в щоку. Він почув дух її волосся, чистого й запашного.

— Бувай здоровий, — прошепотіла вона. — Я думатиму про тебе.

— На все добре, Сейро, — сказав він і торкнувся пальцем її носа.

Вона повернулась і сіла за кермо машини — ефектна

молода жінка, чий чоловік неухильно йде вгору. «Мабуть, наступного року вони їздитимуть уже не в „пінто“, — подумав Джонні.

Засвітилися фари, тихо застугонів, наче швацька машинка, невеличкий мотор. Сейра махнула Джонні рукою і виїхала на під'їзну дорогу. Джонні стояв біля чурбака, застромивши руки в кишені, й спостерігав, як віддаляється її машина. У серці його ніби щось замкнулося. Та це не так уже й важило. І то було найгірше — що це не так уже й важить.

Він постояв, аж поки червоні задні ліхтарики зникли з очей, тоді піднявся на веранду й зайшов у дім. Батько сидів у високому кріслі у вітальні. Телевізора він не ввімкнув. Сидів і дивився на розкидані по килимку іграшки, що їх відшукав у комірчині.

— Приємно було знов побачити Сейру, — сказав Герб. — Ви з нею... — Він на якусь, майже невловну, мить завагався. — ...добре провели час?

— Так, — відповів Джонні.

— Вона ще приїде?

— Ні, не думаю.

Вони з батьком дивились один на одного.

— Ну що ж, може, це й краще, — нарешті промовив Герб.

— Еге ж. Може, й так.

— Колись ними грався ти, — сказав Герб, стаючи навколішки й збираючи іграшки. — Я віддав цілу купу Лотті Жедро, коли вона народила двійнят, але згадав, що трохи ще лишилося. Я їх сховав.

Він брав їх одну по одній, крутив у руках, розглядав і складав у коробку. Спортивний автомобільчик. Бульдозер. Поліційний фургончик. Пожежна машина, з якої злізла майже вся червона фарба, там, де її хапало мале ручення. Герб відніс їх назад до комірчини і сховав.

Після того Джонні цілих три роки не бачив Сейри Хезлітт.

Сніг того року випав рано. Вже на початку листопада він укрити землю дюймів на шість, і тепер, вирушаючи в свою щоденну прохідку до поштової скриньки, Джонні мусив залазити в старі зелені гумові чоботи й надягати стару куртку-штормівку. Два тижні тому Дейв Пелсен прислав йому бандероллю підручники, за якими він мав викладати з січня, і Джонні вже почав накидати приблизні плани уроків. Йому не терпілося повернутись до школи. Дейв і помешкання йому підшукав — на Хауленд-стріт у Клівз-Мілзі. Хауленд-стріт, 24. Джонні сховав папірець з адресою в гаман, бо назва вулиці та номер будинку, на його досаду, щораз вислизали з пам'яті.

День був похмурий, з низькими хмарами, термометр показував близько семи градусів морозу. Поки Джонні простував під'їзною дорогою, у повітрі знов закружляли пластівці снігу. Він був на дорозі сам і тому, не соромлячись, висунув язика, щоб зловити сніжинку. Тепер він уже майже не кульгав і взагалі почував себе чудово. Ось уже два тижні, а то й більше, як його перестали мучити напади головного болю.

У поштовій скриньці були якийсь рекламний проспект, свіжий номер «Ньюсуїк» і невеликий цупкий конверт, адресований Джонові Сміту, але без зворотної адреси. Джонні розкрив його дорогою назад, застромивши решту в бічну кишеню куртки. Він вийняв з конверта якийсь друкований аркуш, побачив зверху слова «Всепроникний погляд» і зупинився на півдорозі.

То була третя сторінка журналу за минулий тиждень. Угорі привертала око «викривальна» історія про симпатичного коміка з детективного телесеріалу: як виявилось, його двічі виключали зі школи (двадцять

років тому) і один раз заарештували за зберігання кокаїну (шість років тому). Просто-таки сенсаційна новина для американських хатніх господарок. Далі йшла зернова дієта, фото якогось вундеркінда і розповідь про чудесне зцілення в Лурді десятирічної дівчинки від церебрального паралічу («Лікарі не знають, що сказати!» — переможно сповіщав заголовок). А внизу сторінки була обведена олівцем статейка без підпису під заголовком: «Ясновидець» із Мену зізнається в шахрайстві».

«Всепроникний погляд» завжди вважав за потрібне не тільки давати читачам найвичерпніші відомості про екстрасенсів, яких уперто ігнорує так звана «велика преса», а й викривати шахраїв і дурисвітів, що й досі стоять на заваді офіційному визнанню паранормальних явищ.

Один з таких недавно сам зізнався в шахрайстві нашому кореспондентові. Цей так званий «ясновидець», Джон Сміт із Паунела, штат Мен, заявив нашому кореспондентові: «То був хитрий трюк з метою оплатити мої лікарняні рахунки. А якби мені ще пощастило зробити книжку, я б зміг розквитатися з усіма боргами й пожити кілька років собі на втіху. Нині люди вірять чому завгодно, то чом би й мені не урвати ласий шматок?» І Сміт цинічно посміхнувся.

Завдяки «Всепроникному погляду», який завжди застерігав своїх читачів, що на одного справжнього ясновидця припадає по два дурисвіти, ласого шматка Джонови Сміту тепер не бачити. І ми знов повторюємо свою обіцянку сплатити 1000 доларів кожному, хто наведе неспростовні докази, що викриють того чи того з наших славнозвісних екстрасенсів як шахрая.

Дурисвіти й шахраї, стережіться!»

Джонні прочитав ту статейку двічі, не помічаючи снігу, що сипав усе рясніше. І несамохіть посміхнувся. Атож, недремна преса не полюбляє, коли якийсь про-

вінційний мужлай спускає її зі сходів. Він засунув журнальну сторінку назад у конверт і поклав його в кишеню до іншої пошти.

— Ну що ж, Дісе,— мовив він уголос,— сподіваюся, ти ще досі ходиш у синцях.

2

Батько сприйняв це не так добродушно. Прочитавши статейку, він з огидою припечатав журнальний аркушик до кухонного столу.

— Тобі слід притягти того сучого сина до суду. Це ж не що інше, як наклеп, Джонні. Злонавмисна мерзенна брехня.

— Цілком з тобою згоден,— відказав Джонні. Надворі було темно. Тихий сніг, що падав цілий день, на вечір перейшов у справжню зимову хурделицю. Вітер свистів і завивав навколо острішшя. Під'їзну дорогу вкрили хвилясті снігові дюни.— Але при нашій з ним розмові не було свідків, і Діс це чудово знає. Тільки його слово проти мого.

— Йому навіть не стало духу підписатися під цією брехнею,— не вгавав Герб.— Ти поглянь: «наш кореспондент»! А хто він такий, той кореспондент? Назвіть його мені, ось чого я хочу!

— Можеш тільки хотіти,— посміхаючись, сказав Джонні.— Це однаково що підійти на вулиці до найлихішого хулігана, приліпивши собі до гепи табличку: «Ану, наддай мені чимдуж!» Вони тобі справжнісінький хрестовий похід влаштують, витягнуть усе це на першу сторінку і так далі. Ні, дякую. Як на мене, то вони зробили мені добру послугу. Я не хочу кар'єри ясновидця, не хочу повідати людям, де їхні дідусі ховають свої цінні папери чи хто виграє чвертьфінал у Скарборо. Або візьми оту лотерею.— Серед новин, які найдужче.

вразили Джонні, коли він вийшов із коми, було те, що в Мені, та й доброму десятку інших штатів, стали легально проводити грошові лотереї.— За останній місяць я одержав шістнадцять листів від людей, що хочуть знати, на який номер випаде головний виграш. Це просто маячня. Навіть якби я міг сказати,— а я не можу,— то що б їм це дало? У цій лотереї однаково не вибереш собі потрібного квитка, а мусиш купувати що є. Та листи все йдуть.

— Не розумію, яке це має відношення до отієї брудної писанини?

— Якщо люди вважатимуть, що я дурисвіт, то, може, дадуть мені спокій.

— А-а,— мовив Герб.— Тепер розумію.— Він запалив люльку.— Тобі воно весь час було не до душі, правда ж?

— Так,— відповів Джонні.— Ми з тобою ніколи не розводилися на цю тему, і мені було хоч трохи легше. А то всі інші люди начебто заповзялися тільки про це й говорити.

Та річ була не тільки й не стільки в тому, що людям кортіло поговорити,— це ще не так бентежило б Джонні. Але щоразу, як йому траплялося зайти до найближчої крамниці купити лимонаду чи хліба, дівчина-продавщиця намагалася так узяти в нього гроші, щоб не торкнутись його руки, і в очах її він непомильно бачив запопадливість і переляк. Батькові знайомі при зустрічі не подавали йому рукі, а вітально змахували нею в повітрі. У жовтні Герб найняв одну місцеву школярку, щоб вона раз на тиждень прибирала в домі. Та через три тижні вона, нічого не пояснивши, перестала приходити — певно, хтось у школі сказав їй, у кого вона прибирає. Здавалося, на кожного, хто хотів, щоб Джонні доторкнувся до нього, щось повідав, виявив свій незвичайний хист, було двоє таких, що вважали його ніби за прокаженого. І тоді Джонні згадував, як

дивилися на нього оті медсестри в лікарні, коли він сказав Ейлін Мегон, що у неї в домі пожежа,— як сорочки на телефонному дроті. Згадував і телерепортера, що після несподіваного повороту прес-конференції сахався від нього й підтакував кожному слову, аби тільки Джонні не торкнувсь його рукою. І те, і те було ненормальним.

— Ні, ми про це не говорили,— погодився Герб.— Може, тому, що воно наvertsає мене на думку про твою матір. Вона була така певна, що цей дар... чи як його назвати... дано тобі не просто так, а на якесь діло. І часом я запитую себе, чи не мала вона рації.

Джонні знизав плечима.

— Єдине, чого я хочу, це жити нормальним життям. Поставити хрест на всій тій чортівні. І якщо цей нікчемний пасквіль мені допоможе, тим краще.

— Але ти й досі здатен на оте? — запитав Герб, пильно дивлячись на сина.

Джонні пригадався один вечір на минулому тижні. Вони з батьком дозволили собі нечасту при їхньому суужному бюджеті розкіш повечеряти поза домом і поїхали до «Коулової ферми» — чи не найкращого ресторану в окрузі, де завжди було повно людей. Вечір видався холодний, а ресторанна зала зустріла їх теплом і веселим затишком. Джонні взяв свою і батькову куртки й поніс до гардеробної, і от, коли він, шукаючи вільних гачків, провів рукою по одежі, що там висіла, у його свідомості перебігла ціла низка напрочуд виразних відчуттів. Таке траплялося з ним не часто; якогось іншого дня він міг би хвилин по двадцять тримати в руках кожну річ і нічого не відчути. Ось жіноче пальто з хутряним коміром. Його власниця крутила роман з одним із чоловікових партнерів за покерним столом, страшенно боялася викриття, але не знала, як з тим усім покінчити. Чоловіча джинсова куртка, підбита овчиною. Її власник теж потерпав — але за брата,якого

тиждень тому покалічило на будові. Штормівка якогось хлопчика: його бабуся в Даремі тільки сьогодні подарувала йому транзисторний приймачик, і він аж чортом дихав на батька, що не дозволив узяти його з собою сюди. А ще одна річ — просте чорне пальто — вкинула Джонні в холодний жах і враз відбила йому весь апетит. Власник того пальта помалу божеволів. Поки що він зберігав нормальний вигляд — навіть дружина нічого не підозрювала, — але його світосприйняття дедалі дужче потьмарювали параноїчні привиддя. Коли Джонні доторкнувся до того пальта, йому здалося, ніби він втрапив рукою в гадюче кишло.

— Так, здатен, — коротко відказав Джонні. — Але з біса хотів би бути нездатним.

— Ти правду кажеш?

Джонні знову згадав оте просте чорне пальто. Він тоді ледь колупав виделкою їжу, а сам усе роздивлявся по залі, намагаючись вирізнити в тому велелюдді власника пальта, — але марно.

— Так, — мовив він. — Правду.

— Тоді забудьмо про все це, — сказав Герб і лягнув сина по плечу.

3

Минуло близько місяця, і все начебто забулося. Джонні з'їздив до Клівз-Мілза на збори вчителів, що мали стати до роботи з другого півріччя, а разом одвіз деякі речі в своє нове помешкання — трохи замале, проте цілком придатне до житла.

Він поїхав батьковою машиною, і коли вже був майже готовий вирушити, Герб запитав його:

— А ти не боїшся? Дороги, машин?

Джонні похитав головою. Останнім часом спогади про катастрофу турбували його дуже рідко. А як з ним

і має щось статися, то однаково станеться. Глибоко в душі він був певен, що блискавка не вдарить знов у те саме місце, отож навряд чи йому суджено загинути в автомобільній катастрофі.

І справді, довга подорож минула спокійно, без будь-яких пригод, та й на зборах панувала зичлива, мало не домашня атмосфера. Усі його давні колеги, що й досі працювали в школі, підходили й бажали йому всілякого добра. Та він не міг не помітити, що за руку привіталися лише кілька чоловік, та й в очах багатьох йому ввижались настороженість і ляк. Їдучи додому, Джонні переконував себе, що, мабуть, усе те тільки гра його уяви. А як і ні, то що ж... у цьому навіть є щось кумедне. От якби вони читали «Всепроникний погляд», то знали б, що він дурисвіт і його зовсім нема чого боятися.

Після тих зборів він не мав у Клівз-Мілзі ніякого діла, отож довелося повернутись у Паунел і чекати, поки настануть і закінчатся різдвяні канікули. Бандеролі з речами надходити перестали, так наче хтось поставив невидиму перепону («Ось вона, сила друкованого слова», — сказав Джонні батькові). Натомість посипалися гнівні, здебільшого анонімні, листи й листівки від людей, що, як видно, вважали себе персонально обдуреними.

«Тобі місце в *Пеклі!* за підлий намір пошити в дурні наші Американські Штати! — говорилося в одному з типових послань. Воно було написане на зім'ятому аркуші поштового паперу з емблемою готелю «Рамада» й відправлене з Йорка, штат Пенсільванія.— Ти всього *паскуда Фокусник і брудне смердюче лайно*. Дякую журнал, що він вивів тебе на чисту воду. Соромно, Сер! Святе Письмо говорить, простого грішника вкинуть у Вогнене Озеро і він там згине, а *Брихливий Пророк горітиме вічно й навічно!!!* Це ти Брихливий Пророк продав свою Бесмертну Душу за жменьку поршивих

доларів. То я кінчаю цей лист і надіюсь для твого добра ніколи не здибати тебе на вулицях твого Рідного Міста. Підписую — *Друг* (Господа Бога, а не твій, Сер!)».

За двадцять днів після тієї статейки у «Всепроникному погляді» Джонні отримав десятки зо два приблизно таких самих листів. Кілька заповзятливих людей запропонували Джонні своє партнерство. «Я був асистентом циркового фокусника,— вихвалявся один такий,— і за іграшку витягав стару шльондру з корсета. Якщо ви готуєте якийсь телепатичний трюк, я стану вам у великій пригоді!»

Потім потік листів припинився, так само як перед тим потік пакунків та бандеролей. Одного дня наприкінці листопада Джонні заглянув у скриньку, і вже втретє вона була порожня. Він повернув назад, і раптом йому пригадалося давнє пророцтво Енді Уурола: для кожного американця настане день, коли йому випаде п'ятнадцять хвилин слави. Як видно, його, Джонні, п'ятнадцять хвилин випали та й згинули, і ніхто не радів з цього дужче, ніж він сам.

Та, як показали дальші події, радіти було зарано.

4

— Сміт? — запитав голос у телефонній трубці.— Джон Сміт?

— Так.— Голос був незнайомий, але той чоловік не помилився номером. Дивно — адже батько ще три місяці тому зняв їхній номер з довідкової служби.

Було 17 грудня, і в кутку вітальні вже стояла ялинка, міцно заклинена в старій хрестовині, яку Герб збив ще в ті часи, коли Джонні був зовсім малий. Надворі йшов сніг.

— Моє прізвище Беннермен. Шериф Джордж Беннермен із Касл-Рока.— Чоловік прокашлявся.— Я хо-

тів би... ну, можна сказати, я маю до вас одну пропозицію.

— Де ви взяли мій номер?

Беннермен знову прокашлявся.

— Ну, почну з того, що оскільки йдеться про поліційну справу, я міг би просто довідатись у телефонній компанії. Але мені дав його один ваш знайомий. Лікар на прізвище Вейзак.

— Сем Вейзак дав вам мій номер?

— Саме так.

Джонні, геть приголомшений, сів біля телефонного столика. Тепер прізвище Беннермен зринуло в його пам'яті. Зовсім недавно воно трапилось йому на очі в статті, надрукованій у недільній газеті. Беннермен був шериф округу Касл, що лежав ген далі на захід від Паунела, в районі озер. Окружний центр, Касл-Рок, був миль за тридцять від Норуея і за двадцять від Бріджтона.

— Поліційна справа?

— Еге ж, можна вважати, що так. То я подумав: чи не могли б ми десь посидіти вдвох за кавою...

— Це щось пов'язане із Семом?

— Ні. Доктор Вейзак не має до цього відношення,— відказав Беннермен.— Він тільки подзвонив мені й сказав про вас. Це було... та вже з місяць тому, не менше. Як по правді, то я тоді подумав, що він схибнутий. Та тепер справи стоять так, що ми й самі ось-ось схибнемося.

— На чому? Містере... *шерифе* Беннермен, я не розумію, про що ви говорите.

— Краще б нам справді зустрітися за чашкою кави,— сказав Беннермен.— Може, сьогодні ввечері? На Головній вулиці в Бріджтоні є такий заклад «У Джона»... Десь на півдорозі між нашими містечками.

— Ні, вибачайте,— відповів Джонні.— Мені треба

знати, про що йдеться. А чому доктор Вейзак не подзвонив мені сам?

Беннермен зітхнув.

— Я бачу, ви не читаете газет,— мовив він.

Та це було не так. Відколи Джонні прийшов до тям, він поклав собі за обов'язок читати пресу, щоб надолужити пропущене за час коми. І прізвище Беннермена трапилось йому зовсім недавно. Атож. Цей Беннермен опинився в якомусь скрутному становищі. Він мав...

Джонні відняв трубку від вуха, поглянув на неї і раптом збагнув. Він дивився на трубку, як людина дивилася б на змію, тільки-но зрозумівши, що вона отруйна.

— Містере Сміт! — деренчало в трубці.— Алло! Містере Сміт!..

— Я тут,— мовив Джонні, знов приклавши трубку до вуха. Його брала глуха злість на Сема Вейзака, Сема, який ще тільки влітку радив йому не лізти на рожен, а тепер сам за його спиною наговорив казна-чого цьому закутньому шерифові.— Ви дзвоните з приводу отих задушених, так?

Беннермен довгу хвилю вагався. Потім спитав:

— То ми могли б поговорити, містере Сміт?

— Ні. Категорично ні.— Глуха злість раптом змінилася спалахом люті. Люті і ще чогось. Страху.

— Містере Сміт, це дуже важливо. Якраз сьогодні...

— Ні. Я хочу, щоб мені дали спокій. А крім того, хіба ви не читаете «Всепроникний погляд»? Я ж однаково дурисвіт.

— Доктор Вейзак сказав...

— Він не мав права нічого казати! — крикнув Джонні. Його аж трусило.— Прощайте!

Він швиргонув трубку на важіль і швидко відійшов від телефону, наче це могло перешкодити новому дзвінку. Він відчував, як у скронях виникає біль. Глухими ударами. Може, подзвонити Семовій матері в Ка-

ліфорнію, зринула думка. Сказати їй, де її загублений хлопчик. Хай би зв'язалася з ним. Зуб за зуб.

Натомість він дістав із шухлядки під телефоном довідник, знайшов службовий номер Сема в Бангорі й набрав його. Та тільки-но почув на другому кінці довгий гудок, як знову чогось злякався й кинув трубку. Навіщо Сем підклав йому таку свиню? Навіщо, хай йому чорт?

Він подивився на різдвяну ялинку.

Ті самі старі прикраси. Два дні тому він і батько принесли їх з горища, повиймали з м'яких паперових гнізд і вкотре вже почепили на ялинку. Чудна річ із цими ялинковими прикрасами. Коли людина виростає, мало що з її дитячого оточення лишається незмінним. Мало що переживає літа й може служити людині і в дитячому, і в дорослому віці. Одяг переходить у спадок молодшим чи здається в Армію спасіння¹, в годиннику з каченям Дональдом на циферблаті ламається пружина, ковбойські чобітки зношуються. Замість гаманця, якого ти змайстрував собі на уроках праці в літньому таборі, з'являється солідний шкіряний гаман, а свій червоний візок і велосипед ти промінюєш на дорослі іграшки — автомобіль, тенісну ракетку чи, може, на оту новомодну електронну гру в хокей на телеекрані. Тільки дещо супроводить тебе роками. Ото хіба кілька книжок, та монетка на щастя, та колекція марок, яка збереглася й згодом навіть поповнилась.

Та ще прикраси для різдвяної ялинки в батьківському домі.

З року в рік усє ті самі щербаті ангелочки, й та сама зірка-верхівка із сухозліткою, й невеликий загін найстійкіших скляних куль, що лишилися з цілого батальйону (не забудьмо по-геройськи полеглих, подумав Джонні: одна загинула, необережно стиснута

¹ Релігійно-благодійницька організація.

дитячою рукою, одна вислизнула в батька, коли він чіпляв її, і брязнула об підлогу, а ще одна, червона, з Віфлеємською зіркою, виявилася не знати як розбитою, коли котрогось року їх принесли з горища; і ти гірко плакав за нею), ну й, звісно, дерев'яна хрестовина. Та часом, міркував він далі, неухважливо потираючи скроні, було б, мабуть, краще, милосердніше позбутися й цих останніх пам'яток дитинства. Старі книжки вже ніколи не захоплять тебе так, як тоді. Щаслива монетка не вберегла тебе від постійних ударів, принижень і знегод буденного життя. А оці ялинкові прикраси — дивишся на них і згадуєш, що колись тут порядкувала мати, і ялинку прикрашали під її наглядом, і раз у раз ти з досадою чув її настанови: «трохи вище», або «трохи нижче», або «здається, любий, тут зліва забагато сухозлітки». Дивишся на них і думаєш, що цього року ви чіпляли їх на ялинку вдвох із батьком, тільки вдвох, бо мати стеряла розум і померла, — а от ламкі прикраси й тепер тут, на новій ялинці, зрубаній у невеликому гайку за будинком, і кажуть же, що на різдво буває більше самогубств, ніж будь-якої іншої пори року. Воно й не дивно, їй-богу.

Яку чудесну силу дав тобі господь, Джонні!

Ще б пак, звісно, господь — великий чудодій. Він випер мене крізь вітрову шибу таксі, і я поламав ноги й майже п'ять років пролежав у комі, а ще троє людей загинуло. Моя кохана дівчина вийшла заміж. У неї є син — він мав би бути моїм — від якогось юриста, що із шкури пнеться, аби пробитись у Вашингтон та й собі рухати вперед той великий іграшковий електричний поїзд¹. Тепер мені досить побути на ногах дві години підряд, і я почуваю себе так, наче хтось узяв величезну шпильку й загнав мені в п'яту аж до гузна. Господь бог — неабиякий дотепник. Такий уже дотепник, що

¹ Ідеться про підземну електричну дорогу, прокладену між старою будівлею палати представників і Капітолієм.

створив не світ, а справжній балаган, де різдвяна скляна куля живе довше, ніж людина. Пречудовий світ і біля керма його справді класний бог. Певно, він і у в'єтнамській війні був на нашому боці, бо саме так він править світом від незапам'ятних часів.

Він призначив тобі справу, Джонні.

Вирятувати з халепи якогось твердолобого закутного фараона, щоб його переобрали наступного року?

Не тікай від неї, Джонні. Не ховайся в печері.

Він потер скроні. Надворі здіймався вітер. За такої негоди батькові треба б обережніше їхати з роботи додому.

Джонні встав, натяг грубий светр і вийшов надвір. Дивлячись, як з рота вихоплюються клубки пари, він рушив до дровітні. Ліворуч від дверей височів стіс рівненьких, за розміром топки полін, що їх він нарубав восени. Поряд стояв ящик з трісками, а біля нього лежала купа старих газет. Джонні присів і взявся їх перебирати. Руки враз задубли, та він перебирав далі, аж поки знайшов те, що шукав. Недільну газету трижневої давності.

Він приніс її в дім, поклав на стіл у кухні й почав гортати. А натрапивши на потрібну статтю, сів перечитати її.

Статтю супроводило кілька фотографій: на одній була якась стара жінка, що замикала двері, на другій — поліційна машина посеред безлюдної вулиці, а ще на двох — майже порожні крамниці. Заголовок сповіщав: *«Полювання на душогуба з Касл-Рока триває... і триває».*

П'ять років тому, говорилося в статті, молода жінка Елма Фречет, що працювала в одному з місцевих кафе, була згвалтована й задушена, коли поверталася з роботи додому. Прокуратура штату і поліція Касл-Рока провели спільне розслідування. Наслідків — ніяких. Через рік у маленькій квартирці на третьому

поверсі будинку на Карбайн-стріт було знайдено літню жінку, також згвалтовану й задушену. Ще через місяць убивця знов дав про себе знати: цього разу його жертвою стала учениця місцевої середньої школи. Нове, ще ретельніше розслідування, із залученням фахівців із ФБР, так само не дало ніяких наслідків.

На наступних виборах, у листопаді 1972 року, шерифа Карла М. Келсоу, головного охоронця порядку в окрузі мало не від часів Громадянської війни, забалотували і на його місце обрали Джорджа Беннермена, великою мірою завдяки його активній участі в кампанії «Знайти душогуба з Касл-Рока».

Минуло два роки. Злочинця так і не вистежили, але й убивства припинились. Та ось у січні цього року було знайдено тіло сімнадцятирічної Керол Денбарже. Відколи батьки заявили про її зникнення, вважалося, що вона пропала безвісти. З тією дівчиною в школі раз у раз щось траплялося: вона вічно спізнювалась, пропускала уроки, двічі її ловили на дрібних крадіжках у крамницях, а одного разу вона втекла з дому й дісталась аж до Бостона. І Беннермен, і поліція штату припускали, що дівчина «голосувала» на шосе і вбивця підібрав її. Знайти її тіло допомогла відлига, що раптом випала серед зими: на нього натрапили два хлопчики біля Стріммерового потічка. Головний патологоанатом штату визначив, що смерть настала місяців за два перед тим.

І, нарешті, 2 листопада цього року виявлено ще одне вбивство. Жертвою стала Етта Рінголд, учителька початкової школи Касл-Рока, яку в місті добре знали й любили. Все життя вона була парафіянкою місцевої методистської церкви, мала диплом бакалавра в галузі початкової освіти, брала активну участь у добродійній діяльності, захоплювалася поезією Роберта Браунінга. Її тіло знайшли в трубі, прокладеній під другорядною ґрунтовою дорогою. Убивство міс Рінголд набрало

широкого розголосу по всій північній частині Нової Англії. Згадували в цьому зв'язку Альберта де Сальво, душителя з Бостона, та ніякі порівняння не могли вгамувати збурену громадську думку. Аж ніяк не сприяла цьому й опублікована в очолюваній Вільямом Лоубом газеті «Юніон лідер» у не такому вже й далекому Манчестері, штат Нью-Гемпшір, редакційна стаття під назвою: «Поліція сусіднього штату ні кує, ні меле».

Далі в тому задавненому, випущеному майже місяць тому тижневику, що вже встиг просякнути гострим духом дровітні, цитували двох місцевих психіатрів, які охоче погодилися прояснити ситуацію за умови, що їхніх прізвищ не буде названо. Один з них звертав увагу читачів на особливий різновид сексуального збочення — схильність чинити якесь насильство в момент оргазму.

«Дуже мило,— подумав Джонні, гидливо скривившись.— Отже, він душив їх, коли кінчав». Біль у голові дедалі дужчав.

Другий ескулап відзначив те, що всі п'ять убивств було вчинено наприкінці осені чи на початку зими. І хоч маніакально-депресивна особистість не улягає ніяким усталеним схемам, проте перепади настрою в таких хворих звичайно пов'язані із зміною пір року. У злочинця міг бути спад агресивності з середини квітня приблизно до кінця серпня, а потім вона починала наростати, сягаючи свого «піка» на той час, коли було вчинено вбивства.

У період маніакального, або «пікового», стану той чоловік, як видно, стає надміру сексуально збуджуваним, дуже активним, сміливим і безбоязним. Судячи з усього, він упевнений, що поліція до нього не добереться,— так закінчував свій висновок анонімний психіатр. А автор статті, підсумовуючи сказане, зауважував: «І поки що така його впевненість має під собою підстави».

Джонні згорнув газету й поглянув на годинник: ось-ось мав повернутися батько, якщо тільки не застряг у дорозі через сніг. Тоді взяв газету, відніс її до плити й засунув у вогонь.

Не моє це діло. А Сем Вейзак усе-таки свиня.

Не ховайся в печері, Джонні.

А він і не ховається. Так уже вийшло, що йому завдано безжального удару. Втратити добрячий шмат життя — цілком достатня причина, щоб і самому стати безжальним.

Ну, а себе ж то ти он як жалієш?

— Розгуди його все, — буркнув Джонні сам до себе. Тоді підійшов до вікна й визирнув надвір. За суцільною запоною гнаного вітром снігу годі було щось побачити. Аби тільки батько обережно вів машину — але й скоріше б він уже приїхав, бо його присутність ураз покла-ла б край цьому безглуздому самоколупанню.

Джонні знов підійшов до телефону й нерішуче спився.

Жаліє він себе чи не жаліє, а він же таки втратив добрячий шмат життя. Можна сказати, самий *цвіт*. І не шкодував зусиль і праці, щоб віднайти себе. То хіба він не заслужив звичайнісінького спокою? Хіба не має права на те, про що оце думав перед кількома хвилинами, — на нормальне, буденне життя?

Немає такого життя, друже.

Може, й немає, зате достеменно є життя *ненормальне*. Як отого вечора в «Коуловій фермі». Провести рукою по одягу чужих людей і раптом дізнатися про їхні дріб'язкові страхи, маленькі таємниці, нікчемні радощі — оце таки ненормально. Це вже не божий дар, а прокляття.

Ну, припустімо, він зустрінеться з тим шерифом. Але ж немає ніякої певності, що він зможе бодай чимось зарадити. А навіть як і зможе? Хай навіть піднесе йому вбивцю на срібній тарілочці. І знов усе скінчить-

ся такою самою прес-конференцією, як тоді в лікарні, тим самим цирком, тільки страхітливо більшого масштабу.

Крізь біль у голові почала пробиватися забута пісенька чи, власне, окремі співзвуччя. Ту пісеньку співали в недільній школі, коли він був ще зовсім малим хлопчиком. *Вогник у моїй душі... ти світи, світи завжди... вогник у моїй душі... ти світи, світи завжди... ти світи, світи, світи...*

Він зняв трубку і набрав службовий номер Вейзака. Тепер, після п'ятої, це було безпечно. Вейзак уже напевне пішов з роботи, а свій домашній номер визначні неврологи в довідники не дають. У трубці прогуло шість чи сім разів, і Джонні вже хотів її покласти, коли раптом озвався голос самого Вейзака:

— Алло, я слухаю.

— Сем?

— Джон Сміт? — Радість у Семовому голосі була непідробна, але водночас у ньому чулося й щось ніби замішання.

— Так, це я.

— Як вам цей сніг? — спитав Вейзак, чи не занадто жваво. — У вас там теж мете?

— Мете.

— У нас тільки з годину як почало. Кажуть... Джонне, ви дзвоните через шерифа? Це тому у вас такий сухий тон?

— Так, він подзвонив мені, — відказав Джонні, — і я не зовсім розумію, як це вийшло. Чому ви навели його на мене? Чому не подзвонили мені й не сказали, що ви дали... та, власне, чому не спитали перед тим моєї згоди?

Вейзак зітхнув.

— Джонні, я міг би сказати вам неправду, але це ні до чого. Я не спитав вашої згоди, бо боявся, що ви відмовитесь. А вже потім не подзвонив вам тому, що

шериф узяв мене на глузи. Коли людина глузує з моєї поради, я, природно, так розумію, що цю пораду знехтувано.

Вільною рукою Джонні потер скроню й заплющив очі.

— Але чому, Семе? Ви ж знаєте, як я до цього ставлюся. Та й ви ж самі казали мені не лізти на рожен і перечекати ту бучу. Ви ж самі так казали.

— Це все через ту статтю в газеті,— сказав Вейзак.— Я подумав: Джонні живе в тих краях. І ще подумав: п'ять убитих жінок. П'ять...

Він говорив повільно, затинаячись, явно збентежений, і від цього Джонні стало ще тяжче на душі. Він уже шкодував, що подзвонив Вейзакові.

— Дві — ще зовсім дівчинки. Молода мати. Вчителька молодших класів, що любила вірші Браунінга... Усе це дуже банальне, правда ж? Таке банальне, що з нього навряд чи зроблять кінофільм чи телепередачу. А проте, все воно правда. Чомусь найдужче мене вразила та вчителька. Запхали в стічну трубу, наче мішок з покидьками...

— Ви не мали ніякого права приплутувати мене до своїх фантазій і гризот,— хрипко мовив Джонні.

— Мабуть, таки не мав.

— Без усяких «мабуть»!

— Джонні, як ви себе почуваєте? У вас такий голос...

— Добре! — відрубав Джонні.

— Судячи з голосу, не дуже.

— В мене голова розколюється від болю, хіба для вас це така дивина? *Бога ради*, дайте мені спокій. Коли я сказав вам про вашу матір, ви ж до неї не озвалися. Бо, як ви сказали...

— Я сказав, що є речі, які краще втратити, ніж знайти. Але це не завжди так, Джонні. У того чоловіка, хто б він не був, страшенно покалічена психіка. Він

може накласти на себе руки. Певно, коли він два роки не давав про себе знати, поліція так і вирішила. Але в маніакально-депресивних осіб іноді бувають тривалі періоди заспокоєння, так зване «плато нормальності», а потім знов починаються перепади настрою. Він міг вчинити самогубство й після вбивства тієї вчительки минулого місяця. Та якщо не вчинив, що тоді? Він може вбити ще одну жінку. Чи двох. Чи чотирьох. Чи...

— Годі.

— Чому шериф Беннермен усе-таки подзвонив вам? Що змусило його передумати?

— Не знаю. Гадаю, виборці напосідають.

— Я щиро шкодую, Джонні, що дав йому цю пораду і тим наразив вас на прикрощі. Та ще дужче я шкодую, що не подзвонив вам і не сказав про це. Я справді винен перед вами. Бачить бог, ви таки заслужили право пожити спокійно.

Слухаючи ніби відгомін власних думок, Джонні не відчув полегкості. Навпаки, почувся ще нещаснішим і провиннішим.

— Гаразд,— мовив він.— Забудьмо про це, Семе.

— Я більш і слова нікому не скажу. Це, звісно, однаково що поміняти замок у стайні, коли коня уже вкрали, але твердо вам обіцяю. Я вчинив необачно. Лікарєві так чинити негоже.

— Гаразд,— повторив Джонні. Його точило почуття власної безпорадності, а Семові збентежені вибачення тільки посилювали її.

— Ми скоро побачимося?

— Наступного місяця я починаю вчителювати у Клівз-Мілзі. Тоді й до вас під'їду.

— Добре. Ще раз щиро прошу пробачення, Джонні.
Та годі вже вибачатися!

Вони попрощались, і Джонні поклав трубку, шкодуючи, що подзвонив. Може, йому зовсім не хотілося, щоб Сем отак одразу визнав свою вину. Може, на-

справді він волів би, щоб той сказав: «Ну звісно, порадив. Хотів, щоб ви одірвали зад од стільця і бодай щось зробили».

Він поволі підійшов до вікна й визирнув у темну заметіль. *Запхали в стічну трубу, наче мішок з покидьками...*

О боже, як голова болить!

5

Через півгодини приїхав Герб і, тільки-но глянувши на зблідле обличчя Джонні, запитав:

— Болить голова?

— Так.

— Дуже?

— Та ні.

— Треба подивитись вечірні новини,— сказав Герб.— Добре, що не спізнився. Сьогодні в Касл-Року крутилися телевізійники з Ен-бі-сі, щось знімали. Була й ота репортерка, що тобі подобається. Кетті Маккін.

Джонні рвучко обернувся до нього, і Герб злякано кліпнув. На мить йому здалося, ніби на синовому обличчі лишилися самі очі, втуплені в нього й сповнені майже нелюдського болю.

— В Касл-Року? Знову вбивство?

— Еге ж. Сьогодні вранці в міському парку знайшли тіло маленької дівчинки. Такий жах, що й не сказати. Вона піщла до бібліотеки по якусь книжку, потрібну для занять, а туди йти через парк. У бібліотеці вона була, а назад не повернулась... Джонні, ти що, на тобі ж лиця немає...

— Скільки їй років?

— Усього дев'ять,— сказав Герб.— Та я б того, хто таке зробив, за підвісив би, ось що.

— Дев'ять років,— промовив Джонні й важко опустився на стілець.— Камінь заплаче...

— Джонні, тобі недобре? Ти ж білий, як крейда.

— Все добре. Вмикай телевізор.

Невдовзі на екрані з'явився Джон Чанселлор з уловом за день: політична боротьба (виборчій кампанії Фреда Гарріса бракує запалу), урядові настанови (за словами президента Форда, американським містам слід виявляти більше здорового глузду в бюджетних питаннях), повідомлення з-за кордону (загальнонаціональний страйк у Франції), біржові новини (курс іде вгору) і, нарешті, «для душі» — розповідь про хлопчика з церебральним паралічем, який, проте, зумів вигодувати корову.

— Мабуть, уже не дадуть,— сказав Герб.

Та після рекламної вставки Чанселлор сказав:

— В одному з невеликих міст на заході штату Мен сьогодні панують страх і обурення. Йдеться про Касл-Рок, де за останні п'ять років учинено п'ять жахливих убивств: згвалтовано й задушено п'ять жінок і дівчат віком від чотирнадцяти до сімдесят одного року. А сьогодні місто було вражене новим убивством, жертвою якого стала дев'ятирічна дівчинка. Репортаж із Касл-Рока веде Кетрін Маккін.

І ось вона вже на екрані, схожа на чарівне видіння, перенесене на підмостки реального життя. Вона стояла перед будинком міської управи, і перші сніжинки, ніби віщуючи надвечірню заметіль, припорошували її пальто й біляве волосся.

— Це невелике фабричне містечко Нової Англії охоплене сьогодні тривогою, що помалу переростає в істерію,— почала вона.— Населення Касл-Рока давно уже втратило спокій через невідомого злочинця, якого в місцевій пресі називають «душогубом із Касл-Рока», а також «листопадним убивцею». Цей неспокій змінився справжнім жахом — тут ніхто не вважає це

слово перебільшенням — після того, як сьогодні вдень знайшли тіло Мері Кейт Гендрасен. Убивство вчинено у міському парку, недалеко від естради, де колись було знайдено труп офіціантки Елми Фречет, першої жертви «листопадового вбивці».

На екрані виникла панорама міського парку, похмурого й неживого в пелені снігу. Потім з'явилася шкільна фотографія Мері Кейт Гендрасен, на якій дівчинка пустотливо всміхалась, показуючи широкі металеві скобки на зубах. Гарне біляве волосся. Сукенка кольору електрик. Мабуть, її найкраща, гірко подумав Джонні. Мама старанно вбрала дочку, щоб та добре вийшла на шкільному фото.

Репортаж тривав — тепер глядачам нагадували історію попередніх убивств, — але Джонні був уже біля телефону й набирав номери: спершу довідкової служби, а тоді шерифової контори. Він насилу крутив диск, у голові в нього гупало.

З вітальні вийшов Герб і здивовано поглянув на нього.

— Кому це ти дзвониш, сину?

Джонні похитав головою, дослухаючись до гудків на тому кінці. Нарешті там зняли трубку.

— Контора шерифа округу Касл.

— Будьте ласкаві, я хотів би поговорити з шерифом Беннерменом.

— А хто ви?

— Джон Сміт, із Паунела.

— Заждіть, будь ласка.

Джонні обернувся до телевізора й побачив на екрані Беннермена, яким він був удень — у підбитій хутром куртці з каптуром і шерифськими нашивками на рукавах. Його оточували репортери, і він мав трохи розгублений вигляд, проте мужньо відповідав на їхні запитання. То був здоровий чолов'яга з високим чолом і темною кучерявою чуприною. Окуляри без оправ

здавалися зовсім недоречними на його великому обличчі, а втім, на таких чоловіках окуляри завжди здаються недоречними.

— Ми опрацюємо цілий ряд версій,— сказав Беннермен на екрані.

— Алло! Містер Сміт? — почувся голос Беннермена в трубці.

Знов оте чудне почуття роздвоєності. Беннермен був у двох місцях водночас. Можна навіть сказати, у двох *часах* водночас. На мить у Джонні аж голова пішла обертом. Так відчуваєш себе, катаючись на ярмарковій круговерті чи на «гігантських кроках».

— Містер Сміт? Ви мене чуєте?

— Так, чую.— Джонні проковтнув клубок у горлі.— Я вирішив спробувати.

— Молодчага! З біса радий...

— Ви не радійте, бо ще не відомо, чи з того щось вийде.

— Я знаю. Але... не поженешся, то й не спіймаєш.— Беннермен прокашлявся.— Я кулею вилечу з цього міста, як хтось дізнається, що я мусив удатися до ясновидця.

На обличчі Джонні майнула бліда подоба усмішки.

— Притому до *викритого* ясновидця.

— Ви знаєте, де в Бріджтоні кафе «У Джона»?

— Знайду.

— Ми зможемо зустрітись там о восьмій?

— Так, думаю, що зможемо.

— Дякую, містере Сміт.

— Нема за що.

Джонні поклав трубку. Герб пильно дивився на нього. На екрані телевізора мигтіли кадри вечірньої хроніки.

— Він тобі вже дзвонив?

— Так. Сем Вейзак сказав йому, що я, мабуть, зможу допомогти.

- А ти як думаєш? Зможеш?
— Не знаю,— відповів Джонні,— але голова вже не так болить.

6

Він спізнився на п'ятнадцять хвилин. Кафе «У Джона» було чи не єдиним закладом на Головній вулиці Бріджтона, який ще не зачинився. Снігоочисники не встигали прибирати сніг, і серед вулиці в кількох місцях уже вирости замети. Свистів вітер, на перехресті двох шосе, 302-го і 117-го, гойдався світлофор-мигавка. Біля входу до кафе стояла поліційна патрульна машина із золотими літерами на дверцях: «Шериф округу Касл». Джонні поставив свою машину поруч і зайшов у кафе.

Беннермен сидів за столиком, перед ним була чашка кави й судок з чілі. Телевізор увів Джонні в оману. Беннермен виявився не просто здоровим чолов'ягою, а справжнім велетом. Джонні підійшов і назвав себе.

Беннермен підвівся й потис йому руку. За першим же поглядом на бліде, змарніле обличчя Джонні та його худюче тіло, що потопало в просторій штормівці, він подумав: «Цей хлопець хворий і, мабуть, не довго протягне». Тільки голубі очі Джонні були напрочуд живі й чіпко, пронизливо, з відвертою цікавістю дивилися на шерифа. А коли руки їхні зімкнулися, Беннермен відчув якесь дивне збудження,— згодом він назве його *відтоком*. Відчуття було трохи подібне до того, коли торкнешся рукою оголеного електричного дроту. Потім воно минуло.

— Радий, що ви приїхали,— сказав Беннермен.— Чашку кави?

— Дякую.

— А як щодо порції чілі? Воно в них тут просто чудове. Мені з моєю виразкою шлунка й не слід би його

їсти, а от не можу втриматись.— Помітивши на обличчі Джонні подив, він осміхнувся: — Я розумію, такий здоровило — і раптом виразка, навіть дивно, правда?

— Це кожного може спіткати.

— А ви не з боязких,— сказав Беннермен.— Що ж спонукало вас змінити своє рішення?

— Повідомлення у вечірніх новинах. Про оту дівчинку. Ви певні, що це той самий?

— Той самий. Однаковий спосіб дії. І група сперми.

Він уважно розглядав обличчя Джонні. Підійшла офіціантка.

— Кави? — спитала вона.

— Чаю,— сказав Джонні.

— І порцію чілі, міс,— докинув Беннермен, а коли офіціантка пішла, знов обернувся до Джонні.— Той лікар каже, що, взявши в руки якусь річ, ви іноді можете визначити, звідки вона, кому належить і всяке таке.

Джонні посміхнувся.

— Ну що ж,— мовив він,— ось я тільки потиснув вашу руку, а вже знаю, що у вас є ірландський сетер, якого звать Рудик. Знаю, що він старий, помалу сліпне, і ви вже часом думаєте, чи не приспати його уколом, але не уявляєте собі, як поясните це доньці.

Беннермен упустив ложку в судок із чілі — хляп! — і, розкривши рота, втупився в Джонні.

— Боже милий! — сказав він.— І все це ви видобули з мене? Просто оце тепер?

Джонні кивнув.

Беннермен покрутив головою і пробурмотів:

— Одна річ, коли хтось розповідає тобі про таке, і зовсім інша... Слухайте, а це вас не виснажує?

Джонні здивовано поглянув на шерифа. Про це його ще ніхто не запитував.

— Так, виснажує.

— А все-таки ви дізналися. Ах ти ж чорт!

— Але послухайте, шерифе...

— Джордж. Звіть мене просто Джордж.

— Гаразд. А ви мене просто Джонні. Так от, Джордже, того, чого я про вас *не* знаю, вистачить на п'ять великих книг. Я не знаю, звідки ви родом, в якій поліційній школі вчилися, хто ваші друзі, де ви мешкаєте. Знаю, що ви маєте малу дочку, її звать начебто Кеті, але не зовсім так. Але не знаю, що ви робили минулого тижня, яке любите пиво, яка телевізійна передача вам найбільш до вподоби...

— Мою дочку звать Катріна,— тихо мовив Беннермен.— Їй дев'ять років. До речі, Мері Кейт була її однокласницею.

— Я ось до чого веду: іноді моя... здатність про щось дізнатися буває дуже обмежена. Через мертву зону.

— Мертву зону?

— Звідти, сказати б, не надходять сигнали,— пояснив Джонні.— Я ніколи не можу визначити назви вулиць, адреси. З цифрами також скрутно, хоч часом вони й зринають.

Офіціантка принесла Джонні чілі і чай. Він покуштував чілі й схвально кивнув Беннерменові.

— Ваша правда, смакота. А надто такого вечора.

— От і беріться до нього,— сказав той.— Ну й люблю ж я добре чілі! Хоч моя виразка від нього просто казиться. А я їй: е, виразко, іди ти знаєш куди... І наминаю.

Вони якусь хвилю мовчали. Джонні їв чілі, Беннермен з цікавістю роздивлявся на нього. Звісно, цей Сміт міг заздалегідь дізнатися про те, що він має собаку, якого звать Рудик. І навіть про те, що Рудик старий і майже сліпий. Підемо далі: якщо він знав Катрінине ім'я, то цілком міг укинути оте непевне «начебто Кеті, але не зовсім так» просто задля більшої переконливості. Але *навіщо*? А чим пояснити оте дивне відчут-

тя, яке пронизало його, коли Сміт торкнувся його руки? Ні, якщо це й фокус, то з біса майстерний.

Вітер надворі завивав усе дужче й, здавалося, розхитував невеличку будівлю. Сніг геть заліпив вікна кегельбану на тому боці вулиці.

— Чуєте? — мовив Беннермен. — Тепер, мабуть, до ранку не вщухне. От і вірте після цього, ніби зими пом'якшали.

— Ви щось знайшли? — спитав Джонні. Якись предмети, що належали злочинцеві?

— Сподіваємося знайти, — сказав Беннермен, та одразу ж із сумнівом похитав головою. — Але надія на це мала.

— Поясніть мені.

Беннермен розказав усе до ладу. Початкову школу й бібліотеку розділяє міський парк. І коли комусь із учнів була потрібна для самостійної роботи якась книжка, вони звичайно йшли туди навпростець. Учитель давав спеціальний квиток, а в бібліотеці, відпускаючи учня назад, робили на тому квитку свою позначку. Майже посеред парку є неглибока улоговинка. На її західному краю стоїть оркестрова естрада, а в самій улоговинці — десятки зо два лав, де звичайно сидять слухачі концертів, а восени — футбольні вболівальники, що збираються там на свої зустрічі.

— Ми гадаємо, що злочинець сидів на лаві й чекав, поки якась дівчинка піде повз те місце сама. З жодного краю парку побачити його не могли. А стежка проходить північним схилом улоговинки, недалеко звідти. — Беннермен скрушно похитав головою. — Треба ж було й ще такому статися, щоб і оту першу жінку, Елму Фречет, він теж убив там, просто на естраді. Уявляю собі, як мене мерзитимуть на зборах виборців у березні... якщо я тільки вдержуся до березня. Я, звісно, можу показати їм свою доповідну записку міському управителю з проханням дати людей, які б патрулювали

в парку в години шкільних уроків. Хоча, коли я її писав, мені й на думку не спадав той убивця, як перед богом кажу. І в найстрашнішому сні не міг припустити, що він знов повернеться на те місце.

— То що, ваше прохання відхилили?

— Не знайшли на це коштів,— відказав Беннермен.— Вони тепер, звісно, скинуть усе на муніципальну раду, а ті вже якось потраплять обернути це знов-таки проти мене, тим часом як могила Мері Кейт Гендрасен заростатиме травою і...— Він на хвилю замовк, наче ті слова душили його.

Джонні співчутливо дивився на його похилену голову.

— Та й навряд би це щось зарадило,— провадив Беннермен уже рівнішим тоном.— Здебільшого ми відряджаємо на патрулювання жінок, а тому бахуряці, на якого ми полюємо, здається, байдуже, скільки їм років.

— То ви певні, що він чекав на лаві?

Беннермен був певен. Біля лави знайшли дванадцять свіжих сигаретних недокурків, ще чотири знайшли за естрадою і там-таки — порожню пачку. На жаль, злочинець курив «Мальборо» — одну з найпоширеніших у країні марок сигарет. Целофанову обгортку піддали експертизі, але жодного відбитка пальців не виявили.

— Жодного відбитка? — перепитав Джонні.— Дивно, правда ж?

— Чому ви так вважаєте?

— Ну, неважко здогадатися, що вбивця був у рукавичках, хай навіть і не думав про відбитки, а просто від холоду... Але ж продавець...

Беннермен посміхнувся.

— Ви непогано метикуєте в цьому ділі. Одначе ви не курець.

— Ні,— визнав Джонні.— Колись в університеті трохи покурював, та після катастрофи зовсім не курю.

— Пачку звичайно тримають у нагрудній кишені. Витяг, узяв сигарету, засунув пачку назад. Якщо ви в рукавичках, то нових відбитків ви не залишаєте, а ті, що були, зітруться. Зрозуміли? Крім того, ви не врахували ще одного, Джонні. Знаєте чого?

Джонні подумав і сказав:

— Пачку могли просто витрусити з блока. А блоки пакує машина.

— Точно,— підтвердив Беннермен.— Казанок у вас таки варить.

— А торговельний ярлик на пачці чий?

— Штату Мен.

— Отже, якщо вбивця і той курець — одна особа...— замислено мовив Джонні.

Беннермен низав плечима.

— Звісно, теоретично це може бути й не так. Але я намагався уявити собі, хто ще холодного зимового ранку став би так довго сидіти на парковій лаві — він же встиг викурити кільканадцять сигарет,— і нікого іншого уявити я не зміг.

Джонні відсьорбнув чаю.

— І ніхто з дітей, що проходили парком, нічого не бачив?

— Нічого,— сказав Беннермен.— Я сам поговорив з усіма школярами, що ходили вранці до бібліотеки.

— Оце куди важче збагнути, ніж те, що на пачці не лишилося відбитків. А вас воно не дивує?

— Не так дивує, як жахає. Ви тільки подумайте: він сидить там і чекає, поки з'явиться дитина — *дівчинка*,— і то сама. Коли йдуть двоє чи кілька дітлахів, він чує їх здаля. І щоразу ховається за естрадою...

— А сліди? — спитав Джонні.

— Де там ті сліди сьогодні вранці. Снігу ще не було, тільки промерзла земля... Отож цей клятий маніяк, якому треба б видерти й запхати в горлянку все його бахурське причандалля, щоразу ховається за естрадою.

Хвилини за десять до дев'ятої парком проходять Пітер Гаррінгтон і Мелісса Логгінс. У школі вже двадцять хвилин тому почались уроки. Коли ці двоє зникають з очей, він повертається назад на лаву. А о чверть на десяту знов ховається за естрадою. Цього разу йдуть дві дівчинки — Сьюзен Флареті й Катріна Беннермен.

Джонні рвучко, зі стуком, поставив чашку на стіл. Беннермен зняв окуляри й люто протирав скельця.

— То й ваша дочка там проходила? О боже!

Беннермен знову надів окуляри. Обличчя його потемніло й спотворилось від гніву. *І від страху*, подумав Джонні. Страхало його не те, що виборці дадуть йому відкоша чи «Юніон лідер» ще раз нападуться на тупаків поліцаїв із сусіднього Мену,— його страхало те, що коли б його дочці трапилося сьогодні піти до бібліотеки самій...

— І моя дочка,— тихо підтвердив Беннермен.— Певно, вона пройшла за якихось п'ятнадцять-двадцять кроків від того... того звірюки. То ви можете собі уявити, в якому я стані?

— Можу,— відповів Джонні.

— Та ні, думаю, що не можете. Я почуваю себе так, наче ледь не ступив у порожню шахту ліфта. Або за столом передав комусь гриби, а той отруївся ними й помер. Почуваю себе геть обліпленим грязюкою. Смердючим лайном. Мабуть, тому я і вирішив зрештою подзвонити вам. Я ладен на все, аби тільки схопити того мерзотника. На все що завгодно.

За вікном із снігової заметілі, наче якась чудисько у фільмі жахів, виповзла величезна оранжева снігоочисна машина. Тоді зупинилась, і з неї вибралися два чоловіки. Вони перетнули вулицю, увійшли в кафе й рушили до стойки.

Джонні допив чай. Їсти чілі йому перехотілося.

— Так от, він знов сідає на лаву,— повів далі Бен-

нермен.— Але не надовго. О дев'ятій двадцять п'ять він чує, як повертаються з бібліотеки Гаррінгтон і Логгінс. І він знов-таки ховається за естраду. О дев'ятій двадцять п'ять — це приблизно, бо позначки в їхніх квитках зроблено в бібліотеці о дев'ятій вісімнадцять. А о дев'ятій сорок п'ять до бібліотеки йшли три хлопчачки з п'ятого класу. І один з них начебто бачив за естрадою «якогось типа». Оце і все, що ми знаємо про зовнішність злочинця. «Якийсь тип». Може, розіслати повідомлення по всіх усюдах, як гадаєте? Зверніть пильну увагу на якогось типа.— Беннермен коротко й хрипко засміявся.— О дев'ятій п'ятдесят п'ять моя дочка і її подружка Сьюзен ідуть назад до школи. І ось приблизно о десятій нуль п'ять з'являється Мері Кейт Гендрасен... сама. Катріна і Сью зустрілися з нею на надвірних сходах школи. Ще й привітались.

— Боже милий,— пробурмотів Джонні й запустив пальці в чуприну.

— Нарешті, десять тридцять. Ті три п'ятикласники повертаються з бібліотеки. Один з них помічає щось на естраді. То Мері Кейт, ноги в неї голі й перемазані кров'ю, а обличчя... обличчя...

— Заспокойтеся,— мовив Джонні й поклав руку на плече шерифові.

— Не можу я заспокоїтися,— сказав той, ніби вибачаючись.— Вісімнадцять років працюю в поліції, а такого ще не бачив. Він згвалтував дівчинку, і самого цього було досить... досить, щоб убити її... Медичний експерт сказав, що він так... ну, там такі розриви... атож, це напевне її вбило б... аж ні, він ще й задушив її... Задушити дев'ятирічну дівчинку й отак покинути... просто на естраді, із закривавленими ногами...

Раптом з очей Беннермена потекли сльози. Біля стойки ті двоє із снігоочисної машини обговорювали матчі за суперкубок. Беннермен зняв окуляри й утер

обличчя носовиком. Плечі його здригались. Джонні мовчки колупався ложкою в своєму чілі.

Нарешті шериф сховав носовика в кишеню. Очі його почервоніли, обличчя без окулярів здалося Джонні якимсь не таким, немовби голим.

— Даруйте мені, друже,— сказав Беннермен.— Важкий був день.

— Та чого там,— мовив Джонні.

— Я знав, що цим скінчиться, але думав, якось дотягну до дому.

— Мабуть, надто довго було чекати.

— Ви маєте щиру, співчутливу вдачу.— Беннермен знов надів окуляри.— Та ні, не тільки це. Щось у вас ще таке є. Біс його знає, не можу сказати, але щось є.

— Які ще виявлено сліди?

— Ніяких. Майже за все мушу хапатися сам, бо поліційне управління штату ніяк не розворушиться. Так само, як і спеціальний слідчий прокуратури, і наш загальний улюбленець із ФБР. Окружна медична експертиза визначила групу сперми, але на сьогодні це нам ще нічого не дає. Найдужче дивує мене те, що під нігтями жодної із жертв не знайдено ані волосинки, ані найменшої часточки шкіри. Вони ж усі напевне опиралися, але ми не маємо й крихти шкірної тканини. Мабуть, тому мерзотникові сам диявол допомагає. Він ні разу не загубив ні гудзика, ні чека з крамниці, анічогісінько. З ласки генерального прокурора до нас тут приїхав один психолікар з Огасти, то він каже, що всі ті психи рано чи пізно виказують себе. Оце така втіха. А що, як пізно? Коли ще з десяток трупів матимемо?

— Та сигаретна пачка у вас у Касл-Року?

— Так.

Джонні підвівся.

— Тоді їдьмо.

— Моєю машиною?

Джонні прислухався, як надворі завиває вітер, і ледь помітно всміхнувся.

— Такого вечора зовсім непогано мати поруч себе полісмена,— сказав він.

7

Хурделиця розбурхалась над усяку міру, і навіть шерифовою поліційною машиною вони добиралися до Касл-Рока аж півтори години. Було вже двадцять хвилин на одинадцятку, коли вони ввійшли у вестибюль міської управи й стали оббивати сніг з чобіт.

У вестибюлі чатувало з півдесятка репортерів: вони сиділи на лаві під незугарним старим портретом якогось із батьків-засновників міста й розповідали один одному про свої вчорашні вечірні походеньки. Побачивши Беннермена й Джонні, вони миттю підхопились і обступили їх.

— Шерифе Беннермен, це правда, що розслідування зрушило з місця?

— Поки що нічого сказати вам не можу,— незворушно відповів Беннермен.

— Кажуть, ви затримали якогось чоловіка з Оксфорда. Це так, шерифе?

— Ні. Товариство, дозвольте нам...

Та вони вже обернулися до Джонні, і в нього аж серце впало, коли він упізнав двох репортерів, що були присутні на тій прес-конференції в лікарні.

— Боже ти мій! — вигукнув один з них.— Ви ж Джон Сміт, чи не так?

— Так,— відказав Джонні.— Це я.

— Той самий ясновидець? — вихопився ще один.

— Слухайте, дайте нам пройти! — підвищив голос Беннермен.— Чи ви не маєте іншого діла, як...

— «Всепроникний погляд» твердить, що ви шахрай,— озвався молодик у теплому пальті.— Це правда?

— Можу сказати вам тільки одне,— відповів Джонні.— «Всепроникний погляд» друкує те, що йому до вподоби... Слухайте, нам треба...

— То ви заперечуєте версію «Всепроникного погляду»?

— Це справді все, що я можу сказати.

Вони зачинили за собою двері з матовими шибамі і пройшли до шерифової контори, а газетярі вже бігли наввипередки до двох таксофонів на стіні біля будки чергового.

— Ну й вскочили ми в лайно,— скрушно сказав Беннермен.— Богом присягаюся, я й подумати не міг, що вони стовбичитимуть тут за такої негоди. Треба було провести вас задніми дверима.

— Дарма,— гірко мовив Джонні.— Ви хіба не знаєте, що всі ми, екстрасенси, страшенно ласі до реклами? Задля цього, власне, й стаємо екстрасенсами.

— Ні, не вірю,— відказав Беннермен.— Принаймні щодо вас. Ну, що сталося, те сталося. Нічого тепер не вдієш.

А Джонні вже ніби навч бачив газетні заголовки — гостру присмачку до каші, яка вже й так аж булькала на вогні. *Шериф із Касл-Рока залучає до розслідування вбивства місцевого екстрасенса... «Листопадового вбивцю» шукатиме ясновидець... «Мое зізнання в шахрайстві — фальшивка»,— заявляє Джон Сміт.*

У першій кімнаті були два шерифові помічники. Один сидів і спав, другий пив каву й похмуро переглядав купу рапортів.

— Його що, дружина з дому витурила, чи як? — роздратовано кивнув на сплячого Беннермен.

— Він щойно повернувся з Огасти,— відповів помічник. То був ще зовсім хлопчисько із запали-

ми від втоми очима. Він з цікавістю позирав на Джонні.

— Джонні Сміт... Френк Додд. А цього сплячого красеня звать Роско Фішер.

Джонні кивнув головою, вітаючись.

— Роско каже, що генеральний прокурор вимагає подати йому всю справу,— сказав Додд шерифові. Вираз його обличчя був обурений, задержуватий, але водночас наче й трохи зляканий.— Маємо добрий подарунок на різдво, еге ж?

Беннермен поклав руку Доддові на потилицю й злегка поплескав його.

— Даремно ти так потерпаєш, Френку. Та й надто ревно гризеш цю справу.

— Просто я весь час думаю: має ж виплисти щось із оцих рапортів.— Додд низав плечима і тицьнув пальцем у купу паперів.— *Бодай що-небудь.*

— Іди додому й відпочинь, Френку. І цього сплячого красеня забери. Бо нам ще тільки бракувало, щоб хтось із репортерів його тут клацнув, а завтра фото в газеті й підпис: «Розслідування в Касл-Року йде на повний хід»,— і нас усіх посилають мести вулиці.

Беннермен провів Джонні до свого кабінету. Стіл, завалений паперами. На підвіконні — потрійна складана рамка з фотографіями дружини й дочки Катріни. На стіні — акуратно вправлений під скло диплом, а поряд, так само під склом, перша сторінка місцевої газети з повідомленням про перемогу Беннермена на виборах.

— Кави? — спитав Беннермен, відмикаючи шафу.

— Ні, дякую. Краще чаю.

— Свій чай місіс Шугермен пильно береже,— сказав шериф.— Щодня забирає його з собою додому. Ви вже даруйте. Можу запропонувати тонік, але до автомата знову доведеться проходити крізь той стрій. Хай їм чорт, хоч би вже позабирались по домівках.

— Та пусте, обійдуся.

Беннермен повернувся від шафи з невеликим пакетом на кнопках.

— Оце вона,— сказав він. Потім, якусь хвилю повагавшись, віддав пакет Джонні.

Джонні взяв його, але розкривати не квапився.

— Як ви розумієте, гарантій ніяких. Нічого обіцяти не можу. Іноді виходить, іноді ні.

Беннермен стомлено здвигнув плечима й повторив:

— Не поженешся, то й не спіймаєш. ь

Джонні розкрив пакет і витрусив на долоню порожню пачку «Мальборо». Звичайну червоно-білу пачку. Він тримав її в лівій руці й дивився на стіну. Сіра стіна. Непримітна сіра стіна. Червоно-біла пачка. Непримітна червоно-біла пачка. Він перекинув її в другу руку, потім стиснув між долонями. Він чекав, чекав бодай якогось сигналу. Нічого не надходило. Він і далі тримав пачку між долонями, сподіваючись уже без надії, хоча й знав, що коли сигнали надходять, то одразу ж.

Нарешті він повернув пачку Беннерменові.

— Вибачайте,— тільки й мовив.

— Нема діла, еге?

— Еге.

У двері недбало постукали, і до кабінету засунулась голова Роско Фішера. Вигляд він мав трохи засоромлений.

— Джордже, ми з Френком рушаємо додому. Здається, ви застукали мене сонного.

— Гляди, щоб я не застукав тебе сонного в патрульній машині,— сказав Беннермен.— Вітай од мене Діні.

— Неодмінно.— Фішер швидко позирнув на Джонні й причинив двері.

— Ну що ж,— мовив Беннермен.— Принаймні спробували, і то добре. Я одвезу вас назад...

— Я хотів би поглянути в парку,— зненацька мовив Джонні.

— Це марна справа. Там усе замело.

- Але ви можете знайти те місце?
 - Авжеж. Та що це дасть?
 - Не знаю. І все-таки ходімо.
 - Джонні, за нами потягнуться й уся та братія.
- Це ж ясно як божий день.
- Ви казали щось про задні двері.
 - Казав, але то запасний вихід. Увійти там можна, а якщо спробуємо вийти, спрацює сигналізація.
- Джонні тихенько свиснув.
- Тоді біс із ними, хай тягнуться.
- Беннермен якусь хвилию замислено дивився на нього, тоді кивнув головою.
- Гаразд, ходімо.

8

Тільки-но вони вийшли у вестибюль, як репортери враз попідхоплювались і оточили їх. Джонні це нагада-ло про те, як колись у Даремі він ходив на риболовлю повз ветху собачу буду, де одна схибнута стара трима-ла своїх колі. І досить було комусь з'явитися там з вуд-кою, як усі ті собацюри з гавкотом і гарчанням виска-кували з буди й наганяли на перехожого неабиякого страху. Хоча й ніколи по-справжньому не кусали, тіль-ки хапали за ноги.

- Ви вже знаєте, хто це, Джонні?
- Бодай якесь уявлення маєте?
- Є біоструми, містере Сміт?
- Шерифе, це ви вирішили залучити екстрасенса?
- Шерифе Беннермен, а в поліції штату й проку-ратурі про це знають?
- Ви маєте надію розкрити цю справу, Джонні?
- Шерифе, він офіційно бере участь у розсліду-ванні?

На ходу застібаючи змійку на куртці, Беннермен по-вільно, але впевнено проштовхувався вперед.

— Не маю чого сказати... Не маю...

Джонні взагалі мовчав.

Залишивши репортерів тупцяти у вестибюлі, Джонні й Беннермен вийшли надвір і спустилися засніженими сходами. І тільки тоді, коли вони поминули шерифову машину й почали переходити вулицю, хтось із репортерів збагнув, що вони вирушили до міського парку. Кілька чоловік прожогом кинулися по свої пальта. А ті, що й раніш були вдягнені, вискочили за двері й, галасуючи, як школярі, пустилися сходами вниз за шерифом і Джонні.

9

Промінь ліхтарика хитався в засніженій темряві. Свистів вітер, обкидаючи їх зусібіч скісними пасмугами снігу.

— Ні біса ви однаково не побачите,— сказав Беннермен.— Ви ж... тьху ти!..— Його мало не збив з ніг репортер у теплому пальті й недоладному береті.

— Пробачте, шерифе,— пробелькотів він.— Така слизота. А я забув галоші.

Попереду виникла з темряви жовта нейлонова мотузка, що перегороджувала дорогу далі. На ній хиталась на вітрі табличка з написом: «*Поліційне розслідування*».

— Голову ви теж забули,— відрубав Беннермен.— А тепер здайте назад! Усі назад, чуєте!

— Парк — громадська власність, шерифе! — гукнув хтось.

— Хай так, але тут працює поліція. Отож залишайтеся за цією огорожею, коли не хочете переночувати у мене в камері.

Він присвітив ліхтариком в обидва боки, щоб вони побачили, де тягнеться мотузка, а тоді підняв її, даючи Джонні пройти. Вони рушили схилом униз, туди, де

виднілися завалені снігом лави. Репортери скупчилися за мотузкою і теж світили кількома ліхтариками, так що Джонні й шериф ішли мовби в світлі тьмяного прожектора.

— Так мете, що аж очі заліплює,— сказав Беннермен.

— Усе одно нема на що дивитись,— озвався Джонні — Хіба не так?

— Поки що так. А я казав Френкові, що ту мотузку вже можна зняти. Добре, що він не встиг. Ви хочете до естради?

— Потім. Спершу покажіть, де були недокурки. Вони пройшли трохи далі, і Беннермен зупинився.

— Тут,— сказав він і присвітив ліхтариком на лаву, що невиразним сніговим горбочком випиналась із замету.

Джонні стягнув рукавички, засунув їх у бічні кишені куртки, а тоді став навколішки й почав згрібати з лави сніг. І знов Беннермена вразило його бліде, виснажене обличчя. Стоячи отак на колінах перед лавою, Джонні скидався на фанатичного богомольця, що ревно кається в своїх гріхах.

Руки в Джонні змерзли, потім майже задубли. Сніг сипався з них, танучи між пальцями. Аж ось і дерев'яне сидіння, щербате, потріскане від негод. І раптом Джонні побачив ту лаву напрочуд виразно, наче крізь збільшувальне скло. Колись вона була зелена, але тепер майже вся фарба облізла й стерлась. Два іржаві залізні болти з'єднували сидіння із спинкою.

Він стиснув лаву обома руками, і на нього враз нарінуло щось незбагненне — він ще ніколи не звідував такого сильного відчуття, та й згодом звідає щось подібне тільки раз. Чимдуж стискаючи лаву руками й нахмуривши чоло, він зосереджено, невідривно дивився на неї. То була...

(звичайна собі літня лави)

Скільки сотень різних людей сиділо на ній, слухаючи «Боже, благослови Америку», «Зорі і смуги навіки» («*Не кривдь своїх маленьких друзів з перепончастими лапками... може, ця качечка теж має діточо-о-ок...*») чи бойову пісню касл-рокських «Пантер»? Зелене листя, легкий осінній серпанок, наче спомин про шурхітливе кукурудзяне листя та людей з вилами у м'якому присмерку. Глухе гупання великого барабана. Соковитий звук золотих труб і тромбонів. Шкільний оркестр в ошатній уніформі...

(може... ця качечка... теж має діточок...)

Сидять улітку добрі, щирі люди, слухають, плещуть у долоні, в руках у них програмки, намальовані й віддруковані в шкільній художній майстерні.

Але того ранку тут сидів убивця. Джонні відчував його.

На тлі сірого, що віщує сніг, неба чорніють голі віти дерев, схожі на руни. Він—я сиджу тут, курю, чекаю, йому — мені хороше, так ніби він — я можу перескочити через дах світу і м'яко приземлитися на обидві ноги. Мугикаю якусь пісеньку. Щось із репертуару «Роллінг стоунз». Не можу вловити, але цілком ясно, що все... все... щб?

Чудово. Все чудово, навколо все сіре, ось-ось піде сніг, а я...

— Слизький,— пробурмотів Джонні.— Я слизький, слизький, як в'юн.

Беннермен нахилився, за свистом вітру недочувши, що він сказав.

— Що?

— Слизький,— повторив Джонні. Тоді звів очі на шерифа, і той мимоволі відступив назад. Погляд Джонні був холодний і якийсь наче нелюдський. Темна чуприна дибилася над смертельно-блідим обличчям, і вітер, що розвівав її, зі свистом летів далі, в чорне небо. А руки Джонні неначе зрослися з лавою.

— *Я страшенно хитрий і слизький, як в'юн,*— дуже виразно промовив він. На губах його виникла переможна посмішка. Очі дивилися крізь Беннермена. І той повірив. Таке не можна зіграти чи навіть собі самохіть. Та найжахливіше було те... те, що Джонні когось йому *нагадував*. Посмішкою... манерою говорити... Джонні Сміт зник, здавалося, від нього лишився тільки контур. І за тими утертими рисами виразно, хоч рукою торкайся, поставало інше обличчя. Обличчя вбивці.

Обличчя людини, яку він, Беннермен, *знав*.

— Ніколи мене не накриєте, я для вас надто слизький.— З уст Джонні вихопився самовпевнений, трохи зневажливий смішок.— Я щоразу його надягаю, і хай вони собі хоч дряпаються... хоч кусаються... нічого не залишиться... бо я *слизький, як в'юн!* — Голос його зірвався на переможний шалений вереск, що міг позмагатися з вітром, і Беннермен відступив ще на крок. По тілу його перебіг дрож, живіт звело від страху.

Годі, подумки благав він. Годі вже. Ну будь ласка!

Джонні перехилився через лаву. Між пальцями в нього танув сніг, і з-під них капало.

Сніг. Тихий сніг, безмовний сніг...

(Вона защикнула мені там прищіпкою, щоб я знав, як це. Щоб відчув, як буває, коли підхопиш якусь болячку. Якусь хворобу від тих клятих блудяг, вони всі блудяги, і їх треба зупинити, атож, зупинити, зупинити їх, стоп, стоп... стоп... *о боже, стоп-знак!*)

Він знову мала дитина. Іде до школи крізь тихий, безмовний сніг. Аж ось із цієї мерехтливої білої запони виростає якийсь жахливий чоловік, жахливий чорний усміхнений чоловік з очима, блискучими, як десяти-центовики, на руках у нього рукавички, і в одній руці він стискає червоний *стоп-знак*... Це він... він... *він!!!*

(ОЙ БОЖЕ, НІ... НІ, НЕ ДАВАЙ МЕНЕ ЙОМУ... ОЙ, МАМОЧКО... НЕ ДАВАЙ МЕНЕ-Е-Е...)

Джонні пронизливо закричав і повалився в сніг біля лави, притискаючи долоні до щік. Беннермен, смертельно переляканий, присів поруч нього. Репортери за огорожею заметушилися, загомоніли.

— Джонні! Отямтеся! Ви чуєте, Джонні?..

— Слизький,— пробелькотів Джонні. Тоді звів очі, повні болю й жаху, і подивився на шерифа. Внутрішнім зором він ще бачив оту чорну постать з очима-десятицентовиками, що виникала із снігової запони. У паху в нього ще пульсував глухий біль від прищіпки, якою мати вбивці колись навчала його розуму. Тоді він ще не був убивцею, ні, не був ні звірюкою, ні бахурякою, ні мерзотником, ні як там ще казав на нього шериф,— він був просто знавіснілим від страху малим хлопчиком з прищіпкою на... на...

— Поможіть мені,— пробурмотів Джонні.

Беннермен допоміг йому підвестися.

— Тепер до естради,— сказав Джонні.

— Не треба, Джонні. Краще вертаймося.

Джонні, мов сліпий, ступив повз нього й важко побрів до естради, що величезним темним півколом бовваніла попереду. Та похмура тінь громадилася в темряві, наче склеп, де витала сама смерть.

Беннермен побіг і наздогнав Джонні.

— Джонні, хто він? Ви вже знаєте хто?

— Під нігтями жертв нічого не знайшли, бо на ньому був дощовик,— сказав Джонні, важко сапаючи за кожним словом.— Дощовик з каптуром. Слизький вініловий дощовик. Перегляньте давні рапорти. Перегляньте рапорти, і ви побачите. В усі ті дні йшов дощ або сніг. Звісно, що вони дряпали його. Відбивалися. Аякже. Але пальці їхні щораз зісковзували.

— Хто він, Джонні? Хто?

— Не знаю. Але дізнаюся.

Він спіткнувся на першій із шести сходинок, що вели на естраду, захитався і напевне впав би, якби Бен-

нермен не підхопив його під руку. Вони піднялися на поміст. Тут, під заокруглим дахом, снігу було зовсім мало, тільки трохи припорошило мостини. Беннермен присвітив ліхтариком униз, а Джонні опустився навкарачки й повільно поповз уперед. Руки його були аж багрові. Вони здавалися Беннерменові шматками сирого м'яса.

Раптом Джонні завмер і нашорошився, наче мисливський собака в стойці.

— Тут,— тихо мовив він.— Він зробив це тут.

І враз наринули образи, матеріальні враження, відчуття. Мідний присмак у роті від збудження, підсілюваного свідомістю того, що можуть застукати. Дівчинка пручається, пробує кричати. Він затуляє їй рота рукою в рукавичці. Збудження сягає над усі межі. *Де вам мене схопити — я Невидимець... ну, а тепер тобі досить бруду, матусю?..*

Джонні застогнав, сіпаючи головою вниз і вгору.

(З тріском рветься одіж. Щось тепле, мокре. Кров? Сім'я? Сеча?)

Джонні почало тіпати. Пасма волосся впали на обличчя. Його обличчя. Його щире, усміхнене обличчя, облямоване краями каптура... і ось у ту саму останню мить його (мої) руки змикаються на дитячій шиї і стискають... стискають... стискають...

Образи почали тьмяніти, і руки його послабли. Він заточився вперед і простягся на помості, здригаючись від ридань. Коли Беннермен торкнув його за плече, Джонні закричав і з перекошеним від жаху обличчям поповз убік. Та зрештою, мало-помалу, його відпустило. Він ткнувся головою в невисокий бар'єрчик естради й заплющив очі. По тілу його раз у раз перебігав дрож. Штани й куртка були в снігу.

— Я знаю, хто це,— сказав він.

Через п'ятнадцять хвилин Джонні сидів у шерифовому кабінеті, роздягшись до трусів і тулячись до електричного коминка. Вигляд він і досі мав змерзлий і жалюгідний, але його вже не трусило.

— Так-таки не хочете кави?

Джонні похитав головою.

— Не терплю її смаку.

— Джонні...— Беннермен сів.— Ви справді про щось дізналися?

— Я знаю, хто їх убив. Зрештою ви б усе одно на нього вийшли. Просто він надто близько. Ви навіть бачили його в тому дощовику. В лискучому глухому дощовику. Він уранці пропускає дітей через дорогу. Піднімає стоп-знак і дає дітям перейти.

Беннермен витріщився на нього, мов громом уражений.

— Ви говорите про Френка? Про Френка Додда? Та ви збожеволіли!

— Їх убив Френк Додд,— сказав Джонні.— Їх усіх убив Френк Додд.

У шерифа був такий вираз обличчя, ніби він не знав, чи взяти Джонні на сміх, чи добре врізати йому.

— Це найбезглуздіша дурниця, яку я тільки чув,— мовив він нарешті.— Френк Додд — добрий служака і славний хлопець. У листопаді наступного року він має балотуватися на місце начальника муніципальної поліції, і я залюбки підтримаю його кандидатуру.— На стомленому шерифовому обличчі з'явилась іронічна й зневажлива посмішка.— Френкові двадцять п'ять років. То, виходить, він почав чинити цю бісову мерзоту в дев'ятнадцять? Він живе дуже тихим життям, разом з матір'ю, вона літня й недужа жінка — підвищений тиск, негаразд із щитовидкою, розвивається діабет. Ні,

Джонні, це ви попали пальцем у небо. Френк Додд не може бути вбивцею. Головою за це ручуся.

— На два чи три роки вбивства припинились,— сказав Джонні,— Де був тоді Френк Додд? Був він у місті?

Беннермен подивився на нього, але вже без іронії. Тепер його погляд був жорсткий. Жорсткий і гнівний.

— Я більш не бажаю про це чути. Ви мені правду казали, ви просто дурилі, та й годі. Ну що ж, газетну рекламу ви вже, вважаєте, собі забезпечили, але це не означає, що я маю сидіти тут і слухати, як ви паплюжите мого службовця, гідну людину, яку я...

— Яку ви вважаєте мало не своїм сином,— спокійно докінчив Джонні.

Беннермен міцно стулив губи, від його розшарілого з морозу обличчя відлила кров. Він мав вигляд людини, яку вдарили нижче пояса. Потім опанував себе, і обличчя його наче закам'яніло.

— Забирайтеся звідси,— промовив він,— і нехай хтось із ваших друзів репортерів одвезе вас додому. Дорогою можете провести прес-конференцію. Але богом присягаюся, *святим богом* присягаюся: якщо ви згадаєте ім'я Френка Додда, я вас із-під землі дістану й скручу вам в'язи. Зрозуміли?

— Атож, мої друзки репортери! — раптом закричав на нього Джонні.— Де ж пак! Хіба ви не бачили, як я охоче відповідав на їхні запитання? Не бачили, як позував перед їхніми камерами, щоб краще вийти на знімках? Як диктував по літерах своє ім'я, щоб його правильно надрукували?

Беннермен на мить сторопів, потім знову прибрав незворушного вигляду.

— Ви не дуже розходьтєся.

— Ні, не діждетесь, хай вам чорт! — вигукнув Джонні ще голосніше й пронизливіше.— Ви, мабуть,

забули, хто кому подзвонив. То я вам нагадаю. Це ви подзвонили мені. А то довго б ви мене тут чекали!

— Це ще не означає, що ви...

Джонні підступив до шерифа й наставив на нього, мов пістолета, вказівний палець. І хоч він був на кілька дюймів нижчий і фунтів на вісімдесят легший від Беннермена, той мимоволі позадкував, так само як і в парку. Щоки Джонні побагровіли, зуби вищирились.

— Ви маєте рацію. Те, що ви мені подзвонили, анічогісінько не означає,— сказав він.— Просто ви не хочете, щоб це був Додд, хіба не так? Хай це буде хтось інший, тоді ми, може, й почухаємось, але тільки не славний хлопець Френк Додд. Френк же такий багатонадійний, Френк такий дбайливий син, Френк так віддано їсть очима доброго старого шерифа Джорджа Беннермена, та він же, наш Френк, ну мало не Ісус, знятий з хреста, коли не гвалтує й не душить старих жінок і малих дівчаток. А то могла бути й ваша дочка, Беннермен, невже ви не розумієте, що то могла бути й ваша...

Беннермен ударив його. В останню мить він притримав руку, та все одно удар був досить сильний, так що Джонні відлетів назад і, зачепившись за ніжку стільця, простягся на підлозі. На щоці в нього виступила кров — там, де печатка масивного персня вищої поліційної школи дряпнула по шкірі.

— Самі мене довели,— мовив Беннермен, але в голосі його не було справжньої переконаності. Він подумав про те, що вперше у житті вдарив каліку — чи майже каліку.

В голові у Джонні паморочилось і гуло. Власний голос здався йому чужим, наче то говорив радіодиктор чи актор у поганенькому фільмі.

— Вам слід би стати на коліна й дякувати богові за те, що вбивця не залишив ніяких слідів, бо з вашим

ставленням до Додда ви б і на них заплющили очі. А потім довіку почували б себе винним у смерті Мері Кейт Гендрасен як посібник убивці.

— Це паскудна брехня,— повільно й чітко відказав Беннермен.— Я б заарештував рідного брата, якби вбивцею виявився він. Уставайте. І пробачте, що я вас ударив.

Він допоміг Джонні підвестись і оглянув подряпину на його щоці.

— Зараз візьму аптечку й помажу вам йодом.

— А, облиште,— сказав Джонні. У голосі його вже не чулося гніву.— Я ж таки сам вивів вас із рівноваги, хіба ні?

— Ще раз кажу вам, це не може бути Френк. Що ви женетеся за рекламою, то я здуру ляпнув. Просто спалах, розумієте? Але ваші біоструми, чи астральні сигнали, чи що воно там, цього разу завели вас не туди.

— А ви перевірте,— мовив Джонні. Він пильно дивився на шерифа, не даючи йому відвести погляд.— *Перевірте*. Доведіть, що я помилився.— Він проковтнув слину.— Зіставте дати й час убивств з його чергуваннями. Це можна зробити?

— Всі графіки чергувань за останні чотирнадцять чи п'ятнадцять років у тій шафі,— знехотя відповів Беннермен.— Подивитися можна.

— То подивіться.

— Містере...— Беннермен затнувся.— Джонні, та якби ви знали Френка, ви б самі з себе посміялися. Повірте мені. Це не тільки я вам скажу, а спитайте кого хочете...

— Якщо я помилився, буду тільки радий це визнати.

— Чистісіньке безглуздя,— пробурчав Беннермен, проте пішов до шафи, де зберігалися давні графіки, й відчинив дверці.

Минуло дві години. Було вже близько першої години ночі. Джонні ще до півночі зателефонував батькові й сказав, що заночує десь у Касл-Року: сніговий не вщухав, і їхати назад було практично неможливо.

— Ну, як там? — запитав Герб.— Можеш щось сказати?

— Не варто про це по телефону, тату.

— Гаразд, Джонні. Не дуже там виснажуйся.

— Та ні.

Але він уже виснажився. Мабуть, не стомлювався так аж відтоді, як відбував курс фізіотерапії під керівництвом Ейлін Мегон. Славна була жінка, не знати чого подумалось йому. Славна й щира, принаймні доти, доки він сказав їй, що у неї в домі пожежа. Після того вона стала відчужена й наче сама не своя. Подякувала йому, це так, але... але чи доторкнулася потім до нього хоч раз? Справді, чи доторкнулася? Джонні такого не пригадував. Те саме буде й з Беннерменом, коли все це скінчиться. А жаль. Він, як і Ейлін, людина добра. Але й добрим людям стає не по собі поруч з тим, хто може одним дотиком дізнатися про весь їхній підспідок.

— Це ще нічого не доводить,— говорив тим часом Беннермен. Голос його звучав сердито й заціпливо, наче в ображеного хлопчиська, і Джонні раптом дуже захотілося схопити його й добряче труснути, так щоб аж зуби клацнули. Та він занадто стомився.

Вони сиділи над таблицею, яку Джонні нашвидкуруч накидав на звороті якогось циркуляра. Біля шерифового столу безладно стояли одна на одній сім чи вісім чималих шухляд-картотек, а на столі, в корзинці для вхідних і вихідних паперів, стирчали картки з графіками чергувань Френка Додда від 1971 року, коли він почав службу в конторі шерифа. Таблиця виглядала так:

Убивства

Елма Фречет (офіціантка)

12.XI 1970, 15.00

Полін Тусейкер

17.XI 1971, 10.00

Черіл Муді (школярка)

16.XII 1971, 14.00

Керол Денбарже (школярка)

? .XI 1974

Етта Рінгголд (учителька)

29(?) .XI 1975

Мері Кейт Гендрасен

17.XII 1975, 10.10

Час смерті скрізь орієнтовний, на підставі висновку медичної експертизи.

Френк Додд

Чергування на Головній вулиці

Вільний від служби

Вільний

Двогизнева відпустка

Патрулювання

Вільний

— Атож, це ще нічого не доводить,— погодився Джонні, потираючи чоло біля скронь.— Але й не знімає з нього підозри.

— Коли вбили міс Рінгголд, він був на патрулюванні.

— Воно так, якщо тільки її справді вбито двадцять дев'ятого жовтня. Але це могло статись і двадцять восьмого чи двадцять сьомого. Та й що, як він був на службі? Хто запідозрить полісмена?

Беннермен пильно вивчав таблицю.

— А як з перервою? — спитав Джонні.— Оті майже три роки?

Беннермен пройшовся пальцем по картках.

— І в сімдесят третьому, і в сімдесят четвертому Френк був у місті й на службі. Ви ж бачили.

— Хтозна, може, тієї зими в нього не було спалахів збудження. Як відомо, таке трапляється.

— Як відомо, поки що нам нічого не відомо,— швидко відрубав Беннермен.

— Ну, а сімдесят другий? Кінець сімдесят другого

і початок сімдесят третього? В картотечі немає графіків того періоду. Він що, був у відпустці?

— Ні,— сказав Беннермен.— Френк і ще один хлопець, Том Гаррісон, слухали курс сільськогосподарського права на спеціальному відділі Колорадського університету в Пуебло. Такий курс більш ніде в країні не читають. Він розрахований на два місяці. Отож Френк і Том були там з п'ятнадцятого жовтня й повернулися над саме різдво. Френк спершу відмовлявся їхати, боявся залишити матір саму. Правду кажучи, я маю підозру, що то вона переконувала його не їхати. Але я наполіг. Він же хоче зробити кар'єру в нашому ділі, а такий курс у послужному списку — це неабищо. Пригадую, Френк ще підхопив там якийсь поганий вірус і, коли вони в грудні повернулися, вигляд мав жахливий. Схуд на двадцять фунтів. Казав, що в тих молочних краях ніхто не вміє так готувати, як його матуся...— Беннермен замовк. Як видно, щось у цій розповіді бентежило і його самого.— Десь на різдвяні свята він узяв відпустку за хворобою і тільки після того оклигав,— закінчив він, виправдуючись.— На службу повернувся не пізніш, як п'ятнадцятого січня. Можете перевірити за графіками.

— У цьому немає потреби. Так само як немає потреби казати вам, що ви зробите далі.

— Ваша правда,— зітхнув Беннермен, опускаючи очі.— Я ж казав, що ви добре метикуєте в нашому ділі. Мабуть, я тоді й не думав, що аж так добре. Чи не хотів думати.— Він зняв телефонну трубку й дістав із нижньої шухляди столу товстенний довідник у простій синій оправі.— Тут є телефон будь-якого шерифа в будь-якому окрузі Сполучених Штатів.— І, знайшовши потрібний номер, почав крутити диск.

Джонні зручніше вмовився на стільці.

— Алло.— мовив Беннермен.— Це контора шерифа в Пуебло?.. З вами говорить Джордж Беннермен, ше-

риф округу Касл, західний Мен... Так-так, я ж кажу, штат Мен. А хто біля телефону?.. Так от, полісменей Тейлор, тут така ситуація. У нас сталася низка вбивств — згвалтування із задушенням, шість випадків протягом останніх п'яти років. Ми маємо... — На мить він звів на Джонні безпорадний страдницький погляд, тоді знов утупив очі в телефонний апарат. — Ми маємо підозру на одного чоловіка, що був у Пуебло з п'ятнадцятого жовтня до... гм, десь до сімнадцятого грудня сімдесят другого року. То я хотів би знати, чи не зареєстровано у вас за цей період нерозкриті вбивства: жертва жіночої статі, будь-якого віку, згвалтована й задушена. І ще одне. Якщо такий злочин мав місце і взято пробу сперми, я хотів би знати її групу... Що?.. Гаразд, дякую... Я чекатиму біля телефону. До побачення, полісмене Тейлор.

Він поклав трубку.

— Зараз він перевірить мою особу, а тоді перегляне реєстраційну книгу і подзвонить нам. Може, чашку... та ні, ви ж не п'єте кави.

— Ні,— сказав Джонні.— Вдовольнюся водою.

Він підійшов до великого скляного охолоджувача й націдив у паперовий стаканчик води. Надворі завивала й бурхала хурделиця.

За його спиною озвався знічений голос Беннермена:

— Е, та чого там. Ви правду сказали. Я б справді хотів мати такого сина. Коли моя дружина родила Катрину, довелося зробити кесарів розтин. Після того їй більш не можна було родити, лікар сказав, що це вб'є її. Тоді вона лягла на операцію, і їй перев'язали труби, а я — я зробив собі вазектомію. Для певності.

Джонні відійшов до вікна і, тримаючи в руці паперовий стаканчик, стояв і дивився в темряву. Дивитися там не було на що, крім снігу, але і обернутись він не міг, бо тоді Беннермен зламався б остаточно,— щоб відчути це, Джонні міг і не бути екстрасенсом.

— Френків батько працював на залізниці й загинув, коли хлопцеві було щось із п'ять років. Був п'яний, залив очі так, що й світу білого не бачив, і поліз зчеплювати платформи. Ну, його й розчавило буферами. Відтоді Френк лишився єдиним чоловіком у домі. Роско каже, що в школі у нього була якась дівчина, але місіс Додд дуже скоро це поламала.

«Вона б та не поламала,— подумав Джонні.— Жінка, яка могла таке робити... калічити тією прищіпкою рідного сина... така жінка ні перед чим не спиниться. Певно, не менша психопатка, ніж він».

— У шістнадцять років він прийшов до мене й спитав, чи не можна йому служити в поліції на півставки. Сказав, що змалку тільки про це й мріяв. Мені він одразу припав до душі. І я взяв його робити всяку дрібну роботу в конторі, а платив з власної кишені. Платив, як ви розумієте, скільки міг, але він ніколи на те не нарікав. Такий хлопчина, що й задарма ладен був працювати. За місяць до закінчення школи він подав заяву з проханням перевести його на повну ставку, але ми на той час не мали вакансій. Тоді він найнявся на бензоколонку Донні Хеггара, а вечорами їздив на лекції з поліційної справи до університету в Горем. Здається, місіс Додд і тут намагалась йому завадити, бо не хотіла лишатися сама, але цього разу Френк поставив на своєму... і я його підтримав. Ми взяли його на службу в липні сімдесят першого, і відтоді він тут... І ось тепер ви мені таке кажете, а я як подумаю, що Катріна була там учора вранці й пройшла майже поруч того... хто б він не був... то це для мене такий жах, щось ніби кровозмішення. Френк часто бував у нашому домі, їв з нами за одним столом, разів зо два ми навіть залишали на нього малу Каті... а ви мені кажете...

Джонні обернувся до нього. Беннермен зняв окуляри й знов утирав очі.

— Якщо ви й справді здатні все те прозирати, мені вас жаль. Бог створив вас якимсь вироком, наче оте теля з двома головами, що я колись бачив на ярмарку.

Ви вже даруйте. Я розумію, що сказав казна-що.

— У Біблії говориться, що бог любить усі свої створіння однаково,— промовив Джонні. Голос його злегка тремтів.

— Та вже ж,— кивнув Беннермен і потер перенісся, де червоніли сліди від окулярів.— Тільки в чудний спосіб він це виявляє, правда ж?

12

Хвилини через двадцять задзвонив телефон, і Беннермен схопив трубку. Озався кількома словами, а потім довго слухав. І ніби старів на очах. Нарешті поклав трубку і якийсь час мовчки дивився на Джонні.

— Дванадцятого листопада сімдесят другого року,— сказав він.— Студентка. Її знайшли за містом біля шосе. Енн Саймонс. Згвалтована й задушена. Двадцять три роки. Проби сперми не брали. І все-таки це не доказ, Джонні.

— Не думаю, що вам особисто потрібні ще якісь докази,— мовив Джонні.— Викладіть йому те, що ви маєте, і він зізнається.

— А що, як ні?

Джонні пригадалось оте привиддя на естраді в парку. Навально вдарило в свідомість, мов шалений смертоносний бумеранг. Тріск роздертої тканини. І біль, солодкий біль, що враз нагадував про муку від прищипки, біль, який підтверджував усе.

— Примусьте його спустити штани,— сказав Джонні.

Беннермен здивовано глипнув на нього.

У вестибюлі все ще ниділи репортери. Певно, навіть якби вони й не сподівалися на скору розв'язку чи бодай якийсь несподіваний поворот, то однаково нікуди б не поділися. Всі дороги з міста були завалені снігом.

Беннермен і Джонні мушили вибиратися надвір крізь вікно службової комори.

— Ви певні, що дієте належним чином? — насилу спитав Джонні, бо вітер видирав з губ слова й відносив їх геть. Знову боліли ноги.

— Ні,— щиро признався Беннермен.— Але вважаю, вам слід при цьому бути. Хай він подивиться вам у вічі, Джонні. Ходімо. Тут недалеко, всього два квартали.

Вони рушили вперед — дві темні постаті в каптурах і чоботах серед снігової заметілі. Під курткою шерифа був пістолет. Наручники він пристебнув до пояса. Не пройшли вони й півкварталу по глибокому снігу, як Джонні закульгав на обидві ноги, хоча й мужньо мовчав.

Та Беннермен це помітив. Вони спинилися в затишку під дверима місцевого відділення «Вестерн авто».

— Що з вами, друже?

— Та нічого,— відказав Джонні. Тепер починала боліти й голова.

— Де там нічого. Ви ступаєте так, наче у вас ноги переламані.

— Коли я вийшов з коми, довелось їх оперувати. М'язи атрофувалися. Почали танути, як сказав доктор Браун. І зв'язки геть одібрало. То все, що могли, підлатали синтетикою.

— Як отому за шість мільйонів, еге?

Джонні подумав про акуратний стосик лікарняних рахунків у верхній шухляді буфета в батьковій вітальні.

— Щось схоже на те. І коли я надто довго на ногах, вони ніби клякнуть. Ото й тільки.

— Хочете, повернемося?

Ще б пак. Повернутися додому й викинути з голови всю цю бісову мороку. А ще краще було й не приїздити. Не мій це клопіт, його. От хай би й сушив собі мізки, замість варнякати про теля з двома головами.

— Ні, все гаразд,— сказав Джонні.

Вони відійшли від дверей, і вітер підхопив їх, намагаючись покотити назад безлюдною вулицею. На превелику силу вони продиралися вперед крізь притінене снігом сяйво потужних вуличних ліхтарів, які начебто теж хилились од вітру. Потім звернули у бічну вуличку, і через п'ять будинків від рогу Беннермен зупинився перед типово новоанглійською чистенькою двоповерховою коробкою. Як і інші будинки навколо, вона була темна й наглухо зачинена.

— Тут,— мовив Беннермен якимсь дивним безбарвним голосом.

Вони подолали наметені перед ганком кучугури й піднялися східцями.

14

Місіс Генрієтта Додд була жінка величезна, справжня гора плоті. Джонні ще ніколи не бачив людини, що з першого ж погляду здавалася такою брезклою і недужною. Шкіра в неї мала тьмяний жовтаво-сірий колір. Вкриті висипом, схожим на екзему, руки скидалися на лапи якоїсь доісторичної рептилії. А у вузьких шпарках очей, які блимали з-під набряклих повік, було щось таке, що викликало в Джонні прикрий спогад про вираз очей його матері в ті хвилини, коли вона впадала в релігійний екстаз.

Поки стара відчинила їм, шерифові довелося хвилин п'ять добре потарабанити в двері. Джонні стояв поруч,

ноги в нього нестерпно боліли, і йому здавалося, що та ніч ніколи не скінчиться. Отак і буде тягтися й тягтися доти, аж доки сніговій намете такі кучугури, що вони заваляться невтримною лавиною і поховають під собою всіх.

— Чого вам треба серед ночі, Джордже Беннермен? — підозріливо запитала місіс Додд. Як і в багатьох гладких жінок, голос її був високий і сиплий, схожий на дзижчання мухи чи бджоли у плящі.

— Мені треба поговорити з Френком, Генрієтто.

— Поговорите вранці, — відрубала стара і вже взялася зачиняти двері в них перед носом.

Беннермен придержав двері рукою.

— Пробачте, Генрієтто. Справа нагальна.

— Де ж пак, стану я його будити! — вигукнула вона, не зрушаючи з порога. — Він спить як убитий! Часом мені вночі хапає серце, то я дзвоню-дзвоню в дзвоник, і думаєте, він приходить? Де там, спить собі, та й годі. Отак прокинеться колись уранці й знайде в ліжку мій труп, і нікому вже буде подати йому те бісове обчищене яечко. А все через те, що ви його зовсім заїздили! — Вона уїдливо посміхнулася, немов повідала якусь соромітну таємницю: ось вам, мовляв, тіштеся. — І вдень і вночі чергування, ганяється потемки тією машиною за всяким п'яним набродом, кому не довго й пістолета вихопити з-під сидіння, никає по півничках та забігайлівках, де теж такі харцизяки, що не дай боже. — а вам на все начхати! Чи я не знаю, що там робиться? Та там же повно тих дешевих блудяг, і перша-ліпша за кухоль пива радо наділить мого сумирного хлопчика якоюсь заразою!..

Її голос дзижчав і дзижчав, то наростаючи, то спадаючи, і в такт тих коливань бився в голові Джонні біль. Зараз він хотів тільки одного: щоб вона замовкла. Він розумів, що то галюцинація, наслідок непомірної втоми й напруження, але йому дедалі більше здавалося,

ніби перед ним його мати і вона ось-ось повернеться від Беннермена до нього й заведе свою улюблену пісню про те, яким чудесним хистом обдарував його господь бог!

— Місіс Додд... Генрієтто...— почав був Беннермен миролюбно.

У цю мить вона справді повернулася до Джонні й утупила в нього свої хитрі й дурнуваті пороссячі очиці.

— А це хто такий?

— Спеціальний уповноважений,— недовго думаючи, відказав Беннермен.— Слухайте, Генрієтто, ви повинні збудити Френка, під мою відповідальність.

— Ой-ой-ой, *відповідальність!* — просипіла стара якимсь моторошним глузливим тоном.

І тільки тепер Джонні збагнув, що вона боїться. Від неї шли ядучі хвилі страху — саме вони й посилювали його головний біль. Невже Беннермен цього не відчуває?

— Від-по-ві-да-а-аль-ність! Боже ж ти мій, які ми *пова-а-ажні!* Ні, Джордже Беннермен, не дозволю я будити мого хлопчика серед ночі! Отож можете йти і длубатись у своїх бісових папірцях, і ви, і ваш *спеціальний уповноважений.*

Вона знову спробувала зачинити двері, але тепер Беннермен силоміць розчахнув їх навстіж. У голосі його забриніла ледь стримувана лють.

— Дайте пройти, Генрієтто, я не жартую.

— Ви не маєте права! — зарепетувала вона.— Ми живемо не в поліційній державі! Я поскаржусь, і вас викинуть з посади! Покажіть мені ордер!

— Тихо, тихо, все так, але мені треба поговорити з Френком,— сказав Беннермен і, відсунувши її, увійшов.

Джонні, майже не усвідомлюючи, що робить, рушив за ним. Місіс Додд спробувала зупинити його. Джонні притримав її за руку — і в ту ж мить у нього в голові

спалахнув жажливий біль, ураз заглушивши глухий стугін у скронях. *І стара теж його відчула.* Вони дивились одне на одного лише мить, яка здалась їм вічністю, і то було жажливе всеосяжне порозуміння. Та мить наче злутувала їх між собою. Потім місіс Додд відсахнулась і схопилася за свої велетенські груди.

— Серце... серце... — Вона погреблася рукою в кишені халата й видобула тубочку з таблетками. Обличчя її стало мов рідке тісто. Вона відколупнула затичку, витрусила на долоню манюсіньку таблетку, розсипавши решту по підлозі, і поклала під язик. Джонні дивився на неї з німим жахом. Голову йому роздимало від припливу гарячої крові.

— То ви *знали?* — прошепотів він.

Її брезклий, зморшкуватий рот безгучно розтулявся й стулявся, розтулявся й стулявся. Наче у викинутої на берег рибини.

— Весь цей час ви *знали?*

— Ти диявол! — заверещала вона. — Почвара... диявол... ой, серце... ой, умираю... мабуть, умираю... лікаря мені... *Джордже Беннермен, не смійте підніматись на гору й будити мого хлопчика!*

Джонні відступив від неї і, несвідомо витираючи руку об куртку, ніби хотів стерти з неї бруд, пошкандибав нагору слідом за Беннерменом. Вітер надворі скімлив під острішсями, як загублена дитина. На середині сходів Джонні озирнувся. Генрієтта Додд сиділа в плетену кріслі оповзлого горою м'яса і, підтримуючи руками величезні груди, судомно хапала ротом повітря. Голову Джонні й далі роздимало, і він стуманіло подумав: «Скінчиться тим, що вона просто лусне. І хвалити бога».

Підлогу у вузькому передпокої вкривав старий, потертий килимок. На шпалерах виднілися давні патьоки. Беннермен тарабанив у зачинені двері. Тут, на горі, було відчутно холодніше.

— Френку! Френку! Це я, Джордж Беннермен! Прокинься, Френку!

Відповіді не було. Беннермен натиснув на ручку і поштовхом відчинив двері. Рука ковзнула до пістолета, але шериф не витяг його. Це могло б коштувати йому життя, проте в кімнаті Френка Додда нікого не було.

Вони якусь мить постояли на порозі, заглядаючи всередину. То була дитяча кімната. На шпалерах — також з давніми патьоками — танцювали веселі клоуни й гойдалися дерев'яні коники. В дитячому крісельці сидів ганчір'яний хлопчисько й лупив на них свої блискучі невидючі очі. В одному кутку стояв ящик з іграшками. В другому — вузьке дерев'яне ліжко з відкинутою ковдрою. На стовпчику ліжка, зовсім недоречно в цій кімнаті, висіла на ремені кобура з пістолетом.

— Боже мій,— тихо мовив Беннермен.— Що це означає?

— Поможіть,— долинув знизу голос місіс Додд.— Поможіть мені...

— Вона знала,— сказав Джонні.— Знала від самого початку, відколи він убив оту Фречет. Він розповідав їй. І вона його покривала.

Беннермен повільно відступив від порога й відчинив двері поруч. В очах його прозирали подив і біль. Кімната для гостей також була порожня. Він заглянув до комори, але побачив там тільки порожню бляшанку від патентованого засобу проти пацюків. Ще одні двері. Тут, у так і не опорядженій спальні, стояв такий холод, що з рота в Беннермена вихопився клубочок пари. Він озирнувся. Біля самих сходів були ще одні двері. Шериф рушив до них, Джонні за ним. Двері не піддавалися.

— Френку! Ти там? — Беннермен пошарпав ручку.— Відчини, Френку!

Відповіді не було. Беннермен підняв ногу й торохнув у край дверей трохи нижче від ручки. Почувся тріск, що луною озвався у голові Джонні, так наче на кахляну підлогу впала залізна миска.

— О боже! — здавлено мовив Беннермен. — Френк...

Джонні бачив з-за його плеча, бачив більш ніж досить. Френк Додд сидів на унітазі. Він був голий, тільки накинув на плечі лискучий чорний дощовик, і чорний каптур (*каптур ката*, майнуло в Джонні) звисав ззаду на покришку зливної бачка неправдоподібно великим вилущеним чорним стручком. Френк примудрився перерізати собі горлянку. Джонні ніколи б не міг подумати, що це можливо. На краю раковини лежала пачка лез «Вілкінсон». Одне витягнуте з неї лезо моторошно поблискувало на підлозі. На ньому виднілися крапельки крові. Кров з перерізаної яремної вени й сонної артерії забризкала все довкола. Кров була в складках дощовика, поли якого лежали на підлозі. Кров на цератовій завісці біля душу, на якій плавали каченята під парасольками. Кров на стелі.

На шиї у Френка Додда висіла на шворці табличка з написом губною помадою: Я ЗІЗНАВСЯ.

Голова в Джонні боліла все дужче, доходячи такої межі, коли вже несила буде терпіти. Він наосліп намацав дверну ручку.

Зрозумів, невизразно ворухнулось у голові. Щось відчув, коли побачив мене. Зрозумів, що це кінець. Прийшов додому. І ось...

Перед очима, розбігаючись лиховісними брижами, попливли чорні кола.

Який чудесний хист дав тобі господь бог, Джонні. (Я ЗІЗНАВСЯ)

— Джонні!.. — звідкись іздалеку. — Джонні, вам не...

Зникає... Все зникає. От і добре. А ще краще було б,

якби він узагалі не вийшов з коми. Краще для всіх. Атож, була в нього така нагода.

— ...Джонні...

Френк Додд прийшов сюди й перерізував собі горлянку, як то кажуть, від вуха до вуха, а надворі в цей час так завивав вітер, наче всі темні сили вихопилися з надр земних. Добрячий фонтан, як сказав батько однієї зими, років дванадцять тому, коли в них замерзли й лопнули труби в підвалі. Добрячий фонтан. Еге ж, з біса добрячий. Аж до стелі.

Джонні здавалося, що він тоді закричав, та згодом він не міг сказати напевне. Може, то був тільки внутрішній крик. Але йому *хотілося* закричати, щоб вилити весь жах, весь жаль і весь бідь, які краляли йому серце.

А потім падав долілиць у темряву і радів, що падає. Він знепритомнів.

15

«Нью-Йорк таймс», 19 грудня 1975 р.

ЕКСТРАСЕНС ІЗ МЕНУ ПРИВОДИТЬ ШЕРИФА
В ДІМ ЙОГО ПОМІЧНИКА — УБИВЦІ —
ПІСЛЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ЗЛОЧИНУ

(*Спеціально для «Н.—Й. таймс»*). Можливо, Джон Сміт із Паунела ніякий не екстрасенс, але не так просто буде переконати в цьому Джорджа Ф. Беннермена, шерифа округу Касл, що в штаті Мен. Доведений до розпачу після шостого вбивства із згвалтуванням у невеликому місті Касл-Року на заході штату Мен, шериф зателефонував м-ру Смітові й попросив його прийти в Касл-Рок і подати можливу допомогу в розслідуванні. Ім'я м-ра Сміта привернуло до себе увагу громадськості країни ще на початку цього року, коли він після чотирьох з половиною років перебування в непритомному стані вийшов з глибокої коми. Не так

давно малошановний тижневик «Всепроникний погляд» оголосив м-ра Сміта шарлатаном, але шериф Беннермен на вчорашній прес-конференції висловився з цього приводу коротко: «Ми тут у Мені не дуже зважаємо на те, що набреде в голову якомусь нью-йоркському репортеріві».

За словами шерифа Беннермена, м-р Сміт дослідив, повзаючи навкарачки, те місце в міському парку Касл-Рока, де вчинено шосте вбивство. При цьому він злегка обморозився, але встановив особу вбивці. Ним виявився Френклін Додд, помічник шерифа, що прослужив у поліції округу Касл п'ять років — стільки ж, скільки й сам Беннермен.

Улітку цього року м-р Сміт викликав у рідному штаті жваву полеміку, коли внаслідок екстрасенсорного прозирання повідомив свою лікарку-фізіотерапевта про те, що в її домі зайнялася пожежа, і його повідомлення виявилось цілком правдивим. На проведеній невдовзі після того прес-конференції один репортер зажадав, щоб м-р Сміт...

«Ньюсуїк», 24 грудня 1975 р., стор. 41.

НОВИЙ ГУРКОС

Скидається на те, що в нашій країні з'явився перший справжній екстрасенс від часів ясновидця Пітера Гуркоса, вихідця з Німеччини, що міг детально розповісти про приватне життя людини, доторкнувшись до її руки, срібної прикраси чи якоїсь речі із сумочки.

Джон Сміт, скромний і сором'язливий молодий чоловік, живе в Паунелі, штат Мен. Навесні цього року він повернувся до життя після більш як чотирьох років глибокої коми, що була наслідком автомобільної катастрофи (*див. фого*). На думку невролога д-ра Семюела Вейзака, під чийм наглядом перебував хворий, одужання Сміта — «нечуваний випадок».

Сьогодні, після дивовижного розкриття цілої серії загадкових убивств у Касл-Року, Сміт, який трохи обморозив руки й чотири години пробув непритомний, одужує і...

27 грудня 1975 р.

Люба Сейро!

Сьогодні ми отримали від тебе листа, і обидва, і я і батько, щиро зраділи йому. Я почуваю себе цілком добре, так що ти не тривожся, гаразд? Але все одно дякую за турботу. Оте «обморозився», як написали в газетах, — велике перебільшення. Насправді це всього-на-всього кілька плямок на трьох пальцях лівої руки. Та й моя непритомність була не більш як «невеликим відключенням свідомості внаслідок емоційного перевантаження» — так сказав Вейзак. Атож, він сам приїхав туди й мало не силоміць одвіз мене до Портлендської лікарні. І, мабуть, таки варто оплатити ще один рахунок, аби побачити, як він там воював. Домігся й окремого кабінету для досліджень, і енцефалографа, і оператора. Він каже, що не виявив у мене ураження нових ділянок мозку чи ознак загального погіршення. Взагалі-то Вейзак пропонує провести цілу серію досліджень, зокрема й досить-таки інквізиторських. «Зречись, еретику, а то зроблю ще одну пункцію мозку!» (Ха-ха! До речі, ти ще нюхаєш той клятий кокаїн, любя?) Одне слово, я відхилив його великодушну пропозицію покатувати мене ще. Батько аж гопки скаче, каже, я зробив велику дурницю, що відмовився; це, бач, нагадує йому, як мама покинула приймати ліки проти кров'яного тиску. Ну як йому поясниш, що коли Вейзак справді виявив щось не те, то дев'ять шансів проти одного — він уже однаково нічого з цим не вдіє.

Так, статтю в «Ньюсуїк» я читав. Те фото — ще з літньої прес-конференції в лікарні, тільки вони його побізували. Не хотіла б зіткнутися з таким у темному

завулку, га? Святий босе (як любить казати твоя подружка Енн Стаффорд), бодай би їх краще не друкували, тих статей. Знов посипалися листи, листівки, бандеролі. Я тепер розпечатую і читаю тільки ті, на яких знайома зворотна адреса, а на решті просто пишу: «Повернути назад». Надто вже багато в них жалів і сподівань, ненависті, віри й невіри, і всі вони чомусь нагадують мені про маму, якою вона була в останні місяці свого життя.

Хай тобі не здасться, ніби я занепав духом, усе не так уже й погано. Просто я не хочу практикувати як екстрасенс, не хочу їздити в турне, мелькати на телеекранах. (Один сучий син з Ен-бі-сі якось роздобув наш номер і запропонував мені участь у їхньому вечірньому шоу. Чудова ідея, правда ж? Спершу Дон Ріклз когось обпаскудить, якась майбутня зірка покрутить задком, а потім я проречу кілька одкровень. І все це піде під соусом компанії «Дженерал харч»). Ні, лізти в таке *л-а-й-н-о* мені зовсім неохота.

Чого я справді жду не діждуся — це повернутися в Клівз-Мілзьку середню й тихенько викладати там мову та літературу, і щоб більш ніхто мене не чув і не бачив. А свої прозирання приберегти для футбольного чемпіонату.

Оце, мабуть, і все на сьогодні. Сподіваюся, ви всі — ти, Уолт і Денні — добре провели різдво і тепер з великими надіями (принаймні Уолт, як судити з твого листа) зустрічатимете рік Великого Двохсотліття і нових виборів. Радий був дізнатися, що твого благовірного висунули в сенат штату, але тримай пальці схрещені, Сейро, бо 1976 рік не обіцяє бути триумфальним для слонолюбів. Листи з подяками надсилайте до Сан-Клементе¹.

¹ Слоно — емблема республіканської партії. Сан-Клементе, штат Каліфорнія, — рідне місто екс-президента Ніксона.

Батько шле тобі свої найщиріші побажання й дякує за фотографію Денні, який йому дуже сподобався. Я теж бажаю тобі всього найкращого. Дякую за листа й за турботу, хоча й безпідставну, проте дуже зворушливу. Зі мною *все гаразд*, і я тільки й прагну скоріше запрягтися в роботу.

Із щирою приязню, Джонні.

Р. С. Ще раз прошу тебе, голубонько: покинь ти той клятий кокаїн!

29 грудня 1975 р.

Любий Джонні!

Мабуть, це найважчий і найприкріший лист, який мені випало писати за шістнадцять років адміністративної роботи в школі,— і не так тому, що Ви добрий друг, як тому, що Ви й з біса добрий учитель. Та хіба цим підсолодиш гірку пілюлю? Тож не варто й пробувати.

Учора ввечері в нас відбулося спеціальне засідання шкільної ради (з ініціативи двох членів, чиїх імен я не буду називати, але вони були й при Вас, то, думаю, Ви здогадаєтесь, про кого йдеться), і п'ятьма голосами проти двох ухвалено порушити клопотання про те, щоб скасувати Ваш контракт. Причина: Ви надто суперечлива постать, щоб бути корисним на ниві освіти. Усе це було так гидко, що я сам мало не подав у відставку. Якби не Морін і не діти, то, певно, таки подав би. Це несподобство, що не йде ні в яке порівняння з вилученням із шкільних бібліотек книжок «Кролику, тікай» і «Над прірвою в житті». Це справжнє паскудство. Від нього смердить.

Я їм так і сказав, але з однаковим успіхом я міг говорити мовою есперанто чи якоюсь тарабарською говіркою. Вони не хочуть нічого знати, крім того, що

Ваше фото було в «Ньюсуїк» і «Нью-Йорк таймс» і що ота історія в Касл-Року пройшла по національному телебаченню. Надто суперечлива постать! Авжеж, тих п'ятьох старих шкарбанів куди більше турбує довге волосся учнів, ніж їхні знання, вони залюбки докопуватимуться, хто з учителів покурює «травичку», замість подбати про сучасне обладнання для шкільних кабінетів.

Я написав рішучий протест у велику раду і сподіваюся, що як трохи натисну на Ірвіна Файнголда, то й він підпише. Але я покривив би душею, коли б сказав, що є якась надія похитнути тих п'ятьох старих і змусити їх змінити своє рішення.

Моя щира Вам порада, Джонні: вдайтеся до адвоката. Ви підписали контракт з певністю, що дістанете цю роботу, отож я не сумніваюся, що зможете витягти з них покладену вам платню до останнього centa, незалежно від того, переступите Ви колись поріг Клівз-Мілзької школи чи ні. І дзвоніть мені коли тільки захочете.

Пробачте. Мені щиро жаль, що так сталося.

Ваш друг *Дейв Пелсен*

16

Джонні стояв біля поштової скриньки, тримав у руці лист Дейва Пелсена й не міг повірити власним очам. З носа в нього вихоплювались клубочки пари.

— Мерзота,— прошепотів він.— Яка мерзота...

Машинально, ще не усвідомивши всього до кінця, він нахилився глянути, яка там ще є пошта. Як звичайно останнім часом, скринька була напхом напхана. Лист від Дейва цілком випадково опинився зверху, і ріжок його витикався із шпари.

Благенький білий папірець, що затріпотів на вітрі, суворо приписував йому прийти на пошту й забрати бандеролі. Знов і знов бандеролі! Чоловік покинув мене в 1969 році, надсилаю його шкарпетки, скажіть мені, де шукати того негідника, щоб злупити з нього аліменти на дітей. Моє мале дитинча торік умерло від ядухи, надсилаю його брязкітку, напишіть мені, будь ласка, чи потрапило воно в рай; я не встигла його охрестити, бо чоловік був проти, і тепер у мене красться серце. Безконечне моління.

Господь дав тобі чудесний хист, Джонні.

Ви надто суперечлива постать, щоб бути корисним на ниві освіти.

У несподіваному нападі люті він заходився гарячково вигрібати із скриньки листи й цупкі пакети, упускаючи їх на сніг. І як завжди в такі хвилини, в скронях у нього двома темними клубками почав копичитися біль, щоб через деякий час затиснути голову в тугий обруч. По щоках його раптом поповзли сльози, майже одразу застигаючи на морозі блискучими крижаними доріжками.

Джонні нахилився й став підбирати упущені конверти. На одному з них він побачив розпливчастий крізь сльози напис жирним чорним олівцем: «Джону Сміту Лайно-Видцю».

Лайно-Видець — це він. Руки Джонні затіпались, і він упустив усі листи, в тім числі й Дейвів. Конверт повільно й плавно, як кленовий листок, полетів додолу і ліг серед інших догори лицевим боком. Крізь безпорадні сльози Джонні побачив запалений смолоскип — емблему школи, — а під ним девіз:

УЧИТИСЯ, НАВЧАТИ, ПІЗНАВАТИ, СЛУЖИТИ

— Вам би гепі моїй служити, бздуни чортові! — промовив Джонні. Тоді став навколішки й почав збирати листи, підгрібаючи їх до себе рукавицями. Глухо нили

приморожені пальці — нагадування про Френка Додда, що в'їхав у вічність верхи на унітазі, забризкавши кров'ю свою стопроцентно американську біляву чуприну. Я ЗІЗНАВСЯ.

Він зібрав усі листи й раптом почув власний голос, що знов і знов повторював, наче заїжджена платівка:

— Ви ж мене вбиваєте, люди, ви вбиваєте мене, дайте мені спокій, ви вбиваєте мене, хіба не бачите?..

Джонні опанував себе. Не можна ж так. Життя триває. Хай там що, а життя триває.

Він рушив назад, додому, запитуючи себе, що ж тепер робити. Може, й нагодиться якесь діло. В усякому разі, матеріні надії він справдив. Якщо господь бог і призначив йому якусь місію, то він її виконав. Дарма що то була місія камікадзе. Він її виконав.

Він заплатив за все.

Частина друга

УСМІХНЕНИЙ ТИГР

Розділ сімнадцятий

1

Хлопець читав повільно, затинаючись і ведучи пальцем по рядках. Його довгі засмагли ноги футболіста простяглись із шезлонга, що стояв край басейну під ясным червневим сонцем.

— «Звичайно, юний Денні Джу... Джуніпер... юний Денні Джуніпер був мертвий, і я гад... я гадаю, не багато знайшлося б у світі людей, які... які сказали б, що він не за... не зі... не...» А чорт, не можу!

— «Не багато знайшлося б у світі людей, які сказали б, що він не заслужив смерті», — докінчив Джонні

Сміт.— А простіше: майже кожен погодився б, що той Денні дістав по заслугі.

Чак дивився на Джонні, і на його обличчі, здебільшого щирому й приємному, відбивалася вже знайома гама почуттів: подив, досада, збентеження і ледь помітне невдоволення. Потім він зітхнув і знову втупив очі в пригодницький роман Макса Бренда.

— «...не заслужив смерті. Але мене прикро вра... вріза...»

— Вразило,— підказав Джонні.

— «Але мене прикро вра-зи-ло, що він загинув саме тоді, коли вже ладен був одним подвигом спо... спокувувати свої зло... зlodії... зlodіяння. Звичайно, це враз атр... утр... отр...» — Чак згорнув книжку, поглянув на Джонні й променисто всміхнувся.— Може, годі на сьогодні, га, Джонні? — То була невідпорна усмішка, яка напевне поклала під нього не одну футбольну вболівальницю у Нью-Гемпшірі.— Вас не тягне у водичку? Б'юсь об заклад, що тягне. Хоч який ви сухий і захарчований, а он і з вас капотить.

Джонні мусив визнати, принаймні подумки, що й справді охоче пірнув би в басейн. Перші тижні літа ювілейного 1976 року видалися незвичайно гарячими й задушними. Ззаду, із-за другого рогу великого й гарного білого будинку, долинали заколисливе стрекотіння газонокосарки, якою садівник, в'єтнамець Нго Фат, підстригав передній лужок, або, за висловом Чака, парадний лежак. Той монотонний звук викликав бажання випити дві склянки холодного лимонаду й поринути в дрімоту.

— Ось я тобі дам «захарчований»,— сказав Джонні.— До того ж ми тільки-но почали розділ.

— Так, але перед тим аж два прочитали,— улесливо мовив Чак.

Джонні зітхнув. Звичайно він легко давав собі раду з Чаком, але сьогодні не хотів на нього тиснути.

Хлопець уже й так відважно подолав шлях до в'язниці в Еміті, яким через засідки, натикані Джоном Шерберном, пробився лихий Червоний Яструб, щоб порішити Денні Джуніпера.

— Ну гаразд, тільки дочитай сторінку,— сказав Джонні.— Ти застряг на слові «отруїло». Воно не таке вже й страшне, Чаку.

— Золота ви людина! — Усмішка стала ще променистіша.— І без запитань, згода?

— Гаразд... хіба що одне-два.

Чак насупився, але тільки для годиться: він розумів, що домігся попуску. Тоді знову розгорнув книжку в м'якій оправі із зображенням здоровила з рушницею, що штовхав плечем двері салуна, і невпевненим, уривистим голосом, в якому годі було впізнати його нормальний голос, почав читати:

— «Звичайно, це враз ост... отруїло мені радість. Та ще більша прикрість чекала мене біля орда... одра бідолашного Тома Кейна... Кеньйона. Його прострелили навиліт, і він швидко копав, коли я...»

— Конав,— спокійно мовив Джонні.— Контекст, Чаку. Зважай на контекст.

— Швидко копав,— повторив Чак зі смішком. Тоді побрався далі: — «...і він швидко конав, коли я... е-е... коли я пішов... підійшов до нього».

Джонні відчув жаль до хлопця, що зігнувся над дешевим виданням «Меткого, як блискавка», цього нехитрого романчика, який годилося б читати одним духом, а тим часом бсь він, Чак,— насилу, мало не по складах, продирається крізь простеньку, однозначну прозу Макса Бренда. Батькові Чака, Роджерові Четсворту, належали всі прядильно-ткацькі підприємства на півдні Нью-Гемпширу, а то було далеко неабищо. Належав йому і цей шістнадцятикімнатний будинок у Даремі, який обслуговувало п'ять чоловік, включаючи й Нго Фата, що раз на тиждень їздив до Портсмута на

курси для осіб, які хочуть дістати американське громадянство. Сам Роджер Четсворт їздив відреставрованим «кадилаком» моделі 1957 року з відкидним верхом. Його дружина, мила ясноока жінка сорока двох років, їздила в «мерседесі». Чак мав «корвет». Їхні сімейні статки оцінювалися десь у п'ять мільйонів доларів.

Джонні не раз спадало на думку, що господь бог, вдихаючи життя в кавалок глини, мав на меті створити саме отакого сімнадцятирічного Чака. Хлопець був чудово збудований. При зрості шість футів два дюйми він важив сто дев'яносто фунтів, і майже вся та вага припадала на м'язи. Обличчя його, може, й не вражало особливою вродою, проте було гладеньке, чисте, а найдужче вирізнялися на ньому ясно-зелені очі, і Джонні часто думав, що доти бачив такі зелені очі тільки в однієї людини — в Сейри Хезлітт. У школі з Чаком носилися мало не до смішного. Він був капітан бейсбольної і футбольної команд, староста класу, а з наступної осені мав стати ще й членом шкільної учнівської ради. І дивовижна річ — усе це анітрохи не запаморочило йому голову. За словами Герба Сміта, що одного разу приїхав побачити, як ведеться синові на новому місці, Чак був «путящий хлопчина». Вищої оцінки в лексиконі Герба не існувало. На додачу цей путящий хлопчина мав колись стати неабияким багатієм.

А поки що він похмуро зігнувся над книжкою, мов самотній стрілець у засідці, і поодинокими пострілами видобував із себе слово по слову. В його устах захоплива, динамічна оповідь Макса Бренда про мандрі «меткого як блискавка» Джона Шерберна та його сутички з команчем-розбійником Червоним Яструбом звучала не більш романтично, ніж реклама напівпровідників чи радіодеталей.

Та загалом Чак був не дурний. У нього добре йшли справи з математикою, він мав чудову пам'ять і вправні

руки. А от друковане слово сприймав на превелику силу. І це при тому, що говорив він вільно й гарно і теоретично розумів закони мовлення; міг навіть часом прочитати якесь речення, й разу не спіткнувшись, та коли йому загадували переказати прочитане, безнадійно пасував. Його батько боявся, чи це в хлопця не дислексія¹, але Джонні був іншої думки: йому ще ніколи не траплялося бачити учня, справді хворого на дислексію, хоча чимало батьків ухопилися за це слово, щоб пояснити чи-виправдати труднощі з читанням, які виникали у їхніх дітей. Як видно, і в Чака то був просто досить звичайний і поширений хворобливий страх перед читанням.

Протягом останніх п'яти років навчання в школі ця Чакова вада ставала дедалі очевиднішою, але його батьки — та й сам Чак — серйозно занепокоїлись тільки тепер, коли вона почала загрожувати спортивним успіхам хлопця. Але то було не найгірше. Щоб з осені 1977 року піти вчитися до коледжу, Чак мав не пізніше наступної зими пройти попереднє тестування із шкільних предметів. Щодо математики побоювань не було, а от решта іспитів... Звісно, якби йому читали вголос запитання, він міг би набрати цілком пристойну суму балів. Щонайменше п'ятсот. Але не приведеш же з собою на іспити читця, хай навіть твій тато хоч яка фігура в нью-гемпшірському діловому світі.

— «Та я побачив по... перед собою зовсім іншу людину. Він знав, що його чекає, але тримався невз... незв... незворушно. Він нічого не просив, ні про що не шкодував. Усі страхи й тре... тривоги, що за... заводі... за-во-ло-ді-ли ним відтоді, як він зітк... зітхнув... зіткнув-ся з таємничою долею...»

Органічне порушення здатності читати.

Побачивши в «Мен таймс» оголошення про те, що потрібен репетитор, Джонні зголосився листом, хоч майже ніяких надій на те не покладав. Ще в середині лютого він переїхав до Кіттері, аби тільки втекти з Пау-нела, втекти від щоденної пошти, що аж розпирала скриньку; від дедалі частіших наїздів репортерів, що не знати як знаходили дорогу до їхнього будинку; від істеричних жінок із зацькованими очима, які «заїжджали на хвилинку», бо, мовляв, «випадково опинилися в цих краях» (в однієї такої, що заїхала на хвилинку, випадково опинившись у цих краях, номер машини був мерлендський, а в іншій, власниці старенького зношеного «форда»,— арізонський). А ті їхні руки, що жадібно тяглися доторкнутися до нього!..

У Кіттері він уперше відкрив для себе, що таке безособове ім'я, як Джон Сміт, має свої переваги. Пригадавши весь свій небагатий досвід, набутий на підробітках по літніх кафе та в бойскаутському таборі на Рейнджлейських озерах, він уже третього дня по приїзді пішов найматися змінним кухарем в одну з місцевих закусочних. Власниця закусочної, груба жилава жінка на ім'я Рубі Пеллетье, прочитала заповнену ним картку й сказала:

— А чи не надто ти вчений, щоб крутити фарш? Га, хлопче?

— Ваша правда,— відказав Джонні.— На біржі праці чого тільки не навчишся.

Рубі Пеллетье взялася руками за кощаві боки й, закинувши голову, хрипко засміялася:

— А ти не обкаляєшся, як сюди о другій годині ночі увалиться з десяток горлопанів і зажадає враз яєчні з беконом, сосисок, французьких грінок і млинців?

— Гадаю, що ні.

— А я гадаю, що ні біса ти ще не втямив,— сказала Рубі.— Ну що ж, спробуй, учений. Тільки спершу зганяй до лікаря й принеси мені довідку, щоб не було

халепи з санітарним наглядом. А тоді ставай до роботи.

Джонні приніс довідку, і після двох тижнів карколомної круговерті (навіть добряче ошпарив праву руку, надто покvapно всадивши в киплячу олію дротяний черпак з грінками) таки він здолав ту роботу, а не вона його. А прочитавши в газеті Четсвортове оголошення, надіслав на наведену там адресу відомості про себе. Крім загальних даних про освіту, він зазначив також, що прослухав спеціальний курс із методики роботи з учнями при утрудненому читанні.

Наприкінці квітня, вже майже два місяці відробивши в закусочній, Джонні отримав від Роджера Четсворта лист з пропозицією приїхати 5 травня на розмову. Він викроїв на роботі вільний день, і о десять хвилин на третю гарної весняної днини вже сидів у кабінеті Четсворта із запітнілою високою склянкою пепсі-коли в руці, й слухав розповідь господаря про те, як важко дається його синові читання.

— Як по-вашому, це схоже на дислексію? — спитав Четсворт.

— Ні. Це схоже на звичайний страх перед читанням. Четсворт ледь помітно звів брови.

— Синдром Джексона?

Це справило на Джонні належне враження — та, певна річ, на те й розраховане було. Дев'ять років тому Майкл Кері Джексон, фахівець із граматики й методики читання з Південно-Каліфорнійського університету опублікував книжку «Нездатний читач», що набула певного розголосу. Він описав цілий ряд типових утруднень при читанні, які дістали відтоді назву «синдром Джексона». Книжка була добра, тільки не кожен міг продертися крізь густі хащі наукової фразеології. А от Четсворт, судячи з усього, продерся, і з цього Джонні зрозумів, що він твердо поклав собі розв'язати синові проблеми.

— Та щось ніби,— погодився Джонні.— Але зважте, я ж іще не бачив вашого сина й не чув, як він читає.

— У нього заборгованість за минулий рік. З американської літератури, історії, а на додачу й з основ громадянського права. Не міг учитати всієї тієї премудрості й завалив річні іспити. Ви маєте дозвіл викладати в Нью-Гемпширі?

— Ні,— відказав Джонні,— але за цим діло не стане.

— То який ви бачите вихід із становища?

Джонні коротко виклав свої міркування. Передусім — якнайбільше читати вголос, переважно такі книжки, які збуджують уяву: фантастику, пригодницькі романи для юнацтва. Відповідати й відповідати на запитання з прочитаного. Вчитися розслаблюватись за методикою, поданою в Джексоновій книжці.

— Тим, кому багато дано, здебільшого буває найважче,— провадив він.— Вони надто ревно до всього беруться й перевантажують мозок. Утворюється, сказати б, розумове замикання, і якщо...

— Це Джексон так вважає? — перебив його Четсворт.

Джонні всміхнувся.

— Ні, це я так вважаю,— сказав він.

— Гаразд. Говоріть далі.

— Якщо учень одразу ж після читання зуміє цілком розслабити увагу і над ним не тяжітиме потреба тут-таки переказувати прочитане, канали пам'яті можуть прочиститись самі собою. І тоді учень починає усвідомлювати, на чому він замикається. Ідеться про позитивне мислення...

Очі в Четсворта заблищали. Джонні торкнувся найістотнішого стрижня особистої філософії цього чоловіка — та, мабуть, і всіх тих, хто самотужки вибився нагору.

— Ніщо так не сприяє успіхові, як успіх? — спитав Четсворт.

— Атож. Можна й так сказати.

— Скільки часу вам потрібно, щоб дістати дозвіл на викладання?

— Не більше, ніж забере розгляд моєї заяви. Мабуть, тижнів зо два.

— Отже, ви могли б почати з двадцятого?

Джонні закліпав очима.

— Ви хочете сказати, що наймаєте мене?

— Якщо вас влаштовує ця робота, вважайте, що наймаю. Жити зможете в котеджі для гостей, разом віднадимо на літо бісову прірву родичів, не кажучи вже про Чакових приятелів, і хай він береться до діла посправжньому. Платитиму я вам шістсот доларів на місяць, це не бозна-які гроші, але якщо справи в Чака підуть на краще, ви отримаєте істотну премію. *Істотну.*— Четсворт зняв окуляри й потер рукою перенісся.— Я люблю свого сина, містере Сміт. І хочу, щоб усе в нього було якнайкраще. Отож допоможіть нам по змозі.

— Спробую.

Четсворт знову надів окуляри й узяв у руки листа Джонні.

— А ви довго не викладали. Втратили смак?

«Ось воно, починається»,— подумав Джонні.

— Не втратив,— відказав він.— Просто попав у катастрофу.

Погляд Четсворта затримався на шиї Джонні, де лишилися рубці після операції атрофованих сухожилків.

— Автомобільна катастрофа?

— Так.

— Серйозна?

— Так.

— Ну, тепер ви виглядаєте молодцем,— сказав Четс-

ворт. Тоді кинув листа в шухляду і на цьому, на пре-великий подив Джонні, запитання скінчилися.

Так після п'ятирічної перерви Джонні знову став учителем, хоч тепер у нього був тільки один учень.

2

— «А мені, не... непрямому про... приз... призвідцю його смерті, він подав свою вже бе... без... безсилу руку і всміхнувся все... всепр... прощеною усмішкою. То була тяжка мить, і я пішов з почуттям, що всього того зла, яке я йому за... заподіяв, мені ніколи не ску... не скупа... не спо-ку-ту-ва-ти».— Чак рвучко згорнув книжку.— Все! Хто останній пірне, той ослячий хвіст.

— Постривай хвилиночку, Чаку.

— О-о-о-ой...— Чак важко сів на місце, і на обличчі його з'явився вираз, який Джонні вже звук бачити при словах «А тепер запитання». Звичайно ту страдницьку гримасу переважувала добродушна усмішка, але часом за нею прозиравав інший Чак — похмурий, стривожений і переляканий. Страшенно переляканий. Адже навколо був світ, де всі вміли читати, неписьменна людина в Америці скидалася на динозавра в глухому куті, і Чак був досить тямущий, щоб це розуміти. Отож і боявся так наступної осені й того, що могло чекати його в новому навчальному році.

— Усього кілька запитань, Чаку.

— Навіщо? Ви ж знаєте, що я однаково не відповім.

— Відповіси. Цього разу ти відповіси на всі мої запитання.

— Я ніколи не тямлю, що читаю, ви б уже повинні були знати.— Чак мав похмурий і нещасний вигляд.— От не збагну тільки, чого ви досі тут, хіба що заради харчу.

— На ці запитання ти зможеш відповісти, бо вони не стосуються книжки.

Чак звів очі.

— Не стосуються? Тоді чого ж запитувати? Я думав...

— Ну, зроби мені приємність, гаразд?

Серце Джонні шалено калатало, і він не дуже й дивувався з того, що так хвилюється. Він давно готувався до цієї хвилини й чекав тільки сприятливого збігу обставин. І саме тепер випадала чи не найслухніша нагода. Не видно було поблизу місіс Четсворт, що своєю турботливою увагою тільки нервувала Чака. Не хлюпались у басейні його дружки, при яких читання вголос здавалося Чакові ганебним ділом, гідним хіба що якогось недолюблого четвертокласника. А найголовніше — не було батька, того, кого Чак хотів потішити над усе на світі. Він поїхав до Бостона, на засідання регіональної екологічної комісії, де мали обговорювати питання забруднення природних водойм.

Із книжки Едварда Стенні «Труднощі навчання»:

«Піддослідний Руперт Дж. сидів у третьому ряду кінотеатру. Він був ближче за інших до екрана і єдиний помітив, що попереду на підлозі зайнялася купка сміття. Руперт Дж. схопився на ноги й закричав: «П-п-п-по-по-по»... — а ззаду почали гукати, щоб він сів і не заважав.

— Що ви тоді відчули? — запитав я Руперта Дж.

— Це страшенно важко пояснити, — відповів він. — Мене охопив страх, але ще дужче, ніж страх, мені краяв душу розпач. Я почував себе геть нікчемним, не гідним називатися людиною. Мое заїкання завжди викликало в мене таке почуття, але цього разу я ще й усвідомлював свою цілковиту неспроможність.

— І більш нічого?

— А, так, ще почував щось ніби заздрість, бо хтось інший міг помітити вогонь і... як би це сказати...

— Перехопити у вас славу?

— Атож, саме так. Я ж перший побачив, як зайняв-

ся вогонь, і, крім мене, ніхто цього не помітив. А я тільки й міг видобути із себе оте «п-п-п...», мов бісова тріснута платівка. Я почув себе негідним називатися людиною — оце найточніше.

— А як же ви зламали цю перепону?

— Був день народження моєї матері. Я купив їй троянди. І ось стою, всі навколо підбадьорюють мене, а я собі думаю: ось зараз розтулю рота та як гукну на весь голос: «Троянди!» Це слово вже було в мене на губах.

— І що ж?

— Я розтулив рота та як закричу щодуху: «Пожежа!»

Цей випадок, про який Джонні прочитав років вісім тому в передмові до книжки Стенні, запав йому в пам'ять. Він завжди вважав, що ключове слово в розповіді Руперта Дж.— *неспроможність*. Якщо в оцю саму мить інтимна близькість з жінкою здається тобі найважливішою річчю в світі, то ризик виявитися неспроможним зростає для тебе в десять, ба навіть у сто разів. А якщо оце зараз для тебе найдужче важить читання...

— Яке в тебе друге ім'я, Чаку? — недбало, ніби між іншим, спитав Джонні.

— Мерфі,— відказав Чак зі смішком.— Оце іменнячко, еге ж? Материне дівоче прізвище. Тільки не скажіть Джекові чи Елові, а то доведеться заподіяти шкоду вашому худющому тілу.

— Будь спокійний,— запевнив Джонні.— А коли твій день народження?

— Восьмого вересня.

Джонні почав сипати запитаннями, не даючи Чакові часу на роздуми; та, власне, над ними й не було чого довго думати.

— Як звуть твою дівчину?

— Бет. Ви ж її знаєте, Джонні.

- Яке її друге ім'я?
- Елма. Жах, правда ж?
- Як звуть твого діда по батькові?
- Річард.
- Яка бейсбольна команда найбільше подобається тобі цього року в східній підгрупі?
- «Янкі». Особливо в перебіжках.
- Кого б ти хотів бачити президентом?
- Я хотів би, щоб переміг Джеррі Браун.
- Ти збираєшся продати свій «корвет»?
- Не цього року. Може, наступного.
- Мама намовляє?
- А то хто ж. Каже, його швидкість не дає їй спокійно жити.
- Як Червоний Яструб зумів обминати вартових і вбити Денні Джуніпера?
- Шерберн забув про ляду на горищі в'язниці, — не думаючи, випалив Чак, і Джонні відчув, як у ньому здійснюється радість — наче гаряча хвиля після доброго ковтка віскі. Таки вийшло! Він втягнув Чака в розмову про троянди, а той бадьоро закричав: «Пожежа!»
- Чак дивився на нього, наче громом уражений.
- Червоний Яструб заліз на горище крізь дахове віконце. Відкрив ляду. А тоді застрелив Денні Джуніпера. І Тома Кеньйона теж.
- Усе правильно, Чаку.
- Я згадав, — пробурмотів хлопець, дивлячись на Джонні розширеними очима, і в кутиках його рота заворушилась усмішка. — Ви мене задурили, і я згадав!
- Я тільки взяв тебе за руку й допоміг обминати перепону, що весь час стояла в тебе на шляху, — сказав Джонні. — Та яка б не була ця перепона, вона ще існує, Чаку. Так що не дуже тішся. Як звали дівчину, в яку закохався Шерберн?
- Її звали... — Чакові очі трохи затуманились, і він скрушно похитав головою. — Ні, не пам'ятаю... —

І з раптовою люттю вдарив себе по коліну,— *Нічого я не пам'ятаю! Який же я клятий тупак!*

— А не пам'ятаєш, тобі не розповідали, як познайомилися твої батьки?

Чак звів на нього очі й злегка всміхнувся. Над коліном, де він себе вдарив, з'явилася червона пляма.

— Ну ще б пак. Мама працювала у прокатній конторі в Чарлстоні, в Південній Кароліні. І видала батькові автомобіль зі спущеною шиною.— Чак засміявся.— Вона й досі каже, ніби вийшла за нього тільки тому, що хто помалу їде, той далі заїде.

— А як звали дівчину, якою захопився Шерберн?

— Дженні Ленгорн. Завдала вона йому мороки. Вона ж була дівчиною Грешема. Руда, як моя Бет. Вона...— Він замовк, витріщивши очі на Джонні, так ніби той щойно видобув з нагрудної кишені сорочки живого кролика.— Ви знов таке утнули!

— Ні. Це ти сам утнув. Уся штука в тому, щоб звернути на іншу стежку. А чому ти кажеш, що Дженні Ленгорн завдала мороки Джонові Шерберну?

— Ну, Грешем же був великий туз у тому місті...

— В якому місті?

Чак розтулив рота, але нічого сказати не міг. Раптом він одвернувся до басейну. Потім усміхнувся й знову поглянув на Джонні.

— Еміті. Як у фільмі «Щелепи».

— Добре! Як же ти згадав?

Чак весело гмукнув.

— Та якась дурниця. Я почав думати, чи не виступити мені в змаганнях з плавання, аж раптом — воно. Ну й фокус. Класний фокус.

— Гарзд. Мабуть, на сьогодні досить.— Джонні стомився, геть спітнів, але почував себе пречудово.— Сьогодні ти ступив перший крок уперед, сам хоч помітив? А тепер — у воду. Хто останній, той ослячий хвіст.

— Джонні...

— Що?

— А цей фокус завжди виходитиме?

— Якщо добре засвоїш його — так, — відповіла Джонні. — Щоразу, як ти обминатимеш цю перепону, замість марно битися в неї грудьми, вона трохи зменшуватиметься. Думаю, і з читанням скоро поверне на краще. Я маю в запасі ще деякі хитрі способи. — Він замовк. Те, що він сказав Чакові, було скоріше не правдою, а ніби спробою гіпнотичного навіяння.

— Ну спасибі вам, — мовив Чак. Стражденну посмішку на його обличчі змінив тепер вираз щирої вдячності. — Якщо ви мене справді витягнете, я... та я просто впаду на коліна й цілуватиму вам ноги!.. Часом мені так страшно стає, я відчуваю, що не справджую батькових надій...

— А ти не здогадуєшся, Чаку, що це одна з причин твоїх труднощів?

— Справді?

— Так. Ти... ти хочеш усіх перебігати, переграти, переважити. Бути в усьому першим. І, ти знаєш, може, тут річ не тільки в психологічному бар'єрі. Дехто вважає, що утруднене читання, синдром Джексона, страх перед друкованим словом — усе це наслідок якоїсь... ну, сказати б, родимої плями на мозку. Порушення контактів у ланцюгу, несправності в реле, мерт... — Він прикусив язика.

— Що-що? — спитав Чак.

— Мертва зона, — повільно мовив Джонні. — Або-що. Назви не мають значення. Головне — наслідок. Фокус з обхідною стежкою — це, власне, зовсім не фокус. Це спосіб перекласти роботу, яку неспроможна виконувати ота несправна ділянка мозку, на іншу, справну, й привчити її до цієї роботи. Тобі, приміром, щоразу, як ти наражаєшся на перепону, треба починати думати про щось інше. Таким чином ти перемі-

щуєш імпульс думки в іншу точку мозку. Це не що інше, як уміння переключатися.

— А я зможу? Ви думаєте, зможу?

— Я певен, що зможеш,— сказав Джонні.

— Гаразд. Тоді зможу.— Чак пірнув у басейн і, впливши на поверхню, труснув довгою чуприною, так що навсібіч розлетілися бризки.— Ну ж бо, пірняйте! Така розкіш!

— Зараз,— сказав Джонні, проте в цю хвилину йому було добре й просто стояти отак на плитках край басейну, дивитись, як Чак потужно пливе до протилежного бортика, і тішитися здобутою перемогою. Такої радості він не відчував ні тоді, коли раптом провидів вогонь у кухні Ейлін Мегон, ні тоді, коли йому відкрилось ім'я Френка Додда. Коли господь бог і дав йому якийсь хист, то це хист навчати людей, а не дізнаватися про речі, які його зовсім не стосуються. Ось його справжнє призначення, і він зрозумів це ще тоді, в 1970 році, коли вчителював у Клівз-Мілзі. А ще важливіше, що це розуміли й діти, і розкривались у відповідь, як оце щойно Чак.

— Отак і будете там стовбичити? — гукнув до нього Чак.

Джонні пірнув у басейн.

Розділ вісімнадцятий

Уоррен Річардсон вийшов із своєї контори, як завжди, за чверть до п'ятої. Неквапливо пройшовся до автомобільної стоянки, втиснув своє огрядне тіло за кермо «шевроле-капріс» і ввімкнув мотор. Усе як звичайно. Незвичайним було тільки обличчя, що раптом з'явилося у дзеркалі заднього огляду,— неголене смагляве обличчя, облямоване довгими патлами, і ясно-зелені очі, точнісінько такі ж зелені, як у Сейри Хезлітт і в Чака Четсворта.

Уоррена Річардсона охопив такий страх, якого він не відчував, мабуть, від самого дитинства, і серце його мало не вискочило з грудей.

— Добридень,— мовив Санні Еллімен, перехилиючись через спинку переднього сидіння.

— Хто...— тільки й видушив із себе Річардсон з розпачливим придихом. Серце його калатало так шалено, що за кожним ударом в очах Річардсона розсипалися темні цятки. Він злякався, чи то не серцевий напад.

— Спокійно,— сказав чоловік, що не знати як заліз у його машину й сховався на задньому сидінні.— Спокійно, добродію. Не бійтеся.

І тут на Уоррена Річардсона наринало дивне, геть безглузде почуття. Почуття вдячності. Цей чоловік, якого він так злякався спочатку, більш не лякатиме його. Мабуть, це непоганий чоловік, мабуть...

— Хто ви? — видушив він цього разу.

— Ваш друг,— відказав Санні.

Річардсон спробував обернутись, але в його брезклушию обценьками вп'ялися залізні пальці. Біль був нестерпний. Річардсон судомно ковтнув повітря, і з горла в нього вихопився тоненький писк.

— Вам нема чого обертатися, добродію. Можете милуватись на мене в дзеркалі. Дійшло до вас?

— Та-ак,— задихався Річардсон.— Так, так, так, пустіть!

Обценьки почали розтискатись, і він знову відчув незбагненну вдячність. Але тепер уже не мав сумніву, що чоловік на задньому сидінні небезпечний і опинився в його машині не випадково,— хоча й не міг собі уявити, навіщо й кому це потрібно...

І раптом збагнув, навіщо й кому це могло чи найменш *могло б* бути потрібно; такого, звісно, не випадало чекати від нормального кандидата, але Грег Стілсон *не* нормальний, Грег Стілсон божевільний, отож...

Уоррен Річардсон тихенько, дуже тихенько захли-
пав.

— Мені треба з вами побалакати, добродію,— ска-
зав Санні. Голос його звучав лагідно й співчутливо,
проте зелені очі в дзеркалі глузливо блищали.— Ти-
хо-мирно побалакати.

— Це від Стілсона йде, так? Це він...

Обценьки знову стислись, залізні пальці вп'ялись
йому в шию, і Річардсон зойкнув від болю.

— Не треба імен,— сказав страшний чоловік на
задньому сидінні тим самим лагідним і співчутливим
тоном.— Ви можете робити свої висновки, містере Рі-
чардсон, але імена тримайте при собі. Мій великий
палець на вашій сонній артерії, а інші на шийній вені,
так що при бажанні я можу зробити з вас живий труп.

— Чого ви хочете? — майже простогнав Річардсон.
Ще ніколи в житті його так не поривало застогнати.
Він не міг повірити, що все це діється ясного літнього
дня, на автостоянці за його конторою купівлі-продажу
нерухомого майна, в столиці штату Нью-Гемпшір.
Йому видно було годинник, вмурований у червону цег-
ляну стіну вежі над будинком міської управи. Годин-
ник показував десять хвилин до п'ятої. Зараз удома
Норма ставить у духовку відбивні із свинини в тісті.
Шон дивиться по телевізору «Сезам-стріт». А тут за
його спиною сидить якийсь тип і погрожує перепинити
плин крові до його мозку й зробити з нього ідіота. Ні,
цього не може бути насправді, це якесь моторошне
привиддя. Як ото нічний кошмар, від якого кричиш
уві сні.

— Я нічого не хочу,— відказав Санні Еллімен.—
Ідеться про те, чого хочете ви.

— Не розумію, про що ви говорите.— Але з жахом
думав, що, здається, розуміє.

— Про оту статейку в «Нью-Гемпшір джорнел»
щодо сумнівних операцій з нерухомим майном,—

сказав Санні.— Ви забагато знаєте, містере Річардсон, вам не здається? Особливо про... про деяких осіб.

— Та я...

— Згадайте, приміром, оту бредню про будівництво торговельних рядів. Якись натяки на хабарі, незаконні прибутки, кругову поруку. І всяке таке лайно собаче...

Залізні пальці знову стислися на Річардсоновій шиї, і тепер він уже застогнав по-справжньому. Але ж його ім'я в тій статті не згадували, посилалися тільки на «поінформоване джерело». Як же вони дізнались? Як дізнався Грег Стілсон?

Чоловік на задньому сидінні швидко заговорив у самісіньке вухо Річардсонові, аж йому лоскітно стало від гарячого віддиху.

— Ви розумієте, містере Річардсон, що отакою своєю бреднею можете втягти в халепу деяких осіб? Осіб, що балотуватимуться на цьогорічних виборах, скажімо так. Адже балотуватися на якийсь пост — це однаково, що грати в бридж, ви це тямите? Ти весь на видноті. Ляпне хтось грязюкою, і вже не відмиєшся, особливо в наш час. Ні, поки що ніякої біди не сталося, і я радий вам про це сказати. Бо якби *сталася*, ви б зараз не вели тут зі мною дружню балачку, а збирали б вибиті зуби.

Хоч як калатало в нього серце й хоч як він трусився від страху, Річардсон усе-таки сказав:

— Щодо того... тієї особи... Молодий чоловіче, та ви не при своєму розумі, якщо сподіваєтесь його відмити. Він же так розходився, наче якийсь нахаба-комівояжер у глухому південному містечку. Рано чи пізно...

Великий палець незнайомця встромився йому у вухо й почав туго провертатись. Біль був пекельний, неімовірний. Річардсон закричав і вдарився головою в бічну шибку. Рука його безтямно потяглася до клаксона.

— Спробуй натисни, і тобі гаплик,— просичав голос позаду.

Рука Річардсона впала. Незнайомець облишив його вухо.

— Ви б, добродію, вуха чистили,— сказав він.— Он я весь палець перемазав. Жах скільки сірки.

Уоррен Річардсон безпорадно заплакав. Він уже не володів собою. По його одутлих щоках текли сльози.

— Прошу вас, не мучте мене більше,— пробелькотів він.— Не треба, прошу вас.

— Так от, повторюю,— сказав Санні.— Вся річ у тому, чого хочете ви. Вам не повинно бути ніякого діла до того, хто що каже про... деяких осіб. Ваше діло — не ляпати зайвого. Ваше діло — добре подумати, перш ніж розтулити рота, якщо до вас знову навідається отой жевжик із «Джорнел». Подумати про те, як легко можна дізнатися, що це за «поінформоване джерело». Або й про те, який буде бемс, коли ваш будинок згорить дощенту. Можете подумати й про те, скільки доведеться викласти за пластичну операцію, якщо хтось хлюпне в обличчя вашій дружині сірчаною кислотою.— Чоловік позаду Річардсона важко сапав. Наче звір, що продирається крізь хащі.— Або поворушіть мозком і втямте, як просто перестріти на дорозі вашого малого, коли він повертається з дитячого садка.

— Не смійте такого казати! — хрипко вигукнув Річардсон.— Не смійте, брудний негіднику!

— Я тільки кажу, що вам треба подумати, чого ви хочете,— промовив Санні.— Адже вибори — це все-американське свято, хіба не так? А надто в рік великого двохсотріччя. Отож хай кожен дістане свою втіху. А яка може бути втіха, коли отакий мудак починає варнякати казна-що. Отакий смердючий *зздпрісний* мудак, як ви.

Нарешті він зовсім забрав руку. Задні дверці машини прочинилися. Ох, хвалити бога...

— Вам треба тільки подумати,— повторив Санні Еллімен.— Ну як, ми порозумілися?

— Так,— прошепотів Річардсон.— Та коли ви думаете, що Гр... що ота ваша особа зможе перемогти на виборах з такою тактикою, ви глибоко помиляєтесь.

— Ні,— відказав Санні.— Це ви помиляєтесь. Бо кожен має дістати свою втіху. Отож глядіть, щоб не лишитися без нічого.

Річардсон мовчав. Він заляк за кермом, відчуваючи, як пульсують жили на шиї, і втупивши очі в годинник на вежі міської управи, так наче то було останнє, що мало бодай якийсь сенс у його житті. Годинник показував за п'ять хвилин п'яту. Відбивні із свинини вже напевне смажаться.

Чоловік на задньому сидінні кинув ще три слова і швидко, не озираючись, подався геть. Його довгі патли гоїдалися на комірі сорочки. Потім він завернув за ріг будинку й зник з очей.

Останні слова, які почув від нього Уоррен Річардсон, були: «Треба чистити вуха».

Річардсона почало тіпати, і минуло чимало часу, поки він зміг вести машину. Першим його свідомим почуттям був гнів, лютий гнів. Його поривало зараз же під'їхати до поліції (вона містилася там-таки в будинку міської управи, під вежею з годинником) і заявити про те, що сталося,— про погрози на адресу його дружини й сина, про вчинене над ним фізичне насильство і про того, хто за цим стоїть.

Можете подумати й про те, скільки доведеться викласти за пластичну операцію... як просто перестрігти на дорозі вашого малого...

Але навіщо? Навіщо ризикувати? Він же сказав тому горлорізові чистісіньку, неприкрашену правду. Кожен, хто має на півдні Нью-Гемпширу справу з нерухомим майном, добре знає, що Стілсон веде нечисту гру, а оті легкі прибутки, які він тим часом гребе, зрештою при-

ведуть його за ґрати, і то не рано чи пізно, а рано, куди раніше, ніж можна подумати. Ота його виборча кампанія — це взагалі суцільний ідіотизм. А тепер ще й тактика викручування рук! В Америці, а надто в Новій Англії, такого довго не терпітимуть.

Але на сполох хай б'є хтось інший.

Хтось, кому нема чого втрачати.

Уоррен Річардсон увімкнув мотор і поїхав додому, де його чекали відбивні із свинини. Про те, що з ним сталось, він і словом не прохопився. Хтось інший напевне покладе цьому край.

Розділ дев'ятнадцятий

1

Якось надвечір, невдовзі після першого успіху Чака, Джонні Сміт голився у ванній кімнаті котеджу для гостей. Останніми днями щоразу, як він дивився в дзеркало, у нього виникало чудне відчуття, ніби він бачить не себе, а свого старшого брата. Його чоло прорали дві глибокі поздовжні зморшки. Ще дві зморшки залягли обабіч рота. В чуприні, не знати коли й як, з'явилася біла прядка, та й усю голову припорошило сивиною. Здавалося, ще вчора нічого того не було.

Він клацнув вимикачем електробритви і вийшов у комбіновану кімнату-кухню. Розкіш, та й годі, подумалось йому, і Джонні ледь помітно всміхнувся. Ти диви, й усміхатися знову став по-людськи. Він увімкнув телевізор, витяг з холодильника пляшку пепсі й сів дивитися новини. Того вечора, десь пізніше, мав повернутися додому Роджер Четсворт, і наступного ранку Джонні випадала приємна нагода повідомити господаря про те, що справи в його сина зрушили з місця.

Раз на два тижні Джонні їздив навідати батька. Герб був дуже задоволений, що він так добре влаштувався, і з живим інтересом слухав розповіді Джонні про Четсвортів, про їхній будинок у тихому університетському Даремі, про Чакові негаразди з читанням. У свою чергу батько розказував йому, як він допомагає по господарству Чарлін Маккензі, вдові, що жила в сусідньому з Паунелом Нью-Глостері.

— Її чоловік був страшенно тямущим лікарем, але нікудишнім господарем у домі,— розповідав Герб. Чарлін і Віра були добрими подругами, та коли Віра остаточно погрузла в своїх релігійних збоченнях, їхня дружба урвалася. Чоловік Чарлін помер від інфаркту в 1973 році.— Будинок розвалювався просто на очах,— провадив Герб.— От я й допомагаю як можу. Іду туди в суботу зранку, там і обідаю, а надвечір вертаюся додому. Мушу тобі сказати, Джонні, що готує вона краще за тебе.

— Та й виглядає, мабуть, краще,— з усмішкою докинув Джонні.

— Атож, жінка вона гожа, але *нічого такого* між нами ані-ні. Ти ж знаєш, Джонні, ще й року не минуло, як ми поховали твою маму...

Одначе, як підозрював Джонні, *щось* там таки було, і він тільки радів з цього. Йому аж ніяк не хотілося, щоб батько доживав віку в самотині.

На екрані телевізора Уолтер Кронкайт розповідав про новини політичного життя. Тепер, коли первинні вибори закінчились і до партійних з'їздів лишилися лічені тижні, з усього було видно, що в Джіммі Картера справа заметана і кандидатом від демократів висунуть його. А от Форд не на жарт зчепився з колишнім губернатором Каліфорнії Рональдом Рейганом. Дійшло до того, що репортери вже мало не лічили їхніх делегатів поіменно, і в одному із своїх нечастих листів Сейра Хезлітт писала: «Уолт тримає пальці рук (і ніг!)»

схрещеними, щоб Форд узяв гору. Як тутешній кандидат у сенат штату він уже думає про урочистий банкет. Він не знає, як де, але певен, що в нас у Мені Рейганові нічого не світить».

Працюючи кухарем у Кіттері, Джонні взяв собі за звичай двічі на тиждень їздити до Дувра, чи Портсмута, чи інших навколишніх містечок Нью-Гемпширу. Туди навідувались по черзі всі кандидати в президенти, і то була унікальна нагода побачити їх зблизька, ще без царственного ореола влади, яку котромусь із них судилося згодом прибрати до рук. Ці поїздки стали в нього своєрідним хобі, хоч, певна річ, дуже короткочасним. Коли передвиборна кампанія в Нью-Гемпширі скінчиться, кандидати помандрують далі, до Флориди, й навіть не озирнуться на прощання. І звісно, не одному з них доведеться поховати свої політичні амбіції десь на шляху між Портсмутом і Кіном. Джонні, що ніколи раніше не цікавився політикою — хіба тільки в період війни у В'єтнамі,— тепер став активним спостерігачем політичних подій, особливо після тієї історії в Касл-Року, в якій його незвичайний дар чи, може, його тяжкий хрест — хто зна,— відіграв таку помітну роль.

Він потискав руки Моррісові Юдоллу й Генрі Джек-сону. Фред Гарріс поплескав його по плечу. Рональд Рейган швидким професійним рухом бувалого політика двічі труснув йому руку й сказав: «Приходьте на виборчу дільницю, ваш голос нам допоможе». Джонні лише згідливо кивнув: хай собі містер Рейган гадає, що в його особі має в Нью-Гемпширі щирого прихильника.

Він майже чверть години балакав із Сарджем Шрайвером у вестибюлі страхітливого «Ньюїнгтон-Молла». Шрайвер, щойно підстрижений, поширюючи навколо себе дух одеколону й видимої невпевненості, з'явився у супроводі одного-єдиного помічника, чиї кишені були напхані відозвами, та агента-охоронця, що нишком колупав прища. Кандидат аж засяяв з радості, що його

впізнали. А за хвилину чи дві перед тим, як вони попрощалися, до Шрайвера підійшов кандидат у якийсь місцевий орган і попросив автограф. Шрайвер приязно всміхнувся до нього.

Спілкуючись із цими людьми, Джонні кожного разу щось відчував, але то були здебільшого дуже загальні й невиразні відчуття. Як видно, потиски рук стали для них усього лише ритуалом, а їхні живі натури ховалися під міцним шаром прозорого пластику. І хоча Джонні зустрівся майже з усіма кандидатами, за винятком президента Форда, тільки раз до нього прийшло раптове, як удар електричного струму, прозирання, подібне до тих, що пов'язувались у його свідомості з Ейлін Мегон і — при всій їх несхожості — з Френком Доддом.

Було чверть до сьомої ранку, коли Джонні приїхав своїм стареньким «плімутом» до Манчестера. Перед тим він цілу ніч, з десятої вечора до шостої ранку, працював у закусочній. Він дуже стомився, але тихий зимовий світанок був надто гарний, щоб проспати його. До того ж Джонні любив Манчестер з його вузькими вуличками, пошарпаними цегляними будинками й гостроверхими корпусами текстильних фабрик, що простяглися понад річкою, мов старовинне намисто. Того ранку він не мав наміру полювати на якогось політика — просто хотів поїздити по вулицях, поки на них не висипали люди й не розвіяли холодний і німотний лютневий чар, а потім вернутися до Кіттері й лягти поспати.

Він заїхав за ріг однієї з вулиць і побачив біля воріт взуттєвої фабрики три непримітні на вигляд закриті машини, що поставали рядком у недозволеному місці. А перед самою прохідною стояв Джіммі Картер і вітався за руку з робітниками й робітницями, які стікалися на зміну. Вони йшли заспані, вгорнуті у важкі бахматі пальта, несучи в руках кошики й пакети зі

сніданками, і з їхніх ротів вихоплювались білі хмарки пари. Картер озивався до кожного якимсь словом. Його усмішка, тоді ще не розмножена засобами інформачії, була осяйна і невтомна. Ніс почервонів від морозу.

Джонні проїхав півкварталу, залишив машину на стоянці й, рипаючи підшвами по втопаному снігу, підійшов до воріт фабрики. Приставлений до Картера агент-охоронець таємної служби зміряв його чіпким поглядом і випустив з поля зору — чи так принаймні здавалося.

— Я проголосую за кожного, хто захоче знизити податки,— казав якийсь чоловік у старій лижній куртці з розсипом підпалин на рукаві, як видно оббризканому кислотою.— Від тих клятих податків просто життя немає, поверте мені на слові.

— Ми про це подумаємо,— промовив Картер.— Коли я ввійду в Білий дім, ми одним з перших розглянемо питання про податки.

Спокійна самовпевненість, що звучала в його голосі, вразила й трохи збентежила Джонні. Раптом очі Картера, ясні й навдивовижу голубі, спинилися на ньому.

— Вітаю вас,— мовив Картер.

— День добрий, містере Картер,— відповів Джонні.— Я не працюю на фабриці. Просто проїжджав тут і побачив вас.

— Ну, я радий, що ви зупинились. Я балотуюся на президента.

— Я знаю.

Картер подав йому руку. Джонні потис її.

— Сподіваюся, ви...— почав був Картер і нараз замовк.

Щось наче спалахнуло, і він відчув потужний струм, мовби встромив палець в електричну розетку. Очі його звузилися. Якусь мить, що здалась обом дуже довгою, він і Джонні пильно дивилися один на одного.

Охоронцеві це не сподобалось. Він швидко ступив до Картера, вже розстібаючи пальто. А десь далеко за ними, ген за тисячі миль, розлігся довгий фабричний гудок, сповіщаючи про початок семигодинної зміни.

Джонні пустив Картерову руку, але вони й далі дивились один на одного.

— Що це в біса було? — дуже тихо спитав Картер.

— Ви, здається, кудись їхали? — раптом озвався агент таємної служби й поклав руку Джонні на плече. То була дуже важка рука.— Я не помиляюся?

— Все гаразд,— спинив його Картер.

— Ви будете президентом,— сказав Джонні.

Рука охоронця й досі лежала на його плечі, хоч уже й не така важка, і тепер до Джонні щось ішло й від нього. Тому здоровилу з таємної служби

(очі)

не подобались його очі. Йому здалося, що вони

(очі вбивці, очі маніяка)

холодні й дивні, тож хай цей тип тільки сягне рукою до кишені пальта, навіть ледь ворухне нею,— і він покладе його на місці. А за цією думкою агента, яка ввібрала в себе миттєву оцінку ситуації, попливли молитовним рефреном прості й моторошні слова:

(лорел меріленд лорел меріленд лорел меріленд лорел)

— Так,— сказав Картер.

— Це куди певніше, ніж будь-хто думає... ніж ви самі думаєте... але ви переможете. Він сам себе доконає. Польща. Польща його доконає.

Картер мовчки дивився на нього й ледь помітно всміхався.

— Ви маєте дочку. Вона піде до школи у Вашингтоні. До школи на...— Але то вже було у мертвій зоні.— Здається... та школа носить ім'я якогось звільненого раба...

— Ану, хлопче, йдіть собі звідси,— озвався агент-охоронець.

Картер поглянув на нього, і агент замовк.

— Радий був з вами познайомитись,— сказав Картер.— Ви мене трохи спантеличили, та все одно приємно.

І раптом Джонні прийшов до тями. Все-те минуло. Він відчув, що в нього змерзли вуха й що треба зайти до вбиральні.

— На все вам добре,— знічено мовив він.

— Дякую. І вам.

Відчуваючи на собі погляд агента-охоронця, Джонні повернувся до своєї машини, сів за кермо і, все ще трохи стуманілий, поїхав геть.

Невдовзі по тому Картер згорнув свою кампанію в Нью-Гемпшірі й подався далі своїм маршрутом до Флоріди.

2

Тим часом Уолтер Кронкайт покінчив з політичними новинами й перейшов до громадянської війни в Лівані. Джонні встав і налив собі ще пепсі. Піднісши склянку, він кивнув до телевізора. *За твоє здоров'я, Уолте. За смерті, руйнування й лихі долі. Де б ми без них були?*

У двері легенько постукали.

— Заходь! — гукнув Джонні, гадаючи, що то Чак: мабуть, хоче запросити його проїхатись до Сомерсворта абощо.

Але то був не Чак. То був Чаків батько.

— Привіт, Джонні,— мовив він. На ньому були вицвілі джинси й стара спортивна сорочка навипуск.— Можна зайти?

— Ну звісно. Я думав, ви повернетесь пізніше.

— Шеллі подзвонила мені по телефону.— Шеллі

була його дружина. Четсворт увійшов і причинив за собою двері.— До неї прибіг Чак. Заплакав від радості, як мала дитина. Сказав, що ви таки зрушили його з місця, Джонні. І що тепер у нього все має бути гаразд.

Джонні поставив склянку.

— Попереду ще роботи й роботи,— сказав він.

— Чак приїхав зустріти мене в аеропорт. Уже й не пригадаю, коли я востаннє бачив його таким радісним... Років у десять? Чи в одинадцять? Тоді я подарував йому малокаліберний пістолет, про який він мріяв п'ять років... Він там-таки прочитав мені вголос якусь замітку з газети. І зрушення... просто-таки неймовірне. Я прийшов подякувати вам.

— Дякувати треба Чакові,— сказав Джонні.— Він сприйнятливий хлопчина. Велику роль у тому, що з ним тепер відбувається, відіграє самоствердження. Він переконав себе, що це йому до сили, і тепер розвиває успіх.

Четсворт сів.

— Він каже, що ви навчаєте його переключати думку.

Джонні всміхнувся:

— Атож, схоже на те.

— Він зможе витримати тести?

— Не знаю. Буде страшенно прикро, якщо він поставить усе на карту й програє. Ті тести — досить важка стресова ситуація. Якщо його раптом заклинить, то буде неабиякий удар по психіці, і все може піти нанівець. А ви не думали про якісь добрі підготовчі курси? Як, приміром, у Пітсфілді.

— Виникала така думка, але, щиро кажучи, я вважав, що цим ми тільки відстрочимо неминуче.

— Оце якраз один із чинників, що породжують у Чака невпевненість. Він відчуває, що питання стоїть так: або — або.

— Я ніколи не тиснув на Чака.

— Свідомо — ні, я знаю. І він це знає. Але, з другого боку, ви людина, що досягла багатства й великого успіху, свого часу ви закінчили з відзнакою коледж. Отож, здається мені, хлопець почуває себе так, ніби йому треба вступати в гру одразу ж після Генка Арона¹.

— Тут я нічого не можу вдіяти, Джонні.

— Я гадаю, що за рік на підготовчих курсах, живучи поза домом, він зміг би ясніше уявити собі своє майбутнє. А наступного літа він хотів би попрацювати на одній з ваших фабрик. Якби це був мій син і мої фабрики, я б йому дозволив.

— Чак хоче попрацювати на фабриці? Чого ж він ніколи не казав про це мені?

— Щоб ви не подумали, ніби він до вас підлещується.

— Він сам вам таке казав?

— Так. Він хоче набути трохи практичного досвіду, бо вважає, що згодом це йому придасться. Хлопчина ж мріє піти вашими слідами, містере Четсворт. Тільки йому за вами гнатися й гнатися. Звідси й оті його комплекси, й труднощі з читанням. Він страшенно боїться невдачі.

Джонні трохи кривив душею. Щоправда, деякі натяки в Чака прохоплювались, про деякі речі хлопець навіть побіжно згадував, але він ніколи не звирявся так, як подавав це Джонні Роджерові Четсворту. Принаймні в розмовах. Та Джонні часом доторкався до Чака, і тоді йому дещо відкривалось. Він бачив фотографії, що їх хлопець носив при собі, і знав, як той ставиться до батька. Та були речі, про які Джонні ніколи б не розказав цьому приємному, але чужому чоловікові, що сидів проти нього. Чак просто таки ладен був цілувати землю під батьковими ногами. І за його позірною невимушеністю й упевненістю (цим він зовні дуже

¹ Відомий американський бейсболіст.

скидався на Роджера) ховалися страх і дошкульна таємна гризота, що йому ніколи не зрівнятися з батьком. Роджер Четсворт, почавши з десятипроцентного паю в старій, занедбаній вовнопрядильній фабриці, розвинув її в справжню текстильну імперію Нової Англії. Отож Чак вважав, що батькова любов до нього ґрунтується на вірі в те, що й він звершить подібне. Стане класним спортсменом. Учитиметься в престижному коледжі. *Добре читатиме.*

— Ви цілком певні, що все це саме так? — запитав Четсворт.

— Цілком певен. Але я дуже просив би вас, щоб Чак не дізнався про цю нашу розмову. Я ж відкрив вам не свої, а його таємниці.— *І ви навіть не уявляєте собі, яка це щира правда.*

— Гаразд. Про підготовчі курси ми з Чаком та його матір'ю поміркуємо. А тим часом візьміть.— Він витяг із задньої кишені штанів простий білий конверт і подав його Джонні.

— Що це?

— Розкрийте і побачите.

Джонні розкрив конверт. Там був чек на п'ятсот доларів.

— Е ні!.. Я не можу...

— Можете і візьмете. Я обіцяв вам премію, якщо діло піде, а свої обіцянки я виконую. Ще один чек ви одержите, коли будете їхати звідси.

— Та ні, містере Четсворт, я просто...

— Помовчте. І послухайте, що я вам скажу, Джонні...

Четсворт посунувся вперед. На обличчі його блукала невиразна, трохи загадкова усмішка, і Джонні раптом відчув, що може прозирнути крізь приємну зовнішність у самісіньке нутро цього чоловіка, який сам покликав до життя свій добробут — і гарний будинок, і садибу, і плавальний басейн, і фабрики. І, до всього

того, страх перед читанням у свого сина, який можна віднести до істеричних неврозів.

— Я, Джонні, з власного досвіду знаю, що дев'яносто п'ять відсотків людей на цьому світі — просто інертна маса. Один відсоток становлять святі і один — непроторенні дурні. Решта три відсотки це люди, які роблять усе, на що вважають себе здатними. Я належу до цих трьох відсотків, і ви також. Ви заробили ці гроші. На моїх підприємствах є люди, які отримують одинадцять тисяч доларів на рік, даючи майже стільки користі, скільки цап молока. Та я не нарікаю. Я людина тямуща і цим хочу сказати тільки те, що я добре розумію рушійні сили нашого світу. Паливна суміш складається з однієї частини високооктанового бензину й дев'яти частин усіялого лайна. Ви — не з цих дев'яти частин. Отож кладіть гроші до кишені й іншим разом цінують себе вище.

— Гаразд, — мовив Джонні. — Як по щирості, то вони мені таки придадуться.

— Лікарняні рахунки?

Джонні пильно поглянув на Роджера Четсворта.

— Я все про вас знаю, — сказав той. — Невже ви думали, що я найняв би до свого сина репетитора, не довідавшись про нього?

— То ви знаєте...

— Знаю, що вас вважають екстрасенсом. Що ви допомогли в Мені розкрити вбивство. Принаймні так писали газети. Що ви підписали контракт і з січня мали викладати в школі, та коли ваше ім'я з'явилося у газетах, вас відкинули, мов гарячу картоплину, яку небачно вхопили в руки.

— Ви знали? І давно?

— Ще до того, як ви сюди приїхали.

— І все-таки найняли мене?

— Я ж шукав репетитора, чи не так? А у вас, як мені

здалося, діло мало піти. І, по-моєму, я таки не помилився, вдавшись до ваших послуг.

— Ну що ж, дякую,— промовив Джонні, раптом захрипши.

— Кажу ж вам, ви знаєте своє діло.

Поки вони розмовляли, Уолтер Кронкайт закінчив свою розповідь про поточні події і перейшов до розділу курйозів, що їх давали іноді на закінчення випуску новин. Він саме казав:

— ...виборці третього округу на заході Нью-Гемпширу мають цього року і незалежного кандидата...

— Гроші мені, звісно дуже до речі,— мовив Джонні.— Адже...

— Стривайте. Треба це послухати.

Четсворт нахилився вперед, опустивши руки між колінами і вже наперед потішено всміхаючись. Джонні теж повернувся до екрана.

— ...Стілсон,— провадив Кронкайт,— сорокатрирічний власник страхувально-посередницької контори в справах нерухомого майна. Це, поза всяким сумнівом, найексцентричніша постать у нинішній передвиборній кампанії, але два інші кандидати в цьому окрузі — республіканець Гаррісон Фішер і його суперник демократ Девід Боуз — мають усі підстави тривожитись, бо за даними попереднього опиту Грег Стілсон помітно випереджає їх. Слово нашому коментаторові Джорджу Гермену.

— Що то за Стілсон? — спитав Джонні.

Четсворт засміявся:

— О, зараз ви його побачите, Джонні. Очманілий, мов пацюк у пастці. Але здається мені, тверезоголові виборці третього округу таки пошлють його в листопаді до Вашингтона. Якщо він тільки не гепнеться об землю з піною біля рота й не заб'ється в падучий. А я такого зовсім не виключаю.

Тим часом на екрані з'явився якийсь гарний із себе

молодик у білій сорочці з відкритим коміром. Він стояв на помості, завішаному державними прапорами, й промовляв до невеликого натовпу, що зібрався на автостоянці біля супермаркету. Молодик палко закликав до чогось натовп, але натовп явно не виявляв ентузіазму. З-за кадру почувся голос Джорджа Гермена:

— Це Девід Боуз, кандидат до палати представників від демократів, жертовне ягня, як вважає дехто. Боуз настроївся на запеклу боротьбу, знаючи, що третій виборчий округ Нью-Гемпширу ніколи не виявляв прихильності до демократів, навіть за часів гучної перемоги Ліндона Бейнса Джонсона в тисяча дев'ятсот шістдесят четвертому році. Але він вважав своїм головним суперником ось цього кандидата...

Тепер на екрані був чоловік років шістдесят п'яти. Він виголошував застільну промову перед гуртом поважних добродіїв, що субсидували його передвиборчу кампанію. То було вельми добропристойне, схильне до ожиріння й до заборів товариство — здавалося, ті ділки присвоїли собі монопольне право на такий вигляд завдяки своїй приналежності до Великої Давньої Партії.

— Це Гаррісон Фішер, — пояснив Гермен. — Виборці третього округу посилають його до Вашингтона що два роки, починаючи від шістдесятого. Він значна постать у палаті представників, засідає у п'яти комісіях і очолює комісію в справах зелених насаджень і водних шляхів. Усі чекали, що він легко здолає молодого Девіда Боуза. Одначе ні Фішер, ні Боуз не взяли до уваги темну карту в колоді. Ось вона, ця карта...

На екрані змінився кадр.

— О боже! — мовив Джонні.

А Четсворт голосно засміявся й лягнув себе по стегнах.

— Ви собі уявляєте?

Нічого схожого на мляву байдужість публіки на

автостоянці біля супермаркету. Нічого схожого на поважну ділову атмосферу в Гранітній залі готелю «Хілтон» у Портсмуті. Грег Стілсон стояв на помості при в'їзді в свій рідний Ріджуей. За його спиною бовваніла статуя солдата федерального війська в насунутому на очі кашкеті й з рушницею в руках. Перегороджену вулицю виповнював знавіснілий від захвату натовп, переважно молодь. На Стілсоні були вицвілі джинси та армійська сорочка з двома нагрудними кишенями; на одній вишито напис «*Даєш мир!*», на другій — «*Хай живе яблучний пиріг!*» На голові в нього стриміла хвацько зсунута на потилицю каска будівельника-монтажника з наліпленою спереду зеленою емблемою Американського екологічного товариства. Поруч стояв якийсь візок з нержавіючої сталі. З динаміків лунав голос Джона Денвера, що співав: «Хвалити бога, я хлопчина з ферми».

— А що то за візок? — спитав Джонні.

— Побачите,— відказав Четсворт, і далі широко посміхаючись.

Гермен провадив свою розповідь:

— Темна карта — це Грег Еммес Стілсон, сорока трьох років, колишній роз'їзний торговець від методистського товариства «Американська праведна путь», колишній маляр, а свого часу й закликач дощу в Оклахомі, де він виріс.

— Закликач дощу...— здивовано промовив Джонні.

— О, це одна з підвалин його програми,— сказав Четсворт.— Якщо його оберуть, ми матимемо скільки завгодно дощу.

Гермен зауважив:

— Політична платформа Стілсона... ну, скажімо так — досить несподівана.

Джон Денвер закінчив пісню гучним викриком, і натовп радісно підхопив його. Потім заговорив Стілсон, і голос його, посилений потужними динаміками,

розкотисто гримів. Складна акустична система відтворювала його мову дуже чисто, й було виразно чути кожний нюанс голосу. Від того голосу Джонні стало не по собі. В ньому переважали крикливі, вимогливі, мало не істеричні ноти, наче в якогось фанатичного проповідника-євангеліста. Було видно, як з губ промовця злітають бризки слини.

— Ви спитаєте, що ми будемо робити у Вашингтоні? Чого ми націлилися на той Вашингтон? — кричав Стілсон.— І яка в нас політична платформа? Наша платформа, друзі й земляки, це п'ятеро гасел, п'ятеро добрих давніх гасел! Що це за гасла? Зараз скажу. Перше: *Геть словоблудів і нероб!*

Над натовпом прокотився схвальний рев. Хтось почав жбурляти в повітря повні жмені конфетті, хтось загорлав: «*Ур-р-ра-а-а!*» Стілсон нахилився вперед.

— А хочете знати, навіщо я напнув оцю каску? Я вам скажу, друзі й земляки. Коли ви пошлете мене у Вашингтон, я в цій касці усіх їх там протараню! Попру на них напролом, *отак!*

І, на превеликий подив Джонні, Стілсон по-бичачи пригнув голову й з пронизливим войовничим погуком узявся розгойдувати поміст, на якому стояв. Роджер Четсворт аж зігнувся на стільці, заходячись невтримним реготом. А натовп на екрані шаленів. Стілсон відступив від краю помосту, зняв свою монтажницьку каску й метнув її в натовп. За неї вмить зчинився справжній бій.

— Гасло друге! — крикнув Стілсон у мікрофон.— Викинути геть з уряду кожного, від найнижчого до найвищого, хто, маючи законну дружину, розважається в ліжку з усякими там дівчатками! Хай собі бахурує, але не за рахунок платника податків!

— Що він верзе? — спитав Джонні, розгублено кліпаючи очима.

— Ну, це він ще тільки входить у раж,— відповів

Четсворт. Тоді втер очі, що засльозились від сміху, і зайшовся в новому нападі.

Джонні аж ніяк не поділяв його веселощів.

— Гасло третє! — ревнув Стілсон.— Геть усе, що забруднює навколишнє середовище! Ми зберемо всю ту погань у пластикові мішки й запустимо в космос! На Марс, на Венеру, на кільця Сатурна! У нас буде чисте повітря, в нас буде чиста вода, і все це буде в нас *через півроку!*

Натовп знавіснів від захвату. Та багато хто, помітив Джонні, мало не падав від реготу, як і Роджер Четсворт поруч нього.

— Гасло четверте! Даєш удосталь газу й нафти! Годі панькатися з тими арабами, час уже взяти бика за роги! Не допустимо, щоб старі люди в Нью-Гемпшірі перетворювалися на бурульки, як було минулої зими!

Ці слова також викликали схвальний рев. Минулої зими одну літню жінку з Портсмута знайшли мертву в її помешканні на третьому поверсі: вона замерзла, бо газова компанія відключила в неї газ за затримку плати.

— Рука в нас міцна, і нам це до сили, друзі й земляки! Чи, може, хтось тут сумнівається в нашій силі?

— *Hi-i-i-i!* — ревонув у відповідь натовп.

— І останнє гасло,— промовив Стілсон і підійшов до металевого візка. Тоді відкинув покритку, і з-під неї шугнула пара.— *Гарячі сосиски!* — Він запустив обидві руки у візок, почав вихоплювати звідти повні жмені сосисок і кидати їх у натовп. Гарячі сосиски розліталися на всі боки.— Кожному чоловікові, кожній жінці, кожній дитині в Америці — гарячі сосиски! Коли ви посадите Грега Стілсона в палату представників, ви зможете сказати: *Гарячі сосиски! Нарешті хтось подбав і про це!*

Картинка на екрані змінилася. Тепер там показували гурт патлатих молодиків, схожих на мандрівну рок-

групу, що розбирали поміст. Ще троє таких самих підмітали сміття, яке лишилося після натовпу. Джордж Гермен закінчував свою розповідь:

— Кандидат від демократів Девід Боуз назвав Стілсона звичайнісіньким блазнем, що намагається стромляти палиці в колеса демократичного поступу. Гаррісон Фішер висловився різкіше. На його думку, Стілсон — цинічний ярмарковий гендляр, що перетворює вільні вибори в дешевий балаган. У своїх промовах перед виборцями він незмінно називає незалежного кандидата Стілсона першим і єдиним членом Американської партії гарячих сосисок. Але факт залишається фактом: за даними опиту, проведеного нашою телекомпанією у третьому виборчому окрузі Нью-Гемпширу, за Девіда Боуза висловилося двадцять відсотків виборців, за Гаррісона Фішера — двадцять шість, а за самодіяльного Грега Стілсона — аж сорок два відсотки. Звісно, до виборів ще далеко, і це співвідношення може змінитись. Та на сьогодні Грег Стілсон спромігся завоювати коли не уми, то серця виборців ньогемпшірського третього округу.

На екрані з'явився сам Джордж Гермен, узятий в об'єктив по груди, так що руки лишалися поза кадром. Та ось він підняв руку — в ній була сосиска. Він одкусив чималий шматок і сказав:

— Репортаж із Ріджуея, штат Нью-Гемпшир, вів коментатор Сі-бі-ес Джордж Гермен.

Його змінив на екрані той-таки Уолтер Кронкайт, що сидів у телестудії і осміхався.

— Гарячі сосиски,— мовив він і знов осміхнувся.— Отакі справи...

Джонні встав і вимкнув телевізор.

— Просто очам своїм не вірю,— сказав він.— Невже той тип — справді кандидат? Це не жарт?

— Ну, це як хто розуміє,— з посмішкою відказав Четсворт.— Одначе балотується він насправді. І хоч сам

я вроджений республіканець, та мушу визнати, що той Стілсон чимось мене тішить. Ви знаєте, що він найняв собі за охоронців команду колишніх хуліганів-мотоциклістів? Справжні залізні вершники. Може, й не «Ангели пекла», але теж добряча шпана. Кажуть, він їх перевиховав.

Бандити на мотоциклах у ролі охоронців. Джонні це аж ніяк не подобалося. Колись такі самі залізні вершники вже охороняли порядок під час безплатного концерту «Роллінг стоунз» на Алтамонтському трекі в Каліфорнії. Нічого доброго з того не вийшло.

— І нікого не тривожить ця... моторизована банда?

— Ну, так не можна сказати. Поводяться вони цілком пристойно. До того ж Стілсон має в Ріджуеї славу неабиякого фахівця з перевиховання юних правопорушників.

Джонні недовіжливо гмукнув.

— Ви бачили його,— кивнув Четсворт на екран телевізора.— Це блазень, Джонні. Він влаштовує таку виставу на кожному передвиборному мітингу. Шпурляє в натовп каску — він їх уже, мабуть, із сотню розкидав,— роздає гарячі сосиски. Атож, він блазень, ну то й що? А може, людям іноді й потрібна отака комічна розрядка. У нас дедалі гірше з нафтою, інфляція помалу, але нестримно виходить з-під контролю, на рядового американця ліг небувалий тягар податків, а до всього ми, як видно, оберемо президентом отого пустоголового базікала із Джорджії¹. От людям і хочеться час від часу трохи посміятись. Та ще дуже їм хочеться дати відкоша політичним верховодам, що видимо неспроможні розв'язати жодної проблеми. А Стілсон нікому не вадить.

¹Йдеться про Джеймса Картера, уродженця штату Джорджія.

— Бо ширяє в космосі,— докинув Джонні, і обидва засміялися.

— У нас же повно дурноверхих політиків,— сказав Четсворт.— У Нью-Гемпшірі маємо Стілсона, що хоче вистелити собі дорогу в Капітолій гарячими сосисками. В Каліфорнії є Хаякава. А візьміть ви нашого губернатора, Мелдріма Томсона. Торік він надумав озброїти нью-гемпшірську національну гвардію тактичною ядерною зброєю. Як на мене, то це вже справжнісіньке божевільля.

— Ви хочете сказати, хай собі виборці третього округу посилають того провінційного бевзя представляти їх у Вашингтоні?

— Ви не розумієте, Джонні,— терпляче мовив Четсворт.— А погляньте на все це очима самих виборців. У тому третьому окрузі живе переважно робочий люд і дрібні крамарі. В них там у віддалених районах донедавна й розваг ніяких не було. Вони дивляться на Девіда Боуза й бачать честолюбного хлопчиська, що сподівається здобути перемогу на виборах, бо вправно ляпає язиком і трохи схожий на Дастіна Гофмена¹. Що ж вони — мають вважати його за свою людину тільки тому, що він ходить у джинсах?

А тепер візьмімо Фішера. Мого кандидата, принаймні формально. Це ж я організував фінансування його кампаній, як і кампаній інших республіканських кандидатів у цій частині Нью-Гемпшіру. Він уже такий старожил Капітолійського пагорба, що, мабуть, щиро вважає, ніби без його моральної підтримки розколеться склепіння Капітолію. У нього в голові за все його життя не зродилося жодної оригінальної ідеї, він ніколи не пішов супроти партійної лінії. Його ім'я нічим не заплямоване, бо він надто дурний для якихось зловживань, хоч, певне, й він не вийде сухим із води у зв'язку з

¹ Відомий американський кіноактор.

отим Корейгейтом ¹. У його промовах стільки ж запалу, скільки в каталозі сантехнічного обладнання. Простий люд усього цього, звісно, не знає, але часом він має чуття на такі речі. Сама думка про те, що Гаррісон Фішер робить бодай щось для своїх виборців, просто сміховинна.

— Звідси мораль: оберемо божевільного?

Четсворт поблажливо всміхнувся.

— Іноді такі божевільні зовсім непогано роблять своє діло. Згадайте-но Беллу Абцуг ². Під тими ідіотськими капелюшками ховається з біса розумна голова. Та хай навіть Стілсон і у Вашингтоні почне блазнювати, як у Ріджуеї, але ж він сяде в те крісло всього на два роки. В сімдесят восьмому його прокатають і посадять на його місце когось такого, хто збагне цю науку.

— Яку науку?

Четсворт підвівся.

— Не можна надто довго дурити людей. Отака наука. Адам Клейтон Паунелл ³ добре її засвоїв. І Агню з Ніксоном також. Дуже просто: не можна надто довго дурити людей.— Він позирнув на годинник.— Ходімо-но, Джонні, у великий дім та хильнімо по чарці. Мені й Шеллі скоро треба їхати, але по одній вихилити ми з вами встигнемо.

Джонні усміхнувся і встав.

— Гаразд,— мовив він.— Ви приперли мене до стіни.

Утворена за аналогією з Уотергейтом назва скандалу, пов'язаного з підкупом високих американських офіційних осіб південнокорейськими властями.

² Жінка-конгресмен, поборниця феміністського руху в США.

³ Негритянський проповідник, конгресмен.

В середині серпня Джонні зостався у садибі Четсвортів сам, коли не брати до уваги Нго Фата, що мав житло над гаражами. Господарі замкнули великий будинок і подалися на три тижні до Монреала відпочити й розвіятись перед новим навчальним роком і осінньою гарячкою на підприємствах.

Роджер Четсворт залишив Джонні ключі від «мерседеса» своєї дружини, і Джонні вирушив до батька в Паунел, почувуючи себе справжнім можновладцем. Відносини батька з Чарлін Маккензі ввійшли у вирішальну стадію, і Герб уже не вдавав, ніби вчащає до неї тільки із безкорисливої турботи, щоб занедбаний будинок не завалився їй на голову. Навпаки, він так відверто упадав коло Чарлін, що Джонні стало трохи не по собі. Три дні він дивився на все те, а тоді сів у машину й повернувся до садиби Четсвортів, де взявся до читання й листування, і життя його потекло спокійно.

Одного дня він сидів посеред басейну в надувному плавучому кріслі, попивав холодний лимонад і читав літературно-критичний додаток до «Нью-Йорк таймс», коли на краю басейну з'явився Нго Фат, скинув сандалі й спустив ноги у воду.

— О-о-о-о,— мовив він.— Багато краще.— І всміхнувся до Джонні.— Тихо, так?

— Дуже тихо,— погодився Джонні.— А як справи на курсах, Нго?

— Дуже добрі справи,— сказав Нго.— У нас буде в суботу виїзд. Перший раз. Дуже цікаво. Весь наш клас їздить.

— Їде,— поправив його Джонні і усміхнувся, уявивши собі, як весь клас Нго Фата чманіє від ЛСД чи псилоцибіну.

— Пробачте, що? — чемно звів брови Нго Фат.

— Весь ваш клас *їде*.

— А, так, дякую. Ми їдемо в Трімбулл на політичний мітинг. Ми всі думаємо, як нам щастить, що ми готуємо себе до американського громадянства в рік виборів. Це дуже повчально.

— Авжеж, аякже. Ну, а хто там виступатиме?

— Грег Стірс...— Нго затнувся й почав знов, дуже старанно вимовляючи слова: — Грег Стіл-сон, незалежний кандидат до палати представників.

— Чув про такого,— сказав Джонні,— А вам на курсах щось казали про нього, Нго?

— Так, ми трохи обговорювали цього чоловіка. Рік народження — тисяча дев'ятсот тридцять третій. Він був на різних роботах. Приїхав у Нью-Гемпшір у тисяча дев'ятсот шістдесят четвертому році. Викладач нам сказав: він тепер живе тут досить довго, і його вже не вважають зайдом.

— Зайдою,— поправив Джонні.

Нго поглянув на нього з чемним подивом.

— Кажуть, не зайд, а зайда.

— А, дякую.

— А вам той Стілсон не здається трохи дивним?

— В Америці він може бути дивним,— сказав Нго.— У В'єтнамі таких було багато. Таких людей, які...— Він замислився, бовтаючи своїми маленькими, мов у жінки, ногами в голубувато-зеленкуватій воді басейну. Потім знову звів очі на Джонні,— Я не знаю, як сказати це по-англійському... У нашій країні є така гра... Усміхнений тигр. Давня гра, і всі її люблять, як у вас бейсбол. Там, розумієте, одна дитина одягається тигром. Накидає на себе шкуру. Ця дитина бігає і пританцьовує, а інші діти намагаються зловити її. Дитина в шкурі сміється, але рикає і кусається, бо це така гра. Я думаю, той Стілсон теж знає цю гру.

Джонні занепокоєно дивився на Нго Фата.

А Нго здавався цілком спокійним, навіть усміхався:

— Тепер ми їдемо і побачимо самі. А потім у нас пікнік. Я сам печу два пироги. Думаю, буде добре.

— Має бути чудово.

— Буде дуже чудово,— сказав Нго, підводячись.— А потім у класі ми обговоримо все, що побачимо в Трімбулі. Може, напишемо твір. Писати твір багато легше, бо можна знайти в словнику потрібне слово. *Le mot juste*¹.

— Атож, часом писати легше. Але мої учні ніколи так не вважали.

Нго всміхнувся.

— А як у вас іде з Чаком?

— Чак робить успіхи.

— Так, він тепер веселий. Справді веселий, не прикидається. Він добрий хлопець.— Нго випростався.— Відпочивайте, Джонні. А я йду поспати.

— Гарзд.

Джонні провів очима невеличку зграбну й гнучку постать у джинсах і злинялій робочій сорочці.

Дитина в шкурі сміється, але рикає і кусається, бо це така гра... Я думаю, той Стілсон теж знає цю гру.

І знов у душі ворухнувся неспокій.

Надувне крісло легенько погойдувалося на воді. Сонце приємно пестило шкіру. Джонні знову розгорнув літературний огляд, але читати перехотілося. Він поклав журнал до ніг, підгріб до бортика басейну і виліз з води. До Трімбулла нема й тридцяти миль. Може, податися туди в суботу «мерседесом» місіс Четсворт? Побачити того Грега Стілсона на власні очі. Помилуватися виставою. А може... а може, й потиснути йому руку.

Ні. Нізащо!

¹ Правильне, точне слово (фр.).

А чом ні? Зрештою, він же цього року взяв собі за хобі знайомства з кандидатами. То хіба зашкодить, як він поїде й побачить ще одного?

Та йому вже зашкодило, поза всяким сумнівом. Серце билось сильніше й швидше, ніж звичайно, і Джонні навіть упустив у басейн свій журнал. А тоді з лайкою кинувся вивуджувати його з води, поки не розмок папір.

Не знати чому, коли він думав про Грега Стілсона, йому пригадувався Френк Додд.

Сміх, та й годі. Він просто не може відчувати нічого про Стілсона, тільки раз побачивши його на екрані телевізора.

Тримайся від нього далі.

А це вже як він, Джонні, захоче. Може їхати, а може й не їхати. Поїде замість того до Бостона. Побачить якийсь новий фільм.

Та на той час, як він повернувся до свого котеджу й перевдягся, ним заволоділо дивне, гнітюче почуття страху. Чимось воно нагадувало давнього знайомого — давнього знайомого, якого в душі ненавидиш. Ні, він таки поїде в суботу до Бостона. Так буде краще.

Через багато місяців Джонні знов і знов відновлював у пам'яті ту суботу, 19 серпня, але так і не міг до ладу пригадати, як же він зрештою опинився в Трімбуллі. Виїхав він у протилежному напрямі, на Бостон, маючи намір подивитись у Фенвей-Парку гру «Червоних гетр», а потім, можливо, заїхати до Кембріджа й пройтися по книгарнях. А якщо залишаться гроші (із Четсвортової премії він послав чотириста доларів батькові, щоб той переслав їх до Східного медичного центру, хоч це була крапля в морі порівняно із сумою рахунків), то й відвідати кінотеатр «Орсон Уеллес», де йшов гучний бойовик «Чим жорстокіші вони приходять». То була непогана програма, та й день для її здійснення

випав чудовий: безхмарний, теплий і лагідний, просто-таки чудовий день новоанглійського літа.

Джонні зайшов до кухні великого будинку, приготував собі три великі бутерброди з шинкою і сиром, поклав їх у старомодний лозовий кошик, знайдений у коморі, а тоді, трохи повагавшись, долучив до них шість пляшанок пива «Туборг». На той час він почував себе цілком добре, просто чудово. Йому й на думку не спадали ні Грег Стілсон, ні його самодіяльна охорона із «залізних вершників».

Він поставив кошик під сидіння «мерседеса» й вирушив на південний схід, до автостради I-95. До цієї хвилини все було ясно. Та потім у голову полізло щось не те. Згадалася мати на смертельній постелі. Її обличчя, спотворене застиглою моторошною гримасою, скарлючена рука на укривалі, глухий голос, що долинав наче крізь вату.

Хіба я тобі не казала? Хіба не казала, що так буде?

Джонні додав гучності радіоприймачеві. Із стереодинаміків гримів добрячий рок-н-рол. Ось він проспав чотири з половиною роки, а рок-н-рол живе собі, не тужить. І хвалити бога. Джонні почав підспівувати музиці.

Він призначив тобі справу. Не тікай від неї, Джонні.

Гучні звуки радіо не могли заглушити матиного голосу. Його мати мала сказати все, що хотіла. Сказати все, навіть із домовини.

Не ховайся в печері, не змушуй його посилати велику рибину, щоб вона поглинула тебе.

Але велика рибина вже поглинула його. Тільки звати її не левіафан, а кома. Він пробув у її чорному череві чотири з половиною роки, і з нього досить...

Попереду з'явився похилий в'їзд на автостраду — і ось уже промайнув назад. Джонні так занурився в свої думки, що пропустив поворот. Примари минулого не хотіли відступати, не давали йому спокою. Дарма,

при першій же нагоді він поверне назад, а тоді вже ви-
їде на автостраду.

Ти не гончар, а гончарна глина, Джоне.

— Ну годі вже,— пробурмотів він. Треба вики-
нути з голови цю маячню, ото й тільки. Його мати була
релігійною фанатичкою, і хай недобре називати її так,
але це все одно правда. Рай божий у сузір'ї Оріона,
ангели в летючих тарілках, підземні царства... По-сво-
єму вона була не менш божевільна, ніж Грег Стіл-
сон.

Ой, бога ради, не наражайся ти на того типа.

«Коли ви посадите Грега Стілсона в палату пред-
ставників, ви зможете сказати: *Гарячі сосиски! Нареш-
ті хтось подбав і про це!*»

Він під'їжджав до нью-гемпшірського шосе № 63.
Ліворуч був поворот на Конкорд, Берлін, Ріддерс-
Мілл, Трімбулл. Джонні, не усвідомлюючи, що ро-
бить, повернув ліворуч. Думки його блукали десь да-
леко.

Роджер Четсворт, далеко не наївний простака, сміяв-
ся з Грега Стілсона, так наче той перевершив Джор-
джа Карліна й Чеві Чейза¹, разом узятих. *Це блазень,
Джонні.*

А коли Стілсон усього-на-всього блазень, то й немає
ніяких проблем, хіба не так? Симпатичний химерник,
щось ніби незаповнений бланк, на якому виборці на-
пишуть послання іншим кандидатам: «Ви, добродії,
такі нікчеми, що ми вирішили обрати на два роки цього
бовдура». А може, зрештою, оце і все, що являє собою
Стілсон? Безневинний придурок, тільки й того? Мо-
же, й зовсім нема чого зіставляти його із зловмисним
маніяком і вбивцею Френком Доддом? А проте... не
знати чому... Джонні зіставляв.

Дорога попереду розгалужувалась. Ліворуч — на

¹ Популярні актори-коміки.

Берлін і Ріддерс-Мілл, праворуч — на Трімбулл і Конкорд. Джонні повернув праворуч.

Але ж не буде ніякої шкоди в тому, щоб тільки потиснути йому руку, га?

Мабуть, таки ні. Ще один політик до його колекції. Хто збирає марки, хто монети, а він, Джонні Сміт,— потиски рук, і до того ж...

...і до того ж зізнайся: ти вже давно шукаєш у колоді темну карту.

Ця думка так прикро вразила його, що він мало не заїхав на узбіччя. Потім спіймав очима своє відображення в дзеркалі заднього огляду й побачив зовсім не те вмиротворене, всім задоволене обличчя, яке було у нього зранку. Тепер воно стало таким, як отоді на прес-конференції в лікарні і як тоді, коли він рачкував по снігу в міському парку Касл-Рока. Страшенно блідий, під очима темні, схожі на синці кола, надто різко проступили зморшки.

Ні. Це неправда.

Але то була правда. І тепер, коли вона зринала на поверхню, аж ніяк не випадало її заперечувати. За перші двадцять три роки свого життя він потиснув руку одному-єдиному політикові — в 1966 році, коли Ед Маскі виступав у їхній школі. А за останні сім місяців привітався за руку з добрим десятком визначних осіб. І хіба не перебігала щоразу в його свідомості погаємна думка: *«Ану, що він за людина? Що він мені дасть про себе знати?»*

Хіба не шукав він увесь цей час політичний відповідник Френка Додда?

Так. То була правда.

Але правда було й те, що про жодного з них, крім Картера, він майже нічого не дізнався, та й сигнали, які надійшли від Картера, не дуже його стривожили. Потиск Картерової руки не вікликав у нього того моторошного відчуття, що виникло тоді, коли він тільки

побачив Грега Стілсона на екрані телевізора. Йому здалося, що гру в усміхненого тигра — під шкурою звіра людина — Стілсон вивернув навиворіт.

Під шкурою людини ховався звір.

2

Хоч як там було далі, та свій дорожній сніданок Джонні їв не на трибуні стадіону Фенвей-Парк, а в міському парку Трімбулла. Він приїхав туди невдовзі після полудня й прочитав на дощці оголошень, що зустріч з кандидатом відбудеться о третій.

Він подався до парку, сподіваючись знайти затишну місцинку й згаяти в самотині час, що лишився до початку мітингу, але там уже збирався люд: хто розгортав підстилки, хто розкладав провізію, хто що.

Трохи далі кілька чоловік опоряджували естраду. Двоє запинали невисокий бар'єр зоряно-смугастими політницями. Ще один, стоячи на драбині, чіпляв до заокруглого верху різноколірні паперові стрічки. Інші встановлювали звукову апаратуру, і, як Джонні зрозумів ще тоді, коли дивився репортаж Сі-бі-ес, то була не якась там дешевинка за чотири сотні доларів. На динаміках впадала в око марка «Алтек-Лансінг», і встановлювали їх дуже ретельно, щоб досягти об'ємного звучання.

Передова обслуга (хоч на вигляд ті хлопці більше скидалися на хіпарів, що готують естраду до концерту групи «Іглз» чи «Гейлз») працювала вправно й злагоджено. Все робилося цілком професійно, і це якось не узгоджувалося із самою подобою Стілсона, що вдавав такого собі симпатичного дикуна з Борнео.

Публіка була переважно молода, десь від п'ятнадцяти до тридцяти п'яти. Усі приємно бавили час. Малюки тупцями сюди-туди, стискаючи в рученятах підталі шоколадні фігурки. Жінки базікали й сміялися. Чоловіки

пили пиво з пластмасових стаканчиків. Кілька собак никали довкола, хапаючи все, що могли вхопити. А з неба лагідно світило сонце.

— Перевірка,— сказав у мікрофон один з тих, що були на естраді.— Раз... два... три...— Один динамік гучно завищав, і молодик махнув рукою, показуючи, щоб його віднесли далі.

«Так не готуються до передвиборного мітингу,— подумав Джонні.— Це скоріше скидається на лаштування до дружнього бенкету... чи до танцювальної вечірки».

— Перевірка... раз... два... три... перевірка... перевірка...

Тут Джонні побачив, що вони *прив'язують* величезні динаміки до дерев. Не чіпляють на вбиті цвяхи, а прив'язують. Стілсон виступав як палкий захисник навколишнього середовища, і хтось попередив обслугу, щоб вони, боронь боже, не пошкодили жодного дерева в жодному міському парку. Джонні бачив, що все виважено до найменших деталей. Тут нічого не робилося стук-грюк, аби з рук.

До невеликої (і вже забитої вщерть) автомобільної стоянки під'їхали зліва два жовті шкільні автобуси. Двері розсунулись, і з автобусів, жваво перемовляючись, почали виходити чоловіки й жінки. Вони дуже різнилися від публіки, що вже зібралася в парку, бо всі були вичепурені, мов на свято: чоловіки в костюмах чи гарних спортивних піджаках, жінки в хрустких спідницях з блузками чи в ошатних сукнях. Усі вражено й захоплено, наче діти, озиралися довкола, і Джонні несамохіть осміхнувся. То приїхали підготовчі курси кандидатів в американські громадяни і з ними Нго.

Джонні рушив до автобусів. Нго стояв з якимсь високим на зріст чоловіком у вельветовому костюмі й двома китайнками.

— Привіт, Нго,— сказав Джонні.

Нго широко всміхнувся.

— Джонні! Яка приємна зустріч! Сьогодні великий день у штаті Нью-Гемпшір, так?

— Мабуть, так,— відказав Джонні.

Нго відрекомендував йому своїх супутників. Чоловік у вельветовому костюмі був поляк, жінки — сестри з Тайваню. Одна з них повідала Джонні, що сподівається після мітингу потиснути руку кандидатові, а тоді, ніяковіючи, показала блокнотик для автографів, що лежав у неї в сумочці.

— Я така рада, що я в Америці,— сказала вона.— Але тут якимось дивно, чи не так, містере Сміт?

Джонні, якому все навколо здавалося дивним, погодився з нею.

Два викладачі, що приїхали з групою, почали скликати своїх підопічних.

— Ми побачимося згодом, Джонні,— сказав Нго.— Зараз мені треба ходити.

— Іти,— поправив Джонні.

— Так, дякую.

— Бажаю вам добре провести час, Нго.

— О, так, я неодмінно проведу.— В очах Нго світилася затаєна втіха.— Я певен, що це буде дуже цікаво, Джонні.

Група, що налічувала чоловік сорок, рушила до південної частини парку, щоб розташуватися на сніданок.

Джонні повернувся на місце й примусив себе з'їсти один із своїх бутербродів. Бутерброд мав присмак паперу й канцелярського клею.

Джонні відчував, як у ньому починає наростати напруження.

До пів на третю парк був повен ущертъ; люди стояли щільно, майже пліч-о-пліч. Міська поліція, посилена невеликим загonom поліції штату, перекрила всі вулиці, що вели до парку. Все те дедалі дужче нагадувало обстановку перед концертом якоїсь рок-групи. З динаміків линули жваві й веселі мелодії в стилі кантрі. По цютливо-блакитному небу пливли пухкі білі хмари.

Раптом люди почали ставати навшпиньки й витягувати шиї. По натовпу наче брижі побігли. Джонні й собі трохи звівся, подумавши, чи не приїхав Стілсон раніше призначеного часу. Тоді почув рівне гудіння мотоциклів, що в міру їх наближення виповнювало тепле літнє повітря. В очі йому вдарили зблиски сонця на хромованих деталях, а ще за якусь хвилю близько десятка мотоциклів вихопилось на поворот до автостоянки, де спинилися жовті автобуси майбутніх американських громадян. Машини посеред мотоциклів не було. Джонні здогадався, що то передова охорона.

Почуття неспокою в його душі наростало. Щоправда, самі мотоциклісти в чистих вицвілих джинсах та білих сорочках мали досить пристойний вигляд, зате їхні мотоцикли, переважно «харлеї» і БСА, були змінені до невпізнання і вражали око вигнутими, наче роги, кермами, гратчастими хромованими щитками й надміром якихось химерних обтічників.

Мотоциклісти заглушили мотори, позіскакували з сидел і вервечкою рушили до естради. Тільки один з них обернувся й неквапливо повів поглядом по величезному натовпі; і навіть звіддалік Джонні добачив, які в нього ясно-зелені очі. Здавалося, молодик прикидав, скільки зібралось публіки. Потім він поглянув ліворуч, туди, де, спершись на ланцюгову загорожу перед полем місцевого бейсбольного клубу, стояли

чотири чи п'ять полісменів. Молодик помахав їм рукою. Один з полісменів обернувся назад і плюнув за загорожу. Враження було таке, ніби то якесь умовне дійство, і це ще дужче занепокоїло Джонні. Тоді зеленоокий поволі пішов до естради.

Та ще дужче, ніж неспокій, що став немовби підґрунтям усіх інших почуттів, душу Джонні точив страх, змішаний з дивним веселим збудженням. Йому здавалося, ніби він уві сні й ввійшов в одну з отих картин, де паровози виїжджають просто з цегляних камінів, а годинникові циферблати звисають, мов ганчірки, з гілок дерев. Мотоциклісти скидалися на статистів з якогось кінобойовика, що всі як один відгукнулися на заклик «Причепурімось задля Джіна»¹. З-під їхніх чисто випраних вицвілих джинсів виглядали грубі тупоносі черевики, мало не всі з хромованими ланцюжками. Метал різко зблискував проти сонця. На обличчях мотоциклістів застиг майже однаковий поблажливо-добродушний вираз, явно розрахований на публіку. Але за ним цілком могла ховатися й зневага до всіх тих молодих ткачів і ткаль з текстильних підприємств, до студентів підготовчого факультету Нью-Гемпшірського університету в Даремі й до фабричних робітників, що зустріли їх оплесками. До сорочки кожного мотоцикліста було пришпилено по два передвиборні значки. На одному — жовта каска будівельника-монтажника із зеленою екологічною емблемою; на другому — напис: «Стілсон затис їх у нелсон»².

А з правої задньої кишені в кожного стирчав відпиляний товстий кінець більярдного кия.

Джонні обернувся до молодика, що стояв праворуч нього разом з дружиною та малим хлопчиком.

¹ Гасло американських хіпі під час передвиборної кампанії 1968 р., коли одним з кандидатів у президенти від демократичної партії був Юджін Маккарті.

² Нелсон — захват у спортивній боротьбі.

— Хіба такі речі дозволено? — спитав він.

— Е, та хто там на це зважає! — відказав той зі сміхом.— Та й однаково ті цяцьки більше про людське око.— І, не перестаючи плескати в долоні, заволав: — *Дай-їм-чо-су-Грег!*

Моторизована почесна охорона ланцюгом оточила естраду й стала «вільно».

Оплески помалу вщухли, зате пожвавились балачки. Натовп залюбки проковтнув гостру закуску перед обідом і тепер чекав головної страви.

«*Коричневі*,— подумав Джонні, знову сідаючи.— Коричневі, ось хто вони такі».

Ну то й що? Може, це навіть на краще. Американці ніколи не виявляли прихильності до фашизму; навіть такі твердолобі праві, як Рейган, не лізли в те багно. Так уже повелось, і то незалежно від палких інвектив «нових лівих» чи пісень Джоан Баез. Вісім років тому фашистська тактика чикагської поліції великою мірою спричинилася до поразки Х'юберта Хамфрі на виборах. Отож хоч які вони чистенькі на вигляд, ці молодчики, але сам факт, що вони перебувають на службі в кандидата до палати представників, означає одне: Стілсон дуже скоро полетить шкереберть. *Усе це був би тільки сміх, коли б не прояв лиховісний.*

Та все одно Джонні шкодував, що приїхав.

4

За кілька хвилин до третьої у повітрі розляглося гупання великого барабана, яке спершу відчули ноги, а тоді вже почули вуха. До барабана поступово долучились інші інструменти, і ось уже всі ті звуки злилися в бравурний марш. Велика й бучна передвиборна вистава у маленькому містечку ясного літнього дня.

Люди знову зводилися навшпиньки й витягали шиї в той бік, звідки линула музика. Невдовзі показався й оркестр: попереду дівчинка-тамбурмажор у коротенькій спідничці, що високо закидала ніжки у високих білих черевиках з помпонами; за нею виступали дві мажоретки, а далі два прищаві хлопці із застиглими похмурими обличчями несли розтягнутий на палицях транспарант, який сповіщав, що то «*Духовий оркестр Трімбулльської середньої школи*»,— щоб хтось, не дай боже, про це не забув. За ними йшли самі оркестранти, спливаючи потом у своїх сліпучо-білих мундирчиках з мідними гудзиками.

Публіка розступалася, даючи їм дорогу, а коли оркестр зупинився, маршируючи на місці, вибухнула гучними оплесками. За оркестром під'їхав білий фургончик «форд», а на даху його, широко розставивши ноги, стояв сам кандидат — засмаглий, з усмішкою до вух, у зсунутій на потилицю жовтій касці. Він підніс до рота потужний мегафон і на всю силу свого лудженого горла ревував:

— *Привіт усім!*

— *Привіт, Грег!* — миттю відгукнувся натовп.

«*Грег,— подумав Джонні в легкій паніці.— Ми з ним на короткій нозі.*»

Стілсон зіскочив з фургончика так, наче тільки те зроду й робив. Вдягнений він був так само, як і в тому репортажі, що його бачив Джонні: джинси та сорочка кольору хакі. Ідучи до естради, він уже працював на публіку — потискав руки всім довкола, не проминаючи й тих, що тяглися через голови передніх. Натовп колихався, нестямно пориваючись до нього, і зненацька Джонні відчув таке поривання і в собі.

Я не доторкнуся до нього. Нізащо.

Та раптом натовп перед ним трохи розсунувся, він несамохіть ступив у ту прогалинку й опинився у передньому ряду, просто біля трубача із шкільного оркестру.

стру, так що при бажанні міг би простягти руку й постукати кісточками пальців по мідному розтрубу.

Стілсон швидко прослизнув крізь ряди оркестрантів, щоб потиснути руки людям з того боку, і тепер Джонні бачив тільки його жовту каску. Він зітхнув з полегкістю. От і гаразд. Не чіпай лиха... Як той фарисей з відомої притчі, він пройде стороною. І добре. І чудово. А коли Стілсон підніметься на поміст, він збере своє манаття й тихенько подасться геть. Годі з нього.

Мотоциклісти пролізли крізь публіку й стали обабіч проходу, щоб не дати юрбі навалитися на кандидата й поглинути його. Кийки, як і доти, залишались у задніх кишенях, але обличчя охоронців стали жорсткі й насторожені. Джонні не знав, що саме їх так насторожило,— може, боялися, щоб хтось не ляпнув в обличчя кандидатові тістечко з кремом,— одначе це вперше охоронці виказали видимий інтерес до того, що діялося навколо.

А тоді й справді щось сталося, хоч Джонні так і не зрозумів, що ж саме. Жіноча рука потяглася до жовтої каски,— мабуть, просто торкнулася її «на щастя»,— і в ту ж мить один із Стілсонових хлопців метнувся туди. Почувся зляканий зойк, і жіноча рука зникла. Але роздивитися до ладу заважав оркестр.

Галас стояв неймовірний, і Джонні знов пригадалися концерти рок-музики, на яких йому траплялося бувати. Мабуть, таке саме діялося б у натовпі, якби Пол Маккартні чи Елвіс Преслі почали тиснути руки всім охочим.

Люди вигукували кандидатове ім'я, скандували його: «Грег... Грег... Грег...»

Молодик, що донедавна стояв зі своєю сім'єю поруч Джонні, посадив малого собі на плечі, щоб той краще бачив. Якийсь юнак із широким шрамом від опіку на щоці стрясавав саморобним плакатом з написом: «*Не хочемо в рай — лиш Грега нам дай!*» Запаморочливо

вродлива дівчина років вісімнадцяти вимахувала скибкою кавуна, і по її засмаглий руці стікав рожевий сік. То була масова істерія. Натовп аж гув від збудження, так наче крізь нього пропустили струм високої напруги.

Аж раптом Грег Стілсон метнувся назад крізь оркестр, на той бік, де стояв Джонні. Він ішов не спиняючись, але все-таки встиг приязно плеснути по плечу юного трубача.

Згодом Джонні знов і знов повертався думкою до тієї хвилини й намагався переконати себе, що не мав ні змоги, ні часу відступити в натовп і що натовп буквально *штопхнув* його до Стілсона. Він намагався переконати себе, що Стілсон мало не силоміць заволодів його рукою. Але то була неправда. Він мав час, бо якраз перед ним якась гладка жінка в ідіотських жовтих штаненятах кинулася Стілсонові на шию і палко поцілувала його, а той і собі цмокнув її й засміявся: «Ну, кого-кого, а вас, серденько, я не забуду!» Гладуха аж зайшлася верескливим сміхом.

Тим часом Джонні відчув, як по тілу в нього перебіг знайомий холодок, передвісник трансу. Його опанувало єдине бажання: *дізнатися*,— все інше нічого вже не важило. Він навіть злегка всміхнувся, але то була не його усмішка. Тоді простяг руку, а Стілсон ухопив її обіруч і почав трусити.

— Привіт, друже, сподіваюся, ви підтримуєте нас на...

І нараз замовк. Достоту так само як свого часу Ейлін Мегон. Як доктор Джеймс Браун, тезко й однофамільць відомого ліричного співака. Як Роджер Дюссо. Очі його розширились, і в них з'явився... Переляк? Ні. В очах Стілсона був *жах*.

Та мить тяглася безконечно. Реальний час поступився місцем іншому, застиглому, як камеля, і вони все дивились у вічі один одному. Джонні здавалося, ніби він знов іде отим сутінним переходом з воронованими

сталевими стінами, тільки тепер разом з ним Стілсон і вони поділяють... поділяють...

(усе)

Ще ніколи Джонні не зазнавав такого сильного відчуття, ніколи. Все наринуло на нього враз, навально, з гучним виттям, наче жажливий чорний вантажний поїзд, що мчить крізь вузький тунель, невторимна машина із сліпучим чільним ліхтарем, і той ліхтар — *усевідання*, і його промінь пронизав Джонні Сміта, мов шпилька жука. Тікати було нікуди, і оте всевідання налетіло на нього, збило з ніг і розплющило в аркуш паперу, а над ним і далі гуркотів чорний нічний поїзд.

Хотілося закричати, але не було ні снаги, ні голосу.

А перед внутрішнім зором стояв єдиний невідчепний образ —

(усе почало повиватися блакитним туманом)

образ Грега Стілсона, що складає присягу. А приводить його до присяги якийсь старий чоловік з покірливими, переляканими очима польової миші, яку тримає в пазурах бувалий у бувальцях, зраний у боях

(тигр)

фермерський кіт. Одна рука Стілсона лежить на Біблії, друга зведена догори. Дія відбувається десь у майбутньому, бо чуприна в Стілсона вже доволі ріденька. Старий щось говорить, і Стілсон проказує за ним ті самі слова. Він присягається

(блакитний туман густішає, повиваючи все довкола, поглинаючи річ за річю, благословенний блакитний туман, і обличчя Стілсона вже в блакитному... і в жовтому... в жовтому, наче смуги на тигровій шкурі)

все звершити, і «хай допоможе йому бог». Обличчя його урочисте, спокійне, навіть суворе, але гаряча хвиля радості розпирає йому груди, гупає в скроні. Бо той старий чоловік з переляканими очима польової миші — не хто інший, як голова Верховного суду Сполучених Штатів Америки, і

(о боже, туман, туман, блакитний туман із жовтими смугами)

ось усе починає поступово зникати в тому блакитному тумані... тільки то не туман, а щось відчутне на дотик. То

(в майбутньому, в мертвій зоні)

щось із майбутнього. Його власного? Стілсонового? Джонні цього не знав.

Було відчуття льоту — льоту крізь блакить — над цілковитою пусткою, якої майже не видно. І цю пустку розтинав безплотний голос Грега Стілсона, голос чи то уціненого господа бога, чи то якогось духа з комічної опери: «Я в цій касці усіх їх там протараню! Попру на них напролом, отак!..»

— Тигр,— глухо пробурмотів Джонні.— Тигр — там, за блакитним. За жовтим.

Потім усе те — видава, образи, слова — потонуло у всеосяжному тихому рокоті забуття. Джонні причувся якийсь солодкавий жовтий дух, наче від палених автомобільних шин. На якусь коротку мить його внутрішнє око розплющилося ще ширше, пильно видивляючись, і оте блакитне й жовте, що заслонило собою все, почало ніби тверднути, набираючи форми... форми чогось... і звідкись ізсередини до нього долинув жіночий крик, далекий і сповнений жаху крик: «Віддай його мені, негіднику!»

А тоді все зникло.

Згодом Джонні запитував себе, скільки ж часу вони отак стояли. Мабуть, секунд п'ять. Потім Стілсон почав забирати руку, *видирати* її, витріщивши очі на Джонні, з широко розтуленим ротом, геть блідий, попри всю засмагу, надбану за час літньої кампанії. Джонні бачив у нього в кутніх зубах пломби.

А на обличчі Стілсона відбивався непереборний жах.

«Отак! — хотілося крикнути Джонні.— Отак! Роз-

валися на шматки! Згинь! Западися! Вибухни! Розвійся на порох! Зроби світові таку ласку!»

Два мотоциклісти чимдуж сунули до них, відпиляні від більярдних київ цурпалки були тепер у них *в руках*, і Джонні заціпенів від страху: ось зараз вони вдарять його, вдарять по голові отими своїми дубцями й доведуть, що його, Джонні Сміта, голова — це всього-на-всього восьма куля, яку треба загнати в бічну лузу, і зараз вони це зроблять, заженуть її назад у морок коми, і цього разу він уже не видряпається, а отже, ніколи нікому не розкаже про те, що побачив, і не зможе нічого змінити.

Відчуття цілковитого краху... О боже, це ж *кінець усього!*

Він спробував позадкувати. Люди розступалися, знов напірали, кричали з переляку (чи, може, від збудження). Стілсон уже опанував себе, він обернувся до охоронців і похитав головою, стримуючи їх.

Що було далі, Джонні не бачив. Він захитався, голова його безсило впала, а повіки помалу склепились, наче в п'яниці після тижневого загулу. Потім його поглинув тихий всеосяжний рокіт забуття, і Джонні радо віддався йому. Він знепритомнів.

Розділ двадцять перший

1

— Ні,— відповів на запитання Джонні начальник трімбулльської поліції Бейс,— ніхто вас ні в чому не звинувачує. Ви не під арештом і не зобов'язані відповідати на запитання. Але ми були б дуже вдячні, якби ви відповіли.

— Дуже вдячні,— докинув чоловік у строгому офіційному костюмі. Його звали Едгар Ленкт. Він служив

у бостонському відділенні Федерального бюро розслідування. Цей Сміт справляв на нього враження тяжко хворої людини. Над лівою бровою Джонні була гуля, яка багровіла просто на очах. Падаючи, він сильно вдарився чи то об черевик котрогось музиканта, чи то об вугластий носак черевика одного з мотоциклістів. Подумки Ленкт схилився до другого припущення. І цілком можливо, що мотоциклістова нога саме рухалася назустріч голові Джонні.

Сміт сидів блідий як крейда, пив воду з паперового стаканчика, поданого йому Бейсом, і руки його аж трусилися. Одна повіка нервово посіпувалася. Ну просто-таки живий образ убивці-неврастеніка, хоч найсмертоноснішою зброєю при ньому були ножички для нігтів. І все-таки Ленкт закарбував у пам'яті це своє враження — до цього зобов'язувала професія.

— Що я можу вам сказати? — запитав Джонні.

Він опритомнів на ліжку в незамкненій камері. Голова боліла так, що аж в очах тьмарилось. Тепер біль поступово вщухав, залишаючи по собі дивне відчуття порожнечі. Так ніби з голови все вийняли, а натомість напхали вати. У вухах весь час бринів якийсь високий звук — не дзвін, а скоріш монотонне дзижчання.

Минала вже дев'ята година вечора. Стілсон зі своїм почтом давно поїхав з міста. Всі сосиски було з'їдено.

— Ви можете розказати нам, що́ ж там усе-таки сталося, — відповів Бейс.

— Було жарко. Мабуть, я надто збудився й зомлів.

— Ви на щось хворієте? — ніби між іншим спитав Ленкт.

Джонні пильно поглянув на нього:

— Не грайте зі мною в хованки, містере Ленкт. Коли ви знаєте, хто я, то так і скажіть.

— Знаю, — погодився Ленкт. — Мабуть, ви таки справді екстрасенс.

— Не треба бути екстрасенсом, аби здогадатися, що агент ФБР веде якусь свою гру,— відказав Джонні.

— Ви із штату Мен, Джонні. Там народились і виросли. Що робить житель Мену в Нью-Гемпширі?

— Викладає.

— Синові Четсворта?

— Знов-таки — коли знаєте, навіщо питати? Чи, може, ви мене в чомусь підозрюєте?

Ленкт запалив сигарету.

— Багата родина.

— Еге ж. Багата.

— Ви що — прихильник Стілсона, Джонні? — запитав Бейс.

Джонні не любив, коли незнайомі люди одразу починали звертатися до нього на ім'я, як ці двоє. Це діяло йому на нерви.

— А ви? — спитав він.

Бейс зробив губами непристойний звук.

— Років п'ять тому ми влаштували тут у Трімбуллі цілоденний концерт фолк- і рок-музики. На вигоні в Гейка Джемісона. Муніципальна рада спершу вагалася, та все ж пішла на це: мовляв, молоді потрібні якісь розваги. Ми гадали, на тому вигоні збереться сотні зо дві місцевих хлопців та дівчат. А з'їхалось аж тисяча шістсот чоловік, і всі курили «травичку», пили спиртне просто з пляшок і витворяли казна-що. Міські власті чортом дихали й заявили, що більш нічого такого й духу не буде, а наші нащадки вдали скривджених та й питають: «А що сталося? Ніхто ж не потерпів?» Одне слово, можна зчиняти будь-яке неподобство, аби тільки ніхто не потерпів. Отак, мені здається, міркує і той Стілсон. Пригадую, він...

— А ви не маєте проти Стілсона якогось зла, га, Джонні? — перебив Бейса агент ФБР.— Нічого такого між вами не сталося? — І всміхнувся доброю бать-

ківською усмішкою, що заохочувала полегшити душу щирим зізнанням.

— Півтора місяця тому я навіть не знав, хто він такий.

— Зрозуміло, але це не відповідь на моє запитання. Джонні якусь хвилю сидів мовчки.

— Він мене непокоїть,— мовив він нарешті.

— І це, власне, не відповідь.

— А по-моєму, відповідь.

— Не хочете ви нам допомогти по-справжньому,— з жалем промовив Ленкт.

Джонні поглянув на Бейса.

— А що, містере Бейс, у вашому місті кожного, хто зомліває на громадських заходах, допитує ФБР?

Бейс видимо зніяковів.

— Та ні... Звісно, що ні.

— Перед тим як упасти, ви потискали руку Стілсонові,— сказав Ленкт.— Вигляд у вас був хворобливий. Та й Стілсон аж поблід з переляку. Вважайте, що вам дуже пощастило, Джонні. Його друзки цілком могли зробити з вашого черепа виборчу урну. Вони були певні, що ви замислили проти нього щось лихе.

Джонні зачудовано дивився на Ленкта. Тоді поглянув на Бейса і знов утупив очі в агента ФБР.

— Ви були там,— мовив він.— Не Бейс викликав вас по телефону, а ви самі там були. На мітингу.

Ленкт роздушив у попільниці недокурок сигарети.

— Так. Був.

— Але чому ФБР цікавиться Стілсоном? — вихопилось у Джонні.

— Побалакаємо краще про вас, Джонні. Як по-вашому...

— Ні, побалакаємо про Стілсона. І про його друзків, як ви їх назвали. Хіба законно, що вони носять при собі оті утинки більйардних кивів?

— Так,— відповів Бейс. Ленкт застережливо

блимвув на нього, але він чи то не помітив цього, чи просто зігнував.— Більярдні кий, бейсбольні битки, ключки для гольфу — все це законом не заборонено.

— Я чув, що ті хлопці раніше були залізними вершиками. Членами моторизованих банд.

— Хто належав до нью-джерсійського клубу, хто до нью-йоркського, щодо цього ви...

— Слушайте, Бейс,— урвав його Ленкт,— мені здається, не час...

— Не бачу в цьому ніякої шкоди, хай знає,— заперечив Бейс.— Атож, усе це покидьки, шумовиння, погань. Дехто з них років п'ять тому крутився у Гемптоні, коли там відбувались оті бешкети. Декотрі були зв'язані з мотоклубом «Чортова дюжина», розпущеним у сімдесят другому році. Права рука Стілсона, такий собі Санні Еллімен, свого часу очолював ту «Чортову дюжину». Його разів шість заарештовували, та так ні до чого й не засудили.

— Помиляєтесь, начальнику,— зауважив Ленкт, закурюючи нову сигарету.— В сімдесят третьому році в штаті Вашингтон його притягли до суду за порушення правил дорожнього руху — лівий поворот у забороненому місці. Він не став оскаржувати присуд і сплатив двадцять п'ять доларів штрафу.

Джонні підвівся, поволі перейшов кімнату й став наливати собі ще стаканчик води з охолоджувача. Ленкт з цікавістю стежив за ним.

— То ви просто зомліли, так? — спитав він.

— Ні,— відказав Джонні, не обертаючись.— Я мав намір пальнути в нього з базуки. Але в останню мить замкнуло мої біоструми.

Ленкт зітхнув.

— Ви можете піти хоч зараз,— мовив Бейс до Джонні.

— Дякую.

— Але скажу вам одну річ, і ось містер Ленкт скаже те саме. Краще буде, як ви триматиметесь якнайдалі від Стілсонових збіговиськ, коли хочете лишитися цілим і здоровим. З тими, хто не до вподоби Грегові Стілсону, неодмінно щось трапляється...

— Он як? — мовив Джонні й відпив води.

— Ви перевищуєте свої повноваження, Бейс,— сказав Ленкт. Очі його зробилися гострі, як леза, і він суворо дивився на Бейса.

— Ну гаразд, усе,— згідливо мовив той.

— А втім, не стану од вас приховувати, що на інших його мітингах справді траплялися нещасливі випадки,— сказав Ленкт.— У Ріджуеї побили вагітну молоду жінку, та так, що вона скинула дитину. Це сталось одразу ж після того, як група Сі-бі-ес зняла виступ Стілсона. Жінка не могла сказати, хто на неї напав, але ми схильні думати, що то був хтось із Стілсонових мотоциклістів. А місяць тому розбили голову чотирнадцятирічному хлопцеві. У нього був пластмасовий водяний пістолет. Хлопчина теж не зміг упізнати напасника. Та водяний пістолет наводить на думку, що то просто охорона перепильнувала.

«Як невинно сказано»,— подумав Джонні.

— І ви не знайшли жодного свідка?

— Жодного, хто захотів би свідчити.— Ленкт невелико посміхнувся й збив попіл з сигарети.— Він же загальний улюбленець.

Джонні пригадав молодика, що посадив собі на плечі малого сина, аби й той побачив Грега Стілсона. *Е, та хто там на це зважає! Та й однаково ті цяцьки більше про людське око.*

— Отож тепер сам має улюбленця і в ФБР.

Ленкт знизав плечима й лагідно всміхнувся.

— Ну що я можу вам сказати? Хіба тільки те, Джонні, що для мене це діло аж ніяк не мед. А часом я просто боюся. Від того чоловіка так і струменять

якісь магнетичні хвилі. Досить йому тицьнути на мене з помосту й сказати юрбі, хто я такий, як мене напевне повісять на найближчому ліхтарі.

Джонні подумав про сьогоднішню юрбу й про юну красуню, що несамовито вимахувала скибкою кавуна.

— Мабуть, ваша правда,— мовив він.

— Отож, якби ви знали що-небудь таке, що могло б стати нам у пригоді...— Ленкт подався вперед. У його усміхнених очах засвітився ледь помітний хижий вогник.— А може, ви прозирнули його як екстрасенс. Може, через те вам і памороки забило?

— Може, й так,— відказав Джонні без тіні усмішки.

— Ну?..

У Джонні майнула маячна думка розповісти йому все як є. Та він ураз одкинув її.

— Я бачив його в телерепортажі. День у мене сьогодні порівняно вільний, от я й надумав поїхати сюди та подивитись на власні очі. Певно, я тут був не єдиний приїжджий.

— Можете не сумніватися,— жваво озвався Бейс.

— Оце і все? — спитав Ленкт.

— Оце і все,— відповів Джонні і, трохи повагавшись, додав: — Ну, ще... я думаю, він переможе на виборах.

— Тут нема чого й думати,— сказав Ленкт.— Якщо тільки ми чогось про нього не розкопаємо. А тим часом я цілком згоден з містером Бейсом. Тримайтесь від Стілсона якнайдалі.

— За мене не турбуйтеся.— Джонні зібгав паперовий стаканчик і викинув його в кошик.— Приємно було поговорити з вами, панове, але мені ще їхати та й їхати до Дарема.

— А в Мен скоро повернетесь, Джонні? — недбало спитав Ленкт.

— Не знаю.— Джонні перевів погляд з підтягнутого, бездоганного Ленкта, що постукував новою

сигаретою об циферблат електронного годинника, на Бейса, огрядного стомленого чоловігу з обличчям такси.— А як ви обидва гадаєте: він спробує пробиватися вище? Якщо потрапить до палати представників?

— Тільки богові це відомо,— промовив Бейс і звів очі догори.

— Такі, як він, приходять і відходять,— сказав Ленкт. Його темно-карі, мало не чорні очі й далі пильно вивчали Джонні.— Вони — наче якийсь рідкісний радіоактивний елемент, що дуже швидко розпадається. У людей типу Стілсона немає твердих політичних підвалин, їхні тимчасові коаліції нестали й нетривкі. Ви бачили сьогодні той натовп? Студентів і фабричних робітників, що насаджують горлянки за одного й того самого кандидата? Це не політика, це щось на зразок поголовного захоплення хула-хупом, ентовими шапками, зачісками під «бітлів». Він засяде на свій термін у палаті представників і до сімдесять восьмого року істиме тамтешні безплатні обіди, а потім усе скінчиться. Будьте певні.

Та Джонні не був певен.

2

Наступного дня на чолі в Джонні з лівого боку красувалася ціла гама кольорів. Темно-багровий, майже чорний синець над бровою розпливався по краях червоним, а на скроні, ближче до волосся ясніла гідка жовта пляма. Ліва повіка трохи набрякла й надавала обличчю хитрувато-злісного виразу, наче в якогось водевільного лиходія.

Він десять разів проплив туди й назад у басейні, а тоді, важко дихаючи, відкинувся у шезлонгу. Почував він себе препогано. За цілу ніч спав не більш як чотири години, та й у тому сні його мучили всякі страхіття.

— Привіт, Джонні... Як справи, друже?..

Він обернувся. То був Нго, в робочому одязі та рукавицях. Він лагідно всміхався. Позад нього стояв червоний візок із саджанцями карликових сосон, коріння яких було обгорнуте рядниною. Джонні згадав, як Нго називав ті сосонки, й сказав:

— Я бачу, ви знов будяки саджаєте?

Нго зморщив носа в посмішці.

— На жаль, так. Містерові Четсворту вони до вподоби. Я кажу йому: це ж не дерева, а сміття. Таких у Новій Англії повно скрізь і всюди. Тоді він робить отак...— Обличчя Нго збіглося зморшками, і він став схожий на карикатурну потвору з нічної телевізійної програми.— ...і каже: а ви знайте саджайте.

Джонні засміявся. Атож, оце і є Роджер Четсворт. Усе має бути так, як завгодно йому.

— Ну, а як вам сподобалась учорашня зустріч з кандидатом?

Нго злегенька всміхнувся.

— Дуже повчально,— сказав він. У його очах годі було щось прочитати. Може, він і не помітив барвистої прикраси над бровою в Джонні.— Так, дуже повчально, ми всі задоволені.

— От і добре.

— А ви?

— Не дуже,— сказав Джонні і обережно доторкнувся пальцями до синця, що добре давався йому взнаки.

— Атож, погано, треба прикласти сире м'ясо,— мовив Нго, так само непроникно всміхаючись.

— А сам кандидат вам сподобався? Вам і вашому класові? Вашому польському товаришеві? Рут Чен та її сестрі?

— Коли їхали назад, ми про це не розмовляли — так попросили наші викладачі. Вони сказали нам подумати про те, що ми бачили. Я гадаю, у вівторок ми

будемо писати в класі. Так, я дуже гадаю, що будемо. Класний твір.

— То що ви напишете у своєму творі?

Нго звів очі до блакитного літнього неба. Він і небо всміхались одне до одного. У чуприні Нго вже прозирали перші нитки сивини. Джонні майже нічого про нього не знав: не знав, чи був він колись одружений, чи має дітей; не знав, коли він покинув рідну країну і звідки він родом — із Сайгона чи з котроїсь сільської провінції. Не мав і найменшого уявлення про політичні погляди Нго.

— Ми балакали про гру в усміхненого тигра,— сказав Нго.— Ви пам'ятаєте?

— Так,— відповів Джонні.

— Я розкажу вам про справжнього тигра. Коли я був хлопчиком, у нашій окрузі з'явився лихий тигр. Тобув *le manger d'homme* — тигр-людоджер. Він нападав на дітей і старих жінок, бо тоді була війна і чоловіків у селищі не залишилось. Не та війна, що оце недавно, а друга світова. Тигрові смакувало людське м'ясо. А хто міг убити такого страшного звіра в убогому селищі, де наймолодший чоловік був шістдесятирічний та ще й однорукий, а найстаршому хлопцеві, це мені, тільки-но минуло сім? Та ось одного дня того тигра знайшли в ямі, куди поклали на принаду труп жінки. Це жахливо — зробити принадою людську істоту, створену за подобою божою, але ще жахливіше нічого не робити, коли лютий звір пожирає малих дітей. І я розкажу в своєму творі, що, коли ми знайшли того тигра, він був ще живий. Гострий кіл, що стирчав у ямі, пропоров йому черево, але він ще жив. Ми забили його на смерть мотиками й дубцями. Били всі — старі діди, жінки, малеча,— хоч деякі дітлахи так боялися, що аж пообпудились. Тигр упав у яму, і ми забили його на смерть своїми мотиками, бо чоловіки з нашого селища пішли на війну з японцями. Я думаю, ваш Стілсон

схожий на того лихого тигра, якому так смакувало людське м'ясо. Я думаю, й на нього треба викопати пастку, щоб він туди попався. А якщо залишиться живий, треба буде бити його до смерті.

І він лагідно всміхнувся до Джонні під ясним літнім сонцем.

— Ви справді так вважаєте? — спитав Джонні.

— Так, так,— відповів Нго. Він говорив спокійно, наче йшлося про щось зовсім дріб'язкове.— Я не знаю, що скаже мені викладач, коли я подам такий твір.— Він знизав плечима.— Може сказати: Нго, ви ще не готові до американського способу життя. Але я напишу щиро, так, як відчуваю. А що думаєте ви, Джонні?

— Я думаю, він небезпечний,— відказав Джонні.— Я... я знаю, що небезпечний.

— Знаєте? — перепитав Нго.— Так, я гадаю, що ви таки знаєте. А от ваші співвітчизники в Нью-Гемпшірі бачать у ньому кумедного блазня. Для них він усе одно, що для багатьох отой чорний, Іді Амін Дада. А для вас — ні.

— Ні,— сказав Джонні.— Та все-таки думати про те, щоб убити його...

— Убити *політично*,— осміхнувся Нго.— Я маю на думці його політичну смерть.

— А якщо так не вийде?

Нго посміхнувся, випростав вказівний палець, задер догори великий, а тоді рвучко опустив його.

— Бах,— тихо мовив він.— Бах, бах, бах.

— Ні,— сказав Джонні й аж сам здивувався, який хрипкий став у нього голос.— Це ніколи не вихід. *Ніколи*.

— Ні? А я думав, у вас, американців, це дуже поширений вихід.— Нго взявся за дужку свого червоного візка.— Ну, мені час саджати ці будяки. Бувайте, Джонні.

Джонні провів очима чоловічка в робочому комбінезоні та гумових капцях, що тяг за собою візок, повний маленьких сосонок. Нарешті Нго зник за рогом будинку.

Ні. Вбивати — це сіяти зуби дракона. Я вірю, що це так. Усім серцем вірю.

3

У перший листопадовий вівторок, що випав на друге число місяця, Джонні Сміт сидів у кріслі в своїй комбінованій кімнаті-кухні й дивився телевізійний репортаж про перебіг виборів. Чанселлор і Брінклі коментували результати голосування в окремих штатах, що з'являлися на великій електронній карті. На той час, уже незадовго до півночі, Форд і Картер ішли майже врівень. Але перемогти мав Картер, Джонні в цьому не сумнівався.

Грег Стілсон також узяв гору над своїми суперниками.

Цю подію широко висвітлювали місцеві засоби інформації, але й столичні репортери приділили їй деяку увагу, порівнюючи перемогу Стілсона з позаторичною перемогою Джеймса Лонглі, що став незалежним губернатором штату Мен.

Чанселлор сказав:

— Наслідки недавнього голосування показали, що надія на нове переобрання республіканського кандидата й багаторічного конгресмена Гаррісона Фішера виявилася марною. Як ми й передбачали, переміг Грег Стілсон, що провів кампанію в касці будівельника-монтажника з програмою, яка включала обіцяє запустити в космос увесь бруд з навколишнього середовища. Він набрав сорок шість відсотків голосів проти Фішеєвих тридцяти одного. Що ж до Девіда Боуза,

то в цьому окрузі, де кандидати від демократів традиційно непопулярні, він спромігся здобути лише двадцять три відсотки голосів.

— А отже,— підхопив Брінклі,— в Нью-Гемпшірі настала доба гарячих сосисок, принаймні на два роки.

Обидва коментатори посміхнулись. На екрані з'явилася рекламна вставка.

Джонні не посміхався. Він думав про тигрів.

Весь час між тим пам'ятним мітингом у Трімбуллі й днем президентських виборів був у Джонні заповнений справами. Тривали його заняття з Чаком, і хлопець повільно, але певно посувався вперед. Улітку він пересклав два іспити за минулий рік, і це аж ніяк не відбилося на його спортивних успіхах. І тепер, коли закінчувався футбольний сезон, усе показувало на те, що Геннетова газета включить Чака до складу символічної збірної Нової Англії. З Нью-Гемпшірського університету до нього вже підсиляли обережних, простотами дипломатичних розвідників, але там мусили почекати на нього ще й наступний рік, бо Чак та його батько вирішили, що хлопець піде на Стівінгтонські підготовчі курси — солідний приватний заклад у штаті Вермонт. Джонні уявляв собі, який захват викличе звістка про це в тамтешніх тренерів. Вермонт незмінно виставляв чудові студентські команди із звичайного футболу і нікудишні — з американського. Отож вони мали б дати Чаківі повну стипендію, а на додачу ще й золотого ключика від дівочої спальні в гуртожитку. Джонні вважав, що рішення на користь підготовчих курсів цілком слушне. І справді, тільки-но Чака перестала гнітити загроза близького тестування, як він одразу зробив великий крок уперед із Джонні.

Наприкінці вересня Джонні поїхав з п'ятниці на суботу та неділю до Паунела. Весь перший вечір вони з Гербом просиділи перед телевізором, і, поспостерігавши, як батько весь час неспокійно совається в кріслі

й раз у раз надто голосно регоче з не дуже смішних дотепів у розважальній програмі, Джонні запитав, що його тривожить.

— Нічого,— відказав Герб, нервово усміхаючись і потираючи руки, ніби людина, яка дізналася, що компанія, куди вона щойно вклала всі свої заощадження, збанкрутувала.— Нічого мене не тривожить. Звідки ти це взяв, сину?

— Тоді про що ти весь час думаєш?

Герб перестав усміхатись, але й далі потирив руки.

— Не знаю навіть, як тобі сказати, Джонні. Річ у тім...

— Це пов'язано з Чарлін?

— Ну... так. Так.

— То кажи як є.

Герб розгублено подивився на нього.

— Чи сподобалося б тобі, Джоне, якби у тебе в двадцять дев'ять років з'явилася мачуха?

Джонні широко всміхнувся:

— Дуже сподобалося б. Вітаю, тату.

Герб зітхнув з полегкістю.

— Ну дякую. Зізнаюся щиро: я трохи боявся тобі казати. Хоч, звісно, пам'ятаю твої слова, коли ми розмовляли про неї раніш. Але ж буває й так, що коли щось іще тільки має бути, то людина відчуває одне, а коли воно вже ось-ось надходить — зовсім інше. Я любив твою матір, Джонні. Та й, мабуть, довіку її не забуду.

— Я знаю, тату.

— Але я самотній, і Чарлін самотня, і... одне слово, мені здається, ми будемо підпорою одне одному.

Джонні підійшов до батька й поцілував його.

— Бажаю вам усього найкращого. Я певен, що так і буде.

— Ти добрий син, Джонні.— Герб дістав із задньої кишені носовика й утер очі.— Ми ж тоді думали, що

ти не виживеш. Принаймні я так думав. Віра ніколи не втрачала надії. Вона весь час сподівалася, Джонні. А я...

— Не треба, тату. Все минулося.

— Ні, я повинен сказати,— не вгавав Герб.— Ось уже півтора року я ношу на серці тягар. Я молився про те, щоб ти помер, Джонні. Ти мій рідний син, Джонні, а я молив бога, щоб він забрав тебе до себе.— Він знов утер очі й сховав носовика.— виявилось, що бог трішечки розумніший за мене. Джонні... ти будеш у мене дружком? На весілля?

У душі Джонні ворухнулося щось дуже схоже на тугу, але то була не зовсім туга.

— З великою приємністю,— відказав він.

— Дякую. Я радий, що... що сказав усе. Вже давно мені не було так хороше на душі.

— Ви вже призначили день?

— Правду кажучи, так. Як тобі друге січня?

— Годиться,— сказав Джонні.— Можеш на мене розраховувати.

— Мабуть, ми продамо обидві садиби,— провадив Герб.— Уже наглянули собі невеличку ферму в Біддерфорді. Гарна місцина. Двадцять акрів, з них половина під лісом. Нове життя.

— Атож. Нове життя, це добре.

— Ти не заперечуєш проти мого наміру продати рідне гніздо? — занепокоєно спитав Герб.

— Трохи сумно,— відповів Джонні.— Оце і все.

— Еге ж, так само й мені. Трохи сумно.— Герб усміхнувся.— Такий собі щем у серці. А в тебе?

— Та теж щось таке.

— Як тобі там ведеться?

— Добре.

— Як справи в твого учня?

— Пречудово,— відповів Джонні улюбленим батьковим слівцем і посміхнувся.

— І довго ти ще там будеш?

— Працювати з Чаком? Думаю, весь цей навчальний рік, якщо вони визнають за потрібне. Заняття з одним учнем — це зовсім нове для мене діло. Мені подобається. Та й узагалі це добра робота. По-справжньому добра.

— А потім що робитимеш?

Джонні похитав головою.

— Ще не знаю. Але одне знаю напевне.

— Що?

— Те, що зараз поїду й привезу пляшку шампанського. І ми з тобою вип'ємо її.

І тоді, того вересневого вечора, батько встав з крісла й ляснув його по плечу.

— Вези дві,— мовив він.

Цілком несподівано Джонні одержав листа від Сейри Хезлітт. Вони з Уолтом чекали в квітні другої дитини. Джонні відписав їй, привітав з радісною подією і побажав Уолтові успіху в здійсненні його далекосяжних задумів. Часом він пригадував ті кілька пополудневих годин, проведених із Сейрою,— кілька довгих, неквапливих годин. Але дозволяв собі це лише зрідка: боявся, щоб від надто частого відтворення в ясному світлі пам'яті ці спогади не зблякли й не вицвіли, як вицвітають від сонця віражовані портрети у випускному альбомі.

Тієї осені він кілька разів бавив вечори з жінками, зокрема, один вечір — зі старшою, недавно розлученою сестрою Чакової дівчини, проте ніякого дальшого розвитку ті зустрічі не мали.

А загалом майже весь свій вільний час у ті осінні місяці Джонні проводив у товаристві Грегорі Еммеса Стілсона.

Він став справжнім стилсономаном. У шухляді його комода, під шкарпетками, футболками й спідньою білизною лежали три великі блокноти на затискачах,

заповнені нотатками, письмовими міркуваннями й ксерокопіями газетних матеріалів.

То було неспокійне діло. Іноді пізно ввечері, записуючи навколо наклеєної на аркуш паперу газетної вирізки свої зауваження, Джонні počував себе чи то Артуром Бреммером¹, чи то Сарою Мур, що замислила вбивство Джеррі Форда. Він добре розумів: якби Едгар Ленкт, доблесний рицар ФБР, зміг побачити, що він робить, то в його телефонному апараті, в кімнаті й навіть у ванні одразу з'явилися б «жучки». А по той бік вулиці стояв би меблевий фургон, тільки напакований не меблями, а телекамерами, мікрофонами й ще хтозна-чим.

Джонні весь час твердив собі, що він не Бреммер, що його інтерес до Стілсона не має нічого спільного з маніакальною ідеєю, але йому й самому важко було цьому повірити після довгих надвечірніх годин у бібліотеці Нью-Гемпшірського університету, де він порпався в старих газетах та журналах і раз по раз вкидав десятицентовики у ксерокопіювальний автомат. Важко було цьому повірити в ті ночі, коли він сидів над розгорнутим блокнотом, записуючи свої міркування й намагаючись виявити логічні, переконливі зв'язки. І вже зовсім неможливо було цьому повірити десь над ранок, коли він раптом підхоплювався в ліжку серед могильного мороку, весь у холодному поту після чергового кошмару.

Кошмар був щоразу той самий. Джонні потискав руку Стілсонові на передвиборному мітингу в Трімбуллі. Потім ураз западала темрява. Темний тунель і зненацька — сліпучий промінь чільного ліхтаря на якомусь фатальному чорному локомотиві, що стрімко мчить просто на нього. Старий чоловік з покірливими

Маніяк, що вчинив замах на ультраправого губернатора Алабами Джорджа Уоллеса.

зляканими очима приймає неможливу, немислиму присягу. Якісь невиразні відчуття, що виникають і зникають, мов тугі клубочки диму. Якісь миттєві, невловні образи, що пробігають мерехтливою низкою, наче пластикові прапорці на шворці над майданчиком торговця старими автомобілями. Розум підказує йому, що всі ці образи пов'язані між собою, що це немовби мальована розповідь про наближення величезного, нечуваного лиха, може, навіть і страшного суду, в неминучості якого так непохитно була переконана Віра Сміт.

Але що то були за образи? Що вони собою являли? Цього він розглядіти не міг, бачив тільки тьмяні силуети, бо все повивав отой незбагнений блакитний туман, подекуди пронизаний жовтими променями, схожими на смуги тигрової шкури.

Єдиний виразний образ у тих снах-спогадах з'являвся лише наприкінці: серед зойків умирущих та духу смерті, по обширах знівченого металу, розплавленого скла, випаленої землі м'яко ступав одним один тигр. І завжди той тигр сміявся, і здавалося, він несе в зубах щось блакитне із жовтим, і на землю капотить кров.

Не раз Джонні думав, що збожеволіє від того привиддя. Хоч загалом сон був доволі сміховинний: адже можливість того, що він нібито провіщав, практично дорівнювала нулю. Отож годилося б викинути його з голови, і край.

Однаке викинути Джонні не міг, а тому й далі досліджував історію Грегорі Стілсона, запевняючи себе, що то в нього ніяка не хвороблива манія, а просто безневинне хобі.

Стілсон народився в Талсі. Батько його був чорноробом на нафтових промислах, на одному місці довго не затримувався, проте, на відміну від інших таких самих, без роботи майже не сидів, завдячуючи це

своїй фізичній силі. Мати замолоду, може, й була гарненька, хоч на тих двох фотографіях, що їх спромігся відкопати Джонні, прозирали хіба тільки ледь помітні сліди колишньої зваби. Та якщо вона її й мала, то лихоліття депресії і життя з чоловіком, за якого вийшла заміж, дуже швидко все те стерли. З фотографій дивилася, мружачись проти сонця, жінка з сірим, виснаженим обличчям, одна з численних страдниць Великої депресії, у вицвілому ситцевому платті й з немовлям — Греггом — на руках.

Грегів батько мав свавільну вдачу й до сина ставився зневажливо. Грег ріс кволою і хворобливою дитиною. Не те щоб батько якось кривдив його, лаяв там чи бив, — на це ніщо не показувало, — але можна було принаймні припускати, що перші дев'ять років свого життя Грег Стілсон постійно відчував з боку батька похмуру неприязнь. Одначе та єдина фотографія батька з сином, яку роздобув Джонні, випромінювала радість: вони були сфотографовані разом на нафтопромислі, й батькова рука з дружньою безтурботністю обвивала шию сина. І все ж таки, коли Джонні побачив це фото, в нього несамохіть стислося серце. Гаррі Стілсон був у робочому одязі — грубих штанах та сорочці хакі з двома нагрудними кишенями — і в хвацько зсунутій на потилицю твердій касці.

До школи Грег пішов у Талсі, а в десять років його перевезли до Оклахома-Сіті. Попереднього літа його батько загинув у пожежі на нафтовій свердловині, і Мері Лу Стілсон вирішила перебратися до Оук-Сіті, де жила її мати й де потрібні були робочі руки на воєнному виробництві. Минав 1942 рік, і часи знов повертали на краще.

У початковій школі Грег учився добре, а потім суцільною низкою пішли негаразди. Прогули, бійки, дрібне шахрайство, а можливо, й крадіжки, хоча й не підтверджені доказами. В 1949 році, у передвипускному

класі, він був на два дні виключений зі школи за те, що підірвав петарду в туалеті при роздягальні.

В усіх цих конфліктах Мері Лу Стілсон незмінно ставала на бік сина. Добрі часи — принаймні для Стілсонів — закінчилися ще в 1945 році, разом з воєнним виробництвом, і місіс Стілсон вважала себе та свого хлопчика скривдженими й складала вину за це на весь світ. Її мати померла, залишивши їй невеликий каркасний будиночок і нічого більше. Якийсь час місіс Стілсон торгувала питвом у дешевій пивниці, потім найнялася подавальницею до нічної закускової. І коли її хлопчик потрапляв у чергову халепу, вона ладна була горло за нього перегризти, ніколи не розбираючись (таке складалося враження), чисте в нього сумління чи ні.

До 1949 року блідий, хворобливий хлопчик, якого батько називав хирляком, куди й дівся. У міру того, як Грег Стілсон дорослішав, у нього дедалі виразніше виявлявся батьків фізичний спадок. Між тринадцятьма й сімнадцятьма роками хлопець підріс на шість дюймів і набрав сімдесят фунтів ваги. До шкільного спорту він не приставав, але якось ухистився роздобути атлас вправ атлетичної гімнастики, а потім і комплект гир та гантелей. Колишнього хирляка стало небезпечно зачіпати.

Як здогадувався Джонні, Стілсона десятки разів мало не виключали зі школи. Та й арешту він унікав, судячи з усього, тільки завдяки неймовірному талану. Якби ж то він мав бодай один серйозний привід, часто думав Джонні. Це поклато б край усім тривогам, бо карний злочинець не має права балотуватися на високі громадські пости.

У червні 1951 року Стілсон таки закінчив школу, хоча й у числі останніх. Та попри вбогі шкільні успіхи тямовитості йому не бракувало. Тепер він чекав своєї щасливої нагоди. Він мав добре підвішений язик і на-

пористу вдачу. Попрацювавши якийсь час бензозаправником, Грег Стілсон у серпні того ж таки року віддав своє серце Ісусові: приєднався до євангелістів-«відродженців». А тоді покинув роботу на бензоколонці й став професіональним закличачем дощу «волею господа нашого Ісуса Христа».

За дивним збігом обставин чи ще з якоїсь причини те літо в Оклахомі випало таке посушливе, якого не пам'ятали від часів сумнозвісних пилових бур. Весь урожай загинув на пні, а за ним мала загинути худоба, бо й криниці вже пересихали. Грега запросили на збори місцевої спілки скотарів. Про те, як розвивалися далші події, Джонні знайшов чимало відомостей, і то явно був один із злетів Стілсонової кар'єри. Кожна з тих історій чимось різнилася від інших, і Джонні зрозумів чому. Вони мали всі риси американського міфа, майже так само як і легенди про Деві Крокета, Пекоса Білла, Пола Баньяна¹. Поза всяким сумнівом, щось тоді таки було. Але як воно було насправді — спробуй-но вгадай.

Одне можна було сказати напевне. Ті збори спілки скотарів мали являти собою вельми дивовижне видовище. Крім Грега, скотарі запросили ще зо два десятки закличачів дощу з різних частин півдня країни. Близько половини з них були негри, два — індіанці (напівкровок пауні й чистокровний апач) і один мексіканець.

Решта — білі, серед яких Грег був єдиний уродженець тих місць.

Скотарі вислуховували закличачів дощу й шукачів води одного по одному. Поступово й несамохіть ті поділилися на дві групи: одні вимагали половину грошей наперед (без віддачі), другі — всі гроші наперед (так само без віддачі).

¹ Популярні герої американського фольклору.

Коли надійшла черга Грега Стілсона, він підвівся, застромив великі пальці рук у петельки джинсів і сказав нібито таке: «Ви, земляки, мабуть, знаєте, що я набув здатності викликати дощ відтоді, як звернувся серцем до Ісуса. До того я погрузав у гріхах і гріховних звичаях. І ось один такий, дуже поширений, гріховний звичай ми побачили тут сьогодні, а зобразити його можна знаком долара».

Скотарі зацікавилися. Навіть у дев'ятнадцять років Стілсон уже був добрячим лицедієм. І зробив їм пропозицію, від якої вони просто не могли відмовитися. Як нововідроджений християнин, свідомий того, що в любові до грошей корінь усього зла, він викличе їм дощ без завдатку, а вже потім вони заплатять йому стільки, в скільки оцінять його працю.

Пропозицію прийняли із захватом, і через два дні Грег Стілсон, у чорному піджаку та проповідницькому капелюсі з низьким наголовком, стоячи на колінах на платформі фермерського ваговозика, повільно роз'їжджав дорогами й путівцями центральної частини Оклахоми і через підсилювач з двома гучномовцями, приєднаний до тракторного акумулятора, молив бога про дощ. Поглянути на нього збиралися сотні людей з усіх околиць.

Чим усе те скінчилося, можна було передбачити, але наслідки задовольнили всіх. Другого дня Грегових молінь, десь ближче до вечора, небо заволокли хмари, а наступного ранку линув дощ. Злива тривала три дні й дві ночі, в бурхливих потоках води загинуло четверо чоловік, цілі курники з курми на гребенях дахів змивало в Грінвуд-Рівер, криниці переповнилися, худобу було врятовано, і тоді члени Оклахомської спілки скотарів розважили, що дощ, мабуть, пішов би й без молитов. На своєму наступному засіданні вони пустили шапку по колу, щоб зібрати плату для Грега, і юний чудодій дістав царську винагороду в сумі сімнадцяти доларів.

Грег і взнаки нічого не дав. А сімнадцять доларів витратив на те, щоб надрукувати в оклахомській «Геральд» оголошення-заяву. В тій заяві він зазначив, що такий самий випадок стався колись і з одним щуроловом у місті Гамельні. Як добрий християнин він, Грег Стілсон, не стане викрадати дітей своїх кривдників, та разом з тим добре розуміє, що йому годі шукати захисту і в законі проти такої великої і потужної організації, як Оклахомська спілка скотарів. Але ж має бути якась справедливість, чи не так? Він, Грег Стілсон, говорилося далі в заяві, утримує стареньку недужу матір. Він не шкодував сил і ревно молився задля гурту багатих і невдячних мужаїв, таких самих, як і ті, що зганяли бідний люд з його земель у тридцяті роки. Він урятував їм на десятки тисяч доларів худоби, а отримав, за це сімнадцять доларів. Він, Грег Стілсон, добрий християнин, і така кричуща невдячність не гнівить його, але, може, вона не залишить байдужими порядних громадян округи. Совісні люди можуть надсилати свої внески на адресу «Геральд», скринька № 471.

Джонні з цікавістю подумав: а скільки ж усе-таки поклав собі до кишені Грег Стілсон унаслідок цієї операції? У пресі називали різні суми. Але тієї осені він уже роз'їжджав по місту в новенькому «меркурії». Сплатив заборгований за три роки податок з будиночка, залишеного їм матір'ю Мері Лу. А сама Мері Лу (не така вже й недужа і аж ніяк не старенька — на той час їй було не більш як сорок п'ять) красувалась в новому єнотовому пальті. Стілсон, як видно, відкрив для себе одну з потаємних пружин важливого принципу, що рухає світом: коли ті, хто щось дістає, не хочуть за це платити, за них часто платять ті, хто не дістає нічого, — як то кажуть, з дурного дива. Чи не цей-таки принцип уселяє в політиків упевненість, що їм ніколи не забракне молодих чоловіків, аби кидати їх у м'ясорубку війни.

Що ж до скотарів, то вони дуже скоро збагнули, що всією своєю спілкою встромили руку в осине гніздо. Коли вони приїздили до міста, на вулицях майже щоразу збиралися юрби людей і тюкали на них. По всій окрузі їх ганьбили з проповідницьких кафедр. А одного дня вони виявили, що не так-то й легко продати м'ясо, врятоване Стілсоновим дощем, і мушили везти його неблизький світ.

У листопаді того пам'ятного року до будинку Стілсона завітали два молодики з мідними кастетами на руках і нікельованими пістолетами калібру 0,32 дюйма в кишенях,— поза всяким сумнівом, найняті спілкою скотарів,— і з належною переконливістю запропонували йому пошукати інше місце проживання, з більш підходящим кліматом. Після того обидва вони опинилися в лікарні: один із струсом мозку, другий — з розбитою головою і без чотирьох зубів. Їх знайшли на розі Стілсонового кварталу... без штанів. Їхні мідні кастети були застромлені в те місце, яке звичайно пов'язують із сидінням, і в одному випадку довелося навіть вдатися до невеличкого хірургічного втручання, щоб видалити чужорідне тіло.

Спілка дала задній хід. На початку грудня її загальні збори ухвалили виділити з громадського фонду сімсот доларів, і чек на цю суму було надіслано Грегорові Стілсону.

Він домігся того, чого хотів.

У 1953 році Грег з матір'ю переїхав до штату Небраска. З викликанням дощу справи йшли дедалі гірше, а за іншими відомостями, так само погано стало й на ниві підпільного букмекерства. Хоч як там було, а Стілсони раптом об'явилися в Омасі, де Грег відкрив підрядну контору малярних робіт, яка через два роки геть прогоріла. Куди краще повелось йому як роз'їзному торговельному агентові методистського товариства «Американська праведна путь». Він колував по куку-

рудзяних штатах, сидів за обіднім столом із сотнями працюючих і побожних фермерських сімей, розповідав їм про своє навернення до істинної віри й продавав біблії, святі образки, лискучі пластмасові розп'яття, псалтирі, записи молитов і гімнів, релігійні брошури, а також фанатично злісну книжку в дешевій паперовій оправі під назвою «Праведна Путь Америки і комуністично-іудейська змова проти наших Сполучених Штатів». У 1957 році він поміняв свій уже добряче підтоптаний «меркурій» на новісінький «форд»-фургон.

У 1958 році Мері Лу Стілсон померла від раку, і згодом того ж таки року Грег Стілсон покинув торгівлю бібліями й подався на схід. Він прожив рік у Нью-Йорку, а тоді поїхав до Олбані. В Нью-Йорку він поклав рік на те, щоб спробувати щастя в театральному бізнесі. То була одна з небагатьох галузей (як і малярні роботи), де Стілсон не спромігся дістати бодай якийсь зиск. Хоч таланту йому напевне не бракувало, з похмурою іронією подумав Джонні.

В Олбані Грег найнявся у страхувальну фірму «Здоровий глузд» і прожив у столиці штату до 1965 року. Він показав себе добрим страхувальним агентом, але ніякої своєї мети начебто не переслідував. Не пропонував себе на якийсь адміністративний пост у фірмі, не виявляв колишнього християнського запалу. Протягом тих п'яти років ще не так давно зухвалий і нахабний Грег Стілсон, здавалося, перебував у зимовій сплячці. І на всьому його нерівному життєвому шляху, ні раніше, ні тепер, Грега не супроводила жодна жінка, за винятком матері. Судячи з того, що розкопав про нього Джонні, він ніколи не був одружений і навіть ні з ким постійно не зустрічався.

У 1965 році «Здоровий глузд» запропонував йому роботу в Ріджуеї, штат Нью-Гемпшир, і Грег погодився. Десь на той час закінчилась, як видно, і його сплячка.

Набирали розгону заповзятливі шістдесяті. Настала доба міні-спідниць і вседозволеності. Переїхавши до Ріджуея, Грег активно включився у місцеве громадське життя. Він вступив до Комерційної спілки та Ділового клубу. А в 1967 році зажив слави в цілому штаті, розв'язавши проблему лічильників на муніципальних автостоянках у центрі міста. Через ті лічильники запекло сперечалися вже шість років. А Грег запропонував усі лічильники зняти й на їх місці встановити скриньки-каси. Нехай, мовляв, платять хто скільки хоче. Були в місті люди, які казали, що такої дурної маячні ще зроду не чули. Гаразд, відказував їм Грег, тим більше ви здивуєтесь. Атож, панове. А переконувати він умів. Зрештою муніципальна рада ухвалила прийняти його пропозицію тимчасово, і всі були вражені тим потоком десяти- і двадцятип'ятицентовиків, що поплив у міську касу. Всі, крім Грега. Він-бо давно відкрив для себе отой важливий принцип.

У 1969 році нью-гемпшірська преса знов заговорила про нього. Це сталося після того, як він написав до редакції ріджуейської газети довгого й добре виваженого листа, де пропонував використовувати затриманих юних наркоманів на громадських роботах: благоустрої парків, спорудженні велосипедних доріжок, навіть на прополці газонів уздовж доріг. Багато хто знову заявив, що зроду ще не чув такої маячні. Гаразд, відказував Грег, ви спробуйте, а не вийде — тоді й відкинете. Місто спробувало. Один лобур, любитель «травички», навів лад у громадській бібліотеці, переробивши весь каталог із застарілої десятиричної системи на сучасну, застосовувану в Бібліотеці конгресу, — і це не коштувало місту ані цента. Чимала група хіпі, заступкана в одному домі під час колективного наркотичного чманіння, ґрунтовно переопорядила міський парк, зробивши з нього окружну дивовижу, з качиним ставком і науково спланованим містечком розваг, де було пе-

редбачено максимальну пропускну спроможність і мінімальну небезпеку. Як казав Грег, більшість тих правопорушників навчилися вживати наркотики в коледжах, але це ніяк не означало, що не можна обернути на користь інші знання, яких вони там надбали.

Реформуючи таким чином систему платних автостоянок у своєму названому рідному місті й борючись з юнацькою наркоманією, Грег водночас писав листи до манчестерської «Юніон лідер», до бостонського «Глоуб», до «Нью-Йорк таймс», у яких палко підтримував крайні праві погляди на війну у В'єтнамі, закликав кваліфікувати вживання наркотиків як карний злочин і запровадити знову смертні вироки, особливо щодо торговців героїном. Згодом, балотуючись до палати представників, він у деяких своїх промовах перед виборцями твердив, ніби ще з 1970 року виступає проти війни, але оті його заяви, надруковані в газетах, спростовували цю явну брехню.

У 1970 році Грег Стілсон відкрив свою власну контору страхування й купівлі-продажу нерухомого майна. Справи його ішли вельми успішно. 1973-го він і ще три ділки побудували власним коштом торговельні ряди на околиці Конкорда, головного міста штату і округу, що його Грег тепер представляв. Того року араби оголосили нафтовий бойкот, і того ж таки року Грег сів за кермо «лінкольна-континенталь». І того ж таки року виставив свою кандидатуру на пост мера в Ріджуеї.

Мера обирали на два роки, і якраз за два роки перед тим, у 1971-му, до Грега звернулися й республіканці, й демократи цього новоанглійського містечка (8500 чоловік населення), запропонувавши йому стати їхнім кандидатом на пост мера. Він чемно подякував і відхилив їхню пропозицію. А в 1973 році виступив як незалежний кандидат, кинувши виклик дуже популярному республіканцеві, який, проте, чимало зашкодив собі

палкою підтримкою президента Ніксона, і підставному кандидатові від демократів. Отоді Грег уперше напнув на себе каску будівельника-монтажника. Гасло його кампанії було таке: «Збудуймо кращий Ріджуей!» І завдяки різкому відтоку голосів від партійних кандидатів він здобув перемогу. А через рік у сусідньому штаті Мен виборці дали відкоша й демократові Джорджу Мітчеллу, й республіканцеві Джеймсу Ервіну і обрали губернатором штату Джеймса Лонглі — нікому доти не відомого власника страхувальної контори з Льюїстона.

Цю науку Грегори Еммес Стілсон добре затямив.

4

Навколо наклеєних на аркуші блокнота ксерокопій газетних матеріалів рясніли власноручні нотатки Джонні й запитання, які він постійно ставив собі самому. Він так часто міркував про всі ті речі, що й тепер, коли Чанселлор та Брінклі й далі підсумовували наслідки виборів, міг би дослівно викласти цілу низку своїх думок.

Передусім, Грега Стілсона не повинні були обрати. Його передвиборні обіцянки здебільшого були просто анекдотичні. Він не мав належних даних. Не мав належної освіти. Він спинився на рівні середньої школи й до 1965 року був, по суті, перекотиполем, людиною без певних занять. Він не був одружений. Та й усе його минуле виглядало надто ексцентричним.

На превеликий подив, преса майже не зачіпала його. В рік виборів, коли Вілбур Мілз погорів через коханку, а Уейн Хейс з такої ж причини вилетів зі свого насадженого місця в палаті представників, репортери, здавалося б, мусили розчехвостити Стілсона на всі заставки. Тим часом його химерна, суперечлива постаць викликала в пресі хіба що поблажливі насмішки

і ні в кого, крім Джонні Сміта, не збуджувала й тіні тривоги. Його охоронцями були молодчики на «хар-леях-девідсонах», які всього кілька років тому вчиняли бешкети на нью-гемпшірському узбережжі, на його передвиборних мітингах раз у раз нападали на людей, але жоден допитливий репортер у це не заглиблювався. На зустрічі з виборцями в столиці штату, — до речі, в тих самих торговельних рядах, до яких доклав рук і Стілсон, — восьмирічну дівчинку забрали до лікарні з переломом руки й ушкодженням шийним хребцем, і її мати істерично кричала й присягалася, що дитину віджбурнув геть один з «отих скажених мотоциклістів», коли вона спробувала вибратися на поміст, щоб попросити у Великої Людини автограф до своєї книжечки. Та в газеті про це згадали єдиною фразою: «На передвиборному мітингу Стілсона потерпіла дівчинка», — та й по всьому.

Коли Джонні натрапив на подану Стілсоном фінансову декларацію, він аж очам не повірив — така то була «липа». В 1975 році Стілсон сплатив одинадцять тисяч доларів федерального податку з прибутку в тридцять шість тисяч, і ото все, бо місцевого податку в Нью-Гемпшірі просто немає. У декларації він зазначив, що весь той прибуток дала його страхувально-посередницька контора плюс невелика платня мера. Ані слова про зисковні торговельні ряди в Конкорді. Ніякого пояснення з приводу власного будинку, оціненого у вісімдесят шість тисяч доларів і придбаного без позик чи виплату. І ось того ж таки року, коли за приховування прибутків натиснули на самого президента Сполучених Штатів, ця незбагненна Стілсонова декларація нікого не здивувала.

Далі — його діяльність на посту мера. Загалом вона виявилась куди успішнішою, ніж можна було сподіватися з передвиборних вистав. Стілсон відзначався розважливою, практичною вдачею і грубим, але несхиб-

ним розумінням людської, соціальної і політичної психології. На кінець його виборного терміну, в 1975 році, міський бюджет уперше за десять років мав позитивний баланс — на превелику втіху платників податків. Із законною гордістю він згадував свій план реорганізації платних автостоянок і так звану «програму трудового перевиховання юних правопорушників». Крім того, Ріджуей один з перших у країні створив комісію підготовки до двохсотріччя США. У місті відкрилася фабрика канцелярських меблів, і навіть у застійні періоди рівень безробіття у Ріджуеї не перевищував зазвичай 3,2 процента. Все те заслуговувало тільки на схвалення.

Та, поки Стілсон був мером, діялися й інші речі, що дуже насторожували Джонні.

Видатки на міську бібліотеку скоротилися з одинадцяти до восьми тисяч доларів, а в останній рік Стілсонового правління — й до шести з половиною. І водночас на сорок процентів зросли асигнування на муніципальну поліцію. В гаражі міської управи з'явилися три нові патрульні машини, оснащені повними комплектами засобів упокорення. Штат поліції збільшився на дві одиниці, і, на настійну вимогу Стілсона, муніципальна рада ухвалила виділити поліційним чинам п'ятдесятипроцентну дотацію на придбання особистої зброї. Внаслідок цього заходу більшість полісменів у сонному новоанглійському містечку завели собі «магнуми-0,357» — знамениту «гармату» Нечупари Гаррі Каллагена. Також за Стілсонового правління було закрито юнацький спортивний клуб; встановлено, нібито на побажання громадськості, а насправді під тиском поліції, «комендантську годину» — десяту вечора — для підлітків; на тридцять п'ять процентів зменшено видатки на соціальне забезпечення.

Атож, чимало було навколо Грега Стілсона такого, що насторожувало й лякало Джонні.

Владний, свавільний батько і поблажлива, всепрощаюча мати. Політичні мітинги, більше схожі на рок-концерти. Загравання з юрбою, оті охоронці.

Ще від часів книжки Сінклера Льюїса¹ люди за-суджували й проклинали фашизм, боялися, щоб він не прийшов до влади в Америці, і цього таки не сталося. Щоправда, був у Луїзіані губернатор Х'ю Лонг, але ж Х'ю Лонга...

Х'ю Лонга застрілили.

Джонні заплющив очі й побачив, як Нго «стріляє» пальцем: бах, бах, бах. «Тигре, тигре, хижий зблиск, що сполохав темний ліс...»²

Ні, не можна сіяти зуби дракона. Не можна, коли не хочеш зрівнятися з Френком Доддом у його вініловому дощовику з каптуром. Чи з усіма отими Освальдами, Сірханами, Бреммерами. Маніяки всіх країн, єднайтеся... А хочеш — заповной і далі свої блокноти параноїдними міркуваннями, гортай їх серед ночі, аж поки остаточно зсунешся з глузду, а тоді надсилай оплачене поштове замовлення на гвинтівку. Джонні Сміт, познайомтеся з Писклявою Фромм³. Дуже приємно, Джонні; все, що ви зібрали в цьому блокноті, знаходить у мене цілковите розуміння. Хочу відрекомендувати вас своєму духовному наставникові. Знайомтеся, Джонні, це Чарлі. Чарлі, а це Джонні. Ви, Джонні, кінчайте зі Стілсоном, а потім ми зберемося й порішимо решту свиней, щоб урятувати від них нашу країну...

В голові у нього паморочилось. Підступав неминучий напад болю. Цим кінчалося щоразу. Думки про Грега

Йдеться про політичний роман-памфлет «У нас таке неможливе» (1935), в якому письменник переконливо змалював гіпотетичну фашистську державу в США.

² Початок вірша Вільяма Блейка «Тигр».

³ Лінетт Фромм намагалася вчинити замах на президента Форда.

Стілсона щоразу викликали головний біль. Час лягати спати, і дай боже, щоб не снилося ніяких снів.

А все ж таки — Запитання.

Він уже давно записав те Запитання в блокноті й раз у раз повертався до нього. Записав чіткими літерами, ще й тричі обвів навколо, так наче огорожу поставив. Запитання було таке:

Якби машина часу раптом перенесла тебе в 1932 рік, чи вбив би ти Гітлера?

Джонні поглянув на годинник. За чверть перша. Вже настало 3 листопада, і вибори під знаком Двох-сотріччя відійшли в історію. Ще не надійшли остаточні відомості з Огайо, але Картер упевнено вів перед. Де вже там його наздогнати. Колотнеча скінчилася, хто виграв, а хто програв. Джеррі Форд міг почепити свій жокейський кашкетик на цвях, принаймні до 1980 року.

Джонні підійшов до вікна й визирнув надвір. Великий будинок стояв темний, але над гаражами, в помешканні Нго, ще світилося. Нго, що незабаром мав стати американським громадянином, і досі спостерігав великий американський ритуал, що відбувається раз на чотири роки: колишні — на вихід, нові — на вхід.

Джонні ліг спати. Лежав довго, аж поки нарешті заснув.

І наснився йому усміхнений тигр.

Розділ двадцять другий

1

Герб Сміт узяв другий шлюб з Чарлін Маккензі, як і намічалось, 2 січня 1977 року. Церемонія відбувалася в конгрегаціоналістській церкві у Саутвест-Бенді. Батько нареченої, майже сліпий вісімдесятирічний дідок, передав дочку нареченому. Джонні, що стояв

поряд з Гербом, у належну мить подав йому обручку. То була радісна нагода.

На весілля приїхала Сейра Хезлітт з чоловіком і сином, що встиг помітно підрости. Сейра була вагітна й променилася щастям та вдоволенням. Побачивши її, Джонні відчув гострий укол ревнощів, який захопив його зненацька, мов несподівана газова атака. Та за хвилину все це минуло, і згодом, під час весільної вечері, Джонні підійшов до них і заговорив.

Він уперше зустрівся з Уолтом Хезліттом. То був ставний голий чоловік з тоненькими вусиками й дочасною сивиною в чуприні. Вибори до сенату штату Мен увінчалися для нього успіхом, і тепер він просто-рікував про наслідки національних виборів, про те, як важко співпрацювати з незалежним губернатором, а тим часом Денні шарпав його за штани й скиглив: «Ще пити, тату, ще пити, *ще пити!*..»

Сейра говорила мало, однак Джонні весь час відчував на собі погляд її блискучих очей, і це його трохи сковувало, хоч водночас і якось наче тішило. А може, й трохи смутило.

Питва на вечері було вдосталь, і Джонні вдвічі перевищив свою звичайну міру, що становила дві чарчини. Може, на нього так подіяла нова зустріч із Сейрою, яка до того ж приїхала з чоловіком, чи, може, щасливе обличчя Чарлін: дивлячись на нього, Джонні остаточно усвідомив, що Віра Сміт пішла без вороття. Отож, коли хвилин через п'ятнадцять після від'їзду Хезліттів він рушив до Гектора Маркстоуна, батька молодої, в голові у нього приємно шуміло.

Старий сидів у кутку біля жалюгідних решток весільного пирога, склавши покручені артритом руки на голові свого ціпка. Він носив темні окуляри. Одна дужка була зламана і обмотана чорною ізоляційною стрічкою. Він пильно придивлявся до Джонні.

— Ти Гербів синок, еге?

— Так, сер.

Гектор Маркстоун обдивився його ще пильніше. Тоді сказав:

— У тебе кепський вигляд, хлопче.

— Мабуть, через те, що допізна працюю вночі.

— Треба приймати щось зміцнююче. Таке, щоб відновило сили.

— Ви були на першій світовій війні, правда ж? — спитав Джонні. До синього діагоналевого піджака старого було пришпилено кілька медалей і серед них французький Воєнний хрест.

— Був, аякже, — зрадів Маркстоун. — Служив під началом Джека Першінга. Американський експедиційний корпус. Сімнадцятий і вісімнадцятий роки. Пройшли крізь вогонь і воду. Місили багно, їли лайно. Ліс Белло, хлопче. Ліс Белло. Тепер це тільки назва в підручнику історії. А я там був. Я бачив, як там помирили люди. Місили багно, їли лайно і вставали в атаку усі заодно.

— Чарлін казала, що ваш син... її брат...

— Бадді. Еге ж. Був би тепер тобі за дядька. Чи любили ми свого хлопчика? Та певно, що любили. Ім'я його було Джо, але всі казали на нього Бадді, мало не з пелюшок. А як отримали ту телеграму, так мати Чарлін і почала сходити в домовину.

— Його вбили на війні, так?

— Так, убили, — повільно промовив старий. — Сент-Лу, сорок четвертий рік. Не так уже й далеко від лісу Белло, як на нашу мірку. Вкоротили йому віку кулею. Нацисти...

— Я саме пишу нарис, — сказав Джонні, відчуваючи хмільну втіху з того, що звернув розмову на потрібний йому предмет. — Сподіваюся продати його в «Атлантик» чи, може, в «Гарперс»...

— То ти письменник? — Скульця темних окулярів блиснули на Джонні з новою цікавістю.

— Ну, власне, тільки пробую...— відказав Джонні. Він уже почав шкодувати, що так розбазікався. *Атож, я письменник. Пишу в блокнотах під покривом ночі.*— А цей нарис буде про Гітлера.

— Про Гітлера? Що про Гітлера?

— Та як вам сказати... Ну ось припустімо... припустімо, що ви сіли в машину часу й перенеслися назад, у тисяча дев'ятсот тридцять другий рік. У Німеччину. І припустімо, зустрілися з Гітлером. То вбили б ви його чи залишили живого?

Темні скельця окулярів поволі наблизились до самого обличчя Джонні. І він ураз протверезів, утративши й балакучість, і жвавість розуму. Тепер усе залежало від того, що відповідь йому старий.

— Це не жарт, хлопче?

— Ні, не жарт.

Гектор Маркстоун зняв одну руку з головки ціпка, застромив її в кишеню штанів і цілу вічність порпався там. Нарешті вийняв руку з кишені. В ній був складаний ніж з кістяною колодочкою, що за багато літ пожовкла й витерлася до блиску. Тепер у діло пішла й друга рука, почавши повільно, з неймовірною обережністю, яку породжує артрит, видобувати з колодочки лезо. Воно лиховісно поблискувало в ясному світлі конгрегаціоналістської парафіяльної зали. В 1917 році той ніж помандрував до Франції разом з хлопчиськом, одним із хлоп'ячого війська, що палало бажанням дати відсіч брудним гуннам, які кололи багнетами малих дітей і гвалтували черниць, і показати нікчемним французам, як треба воювати. Ті хлопчиська падали мертві під кулеметним вогнем, хворіли на дизентерію і смертельну інфлуенцу, ковтали гірчичний газ і фосген, виходили з пекельного лісу Белло геть розшарпані й знавіснілі зі страху, неначе зіткнулися там із самим дияволом. А потім виявилось, що все те було намарне, що все треба починати спочатку.

Десь грала музика. Люди сміялися, танцювали. Світільник-мигавка кидав у залу снопи теплого світла. Та все те відбувалося десь далеко. Джонні невідривно дивився на оголене лезо, немов загіпнотизований грою світла на гострому жалі.

— Бачиш? — тихо спитав Маркстоун.

— Бачу,— видихнув Джонні.

— Я б загнав його в самісіньке чорне, підступне серце того вбивці,— промовив Маркстоун.— Загнав би до відпору... а тоді ще й повернув, отак...— Він повільно крутнув лезом в один бік, а потім у другий. І осміхнувся, показавши гладенькі, наче в немовляти, ясна, між якими косо стирчав один-єдиний жовтий зуб.— Але перед тим,— додав старий,— я намастив би лезо щучачою отрутою.

2

— Чи вбив би я Гітлера? — перепитав Роджер Четсворт, видихаючи хмарки пари.

Вони прогулювалися вдвох засніженим гаєм за даремським будинком Четсвортів. У гаю стояла тиша. Був уже початок березня, але день випав холодний і німотно-тихий, наче в січні.

— Еге ж, саме так.

— Цікаве запитання,— сказав Роджер.— Безпредметне, але цікаве... Ні, не вбив би. Я, мабуть, вступив би до його партії. Спробував би щось змінити із середини. Може, вдалося б витіснити його або викрити. Звісно, коли б знати наперед, до чого все те дійде.

Джонні згадав обпиляні більярдні киї. Згадав ясно-зелені очі Санні Еллімена.

— А може, вас і самого вбили б,— сказав він.— У тридцять третьому році ті молодчики не тільки горлали пісні по пивницях.

— Так, ваша правда.— Роджер запитливо звів брови й поглянув на Джонні.— Ну, а як би вчинили ви?

— Сам не знаю,— відказав Джонні.

Роджер перевів розмову на інше.

— Як ваш батько і його дружина провели медовий місяць?

Джонні посміхнувся:

— Вони поїхали в Майямі-Біч, а там саме був страйк готельної обслуги, Чарлін сказала, що почувала себе як удома, бо довелося самій застеляти ліжка і все таке інше. А батько тепер соромиться людей: ходжу, каже, в березні геть засмаглий, наче якийсь піжон. Але, здається, обоє лишилися задоволені.

— Вони продали свої будинки?

— Так, причому в один день. І взяли майже стільки, скільки хотіли. Коли б не оті кляті лікарняні рахунки, ми б тепер ніякого клопоту не знали.

— Джонні...

— Що?

— Та ні, нічого. Вертаймося вже. Вип'ємо трохи віскі. «Шівас регаль» вам смакує?

— Ще б пак,— сказав Джонні.

3

Тепер вони читали «Джуда Непримітного», і Джонні вражало, як легко дається Чакові ця книжка (хоч на перших сторінках сорока не обійшлося без зітхань і ремствувань). Хлопець признався, що вночі з власного почину читає наперед, і вирішив після «Джуда» взяти ще якийсь роман Гарді. Уперше в житті він відставав від читання втіху і купався в ній, мов невинний юнак в обіймах зрілої жінки.

А поки що розгорнута книжка лежала в Чака на колінах корінцем догори. Вони з Джонні знов сиділи

біля басейну, тільки ще без води, і на обох були піджаки. По небу пливли легкі білі хмарки, безладно намагаючись збитись у більшу хмару, щоб пролитися дощем. У повітрі вчувався якийсь загадковий і солодкий дух — дух близької весни. Було 16 квітня.

— Це знов одне з ваших трюкових запитань? — спитав Чак.

— Ні.

— Ну, а вони б мене схопили?

— Що-що? — Про це ніхто ще не запитував.

— Якби я вбив його, вони б мене схопили? І почепили б на ліхтарному стовпі, щоб я висів, як обскубане курча?

— Ну, я не знаю, — повільно промовив Джонні. — А втім, мабуть, таки схопили б.

— І я не зміг би перенестися в тій машині в наш славний новий світ? Назад у тисяча дев'ятсот сімдесят сьомий рік?

— Думаю, що ні.

— Ну й нехай. Я б однаково вбив його.

— Навіть і отак?

— Ну звісно. — Чак злегенька посміхнувся. — Узяв би з собою ампулку з моментальною отрутою, чи зашив у комір сорочки бритвене лезо, чи я знаю... Аби не катували, коли схоплять. Але я вбив би його. Бо якби не вбив, то мене б аж довіку переслідували ті мільйони людей, яких він винищив.

— Аж довіку... — проказав за ним Джонні кволим голосом.

— Джонні, вам недобре?

Джонні примусив себе всміхнутися до хлопця.

— Та ні, все гаразд. Просто серце на мить наче завмерло.

Під майже безхмарним небом Чак знов узявся читати «Джуда Непримітного».

Травень.

І знов у повітрі запахло свіжоскошеною травою, знов забуяла цвітом незмінна улюблениця жимолость, розкрили свої пуп'янки троянди. Весна гостює в Новій Англії недовго — усього якийсь неоціненний тиждень, а потім диск-жокеї запустять «золоті диски» ансамблю «Біч бойз», розляжуться по околиці гудіння патрульної «хонди», і гарячий вітер принесе літо.

В один з останніх вечорів того неоціненого тижня Джонні сидів у своєму котеджі й дивився за вікно, у м'яку та глибоку весняну сутінь. Чака вдома не було: поїхав на шкільну танцювальну вечірку зі своєю новою дівчиною, набагато розвиненішою за кількох попередніх. «Вона *читає*», — довірчо повідав він Джонні, як тямущий чоловік іншому тямущому чоловікові.

Нго вже не жив у садибі. Наприкінці березня він дістав американське громадянство, у квітні запропонував свої послуги одному з курортних готелів у Північній Кароліні, а три тижні тому його запросили на розмову й одразу ж прийняли на головного доглядача території. Перед від'їздом він зайшов до Джонні.

— Мені здається, ви надто тривожитесь через тигрів, яких насправді немає, — сказав він. — Тигр смугастий, і тому в заростях його не видно. От стривоженій людині скрізь і ввижаються тигри.

— Але ж тигр є, — заперечив Джонні.

— Так, — погодився Нго. — Десь є. А ви тим часом марнієте на очах...

Джонні підвівся, рушив до холодильника й налив собі пепсі. Тоді вийшов зі склянкою на маленьку відкриту веранду. Він сидів, попивав пепсі й думав про те, як добре для людей, що мандрівки в часі неможливі. Над соснами зійшло жовто-рожеве око місяця, і на поверхню басейну лягла навскоси кривава доріжка.

Десь закумкали й захляпали перші жаби. Трохи згодом Джонні зайшов до кімнати й хлюпнув у пепсі добрячу дещицю рому. А повернувшись на веранду, знову сів зі склянкою в руці, посьорбував свою суміш і дивився, як підбивається вгору місяць, поступово роблячись із жовто-рожевого німотно-таємничим сріблястим.

Розділ двадцять третій

1

23 червня 1977 року Чак прощався зі школою. Джонні, що вбрався з цієї нагоди в свій найкращий костюм, сидів у задушній залі разом із Роджером та Шеллі Четсвортами й дивився, як йому, сорок третьому за списком, вручають атестат. Шеллі пустила сльозу.

Потім відзначали цю подію на лужку в садибі Четсвортів. День був гарячий і паркий. На заході копичилися важкі, багристо-череваті грозові хмари. Вони помалу повзли понад обрієм, але насуватися начебто не збирались. Розчервонілий після трьох «шприців» Чак підійшов до Джонні разом зі своєю подружкою Патті Стрейчен і показав випускний подарунок батьків — найновіший годинник «Пульсар».

— Я казав їм, що хочу робота, але вони не спромоглися, — мовив він.

Джонні засміявся. Вони ще трохи погомоніли, а тоді Чак рішуче, мало не грубувато випалив:

— Я хочу подякувати вам, Джонні. Коли б не ви, не бачити б мені сьогодні ніякого атестата.

— Ні, це не так, — заперечив Джонні. Його занепокоїло те, що Чак ладен був заплакати. — Добре зерно завжди проросте.

— От і я йому те саме кажу, — докинула Чакова

дівчина. За її окулярами ховалася до пори холоднувата вишукана врода.

— Може,— сказав Чак.— Може, й так.— Але я однаково знаю, хто стоїть за моїм атестатом. Дякую, дякую, дякую.— Він обняв Джонні й міцно притис до себе.

Аж раптом, наче спалах, сяйнула чітка, напрочуд виразна картина, що змусила Джонні схопитись рукою за голову, ніби Чак не обняв його, а вдарив. Ця картина закарбувалася у свідомості, немов відбиток з друкарського кліше.

— Ні,— мовив він.— *Немає виходу.* Не йдіть туди, ні ти, ні вона.

Чак розгублено відступив. Він також відчув *щось*. Щось холодне, темне й незбагненне. У нього враз пропало будь-яке бажання доторкатися до Джонні, в ту мить він волів більш ніколи до нього не доторкатись. Так наче раптом відчув, як воно лежати живому в труні, коли над тобою прибивають віко.

— Джонні... — мовив він і затнувся.— *Що... що це...*

До них саме підходив Роджер зі склянками в руках, та тепер вражено спинився. Джонні дивився через Чакове плече на далекі грозові хмари. Очі його були відчужені й затуманені.

— Вам не можна туди,— сказав він.— Там немає грозовідводів.

— *Джонні...*— Чак злякано подивився на батька.— *Щось із ним таке... напад, чи що.*

— Блискавка,— голосно сповістив Джонні. Люди почали обертатися до нього. Він простер руки.— Спалах вогню. Коротке замикання в стіні. Двері... тиснява, не вийти... Горять люди... пахне смаженою...

— *Що це він каже?* — зойкнула Чакова дівчина.

Гомін голосів довкола завмер. Усі стояли з тарілками та склянками в руках і дивилися на Джонні.

Роджер ступив уперед.

— Джоне! Джонні! Що з вами? Отямтеся! — Він клацнув пальцями перед затуманеними очима Джонні. На заході зарокотав грім, наче там перемовлялися велетні, граючи в карти.— Що сталося?

Голос Джонні звучав виразно й досить гучно, його чули всі п'ятдесят з чимось чоловік, що зібралися на лужку: бізнесмени з дружинами, вчителі з дружинами, даремські знайомі з високих верств.

— Сьогодні ввечері не пускайте сина з дому, а то він згорить разом з усіма іншими. Буде пожежа, страшна пожежа. Не пускайте його до «Кеті». Туди вдарить блискавка, і, поки приїде перша пожежна машина, все згорить дощенту. Загориться електропроводка. У дверях знайдуть обвуглені тіла, впізнати їх можна буде тільки з коронок і пломб у зубах. Це... це...

Раптом Патті Стрейчен закричала, сягнула рукою до рота й упустила додолу склянку. Кубики льоду розсипалися по траві, виблискуючи, мов неприродно великі діаманти. Якусь мить дівчина ще стояла, хитаючись у своїй пишній і світлій святковій сукні, а тоді повалилася непритомна, і її мати кинулась на допомогу, крикнувши на ходу до Джонні:

— Та що це на вас найшло? Бога ради, що на вас найшло?

Чак не відводив погляду від Джонні. Обличчя хлопця було біле як крейда.

Очі Джонні почали прояснюватись. Він обернувся до людей, що вражено дивились на нього.

— Перепрошую,— пробурмотів він.

Мати Патті стояла навколішки біля дочки, підвівши їй голову й легенько поплескуючи по щоках. Дівчина заворушилась і застогнала.

— Джонні...— прошепотів Чак і, не чекаючи відповіді, подався до Патті.

На лужку за будинком Четсвортів запала глибока

тиша. Всі дивилися на нього, на Джонні. Знову з ним таке сталося, і знову всі витріщаються на нього. Так само, як оті медсестри в лікарні. І як репортери. Справжнісінькі тобі сороки на телефонних дротах. Стоять, забувши про свої склянки й тарілки з картопляним салатом у руках, і лупають очима так, ніби він розстебнув перед ними штани.

Йому захотілось утекти, десь сховатися. До горла підступала нудота.

— Джонні,— мовив Роджер і обняв його рукою,— ходімо звідси. Не треба вам тут стояти...

Десь далеко загуркотів грім.

— Що таке «Кеті»? — різко спитав Джонні, намагаючись вивільнити плечі з-під Роджерової руки.— Це не чиясь житло, бо там є таблички з написом «Вихід».— Що це таке? Де воно?

— Та заберіть же його звідси! — мало не заверещала мати Патті.— Він знов доведе її до млості!

— Ходімо, Джонні.

— Та я ж...

— *Ходімо.*

Джонні дав повести себе до котеджу. Звуки їхньої ходи по всипаній жорствою доріжці здавалися дуже гучними. Більш ніщо не порушувало тиші. Тільки коли вони дійшли до басейну, позаду стало чути збуджене перешіптування.

— Де воно, те «Кеті»? — знову спитав Джонні.

— Як же ви не знаєте? — озвався Роджер.— Усе інше вам начебто відомо. Ви так налякали бідолашну Патті, що вона аж зомліла.

— Я не бачу де. Воно в мертвій зоні. Що це таке?

— Спершу знайдемо в дім.

— Я не хворий!

— Ні, але надто збуджені,— сказав Роджер. Він говорив лагідно, заспокійливо, як говорять з душевнохворими. Цей його тон доводив Джонні мало не до

розпачу. В голові заворушився знайомий біль. Зусиллям волі Джонні спробував притлумити його. Вони піднялися сходами до котеджу.

2

— Вам полегшало? — спитав Роджер.

— Що таке «Кеті»?

— Дуже модний придорожній бар-ресторан у Соммерсворті. Випускні вечірки в «Кеті» — це вже своєрідна традиція. Не знаю навіть чому... Може, ви все-таки приймете аспірин?

— Ні. Не пускайте його туди, Роджере. В будинок ударить блискавка. І все згорить дощенту.

— Джонні,— повільно й дуже лагідно промовив Роджер Четсворт,— ви не можете цього знати.

Джонні відпив кілька маленьких ковтків крижаної води й поставив склянку. Рука його трохи тремтіла.

— Ви ж нібито довідувалися про моє минуле. То, мабуть...

— Так, довідувався. Але ви робите з цього неправильний висновок. Я знав, що вас вважають екстрасенсом чи як там, але мені був потрібен не екстрасенс. Я шукав репетитора. І ви показали себе дуже добрим репетитором. Як на мене, то ніякої різниці між добрими й поганими екстрасенсами немає, бо я взагалі не вірю в усякі такі штуки. Дуже просто. Не вірю — і край.

— То, виходить, я брехун.

— Зовсім ні,— відказав Роджер тим самим тихим, лагідним голосом.— У мене на фабриці в Сассексі є майстер, що ніколи не прикурить третій від одного сірника, але це не заважає йому бути добрим майстром. Я маю друзів, дуже ревних християн, і, хоч сам до церкви не ходжу, ми залишаємося друзями. Так

само й ваша віра в те, що ви здатні прозирати майбутнє чи знаходити речі на відстані, анітрохи не вплинула на моє рішення взяти вас репетитором. А втім... не зовсім так. Вона просто втратила для мене будь-яку вагу, коли я вирішив, що це ніяк не відбиватиметься на вашій роботі з Чаком. Так і вийшло. Але в сьогоднішню пожежу в «Кеті» я вірю не більше, ніж у те, що місяць на небі зроблений із сиру.

— Авжеж, я не брехун, я просто ненормальний,— сказав Джонні. По-своєму це було навіть цікаво. Роджер Дюссо та багато тих, хто писав Джонні листи, звинувачували його в шахрайстві. Четсворт перший добачив у нього комплекс Жанни д'Арк.

— Знов-таки ні,— заперечив Роджер.— Ви зовсім молодим стали жертвою жахливої катастрофи і тільки ціною величезних, неймовірних зусиль повернулися до життя,— мабуть, страшенно дорогою ціною. Я не люблю марно плескати язиком про такі речі, Джонні, а якщо хтось із тих людей на лужку, включаючи й матір Патті, захоче зробити з цього якісь нерозумні висновки, їм буде чемно сказано, щоб вони притримали язика й не судили про те, чого не тямлять.

— «Кеті»,— раптом мовив Джонні.— А звідки ж тоді я знаю цю назву? І як довідався, що то не чиесь житло?

— Від Чака. Весь останній тиждень він раз у раз заводить мову про ту вечірку.

— Зі мною — ні.

Роджер знизав плечима.

— Може, він казав щось Шеллі або мені, а ви були поблизу й почули. Це відклалося у вашій підсвідомості, а потім...

— Авжеж,— з досадою сказав Джонні.— Усе, чого ми не розуміємо, що не вкладається у звичну схему, ми скидаємо на підсвідомість, чи не так? Вона — справжнє божество двадцятого століття. Як часто ви

вдавалися до цього, Роджере, коли щось суперечило вашим прагматичним поглядам на світ?

В очах Роджера начебто зблиснув вогник — чи, може, це тільки привиділося Джонні.

— Насувалися грозові хмари, от у вас і виникла думка про блискавку,— сказав Роджер.— Невже ви не розумієте? Це ж так прос...

— Слухайте,— перебив його Джонні,— я ж вам ясно кажу. В той ресторан ударить блискавка. Він згорить. *Не пускайте туди Чака.*

О боже, знов підступає цей біль. Скрадається, наче тигр. Джонні мляво звів руку й потер чоло.

— Джонні, ви надто затялися на цьому.

— Не пускайте його,— повторив Джонні.

— Хай вирішує сам, заборонити йому я не можу. Він вільна біла людина, йому вже вісімнадцять років.

У двері постукали.

— Джонні, можна?

— Заходь,— сказав Джонні, і до кімнати ввійшов сам Чак. Вигляд він мав стурбований.

— Як ви себе почуваєте? — спитав хлопець.

— Добре,— відповів Джонні.— Голова болить, ото й тільки. Чак... зроби ласку, не їдь туди сьогодні. Прошу тебе як друг. Незалежно від того, поділяєш ти татову думку чи ні. *Дуже тебе прошу.*

— Нема про що говорити, друже,— весело мовив Чак і, гепнувшись на диван, підчепив ногою подушечку.— Тепер Патті в ті місця й трактором не затягнеш. Такого страху ви на неї нагнали.

— Мені дуже жаль,— сказав Джонні, і від раптової полегкості йому стало аж млосно й трохи морозно.— Та водночас я дуже радий.

— Вам щось саянуло, правда? — Чак перевів погляд з Джонні на батька, а тоді назад на Джонні.— Я це відчув. Відчуття моторошне.

— Часом це переходить на інших. Розумію, як воно зле.

— Не дай боже ще колись таке звідати,— сказав Чак.— Але там... той ресторан і справді згорить?

— Так,— відказав Джонні.— Просто не треба туди потикатися.

— Але ж...— Чак стривожено поглянув на батька.— Випускні класи замовили весь той сарай. Шкільне начальство це тільки підтримує. Так куди безпечніше, ніж коли двадцять чи тридцять різних компаній розбредуться по околиці й питимуть хто де. А там має бути...— Чак на хвильку вмовк і вже з видимим переляком закінчив: — Там має бути щось із двісті пар. Тату...

— Твій тато цьому не вірить,— сказав Джонні.

Роджер встав і посміхнувся.

— Гаразд, ось ми зараз поїдемо в Сомерсворт і поговоримо з власником ресторану,— сказав він.— Наше свято на лужку все одно не вдалося. І якщо після того ви обидва стоятимете на своєму, ми зможемо сьогодні ввечері прийняти всіх у себе.— Він позирнув на Джонні.— Тільки за однієї умови, друже: ви не будете пити й допоможете наглядати за порядком.

— Залюбки,— мовив Джонні.— Але навіщо це вам, коли ви не вірите?

— Щоб ваша душа була спокійна,— відказав Роджер.— І Чакова теж. І щоб потім, коли нічого не станеться, мати змогу нагадати вам свої слова й добре посміятись.

— Ну що ж, так чи так, а дякую.— Тепер, коли напруження спало, Джонні почало трусити, зате головний біль трохи приглух.

— Тільки скажу вам усе як є, Джонні,— мовив Роджер.— Думаю, в нас більше шансів розжитися в пеклі на сніг, ніж змусити того хазяїна повірити вам

на слово й відмінити банкет. Мабуть, такі зисковні вечори випадають йому не часто.

— Ну, придумаємо що-небудь...— озвався Чак.

— Наприклад?

— Наговоримо йому чогось такого... заб'ємо баки...

— Тобто обдуримо? Ні, на таке я не згоден. І не думай, Чаку.

— Ясно,— кивнув головою Чак.

— Тоді рушаймо,— жваво мовив Роджер.— Уже за чверть п'ята. Беремо «мерседес» — і в Соммерсворт.

3

Коли за двадцять хвилин до шостої вони троє зайшли в ресторан, його власник, Брюс Керрік, стояв за стойкою бару. Джонні побачив на дверях об'яву: «Сьогодні з 7-ї вечора в нас зачинено — приватний банкет. Чекаємо вас завтра»,— і в нього впало серце.

Не можна сказати, що Керрік збивався з ніг. Клієнтів у барі було обмаль: кілька робітників пили пиво й дивилися перший випуск вечірніх новин, та ще три парочки потягували коктейлі. Керрік слухав Джонні, і на обличчі його відбивався дедалі більший подив. А коли Джонні закінчив, він спитав:

— Ви сказали, ваше прізвище Сміт?

— Саме так.

— Містере Сміт, ходімте зі мною до вікна.

Він повів Джонні у вестибюль, до вікна біля дверей гардеробної.

— Вигляньте надвір, містере Сміт, і скажіть мені, що ви бачите?

Джонні виглянув, знаючи наперед, що він побачить. Шосе № 9 бігло на захід, просихаючи після недавнього дрібного дощичку. Небо ясніло блакиттю. Гроза пройшла стороною.

— Нічого особливого. Принаймні поки що. Але ж...

— Ніяких «але ж»,— відрубав Брюс Керрік.— Знаєте, що я думаю? Хочете, скажу по щирості? Я думаю, що у вас не всі дома. Чому ви вирішили розповідати свої байки саме мені, я не знаю і не хочу знати. Та коли ви маєте вільну хвилину, я вам поясню, що й до чого. Випускники виклали мені за цю вечірку шість з половиною сотень. Вони найняли першорядну рок-групу «Оук» з Мену. Гарячі страви уже в морозильній камері, хоч зараз саджай в ультрапіч. Салати на льоду. За питво плата окрема, більшості з тих діточок уже за вісімнадцять, і вони мають право пити скільки захочуть... та так сьогодні й робитимуть, і ніхто їм нічого не скаже, бо школу людина закінчує раз у житті. Отож я за іграшку покладу до кишені дві тисячі доларів. На сьогоднішній вечір я спеціально найняв шість офіціанток і розпорядницю. Якщо я відміню банкет, я не лише втрачу весь цей виторг, а й мусять повернути оті шістсот п'ятдесят доларів за харч. Та ще не матиму й звичайних вечірніх відвідувачів, бо попередження про банкет висіло на дверях цілий тиждень. Ну як, до вас усе дійшло?

— Ви маєте на своєму даху грозовідводи? — спитав Джонні.

Керрік здійняв руки догори.

— Я йому розтлумачую, як стоять справи, а він мені про грозовідводи!.. Так, маю я, маю грозовідводи! Приїздив тут один тип, років уже десь із п'ять тому. Як почав мені співати, на скільки збільшиться моя страховка, і всяке таке інше. Отоді я й купив ті бісові грозовідводи. Ви задоволені?.. Ой боже ж ти мій!..— Він обернувся до Роджера й Чака.— Ну, а ви чого дивитесь? Чому дозволяєте цьому шизуватому розгулювати на волі? Ідіть уже звідси, чуєте? У мене й без вас діла вистачає.

— Джонні...— почав був Чак.

— Облиш,— сказав Роджер.— Ходімо. Пробачте, що забрали у вас час, містере Керрік, і дякуємо вам за чемність і увагу.

— Нема за що,— відказав Керрік.— Ото ще придурки! — І подався назад до бару.

Вони вийшли надвір. Чак із сумнівом поглянув на безхмарне небо. Джонні дивився в землю й понуро чвалав до машини, почувавши себе найпослідушим дурнем. У скронях болісно гупало. Роджер стояв, застромивши руки в задні кишені штанів, і розглядав довгий низький дах ресторану.

— На що ти там роздивляєшся, тату? — спитав Чак.

— Немає ніяких грозовідводів,— замислено мовив Роджер Четсворт.— І духу немає.

4

Вони сиділи втрюх у вітальні великого будинку. Перед Чаком був телефон. Хлопець нерішуче дивився на батька.

— Мало хто захоче міняти свої плани в останню годину,— сказав він.

— Головний їхній план — це вибратися з дому,— заперечив Роджер.— А туди чи сюди, не так уже й важить.

Чак знизав плечима й узявся дзвонити товаришам.

Кінець кінцем пощастило відрадити половину тих, що збиралися на банкет до «Кеті». Чому вони приїхали до Четсвортів, Джонні так до ладу й не зрозумів. Дехто, мабуть, розважив, що там буде цікавіше, декого принадила дармова випивка; але, певно, й тому, що поголос розходився швидко, а чимало батьків, чії діти приїхали сюди, були вдень на лужку в Четсвортів. Отож не дивно, що Джонні на початку вечора

почував себе рідкісним експонатом у скляній вітрині. Роджер сидів у кутку й потягував мартіні на горілці. Обличчя його являло собою непроникну маску.

Десь за чверть до восьмої він підвівся, перейшов велику залу для ігор, що займала три чверті підвального приміщення, нахилився до Джонні і, перекикуючи волення Елтона Джона, запитав:

— Може, ходімо нагору та пограймо в крибідж?

Джонні вдячно кивнув головою.

Шеллі сиділа в кухні й писала листи. Коли чоловіки ввійшли, вона звела очі й посміхнулася:

— А я вже думала, що ви, мов два великомученики, простовбичите там цілу ніч. Це, до речі, зовсім не обов'язково.

— Ви вже пробачте, що все так вийшло,— сказав Джонні.— Я розумію, яким безглуздям це здається.

— Що здається, то здається,— відказала Шеллі,— ніде правди діти. Але те, що вони тут зібралися, все одно приємно. Я задоволена.

Знадвору долинув далекий грім. Джонні обернувся до вікна. Шеллі ледь помітно осміхнулася. Роджер уже вийшов до їдальні шукати в буфеті дошку для крибіджа.

— Проходить десь стороною,— зауважила Шеллі.— Погримить, побризкає, та й по всьому.

— Атож,— озвався Джонні.

Вона звично черкнула під листом своє ім'я, тоді згорнула аркуш, запечатала в конверт, надписала адресу й наліпила марку.

— Ви тоді справді щось таке відчули, Джонні?

— Так.

— Миттєве запаморочення,— сказала Шеллі.— Можливо, тому, що мало їсте. Он який ви худий. А може, то була галюцинація?

— Ні, не думаю.

Десь далеко знов заgrimіло.

— Я дуже рада, що Чак удома. Не вірю в астрологію, хіромантію, ясновидіння, всякі такі речі, а от... просто рада, що він тут, з нами. Він же наше єдине дитя, хоч ви, мабуть, подумаєте: добре мені дитя,— але ж я мов тепер бачу його в коротеньких штанцях на дитячій каруселі в міському парку. Так ніби це було вчора. І дуже втішно, що він поруч у цей... цей останній вечір свого дитинства.

— Я добре розумію ваші почуття,— сказав Джонні і раптом злякався, що ось-ось заплаче. За останні шість чи вісім місяців він начебто став гірше володіти собою.

— Ви добре вплинули на Чака. Я маю на думці не тільки читання. А взагалі.

— Я дуже привернувся до нього.

— Атож,— тихо мовила Шеллі.— Я знаю.

Повернувся Роджер з дошкою для крибіджа й транзисторним приймачем, настроєним на нью-гемпширську радіостанцію на горі Вашингтон, що передавала програми класичної музики.

— Трохи протиотрути від Елтона Джона, «Аеросмітів», «Фогетів» та іже з ними,— сказав він.— Ну як, Джонні, по долару партія, га?

— Згода.

Роджер сів, потираючи руки.

— Глядіть, підете додому без нічого,— мовив він.

5

Вони грали в крибідж, а час минав. Після кожної партії по черзі спускалися вниз перевірити, чи не танцює хто на більярдному столі й чи не усамітнілася десь котрась парочка.

— Я мушу добре пильнувати, щоб ніхто тут сьогодні не завагітнів,— сказав Роджер.

Шеллі сиділа у вітальні й читала книжку. Щогодини музична радіoproграма переривалась новинами, і Джонні краєм вуха прислухався. Одначе про ресторан «Кеті» у Соммерсворті не згадували — ні о восьмій, ні о дев'ятій, ні о десятій.

Після десятигодинних новин Роджер запитав:

— Готуєтеся зняти свій прогноз, Джонні?

— Ні.

Синоптики повідомляли про окремі дощі з грозами, обіцяли після півночі прояснення.

Підлога під ногами загула від потужних звуків бас-гітари із «Саншайн-бенд».

— Товариство розгулюється,— зауважив Джонні.

— Та то ще б біс із ним,— осміхнувся Роджер.— Товариство впивається. Спайдер Пармело спить у кутку на підлозі, і хтось примостив на нього ящик з пивом. Можна собі уявити, як тріщатимуть у них вранці голови. Пригадую, на своїй випускній вечірці...

— Прослухайте спеціальне повідомлення,— оголосили по радію.

Джонні, що саме тасував колоду, розсипав карти по підлозі.

— Заспокойтеся, це, мабуть, просто щось нове про оте викрадення у Флоріді.

— Навряд,— відказав Джонні.

Диктор почав читати:

— Як нас щойно повідомили, в містечку Соммерсворті, що на кордоні Нью-Гемпширу, сталася найбільша в історії штату пожежа, в якій загинуло понад сімдесят п'ять молодих людей. Пожежа спалахнула в місцевому барі-ресторані «Кеті», де саме відбувався банкет випускників середньої школи. Начальник соммерсвортської пожежної команди Мілтон Гові заявив репортерам, що можливість підпалу пожежники виключають. Найімовірніше, що пожежа виникла внаслідок удару блискавки...

Від обличчя Роджера Четсворта відлила вся кров. Він застиг на кухонному стільці неприродно прямо, втупивши очі в простір десь над головою Джонні. Руки його нерухомо лежали на столі. Знизу долинав галас і сміх упереміш зі співом Брюса Спрінгстіна.

До кухні зайшла Шеллі. Поглянула на чоловіка, потім на Джонні.

— Що з вами? Що сталося?

— Помовч,— сказав Роджер.

— ...і досі палає, і, за словами Гові, точне число жертв можна буде встановити тільки над ранок. А тим часом відомо, що понад тридцять чоловік, здебільшого випускників Даремської середньої школи, з важкими опіками доставлено в навколишні лікарні. Сорок чоловік, переважно також випускники, вибралися надвір крізь невеликі віконця туалетної кімнати, а решта, як видно, скупчилися у вихідних дверях, що й призвело до фатальних...

— Це *про* «Кеті»? — зойкнула Шеллі Четсворт.— Це там сталося?

— Так,— відповів Роджер. Голос його був моторошно спокійний.— Там.

Унизу теж раптом запала тиша. Потім почулося тупотіння на сходах. Двері кухні розчинились, і вбіг Чак, шукаючи очима матір.

— Мамо! Що таке? Що сталося?

— Схоже на те, що ми завдячуємо вам життя нашого сина,— промовив Роджер тим самим моторошно спокійним голосом. Джонні ніколи ще не бачив такого блілого обличчя. Роджер скидався на примарну воскову ляльку.

— Він *згорів*? — Чак не міг цьому повірити. За ним уже сунули сходами інші, перемовляючись тихими, переляканими голосами.— Ви кажете, *згорів*?

Ніхто йому не відповів. Аж раптом з-позад нього зметнувся пронизливий, істеричний крик Патті Стрейчен:

— Це він винен, отой! Це все через нього! Він сам думкою викликав пожежу, як у тій книжці «Керрі»¹. Він злочинець! Убивця! Він...

Роджер обернувся до неї.

— *Ану цить!* — гарикнув він.

Патті зайшлася риданнями.

— Згорів? — повторив Чак. Здавалося, він запитував самого себе, ніби хотів знати, чи підходить це слово.

— Роджере... — прошепотіла Шеллі. — Родже, любий...

Гомін на сходах і в підвальній залі наростав, здавалося, там шарудить сухе листя. Клацнула й замовкла стереосистема. Стало чути окремі голоси.

І Майк там був?.. Шеннон теж туди поїхав?.. Точно знаєш?.. Я вже збиралась їхати, як раптом подзвонив Чак... Моя мати була тут, коли на цього типа накопило, то, каже, її наче в могилу вкинули, і умовила мене поїхати сюди... А Кейсі теж там?.. І Рей?.. А Морін Онтелло?.. Боже мій, і вона?.. А...

Роджер поволі встав і повернувся до гостей.

— Я пропоную, — сказав він, — вибрати найтверезіших, що здатні вести машини, і всім разом їхати до лікарні. Їм потрібна буде донорська кров.

Джонні сидів, мов закам'янілий. Сидів і гадав, чи зможе зрушити з місця. Надворі загуркотів грім. А за ним глухо, мов далеке відлуння, почувся передсмертний материн голос:

Виконай свій обов'язок, Джоне.

12 серпня 1977 р.

Дорогий Джонні!

Розшукати Вас виявилось ділом доволі нехитрим — я часом думаю, що, маючи гроші, можна знайти в Америці кого завгодно, а гроші я маю. Може, Вам і не сподобається така груба відвертість, але ми всі — і Чак, і Шеллі, і я — надто багато Вам завдячуємо, щоб я міг бути з Вами хоч у чомусь нещирий. За гроші можна купити майже все, але від блискавки грішми не відкупишся. Дванадцятьох хлопців пожежники знайшли в чоловічому туалеті, де вікно було забите цвяхами. Вогонь туди не дійшов, але дійшов дим, і всі дванадцять задихнулися. Думка про це не йде мені з голови, бо серед тих дванадцятьох міг бути й Чак. Ось чому я знову «накрив» Вас, як Ви пишете в своєму листі. І з цієї ж таки причини не можу дати Вам спокою, хоч би як Ви про це просили. Принаймні доти, доки надісланий з цим листом чек повернеться до мене погашений і з Вашим підписом на звороті.

Ви, напевне, помітите, що цей чек на значно меншу суму, ніж той, який Ви одіслали мені назад з місяць тому. За цей час я зв'язався з розрахунковим відділом Східного медичного центру штату Мен і оплатив усі Ваші сумнозвісні лікарняні рахунки. Отже, Ви вільні від свого боргу, Джонні. Я міг дозволити собі зробити це, і я це зробив, причому з великою приємністю.

Ви пишете, що не можете взяти від мене гроші. А я кажу Вам, що можете і візьмете. Таки *візьмете*, Джонні. Я розшукав Вас у Форт-Лодердейлі і розшукаю будь-де, хай би Ви навіть забилися в Непал. Можете вважати мене невідчепним кліщем, як Вам

завгодно, але мені більш до вподоби образ Небесного Гончака. Тільки не думайте, Джонні, що я женуся за Вами з великою охотою. Пригадую, як того дня Ви просили мене не жертвувати сином. А я мало не пожертвував. Ну, а як щодо інших? Вісімдесят один чоловік загинув, ще тридцять тяжко покалічені. Пригадую і Чакові слова: мовляв, щось придумаємо, заб'ємо хазяїну баки,— і своє праведне обурення блаженного дурня: «Ні, на таке я не згоден. І не думай, Чаку». А я ж міг щось удіяти. Ось що точить мені душу. Міг дати тому гендляреві Керріку три тисячі, щоб він покрит усі збитки й зачинив на той вечір свій заклад. Це вийшло б по тридцять сім доларів за кожне життя. Отож повірте, мені аж ніяк не хочеться гнатися за Вами, досить з мене того, що я сам себе заганяв і ще не так зажену. Це розплата за мою вперту невіру в будь-що таке, чого я не міг осягти своїми п'ятьма чуттями. І не подумайте, будь ласка, ніби я оплатив Ваші рахунки й надсилаю цей чек, аби задобрити своє сумління. Грішми не відкупишся від блискавки, не відкупишся й від щонічних кошмарів. Ці гроші — задля Чака, хоч він про них і не знає.

Візьміть чек, і я дам Вам спокій. Тільки так. Коли захочете, можете переслати ці гроші в ЮНІСЕФ¹, або віддати якомусь сирітському притулку, або пустити за вітром на іподромі. Мені байдуже. Тільки візьміть їх.

Дуже жаль, що Вам довелося так квапливо поїхати від нас, але, здається, я Вас розумію. Ми всі сподіваємося невдовзі Вас побачити. Чак 4 вересня їде на курси в Стівінгтон.

Джонні, візьміть чек, прошу Вас.

З найкращими побажаннями,
Роджер Четсворт

¹ Міжнародний дитячий фонд ЮНЕСКО.

1 вересня 1977 р.

Дорогий Джонні!

Невже Ви думаєте, що я відступлюся? Прошу Вас, візьміть чек.

Усього найкращого, Роджер.

10 вересня 1977 р.

Любий Джонні!

Ми з Чарлі страшенно раді були дізнатися, де ти, і отримати від тебе такого щирого й теплого листа. Але одна річ, сину, мене дуже занепокоїла. Я подзвонив Семові Вейзаку й прочитав йому те місце, де ти пишеш, що в тебе почастишали напади головного болю. Він радить тобі звернутися до лікаря, Джонні, і то *негайно*. Він боїться, щоб в ураженій ділянці мозку не утворився тромб. Оце мене й непокоїть, і Сема також. Відтоді як ти вийшов з коми, вигляд у тебе весь час був нездоровий, а коли я бачив тебе востаннє, на початку червня, ти здався мені аж надто виснаженим. Сем не сказав мені, але я знаю, що йому дуже хотілося б, аби ти сів у тому Фініксі на літак, прилетів сюди й показався йому самому. Тепер уже безгрішшям ти не відмовишся!

Роджер Четсворт двічі дзвонив нам, і я сказав йому що міг. По-моєму, він не кривить душею, і ті гроші справді не відкупне власному сумлінню й не винагорода за врятування його сина. Певно, твоя мати сказала б, що цей чоловік намагається спокутувати свій гріх у єдиний відомий йому спосіб. Так чи так, а ти їх узяв, і, думаю, не тільки задля того, щоб він, як ти пишеш, «відчепився» від тебе. З твоєю сильною вдачею ти навряд чи зробив би щось з такої причини.

А тепер про те, про що мені дуже важко писати, але я все-таки спробую. Повертайся додому, Джонні,

прошу тебе. Весь той галас уже вщух — хоч я й чую, як ти кажеш: «Де в біса, тепер, після такого, він уже ніколи не вщухне!» — і, може, з одного боку ти й маєш рацію, але з другого — ні. М-р Четсворт сказав мені по телефону: «Розтлумачте йому при нагоді, що слава всіх ясновидців, крім Нострадамуса, завжди розвіювалася, як дим». Я дуже тривожуся за тебе, сину. Даремно ти так караєшся за тих, що загинули, замість віддати собі належне за вцілілих, за тих, кого ти врятував, хто був того вечора в домі Четсвортів. Я тривожусь і жду тебе, як не знаю кого, — так казала колись твоя бабуся. Отож зроби мені ласку, вертайся скоріш додому.

Твій тато

Р. С. Надсилаю тобі вирізки з газет про пожежу, й про твою роль у всьому тому. Їх зібрала Чарлі. Як сам побачиш, ти не помилився, коли казав, що люди, які були там на лужку, розбовкають репортерам геть про все. Можливо, ці вирізки тільки ще дужче рознервують тебе, тоді просто викинь їх на смітник. Але Чарлі подумала, що, може, проглянувши їх, ти скажеш: е, це ще не так страшно, можна стерпіти. Сподіваюся, що так воно й буде.

Тато

22 вересня 1977 р.

Привіт, Джонні!

Вашу адресу дав мені батько. Як Вам там, у Великій американській пустелі? Чи бачили вже червоношкірих (ха-ха)? Ну, а я тепер у Стовінгтоні, на підготовчих курсах. Живеться тут незле. Шістнадцять годин на добу роби що хочеш. Найбільш мені до душі поглиблений курс хімії, хоч як по правді, то йому далеко до того, чого з нас вимагали в Дарем-

ській середній. Я завжди думав, що нашому тамтешньому хімікові, старому Фарнему Безстрашному, краще б пасувало робити якусь пекельну вибухівку, щоб висадити в повітря весь світ. З літератури ми цього першого місяця читаємо Дж. Д. Селінджера — «Над прірвою в житті», «Френні та Зуї» і «Вище крокви, будівничі». Мені страшенно подобається. Наш викладач каже, що Селінджер і тепер живе у Нью-Гемпширі, але писати покинув. Не можу цього збагнути. Навіщо покидати діло, яке в тебе так добре йде? Та нічого не вдієш. У футбольну команду мене справді тягнуть з усіх сил, але я приохотився до американського футболу. Тренер каже, що американський футбол — це футбол для тямущих людей, а просто футбол — для дурнів. Я ще не вирішив для себе, чи він має рацію, чи просто заздрить успіхам тієї команди.

Джонні, Ви не проти, як я дам Вашу адресу декому з тих, що були тоді в нас на вечірці? Вони хочуть написати Вам і подякувати. І мати Патті Стрейчен також — пригадуєте, та, що зчинила гвалт, коли її дорогесенька донечка зомліла й гепнулася на лужку. Тепер вона Вас зашанувала. До речі, з Патті в мене розладналося. Який для неї кавалер з такого «зеленого хлопчика» (ха-ха), та ще й на відстані — адже Патті, як Ви розумієте, їде у Вассар¹. То я вже тут підчепив собі одну лялечку.

Пишіть мені, друже, як буде змога. Судячи з батькових слів, Ви зовсім «пустилися берега», тільки не знаю, з чого б то. Як на мене, Ви зробили все, що могли. Мабуть, він щось не так зрозумів, га, Джонні? Ви ж непустилися берега, правда? Будь ласка, напишіть мені, що все з Вами гаразд, а то я тривожуся.

Престижний жіночий коледж у штаті Нью-Йорк.

Ото сміх — дурноверхий дивак Чак тривожиться за Вас! Але я справді тривожуся.

Коли будете писати, поясніть мені, чого це тому Холденові Колфілду¹ весь час так тоскно жити,— він же навіть не чорний.

Чак.

Р. С. Лялечку звать Стефані Ваймен, і я вже дав їй прочитати «Щось лихе до нас іде». А ще їй подобається панк-рок-група «Рамонес», раджу й Вам послухати — ті хлопці й мертвого розбудять.

Ч.

17 жовтня 1977 р.

Привіт, Джонні!

Ну, отак воно краще, тепер бачу, що з Вами все гаразд. Реготав до упаду, читаючи про Ваші діла на ниві громадських робіт у Фініксі. А тим, що обгоріли на сонці, Ви мене не розжалобите, бо я не менше погорів у чотирьох іграх за стовінгтонських «Тигрів». Мабуть, тренер має рацію: просто футбол — це футбол для дурнів, принаймні тут. Наш результат на сьогодні 1:3, і в тій грі, яку ми виграли, я провів три м'ячі, але так ухекався, що на хвильку відкинув копита, і моя Стеф страшенно перепудилась (ха-ха).

Я не відписав Вам одразу, бо хотів відповісти на Ваше запитання, що думають мої предки про Грега Стілсона тепер, коли він «при виконанні». Минулого тижня я їздив на суботу та неділю додому, отож доповідаю. Спершу я запитав батька і почув: «Невже Джонні й досі цікавить той тип?» А я йому: «Мабуть, такий у нього поганий смак, коли він хоче знати

Герой роману Дж. Селінджера «Над прірвою в житті».

твою думку». Тоді він до матері: «Ти диви, який він став розумник на тих курсах. Недарма я на них сподівався!».

Ну, коротше кажучи, багатьох тут дуже здивувало, як хвацько Стілсон узявся до діла. Батько сказав так: якби його виборців опитали, як вони оцінюють діяльність свого конгресмена за перші десять місяців, більшість поставила б йому «четвірку». А за роботу над Картеровим енергетичним законопроектом і за його власний законопроект про нафтове опалення житлових будинків у Н.-Гемпширі — «п'ятірку». І ще одну «п'ятірку» за старанність. Батько просив переказати Вам, що, мабуть, він помилявся, коли називав Стілсона провінційним блазнем.

Від інших людей у Бангорі я теж дещо почув. Усім подобається, що він не нап'яв на себе темного костюма. Місіс Джарвіс, власниця «Хвилюнки» (вибачайте за помилку, але так на вивісці), вважає, що Стілсон не боїться «отих великих торбохватів». А Генрі Берк, хазяїн «Барила», веселої пивниці в центрі міста, сказав, що Стілсон зробив «з біса добрячий шмат роботи». Решта каже приблизно те саме. Порівнюють, що зробив Стілсон і чого не зробив Картер, у якому майже всі дуже розчарувались і тепер кусають лікті, що голосували за нього. Я питаю у декого, чи не тривожить їх, що навколо Стілсона й досі крутяться залізні вершники, а той Санні Еллімен у нього за помічника. Та їм, як видно, на це начхати. А власник дискотеки сказав: «Коли вже Том Хейден ¹ угамувався, а Елдрідж Клівер ² навернувся до Христа, то чом би тим мотоциклістам не стати добропристойними громадянами? Махни рукою і забудь».

Голова «Студентського демократичного товариства», помітний радикал у 60-і рр.

² Колишній лідер екстремістської організації «Чорні пантери».

Отак воно. Написав би більше, але треба збиратись на тренування. В неділю «Дикі коти» з Барре дадуть нам пити. Дожити б до кінця сезону.

Ну, бувайте здорові, друже.

Чак

«Нью-Йорк таймс», 4 березня 1978 р.

В ОКЛАХОМІ
ВБИТО АГЕНТА ФБР

(Спеціально для «Н.-Й. Т.») Едгар Ленкт, 37 років, з десятирічним стажем у ФБР, минулої ночі загинув унаслідок очевидного зумисного вбивства на закритій автостоянці в Оклахома-Сіті. За даними поліції, в машині Ленкта вибухнув заряд динаміту, коли він увімкнув запалювання. Подібний типово гангстерський спосіб розправи був застосований і два роки тому при вбивстві арізонського репортера Дона Болза, що провадив приватне розслідування, проте шеф ФБР Вільям Вебстер не вбачає зв'язку між цими двома випадками. На запитання про можливу причетність Ленкта до розслідування темних махінацій із земельними ділянками й гадаючої участі в них місцевих політичних діячів м-р Вебстер не дав певної відповіді.

Останнє завдання агента Ленкта явно несе на собі печать таємниці. За неофіційними відомостями з міністерства юстиції, м-р Ленкт не мав відношення до розслідування земельних махінацій, а виконував завдання, пов'язане з питаннями державної безпеки.

М-р Ленкт перебував на службі у ФБР з 1968 року і...

Розділ двадцять п'ятий

1

Блокнотів у шухляді письмового стола Джонні побільшало: спершу замість чотирьох стало п'ять, а на осінь 1978 року — вже сім. Тієї осені, коли помер папа римський, а невдовзі по тому і його наступник, у проміжку між цими двома подіями Грег Стілсон привернув до себе увагу всієї країни.

Відтіснивши на чергових виборах обох партійних кандидатів, він знову пройшов до палати представників і, коли внаслідок 13-ї пропозиції¹ країна різко хитнулася вправо, заснував нову партію «Америка сьогодні». Та найразучіше було те, що кілька конгресменів зрадили свої партії і, як казав Грег, «примотнулися» до нього. Більшість тих діячів дотримувалась майже однакових поглядів, що їх Джонні визначав як фальшиво-ліберальні у питаннях внутрішньої політики і помірні, якщо не консервативні, в зовнішньополітичних питаннях. Жоден з них не підтримував угод Картера щодо Панамського каналу. А досить було злуцтити лак лібералізму з їхньої внутрішньополітичної програми, як і вона виявлялася такою самою консервативною. Партія «Америка сьогодні» вимагала повести нещадну боротьбу з «китами» торгівлі наркотиками, надати містам право самостійно розв'язувати свої проблеми («Трудівник-фермер сплачує податки не для того, щоб вони йшли на метадонові² програми Нью-Йорка», — заявив Грег); покінчити з усіма видами матеріальної допомоги повіям,

¹ У червні 1978 р. власті Каліфорнії встановили максимальний рівень майнового податку, що призвело до відтоку коштів з громадського сектора.

² М е т а д о н — наркотик-замінник, що використовується як безбездіяльний засіб, а також у лікуванні наркоманів.

сутенерам, бродягам, колишнім карним злочинцям: знизити податки за рахунок скорочення витрат на соціальні потреби. Все те було давньою піснею, але Грегова партія «Америка сьогодні» переклала її на приємний новий мотив.

Сім конгресменів і два сенатори переметнулися до Стілсона перед проміжними виборами. Шістьох конгресменів і обох сенаторів переобрали на новий термін. Восьмеро з цих дев'ятох перебіжчиків були республіканці, від чиєї первісної платформи лишився тільки жалюгідний спомин. Їхній перехід до іншої партії і наступне переобрання один дотепник назвав куди майстернішим трюком, ніж той, якому передували слова: «Лазарю, виходь!»¹

Дехто уже тепер вбачав у Грегові Стілсоні силу, з якою доведеться рахуватись, і то в не дуже далекому майбутньому. Щоправда, він так і не спромігся запустити на Юпітер чи на кільця Сатурна бруд із навколишнього середовища, зате доклав рук до вигнання принаймні двох негідників: конгресмена, що вимощував пір'ячком своє гніздечко, нишком знімаючи навар з платних автостоянок, і одного з помічників президента, який мав схильність до відвідування барів, де збиралися гомики. Його законопроект про нафтове опалення відзначався сміливістю й далекоглядністю, а в тому, як майстерно Грег провів його від першого читання до голосування, вчувалася несхибна рука провінційного самородка. У 1980 році витикатися Грегові буде ще зарано, міркував Джонні, 1984-й стане неабиякою спокусою, та якщо в нього вистачить витримки почекаати до 1988-го, якщо він і далі зміцнюватиме свої позиції, а вітер не переміниться аж так, щоб змести геть його ще неворінену партію,— хто

Ідеться про епізод з Нового завіту — воскресення Ісусом Лазаря з Віфанії.

знає, все може статися. Республіканці перегризлися між собою, і коли припустити, що на зміну Картерові прийде Мондейл, чи Джеррі Браун, чи хай і Говард Бейкер, то виникає питання: а хто ж далі? Навіть у 1992 році для Грега ще не буде запізно. Він же порівняно молодий. Атож, 1992-й — цілком імовірний рубіж.

У блокнотах Джонні знайшлося місце й для кількох політичних карикатур. Усі вони зображували Стілсона з широкою, від вуха до вуха, посмішкою і в незмінній будівельній касці. На карикатурі Оліфанта Грег, зсунувши каску на потилицю, котив центральним проходом палати представників бочку нафти з написом «Заморожені ціни», а в кінці проходу, розгублено чухаючи в потилиці, стояв Джиммі Картер; Грега він не помічав, і все явно йшло до того, що Грег його ось-ось зіб'є з ніг. Підпис був такий: «Ану, з дороги, Джиммі!»

Каска... Не знати чому, найдужче непокоїла Джонні каска. Республіканці обрали своїм символом слона, демократи — осла, а Грег Стілсон — каску будівельника-монтажника. У снах Джонні вона іноді набувала на голові Стілсона вигляду мотоциклетного шолома. А іноді — схожої на вугільне відерце військової каски.

2

В окремому блокноті Джонні наклеїв газетні вирізки про пожежу в «Кеті». Він знов і знов перечитував їх, але з якої причини — про те ні Сем, ні Роджер, ні навіть батько й подумати не могли. *Екстрасенс прорікає пожежу... «Моя дочка теж загинула б», — зі слізьми вдячності каже мати* (ішлося про вдячну матір Патті Стрейчен)... *Екстрасенс, що розкрив серію вбивств у Касл-Року, завбачає страшну пожежу... Число жертв у придорожньому ресторані сягнуло*

дев'яноста... Джон Сміт, за словами його батька, виїхав з Нової Англії, чому — невідомо... Фотографії Джонні. Фотографії батька. Знімки тієї давньої катастрофи на шосе № 6 біля Клівз-Мілза, ще тоді, коли Сейра Брекнелл була його дівчиною. Тепер Сейра заміжня жінка, мати двох дітей, і в останньому листі Герб писав, що у неї вже з'явилися сиві волосинки. Важко повірити, так само як і в те, що йому самому вже тридцять один рік. Неймовірно, але факт.

Чистий папір навколо цих вирізок ряснів записами Джонні — то були болісні спроби раз і назавжди з'ясувати собі все. Ніхто ж бо не розумів справжнього значення тієї пожежі, її нерозривного зв'язку з куди важливішим питанням: що робити з Грегом Стілсоном?

Джонні записав: «Я повинен щось вдіяти із Стілсоном. *Повинен*. Справдилося щодо «Кеті» — справдиться й тут. Поза всяким сумнівом. Він стане президентом і розв'яже війну — чи спровокує її одним елементарним прорахунком, що, зрештою, те саме.

Запитання: яка має бути межа тих заходів, що їх треба вжити?

Візьмімо «Кеті» за дослідну модель. То цілком міг бути мені віщий знак (боже, я вдаюся до материних слів, але ж інакше не скажеш). Атож, я дізнався, що спалахне пожежа й що загинуть люди. Чи було цього досить, щоб їх урятувати? Ні, не досить, щоб урятувати *всіх*, бо люди *по-справжньому вірять тільки в dokonаний факт*. Ті, що замість «Кеті» приїхали до Четсвортів, лишилися живі, але не забуваймо: Р. Ч. влаштував ту вечірку зовсім не тому, що повірив моєму віщуванню. Він дуже відверто сказав чому: задля мого душевного спокою. А сам підсміювався з мене. Повірив він *потім*. І мати Патті Стрейчен повірила *потім*. Потім, потім, потім. Коли ті інші вже загинули чи обгоріли.

Отож запитання друге: чи міг я відвернути нещастя?

Так. Я міг увігнатися машиною в той ресторан і все там потрощити. Або ж міг сам підпалити його, ще надвечір.

Запитання третє: чим мені загрожувало те і те?

Мабуть, ув'язненням. Якби я обрав варіант з машиною, а ввечері в будинок ударила блискавка, я міг би довести... ні, нічого я не зміг би. Громадська думка ще ладна іноді визнати надзвичайні можливості людського мозку, але закон — аж ніяк. Гадаю, якби мені знов випала така нагода, я вдіяв би чи те, чи те, не розмірковуючи, чим це скінчиться для мене самого. Невже я тоді не цілком повірив своєму прозиранню?

Із Стілсоном ситуація страхітливо подібна з усіх поглядів, різниця тільки та, що я, хвалити бога, маю куди більше часу.

Отже, вернімося до початку. Я не хочу, щоб Стілсон став президентом. Як я можу цьому запобігти?

1. Повернутись у Нью-Гемпшир і, як він каже, «примотнутися» до його партії. Стромляти їм палиці в колеса. Шкодити чим можна йому самому. Бруду там по кутках чимало. Може, пощастить витягти щось на світло.

2. Найняти людину, щоб розкопати якусь мерзоту й викрити його. Решти Роджерових грошей вистачить на тямущого агента. Але ж той Ленкт напевне також був тямущий. А Ленкта вбито.

3. Поранити чи скалічити його. Як Артур Бреммер скалічив Уоллеса, як хтось там скалічив Леррі Флінта¹.

4. Убити його. Знищити.

Тепер деякі вади. Перший варіант не досить надійний. Усе може скінчитися тим, що мене просто

¹ Видавець порнографічного журналу «Пентхаус», що його тяжко поранив якийсь фанатичний поборник моральності.

добряче помолотять, як ото Хантера Томпсона, коли він збирав матеріал до книжки про «ангелів смерті». Або й гірше — той Еллімен міг запам'ятати мене на мітингу в Трімбуллі. А хіба не заводять досьє на тих, кого мають за небезпечних? Не здивуюсь, якщо Стілсон тримає на платні спеціального клерка, чий єдиний обов'язок — вести досьє на всіх підозрілих і шизуватих. До яких, безперечно, належу й я.

Щодо другого варіанта. А що, як більш нічого розкопати не пощастить? Коли Стілсон справді націлився дуже високо, — а судячи з його дій, це так, — він уже напевне позамітав усі сліди. І ще одне: бруд у кутку стає брудом тільки з подачі преси, а преса прихильна до Стілсона. Він знає, як їй догодити. Коли б усе це діялося в романі, я б сам став приватним детективом і зібрав проти нього «вбивчі докази», але біда в тім, що я не знаю, з якого боку до цього підступитися. Здавалося б, моя здатність «читати» людей і знаходити загублені речі має, як казав Сем, дати мені фору. От якби розвідати щось про Ленкта, тоді діло пішло б. Хоч навряд чи до цього причетний сам Стілсон — на такі справи в нього є Санні Еллімен. Та й, попри всі мої підозри, я не так уже певен, що Едгар Ленкт, коли його вбили, усе ще йшов Стілсоновими слідами. Тож я можу затягти зашморг на шиї Санні Еллімена, але аж ніяк не похитнути Стілсона.

Отже, й другий варіант *не цілком надійний*. А ставка така *величезна*, що я навіть боюся надто часто думати про все те жахіття. І щоразу воно викликає в мене пекельні напади головного болю.

Часом зринає і така маячна думка: а може, зачепити його на гачок з допомогою наркотиків, як отого типа, котрого грав Джін Гекмен у «Французькому зв'язковому 2», або ж зробити з нього психа,

підмішавши ЛСД в «Доктор Пеппер»¹ чи що він там п'є. Але все це дуже скидається на дешевий детектив. Бредня собача в душі Гордона Лідді². Переді мною стоїть справа такої ваги, що про цей «варіант» не варто й говорити. А чи не зміг би я викрасти Стілсона? Зрештою, він же всього-на-всього член палати представників. Що ж до наркотиків, то ще де б я взяв героїн чи морфій, хоча ЛСД міг би дістати скільки завгодно, просто тут, в управлінні громадських робіт Фінікса, у Леррі Макнотона. Він має таблетки на всі випадки життя. Але припустімо (коли можна припускати неприпустиме), що від ЛСД Стілсон не зсунеться з глузду, а тільки приємно чманітиме?..

Підстрелити, покалічити його? Може, потраплю, а може, й ні. Мабуть, при зручній нагоді, як, приміром, отоді в Трімбулі, й потрапив би. Припустімо, що так. Справді, після замаху в Лорелі Джордж Уоллес перестав бути реальною політичною силою. А з другого боку, Рузвельт провадив свої кампанії, сидючи в інвалідному кріслі, і це навіть давало йому певні переваги.

Залишається одне: вбивство, «мокре діло». Тут уже повна гарантія. Труп не може балотуватися на президента.

Та чи спроможусь я спустити курок?

А як і спроможусь, то що мене чекатиме потім?

Як співає Боб Ділан, «кохана, навіщо такі запитання?..»

У блокнотах було й багато інших записів та нотаток, але найважливіше з того Джонні старанно виписав на окремому аркуші і обвів рамочкою:

¹ Марка тонізуючого напою.

² Один з організаторів вторгнення до штаб-квартири демократичної партії в «Уотергейті».

«Припустімо, що вбивство залишиться єдиною радю. І припустімо, що я спроможуся спустити курок. Усе одно, вбивство — це хибний спосіб. Убивство — хибний спосіб. Хибний спосіб. Має бути якийсь інший вихід. Хвалити бога, часу в мене ще багато».

3

Та Джонні помилявся.

На початку січня 1978 року, невдовзі після того, як у Гайяні, на загубленій у джунглях злітно-посадочній смузі, було вбито конгресмена з Каліфорнії Лео Райяна, Джон Сміт виявив, що часу в нього зовсім обмаль.

Розділ двадцять шостий

1

26 грудня 1978 року о пів на третю дня Бад Прескотт обслуговував високого на зріст молодого чоловіка, вже трохи сивуватого, з виснаженим обличчям і набіглими кров'ю очима. Того першого дня після різдва робота Бада й ще двох продавців магазину спортивних товарів на Четвертій вулиці у Фініксі полягала переважно в обміні передсвяткових покупок — але цей чоловік прийшов щось придбати.

Він сказав, що йому потрібна добра гвинтівка, легка, з ковзним затвором. Бад запропонував кілька зразків. Біля прилавка спортивної зброї більш нікого не було: коли вже людина купувала до різдва якусь зброю, то дуже рідко виявляла бажання замінити її.

Покупець уважно оглянув усі зразки й зрештою спинив свій вибір на «ремінгтоні-700», дуже гарній

гвинтівці калібру 0,243 дюйма з далеким точним прицілом і м'яким відбоєм. Він вписав у паспорт своє ім'я та прізвище — Джон Сміт,— і Бад подумав: «Так я тобі й повірив». Заплатив «Джон Сміт» готівкою, двадцятидоларовими купюрами, доставши їх просто з туго набитого гамана. Потім узяв з прилавка гвинтівку. Бад із значливим натяком сказав, що на бажання покупця в магазині безплатно випалюють на прикладі його ініціали. Та «Джон Сміт» лише заперечливо похитав головою.

Коли «Сміт» виходив з магазину, Бад побачив, що він помітно накульгує. В разі потреби, подумалось йому, впізнати цього дивака буде за іграшку: і кульгає он як, і вся шия в рубцях.

2

О пів на одинадцяту ранку 27 грудня до магазину канцелярського приладдя у Фініксі ввійшов дуже худий кульгавий чоловік і звернувся до продавця Діна Клея. Згодом Клей розповідав, що одразу помітив на одному оці того чоловіка «червону ляпку», як завжди називала крововилив його мати. Покупець сказав, що хоче придбати великий «дипломат», і, оглянувши зразки, вибрав найкращий, з волової шкіри, за 149 доларів 95 центів. Розплатився кульгавий готівкою — новісінькими двадцятками. Уся купівля забрала менш як десять хвилин. Потім чоловік вийшов з магазину й рушив до центру міста, і Дін Клей більш ніколи його не бачив, аж поки не натрапив на фотографію в місцевій «Сан».

Пополудні того ж таки дня високий сивуватий чоловік підійшов до залізничної каси й запитав касирку Боніту Альварес, як зручніше доїхати від Фінікса до Нью-Йорка. Касирка показала йому схему. Він провів пальцем по маршруту й ретельно записав станції, де мав робити пересадки. Потім спитав Боні Альварес, чи можна придбати квиток на третє січня. Вона перебігла пальцями по клавішах комп'ютера і сказала, що можна.

— Ну то, будь ласка...— почав був високий чоловік і раптом замовк. Тоді підніс руку до чола.

— Що з вами, сер?

— Фейєрверк,— мовив чоловік.

Згодом Боні запевняла поліцію, що виразно чула саме це слово. *Фейєрверк*.

— Сер, вам недобре?

— Голова болить,— відказав він.— Пробачте.— Він спробував усміхнутись, але це майже не змінило його виснаженого, дочасно постарілого обличчя.

— Може, дати вам аспірин? Я маю при собі.

— Ні, дякую. Минеться.

Касирка виписала квиток і сказала, що він прибуде в Нью-Йорк на Центральний вокзал шостого січня о п'ятнадцятій годині.

— Скільки з мене?

Вона назвала суму й спитала:

— Ви як платитимете, містере Сміт, готівкою чи чеком?

— Готівкою,— сказав він і дістав з гамана пачку двадцятку і десяток.

Касирка полічила гроші й дала йому решту, квиток і квитанцію.

— Ваш поїзд відходить о десятій тридцять ранку,

містере Сміт,— сказала вона.— Будь ласка, приїдьте на вокзал за двадцять хвилин.

— Гаразд,— мовив він.— Дякую.

Боні відповіла широкою професійною усмішкою, але Сміт уже відвертався. Обличчя його було дуже бліде, і Боні здалося, що він насилу терпить біль.

Вона не мала й тіні сумніву, що він так і сказав: «Фейерверк».

4

Елтон Керрі служив провідником на лінії Фінікс — Солт-Лейк-Сіті. Той високий чоловік підійшов до його вагона рівно о десятій годині 3 січня; він дуже накульгував, і Елтон допоміг йому піднятися приступками. В одній руці пасажир ніс добряче пошарпану картату дорожню сумку, в другій — новісінький шкіряний «дипломат». Видно було, що «дипломат» досить-таки важкий.

— Вам допомогти, сер? — спитав Елтон, маючи на увазі «дипломат».

Але пасажир подав йому квиток і дорожню сумку.

— Квитка не треба, сер. Я візьму його, коли поїдемо.

— Гаразд. Дякую.

Дуже чемний пасажир, сказав Елтон Керрі, коли його згодом допитували агенти ФБР. І чайові дав щедрі.

5

6 січня 1979 року випало в Нью-Йорку сіре й похмуре, з низько навислими сніговими хмарами, хоч сніг не падав. Таксі Джорджа Клементса стояло

перед готелем «Білтмор», навпроти Центрального вокзалу.

Дверці відчинились, і в машину обережно, так наче в нього все боліло, сів молодик із сивуватою чуприною. Примостив на сидіння поруч себе дорожню сумку та «дипломат», зачинив дверці, а тоді відхилив голову на спинку й на мить заплющив очі, ніби страшенно стомився.

— Куди їдемо, друже? — запитав Джордж.

Пасажир зазирнув у папірець.

— Автовокзал Порт-Оторіті,— сказав він.

Машина рушила.

— Кепський ви маєте вигляд, друже. Ось і мій шуряк буває такий, коли йому хапає жовчний міхур. У вас теж камінці?

— Ні.

— Мій шуряк каже, нема нічого гіршого за камінці в жовчному міхурі. Ну, ще хіба камінці в нирках. А я йому на це знаєте що? Що він г...к. Енді, кажу, ти добрий чоловік, і я до тебе із щирою душею, але ти г...к. А рак у тебе був, Енді? Тобто питаю, розумієте, чи був у нього коли-небудь рак. Це я до того, що, як відомо всім, гіршої болячки, ніж рак, не буває.— Джордж пильно подивився в дзеркало заднього огляду.— Слухайте, друже, я серйозно... з вами нічого такого?.. Бо як по правді, то вас наче з домовини вийняли.

— Все гаразд,— відказав пасажир.— Просто... згадав, як одного разу їхав у таксі. Кілька років тому.

— А-а, зрозуміло,— глибокодумно мовив Джордж, так наче знав, про що йдеться. Атож, шизуватих у Нью-Йорку достобіса, нічого не скажеш. І по короткому роздумі на цю тему він повів далі про свого шуряка.

— Мамо, той дядечко хворий?

— Цсс.

— Гаразд, але він хворий?

— Денні, замовч.

Жінка вибачливо усміхнулася до пасажира, що сидів у міжміському автобусі через прохід від них: мовляв, дитина, що з неї візьмеш, — але той, як видно, не почув хлопчикових слів. Бідолаха й справді мав недужий вигляд. Денні було всього чотири роки, однак щодо цього він не помилюся. Чоловік байдуже дивився у вікно, на снігову порошу, що супроводила їх, відколи переїхали кордон штату Коннектікут. Він був страшенно блідий і страшенно худючий, а шию його від коміру пальта й мало не до підборіддя перетинав моторошний, як у Франкенштейна, шрам. Здавалося, не так давно хтось пробував скрутити йому в'язи й лише трохи недокрутив.

Автобус прямував до Портсмута, штат Нью-Гемпшир, і мав прибути туди о дев'ятій тридцять вечора, якщо не дуже завадить снігопад. Джулі Браун із сином їхала в гості до свекрухи, старої гепи, що знов почне розбещувати Денні, хоч хлопчисько й так уже розбещений до краю.

— Я хочу піти подивитися на нього.

— Не можна, Денні.

— Я хочу подивитися, який він хворий.

— Не можна!

— Мамо, а що, як він *мре*? — Очі Денні аж заблищали від такої захопливої перспективи. — Може, він зараз і вмере!

— Денні, замовч!

— Містере! — гукнув Денні. — Ви мрете, правда?

— Денні, *цить, кажу тобі!* — просичала Джулі, почервонівши від сорому.

Денні заплакав, чи, власне, вередливо заскиглив, як завжди, коли хотів домогтися свого,— а в таких випадках її щоразу поривало вхопити малого й боляче щипати, аж поки йому *справді* стане чого плакати. Коли їдеш отак автобусом проти ночі, серед темряви й осоружної заметілі, і поруч тебе гидко скиглить твоя дитина, мимоволі починаєш думати: о господи, краще б мати стерилізувала мене ще до повноліття...

Саме в цю мить пасажир, що сидів через прохід, повернув голову до неї і всміхнувся — стомленою, хворобливою, а проте досить приємною усмішкою. Очі в нього були дуже червоні, так наче він щойно плакав. Джулі спробувала усміхнутися у відповідь, але усмішка вийшла силувана й фальшива. Оте налите кров'ю ліве око — і страшний шрам на шиї — робили половину його обличчя лиховісною і відразливою.

Джулі сподівалася, що той пасажир їде не до самого Портсмута, але, як виявилось, і він їхав туди. Вона побачила його всередині автовокзалу, поки бабуся Денні, радісно сміючись, торсала хлопчика в обіймах. Побачила, як він шкандибає до виходу з пошарпаною дорожньою сумкою в одній руці й новеньким «дипломатом» у другій. Аж раптом по спині в неї перебіг холодний дроз. І не в тім була річ, що чоловік дуже кульгав,— здавалося, він стрімголов кудись жене. В усій його манері було щось невблаганне, як сказала згодом Джулі в нью-гемпшірському поліційному управлінні. Так наче він точно знав, куди йому треба, і ніщо не могло його зупинити.

Потім він вийшов у темряву, і Джулі його більше не бачила.

Тіммесдейл — невеличке нью-гемпшірське містечко, що лежить на захід від Дарема і входить до третього виборчого округу. Існує містечко завдяки найменшій із Четсвортових текстильних фабрик, яка розляглася закіптюженою цегляною потворою на березі Тіммесдейл-Стрім. Єдина скромна гордість Тіммесдейла (за даними місцевої торгової палати) — це те, що свого часу він перший у Нью-Гемпшірі запровадив електричне освітлення вулиць.

Одного вечора на початку січня до бару «Тіммесдейл» — єдиної в містечку пивниці — зайшов, помітно кульгаючи, молодий чоловік з дочасною сивиною в чуприні. За прилавком стояв сам хазяїн, Дік О'Доннелл. У барі майже нікого не було: тиждень ще не кінчався, до того ж надворі шугав холодний північний вітер. Снігу вже й так насипало над кісточки, а вітер знову ніс заметіль.

Новий відвідувач оббив з черевиків сніг, підійшов до прилавка й замовив склянку пива. О'Доннелл налив. Потім молодик неквапливо випив ще дві склянки, неувважливо дивлячись на екран телевізора за прилавком. Кольори були погані, телевізор розладнався ще місяців зо два тому, і Щасливчик Фонз скидався на старого упиря.

О'Доннелл не пригадував, щоб колись бачив цього відвідувача. Обслуживши двох підстаркуватих шльондр за столиком у кутку, він повернувся за прилавок.

— Ще одну?

— Та не завадить, — відповів молодик і показав на стіну над телевізором. — Як я розумію, ви з ним знайомі?

На стіні висіла оправлена під скло збільшена газетна карикатура. Вона зображувала Грега Стілсона у зсунутій на потилицю будівельній касці, що спускав

зі сходів Капітолію добродія в строгому офіційному костюмі. То був Луїс Квінн, конгресмен, що з рік тому погорів на незаконних прибутках з автостоянок. Над карикатурою був заголовок: «Геть, злодюги, геть!» — а в нижньому кутку розгонистий напис: «Дікові О'Доннеллу, хазяїну найкращого шинку в третьому окрузі. Качай далі, Діку! — Грег Стілсон».

— Тоді я таки добре накачав,— сказав О'Доннелл.— Він виступав тут перед останніми виборами до конгресу. По всьому місту розклеїли об'яви: приходьте в суботу о другій дня до бару й вихиліть по одній Греговим коштом. Такого виторгу я зроду ще не мав. Обіцяно було по одній, а заплатив він за все хто що випив. Широка вдача в чоловіка, хіба ні?

— Ви, я бачу, стоїте за нього горою.

— Авжеж,— підтвердив О'Доннелл.— І ладен полічити ребра кожному, хто скаже щось проти.

— Тоді й не пробуватиму.— Молодик поклав на прилавок три двадцятип'ятицентовики.— Налийте й собі моїм коштом.

— Гаразд, не відмовлюся. Дякую, містере...

— Мене звуть Джонні Сміт.

— Ну що ж, радий познайомитися, Джонні. А мене — Дік О'Доннелл.— Він націдив собі склянку пива.— Атож, Грег чимало добра зробив для нашої округи. У нас тут багато хто побоїться сказати про це вголос, а от я не боюся. Скажу так, як є, і хай усі чують. Настане день, коли Грега Стілсона оберуть президентом.

— Ви думаєте?

— Думаю,— мовив О'Доннелл.— У Нью-Гемпшірі Грегові ніде розвернутися. А він же ого який політик, це я вам кажу, а не хтось. Я завжди вважав усю ту братію кодлом пройдисвітів і нероб. Та й тепер вважаю. Але Грег — це виняток. Він чоловік правильний. Якби років п'ять тому ви сказали мені, що я таке

говоритиму, я засміявся б вам у вічі. І відрубав би, що скоріше вподобаю всяких там поетиків з їхніми віршами, аніж бісових політиканів. Але він таки годящий чоловік, щоб я пропав.

— Більшість тих діячів,— сказав Джонні,— так уже миляться до тебе в друзі, поки їм потрібні голоси, а коли такого оберуть, то він тобі: іди ти, чоловіче, знаєш куди,— аж до наступних виборів. Я сам із Мену і одного разу написав Едові Маскі, то знаєте, якого листа від нього отримав? Відтиснутого в друкарні!

— Ну, він же не справжній американець,— сказав О'Доннелл.— Чого ж доброго від такого чекати? А от Грег, щоб ви знали, на кожну суботу приїздить у свій округ! Це вам як — теж «іди ти, чоловіче»?

— На кожну суботу, кажете? — Джонні сьорбнув пива.— А куди? В Трімбулл? В Ріджуей? У більші міста?

— Він має свою систему,— відказав О'Доннелл шанобливим тоном, як людина, що сама ніколи не мала жодної системи.— П'ятнадцять місць, від столиці штату й до найменших містечок, таких як Тіммесдейл чи Куртерс-Нотч. Щотижня — в одне місце, аж поки відвідає кожне, а потім усе спочатку. Знаєте, скільки людей живе в тому Куртерс-Нотчі? Вісімсот чоловік. То що ви скажете про конгресмена, який їде в суботу з Вашингтона до Куртерс-Нотча, де в громадській залі така холоднеча, що й відморозити все на світі не довго? Це теж, по-вашому, «іди ти, чоловіче»?

— Та ні,— щиро визнав Джонні.— А що ж він там робить? Потискає руки виборцям?

— Ні, в кожному містечку він наймає залу. На цілу суботу. Десь о десятій ранку він звичайно вже там, і кожен може прийти і побалакати з ним. Поділитися своїми думками абощо. Коли хтось має за-

питання, він відповість. А як не може зразу відповісти, то їде у Вашингтон і таки знаходить відповідь! — О'Доннелл переможно поглянув на Джонні.

— Коли ж він востаннє був у Тіммесдейлі?

— Місяців зо два тому,— сказав О'Доннелл. Він пішов до каси, порився в паперах, а тоді повернувся з газетною вирізкою із загнутим рижком і поклав її перед Джонні.— Ось тут усе розписано. Подивіться самі.

То була вирізка з ріджуейської газети. Вже досить давньої. Статейка називалася «*Стілсон запроваджує осередки взаємозв'язку*». Перший абзац звучав так, наче його переписали просто з бюлетня Стілсонової прес-групи. Далі йшов перелік місць, що їх обрав для своїх суботніх зустрічей Грег, і гадані дати. До Тіммесдейла він мав приїхати знов тільки в середині березня.

— Ну що ж, солідно,— мовив Джонні.

— Атож, і я так думаю. Та й не я один. Ще склянку, Джонні?

— Якщо й ви зі мною,— відповів Джонні і виклав на прилавок два долари.

— Не відмовлюся.

Одна з підстаркуватих шльондр укинула монету в музичний автомат, і Теммі Вайнетт сиплим, стомленим і ніби невдоволеним з такого оточення голосом завела «Коханому будь вірна».

— Гей, Діку! — хрипко гукнула друга.— В цьому шинку чули про гоґстинність?

— Заткни пельку! — гримнув О'Доннелл.

— А, розтуди тебе! — відгукнулася вона й захитіла.

— Хай тобі чорт, Кларіс, скільки разів я казав тобі не лихословити в моєму барі! Казав же...

— Ой, годі, неси краще пива.

— Терпіти не можу цих двох старих сучок,— тихо пробурчав О'Доннелл до Джонні.— Ото дві ла-

худри проспиртовані. Цілу вічність тут очі муляють, і я не здивуюсь, як вони й мене переживуть. Отаке казна-що в світі діється.

— Еге ж, ваша правда.

— Вибачайте, я хутко обернуся. Взагалі-то в мене є помічниця, але взимку вона приходиться тільки в п'ятницю й суботу.

О'Доннелл націдив дві великі склянки пива й відніс до столика. Він щось сказав тим двом шльондрам, і Кларіс знову випалила своє «Розтуди тебе!» й захихотіла. У вивинці витали тіні минулого. Крутилася заїжджена платівка, і крізь її тріск пробивався голос Теммі Вайнетт. Радіатори опалення виповнювали приміщення задушним теплом, а знадвору по шибках сухо шаруділа снігова крупа. Джонні потер скроні. Він уже не раз бував у цьому барі — тільки в інших таких самих містечках. Боліла голова. Потискаючи руку О'Доннелла, він дізнався, що той має здоровенного старого пса, якогось мішанця, навченого за командою накидатися на людину. І власник бару тільки про те й мріє, щоб якось уночі до нього в дім заліз злодій і він зміг на законних підставах нацькувати на нього свого звірюгу, — тоді в світі стане менше бодай на одного клятого збоченця-хіпаря.

Голова боліла страшенно.

Повернувся О'Доннелл, витираючи руки об фартух. Теммі Вайнетт закінчила свою пісню, і в барі залунав голос Реда Совайна.

— Ще раз дякую за частування, — сказав О'Доннелл, наливаючи дві склянки пива.

— Нема за що, — озвався Джонні, й далі роздивляючись газетну вирізку. — Минулої суботи — Куртерс-Нотч, а цієї має бути Джексон. Ніколи не чув про таке. Щось невеличке, еге?

— Зовсім маленьке містечко, — підтвердив О'Доннелл. — Був лижний курорт, але прогорів. Багато лю-

дей лишилося без роботи. Ще там переробляють деревину, тримають сякі-такі ферми. Але йому, просто господи, і в ту діру треба. Балакає з ними. Вислуховує їхню жіноту. А ви самі звідки з Мену, Джонні?

— З Льюїстона,— збрехав Джонні. В газеті було написано, що Грег Стілсон зустрінеться з усіма охочими в місцевій громадській залі.

— Чи не на лижах кататися приїхали, га?

— Ні, я не так давно пошкодив ногу. Які там тепер лижі. А тут я проїздом. Дякую, що показали.— Джонні віддав вирізка.— Дуже цікаво.

О'Доннелл дбайливо поклав її до інших паперів. Ото й усе, що було в нього за душею: порожній бар, удома пес, навчений накидатися на людей, та ще Грег Стілсон. Грег, що колись побував у його пивниці.

Зненацька Джонні захотілося цю ж мить умерти. Коли його особливий хист — це дар божий, тоді бог просто небезпечний безумець, якого слід зупинити. Якщо бог хоче смерті Грега Стілсона, то чом не задушив його пуповиною ще при народженні? Чом не зробив так, щоб він удавився шматком м'яса? Не вбив його електричним струмом, коли той на-строював радіоприймача? Не втопив у плавальному басейні? Чом скинув цю брудну роботу на Джонні Сміта? Наче рятувати світ — то не його божий обов'язок, хай це роблять екстрасенси, хай викручуються як знають. І раптом Джонні вирішив, що залишить Грега Стілсона жити й тим плюне богові межі очі.

— Вам як, Джонні, нічого? — спитав О'Доннелл.

— Що?.. А-а, та ні, все гаразд.

— А то ви якось дивно змінилися на виду.

Чак Четсворт сказав тоді: *«Я вбив би його. Бо якби не вбив, то мене б аж довіку переслідували ті мільйони людей, яких він винищив».*

— Мабуть, заблукав десь думкою,— відповів Джонні.— Хочу вам сказати, що мені було дуже приємно випити з вами.

— Так само й мені з вами,— сказав О'Доннелл, видимо потішений.— Більше б таких людей до нас заїжджало. А то, знаєте, сунуть без зупинки на ті лижні курорти. В модні місця. От куди гроші плавом пливають. Якби я знав, що заїжджатимуть і до мене, зробив би тут усе їм до вподоби. Ну, знаєте, плакати з краєвидами Швейцарії і Колорадо. Камін. Заправив би автомат платівками з рок-н-ролом замість цього лайна. Та я б... я б, знаєте, з якою охотою...— Він здвигнув плечима.— Чорт мене бери, я ж не гірший за інших.

— Звісно, що ні,— сказав Джонні, злязючи з високого сидіння й думаючи про пса, навченого кидатися на людей, і про сподівання хазяїна колись нацькувати його на клятого злодія-хіпаря.

— Ви розкажіть своїм знайомим про мій бар, хай приїздять,— попросив О'Доннелл.

— Неодмінно,— сказав Джонні.

— Гей, Діку! — знов заволала одна з п'яничок за столиком.— Ти знаєш, що таке чемне обслуговування?

— Щоб ти луснула! — гарикнув О'Доннелл, наливаючись кров'ю.

— Та розтуди тебе! — відгукнулася Кларіс і захихотіла.

Джонні тихенько вислизнув надвір, де вже починалася справжня хурделиця.

8

Спинився він у готелі «Холідей» у Портсмуті. Повернувшись того вечора, він сказав портьє, щоб на ранок йому приготували рахунок.

У своєму номері він сів до безликого готельного письмового стола, виклав на нього весь запас поштового паперу й узяв дешевеньку готельну ручку. В голові гупало, але він мав написати листи. Його раптовий внутрішній бунт — чи що воно там було — вже минув. Недовершена справа Грега Стілсона лишилася.

«Я збожеволів,— подумав він.— Інакше й не скажеш. Зовсім зсунувся з глузду». Йому вже ввижались газетні заголовки: Екстрасенс стріляє в конгресмена... Грег Стілсон — жертва маніяка... Куля вкорочує віку представникові Нью-Гемпширу... Ну, а для «Всепроникного погляду» то буде справжнє свято. Самозваний ясновидець убиває Стілсона. 12 відомих психіатрів пояснюють причини. А збоку, можливо, й Дісова колонка, де той розповість, як Джонні погрожував, що візьме рушницю й пристрелить його, мов браконьєра.

Божевільний...

Борг лікарні сплачено, та після цієї історії залишиться особливий рахунок, за яким муситиме платити батько. Йому та його новій дружині доведеться ще багато днів по тому жити у відсвітах лихої слави Джонні. Посиплються листи, сповнені ненависті. Всіх, кого він знав, піддадуть допитам — Четсвортів, Сема Вейзака, шерифа Беннермена... Сейру? Ну, до Сейри, може, й не доберуться. Зрештою, не в президента ж він стрілятиме. Принаймні в теперішнього. *У нас тут багато хто побоїться сказати про це вголос, а от я не боюся. Скажу так, як є, і хай усі чують. Настане день, коли Грега Стілсона оберуть президентом.*

Він потер скроні. Повільними хвилями накочувався біль, проте листи однаково треба було написати. Джонні присунув до себе верхній аркуш паперу, взяв ручку й вивів: «Любий тату!» За вікном вітер жбурляв у шибу суху снігову крупу, провіщаючи неабиякий буран. Нарешті ручка побігла по паперу, спершу неквапно, потім дедалі швидше.

Джонні піднявся дерев'яними сходами, очищеними від снігу й посипаними сіллю. Зайшовши у подвійні двері, він опинився у вестибюлі, стіни якого були обліплені зразками виборчих бюлетенів та оповістками про збори громади, що мали відбутися там 3 лютого. Серед них висіло й оголошення про наступний приїзд Грега Стілсона й поряд — портрет самого Конгресмена у зсунутій на потилицю незмінній касці, з жорсткою кривуватою посмішкою, що ніби промовляла: «Умили ми їх, еге ж, приятелю?» Трохи праворуч від зелених дверей, що вели до зали, увагу Джонні привернула табличка, досить-таки несподівана для нього, отож він став і кілька секунд мовчки розглядав її, видихаючи хмарки пари. Табличка стояла на дерев'яній підставці, і на ній було написано: *«Сьогодні — іспити на водійські права. Приготуйте всі документи»*.

Він відчинив двері, ступив у запаморочливий жар, що йшов від великої груби, і побачив за столом полісмена. Той сидів у розстебнутій теплій куртці з каптуром. На столі перед ним були розкладені якісь папери й стояв прилад для перевірки зору.

Полісмен звів очі на Джонні, і в того наче щось обірвалося всередині.

— Ви до мене, сер?

Джонні показав на фотоапарат, що висів у нього на шії.

— Та я, бачте, хотів трохи роздивитися, — сказав він. — Маю завдання від журналу «Янки». Ми готуємо матеріал про громадські будівлі в Мені, Нью-Гемпшірі й Вермонті. Ну й, певна річ, ілюстрований фотографіями.

— Робіть своє діло,— сказав полісмен.— Моя дружина читає «Янкі». А мене від нього на сон хилить.

Джонні усміхнувся:

— Архітектура Нової Англії відзначається деякою... е-е, старомодністю.

— Старомодністю...— із сумнівом повторив полісмен, та одразу ж викинув усе те з голови.— Хто там далі, прошу!

До столу підійшов якийсь молодик і подав полісменові іспитову карту. Той узяв її і сказав:

— Дивіться, будь ласка, в оцей окуляр і називайте дорожні знаки й сигнали, які я вам показуватиму.

Молодик припав оком до приладу. Полісмен поклав на його іспитову карту аркуш з номерами й відповідями. Джонні ступив кілька кроків центральним проходом і клацнув затвором, нібито знімаючи трибуну в кінці зали.

— Знак «стоп»,— бубонів позаду молодик.— Це — «проїзд дозволено»... це — «увага»... немає правого повороту... немає лівого повороту...

Джонні аж ніяк не сподівався наразитись тут на полісмена. Він навіть не завдав собі клопоту купити плівку до фотокамери, яку взяв із собою про людське око. Та відступатися вже пізно. Сьогодні п'ятниця, і завтра, якщо не станеться чогось непередбаченого, Стілсон буде тут. Відповідатиме на запитання, вислуховуватиме міркування добропорядних громадян Джексона. Його, звісно, супроводитиме цілий почет. Два-три помічники, два-три консультанти — і ще кілька молодчиків у пристойних костюмах чи спортивних піджаках, які не так давно носили джинси й ганяли на мотоциклах. Грег Стілсон і тепер покладав великі надії на охоронців. У Трімбуллі вони мали в кишенях обпиляні більярдні кії. А тепер, мабуть, пістолети? Чи так уже важко конгресменові дістати для своєї охорони дозвіл на вогнепальну

зброю? Навряд. Отож йому, Джонні, слід сподіватись тільки на щасливу нагоду, і він повинен буде скористатися з неї якнайкраще. Тим-то й важливо оглянути залу — щоб прикинути свої можливості й вирішити, чи стріляти в Стілсона тут, чи, може, підстерігати його на автостоянці, в машині зі спущеною бічною шибкою, тримаючи гвинтівку на колінах.

Ось він і прийшов сюди. Ходив, запам'ятовував де що, а тим часом за десяток кроків од нього полісмен приймав іспити на водійські права.

Ліворуч була дошка оголошень, і Джонні клацнув незаправленою камерою. Хай йому абищо, ну чом він не витратив ще хвилини дві й не купив котушку плівки? Дошка рясніла всілякими провінційними об'явками: продаж консервованих бобів, нова вистава у місцевій школі, реєстрація собак, — і, певна річ, знов-таки повідомлення про приїзд Грега Стілсона. Поряд на звичайній каталожній картці сповіщалося, що голові міської управи потрібна стенографістка. Джонні вдав, ніби дуже зацікавився тією карткою, а в голові у нього чимдуж снувалися думки.

Звичайно, якщо здійснити його задум у Джексоні видасться неможливим — чи навіть сумнівним, — можна почекати і наступного тижня спробувати в Аптоні, де Стілсон повторюватиме ту саму виставу. Або через два тижні — в Трімбуллі. Або через три — де там ще. Або й ніколи.

Ні, все має статися цього тижня. А саме — завтра.

Джонні націлив об'єktiv на велику грубу в кутку, клацнув порожньою камерою і подивився нагору. Там був балкон. Чи, власне, не балкон, а така собі галерея з балюстрадою заввишки до пояса, зробленою із широких, пофарбованих білилом дерев'яних штахетин, в яких було прорізано декоративні отвори у вигляді ромбів та завитків. За тією балюстрадою цілком ви-

падало сховатися й спостерігати крізь проріз. А в слухну мить підвестись і...

— Що це у вас за камера?

Джонні обернувся, певний, що то полісмен. Зараз він попросить показати йому апарат — без плівки,— тоді захоче побачити посвідку про особу, а потім... потім настане кінець.

Але то був не полісмен. Позаду Джонні стояв молодик, який щойно складав іспит на водійські права. Років двадцяти двох, з довгим волоссям і приємними щирими очима. На ньому була замшева куртка й злинялі джинси.

— «Нікон»,— відказав Джонні.

— Добрячий апарат. Я просто схибнутий на фотокамерах. Давно працюєте для «Янкі»?

— Ну... взагалі-то я, знаєте, вільний художник,— сказав Джонні.— Часом роблю щось для них, часом для «Кантрі» чи «Даун-іст».

— А для центральних? «Піпл», «Лайф»?

— Ні. Принаймні поки що.

— Яку ви тут узяли діафрагму?

Що воно в біса за діафрагма?

Джонні знизав плечима.

— Та я, знаєте, здебільшого граю на слух.

— Ви хочете сказати — на око,— всміхнувся молодик.

— Атож, на око.— *Та згинь ти, хлопче, бога ради, згинь!*

— Я й сам хотів би стати отаким вільним художником,— сказав молодик з усміхом.— Моя заповітна мрія — зняти коли-небудь щось подібне до піднесення прапора на Іводзімі¹.

— Я чув, то була інсценівка,— зауважив Джонні.

Японський острів, захоплений американцями в 1945 р.

— Можливо, що й так. Можливо. Та однаково це вже класика. Ну, а скажімо, перший знімок приземлення летючої тарілки? Ото був би кадр! До речі, в мене тут із собою цілий портфель фотографій. Вам хто дає замовлення в «Янкі»?

Джонні вже аж упрів.

— Власне, я маю від них тільки це замовлення,— сказав він.— І то було...

— Містере Клоусон, ви можете підійти,— почувся роздратований голос полісмена.— Переглянемо разом ваші відповіді.

— Агов, хазяїн кличе,— мовив Клоусон.— Я на хвилину, друже.

Він подався до столу, і Джонні з величезною полегкістю зітхнув. Тепер треба було мерщій накивати п'ятами.

Він ще два чи три рази клацнув затвором, щоб його відхід не так скидався на втечу, хоч, дивлячись у видошукач, майже нічого не бачив. А тоді вийшов за двері.

Клоусон, отой молодик у замшевій куртці, вже й думати про нього забув. Він вочевидь не впорався з письмовим завданням і тепер завзято щось доводив полісменові, але той лише головою хитав.

Джонні на якусь хвилину затримався у вестибюлі. Ліворуч був гардероб. Праворуч — зачинені двері. Він натиснув і виявив, що вони не замкнені. За дверима побачив вузькі сходи, які вели нагору, в сутінь. Там, як видно, були службові приміщення. І галерея.

2

Він спинився в невеличкому затишному готелі «Джексон-Хаус» на Головній вулиці. Готель не так давно наново опорядили, і, певно, це коштувало неабияких

грошей; але господарі, мабуть, розважили, що новий лижний курорт окупить усі витрати. Та курорт уже встиг прогоріти, і тепер той невеличкий затишний готель ледь животів.

О четвертій ранку в суботу Джонні вийшов у вестибюль з «дипломатом» у лівій руці. Нічний портье куняв над чашкою кави.

Тієї ночі Джонні майже не склепив очей, тільки десь за північ задрімав на часинку. І йому наснився сон. Знову був 1970 рік. Окружний ярмарок. Вони з Сейрою стояли перед Колесом Фортуни, і він знов відчував у собі оту незбагненну надприродну могуть. А ніздрі йому лоскотав дух паленої гуми...

— Давайте, містере,— тихо озвався позад нього чийсь голос.— Це ж така втіха — бачити, як ви його обдираєте.

Джонні озирнувся й уздрів Френка Додда, в чорному вініловому дощовику, з розгонистою, від вуха до вуха, різаною раною на горлі, схожою на широку криваву посмішку, й моторошним блиском у мертвих очах. Він злякано відвернувся — та замість хазяїна біля колеса вже стояв Грег Стілсон у своїй жовтій касці, хвацько зсунутій на потилицю, і промовисто всміхався до нього.

— Гей-гей, налітай! — лиховісно проспівав Стілсон лунким басовитим голосом.— Ставте куди кому до вподоби. Ну що, приятелю? Є охота зірвати великий куш?

Так, він мав охоту зірвати великий куш. Та коли Стілсон запустив колесо, все зовнішнє коло враз стало зеленим. І всі номери обернулися на подвійні нулі. Кожен номер тепер давав виграш хазяїнові...

Джонні стенився і прокинувся. Решту ночі він просидів, утупивши очі в темряву за облямованим памороззю вікном. Головний біль, що мучив його ще від учора, від самого приїзду до Джексона, минув,

залишивши по собі тільки млявість, але на душі в Джонні було спокійно. Він сидів, поклавши руки на коліна, й думав зовсім не про Стілсона — думав про минуле. Пригадував, як мати заліпила йому пластиром подряпину на коліні, як собака видер весь поділ із химерної літньої сукні бабусі Неллі і як він, Джонні, західився сміхом, аж поки Віра дала йому доброго ляща, дряпонувши лоба камінцем в обручці; як батько навчав його наживлювати рибальський гачок і казав: «Черв'якам не боляче, Джонні... я думаю, не боляче». Пригадалось, як одного різдва батько подарував йому, тоді семирічному хлопчині, складаний ніжик і дуже серйозно сказав: «Я довіряю тобі, Джонні...» Всі ті спогади наринували на нього суцільним потоком.

І ось він вийшов на міцний досвітній мороз, і його черевики зарипіли на прочищеній у снігу стежці. З рота вихоплювалися клубки пари. Місяць уже зайшов, але зір на чорному небі було до безглуздя багато. Божі скарби — так завжди називала їх Віра. *Ти бачиш божі скарби, Джонні.*

Він пройшов головною вулицею до центру містечка, спинився біля маленької поштової контори й видобув з кишені куртки листи. Листи батькові, Сейрі, Семові Вейзаку, Беннермену. Затиснувши між ніг «дипломат», він підняв дашок поштової скриньки, що стояла перед чепурним цегляним будиночком, і, якось мить повагавшись, укинув туди листи. Він почув, як вони впали на дно, — поза всяким сумнівом, перші листи того нового дня у Джексоні, — і цей звук збудив у ньому дивне почуття невідворотності. Листи надіслано, й тепер вороття немає.

Він знову взяв «дипломат» у руку й попростував далі. Навколишню тишу порушувало тільки рипіння снігу під черевиками. Великий термометр над дверима місцевого відділення Нью-Гемпшірського ощадного банку показував шістнадцять градусів морозу, і скрізь

довкола стояла та особлива глибока й незворушна тиша, яка притаманна тільки отаким морозяним ранкам у Гранітному штаті¹. Ніде ані шелесне. Дорога безлюдна. Вітрові шиби припаркованих до узбіччя автомобілів затягнуті катарактою паморозі. Темні вікна, зачинені віконниці. Все те здавалося Джонні якимсь моторошним і водночас ніби святим. Та він одігнав цю думку. Не на святе діло він ішов.

Він перетнув Джаспер-стріт і опинився перед громадським будинком, білим і строго-вишуканим серед мерехтливого блиску хвилястих снігових заметів.

А що ти робитимеш, розумна голово, якщо двері замкнено?

Дарма, знайдеться якийсь спосіб подолати цю перепону. Джонні роззірнувся навколо — ніде ні душі, ніхто його не побачить. От якби на зустріч з громадою містечка мав приїхати президент, то все, звісно, було б інакше. Будинок оточили б ще звечора, та й усередині поставили б варту. Але чекали всього-навсього конгресмена, одного з чотирьохсот, не бозна-яку персону. Принаймні поки що.

Джонні піднявся сходами й поторгав кулясту ручку дверей. Ручка легко повернулась, і він ступив до холодного вестибюля й щільно причинив за собою двері. В голові знову розпливався біль, пульсуючи в такт лунким ударам серця. Джонні поставив на підлогу «дипломат» і, не знімаючи рукавичок, почав масажувати скроні.

Раптом почувся басовитий скрип. Двері гардероба повільно причинились, і з темряви в бік Джонні стало падати щось біле.

Він мало не скрикнув. На мить йому здалося, що з-за дверей вивалюється труп, наче в якомусь фільмі жа-

Загальноприйнята неофіційна назва Нью-Гемпширу.

хіть. Але то була всього лише табличка на дерев'яній підставці: «Сьогодні — іспити на водійські права. Приготуйте всі документи».

Джонні засунув її назад, а тоді обернувся до дверей, що вели на сходи.

Тепер ці двері були замкнені.

Він нахилився, щоб краще роздивитись замок у тьмяному білястому світлі вуличного ліхтаря, що проходило крізь єдине вікно. То був звичайний пружинний замок, і Джонні подумав, що, мабуть, зможе відімкнути його з допомогою одіжних плічок. Він знайшов у гардеробі плічка й просунув дротяний гачок у щілину між дверима та одвірком. Тоді опустив його до замка і почав водити. В голові шалено гупало. Нарешті Джонні підчепив язичок — і відчув, як він подався. Двері відчинились. Джонні взяв «дипломат» і ввійшов, так і тримаючи в руці плічка. Причинив за собою двері, і замок знов заклацнув. Він рушив нагору дерев'яними сходами, що рипіли й стогнали в нього під ногами.

Нагорі він опинився в короткому коридорі з дверима по обидва боки. Поминув *Міського управителя й Членів виборної ради, Податкового інспектора й Чоловічий туалет, Інспектора опіки над бідними й Жіночий туалет*.

У кінці коридора були двері без таблички. Вони стояли незамкнені, і Джонні вийшов на галерею в кінці зали, яка лежала внизу, помережана химерними тінями. Він зачинив за собою двері й ледь здригнувся, почувши, як порожньою залого прокотилася тиха луна. А коли він рушив праворуч попід задньою стіною, а тоді повернув ліворуч, кожен його крок так само відлунював серед тиші. Тепер він ішов попід правою стіною зали, на висоті метрів семи. Потім спинився над грубою, якраз проти помосту, куди через п'ять з половиною годин мав зійти Стілсон.

Джонні сів, підібгавши під себе ноги, й трохи звів дух. Глибоко подихав, намагаючись погамувати головний біль. У грубі не топилося, і холод спершу обволікав його іззовні, а потім почав проїмати до кісток. То було наче передвістя могильного холоду.

Коли йому трохи полегшало, він натис на замки «дипломата». Вони воднораз клацнули, і так само, як перед тим від його кроків, у залі озвалася луна; тільки тепер це скидалося на звук зведених курків.

Західне правосуддя — раптом ці слова не знати чому спали на думку Джонні. Так сказав прокурор, коли присяжні визнали Клодін Лонже винною в убивстві її коханця. *Тепер вона дізналася, що таке західне правосуддя.*

Джонні заглянув у «дипломат» і потер очі: в них раптом задвоїлося. Та невдовзі й перестало. А з дерев'яних мостин, на яких він сидів, йому почало передаватися якесь відчуття. Картинка з дуже далекого минулого; якби то була фотографія, вона б мала колір сепії. На галереї стояли чоловіки, курили сигари, розмовляли, сміялися, чекаючи початку зборів міської громади. Який то був рік? 1920-й? 1902-й? Від цього видива на Джонні повіяло чимось потойбічним, і йому стало не по собі. Один із чоловіків говорив про ціни на віскі й копірсався в носі срібною зубочисткою, а

(а за два роки перед тим він отруїв свою дружину).

Джонні здригнувся. А втім, видиво нічого не важило. Адже той чоловік давно помер.

У «дипломаті» поблискувала металом розібрана гвинтівка.

«На війні за таке нагороджують медалями», — подумав він.

І взявся складати гвинтівку. Щоразу як клацав метал, той звук повторювала луна, уривчасто й лиховісно, наче хтось знов і знов зводив курок.

Джонні зарядив «ремінгтон» п'ятьма патронами.
Тоді поклав гвинтівку на коліна.
І став чекати.

3

Світало повільно. Джонні трохи закуняв, але заснути по-справжньому не давав холод. Та й у тому короткому забутті його переслідували якісь невиразні, клоччасті привиддя.

Остаточно прочувся він десь на початку восьмої. Внизу з грукотом відчинилися двері, і він мало не крикнув: «Хто там?»

То був сторож. Джонні припав оком до ромбічного прорізу в балюстраді й побачив огрядного чолов'ягу в теплому морському бушлаті. Він ішов центральним проходом з оберемком дров і мугикав «Долину Червоної річки». З грукотом скинувши дрова в дерев'яний ящик, він зник під галереєю в тому місці, де ховався Джонні. За хвилию Джонні почув, як забряжчали, відчиняючись, дверцята топки.

Раптом він подумав про те, що за кожним віддихом у нього з рота вихоплюються хмарки пари. А що, як сторож погляне нагору? Чи не помітить він їх?

Джонні спробував тамувати віддих, але від того враз посилювся головний біль і знов почало двоїтися в очах.

До нього долинув шурхіт паперу, потім черкання сірника. В холодному повітрі ледь чутно запахло сіркою. Сторож і далі мугикав «Долину», а тоді зненацька заспівав на повен голос, страшенно фальшивлячи: «Ти долину навик покидаєш... не забути нам очі твої-і-і-і...»

Почувся інший звук — потріскування. То зайнявся вогонь.

— Отак тобі, заразо,— промовив сторож десь просто під Джонні й захряснув дверцята груби.

Джонні притиснув обидві руки до рота, щоб не утнути штуку, яка дорівнювала б для нього самогубству. Перед очима його нараз постала така картина: ось він підводиться на весь зріст на галереї, худющий і білий, як кожен гідний себе привид, розпростує руки, мов крила, розчепірює пальці-пазури й гукає вниз замогильним голосом: «А отак тобі, заразо!»

Він міцніше притиснув руки до рота, стримуючи сміх. Голову йому аж роздимало від болю, вона була наче величезний помідор, виповнений гарячою, бурливою кров'ю. Перед очима все миготіло й розпливалося. Нараз його охопило непереборне бажання втекти від образу того давнього чоловіка, що копирсався в носі срібною зубочисткою, але Джонні боявся й поворухнутись. Милий боже, а що, як йому закортить чхнути?

Зненацька по залі розлігся жахливий вібруючий виск, що ввігнався йому у вуха гострими голками й почав пронизувати голову, аж стрясаючи її. Джонні вже й рота розтулив, щоб закричати...

Виск урвався.

— Ах ти ж падло,— сказав сторож, неначе з кимось розмовляючи.

Джонні визирнув крізь проріз і побачив, що сторож стоїть на помості й крутить мікрофон. Шнур від мікрофона тягся змією до невеликого переносного підсилювача. Сторож спустився східцями з помосту, переніс підсилювач далі від мікрофона й повертів на ньому якісь регулятори. Тоді повернувся на поміст і ввімкнув мікрофон. У динаміках знову завищало, одначе вже не так гучно, а тоді й зовсім затихло. Джонні притиснув руки до скронь і почав масажувати їх.

Сторож постукав пальцем по мікрофону, і велике

порожнє приміщення сповнили гримкі звуки. Здавалося, хтось затарабанив по віку труни. І той самий фальшивий спів, підсилений до страхітливого ревіська, вдарив Джонні в голову: *«Ти долину наві-і-і-ік покидаєш...»*

«Замовкни! — хотілося закричати Джонні. — Бога ради, замовкни, я збожеволю, замовкни, чуєш?»

Спів завершився лунким клацанням, тоді сторож сказав своїм звичайним голосом:

— Отак тобі, падло.

Він знову зник з очей Джонні. Почулося, як з тріском рветься цупкий папір, потім басовито луснув відтягнутий шпагат. Нарешті сторож, щось насвистуючи, з'явився на видноті з пакою буклетів і почав розкладати їх на лавах через невеликі проміжки.

Скінчивши цю роботу, він застібнув бушлат і вийшов із зали. Лунко грюкнули двері. Джонні поглянув на годинник. Була вже за чверть восьма. У залі потроху ставало тепло. Він сидів і чекав. Голова і далі боліла страшенно, але, хоч як це дивно, зносити біль тепер було легше, ніж раніш.

Лишалось втішатись тільки тим, що біль уже не довго його мучитиме.

4

О дев'ятій годині двері зали рвучко розчахнулись, і він миттю прокинувся від сторожкої дрімоти. Руки його вхопилися за гвинтівку, але одразу ж розтислись. Він припав до ромбічного отвору. Цього разу до зали ввійшло четверо. Серед них сторож у своєму бушлаті з відгорненим коміром. Решта троє — молодики в розстебнутих пальтах, під якими виднілися пристойні костюми. Джонні відчув, як швидко забилося його серце. В одному з тих трьох він упізнав Санні Еллі-

мена. Тепер його волосся було коротко підстрижене й модно зачесане, але блискучі зелені очі анітрохи не змінилися.

— Усе гаразд? — запитав він.

— Можете перевірити,— відповів сторож.

— Ти, старий, не ображайся,— сказав йому другий молодик.

Вони рушили до помосту. Один з них увімкнув і вимкнув підсилювач, як видно, вдоволений перевіркою.

— Усі так метушаться, наче якийсь імператор приїздить,— пробурчав сторож.

— Атож, імператор,— озвався третій, що також здався Джонні знайомим ще з мітингу в Трімбуллі.— Невже ти, старий, і досі не второпав?

— Нагорі подивився? — спитав Еллімен сторожа, і Джонні аж похолов.

— Двері на сходи замкнено,— відповів сторож.— Як завше. Я посмикав.

Джонні подумки поблагословив дверний замок.

— Треба було подивитися,— сказав Еллімен.

Сторож досадливо реготнув.

— Дивні ви хлопці,— мовив він.— Кого шукаєте? Хіба привида?

— Годі тобі, Санні,— знов озвався той, що здався Джонні знайомим.— Нікого там нема. А як візьмемо ноги в руки, то ще встигнемо хлебнути кави в кафе на розі.

— Яка тут у них кава,— сказав Санні.— Не кава, а бісові помії. Ти, Мучі, гайни краще нагору та глянь, чи все там гаразд. На те й інструкції.

Джонні облизав зашерхлі губи й міцніше стиснув гвинтівку. Повів очима в обидва боки вузької галереї. Праворуч вона впиралася в глуху стіну, ліворуч ішла до службових приміщень. Чи сюди податися, чи туди — різниці ніякої. Досить поворухнутись, і вони

його почують. Порожня зала — однаково що підсилювач. Він у глухому куті.

Внизу почулися звуки ходи. Відчинились і зачинились двері на сходи. Джонні чекав, заціпенілий і безпорадний. Просто під ним балакали ті двоє і сторож, але Джонні їх не чув. Він поволі, мов механічна лялька, повернув голову на в'язах і втупився поглядом у той кінець галереї, де мав з'явитися молодик, котрого Санні Еллімен назвав Мучі. Ого, як вражено сіпнеться його знуджене обличчя і як він роззявить рота! *Гей, Санні, тут якийсь тип!*

Долинули приглушені кроки Мучі, що піднімався сходами. Треба щось придумати, бодай що-небудь. Та нічого не спадало на думку. Зараз вони його застукають, лишилася якась хвилина, і цього вже не відвернути. Хоч би що він зробив, кінець буде один.

Почали відчинятися й зачинятися двері в коридорі, усе ближче й виразніше. З чола Джонні впала крапля поту й залишила на джинсах темну плямку. Він пригадував кожні двері, повз які проходив сам дорогою сюди. Мучі вже заглянув до *Міського управителя*, й до *Членів виборної ради*, й до *Податкового інспектора*. Ось він відчиняє двері *Чоловічого туалету*, ось швидко озирає кабінет *Інспектора опіки над бідними*, а ось уже й *Жіночий туалет*. Лишилися останні двері — ті, що ведуть на галерею.

Двері відчинились. Чути було, як Мучі ступив два кроки до балюстради, що тяглася вподовж задньої стіни зали.

— Усе, Санні? Ти задоволений?

— Там скрізь порядок?

— Еге ж, як у в'язниці,— відповів Мучі, і внизу почувся регіт.

— Ну то спускайся, і ходім пити каву,— сказав третій молодик.

Джонні не вірив собі. Двері з грюкотом зачинилися. Звуки ходи почали віддалятися — спершу в коридорі, потім на сходах і нарешті внизу.

Він обм'як, і на якусь хвилю все перед очима попливло й оповилося сірою тінню. Грюкнули надвірні двері — ті троє подалися пити каву, — і він помалу прийшов до тями.

Внизу сторож висловився по-своєму.

— Сучі сини, — сказав він. А тоді й собі подався геть, і наступні двадцять хвилин у залі лишався тільки Джонні.

5

Близько пів на десяту до зали посунули громадяни Джексона. Перші з'явилися три літні дами в чорному, що торохтіли проміж себе, мов сороки. Вони сіли ближче до груби, де їх було згори ледве видно, і взяли з лави глянсуваті буклети. Ті буклети, судячи з усього, майже цілком склалися з фотографій Грега Стілсона.

— Я просто закохана в цього чоловіка, — сказала одна. — Вже тричі брала в нього автограф і сьогодні знову візьму, неодмінно.

Більше про Грега Стілсона дами не говорили. Вони завели балачку про завтрашню урочисту відправу в методистській церкві.

Сидячи мало не над самою грубою, Джонні після недавнього холоду опинився наче на жару. І хоч, скориставшись із передиху між відходом Стілсонових охоронців і приходом перших городян, він скинув з себе не тільки теплу куртку, а й джемпер, проте мусив раз по раз утирати обличчя носовиком. Знов почав даватися взнаки крововилив в оці. Джонні бачив тим оком нечітко, мов крізь червонястий серпанок.

Двері внизу розчинилися, хтось гучно затупав ногами, оббиваючи із взуття сніг а тоді через усю залу пройшли четверо чоловіків у картатих вовняних куртках і сіли в перший ряд. Один з них одразу ж почав розповідати французький анекдот.

Потім з'явилася молода, років двадцяти трьох, жінка з малим хлопчиком, що виглядав років на чотири. Хлопчик був одягнений у блакитний зимовий комбінезончик з ясно-жовтим оздобленням. Передусім він спитав, чи можна йому поговорити в мікрофон.

— Ні, малий,— відказала жінка.

Вони сіли позаду тих чотирьох чоловіків. Хлопчик негайно почав калатати ногами в передню лаву, і один чоловік озирнувся через плече.

— Томмі, перестань,— сказала жінка.

Була вже за чверть десята. Двері без упину відчинялись і зачинялись. Залу заповнював строкатий люд — чоловіки й жінки, різні віком, виглядом, суспільним станом. Над рядами плив збуджений гомін, в якому вчувалося нетерпіння. Ці люди зібралися тут не на те, щоб закидати запитаннями свого законного обранця,— їм кортіло побачити, як їхню невеличку громаду вшанує візитом справжня «зірка». Джонні знав, що на такі зустрічі з «нашими кандидатами» й «нашими конгресменами» здебільшого приходять лише мізерні купки фанатиків і вони відбуваються в майже порожніх залах. Під час передвиборної кампанії 1976 року в Мені одна із словесних баталій між Біллом Коуеном та його суперником Лейтоном Куні збрала, коли не рахувати репортерів, лише двадцять шість чоловік. Ті бучні саморекламні вистави влаштовувались про людське око, аби напустити туману й вихвалитися ними перед наступними виборами, а насправді для більшості з них цілком вистачило б і середнього розміру комори. Але тут, у Джексоні, на десяту годину всі ряди були запов-

нені вщерть, та ще чоловік двадцять чи тридцять стояло позаду. Щоразу як відчинялися двері, Джонні міцніше стискав гвинтівку. Він і досі не був певен, чи спроможеться здійснити свій задум, хоч би як багато від цього залежало.

П'ять хвилин на одинадцятую... десять хвилин. Джонні вже подумав був, що Стілсон десь затримався, а може, й зовсім не приїде. І в потаємній глибині душі відчув полегкість.

Аж раптом двері розчинились, і по залі покотився гучний голос:

— Привіт! Як тут славне місто Джексон?

По рядах перебіг потішений гомін. Хтось несамоовито загорлав:

— Привіт, Грег! Як ся маєш?

— Маю дай боже,— не забарився з відповіддю Стілсон.— Чого й тобі бажаю!

Хвиля оплесків змінилася схвальними вигуками.

— Ну годі, годі! — крикнув Грег, перекривши галас. Він швидко йшов проходом до помосту, побіжно тиснувши руки, що тяглися до нього.

Джонні стежив за ним крізь своє вічко. На Стілсоні було тепле пальто із шкіри-сириці з цигейковим коміром, а на голові, замість звичної каски, плетена лижна шапочка з ясно-червоною китицею. Перед помостом він зупинився й помахав рукою кільком репортерам, що приїхали на цю зустріч. Сяйнули фотоспалахи, і знов гримнули оплески, такі гучні, що аж стеля задвигтіла.

І Джонні Сміт зрозумів: тепер або ніколи.

Раптом на нього знов наринули моторошно виразні спогади про все, що він відчув, потискаючи Стілсонові руку на передвиборному мітингу в Трімбуллі. У його зболілій, понівеченій голові розітнувся глухий дерев'яний удар, так наче там сталося якесь неймовірної сили зіткнення. Певно, то був голос самої долі.

Куди простіше відкласти все до наступного разу, і нехай собі Стілсон говорить і говорить. Куди простіше дати йому піти, а самому сидіти тут, обхопивши руками голову, поки розтечеться весь цей люд і повернеться сторож прибрати радіоапаратуру й вимести сміття,— сидіти й тишити себе надією, що за тиждень буде ще одна субота й ще одне місто.

Ні, він повинен зробити це тепер, dokonче тепер,— адже від того, що станеться сьогодні в цій провінційній залі, залежить доля кожної людини на землі.

А отой глухий удар у голові — наче зіткнулися полюси долі.

Стілсон піднімався східцями до трибуни. На помості більш нікого не було. Три охоронці в розстебнутих пальтах стояли, прихилившись до бічної стіни.

Джонні підвівся.

6

Усе відбувалося немовби в уповільненому темпі.

Ноги затерпли від довгого сидіння. Коліна потріскували, наче негодящі петарди. Час, здавалося, застиг, оплески все гриміли, хоча вже поверталися голови й витягувались шиї, і хтось уже злякано скрикнув, та оплески гриміли й далі; хтось скрикнув, бо на галереї стояв чоловік і тримав у руках гвинтівку, а всі ж бо не раз бачили таке на екрані телевізора — то була класична, добре знайома кожному ситуація. І по-своєму така ж типово американська, як Чарівний Світ Діснея. Ось — політичний діяч, а отам нагорі — чоловік з гвинтівкою.

Грег Стілсон теж обернувся й задер голову, так що гладка шия збіглася складками. На червоній лижній шапочці сіпнулася китиця.

Джонні приставив гвинтівку до плеча. У першу

мить приклад засовався, а тоді зручно вперся в заглибинку над грудьми. Джонні раптом пригадав, як колись, ще хлопчиськом, ходив з батьком на полювання. Вони довго блукали в пошуках дичини, а коли він зрештою вгледів куріпку, то не зміг спустити курок: так його затрусило. То була його потаємна ганьба, щось ніби рукоблудство, і він ніколи нікому про це не розповідав.

Знов почувся скрик. Одна з трьох літніх дам злякано затулила рукою рота, і Джонні побачив на широких крисах її чорного капелюха штучні ягоди. До нього зверталися нові обличчя — великі білі нулі. Розтулені роти — маленькі темні нулі. Хлопчик у теплому комбінезоні показував на нього пальцем. Мати намагалася заслонити малого собою. Нараз Стілсон опинився на мушці, і Джонні вчасно згадав, що треба зняти запобіжник. Біля протилежної стіни молодики в розстебнутих пальтах сягали руками під піджаки, і Санні Еллімен, зблискуючи зеленими очима, кричав:

— З помосту, Грег! З помосту!

Та Стілсон і далі дивився на галерею, і ось їхні погляди злютувались удруге в цілковитому порозумінні, і в ту мить, як Джонні спустив курок, Стілсон лише трохи пригнувся. Виляск пострілу прокотився по залі; кулею зрізало краєчок помосту, і там, при самому розі, стало видно оголене світле дерево. Полетіли тріски. Одна вдарила в мікрофон, і знов розлігся жакхливий виск, що раптом перейшов у низьке гортанне гудіння.

Джонні загнав у ствол другий патрон і знов натиснув спусковий гачок. Цього разу куля продірявила запорошений килим, що вкривав поміст.

Натовп заметався, як знавісніла худоба. Всі кинулись до центрального проходу. Ті, що стояли були позаду, легко вискочили із зали, а потім у подвійних

дверях утворилась тиснява, і люди з криком та лайкою намагалися продертися назовні.

У протилежному кінці зали також заляскали постріли, і просто перед носом у Джонні порснули тріски з поруччя балюстради. В наступну мить щось свиснуло біля самого вуха. Потім невидимий палець черкнув по комірцю сорочки. Ті троє під стіною навпроти стріляли з пістолетів, і ніщо не перешкоджало їм цілитися в Джонні, що стояв сам-один на галереї. А втім, подумав він, вони навряд чи завагалися б, якби навіть коло нього були ні в чому не винні люди.

Одна з трьох літніх дам учепилася в рукав Мучі. Давлячись слізьми, вона намагалася про щось запитати. Молодик грубо відштовхнув її і обіруч затис пістолет. У залі вже пахло пороховим димом. Відтоді як Джонні підвівся, минуло секунд із двадцять.

— *З помосту, Грег! З помосту!*

Стілсон і досі стояв край помосту, трохи пригнувшись і невідривно дивлячись нагору. Джонні приспустив ствол гвинтівки, і Стілсон на мить опинився якраз у нього на мушці. Та в цю ж таки мить Джонні дряпнуло по шиї, відкинуло назад, і його власна куля полетіла хтозна-куди. З вікна навпроти з дзенькотом посипалося розбите скло. Внизу почувлися зойки. Плече й груди Джонні заливала кров.

«Атож, чудово ти його вбиваєш»,— розпачливо подумав він і знову кинувся до балюстради. Загнав у ствол патрон і рвучко приклав гвинтівку до плеча. Нарешті й Стілсон зрушив з місця. Він швидко збіг з помосту, а тоді знов озирнувся на Джонні.

Ще одна куля свиснула біля скроні. «Я весь у крові, наче недорізаний кабан,— майнула думка.— Ну ж бо, до діла. *Треба з цим кінчати*».

Затор у дверях прорвало, і тепер юрба витікала із зали вільніше. Зі ствола пістолета котрогось із тих, що стояли під стіною внизу, вихопився димок, і той

самий невидимий палець, який черкнув був по комірцю, пекуче дряпонував Джонні щоку. То байдуже. Все байдуже, крім Стілсона.

Він знову прицілився.

О боже, хоч би цього разу не схибити...

Тепер Стілсон рухався навдивовижу прудко, як на такого дебелистого чолов'ягу. Чорнява молода жінка, яку Джонні примітив раніше, була саме на півдорозі до дверей — бігла, несучи на руках заплаканого хлопчика й так само намагаючись прикрити його собою. І те, як повівся Стілсон у наступну мить, так приголомшило Джонні, що він мало не впустив гвинтівку. Стілсон вихопив малого з материних рук і, тримаючи його поперед себе, швидко обернувся до галереї. Тепер на мушці був не він, а маленьке негіддатливе тільце в

(туман, блакитний туман, жовті смуги, тигрові смуги)

блакитному комбінезончику з жовтими лямівками.

Джонні аж рота розкрив. Атож, то був Стілсон. Тигр. Але оповитий туманом.

Що це означає? Джонні викрикнув ці слова, але з уст його не злетіло ані звуку.

Пронизливо заверещала мати, але Джонні колись уже чув це.

— Томмі! Віддай його мені!.. Томмі! *Віддай його мені, негіднику!*

Голова Джонні болісно пухла, роздimalась, як футбольна камера. Все перед очима почало тьмяніти. Єдина ясна пляма залишилась у прорізі прицілу, а приціл був наведений просто в груди блакитного комбінезончика.

Ну ж бо, стріляй, бога ради, стріляй, а то він утече...

Аж ось — чи, може, то просто помутніло в очах — блакитний комбінезончик почав розпливатися, втрачати колір у червонястому серпанку, а жовті смуги довшали й ширшали, аж поки затопили все навколо.

(в тумані, атож, він у тумані, але що б воно означало? те, що небезпека минула? чи тільки те, що він для мене недосяжний? що б воно)

Унизу щось саянуло і згасло. В скаламученій свідомості Джонні майнула здогадка: фотоспалах.

Стілсон відштовхнув жінку й задкував до дверей; у його хижо примружених очах читався холодний розрахунок. Хлопчик відчайдушно пручався, але Стілсон міцно тримав його за шию і під коліньми.

Не можу. Милий господи, прости мене, я не можу.

І тут у Джонні вдарили ще дві кулі: одна влучила у верх грудей, відкинула до стіни, а звідти його враз, мов пружиною, штовхнуло назад; друга ввігналася в лівий бік, і він, крутнувшись на місці, заточився на балюстраду. Він ледь усвідомив, що упустив гвинтівку. Вона впала на підлогу галереї і від удару випалила в стіну. Джонні повалився на балюстраду і, проломивши поруччя, полетів униз. Зала двічі перевернулась у нього перед очима, а тоді розлігся тріск — то він упав поперек на лави, зламавши собі хребет і обидві ноги.

Він розтулив рота, щоб закричати, але звідти фонтаном лінула кров. Лежачи серед уламків розтритих лав, він подумав: *«Оце й кінець. Нікчема я. Все занастив».*

До нього діткнулися чийсь руки, безжальні руки. Перевернули горілиць. Над ним стояли Еллімен, Мучі і той третій. Перевернув його Еллімен.

Підійшов Стілсон і відштовхнув Мучі вбік.

— Не чіпайте його,— різко мовив він.— Знайдіть того сучого сина, що зробив знімок. Розбийте його апарат.

Мучі і третій молодик пішли. Десь неподалік чути було голос чорнявої жінки:

— ...дитиною затулився, малою дитиною, я всім розкажу...

— Заткни їй пельку, Санні,— звелів Стілсон.

— Та певне,— мовив Санні і відійшов.

Стілсон став навколішки й нахилився над Джонні.

— Ми десь зустрічалися, приятелю? Тільки без брехні. Тобі однаково гаплик.

— Зустрічалися,— прошепотів Джонні.

— У Трімбуллі, еге ж?

Джонні кивнув головою.

Стілсон рвучко підвівся, і Джонні останнім відчайдушним зусиллям потягся й ухопив його за щиколотку. Це тривало лише секунду: Стілсон легко вивільнився. Але й секунди було досить.

Усе перемінилося.

До нього підступили люди, але їхніх облич він не бачив — тільки ноги. Та це вже нічого не важило.
Усе перемінилося.

На очі йому навернулися сльози. Доторкнувшись до Стілсона цього разу, він не відчув нічого, крім порожнечі. З таким же наслідком він міг би доторкнутися до розрядженого акумулятора. До спиляного дерева. До безлюдного будинку. До голих книжкових полиць. До пляшки від вина, в яку встромляють свічку.

Усе тьмяніло. Віддалялося. Ноги навколо нього втрачали обриси, розпливались. Він чув збуджені голоси, гомін розмови, але вже не розрізняв слів. Тільки звуки, та й ті поступово затихали, зливаючись в одну високу, дзвінку й ніжну ноту.

Він повів очима через плече й побачив перехід, з якого вийшов колись. Вийшов, наче оповитий прозорою плацентою, в такий самий ясний світ. Тільки тоді ще була жива мати, і батько стояв поруч і кликав його на ім'я, аж поки він зрештою пробився до них. А тепер настав час повернутись назад, оце й усе. Тепер він може повернутись назад.

Я доконав свого. Якось та доконав. Сам не знаю як, але доконав-таки.

Його поволі несло до того переходу з темними воронованими стінами, і він не знав, чи є там щось у кінці переходу, чи нема,— а втім, гаразд, час покаже. Усе тихіше бриніли голоси навколо. Дедалі тьмяніло каламутне світло. Та він ще був самим собою, Джонні Смітом, був при тямі.

Ну, в перехід. Усе гаразд.

Він подумав, що досить йому туди дістатись, як він зможе звестися на ноги й піти.

Частина третя

ВІДОМОСТІ З МЕРТВОЇ ЗОНИ

1

*Портсмут, Нью-Гемпшир
23 січня 1979 р.*

Любий тату!

Мені страшенно важко братися до цього листа, і тому я спробую писати по змозі коротше. Коли ти його одержиш, мене вже, мабуть, не буде серед живих. Мені випала жахлива доля, і тепер я думаю, що все почалося ще до тієї автокатастрофи і моєї коми. Ти знаєш усю мою історію як екстрасенса і, можливо, пам'ятаєш, як мама твердила перед смертю, що на це була воля господня і що господь призначив мені якусь місію. Вона просила мене не тікати від цієї місії, і я пообіцяв — не тому, що сприйняв це серйозно, а просто задля її душевного спокою. І от тепер схоже на те, що вона мала рацію, хоч воно й трохи смішно. Я й досі не дуже вірю в бога як у реальну істоту, що вирішує все за нас і дає нам усілякі завдання, наче бойскаутам, які мають здобу-

вати почесні відзнаки у Великому Поході Життя. Але не вірю я і в те, що всі мої знегоди — наслідок сліпої випадковості.

Так от, тату, влітку 1976 року я поїхав на передвиборний мітинг Грега Стілсона у Трімбуллі, що належить до третього виборчого округу Нью-Гемпширу. Може, ти пригадуєш, він тоді балотувався вперше. Дорогою до трибуни він потиснув багато рук, у тім числі й мою. Далі тобі нелегко буде повірити, хоч ти й мав не одну нагоду впевнитись у моєму хисті. Сталося одне з моїх «прозирань», тільки цього разу не просто прозирання, тату. То було *видіння* в біблійному розумінні слова чи принаймні дуже близькому до нього. І ось що дивно: воно було не таке виразне, як деякі попередні «прозирання»,— все повивав загадковий блакитний туман, незнаний мені доти,— але страшенно, неймовірно вразило мене. Я побачив Грега Стілсона президентом Сполучених Штатів. Через скільки років, сказати не можу, хоч на той час він добряче полисів. Років, мабуть, через чотирнадцять, щонайбільше через вісімнадцять. Ти знаєш, мій хист полягає в баченні, а не в тлумаченні, і хоч цього разу мені заважав той дивний блакитний туман, однак я побачив цілком досить. Якщо Стілсон стане президентом, міжнародна ситуація ще дужче загостриться, а вона вже й так доволі кепська. Якщо він стане президентом, то кінець кінцем розв'яже світову ядерну війну. На мою думку, перший спалах такої війни виникне в Південній Африці. Думаю також, що ця недовга кривава війна не обмежиться обміном ракетними ударами між двома чи трьома державами — в неї втягнеться країн двадцять плюс скількись там терористичних угруповань.

Тату, я розумію, це скидається на маячню. Мені й самому так здається. Але я не маю і найменшого сумніву, що загроза страшна й цілком реальна, і не

хочу применшувати її чи заплющувати на неї очі. Ні ти, ні хто інший і досі не знаєте, що я втік від Четсвортів зовсім не через ту пожежу в ресторані. Мабуть, я тікав тоді від Грега Стілсона і від того, що мав зробити. Як ото Ілія, що сховався в печері, чи Йона, що опинився в череві кита. Розумієш, я думав: почекаймо — побачимо. Побачимо, чи з'являться якісь реальні привістки такого страхітливого майбутнього. То, може, я б і досі чекав, але минулої осені в мене почастишали й посилились напади головного болю і до того ж сталась одна прикра історія в дорожній бригаді, де я працював. Я думаю, Кійт Стренг, наш бригадир, не забув про неї і...

2

Витяг з протоколу свідчень, заслуханих так званою «Стілсонівською комісією» під головуванням сенатора від штату Мен Вільяма Коуена.

Опит свідка провадить м-р Норман Д. Верайзер, головний юрисконсульт комісії.

Свідок — м-р Кійт Стренг, що проживає в м. Фініксі, штат Арізона, бульвар Дезерт, 1421.

Дата опиту — 17. серпня 1979 р.

Верайзер. На той час Джон Сміт працював в управлінні громадських робіт міста Фінікса, чи не так?

Стренг. Так, сер.

В. Це був початок грудня 1978 року?

С. Так, сер.

В. Чи сталося щось особливе 7 грудня? Щось дотичне до Джона Сміта?

С. Так, сер. Справді сталося.

В. Зробіть ласку, розкажіть про це комісії.

С. Мені тоді якраз треба було з'їздити на склад,

привезти оранжевої фарби, дві бочечки по сорок галонів. Ми, знаєте, робимо нею дорожню розмітку. А того дня Джонні, цебто Джон Сміт, якраз поновлював осьову лінію на Роузмонт-авеню. Ну от, повертаюсь я десь о чверть на п'яту, за сорок п'ять хвилин до кінця роботи, аж тут до мене підходить Герман Джоулін, ви його вже виклика́ли, та й каже: «Слухай, Кійте, ти б глянув на Джонні. Щось із ним негаразд. Я до нього заговорив, а він ніби й не чує. Мало не наїхав на мене. Може, ти приведеш його до тями». Отак і сказав. Тоді я питаю: «Що ж із ним таке, Герммі?» А він мені: «Ти сам подивися. Схоже, що той жевжик трохи чокнувся». Ну, їду я туди, спершу все наче гаразд, аж раптом — мамо рідна!..

В. Що ж ви побачили?

С. Цебто ще перед тим, як доїхав до Джонні?

В. Атож.

С. Бачу: та лінія, що він робив, почала кривуляти. Спершу ледь-ледь — там трішки в один бік, там у другий. Цебто, розумієте, стала не зовсім рівна. А Джонні був у нашій бригаді найкращий розмітник. Ну, а далі пішло взагалі казна-що. Всю дорогу розмалював петлями й колами. Подекуди навіть по кілька кіл на одному місці виписав. А метрів сто по узбіччю лінію протяг.

В. То що ви вдіяли?

С. Я зупинив його. Звісно, не зразу. Спершу під'їхав збоку й погукав. Разів п'ять гукнув чимдуж, а він і вухом не веде. Аж раптом як крутне кермо і просто мені в бік — хрясь! А машина ж то дорожньої управи. Тоді я почав сигналити й знову загукав, і врешті до нього начебто дійшло. Загальмував він і дивиться на мене. Ну, я йому: що ж це ти, кажу, в біса, робиш?

В. А він що відповів?

С. Він сказав: «Привіт». Ото й тільки. «Привіт, Кійте». Так наче все пречудово.

В. Ну, а ви?

С. Я скипів. Себе не тямив з люті. А Джонні стоїть на своїй тарадайці, глипає очима й за борт тримається, так наче боїться впасти. Отоді я й збагнув, що йому таки погано. Він, знаєте, й завжди був худий, а тут ще побілів, як крейда, і рот йому... як би це сказати... мовби перекосило. Спершу він навіть не зрозумів, про що йдеться. Та потім обернувся й побачив ту свою лінію — вихилясом по всій дорозі...

В. І що ж він сказав?

С. Перепросив. А тоді... ну, не знаю... захитався, чи що, і затулив рукою праве око. Я його питаю, що з ним, а він... він щось таке почав варнякати... геть нісенітне.

Коуен. Містерґ Стренґ, комісію особливо цікавить усе, що казав тоді Сміт, це може багато чого прояснити. Ви не могли б пригадати його слова?

С. Ну, спершу він сказав, що з ним усе гаразд, от тільки паленою гумою тхне. Шини горять, на багатті. А тоді раптом каже: «Не заряджайте той акумулятор, а то він вибухне». І щось наче таке: «Все на місці, обидва гучномовці на осонні. Деревя будуть цілі». Оце все, що я запам'ятав. Я ж кажу, суцільна нісенітниця, бредня.

В. А що було далі?

С. Далі він почав валитися з машини. Я схопив його за плече, і тоді рука, якою він затуляв око, подалася вбік, і я побачив, що те око в нього геть налите кров'ю. А потім він зомлів.

В. Але ж він сказав щось іще перед тим, як зомлів, чи не так?

С. Так, сер, сказав.

В. Що саме?

С. Він сказав: «Про Стілсона подумаємо потім, тату, тепер він у мертвій зоні».

В. Ви точно пам'ятаєте, що він сказав саме ці слова?

С. Так, сер. Я їх ніколи не забуду.

3

...а опритомнів я у вагончику нашої бригади при початку Роузмонт-авеню. Кїйт сказав, щоб я негайно йшов до лікаря, бо інакше він не допустить мене до роботи. Я й сам злякався, тату, але не через те, про що подумав Кїйт. Так чи так, а я звернувся до невропатолога, якого порадив мені в своєму листі Сем Вейзак, ще на початку листопада. Перед тим я писав йому, що побоююсь водити машину, бо в мене часом двоїться в очах. Сем одразу ж відповів і звелів мені показатися тому докторові Венну, бо симптоми, мовляв, дуже тривожні, хоч сам він і не береться ставити діагноз на відстані.

До лікаря я тоді не пішов. Як на мене, мозок — це така штука, від якої можна чекати чого завгодно, отож я весь час, аж до тієї пригоди з розміткою, думав собі, що це в мене якесь тимчасове явище і все зрештою минеться. Мабуть, я просто не хотів припускати іншу можливість. Але той випадок був останньою краплиною. І я таки пішов до лікаря, бо мені стало страшно — не за себе, а за майбутнє, яке я прозирнув.

Одне слово, я звернувся до доктора Венна, він обстежив мене і сказав усю правду. Виявилось, що часу в мене куди менше, ніж я думав, бо...

4

Витяг з протоколу свідчень, заслуханих т. зв. «Стілсонівською комісією» під головуванням сенатора від штату Мен Вільяма Коуена.

Опит свідка провадить м-р Норман Д. Верайзер, головний юрисконсулт комісії.

Свідок — доктор Квентін М. Венн, що проживає в м. Фініксі, штат Арізона, Паркленд-драйв, 17.

Дата опиту — 22 серпня 1979 р.

Верайзер. Коли ви закінчили обстеження й поставили діагноз, ви запросили Джона Сміта, чи не так?

Венн. Так. То була важка розмова. Такі розмови завжди важкі.

В-р. Ви змогли б стисло викласти суть того, про що між вами йшлося?

В-н. Так. Гадаю, за цих незвичайних обставин я можу порушити лікарську таємницю. Передусім я сказав Смітові, що він зазнав якогось величезного нервового струсу. Він підтвердив це. Його праве око ще було налите кров'ю внаслідок розриву капіляра, але вже не так сильно. Якщо дозволите, я процитую історію хвороби...

(Частину стенограми випущено.)

В-р. І що сказав Сміт, коли дізнався про ваші висновки?

В-н. Він спитав мене про крайню можливість. Це його власні слова — «крайня можливість». Мушу сказати, що його спокій і мужність справили на мене велике враження.

В-р. І яка ж була, по-вашому, крайня можливість, докторе?

В-н. Яка? Мені здавалося, я досить ясно все виклав. У Джона Сміта була швидко прогресуюча пухлина в тім'яній ділянці головного мозку.

(Шум у залі. Коротка перерва.)

В-р. Пробачте, докторе, нас перервали. Я хотів би нагадати присутнім, що в нас засідання слідчої комісії, а не ярмарковий балаган. Прошу дотримувати

порядку, а то я накажу черговому полісменові вивести всіх сторонніх.

В-н. Я не в претензії, містере Верайзер.

В-р. Дякую, докторе. Чи не могли б ви сказати комісії, як сприйняв Сміт цю звістку?

В-н. Спокійно. Навдивовижу спокійно. Гадаю, він сам уже поставив собі діагноз, і той діагноз збігався з моїм. Проте він сказав, що йому дуже страшно. А тоді запитав, скільки ще зможе прожити.

В-р. Що ж ви йому відповіли?

В-н. Я сказав, що його запитання безпредметне, поки ми не визначимо дальших заходів. Сказав, що потрібна операція. Хочу зауважити, що тоді я ще не знав про його перебування в комі й незвичайне, майже надприродне одужання.

В-р. А він що на це сказав?

В-н. Що операції не буде. Спокійно, але дуже твердо: операції не буде. Я порадив йому добре подумати. Сказав, що, відмовляючись від операції, він сам підписує собі смертний вирок.

В-р. Сміт вам щось відповів?

В-н. Він попросив мене по змозі точніше сказати, скільки він проживе без операції.

В-р. Ви йому сказали?

В-н. Так, дуже приблизно. Сказав, що процес розвитку пухлин передбачити майже неможливо й що в деякого з моїх пацієнтів пухлина не давала про себе знати по два роки, хоч такі випадки й рідкісні. А йому без операції можна розраховувати місяців на вісім, щонайбільше на півтора року.

В-р. І все ж таки він відмовився від операції, я правильно зрозумів?

В-н. Так, відмовився.

В-р. Чи не сталося чогось незвичайного, коли Сміт ішов од вас?

В-н. Я б сказав, то було щось *надзвичайне*.

В-р. Будь ласка, розкажіть про це комісії.

В-н. Яюсь так вийшло, що я доторкнувся Смітові до плеча, ніби хотів його затримати. Розумієте, мені стало не по собі, що після всього сказаного людина отак іде. І раптом я відчув щось таке... мене мовби струмом ударило, і водночас виникло таке дивне відчуття, неначе від мене щось передається йому, витікає... Неначе він із мене щось висотує. Звичайно, це вельми суб'єктивний опис, але зважте, його подає лікар, що має досвід у професійному спостереженні. Відчуття було неприємне, можете мені повірити. Я відсахнувся від нього... а він раптом каже: подзвоніть дружині, Бар дуже розбився.

В-р. Бар?

В-н. Атож, саме так і сказав. Це про брата моєї дружини... його звать Баррі Річардс. А мій молодший син, коли був малий, казав на нього дядечко Бар. До речі, я тільки потім подумав, звідки б Смітові про це знати. Того ж вечора вдома я сказав дружині, щоб подзвонила братові — він живе в Кус-Лейку, штат Нью-Йорк.

— І вона подзвонила?

— Так. Вони дуже мило побалакали.

— То з вашим шуряком, з містером Річардсом, було все гаразд?

— Так, цілком гаразд. Але наступного тижня він фарбував будинок, упав з драбини й зламав хребет.

— Докторе Венн, ви вірите, що Джон Сміт передбачив це нещастя з вашим шуряком? Вірите, що то було в нього прозирання?

— Не знаю. Але я... схильний цьому вірити.

— Дякую, докторе.

— Чи можу я дещо додати?

— Звичайно.

— Якщо на ньому справді лежало таке проклят-

тя,— атож, інакше назвати це я не можу,— то сподіваюсь, господь зглянеться на змучену душу цього бідолахи.

5

...і я знаю, тату, всі казатимуть, ніби я вчинив те, що оце замислив, тільки внаслідок пухлини в мозку, але ти не вір. Це неправда. Пухлина, на моє теперішнє розуміння, це лихо, яке переслідувало мене давно і ось нарешті спостигло. Вона утворилася в тому місці, яке було пошкоджене при катастрофі, і, судячи з усього, це ж таки місце я забив об лід, катаючись у дитинстві на Круглому ставку. Саме тоді в мене сталося перше «прозирання», хоч навіть тепер я не можу пригадати його до ладу. А потім було друге, на ярмарку в Есті, перед самою катастрофою. Спитай у Сейри, вона напевне пам'ятає. Пухлина вразила саме ту ділянку мозку, яку я завжди називав «мертвою зоною». Як бачиш, так усе і обернулось. Отакою гіркою правдою. Бог... доля... провидіння... фатум... хоч як його назви, воно ніби простягає свою тверду, невблаганну руку, щоб знов зрівноважити шальки терезів. Можливо, я мав загинути в тій автокатастрофі чи ще раніше — отоді на Круглому ставку. І я певен: коли я доконаю те, що мені призначено, шальки терезів знову набудуть цілковитої рівноваги.

Тату, я люблю тебе. І що найгірше (гіршою може бути лише свідомість того, що розв'язати жахливий вузол, який затягся навколо мене, я можу, тільки вдавшись до зброї), то це розуміти, що я залишаю на твою долю й горе втрати, й ненависть тих, хто не має підстав убачати в Стілсоні нічого, крім добросердя й справедливості...

Витяг з протоколу свідчень, заслуханих т. зв. «Стіл-сонівською комісією» під головуванням сенатора від штату Мен Вільяма Коуена.

Опит провадить м-р Елберт Ренфрю, помічник головного юрисконсульта комісії.

Свідок — доктор Семюел Вейзак, що проживає в м. Бангорі, штат Мен, Гарлоу-Корт, 26.

Дата опиту — 23 серпня 1979 р.

Ренфрю. Час наближається до перерви, докторе, і я хотів би від імені комісії подякувати вам за ці довгі чотири години нашої розмови. Ви дуже великою мірою прояснили для нас ситуацію.

Вейзак. Радий, коли так.

Р. Докторе Вейзак, я маю до вас ще одне, останнє запитання, яке здається мені чи не найважливішим. Ідеться про одну деталь, якої Джон Сміт сам торкається в зачитаному тут листі до батька. Це запитання про...

В. Ні.

Р. Що «ні»?

В. Ви хочете запитати мене, чи не пухлина рухала рукою Джонні того дня в Нью-Гемпшірі, коли він спускав курок, правда ж?

Р. Та власне кажучи...

В. Моя відповідь: ні. Джонні Сміт до останньої своєї хвилини був людиною розумною, мислячою. Про це свідчить його лист до батька, так само як і лист до Сейри Хезлітт. Він носив у собі страшну, мало не божественну силу — чи, може, й прокляття, як висловився тут мій колега доктор Венн,— але не був душевнохворим і діяв не під впливом маніакальної ідеї, спричиненої внутрішньочерепним тиском, якщо такий причинний зв'язок узагалі можливий.

Р. Але хіба не правда, що в Чарлза Вітмена, так званого «техаського снайпера»¹, теж була...

В. Атож, у нього була пухлина в мозку. І в пілота компанії «Істерн ерлайнз», чий літак кілька років тому розбився у Флориді, також. Але ні в тому, ні в тому випадку ніхто навіть не припускав, що поштовхом до цього стала пухлина мозку. Хотів би звернути вашу увагу на кілька інших одіозних осіб — Річарда Спекса, чи так званого «Семового сина», чи Адольфа Гітлера, — вони не страждали на пухлину мозку, а проте стали вбивцями. Або згадаймо Френка Додда, душогуба з Касл-Рока, якого викрив Джонні. Хоч яким би невмотивованим визнала комісія вчинок Джонні, однак це то був вчинок людини при здоровому розумі. Можливо, доведеної до розпачу тяжкими душевними муками... але при здоровому розумі.

7

...а головне — знай, що я вчинив це не зопалу, а після довгих і страшенно болісних роздумів. Якби мати певність, що, вбивши його, я дам змогу людству вигадати зайві чотири роки, чи два роки, чи бодай вісім місяців, аби ще раз усе обміркувати, — навіть тоді справа варта заходу. Це хибний шлях, але він може обернутись і правильним. Не знаю. Але грати роль Гамлета я більше не хочу. Я ж бо *знаю*, який небезпечний Стілсон.

Тату, я тебе дуже люблю. Повір мені.

Твій син *Джонні*.

¹ Тут і далі згадуються вбивці-маніяки, що діяли в різних містах США у 70-і рр.

Витяг з протоколу свідчень, заслуханих т. зв. «Стілсонівською комісією» під головуванням сенатора від штату Мен Вільяма Коуена.

Опит веде м-р Елберт Ренфрю, помічник головного юрисконсульта комісії.

Свідок — м-р Стюарт Клоусон, що проживає в м. Джексоні, штат Нью-Гемпшир, на Блекстреп-роуд.

Ренфрю. Отже, містере Клоусон, ви приховали з собою фотоапарат?

Клоусон. Еге ж! Уже коли виходив з дому. Я взагалі не збирався йти туди того дня, хоч мені й подобається Грег Стілсон... цебто подобався до тієї історії. Розумієте, мені наша міська зала в печінки в'їлася.

Р. Через отой іспит на водійські права?

К. Точно. Так провалитися — це ж вам не жарт. Але врешті я сказав собі: е, якого біса, піду. І ось маю знімок. Який знімок! І зробив його я. Може, ще й розбагатію з нього. Як той, що зняв піднесення прапора на Іводзімі.

Р. Сподіваюся, молодий чоловіче, ви не вважаєте, що все те було розіграно спеціально для вас?

К. Та ні, що ви! Просто я хотів сказати... ну... сам не знаю, що я хотів сказати. Але це сталося перед самими моїми очима, і... розумієте... Одне слово, я страшенно радий, що мій «Нікон» був тоді зі мною.

Р. Ви сфотографували Стілсона в ту мить, коли він підняв перед собою хлопчика?

К. Томмі Робсона. Так, сер.

Р. І оце збільшення з того фото?

К. Так, це мій знімок.

Р. А що сталося після того, як ви його зробили?

К. За мною кинулися двоє з тих горлорізів. Кричали:

«Віддай камеру, шмаркач! Кинь її!..» І всяке таке па-
скуд... неподобство.

Р. А ви від них тікали.

К. Тікав? Ого, ще й як! Вони гналися за мною мало
не через усе місто. Один уже майже схопив був мене,
але послизнувся на кризі і впав.

Коуен. Хочу вам сказати, юначе, що, перебігавши
тих двох бандитів, ви виграли найважливіші перегони
в своєму житті.

К. Дякую, сер. Те, що Стілсон утнув того дня...
звісно, варто було побачити, але... заслонитися малою
дитиною перед усім людом — це така вже підлота,
що й слів нема. Б'юсь об заклад, тепер його в Нью-
Гемпшірі не оберуть навіть гицелем, не те що...

Р. Дякую, містере Клоусон. Ви можете бути вільні.

9

І знову жовтень.

Сейра довго відкладала цю поїздку, але надійшов
такий день, коли зволікати далі стало не можна.
Вона відчула це. Отож залишила обох малих на місці
Ебленеп — тепер Хезлітті мали в домі прислугу, за-
мість маленького червоного «пінто» дві пристойні ма-
шини, а річний дохід Уолта ось-ось мав сягнути три-
дцяти тисяч доларів — і вирушила сама до Паунела
крізь вогнисте сяєво пізньої осені.

І ось вона зупинила машину на узбіччі мальовничого
путьця, вийшла і попростувала до невеличкого кла-
довища по той бік дороги. Потьмяніла металева таб-
личка на кам'яному стовпі воріт сповіщала, що то
Березовий гай. Навколо — повитий зеленню мур,
могили дбайливо доглянуто. Подекуди — вицвілі пра-
пори, залишені на День пам'яті полеглих воїнів, п'ять

місяців тому. Незабаром вони будуть поховані під снігом.

Сейра ішла повільно, нікуди не поспішаючи, і вітер пошарпував поділ її темно-зеленої спідниці. Там лежали покоління *Боуденів*, там — велика родина *Марстенсів*, а отам, навколо високого мармурового пам'ятника, спочивали *Пілсбері*, чий рід сягав аж у 1750 рік.

А в глибині кладовища, біля самого муру, вона побачила порівняно новий кам'яний надгробок з простим написом: *Джон Сміт*. Сейра стала навколішки, нерішуче торкнулася каменю. Замислено провела пучками пальців по його гладенькій полірованій поверхні.

10

23 січня 1979 р.

Люба Сейро!

Оце щойно я написав дуже важливого листа до батька, сидів над ним майже півтори години. На ще одне таке зусилля мене просто не стане, тому прошу тебе: як тільки отримаєш цього листа, подзвони батькові. Зараз же, Сейро, не читаючи далі, іди й подзвони...

Ну от, тепер ти напевне все знаєш. А я хочу тобі сказати, що останнім часом багато думав про той наш вечір на ярмарку в Есті. Якби я мав угадати, які дві речі з нього тобі найбільше запам'ятались, я б відповів: моя неймовірно щаслива гра на Колесі Фортуни (пригадуєш, там один хлопчина все казав: «Це ж така втіха — бачити, як ви його обдираєте»?) і ота маска, що я начепив на себе задля сміху. Я хотів тебе розіграти, але ти розсердилась, і все в нас тоді мало не полетіло шкереберть. Хоч, може, коли б так сталося,

я б не опинився тут, де я тепер, і той таксист теж був би досі живий. А з другого боку, від своєї долі, мабуть, не втечеш, і те, що судилося, однаково спостигло б мене — за тиждень, чи за місяць, чи за рік.

Ну що ж, ми спробували щастя, і нам випав номер «на користь закладу» — подвійний нуль. Але я думаю про тебе, Сейро, і хочу, щоб ти знала це. Для мене ж нікого іншого ніколи не існувало, і той вечір лишився найкращим, що в нас було...

11

— Привіт, Джонні,— прошепотіла вона, а вітер легенько ворухив осяйно-багряні крони дерев, і червоний листочок, покружлявши на тлі блакитного неба, тихо опустився їй на коси.— Я тут. Ось я і прийшла.

Говорити голосно начебто не випадало: колись вона й сама сказала б, що розмовляти на кладовищі з мертвим може хіба що ненормальний. Та в цю хвилину, на превеликий Сейрин подив, на неї наринували такі бурхливі й невтримні почуття, що їй боляче звело горло, а руки несамохіть стислися так, наче їх злютувало. І нічого страшного, як вона й поговорить із Джонні: зрештою, позаду в них дев'ять років, і ось тепер усьому кінець. Далі буде тільки Уолт, і діти, і усмішки з-за помосту, на якому промовляє її чоловік, постійні усмішки на задньому плані, а час від часу, гляди, й нарисочок у недільній газеті, якщо Уолтова політична кар'єра зазнає стрімкого злету, на який він так упевнено розраховує. Майбутнє щороку додаватиме їй косам трохи сивини; і скоро вже не походиш без ліфчика, бо груди дедалі дужче одвисатимуть: і доведеться обачніше користуватись косметикою; майбутнє — це регулярні заняття в групі здоров'я при бангорському осередку Спілки молодих християнок, вічні

покупки, проводи Денні до першого класу, а Дженіс до дитячого садка, новорічні вечірки й вигадливі капелюшки; і отак життя її помалу перейде рубіж вісімдесятих років, за який раніше заглядали тільки письменники-фантасти, і вступить у дивну й майже невідому фазу — в середні літа.

У тому майбутньому окружних ярмарків уже не передбачалось.

З очей її повільно покотилися перші пекучі сльозинки.

— Ой Джонні,— мовила вона.— Все ж мало бути зовсім інакше, хіба ні? Ніхто ж і подумати не міг, що все отак скінчиться.

Сейра похилила голову, болісно, але марно ковтаючи сльози. І зрештою голосно заридала, і ясне сонячне світло роздробилося на безліч блискучих призмочок. А вітер, що досі здавався таким теплим, наче стояло бабине літо, раптом війнув на її мокрі щоки лютневим холодом.

— Це *несправедливо!* — вдерся її крик у німотність Боуденів, Марстенсів, Пілсбері, усієї тієї мертвої аудиторії, здатної засвідчити лиш одне: що життя скороминуще, а смерть є смерть.— О боже, як це *несправедливо!*

І раптом чиясь рука торкнулась її шиї.

12

...і той вечір лишився найкращим, що в нас було, хоч іноді мені аж не віриться, що був колись такий 1970 рік, із студентськими заворушеннями, з президентом Ніксоном, без кишенькових калькуляторів і портативних відеомагнітофонів, без Брюса Спрінгстіна й панк-рока. А часом здається, що до тих днів, нав-

паки, лиш рукою сягнути, що до них можна фізично доторкнутися й що якби мені обняти тебе, пригорнути, я зміг би повести тебе з собою в інше майбутнє, де не було б ні болю, ні темряви, ні гіркоти вибору.

Що ж, усі ми робимо що можемо, і треба робити це по змозі добре... а якщо добре не виходить, то докладати всіх зусиль, аби вийшло.

Я сподіваюся, любя, що ти згадуватимеш мене також по змозі добре.

Усього тобі найкращого, моя любове.

Джонні.

13

Вона судомно хапнула ротом повітря, рвучко випростала спину, очі її злякано розширились.

— Джонні?..

Все зникло.

Хоч би що то було, воно зникло.

Сейра підвелась і озирнулася: певна річ, ніде нікого. Та все одно вона бачила: онде він стоїть, довготелесий, глибоко застромивши руки в кишені, з отією своєю іронічною посмішкою на не дуже гарному, але милому обличчі,— стоїть, недбало прихилившись чи то до якогось пам'ятника, чи то до кам'яного стовпа воріт, чи, може, просто до дерева, обпаленого вже пригаслим вогнем осені. *Не біда, Сейро... невже ти й досі нюхаєш той клятий кокаїн?..*

І нема нікого й нічого, крім Джонні. Він десь тут, зовсім близьенько, а може, й скрізь.

Усі ми робимо що можемо, і треба робити це по змозі добре... а якщо добре не виходить, то докладати всіх зусиль, аби вийшло. Ніщо не втрачається без вороття, Сейро. Нема такого, чого не можна віднайти.

— Усе той самий Джонні,— прошепотіла вона й рушила до виходу з кладовища. Перейшла дорогу і там якусь хвилю постояла, дивлячись назад. Дув теплий поривчастий вітер, і здавалося, ніби по всьому довкола перебігають широкі пасмуги світла й тіні. Таємниче шелестіли крони дерев.

Сейра сіла за кермо, і машина швидко поїхала від кладовища.

Кінгові було двадцять сім, коли 1974 року з'явився його роман «Керрі», що зробив автора знаменитим буквально наступного дня. Історія американського книжкового ринку знає чимало випадків, коли нікому не відомий письменник здобував гучний комерційний успіх, а потім, як правило, зникав без сліду, швидко вичерпавши можливості свого скромного обдарування. Кінгові напочатку також провіщали цю незавидну долю. І помилилися. Минуло майже півтора десятиліття, а він, як і раніш, неправдоподібно легко добирається перших рядків у списках бестселерів, залишаючи позаду навіть таких вельмидосвідчених і сильних конкурентів, як, приміром, Артур Хейлі чи Гарольд Роббінс. Більше того, за розголомом і популярністю в найширших і найрозмаїтіших читацьких верствах Кінга просто немає з ким порівнювати в сьогоденній американській прозі.

Таке визнання, певна річ, ще не свідчить про справді високу художню якість. Однак пояснення воно потребує. Ні для кого не таємниця, як тісно споріднені в США література і комерція. Боротьба за читача не припиняється ані на день, і лише у виняткових випадках вирає її справжня література, якій дуже непросто витримувати конкуренцію з боку всіляких більш або менш майстерних ремісничих виробів. Є сила-силенна авторів, що роками експлуатують модну тематику й раболіпно тягнуться за вбогими духовними запитами обивателів, звиклих до шпигунських бойовиків чи мелодраматичних історій із життя кінозірок. Суворо діє закон спеціалізації, обов'язкової в так званій «масовій белетристиці». Поки працює той-таки Хейлі, ніхто, скажімо, не зазіхне на гостросюжетну оповідь, що являє собою, по суті, різновид сучасного виробничого роману, якими були й «Аеропорт», і «Готель», і «Колє-

са». Ніхто не наважиться суперничати з тим-таки Роббінсом, що монополізував такий жанр, як історії з життя бізнесменів, добряче присмачені адюльтерними драмами, виписаними з безліччю пікантних подробиць.

За такої ситуації письменницький успіх, що вимірюється кількістю проданих примірників книжки або числом глядачів, які подивилися зроблений за нею телесеріал, парадоксальним чином стає не показником вагомості твору, а дуже часто лише свідченням особливого вміння прилаштуватися до невибагливих смаків. «Масовий» успіх, коли його досягає американський літератор, та ще й початківець, завжди виглядає підозрілим в очах поважної критики. Вона має підстави припускати, що він є наслідком поступок комерційним вимогам та нормам, а то й ще простіше — доброго знання кон'юнктури ринку. Таке становище, абстрактно кажучи, є протиприродним, але за американських умов навряд чи можлива здоровіша літературна атмосфера. І коли нікому доти не знаний Стівен Кінг, наче Цезар, «прийшов, побачив, переміг», критика майже одностайно писала, про дуту сенсацію і черговий триумф несмаку.

Та в цьому разі було допущено явну несправедливість. Річ у тім, що до «масової белетристики» романи Кінга, як правило, віднести не можна, якщо не зробити дуже істотних застережень. Типові вади «літератури для мільйонів» — мелодраматизм, що відчувається і в фінальних епізодах «Мертвої зони», надмірна турбота про захопливість інтриги, ходульність кульмінацій, змазаність характерів, що їх ніяк не назвеш багатомірними, — все це можна знайти навіть у найбільш вдалих його творах. І просто-таки впадає у вічі явну надмірна пристрась Кінга до зображення всілякого роду патології та жорстокості. Часом він змальовує їх з таким захватом, що мимоволі закрадається думка: та ну ж бо, чи прагнув письменник викрити й засудити, чи просто потурав жадібному інтересу до «темних» сторін буденності?

Усе начебто так, і все ж таки є в цих романах безумовна значущість проблематики, що «масовій літературі» загалом чужорідна, є в них пекуча актуальність конфліктів. Як їх розуміє і втілює Кінг — це питання окреме, але в тому, що його книжки пере-

ростають рівень розважальної белетристики, зрештою переконалися навіть найсучасніші їх рецензенти.

Мало-помалу тон відгуків про Кінга змінився. Тепер його дедалі частіше називають письменником з власною індивідуальністю, зазначаючи, в чому саме вона проявляється: передусім у здатності непомітно для читача обертати ірреальне у вірогідне. Сюжети Кінга взято з тієї галузі, яка традиційно вважається притаманною науковій фантастиці, але дія завжди розгортається на тлі буденного життя якогось провінційного містечка Нової Англії, і тло це Кінгові далеко не байдуже — воно змальоване з досконалістю, що свідчить про добру літературну науку, воно не просто присутнє, а становить органічну частину задуму. Бо задум раз по раз визначається прагненням виявити в гушавині повсякдення дію таємничих сил, перед якими безпорадні будь-яка логіка й будь-яке наукове знання. Втручання цих сил порушує спокійний плін буднів, і зав'язується надзвичайно гострий конфлікт, що тримає читача в напруженні до останньої сторінки.

Найлегше припустити, що тільки цього інтересу до напрочуд туго закрученої інтриги Кінг і добивається: адже в боротьбі за читача така зброя — найбезвідмовніша. І справді, з погляду вигадливості фабули та всіляких тонко розрахованих ефектів Кінг залишив далеко позаду всіх своїх суперників. Від його книжок просто неможливо відірватися — так стрімко розвиваються події, такі раптові кульмінації, так майстерно приховано справжні спонуки, що визначають спосіб дій того чи того персонажа. Але ж, кажучи серйозно, все це — не більш як ремесло і само собою ще аж ніяк не мистецтво. Можна чудово володіти технікою побудови сюжету чи нагнітання психологічної напруженості, але при цьому лишитися тільки постачальником розважального читва, творцем нікчемних одноденок. Уся суть у тому, з якою художньою метою застосовувати таке вміння та й чи є вона, ця мета?

При всій своїй безсумнівній обдарованості Стівен Кінг належить до тих письменників, чиї твори щоразу змушують замислитися над цим питанням. Ніколи не знаєш, чи виявиться його чергова книжка серйозним і своєрідним романом, чи справа обмежиться суто зовнішніми ефектами, хай навіть блискучими, проте загалом

пустопорожніми, що не служать нічому, крім принади для невибагливої публіки.

Погортаймо кілька його нових книжок (а втім, на той час, як це видання потрапить до рук читачеві, вони вже не будуть новими, бо Кінг працює надзвичайно інтенсивно, мовби кваплячись пожати плоди своєї сьогоденної слави й не дуже вірячи в її тривалість). Ось «Крістіна», роман 1983 року. Чотири герої: трое школярів і автомобіль, старенький «плімут», що відслужив своє і що йому Арні — п'ятнадцятирічний підліток, який до нестями любить порпатися в моторах,— власними руками повернув колишній блиск. Автомобіль «Крістіна» бере участь у дії на рівних правах з усіма іншими персонажами. І навіть більше — поступово відтісняючи їх, висувається на головну роль. Тому що в цій машині ховається щось лихе, якась фатальна влада над душами людей, що володіють нею. У «Крістіні» погана слава: аварії, жертви,— хоч сама вона лишається майже неушкоджена; а крім того, понівечені долі її власників, розладнані шлюби, нервові депресії...

Арні та його товариші впевнюються, що тут не самі лише пусті пересуди. Вони хотіли перетворити «Крістіну» на символ своєї дружби, а вийшло так, що з появою машини замість дружби прийшла озлобленість, почались інтриги, виникло нерозуміння, що призвело до тяжкої розв'язки. Персонажі Кінга надто юні, щоб розібратися в суті того, що діється, але для дорослого читача вона не залишиться таємницею. Річ не в демонізмі «Крістіні», а в тому, що вона лише втілення машинізації людської свідомості — однієї з найтривожніших недуг сучасної Америки. Людина звиряється на машину, впиваючись своєю уявною владою над нею, а насправді машина її поневолює, нав'язує їй свій бездушний автоматизм. Усе людське мертвіє, почуття моральної істини приглушується — тож чи дивно, що слідом за цим тягнеться вервечка нещастя, які тільки зовні здаються збігом обставин?

Вихідна думка Кінга не нова, однак у «Крістіні» вона знайшла і тонке, і своєрідне художнє втілення. Виявилося, що Кінгові до снаги й проникнення в особливий душевний світ підлітків, і поетична розповідь про перше кохання, і непідробний драматизм — і все це не на шкоду головній колізії, в яку вкладено великий

соціальний зміст. Отож, розгортаючи роман «Усипальня для пестунчиків», який побачив світ через рік, читачі мали право сподіватись, що перед ними розгорнеться ще одна історія, спрямована до значних узагальнень і розкриття суттєвих конфліктів сьогоденної американської дійсності.

Та їхні сподівання не справдилися. Кінг написав досить банальний «роман жахів», хоч майстерність не зрадила його і в цій оповіді про лікаря-психіатра, що надумав розвіяти успадкований від індіанців забобон, нібито покійник, похований на мочарі край суціднього лісу, здатен оживати. Діти, що вірять у цю байку, вперто закопують на тому узліссі котів і собак, розчавлених на шосе, і не трапляється жодного випадку, щоб котрийсь із тих «пестунчиків» повернувся до життя. А тільки-но герой Кінга береться науково довести нісенітність індіанської легенди, як зараз же виявляється, що не така вже це й нісенітниця. І далі все покотиться найждженою колією: моторошні, страхітливі подробиці у зображенні безумства, що поступово охоплює героя, найшаблоннішого штибу містика, насильство, вбивства...

Чому ж такі різномірні книжки виходять з-під того самого пера, чому Кінг, не обділений талантом і багато чого вмючи, нібито й не прагне репутації серйозного прозаїка, вже майже здобутої ним «Мертвою зоною», «Крістіною» та ще кількома творами? Звідки ці зриви, що з часом починають здаватися скоріш закономірністю, ніж випадковістю?

Не можна виключити того, що тут діють якісь суб'єктивні спонуки, та разом з тим тільки до них самих справа не зводиться. Кінга називають обранцем фортуни, проте справедливіше було б сказати, що він у певному розумінні жертва тієї видавничої індустрії, яка найсумнішим чином позначилася на долі багатьох обдарованих американських письменників. Його друкують мільйонними тиражами, і все, хоч би що він написав, дає величезні прибутки. Місяця за півтора перед виходом книжки у світ газети починають ряснити принадними рекламними оголошеннями й фотографіями автора, що сяє усмішкою триумфатора. Дещо друкується під псевдонімами; рецензенти, чудово знаючи, хто справжній автор, містифікують публіку награним сумнівом щодо того, чи це таки Кінг,

і книжка розходиться ще краще. А останнім часом з'явився й якийсь помічник, що збирає для Кінга матеріал і, можливо, пише окремі розділи,— ось вам цікава гра: спробуйте вгадати, де Кінг, а де його імітатор.

Одне слово, на повну потужність працює відрегульований механізм, для якого романи Кінга — лише необхідне паливо. Тим-то письменник і зобов'язаний неодмінно приготувати бестселер до початку книжкового сезону, що припадає на осінь. Та й подбати про те, щоб визнана за ним слава оповідача, який уміє підтримувати читацький інтерес від першої сторінки до заключного абзаца, ні в якому разі не похитнулася. А до того ще не припускати повторів, щоразу вигадуючи все нові й нові сюжетні повороти, все незвичайніші ситуації. Шукати все неймовірніші, та водночас бодай частки впізнавані колізії, коли герой безпосередньо стикається з явищами таємничими й грізними, такими, що не дістали наукового пояснення, але хвилюють буквально всіх.

І Кінг активно й надзвичайно професійно розробляє ту тематику, яка мовби негласно закріплена за ним у свідомості масового читача, і не хоче помічати, які втрати такого роду професіоналізм тягне за собою для його обдарування. А обдарування він має безперечно, і якщо воно не принесе справжніх плодів,— а схоже на те, що так і станеться,— вина за це ляже передусім на самого Кінга. Однак не забуваймо й про те, що за американських умов письменникові майже неможливо висунутись, якщо він більшою чи меншою мірою не підлаштується до заведених на книжковому ринку правил гри.

Згадаймо, що висунення Кінга було рекордно стрімким. Сперечаються про те, які причини покликали до життя весь цей феномен, і звичайно пов'язують їх з новизною знайденого Кінгом жанру. Але як визначити цей жанр? Наукова фантастика? Кримінальний роман? Так звана «література жахів»? Чи філософська алегорія, а може, й белетризована есеїстика, дотична до деяких гостродискусійних питань сучасної науки? Чи, зрештою, картина повсякденної американської дійсності останніх літ, тільки створена не в формах «самого життя», а в формі гротеску, іносказання, притчі?

У книжках Кінга знайдуться свої докази на користь кожного з цих визначень. І кожен з них, як видно, буде недостатнім, бо, як правило, в Кінга змішано елементи найрізноманітніших жанрових структур. Саме сміливе поєднання цих, на перший погляд, несполучних елементів великою мірою пояснює і невідому своєрідність Кінгової прози, і неоднозначність її читацького сприйняття. Та ж таки «Мертва зона» (1979) може бути прочитана і як захоплюючий детектив, і як оповідь про таємниці парапсихології, і як історія про стоїчну мужність людини, що зуміла повернутися до повноцінного життя, хоч її становище й здавалося безнадійним, і навіть як своєрідна хроніка політичного життя США 70-х років. Такий синтез дуже характерний для Кінга. В його найкращих творах досягнуто такого високого ступеня концентрації змісту, що будь-яке однозначне визначення їхньої творчої природи становить неабиякі труднощі.

Безсумнівно одне: Кінгові тісно в рамках роману, що достовірно і впізнавано зображує плин буднів, і в нього обов'язково присутній момент художнього припущення, умовності. Напочатку вважали, що це та сама умовність, яку ми бачимо, скажімо, в Рея Бредбері чи Айзека Азімова. Та неправомірність такого ототожнення стала зрозуміла досить скоро. Не кажучи вже про те, що в творах Кінга дія відбувається не на інших планетах, а в гущавині повсякдення, самі змальовувані ним ситуації різняться від тих, які виникають, приміром, у «Марсіанських хроніках» Бредбері чи в «Кінці вічності» Азімова. Точніше сказати, вони інакше сконструйовані — так, щоб, незважаючи на умовність, нас не полишало відчуття реальності чи, в крайньому разі, безпосередньої, практичної здійсненності всього, що в них відбувається.

До одного з найсильніших своїх романів «Підпалювачка поглядом» (1980) Кінг узяв епіграф з Бредбері («451° за Фаренгейтом»): «І так приємно було спалювати». Перегук основних мотивів цих двох книжок очевидний, але побудовані вони по-різному. У Бредбері — класична антиутопія, або, як він сам висловився, «реальність, доведена до абсурду». Ну, а в Кінга? Він розповідає історію восьмирічної дівчинки, чий зосереджений погляд здатен обертати на полум'я та попіл предмети, тварин, людей. Палає, розсердивши

її своєю «впертістю», плюшевий ведмедик. А в кінці роману палають будівлі експериментального центру, де вже розробляли програму, покликану застосувати з воєнною метою цю нову енергію руйнування.

Неймовірно? Та ні, не зовсім. Рідкісний і страшний дар, яким наділено малу героїню роману, помічений уже давно і в мові парапсихологів дістав назву пірокінезу. І ось що найдивовижніше: навіть читач, який вперше дізнався про цей загадковий феномен з книжки Кінга, навряд чи візнає всю розповідь чистим вимислом. Навпаки, важко позбутися відчуття, що Кінг показав події, які хай і не відбувалися реально, проте мають високий ступінь імовірності як страшна загроза людству.

Не так уже й істотно, що пірокінез нині визнано однією з форм екстрасенсорної перцепції, щоправда, поки ще далеко не досягнутої в своєму походженні та можливостях. Справа фахівців судити, наскільки відповідають сьогоденним науковим уявленням постійні екскурси Кінга в сфері парапсихології. Але не може виникнути й тіні сумніву в тому, що письменник вдається до них не задля спокуси пограти на теперішньому ажіотажі навколо таємничих явищ людської психіки.

Ці феномени викликають у Кінга стійкий інтерес насамперед з тієї причини, що за ними наочно виявляються певні соціальні тенденції, які викликають у нього законну тривогу. І якщо не шукати в серйозних книжках Кінга якихось приголомшливих одкровень щодо тих чи тих прихованих властивостей людської свідомості, якщо звільнити їх від притаманного їм відтінку містифікації, виявиться, що вони базуються на достеменних явищах суспільного життя, які ні до чого, за прикладом Бредбері, «доводити до абсурду», використовуючи прийом гротескового очуднення. Адже такі явища добре пізнані, вони виразно виступили як реальність американського життя. І Кінг намагається їм протистояти — так само, як намагався, скориставшись із свого дару ясновидця, відвернути катастрофу герой «Мертвої зони» Джонні Сміт.

Наділяючи своїх персонажів «другим зором», Кінг немовби набуває його й сам, і найкращі його романи сповнені передчуття загрози, які людство повинне усвідомити, щоб вони не справдилися.

Як же його назвати, цей «другий зір» Стівена Кінга? Фантазією? Мабуть, так — тільки фантазією особливого роду. Ми пам'ятаємо, як у іспанця Луїса Гевари; а потім у Лесажа кривий біс Асмодей знімав дахи з будинків, даючи змогу студентові Клеофасу дізнаватися про всі таємниці жителів міста, яких вражала така його обізнаність. Пам'ятаємо Ріпа Ван Вінкла, героя новели американського романтика Вашингтона Ірвінга: хильнувши міцного зілля, цей персонаж проспав двадцять років і після пробудження не впізнав рідних країв. Пам'ятаємо повідану Стівенсоном дивовижну історію про доктора Джекіла та містера Хайда, його двійника, який зосередив у собі все те нице й жорстоке, що ховалося в потаємних закутках душі поважного джентльмена вікторіанської доби. Усі ці мотиви прямо чи опосередковано озвучуться у «Мертвій зоні», переконуючи, що Кінг успадкував одну з найдавніших і найусталеніших літературних традицій.

А коли шукати аналогій, ближчих до нас у часі, то й їх виявиться вдосталь, причому зовсім не доконче у самих лише майстрів наукової фантастики. Як тут не назвати поетичну й глибоку повість болгарського прозаїка Павла Вежинова «Бар'єр», де та сама, що й у персонажів Кінга, психічна неординарність стає місткою метафорою людської відокремленості, спричинюваної конфліктом мрії і стомленої байдужості, романтики й корисливості. Як не згадати деякі фільми Ингмара Бергмана, з їх життєво невмотивованими осяяннями героїв, з тими владними імпульсами, що вихоплюються з підсвідомості й ніби переносять персонажів «Другого обличчя» та «Персони» в іншу, тільки їм приступну реальність.

Та й інші асоціації виникають над сторінками Кінга мало не одразу ж. Це і француз Веркор, чий роман-есе «Люди чи тварини» проклав дорогу літературі, що напрямкі звертається до проблематики, яку сьогодні особливо активно освоює наукове знання. Це і англієць Колін Вілсон, і японець Кобо Абе, і співвітчизник Кінга Курт Воннегут...

Різні творчі індивідуальності, різні художні прагнення, та й об'єктивні можливості в кожного з названих письменників також різні, хоч би в силу масштабу обдарування. Але явище, яке визначилося в їхній творчості, по суті, єдине і, думається, дуже знаменне.

За доби науки література зближується з наукою характером своїх інтересів, змістом аналізованих нею проблем. Фантазія народжується як узагальнення фактів, здобутих наукою, і як спроба — інша річ, успішна чи не дуже — на основі таких фактів досягти розуміння суттєвих процесів сучасного життя та його перспектив, близьких чи віддалених. Загострюється потреба у «другому зорі». Вже давно це не просто літературний прийом. Заявила про себе проза, для якої передбачення стало найважливішим художнім завданням.

Книжки Кінга належать до такої прози. І підтверджується цей висновок зовсім не великою кількістю екстрасенсів у його романах і не схильністю автора до чудес телепатії та до всього комплексу проблем парапсихології.

Певна річ, тут не просто художня умовність, і все-таки для розуміння Кінга такі мотиви важливі не більше, ніж, приміром, важлива для розуміння романів Воннегута планета Тральфамадор, де розгортається дія ряду епізодів «Бойні номер п'ять» і «Сирен Титана». Воннегут показує Тральфамадор лише як логічне завершення тих процесів суцільної автоматизації свідомості, що відбуваються тут і тепер, у сьогоденному буржуазному суспільстві. Так і в Кінга ясновидіння героїв знов і знов дає їм змогу розрізнити за позірним спокоєм буденного американського побуту дію жорстоких антигуманних сил, що загрожують руйнуванням фундаментальних основ соціальної організації, моральності, гуманності.

І хоч як би захоплювали нас вторгнення Кінга в таємничу сферу екстрасенсорної перцепції, для самого письменника вони є передусім способом розпізнати реальні небезпеки, які створює стихія етичної вседозволеності, і невтримна мілітаризація, і діяльність новоз'явлених прихильників фашизму, і політичний авантюризм, що нехтує життєвими інтересами людства.

Перед читачами «Мертвої зони» пройшло чимало ключових подій американського життя попереднього десятиліття. Безславний кінець війни у В'єтнамі, уотергейтський скандал, загострення соціальних суперечностей і, як реакція у відповідь, посилення неоконсервативних віянь, інфляція, кризи, насильство на політичному

грунті — усе це в кінцевому підсумку й визначає атмосферу роману, не очевидно, але вирішальним чином впливаючи на позицію, обрану центральним героєм, на його етичний вибір, що призвело до трагічного фіналу.

Наївним є переконання Джонні Сміта, що йому дано самому одному зупинити «усміхненого тигра», який рветься до президентського крісла, щоб насаджувати в Америці порядки, мало чим відмінні від установлень третього рейху, і навряд чи можна виправдати засоби, обрані героєм Кінга для здійснення цієї мети. Однак аж ніяк не витвором хворої свідомості Джонні Сміта є його невідчепне відчуття, що весь суспільний клімат нинішньої Америки надзвичайно сприятливий для отаких «усміхнених тигрів», чия перемога означала б непоправну біду для американського народу — та й, мабуть, для кожного жителя землі. Це тільки здається, ніби Джонні «випав із часу», існуючи в примарному й нереальному світі телепатичних видінь. Насправді він — а з ним і читач — осягає глибоку суть конфліктів, характерних для Америки наших днів.

І тому «Мертва зона» сприймається насамперед як книжка, що містить у собі соціальне застереження.

На нього не можна не відгукнутися.

Олексій ЗВЕРЄВ

Литературно-художественное
издание

Стивен КИНГ

Мертвая зона

Перевод с английского

В. И. Митрофанова

Киев, издательство художественной
литературы «Дніпро», 1988
На украинском языке

Художнє оформлення *П. Ф. Вишняка*. Художній редактор
В. П. Мазниченко. Технічний редактор *Т. М. Мацапура*.
Коректор *А. Л. Алейникова*.

Информ. бланк № 3882

Здано до складання 11.04.88. Підписано до друку 19.07.88.
Формат $70 \times 100^{1/32}$. Папір офсетний № 2. Гарнітура таймс.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 22,75. Умовн. фарбо-
відб. 22,75. Обл.-вид. арк. 25,25. Тираж 65 000 пр. Зам.
8—122. Ціна 2 крб. 70 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро». 252601, Київ-
МСП, вул. Володимирська, 42.

З текстових діапозитивів Головного підприємства РВО
«Поліграфкнига» на Київській книжковій фабриці «Жов-
тень». 252053, Київ, вул. Артема, 25.

Кінг С.
К41 Мертва зона: Роман (Перекл. з англ. В. Митрофанова; Післям. О. Зверева.— К.: Дніпро, 1988.— 555 с.
ISBN 5-308-00187-1

У гостросюжетному романі відомого американського письменника Стівена Кінга неймовірна, фантастична доля героя, що внаслідок тяжкої мозкової травми став екстрасенсом, зображена на тлі реальних політичних подій в Америці 70-х років.

К 70300000—204
М205(04)—88 — **КУ8.569.88**

ББК 84.7США

**ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ДНІПРО»**

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Готуються до друку

**СЕРІЯ «ЗАРУБІЖНА ПРОЗА
XX СТОЛІТТЯ»**

1988 рік

ДЖОН АПДАЙК

Кентавр. Ферма

Романи

З англійської

ПЕР ЛАГЕРКВІСТ

Маріамна

Повісті

Зі шведської

СОМЕРСЕТ МОЕМ

Місяць і мідяки. На жалі бритви

Романи

З англійської

ДЖОЗЕФ ХЕЛЛЕР

Пастка на дурнів

Роман

З англійської

1989 рік

ФРІДРІХ ДЮРРЕНМАТТ

Суддя та його кат

Повісті

З німецької

НІКОС КАЗАНДЗАКІС

Кумедні та лихі пригоди Алексіса Зорбаса

Роман

З новогрецької

ДЖОЙС КЕРІ

З любові до ближнього

Роман

З англійської

ЕРІХ КОШ

Сніг і лід. Сіті

Романи

Великий мак

Повість

З сербохорватської

МАРІЯ КУНЦЕВИЧ
Чужоземка. Трістан 1946

Романи
З польської

ЕРВІН ШТРИТМАТТЕР

Оле Бінкоп
Роман
З німецької

